

M. Tört. O.

4565a

1.

MAGYARORSZÁG

nyeny 1900-19.

EGYHÁZI ÉS POLITIKAI ÖSSZEKÖTTETÉSEI

A RÓMAI SZENT-SZÉKKEL

A MAGYAR KIRÁLYSÁG MEGALAPÍTÁSÁTÓL A KONSTANCI ZSINATIG

IRTA

FRAKNÓI VILMOS

BUDAPEST

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TUD. ÉS IROD. OSZTÁLYA

1901.

Ára 7 korona.

M. k. o. 4568a/1.

MAGYARORSZÁG
ES
A RÓMAI SZENT-SZÉK.

MAGYARORSZÁG

EGYHÁZI ÉS POLITIKAI ÖSSZEKÖTTETÉSEI

A RÓMAI SZENT-SZÉKKEL

IRTA

FRAKNÓI VILMOS

I. KÖTET

1000—1417

BUDAPEST

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TUD. ÉS IROD. OSZTÁLYA

1901.

MAGYARORSZÁG

521331

EGYHÁZI ÉS POLITIKAI ÖSSZEKÖTTETÉSEI

A RÓMAI SZENT-SZÉKKEL

A MAGYAR KIRÁLYSÁG MEGALAPÍTÁSÁTÓL A KONSTANCZI ZSINATIG

IRTA

FRAKNÓI VILMOS

**MTA
KIK**

BUDAPEST

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TUD. ÉS IROD. OSZTÁLYA

1901.

201011

STEPHANEUM, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28a.

ELŐSZÓ.

FÖNNÁLLÁSÁNAK kilencedik századát tölti be a magyarországi kath. egyház ebben az esztendőben. — Főpásztorai, papjai és világi hivei méltó ünnepélyességgel rótták le hálájukat Isten iránt, a kinek kegyelme a magyar nemzetet ebbe az egyházba vezette s századok viszontagságai közepett föntartotta.

Kegyeletes hódolattal dicsőítették azt a szent királyt és azt a nagy pápát, a kik a magyar állam és a római szentszék fölbonthatatlan frigyét megkötötték.

A jogosult büszkeség érzésével tekintettek vissza a lefolyt kilenczszáz esztendőre, a mely alatt a kath. egyház Magyarország területén, csak úgy, mint a világ egyéb részeiben, nem egyedül az örök üdvösség biztosítékainak letéteményese gyanánt, hanem mint a földi jólét tényezője is: az állam megalapításában és megoltalmazásában, a műveltség meghonosításában és fejlesztésében, a hazai föld dús kincseinek értékesítésében és gyarapításában, — rendeltetésének hűséggel és sikerrel megfelelt.

Éppen ezért illő, hogy a kilenczszázados jubileum irodalmi emlékei sorában a magyar történetírás is helyet kérjen.

Hazánk és a római szent-szék összeköttetései tanulmányaimnak és búvárlataimnak immár négy évtizeden keresztül állandó tárgyát képezvén: ez az időpont kiválóan alkalomszerűnek tűnt föl előttem az eredmények összefoglalására, a művelt nagy közönség igényeihez idomított földolgozására.

A Szent-István-Társulat igazgató-választmányának megtisztelő kívánságát, hogy munkám tagilletményei során jelenjek meg, készséggel teljesítem; mert ily módon biztosítva látom elterjedését azon körökben, a melyeknek érdeklődésére leginkább igényt tarthat.

A munka megírásában kitűzött föladat megoldása főképen az által vált lehetségessé, hogy a legjelentékenyebb forrásból, a vatikáni levéltárból — hála egyházunk dicsőségesen uralkodó feje, XIII. Leo pápa bölcs nagylelkűségének — két évtizeden át korlátozatlan szabadsággal meríthettem.

Hogy ezen levéltár természete és jelentősége felől az olvasót tájékoztassam, célirányosnak láttam, ezen kötet függelékeül, rövid ismertetését adni.

Azonban már e helyen kötelességem hangsúlyozni, hogy a hazánkra vonatkozó vatikáni okiratkészlet jelentékeny részét nyomtatott kiadványokban használhattam föl.

A pápai levéltár ugyanis már 1880 előtt kivételesen megnyílt egyes kiváltságos kutatók előtt és a szent-szék engedélyével, a levéltári tisztviselők útján másolatok beszerzése lehetséges volt.

A Baronius bibornok által 1588-ban megindított nagy egyháztörténelem (*Annales Ecclesiastici*) volt az első munka, mely a vatikáni levéltárból tetemes számú okiratokat — köz-

tük hazánkra vonatkozókat is — egész terjedelemben köz-
zétett.

Ez által figyelmessé téve, a XVII. század végétől a magyar történetírás első forrás-kutatói: Cseles, Hevenessy, Kaprinay és Pray jezsuita-atyák, római összeköttetéseiket fölhasználván, nagymennyiségű okirat-másolatokat szereztek be, melyeket részint maguk, részint nagynevű társuk Katona István, később pedig Fejér György az ő negyvenkétkötetes okirattárában bocsátottak közre. A mult század végén gróf Batthyányi Ignác erdélyi püspök, tervszerű kutatások foganatosítása végett, könyvtárnokát küldötte az örök városba; Klimó György pécsi püspök pedig a bécsi apostoli nuntius útján kapott egyházmegyéje történetét érdeklő okirat-másolatokat.

A legnagyobb szolgálatot mégis a magyar történetírásnak e téren a magyarországi származású Theiner Ágoston, a vatikáni levéltár igazgatója tette, azzal a kétkötetes okirattárral, mely 1860-ban, a magyar püspöki kar költségén, Rómában jelent meg.

Mindazáltal ezen nagybecsű és gazdag tartalmú kiadványokban a vatikáni levéltárnak csakis az Árpádok korára vonatkozó okirat-készlete van teljesen kimerítve. A XIV. század elejétől kezdve legnagyobb részének fölhasználása ekkorig lehetetlen vala.

Ennek a ténynek ismerete indította hazánk főpapjait és káptalanait arra, hogy a levéltár megnyitása után, tervszerű átkutatása és a magyar történetírás számára értékesítése végett jelentékeny alapot létesítettek, melynek költségén 1884-ben a Vatikáni Magyar Okirattár megindult.

Az új kutatások eredményeinek jelentőségét legvilágosabban kitünteti az az egy tény, hogy ez az Okirattár IX. Bonifác uralkodásának (1389—1404) tizenöt esztendejéből ezernél több okiratot közölt, míg Theiner több mint háromszáz esztendőből csak kétezer és százötvenet bocsátott közre.

Ugyanezen arányban vár gyarapodást a magyar történetírás IX. Bonifác utódainak uralkodási korából is.

Azonban noha a vatikáni levéltár ilyen meglepő gazdagsággal jutalmazza a kutatást: a történetíró, ki a pápák tevékenységét és hatását, akár csak egy ország területén, földeríteni kívánja, nem szorítkozhatik arra tanulmányában.

A pápai levéltár egyes részei, melyek a múlt századok folyamán illetéktelen kezekbe jutottak, több előkelő római család könyv- és levéltáraiban, sőt az örök városon kívül is: a flórenczi, milánói, nápolyi, parmai és velencei állami levél- és könyvtárakban őriztetnek. Továbbá a vatikáni levéltáron kívül, a szent-szék minden egyes hatóságának, mindegyik congregciónak megvan a maga külön levéltára.

Azon voltam, hogy a lehetőséghez képest, a sokféle szétszórt óriási anyagkészletből azt, a mi hazánkat érdekli, fölkutassam. Ebben a törekvésemben lelkes munkatársakkal találkoztam azokban, kiket a M. T. Akadémia a Forster Gyulától alapított ösztöndíjban részesítve és a Vatikáni Okirattár szerkesztő-bizottsága, levéltári kutatások céljából Rómába kiküldött.

Természetszerűen egyidejűleg a hazai levéltárakra is ki kellett terjeszteni figyelmemet.

A régi királyi levéltár, melyben a magyar uralkodóknak a pápákkal folytatott levelezéseit kereshetnők, sajnos, a

mohácsi vész idején teljesen megsemmisült. Az ezidőszerinti országos levéltárnak az 1526-ik évet megelőző okiratkészlete az eltörölt szerzetesrendek és a kihalt nemes családok levéltáraiból került oda; így tehát pápáktól és pápai követektől is találhatók ott eredeti okiratok, a melyeknek száma azonban 1183-tól 1433-ig csak 97-re megy.

Az egyházi levéltárakat hazánkban sokszor, különösen a tatárjárás idején és a meg nem szünő belső harcok közepett, érte pusztulás. A török hódítás korában pedig legnagyobb részük teljesen megsemmisült.

Az esztergomi, zágrábi, erdélyi, győri, nyitrai, pozsonyi, szepesi, vasvári és veszprémi érsekségek, püspökségek és káptalanok, a szent-mártoni főapátság, a jászói és leleszi prépostságok, végre a szent Ferencz-rend őrizték meg régi levéltáraik egyes részeit. Mindannyiban pápáktól, a szent-szék követeitől, kiküldött bíráitól és tizedszedőitől származó iratokkal találkozunk.

Mindazáltal az, a mit e tekintetben a hazai levéltárak nyújthatnak, a mennyiséget és értéket mérlegelve, elenyészik ahhoz képest, a mit számunkra Róma megőrzött.

A rendelkezésre álló anyag gazdagsága arra kényszerített, hogy földolgozásában megfelelő határt tartsak meg; egyúttal az egyetemes egyház és Magyarország politikai történetéből, a melyeknek keretébe kellett munkámat behelyezni, a mellőzhetlen részletek és vonatkozások fölhasználására szorítkozzam.

Magyarázatra szorul az a körülmény, hogy a háromszáz esztendőre terjedő Árpád-korszaknak aránylag csekély tért engedtem. Ezt két oknál fogva tettem. Mint már

jeleztem, erre a korra kutatásaim új anyagot nem hoztak napvilágra; a már ismert anyagot pedig Dr. Balics Lajos «A római katolikus egyház története» című munkájának három kötete mely ezen korszakot öleli föl és éppen a Szent-István-Társulat kiadásában jelent meg, kimerítően használta föl.

E helyen kell kiemelnem, hogy az Árpád-korszakra vonatkozó forrásmunkák tartalmának összeállításában és egyébkén is Kollányi Ferencz pápai kamarás, múzeumi könyvtárőr úr lekötelező szivességgel segítségemre volt.

Végül talán fölösleges hangoztatnom, hogy a történet-író hivatását: az igazság keresésében az elfogulatlanságot és előadásában a tárgyilagosságot, lelkiismeretesen igyekeztem betölteni.

Köztudomású, hogy az egyházi írónak egyáltalán nem kötelessége elvitatni vagy elpalástolni az isteni mű gyarló szolgálainak tévedéseit és fogyatkozásait, melyek az egyháztörténelem több lapjára homályt vetnek; ezek ugyanis az egyháznak isteni szervezetén alapuló tekintélyét nem ingathatják meg, az emberiség javára tett szolgálatai értékéből semmit sem vonhatnak le.

A történeti igazság hatalmába helyezett bizalmát nemes szavakkal hirdette XIII. Leo pápa, abban a főnkelt szellemű beszédben, melyet a Vatikáni Magyar Okirattár szerkesztőségéhez 1884 május 13-ikán intézni kegyes volt:

«Nihil est, quod Ecclesiae aut Pontificibus Maximis ab inquisitione veri metuamus; quin immo non exiguam utilitatis spem in ea ipsa inquisitione positam certo scimus. Etenim monumenta rerum gestarum explore cognita multum valere possunt ad illustranda Ecclesiae Romanique Pontifi-

catus benefacta, emendatis confutatisque pluribus, quas hominum aut incuria fudit aut invidia peperit opinionibus.

«Quod idem confirmatum videmus, dilecti filii, testimonio Vestro: qui cum monumenta Tabularii Vaticani Hungarica sedulo indaganda eademque publicanda curaveritis, aequalibus posterisque prodidistis, quot et quanta fuerint Decessorum nostrorum in Hungarorum genus merita. Nondum depulsis aevi, quod medium apellant, tenebris, inflammatisque ad perniciosa dissidia animis, majores vestri praeclara illa munera, quae a Vobis commemorantur, ab hac Sede Apostolica adepti sunt: humanitatem et pacem, civilem et sacram disciplinam, mores, doctrinam, leges, constantiam in adversis, gloriam in prosperis...»

Valóban elbeszélésemet nem nyithatom meg ünnepélyesebb módon, mint idézve ezen szavakat, melyekkel II. Szilveszter méltó utóda, nagy szellemének és hazánk iránti kiváló jóindulatának örököse, jellemezte azt az áldást, mely Magyarországra a római szent-székkal való összeköttetésből háramlott.

Rómában, magyarországi szent Erzsébet ünnepén, 1900-ban.

Fraknói Vilmos.

TARTALOMJEGYZÉK.

ELSŐ KÖNYV.

A MAGYARORSZÁGI KATHOLIKUS EGYHÁZ MEGALAPÍTÁSÁTÓL IV. LÁSZLÓ HALÁLÁIG.

1000—1290.

ELSŐ FEJEZET.

István fejedelem és II. Szilveszter pápa. — Ascherik küldetése Rómába. — A magyar szent korona. — A magyar király apostoli követsége. — Az esztergomi érsekség alapítása. — Szent István ravennai és római alapítványai. (1000—1038.) ... 3—19

MÁSODIK FEJEZET.

Szent István első utódainak viszonya a szent-székhez. — IX. Leo pápa Magyarországon. — VII. Gergely levelezése Salamon, Gejza és László királyokkal. — Magyarország állása a pápaság és császárság küzdelmeiben. — László és III. Kelemen ellenpápa. — II. Orbán és Kálmán király. — A szent-szék vívmányai Magyarországon. — III. Sándor pápa (1038—1096.) ... 20—35

HARMADIK FEJEZET.

III. Incze pápa egyénisége. — Imre király és Endre herceg kibékítésén fáradozik. — Szerb- és Bolgárországban a magyar korona jogigényeit tiszteletben tartja. — Leo bíbornok-legátus. — Az esztergomi és kalocsai érsekségek betöltése tárgyában bonyodalmak. — A római zsinat. — II. Endre keresztes hadjárata. — III. Honorius és IX. Gergely törekvései a Magyarországon közéletében elhatalmasodott bajok orvoslására. — Pecorari Jakab bíbornok-legátus. (1198—1235.) ... 36—60

NEGYEDIK FEJEZET.

IV. Béla és IX. Gergely. — A szent-szék keleti politikája és a tatárok részéről fenyegető veszély elhárítására irányuló tevékenysége. — IV. Orbán és

IV. Kelemen erőfeszítései a magyar királyi családban dúló viszály lecsillapítása érdekében. — A zágrábi püspökség betöltésének nehézségei. (1235—1272.) 61—79

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az esztergomi érsekség betöltése ügyében a szent-széknél tárgyalt per. — Fülöp fermói püspök legátus küldetése Magyarországra és munkássága IV. László erkölcsének megjavítása és a kunok megtérítése érdekében. — A budai zsinat. — A legátus elfogatása és szabadonbocsátása. — Margit királyleány szentté avatásának ügye ... 80—94

MÁSODIK KÖNYV.

AZ ANJOUK KORA.

1290—1378.

ELSŐ FEJEZET.

Az Anjou-ház igényei a magyar trónra. — A szent-szék magatartása a trónkövetelők irányában. — Pápai követ Magyarországon. — III. Endre ügynöke Rómában. — A helyzet az Árpád-ház férfiágának kihalta után. — Boccasini Miklós bíbornok küldetése Magyarországra. — Tárgyalásai Wenczel királlyal. — VIII. Bonifác ítélete Károly-Róbert javára. (1290—1303.) ... 97—116

MÁSODIK FEJEZET.

Magyarországi főpapi székek betöltése XI. Benedek által. — V. Kelemen pápa állásfoglalása Károly-Róbert mellett. — Gentilis bíbornok küldetése. — Tárgyalásai Csák Mátéval. — A pesti gyűlés. — A legátus tevékenysége Károly-Róbert trónja megszilárdítása érdekében. — Zsinati végzései. — Az általa tárgyalt perek. — Távozása. — V. Kelemen rendelkezései. (1303—1314.) ... 117—142

HARMADIK FEJEZET.

XXII. János. — Intőlevele Károly-Róbert királyhoz. — Főpapi székek betöltése. — A szent-szék szerepe a magyar és nápolyi uralkodóházak között folytatott házassági és örökösödési tárgyalásokban. — Az inkuiziczió Magyarországon. (1314—1334.) ... 143—158

NEGVEDIK FEJEZET.

XII. Benedek. — A magyar főpapok részéről a király ellen a pápához benyújtott vádirat. — A pápa intőlevele a királyhoz. — A szent-szék bíraskodása Magyarországon. — A pápák által a magyarországi egyházakra kivetett adók. — VI. Kelemen és Nagy Lajos trónralépte. — Főpapi székek betöltése ... 159—170

ÖTÖDIK FEJEZET.

A nápolyi bonyodalmak. — A pápa magatartása Johanna királynő és Endre magyar herceg irányában. — Erzsébet királyné nápolyi útja, követsége Avignonban és bucsújárása Rómába. — A pápa intézkedései Johannához és rendeletei Endre megkoronáztatása tárgyában. (1343—1345.) ... 171—186

HATODIK FEJEZET.

Endre magyar herceg meggyilkoltatásának hatása a pápai udvarra. — Lajos király és Erzsébet királyné levelei VI. Kelemenhez. — A szent-szék magatartása Johanna házassági terveivel szemközt. — Lajos király bejelenti igényeit a nápolyi trónra. — Pápai követ tárgyalásai Erzsébet királynéval. — Lajos király közli a királyllyal, hogy Nápolyba sereget készül vezetni. — A pápa rendelkezései Nápolyban. (1345—1347.) ... 187—206

HETEDIK FEJEZET.

Magyar követ Avignonban. — Lajos király és Erzsébet királyné levelei a pápához. — A pápa erőfeszítései Lajos nápolyi hadjáratának megakadályozására. — Petrarca küldetése ez ügyben. — Lajos király hadjárata. — Tárgyalásai a pápával. — Visszatérése Magyarországra. — Guido bíbornok pápai legátus Pozsonyban. — Lajos második nápolyi hadjárata. — Jubileumi bucsújárása Rómában. — A pápával kötött egyessége. (1347—1352.) ... 207—237

NYOLCZADIK FEJEZET.

VI. Incze. — Tárgyalásai Lajos királyllyal a szerb fejedelem ügyében. — Lajos bejelenti elhatározását, hogy a katolikus hit oltalmára fegyvert fog. — A szent-szék közbenjárása Lajos és a velencei köztársaság között. — Lajos segítséget nyújt a pápának a milanói fejedelem ellen. — V. Orbán pápa. — A szent-szék magatartása a magyar udvar házassági terveivel szemben. — A törökök fenyegető terjeszkedése. — Lajos tervei. — Magyar hadiseregély a Rómába visszaköltöző pápának. — Pápai adók. (1352—1370.) ... 238—255

KILENCZEDIK FEJEZET.

XI. Gergely. — Lajos a pápánál igényt emel a salernói hercegségre. — Pápai követ a császár és a magyar király között főnforgó ellentétek kiegyenlítésén fáradozik. — Budáról és Visegrádról írt levelei. — A császár a pápánál bevádolja Lajost. — A pápa létrehozza az egyezséget. (1370—1373.) ... 256—269

TIZEDIK FEJEZET.

Lajos király magatartása XII. Gergely olaszországi bonyodalmai közepette. — Tárgyalásai a nápolyi trónörökösödés ügyében a pápával. — Törekvései a szakadár népek megtérítésére. — Főpapi székek betöltése. (1373—1376.) ... 270—280

HARMADIK KÖNYV.

MAGYARORSZÁG A NAGY EGYHÁZSZAKADÁS IDEJÉBEN.

1378—1417.

ELSŐ FEJEZET.

- VI. Orbán. — Magyar bibornok. — VII. Kelemen ellenpápa. — Nagy Lajos állásfoglalása. — A nápolyi korona. — Az aquilejai patriárkaság betöltése. — Mária királynő. — A kiközösített Kis Károly. (1378—1389.) ... 283—289

MÁSODIK FEJEZET.

- IX. Bonifác. — A pápai javadalom-adományozások Magyarországon. — Pápai követek. — Kisértetek az egyházi szakadás megszüntetésére. — Wenczel római király és Zsigmond magyar király viszonya a szent-székekhez. — Nápolyi László meghívása a magyar trónra. — IX. Bonifác fölkarolja ügyét. — Legátust küld vele Magyarországra. (1389—1403.) ... 290—301

HARMADIK FEJEZET.

- Zsigmond fölmondja az engedelmisséget IX. Bonifácznak. — Ez ügyben kibocsátott rendeletei. — IX. Bonifác magatartása. — A helyzet VII. Incze alatt. — A magyarországi főpapi székek betöltése. — XII. Gergely viszonya Zsigmondhoz. — A pártütő bibornokok tárgyalásai a királylyal. — V. Sándor pápa. (1403—1410.) ... 302—317

NEGYEDIK FEJEZET.

- XXIII. János pápa. — Zsigmond követsége a pápához. — Tárgyalásai Bolognában. — A királyi kegyúri jog. — Pápai közbenjárás Zsigmondnak Velenczével és Lengyelországgal főnforgó viszályaiban. (1410—1413.) ... 318—330

ÖTÖDIK FEJEZET.

- A konstanci zsinat megnyitása. — Zsigmond király megjelenése a zsinaton. — Magyar kísérete. — XXIII. János pápának a magyarországi főpapságra sérelmes bullái. — Ezeket a zsinat visszavonja. — A zsinatnak Magyarország javára hozott végzései. — V. Márton megválasztatása. — Magyarország javára kibocsátott bullái. (1414—1417.) ... 331—338
- Függelék és jegyzetek* ... 341—400

ELSŐ KÖNYV.

A MAGYARORSZÁGI KATHOLIKUS EGYHÁZ
MEGALAPÍTÁSÁTÓL IV. LÁSZLÓ HALÁLÁIG.

1000—1290.

ELSŐ FEJEZET.

István fejedelem és II. Szilveszter pápa. — Ascherik küldetése Rómába. — A magyar szent korona. — A magyar király apostoli követsége. — Az esztergomi érsekség alapítása. — Szent István ravennai és római alapítványai. (1000—1038.)

A MAGYAR nemzet legelső érintkezése a katholika egyház fejével, a római pápával, az ezredik esztendőre esik. Ebben az időben, az isteni gondviselés kedvezéséből, a magyar nemzet és a kath. egyház élén két nagy egyéniség találkozott: István fejedelem és II. Szilveszter pápa, kikben magas eszményekért való lelkesedéssel megvalósításukat biztosító államférfiui bölcsesség párosult.

Már Gejza fejedelem fölvette a keresztséget és a sorvadozó görög egyháztól elfordulván, az életerő teljességében fejlődő római egyházhoz csatlakozott; minélfogva a nyugatról érkező hittérítőket pártfogásába vette.

István tovább ment ebben az irányban. A térítés művének vezetését, apostoli buzgóságtól hevülve, a maga kezeibe vette. És míg Krisztus tanítása, mint az örök üdvösség útmutatója előtt, az áhitatos hívő bensőségével hódolt meg; egyúttal fölismerte benne az államokat alkotó és föntartó, népeket nevelő és nemesítő tényezőt, a mely politikai művének: az európai államrendszerbe beillesztendő magyar államnak biztos alapköve gyanánt szolgálhatott.

Hogy célzt érjen és sikert arasson, mindenekelőtt meg kellett nyugtatnia népét az iránt, hogy a szeretet és önmegtagadás vallásának nem szükséges áldozatul hozni a vele született és két századon át diadalútjaiban megizmosodott harcias szellemét; hogy fájának sajátosságait a hitelvek egyetemes érvényessége és a szertartások idegen nyelve nem veszélyeztetik; hogy állami függetlenségét az új összeköttetések nem csorbítják.

Ezt a szempontot a magyar állam egyházi és politikai szervezésében kiváló figyelemre méltatta.

A IX. és X. században az a gyakorlat honosult meg, hogy a megtérített népek uralkodói vagy a bizanczi, vagy a német császártól királyi címet és koronát kaptak, s ezzel az ő főnhatósága alá jutottak. Simeon bolgár fejedelem volt az első, a ki (a IX. század végén) hogy Bizanczczal szemközt kivívott függetlenségét jelezze és biztosítsa, X. János pápától eszközölt ki koronát.

Ezt a példát kívánta követni István, hogy a német császárok hatalmi szférájának Magyarországra való kiterjesztését megakadályozza. Szándéka valószínűsítésére a viszonyok kedvezőek voltak.

Aurillaci Gerbert, korának legmagasabban járó szelleme és legnagyobb tudósa, mikor 999 tavaszán, II. Szilveszter név alatt szent Péter székét elfoglalta, azt a nagy gondolatot karolta föl, hogy a világ két főhatalmassága, a pápa és a császár Rómában egymás mellett tartson udvart, összhangzásban intézze a világ sorsát, és ekkorig kölcsönös versengésben gyengített erejüket a keresztény eszmények szolgálatában egyesítsék. De egyúttal szükségesnek látta, hogy a császári hatalom önálló keresztény államokban korlátot találjon; és a pogány népek megtérítésének könnyítése végett elháríttassék azon félelmök, hogy az új hittel a szolgaság bilincseit veszik föl. Elmondhatjuk, hogy az «európai egyensúly» eszméje, a mely a diplomatiának ma is iránytűje, az ő agyában született meg.

Az ifjú III. Ottó császár, ki néhány év előtt nevelőjét tisztelte Gerbertben, készséggel fogadta politikai mesterétül Szilvesztert.

Ekkor éppen a lengyel nemzet egyházi és állami szervezkedésének ügye volt napirenden.

Miesko lengyel fejedelem, német hadaktól leküzdvé, 963-ban I. Ottó császár főnhatóságát elismerte, a minek következtében az országa területén alapított pózeni püspökség németországi (magdeburgi) érsekségnek rendeltetett alá. Utóda, Boleszlav, mind politikai, mind egyházi tekintetben kivonni igyekezett magát a német befolyás alól. II. Szilveszterhez folyamodott korona adományozásáért és érseki szék fölállításáért. Azonban III. Ottó német tanácsosai a tényleg érvényben levő főnhatóság fölázdosása ellen óvást emeltek. Ezért a pápa és a császár abban egyeztek meg, hogy Lengyelország a pápától megkapja az érseki széket, az egyházi függetlenség biztosítékát; hercege pedig a császártól ruháztatik föl a királyi címmel, és ugyanakkor az adófizetéstől fölmentetik, annak jeléül, hogy a hűbéri viszony köztük megszűnik. A császár ezzel is magára vonta német tanácsosai neheztelését, a melyet egyikök, a környezetében

levő Ditmár merseburgi püspök krónikája szokatlan keserőséggel örökített meg.¹

A megállapodás foganatosítására Ottó személyesen vonult Rómából a távol éjszakra. Az 1000-ik esztendő február havában jelen volt Gnében az érsekség megalapításánál; ezen alkalommal Boleszlavot megkoronázta, és «a császár testvére, a római nép szövetségese» címmel ruházta föl.

Ezek az események szoros kapcsolatban állottak szent Adalbertnek, a lengyel földön (997) vértanú-halállal kimult prágai püspöknek emlékével, melyet gnézeni sírjánál ünnepelni és megtisztelni óhajtott a császár.

Ezekről az ünnepélyekről el nem maradhattak a szent férfiúnak Magyarországon működő barátai, élükön Ascherik (Astricus), a Gejza fejedelem által alapított szentmártoni monostor apátja; nem maradhattak el a szent Adalberttől megkeresztelt magyar fejedelmek követei, a kiknek Gnében alkalom nyílt, hogy a Magyarországon megalapítandó királyság és érsekség ügyét tárgyalják.²

Ottó, ki a lengyel herczeg irányában követett eljárásával túltette magát a túlzó elemek fölháborodásán, nem gondolt arra, hogy a magyar fejedelemmel szemben, ki függetlenségét ekkorig csorbíttatlanul megőrizte, a császári főnhatóság érvényesítésére kísérletet tegyen; sőt inkább őszinte készséggel ajánlotta föl közbenjárását, hogy a koronát és a királyi címet a pápától kieszközölje. A kereszténység lett Magyarország önállóságának loyális elismerése azt az előnyt biztosította neki, hogy a német birodalom ellenségei a magyarok segítségére többé nem számíthatnak.

Ottó az 1000-ik év őszén, István sógora, IV. Henrik bajor herczeg kíséretében visszatért Rómába, hol a magyar fejedelem által a pápával megindítandó tárgyalások sikerét előkészítették.³

A magyar követek az 1001-ik év tavaszán érkeztek Rómába.⁴ Vezetőjük Ascherik apát volt, kinek megválasztását az a körülmény is ajánlotta, hogy II. Szilveszterhez ifjú korukból eredő rendtársi és baráti viszony kötelékei csatolták.

Három kéréssel járultak uralkodójuk nevében a pápa elé: hogy Magyarország fejedelmének királyi koronát adományozzon; a magyar államot a római egyház védnöksége alá fogadja; egy érsekség és több püspökség föllállításához fölhatalmazást adjon.

A pápa lelkes örömmel üdvözölte a követséget, mely egy vitéz és erős nemzetnek a kath. egyházba lépését, a római szent-szék

előtt meghódolását jelentette be. Az előterjesztett kívánságok teljesítésére habozás nélkül késznek nyilatkozott. E tekintetben a császár sem támasztott nehézségeket; sőt Ditmár püspök krónikája mint «a császári kegyelem» nyilatkozatát tünteti föl azt, hogy a magyar fejedelem koronát kapott a pápától.⁵

Ez a följegyzés a legrégibb emlék, mely a korona adományozásáról szól.

Ugyanis II. Szilveszter irata, melyet ez ügyben Istvánhoz intézett, elpusztult. Azt a szöveget, mely a XVII. század óta ismeretes és hitelessége kérdésével heves irodalmi harcokat támasztott, immár a történeti kritika föllebbezést kizáró ítélettel álműnek nyilvánította.⁶

A korona adományozásának tényéről a pápai udvarnál fönntartott hagyományra a legelső utalást mintegy száz évvel utóbb (1096) találjuk, II. Orbán pápa azon levelében, melyben Kálmán királyt figyelmeztette, hogy István «a római szentegyháztól érdemelte ki a királyi méltóság jogait».⁷

Több mint egy századdal később (1209) III. Incze pápa, az esztergomi érsek koronázási jogának megerősítése alkalmából, úgy nyilatkozik, hogy «Magyarország koronája az apostoli szék tekintélyétől ered».⁸ A XIV. század első esztendejében pedig VIII. Bonifác pápa mint «kétségbevonhatatlan igazságot» hirdeti azt, hogy «Magyarország első keresztény királya, szent István, a trónt nem saját hatalmára támaszkodva foglalta el, hanem Krisztus helytartójától vette át a koronát... a miről a római egyház levéltárában őrzött iratok tanúskodnak».⁹

Arról, hogy milyen természetűek voltak ezek az iratok, tudomásunk nincs. Elenyésztek szintúgy, mint azok, a melyeket megőrizni a magyar királyi levéltár volt hivatva.

Azonban a nemzeti hagyomány a korona adományozásának és küldésének emlékezetét szintén kegyeletes hűséggel őrizte meg. Legkimerítőbben jegyezte föl szent István, életiratában Hartwig püspök a XII. század elején.

«István — így olvassuk ebben a legendában — négy esztendővel atyja halála után, isteni kegyelem intésére, Astricus főpapot, ki másképen Anastasiusnak hivatott, a szent apostolok küszöbéhez küldé, s az apostolok fejedelmének, szent Péternek utódától kérte, hogy részesítené áldásában a Pannónia vidékein fejledezett zsenge kereszténységet, emelné hatalmas jóváhagyásával elsőségre az esztergomi egyházat, adná megerősítő áldását a többi püspökségre, őt

pedig királyi koronával méltóztatnék megerősíteni, hogy ilyen módon szándékát Isten kegyelméből annál sikeresebben valósíthassa meg. Majdnem ugyanazon időben a lengyelek vezére, Miesco, a keresztény vallást övéivel elfogadván, a római szék főpapjához küldött követei által szintén királyi koronával kérte magát, az apostoli áldás mellett, megkoronáztatni; a pápa pedig teljesítendő a kérést, jeles mívű koronát készíttetett, melyet áldásával és a királyság díszével neki megküldeni készült. De az Úr, ki az övéit ismeri, miként az apostolok által az apostoli szolgálatra kijelölt két férfiú közül inkább Mátyást választotta, szintűgy inkább választottját, Istvánt méltatta a világi korona szentségére, hogy később az örök koronával ékesítse. A mikor a kész korona a lengyelek vezérének megküldendő lett volna, az erre kitűzött napot megelőző éjszaka a pápának látomásban megjelent az Úr angyala és így szólt neki: «Tudd meg, a holnapi nap első órájában ismeretlen nemzet követi érkeznek hozzád, hogy vezérük számára királyi koronát és apostoli áldást kérjenek; az általad készíttetett koronát tétozás nélkül adományozd neki, mert érdemeiért őt illeti meg a királyi cím, dicsőségével együtt». A látomásban kijelölt módon és időben Astricus főpap megérkezett a pápához, bölcsen elvégezte a rábizott tisztet, s a szent vezér tetteit rendben elmondván, az apostoli széktől kérte az említett jelvényeket, a mit a pápa nagy örömmel hallván, kegyesen teljesített.¹⁰

A XIII. századtól kezdve királyi okiratok is gyakran emlékeznek meg arról, hogy az első magyar király a pápától kapta a koronát. II. Endre (1233) említi, hogy «szent István nem akarván önhatalmából elfoglalni a trónt, Jézus Krisztus helytartójától, szent Péter utódjától, kit isteni kinyilatkoztatás intett meg, vette föl az ország koronáját és a pápa tekintélyére támaszkodva vállalta el a királyi hivatást». IV. László pedig (1279) vallja, hogy a korona «a római egyház ajándéka».¹¹

Éppen ennek az eredetének köszönhetette a magyar korona azt a világtörténelemben kivételesen álló kegyeletet, mely a századok folyamán környezte, a drága ékszert ereklyévé avatta, «szent és angyali» melléknévvel díszítette, egyúttal közjogi nagy jelentőséggel ruházta föl. Ugyanis a nemzet törvényes uralkodónak és az uralkodói jogok teljes gyakorlására hivatottnak csak azt a királyt ismerte el, ki ezzel a koronával koronáztatott meg; s abban nemcsak a királyi méltóság, hanem egyúttal a magyar állam jelvényét is látta.

A nemesek «a szent korona tagjainak», a magyar királyt uraló területek «a szent korona országainak» neveztettek.

Azonban a Szilveszter pápától adományozott koronának sem politikai fontossága, sem a hozzá tapadó vallásos kegyelet nem volt képes épségben fönmaradását biztosítani.

A szent kincs, a mikor Rómából Magyarországra küldetett, nyílt diadém alakjával bírt; előrészen a középen Krisztus alakja, s jobbról-balról a tizenkét apostol képe, rekeszes zománczelőállításban, díszlett.

Ma két részből áll a korona. Az alsó nyílt diadém, melyet Dukász Mihály görög császár barátsága jeléül I. Gejza királynak küldött; a felsőt pedig keresztbe helyezett két aranyabroncs alkotja, melyekben a Szilveszter-féle koronából Krisztus és nyolcz apostol zománczképei elhelyezést nyertek.¹²

Mikor, milyen alkalommal és miféle okok miatt történt az egyesítés? Ennek a kérdésnek megoldására támpontot sem oklevelekben, sem a hagyományban nem találunk.

Hogy a görög korona díszének gyarapítása végett semmisítették volna meg Gejza uralkodása alatt a római: ezt a kegyeletlenséget föltenni nem lehet. Valószínűbb, hogy tűzvész idején, vagy háború viszontagságai közepett megrongáltatván a Szilveszter-féle korona, a fönmaradt részek, hogy a pusztulástól megóva maradjanak, foglaltattak a görög koronába.¹³

Erre az egyesített koronára a nemzet és az uralkodók átvitték azt a kegyeletet és jogi erőt, a melyekkel a Szilveszteré dicsekedett; sőt már a XIII. század végétől kezdve az a fölfogás lett uralkodóvá, hogy a korona egészen azonos azzal, a mely Rómából került Magyarországra.¹⁴

Szent István, a mikor a koronát a pápától kérte, a római hagyomány tanúsága szerint Magyarországot «szent Péternek ajánlotta föl»; vagyis a római szent-szék különös oltalma és védnöksége alá helyezte.

VII. Gergely pápa Salamon magyar királyt, a ki a német császár hűbéresének vallotta magát, keményen megróttá azért, hogy meggondolatlan lépésével «szent Pétert megsértette»; egyúttal figyelmeztette, hogy királyi jogarát az apostoli felség hűbérenek kell tekintenie, mivel «István király Magyarországot teljes joggal és hatalommal szent Péternek ajánlotta föl».¹⁵

Két század multával (1290) IV. Miklós pápa Habsburgi Rudolf

német királyt figyelmezteti, hogy «Magyarország köztudomás szerint sokféle oknál fogva a római egyházhoz tartozik». VIII. Bonifác pedig (1301) hirdeti, hogy «szent István az országot minden jogával és hatalmával a szent-székeknek ajánlotta föl». ¹⁶

Mindazáltal az a viszony, melyet szent István király Magyarország és a szent-szék között teremtett, erkölcsi, nem politikai természetű jogokat és köteleességeket vont maga után; egyáltalán nem volt hasonló ahhoz, a mely a német birodalom fejedelmei és a császár között állott fönn, vagy utóbb a sicíliai királyok és a pápák között létesült. Már VII. Gergely Gejza királyhoz intézett levelében kinyilatkoztatta, hogy «Magyarországnak, a legnemesebb országok példájára saját szabadsága állapotában kell fönnállania, más ország királyának nem szabad alárendelve lennie, csakis a szent és egyetemes anyaszentegyháznak, mely alattvalóit fiainak tekinti, nem szolgáinak». ¹⁷

A Rómába küldött magyar követek megbízatásának politikai föladatainál nem volt csekélyebb fontosságú az a része, a mely a magyarországi kath. egyház szervezésére vonatkozott.

Miután a térítés műve hazánkban nem olyan módon ment végbe, mint másutt, a szent-szék eljárása az egyház fejét megillető jogok gyakorlásában szintén eltért attól, mely rendesen alkalmazásban volt.

Például, Bajorországba II. Gergely pápa 716-ban a püspökök és plébániák föllállítása végett egy püspök vezetése alatt követseget küldött. Miután pedig ez az intézkedés eredménytelen maradt, 739-ben Bonifác püspök, mint pápai követ, a bajor herceg és az országnagyok hozzájárulásával, négy püspökséget alapított, melyeket a mainzi érsekség alá rendelt. ¹⁸

Csehországban II. Boleslav fejedelem a pápához és a császárhoz folyamodott fölhatalmazásért, hogy Prágában püspökséget alapíthasson; de szándékát a regensburgi püspök, kinek egyházmegyéjéhez tartozott Csehország területe, meghiúsította. Ez az akadály csak akkor hárítottatott el, a mikor szent Wolfgang foglalta el a regensburgi széket. Ekkor a fejedelem (973) megjelent a császár előtt, ki a prágai püspökség alapítását megerősítette, oly módon, hogy az a mainzi érsekségnek legyen alárendelve. Első főpapjává, Boleslav ajánlatára, a papság, az urak és a nép Ditmár német papot választották meg, a kinek halála után (982) ugyanezen a módon a cseh Wojtech (szent Adalbert) lett utódjává; de Veronába kellett mennie,

hogy a császári megerősítést elnyerje, és magát a mainzi érsektől fölszenteltesse.¹⁹

Az éjszaki Németországban lakó szláv (vend) népek megtérítésén fáradozván I. Ottó császár, Magdeburgban érsekség fölállítását tervezte. II. Agapitus pápa a fölhatalmazást (955) megadta. Azonban a mainzi érsek vonakodott fölláldozni joghatóságát. Az ügy a 962-ben tartott római zsinat elé terjesztetvén, itt az érsekség fölállítása határozottatott. A császár ekkor az alapítás részletei iránt tárgyalásokat indított meg, s ezekről a 967-ben tartott ravennai zsinaton tett jelentést. — A pápa kiállította az alapító-bullát, a melyben a vendek területén alapítandó öt püspökséget az új érsekség alá helyezte; (968) a császár pedig kinevezte az első magdeburgi érseket, ki a megerősítés és a pallium kieszközlése végett Rómába ment, honnan két bibornok-legátus kísérte székhelyére, ünnepélyes beiktatása végett.²⁰

Skandináviában a kereszténység terjesztése céljából Lajos császár 831-ben alapította a hamburgi érsekséget, melynek első főpapja Anschar, mint pápai legátus vette kezébe a térítés vezetését. És mikor a XI. század elején a megtérített országok területén püspöki székek alapíttattak, ezek a brémai érsekség alá helyeztetek, a melynek hatóságát csak másfél század múlva szüntették meg a pápák.²¹

Azt a föladatot, a mit a mainzi, hamburgi és brémai érsekek a kath. hitre megtérített szláv és skandináv népek egyházi szervezetében töltöttek be, a magyar nemzettel szemben a passauai püspökség részére igényelte nagyratörő főpapja, Pöchlarni Piligrin. (971—991) Térítőket küldött Magyarországba s alig hogy ezek tevékenysége némi eredményt mutatott föl, VI. Benedek pápához folyamodott, hogy székét érseki rangra emelje, és a Pannoniában alapítandó püspökségek fölé helyezze. Ugyanakkor hasonló kérelemmel fordult a szent-székhöz a salzburgi érsek, a kinek javára döntött a pápa, s az ő joghatósága alá rendelte Pannoniát.²²

Eszerint István fejedelemnek, a mikor nemzete megtérítésén fáradozott, oka volt attól félni, hogy az egyházakra, a melyeket országában alapítani fog, német érsekség érvényesíti hatóságát. Már pedig — egy modern német történetíró szavaival élünk — az egyházi önállóság a magyar nemzetre nézve a legnagyobb értékkel bírt; mert Magyarország, ha egyházi tekintetben Németországhoz függő viszonyba jut, a német elem diadalmas benyomulását nem tartóztathatja föl.²³

Ezt a veszélyt megelőzendő István, a térítés művében német főpapnak nem engedett befolyást, túlnyomó számban cseh és olasz papokat alkalmazott s ezért adta Ascheriknak utasításul, hogy önálló magyarországi érsekség fölállításához a pápai jóváhagyást eszközölje ki.

Ezen cél elérése nem ütközött azokba a nehézségekbe, a melyekkel — mint imént láttuk — még olyan hatalmas uralkodónak is, a milyen nagy Ottó császár volt, meg kellett küzdenie.

Az a főpap, ki ebben az időben a salzburgi egyház élén állott, a szentek sorába iktatott Hartwig érsek (991—1023) nem emelt kifogást az ellen, hogy joghatósága alól Magyarország kivonassék, a miben a császár és a bajor herczeg szintén megnyugodtak.

II. Szilveszter eszerint beleegyezését adhatta ahhoz, hogy a fejedelmi székvárosban, Esztergomban érsekség alapíttassék s annak az ország többi püspökségei alárendeltessenek. Egyúttal a saját szívének sugallata találkozott István óhajtasával, mikor az általa kijelölt első érseket, Ascherik apát személyében, méltósága jelvényével a palliummal személyesen fölruházta.²⁴

Ezek után a magyarországi kath. egyház szervezésének számos fontos teendői vártak még elintézésre: az érseki és püspöki egyházmegyéek területének meghatározása, a püspöki székhelyek kijelölése, a főpapi székek javadalmazása és betöltése.

Mindezt — mint láttuk — más országok területén a pápa nevében az ő követe, az uralkodó közreműködésével, végezte.

Ettől a gyakorlattól Magyarország irányában II. Szilveszter eltért. Követ küldetését sem szükségesnek, sem tanácsosnak nem tartotta.

A Hartwig püspök könyvében föntartott nemzeti hagyomány tanúsága szerint, a pápa, miután meghallgatta volt István hitbuzgóságáról és elért sikereiről Ascherik apát jelentését, meghatva így nyilatkozott: «Én csak apostoli vagyok, ő valóban apostol, a ki által Krisztus nagyszámú népet térített meg magának. Ezért fölhatalmazzuk őt, hogy Isten egyházait mindkét jog alapján rendezze».

Ezen szavainak értelme nem lehet más, mint az, hogy Istvánt az apostoli szék követévé rendelte, és így fölhatalmazta, hogy mindkét jog, vagyis a pápát és a fejedelmet megillető jogok alapján járhasson el az egyház szervezésében.

A szent-szék egyházi joghatóságának ilyen átruházása világi fejedelemeire: a történelem lapjain elszigetelten álló eset.²⁵

Szilvesztert bizonyára nemcsak a tisztelet István személye és az elismerés érdemei iránt készítette arra, hogy kivételes kedvezésekben részesítse őt. Az indító okokat könnyű fölismerni.

A császár, a bajor fejedelem és Ascherik apát előterjesztéseiből a magyarországi viszonyok, különösen az ifjú fejedelem által elért eredmények állandóságának föltételei iránt alapos tájékozást meríthetett.

Tisztában kellett lennie az iránt, hogy a miképen a térítés műve Magyarországon azért ment végbe kivételes könnyűséggel és gyorsasággal, mert azt a nemzet feje személyesen vezette: szintúgy a további sikerek biztosítása érdekében kívánatos, hogy a magyarországi egyház szervezésének föladatai és a megoldásukra szükséges hatalom az ő kezeibe helyeztessék. Ily módon kimélni lehetett a nemzet függetlenségi érzetét, melyet idegen tényező beavatkozása sérthetett volna. A szent-szék megnyugtatóan a nemzetet a felől, hogy politikai tekintetben veszély nem fenyegeti, viszont lelki hatalmának gyakorlásában annál biztosabban számíthatott a hívek meghódolására.

IV. Béla király 1238-ban Rómába folyamodván, hogy a meghódított Bolgárország területén az apostoli követség jogait gyakorolhassa, kérését azzal okolta meg, hogy ha pápai legátus kísérné, a bolgárok azt hinnék, hogy országukat a világiakban is a római egyháznak akarja alávetni; sokan — ugymond — rettegnek ettől, és a keresztényeknek szemökre hányják, hogy a római egyház rabszolgái.²⁶

Nem szenved kétséget, hogy az újon megért magyar nemzet soraiban hasonló aggodalmak nyilatkoztak meg.

Egyúttal az apostoli követségnek átruházása István fejedelemre lehetővé tette, hogy ő azon jogokat, melyekkel a császárok és más világi fejedelmek példájára, valószínűleg önkényesen élt volna, mint a pápa megbízottja törvényesen gyakorolhatta.

A pápai irat, mely Istvánt a szent-szék követévé rendelte és hatáskörét szabályozta, sem eredeti példányában, sem hiteles másolatban nem maradt fenn. Ez, tekintettel a XI. század elejéről megőrzött pápai iratok csekély számára nem meglepő; ugyanis Szilveszter négy esztendeig tartó uralkodásának idejéből csak negyven darab került el az enyészetre.²⁷

István királytól tiz oklevéllel rendelkezünk s közülök nem többnek mint hatnak hitelessége áll kétségen felül.²⁸ Ezekben ő maga az *apostoli* követségről említést nem tesz, csak általánosságban hivat-

kozik a pápai fölhatalmazásra, melynek alapján egyházi ügyekben intézkedett.

Elmondja, hogy a pécsi püspökség alapításában (1009) «az apostoli úr beleegyezésével» jár el; hogy a pécsváradi apátságnak (1015) «az apostoli tekintély beleegyezésével és megerősítésével» adományoz egyházi tizedeket; hogy a pécsváradi apátot «apostoli tekintély erejénél fogva» a püspöki joghatóság alól kiveszi.²⁹

Ezen kijelentések nem vonatkozhatnak minden egyes esetben külön-külön kieszközölt pápai bullára; hanem arra, a mit Ascherik hozott magával Rómából. Ez iránt minden kétséget eloszlat a pannonhegyi apátság javára (1030 táján) kiállított kiváltságlevél, melyben István maga hirdeti, hogy «fölhatalmazással bír püspökségek és apátságok alapítására».³⁰

Egyébiránt annak a ténynek, hogy István az apostoli követ-ség tisztét viselte, emlékezetét a hagyomány mind a római szent-széknél, mind a magyar királyi udvarnál állandón megőrizte. Erről (Hartwig püspök elbeszélésén kívül) az okiratok hosszú sorozata tanuskodik.

II. Orbán pápa 1096-ban Kálmán királynak ajánlatot tesz, hogy ráruházza «azt a tisztséget és méltóságot, melyet István az apostoli egyháztól köztudomás szerint kiérdemelt».³¹

II. Endre király 1233-ban említi, hogy az első szent király «a pápa tekintélye alapján vállalta el az apostoli méltóságot».³²

IV. Béla király 1238-ban Bolgárország területére az apostoli követség hatóságát igényelvén, arra hivatkozik, hogy ezt a tiszte-t szent István Magyarországban viselte.³³

Az esztergomi káptalannak 1397-ben tett ünnepélyes kijelen-tése még közelebbről határozza meg a szent Istvánra ruházott tisz-tet, a melyet «legatus de latere» (szó szerint: oldal-követ) névvel jelöl meg, a mi a különböző rendű szent-széki követek sorában a leg-magasabb fokot foglalja el.³⁴

II. Pál pápa 1466-ban «régí kánonokról» szól, melyekben föl van jegyezve, hogy szent István «az apostoli szék helynökségét és követségét nyerte el».³⁵

X. Leo pápa 1513-ban a pannonhegyi monostor kiváltságait megerősítvén, kiemeli, hogy azokat az alapító király a «legatus de latere» hatalmánál fogva adományozta.³⁶

Éppen ebben az esztendőben készült el Werbőczy István «Magyar-ország régi szokásos joga hármias könyve» című munkájával.

A királyi kegyuraság tárgyalásánál előadja, hogy szent István volt az, a ki Magyarországon a püspökségeket, apátságokat, prépostságokat alapította «és mindezen egyházak főpapi méltóságait, javadalmait, a pápa beleegyezésével tetszés szerint adományozta... s kiérdemelte, hogy királynak és apostolnak címeztesse, egyúttal a pápa adományából címerül kettős keresztet kapjon».³⁷

II. Ulászló király és az 1514-ig évi országgyűlés által a Hármaskönyv megvizsgálására kiküldött bizottság helybenhagyta ezt az előadást, a melyre a következő századokban, mint kétségen fölül álló igazságra hivatkoztak a magyar főpapok. A legtekintélyesebb soraikból, Pázmány Péter, így nyilatkozik: «A bullák és irományok, melyek Werbőczy állítását igazolják, azóta a magyar királyok levéltárával együtt elpusztultak, de a Hármaskönyv szerkesztésének idejében meg voltak. Abban az időben a magyarok mind a kath. egyház hívei voltak és őszinte hódolattal ragaszkodtak a szentszékhez; tehát nem tehetők föl, hogy az ország, a király, a főpapok megnyugodtak volna a Hármaskönyv állításaiban, ha azoknak igazsága felől meggyőződve nincsenek. Ha pedig egyes történetírók is hitelt érdemelnék, az egész ország tanuságtételére még nagyobb súlyt kell fektetni».³⁸

A szent-szék követéinek jogait egyházi törvények nem szabályozzák; a pápák esetről-esetre a körülmények igényeihez képest állapították meg.

Szent István a pannonhegyi apátság kiváltságlevelében hirdeti, hogy «neki szabad, ott a hol akarja, püspökségeket és apátságokat alapítani».

Az ő XII. századbéli életírói, a legendák szerzői, kik a korokban uralkodó fölfogást tolmácsolják, följegyzik, hogy az első szent király «az apostoli szék megegyezésével és jóváhagyásával» az országot püspökségekre osztotta, az esztergomi érseki székre törvényes választással Ascherikot emelte s ennek tanácsa szerint töltötte be a püspöki székeket.

IV. Béla király ismételten említett kérvényében megjelöli a leglényegesebb jogokat, melyeket szent István az apostoli követség címén gyakorolt; e szerint az országot egyházmegyékre osztotta föl, a püspöki székek legelső betöltése alkalmával a főpapot behelyezte, plébániákat állított föl és az apostoli keresztet maga előtt vitette.³⁹

Werbőczy — mint láttuk — úgy tudta, hogy István király a

főpapi székekre, nemcsak első betöltésök esetében, hanem utóbb is, valahányszor megüresedtek, maga nevezte ki a főpapot.

A XI. század elején az összes kath. országokban az érseki és püspöki székeket a papság és a hívek töltötték be választással; a mely azonban rendszerint pusztá formasággá süllyedt, a döntő tényező a fejedelem akarata volt, sőt Németországban a császár többnyire teljesen mellőzte a választást és maga nevezte ki a főpapot.

A megválasztott, illetőleg kinevezett érsek a megerősítés és a pallium kieszközléseért köteles volt személyesen Rómába zárándokolni; a püspököket, a szent-szék nevében, az illetékes érsek erősítette meg és szentelte föl.⁴⁰

Szent István a legátusi joghatóság erejénél fogva az általa alapított egyházi intézményeket szorosan egyházi természetű kiváltságokkal ruházta föl. A pannonhegyi apátságra vonatkozólag megállapította, hogy a szerzetesek szabadon választhassák meg és akármelyik püspöktől szenteltethessék föl az apátot, püspöki díszszel végezheti szentmisét és a szerzeteseknek akármelyik püspöktől adathatja föl az egyházi rendeket. Ezzel az apátságot az érseki és püspöki joghatóság alól kivette, és az apátot mintegy püspöki rangra emelte.⁴¹

A pécsváradi apátot abban a kiváltságban részesítette, hogy csak az esztergomi érsek zsinatján köteles megjelenni, a miben bennfoglaltatott az, hogy a pécsi püspöktől összehívott zsinaton megjelenni nem köteles.

Szent István a maga elnöklete alatt tartott gyűléseken, melyeket zsinatoknak nevezett, általános érvényességű egyházi intézkedéseket is állapított meg. A hívek kötelezettségeit az egyház irányában szabályozta; elrendelte, hogy főpásztoraiknak engedelmeskedni, a vasárnapot megszentelni, a bűntöt megtartani, az istenitiszteleten megjelenni, templomokat építeni tartoznak.⁴²

Ezekhez hasonló végzések a frank uralkodók által tartott gyűléseken is hozattak. Ellenben olyan rendelkezésekkel, a melyeneket a pannonhegyi és pécsváradi kiváltság- és alapítólevelek mutatnak föl,⁴³ császári okiratokban nem találkozunk; szintűgy példátlanul áll az a kiváltság is, a melylyel Szilveszter pápa a magyar királyt kitüntette: hogy az apostoli követsége külső jelül, ünnepélyes alkalmakkor a keresztet maga előtt vitethesse.

Mindazáltal az apostoli követség tiszte szent István személyéhez volt csatolva, és utódaira nem szállhatott át. Ez a történeti emlékekből kétséget kizáró módon derül ki.

II. Orbán — mint láttuk — késznek nyilatkozott, hogy azt az egyházi méltóságot, a mit István viselt, újból Kálmán királyra ruhazza; a mivel jelezi, hogy István utódai nem örökölték, és Kálmán csak új adományozás alapján nyerheti el.

III. Incze pápa (1201) azt a nevezetes rendeletet bocsátotta Magyarországra, hogy szent István legendájából, a mikor az istenitisztelet alkalmával fölolvastatik, kihagyandó az a részlet, melyben elmondatik, hogy a király «az egyházakról mindkét jog alapján rendelkezhetett».⁴⁴ Azt óhajtotta ezzel elérni, hogy a kivételes állás, a mit szent István elfoglalt, feledésbe menjen.

IV. Béla többször idézett levelében utal arra, hogy szent István az apostoli követséget viselte; de nem szól arról, hogy utódai is viselték. És IX. Gergely pápa ekkor már lehetetlennek tartotta, hogy a követségi tisztet világi uralkodó viselje; csak annyit volt hajlandó megengedni, hogy a király által kijelölendő magyar főpap gyakorolja Bolgárország területén a legátusi joghatóságot.⁴⁵

Végre II. Pál pápa, Mátyás királylyal szemben, határozottan állítja, hogy szent István utódai az apostoli követségnek sem címét, sem tisztét nem viselték.⁴⁶

Csakis az apostoli keresztnek ünnepélyes alkalmakkor a király előtt vitele⁴⁷ és az ország címerében való használata szállott át a későbbi királyokra, tartotta fenn szent István kiváltságos állásának emlékezetét.

II. Szilveszter 1003 május 12-ikén bekövetkezett halálától szent István kimúltáig (1037 augusztus 15), hat pápa ült szent Péter székén: XVII. János, XVIII. János, IV. Sergius, VIII. Benedek, XIX. János, IX. Benedek.

Kétségkívül mindannyival érintkezésben állott szent István. Többször küldött Rómába követeket.⁴⁸ Sajnos, egynek nevét sem ismerjük. Ellenben a Magyarországra küldött pápai követek egyikével, Azo-val, 1009-ben a pécsi püspökség alapításánál találkozunk.⁴⁹

Régi magyar krónikák följegyezték azt a hagyományt, a mely szerint a szent király egyszer személyesen elzarándokolt Rómába.⁵⁰ Ranzano olasz püspök, ki mint nápolyi követ Hunyadi Mátyás király udvaránál tartózkodott és Magyarország történetét megírta, fölemlíti, hogy harminczhárom éves korában tette meg István ezt az útát.⁵¹

Ez az időpont 1007-re, XVIII. János pápa uralkodására esik. És éppen a szent király és neje által János pápának ajándékozott értékes miseruha őriztetett a mult század végéig a metzi székes-egyházban; az apostolok hímezett képei között ez a fölrat volt rajta olvasható: «István, a magyarok királya és szeretett neje, Gizella, az apostoli Jánosnak küldik ezt az ajándékot». ⁵²

A szent királyt a vallásos buzgóság sugallatai hathatósan ösztönözhatték arra, hogy — mint Ranzano írja — «az apostol-fejedelmek és a vértanuk sírjait meglátogassa, egyszersmind a pápa iránt tiszteletét és engedelmességét kitüntesse». E mellett példájával buzdítólag akart hatni népére.

Az ő egyéniségében az államférfiúi nagyság jellemvonásai között nem hiányzott a széles látókör, mely a kitűzött cél elérésének összes föltételeire kiterjed.

Hármas föladatának megoldása érdekében: a keresztény hit, a nyugat-európai állami intézmények és a magasabb művelődés meghonosítása szempontjából kívánatos volt, hogy a magyarok a kereszténység vallási, politikai és kulturai központjait sűrűn látogassák. Ezt legbiztosabban úgy érhetette el, ha azokon a helyeken állandó nemzeti intézményeket létesít.

Ilyeneket előtte több keresztény uralkodó létesített, de szent István az egyetlen, ki négy külföldi városban alapított zarándokházakat:

Rómában, az egyház fejének székhelyén, mely a XI. század elején újból a világpolitika központjává lett;

Ravennában, az olasz földre hajózó magyarok kikötő-városában, a mely a tudomány, művészet és ipar terén Róma vetélytársa volt;

Konstantinápolyban, melyet a jóízlés, az előkelő társadalmi modor és az udvari szertartások iskolájának tekintettek; végre

Jeruzsálemben, mely, mint a Megváltó halálának színhelye, a keresztény népekre mind hatalmasabb vonzóerőt gyakorolt.

Első sorban azokra a termékeny hatásokra gondolt, a mik ezen városokból kisugárzottak. De kétségkívül szemei előtt lebegett az a tekintet is, hogy nemzetének a keresztény népek családjába belépését, ezek eszmevilágával való közösségét fennen hirdesse, a magyar állam súlyát és tekintélyét a külföldön gyarapítsa.

A négy zarándokház alapító-oklevelei közül csak a ravennai maradt fön. Ebből megtudjuk, hogy István Ravennában szent

Péter tiszteletére kolostort alapított, melynek kötelességévé tette, hogy «a magyar zarándokokat és a királyi követeket tiszteletteljesen fogadja». Ellátására a királyi kincstárból évenként huszonöt uncia aranyat rendelt fizettetni, oly módon, hogy ezen összeg átvételére mindannyiszor az apát vagy küldötte a királyi udvarnál megjelenni tartozzék.

Több mint kétszáz év múlva ezen javadalmazás ügyében II. Endre rendeletet bocsátott ki. Ettől fogva a ravennai zarándokházzal semmit sem tudunk.⁵³

Hosszú, hétszázados élet jutott osztályrészül a római alapítványnak.

Az örök város azon területén, hol szent Péter sírja fölött Nagy Konstantin öthajós fényes bazilikát emelt, a kereszténységnek időnként meghódoló népek uralkodói vetélkedve igyekeztek kisebb templomokat, kolostorokat és jótékonyági intézeteket állítani föl, hogy így a római egyházhoz való ragaszkodásukat legszembeűnőbb módon juttassák kifejezésre. A VIII. században angol-szászok, longobardok, frizek és frankok befogadására hivatott zarándokházak emelkedtek itt. Az utóbbinak alapítója Nagy Károly volt, ki több más tekintetben is példánykép gyanánt lebegett a magyarok első királya előtt.

A legrégebb emlék, mely a római magyar alapítvánnyal szól, Hartwig legendája. Elbeszéli, hogy szent István «Rómában, a világ fővárosában, tizenkét kanonok számára szent István első vértanu emlékének szentelt monostort alapított és minden szükségessel bőven ellátott; azonkívül házakat építtetett kőfallal kerített kertekkel a magyarok számára, kik szent Péter apostol-fejedelem templomába ájtatoskodni mennek.»

Előadásának hitelességéhez kétség nem fér.

Valószínű, hogy István az ő római tartózkodása alatt vetette meg ezen intézmények alapját. Hathatós támogatásban részesítette a pápa, a ki átengedte neki azt a templomot, a melyet szent Péter bazilikája déli oldalán III. István pápa, a VIII. század közepén, szent István első vértanu tiszteletére építtetett.

A monostor, templom és zarándokház ellátásáról kétségkívül szintűgy gondoskodott, mint a ravennairól: évenként a királyi kincstárból fizetendő javadalmazással.

A magyar zarándokházzal III. Incze pápa 1205. évi egyik okiratában említést tesz. IV. Miklós pápa pedig 1290-ben bucsút

engedett mindazok részére, kik «szent Istvánnak a magyarokról nevezett templomát» (ecclesiam sancti Stephani de Ungaris dictam) szent István vértanu és szent István király ünnepeinek nyolczada alatt ájtatosan látogatják.

A templom tehát címében föltüntette magyar vonatkozását, és noha régi védszentjét megtartotta, első szent királyunk kultuszának is színhelye volt.

Ezen időtájt az isteni tiszteletet nem magyar papok végezték, hanem olaszok, kik a szent Péter-káptalannak voltak alárendelve.

A XIV. században a zarándokház épülete pusztulásnak indult. Zsigmond király 1423-ban helyreállítása iránt intézkedett, és a szent Ferencz-rend római főügyviselőjének igazgatására bízta. Néhány évtizeddel utóbb a magyar Pálos-rend római kolostorával, majd a XVI. század második felében a római német-magyar papnöveldével kapcsolatot kötött össze.

1776-ban VI. Pius pápa a szent Péter-bazilika számára új sekrestyét építtetvén, a bazilika szomszédságában emelkedő épületek egy részének lerombolása vált szükségessé. Ezen alkalommal szent István temploma és a magyar zarándokház eltűntek a föld színéről.⁵⁴

MÁSODIK FEJEZET.

Szent István első utódainak viszonya a szent-székhez. — IX. Leo pápa Magyarországon. — VII. Gergely levelezése Salamon, Gejza és László királyokkal. — Magyarország állása a pápaság és császárság küzdelmeiben. — László és III. Kelemen ellenpápa. — II. Orbán és Kálmán király. — A szent-szék vívmányai Magyarországon. — III. Sándor pápa. (1038—1096.)

A SZENT ISTVÁN halála (1037) után következő évtized folyamán, a mikor az ő alkotásait Péter és Aba Sámuel szerencsétlen uralkodása alatt megsemmisülés veszélye fenyegette, ennek elhárítására a szent-szék ismételten tett kísérletet.

IX. Benedek pápa Péter királyban a szent királytól rendelt trónörököst és a katholika egyház támaszát látván, kiközösítéssel sújtotta azokat, kik őt a tróntól megfosztották.⁵⁵

Visszahelyeztetése után pártfogója, III. Henrik császár, Aba Sámuelnek zsákmányul ejtett koronáját és lándzsáját az apostolok sírjához küldötte.

Azonban Péter a nemzet jogainak és érzéseinek folytonos sértésével annyira gyűlöletessé tette magát, hogy a császár támogatása és a szent-szék tekintélye nem voltak képesek őt a trónon megtartani, a miért is második elűzetése után (1044) a pápa elejtette őt és érdekében nem tett többé lépéseket.

A nemzeti restauráció, mely I. Endre trónraléptével diadalmaszkodott, már teljesen megszilárdult volt, mikor 1049-ben a német Eggesheimi Bruno, erényei és tudományossága miatt nagy tiszteletben álló főpap, IX. Leo névvel az egyház kormányát átvette. A pápaság egyetemes nagy missiójának tudatától áthatva, II. Szilveszter nyomdokaiba lépett, a keresztény népek oltalmazója és békeapostola lett.

Noha a császár rokona volt, és néki köszönhette fölmagasztaltatását, bizalmat tudott ébresztetni Endrében is, a ki követe, György,

kalocsai érsek által az ő közbenjárását kérte, hogy III. Henrikkel kibékítse.⁵⁶

A pápa szívesen vállalkozott a közbenjáró tisztére, és a béke létesítésével Hugo, cluny apátot bízta meg, a burgundi uralkodóházból származó szent szerzetest, ki a császár különös jóakaratával dicsekedvén, leginkább látszott arra hivatottnak, hogy őt engedékenységre hajlítsa.

A követ előbb a magyar királyi udvarnál jelent meg és itt Endrével könnyen jutott megállapodásra. A cluny egyháznak szánt értékes ajándékokkal elhalmozva indult vissza küldőjéhez. Egykorú életírója följegyezte azt az érdekes részletet, hogy útközben egy magyar úr megtámadta és kifosztotta a szent szerzetest, ki nem annyira az elrablott kincseket sajnálván, mint inkább a rabló lelki üdvösségeért aggodván, Cluny védszentjéhez, szent Majolushoz fordult imádságával, hogy fordítsa Istenhez a rabló szívét; mire ez hirtelen magába szállott, az elkövetett merényletért bocsánatot kért, az elrablott drágaságokat visszaadta, és Hugót az ország határáig kísérte.⁵⁷

Azonban a pápa igyekezetei a császár magatartásán hajótörést szenvedtek, mivel Henrik Magyarország függetlenségét elismerni vonakodott és leigázására tett készüléket.

Ekkor Endre második követséget menesztett IX. Leóhoz. Arra utalván, hogy a német támadás Magyarországon az ősi vallás lappangó híveit diadalra segíthetné, ellenben a pápai közbenjárás sikere a magyar nemzet és a szent-szék viszonyát szorosabbra fűzné,⁵⁸ azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy a császárt személyesen keresse föl.

A pápa, a helyzet jelentőségét fölismervén, a hívó szótát követni nem késett. 1052 július havában útra kelt Rómából. A császár ekkor nagy sereg élén Magyarországra nyomulván, Pozsonyt vívta, és itt táborában fogadta az egyház fejét. III. Henrik, mivel a magyar őrség vitéz ellenállása az előnyomulást lehetetlenné tette, kész volt békére lépni.

Csakhowy most Endre olyan igényekkel lépett föl, melyeket maga a pápa elfogadhatatlannak ítélt, és mivel egyházi átokkal fenyegetve őt sem volt képes méltányos föltételek elfogadására bírni, fölháborodva távozott a visszavonuló császárral.⁵⁹

E szerint a pápa megjelenése a császár és a magyar király között dúló háború színhelyén, közvetlen eredményt nem mutatott

föl. De Magyarország politikai állásának jelentőségét az európai államrendszerben szembetünővé tette.

Sajnos, a következő húsz esztendőből nem maradt fenn sem okirat, sem krónikai följegyzés, mely hazánknak összeköttetésére a pápákkal világot vethetne.

A mikor VII. Gergely (1073) szent Péter székét elfoglalja, nagy alakjából fény sugároz ki Magyarországra is.

A szent buzgalom, a lángész és a törhetetlen akaraterő frigye az ő uralkodásával a katholika egyház történetében új korszakot nyit meg. II. Szilveszter eszménye, a pápaság és a császárság benső szövetsége nem lévén megvalósítható: a császári hatalom túlsúlya alatt lealázott pápaság fölszabadítását kellett céljául kitűznie. Az útjában álló IV. Henriknek bátran megüzente a harczot.

Ezen küzdelem válságaiba bevonatott hazánk is, melyet a leigázására törekvő császári politika az érdekközösség kapcsaival csatolt szorosabban a szent-székhez.

Az 1073. év végén Salamon király és unokatestvére, Gejza herczeg között ellenségeskedések keletkezvén, míg amaz sógorára, a császárra támaszkodott, az utóbbi a pápa pártfogását igyekezett magának biztosítani.

VII. Gergely a magyar herczeg megkeresésére 1074 márczius 17-én megnyugtató választ adott. Ez a legelső fönmaradt levél, melyet pápa magyarhoz intézett. Így hangzik:

«Leveledből örvendve tapasztaljuk azt a dicséretes buzgóságot és lelkesült tiszteletet, mely szivedet és lelkedet az apostoli szent-szék irányában betöltvén, üdvösségednek zálogául szolgál, és minket nagy örömmre hangol. Viszont az apostoli szent-szék támogatására bizton számíthat az, a ki irányában a kellő tisztelettel és bizalommal viseltetik. Intünk tehát, hogy tiszteletedet az apostolok iránt mind hathatósabban igyekezzél kifejezni. Minél inkább szükséged van rá, hogy az ő ítéletükhöz közelebb juss, annál jobban iparkodjál őket lekötelezni, az ő közbenjárásukkal Isten irgalmaságából bűneid bocsánatát és az örök boldogságot elnyerni. A mi szeretetünkről légy meggyőződve. Minden kétséget kizáró módon, a legbensőbb atyai jóindulattal biztosítunk a felől, hogy mindazt, a mit javad és állásod igényel, tőlünk elnyered. Ellenségeid pedig, ha megrontásodra valamit meg akarnak kísérteni, nálunk meghallgatásra nem találnak, sőt inkább az apostoli szék neheztelését fogják magukra vonni. A mikor akár a saját ügyeidben, akár a szent-szék

szolgálatában valamit tudomásunkra akarsz hozni, Ferrara örgrófja, Azzo, kit az olasz fejedelmek között kiválóan kedvelünk, legalkalmasabb arra, hogy üzeneteidet hozzánk eljuttassa. Egyébiránt óhajtjuk, hogy az élet viszontagságai közepett oltalmazzon meg az isteni kegyelem, adjon neked erőt és képességet mindannak végrehajtására, a mi az Úr szent akaratával összhangzásban áll». ⁶⁰

A pápa e szerint a fejedelmi házban dülő viszályra célzást nem tesz, Gejzát nem buzdítja a Salamon elleni harczra, de följosítja őt arra a reményre, hogy azon esetre, ha a nemzeti visszahatás áramlata a trónra emelné, hatalomra jutását a szent-szék szívesen fogja látni.

Három nappal ezen levél megírása előtt Salamon a mogyródi ütközetben súlyos vereséget szenvedett Gejzától. Ekkor azután a császári főnhatóság elismerését és adófizetést ígervén, folyamodott segítségért IV. Henrikhez, ki a nyár folyamán sereget vezetett Magyarországba, de élelem és takarmány hiánya miatt csakhamar visszavonult.

Salamon a fegyveres támogatástól elesvén, Rómába követet küldött. A végső reménységtől is megfosztotta a pápa válasza.

«Leveledet — úgymond — kegyelmesebben fogadtuk volna, ha meggondolatlan eljárásoddal szent Pétert meg nem bántod. Országod élemedett korú lakosaitól megtudhattad volna, hogy Magyarország, melyet hajdan István király minden joggal és hatalommal szent Péternek ajánlott föl és adott át, a római anyaszentegyházé. A megboldogult Henrik császár pedig, mikor az országot szent Péter tiszteletére meghódította, és a királyt legyőzte, lándzsát és koronát küldött szent Péter sírjához, győzedelmének dicsőségére oda irányozván az ország jelvényeit, a honnan méltósága ered. Ennek daczára te, ki egyébként is a királyi erkölcsök és erények útjáról letértél, szent Péter jogait, a mennyiben téled függ, meg rövidítetted és elidegenítetted, mivel az ő országát, mint halljuk, a németek királyától hűbérül fogadtad el. Ha ez csakugyan így történt, be kell látnod, hogy szent Péter kegyére és a mi jóakaratumkra nem számíthatsz. Ezekben csak akkor részesülhetsz, az apostoli megrovás elkerülésével tartósan csak úgy uralkodhatol, ha jóvátesszed hibádat s elismered, hogy az ország jogarát az apostoli s nem a királyi felség jóvoltából nyerted el. Minket ugyanis sem félelem, sem szeretet, sem más emberi tekintet nem tarthat vissza attól, hogy annak, a kinek szolgálai vagyunk, tekintélyét, a mennyire Isten engedi

sértetlenül megőrizzük. Mindazáltal, ha jóvátetted hibádat, és Isten segítségével királyhoz méltó életet fogsz folytatni, a római egyház szeretetét, mint fiú az anyáét és Krisztusban barátságunkat teljes mértékben élvezheted.»⁶¹

Salamon a pápa figyelmeztetéseire nem hallgatott, s újból a császári pártfogásért esdeklett; de a magyar nemzet soraiban általánossá vált elégtelenség nyilatkozatai elől Pozsonyba kellett elzárkóznia. Gejza átvette az ország kormányát, a miről küldötte által VII. Gergelyt értesítette, ki a következő levelet intézte hozzá:

«Sok jót hallottunk felőled, — így ír — dicséretes tetteid híre eljutott hozzánk. Ezért szeretünk téged, és jó hírneved gyarapodását kívánjuk. Úgy hisszük, jól tudod, hogy Magyarországnak, más nemes országok példájára, saját szabadsága állapotában kell megmaradnia, más ország királyának nem lehet alávetve, hanem csak a római egyetemes anyaszentegyháznak, mely alattvalóit nem rabszolgáknak tekinti, hanem gyermekei gyanánt öleli magához. Mivel pedig rokonod az országot bitorló módon a német királytól s nem a pápától vette át, hisszük, hogy uralkodását isteni ítélet akasztotta meg. A hatalom most a te kezeid közé jutván, intünk, hogy időközben az egyházakra gondod legyen, a vallás érdekeit buzgón karoljad föl, és a római egyház követeinek, kik hozzád fognak érkezni, engedelmeskedjél, hogy így szent Péter közbenjárása által a földi és mennyei élet dicsőségében részed legyen».⁶²

Ezen irat nem foglalja magában Gejza királyságának elismerését, sőt inkább világosan csak ideiglenesnek tekinti uralmát,⁶³ a melyet a pápa fölfogása szerint véglegessé csak a törvényes király önkénytes lemondása tehet.

Csakugyan, az a követ, ki egy hónap mulva Rómából útnak indult Magyarország felé, azt az üzenetet és tanácsot hozta meg, hogy a két vetélytárs lépjen egyességre, melyben «az egyik is, másik is a maga igazához jusson, úgy, hogy megelégedvén azzal, a mi jogosan megilleti, az igazság határait túl ne lépje, a jó szokást ne sértse».

Egyúttal a pápa a megköendő egyesség föltételül Magyarország állami függetlenségének biztosítását tűzte ki.

«Az a cél lebeg szemünk előtt — írja VII. Gergely — hogy a nemes Magyarország, mely ezelőtt teljesen független volt, a béke helyreállítása után valódi királyt uraljon, nem mástól függő királykát, a milyenné Salamon alacsonyította le magát az által, hogy szent Péter uralmát, mely alá az ország tartozik, megvetvén, idegen feje-

delemnek hódolt meg. Jogsértő eljárása miatt az Úr jónak látta a királyság hatalmát rád ruházni át, míg ő szentségtörő merényletével önmagát fosztotta meg az országra való jogaitól.»⁶⁴

Mindezen nyilatkozataiban ismételten hangsúlyozza, hogy Magyarország a szent-szék főnhatósága alatt áll. Arra a fölfogásra, mely ezen főnhatóság természete és kiterjedése felől a római udvarnál uralkodott, két tény vet világosságot.

VII. Gergely nem igényelte maga számára azt a hatalmat, hogy ő foszthassa meg koronájától a méltatlan királyt, ő jelölhesse ki utódját; az új királytól pedig hűségi esküt nem követelt, még kevésbbé adófizetést. Így a római szék magyarországi főnhatóságának tisztán erkölcsi, egyházi természete, különbözése a siciliai királyság fölött később gyakorolt hűbéri jellemű főuralomtól — szembe-tűnővé válik.

VII. Gergely magyarországi követeinek tárgyalásairól csak annyit tudunk, hogy eredményre nem vezettek. Salamon a koronáról nem mondott le; Gejza ennek daczára tovább uralkodott, egész haláláig. (1077.)

Éppen ebben az időben a pápa és IV. Henrik között a visszavonás nyílt harcban tört ki, melynek legjelentékenyebb mozzanatai: a német főpapok wormsi gyűlése, mely VII. Gergelyt a pápai széktől megfosztottnak nyilvánítja — a pápa ítélete, melylyel a császárt kiátkozza, és alattvalóit az engedelmesség alól fölmenti — végre IV. Henrik megalázása Canossában.

Magyarországnak ebben a mérkőzésben közvetlenül nem volt része. Mindazáltal a pápa ellenállási képességét fokozta az a körülmény, hogy a magyar uralkodót a vallásos hűség és az állami érdek szorosan hozzá csatolták. Viszont Magyarországon a trónvillongások állandósulását és az állam új épületének alapjaiban való megrázkódását az a bölcs magatartás akadályozta meg, a mit a szent-szék és sugalmazására a magyar főpapok tanusítottak.

A helyzet nem változott Gejzának 1077 ápril 27-én bekövetkezett halálával. Utódja, László követte őt politikájában, túlszárnyalta vallásos buzgóságban.

Trónralépte hírére a pápai udvarba Nehemias esztergomi érsek követe vitte meg, kit Carpinetóban (XIII. Leo születési helyén) fogadott a pápa.

VII. Gergely megnyugvással vette a tudósítást; de súlyt fektetett rá és az esztergomi érsek által oda hatott, hogy maga a király

küldjön mielőbb követeket, kik — mint ő maga írja — «az apostoli szék iránt tartozó tiszteletét, hódolatát tolmácsolják és egyúttal szándékait előadják». Biztosította a felől, hogy «kegyelmesen fog neki válaszolni, s hogy őt, a saját és országa hasznára, az apostoli szék egész tekintélyével, szeretetével és jóakaratával támogatni fogja».⁶⁵

László csakhamar eleget tett ezen fölhívásnak és bejelentette, hogy «szent Péter szolgálatára áll, s mint jó fiúhoz illik, egész buzgósággal és szíve teljes vonzalmával engedelmeskedni fog».⁶⁶

A pápához ragaszkodó német fejedelmek által megválasztott Rudolf ellenkirálynak szintén ajánlatot tett, hogy «Isten és szent Péter iránti szeretetének sugallatát követve, segítségére sereget fog vezetni».⁶⁷

Ebben a viszontagságos időben a pápa és a király sűrűn érintkeztek követek által⁶⁸, és váltottak leveleket.

Sajnos, VII. Gergelynek Lászlóhoz intézett irataiból csak egyet ismerünk, a melyben pártfogásába ajánlja a bajor urakat, kik a szent-székekhez való ragaszkodásuk miatt IV. Henrik üldözését vonták magukra, és hazájukból menekülni kényszerültek. Ezt az alkalmat fölhasználja, hogy a magyar király buzgóságát magasztalja. Örömet fejezi ki a fölött, hogy a legjobb uralkodók nyomdokaiba lépett s inti, hogy ezentúl is «nemes vére sugallataira hallgasson».⁶⁹

László politikája teljesen összhangzásban állott Gergely szándékaival. Viszonya Rudolf ellenkirályhoz, kinek leányát vette nőül, mind bensőbb lett. Lipót osztrák hercegnek, mikor a császár pártjához tartozó bajor fejedelemtől megtámadtatott, segítséget küldött.⁷⁰

Azonban ezzel nem volt képes a császárt visszariasztani attól hogy gyűlöletének szavát követve, a legszélsőbb végletekig menjen. 1080 tavaszán Brixenbe egybegyűjtött zsinaton megválasztatta ellenpápává Wibert ravennai érseket, ki III. Kelemen nevét vette föl.

Három évvel utóbb (1083) VII. Gergely Rómába zsinatot hirdetett, melyre az ellenpápa híveit is meghívta, hogy az egyház egységének és békéjének helyreállítására kísérletet tegyen. Igyekezetei sikertelenek maradtak.

Kétségkívül az a szándék vezérelte őt, hogy válságos helyzetében a magyar nemzet ragaszkodását éleszsze, mikor ezen a zsinaton István királyt, Imre herceget és Gellért csanádi püspököt az ég szentjeinek sorába iktatta. Ez ügyben Magyarországba legátust küldött.⁷¹ Ennek jelenlétében a szentek teste a sírboltból ünnepélyesen fölemeltetett és köztiszteletre kitétetett.⁷²

VII. Gergely kevéssel utóbb, a Rómában is elhatalmasodó ellenpárttól fenyegetve, Salernóba menekülni kényszerült, hol 1085 május 25-ikén elragadta a halál. László, ki mindvégig állhatatosan ragaszkodott hozzá, ekkor sem hódolt meg III. Kelemennek; türelemmel várta be, míg a Gergely pártján megmaradt bibornokok, egy év elmúltával, III. Viktort (a monte-cassinói apátot) választották meg.

Az 1087 augusztus 1-jén Speierben tartott német birodalmi gyűlésen magyar követek jelentek meg és bejelentették, hogy uralkodójuk «a szent-székhez való hűségben megmarad, és ha a szükség kívánja, huszezer lovassal vonul a szakadárook leküzdésére». ⁷³ Ugyanekkor ő birta rá Wratiszlav cseh herceget, hogy III. Kelemen pártjától elálljon. ⁷⁴

III. Viktor rövid ideig kormányozta az egyházat. 1088 márczius 12-ikén már helyét elfoglalta II. Orbán. Uralkodásának első éveiből Magyarországgal és királyával összeköttetésének nyomait hiába kutatjuk.

Az 1091. esztendőben Teuzo bibornok, mint pápai legátus, időzött hazánkban, hol a király által szent Egyed tiszteletére alapított somogyvári apátság fölvatásában közreműködött. ⁷⁵ Magas állása kétségtelenné teszi, hogy fontos megbizatással küldetett.

László király ekkortájt politikájának irányát megváltoztatta.

IV. Henrikkel tárgyalásokat indított, melyek egyességre vezettek. A pápai követ valószínűleg arra volt hivatva, hogy őt visszatartsa, vagy visszalépésre bírja. Azonban nem ért célzt. ⁷⁶ Sőt László most az ellenpápához csatlakozott.

Ezt a meglepő tényt magának II. Orbánnak László halála után Kálmán királyhoz intézett levele deríti föl.

A pápa ebben panaszolja, hogy «a magyar nép már régtől fogva téves úton jár, az üdvösség pásztoraikat elhagyta, idegen nyáj nyomdokait követi». Azután a IV. Henrik által VII. Gergely ellen indított háborúról és az ellenpápa megválasztásáról szól, és így folytatja: «Ezen sátáni üldözés viharai közepett Magyarország már rég elszakadt az apostoli széktől, s a hamisság fedelmének meghódolván, a széles úton tévelygett». ⁷⁷

Pedig éppen ebben az időben László király vallásos buzgósága tetőpontját érte el. Két új püspökséget alapított: Zágrábban és Váradon. A szabolcsi zsinaton «igaz katolikus szellemben, mint korának legjobbjai, rendezni törekedett a magyar egyházat s az egyházi élettel összefüggő kérdéseket». ⁷⁸

A háborúk alatt elpusztult templomok fölépítéséről rendelkezett; egyházi edényekkel és öltönyökkel való felszerelésüket magának tartotta fönn. Az ünnepek megszentelését, a böjt megtartását, az istentisztelet látogatását szigorú büntetések megállapításával törekedett biztosítani.

Figyelemreméltó a papok házasságában hozott végzés.

Az 1074. év elején VII. Gergely pápától tartott római zsinat a házas férfiaknak magasabb egyházi rendekre felszentelését eltiltotta, a tényleg házasságban élő papokat pedig utasította, hogy ha javadalmukat meg akarják tartani, feleségöktől váljanak el. Franciaországba és a német birodalomba pápai követek mentek a zsinati végzés foganatosítására, a mit azonban sok helyen a házas papok által támasztott mozgalmak megakadályoztak.

Nem tudjuk, Magyarországon járt-e szintén legátus, s hogy a zsinati végzés milyen fogadtatásban részesült?

Ezt most a szabolcsi gyűlés csak korlátozott formában tette magáévá. Megállapította, hogy azok az áldozárok és szerpapok, kik elvált nőt vagy özvegyet vettek nőül, vagy másodízben házasodtak, feleségüktől elválni kötelesek; ha pedig a tiltott frigyet fölbontani vonakodnak, egyházi hivatalukat elvesztik.

Ellenben megengedte, hogy az áldozárok és szerpapok, kik felszentelésök előtt hajadon leányt vettek nőül, azzal továbbra együtt élhetnek, míg «erre nézve az apostoli szentatyá tanácsot ad».

Ezen utóbbi záradékban benfoglaltatik az a szándék, hogy a király a római zsinat rendelkezésének enyhítéséért folyamodik a szent-székhez; de egyúttal kifejezést talál az a készség is, hogy a pápa elhatározása előtt az ország meghajol.

A pápához ez ügyben intézett folyamodás sorsáról semmit sem tudunk. Általán, 1091-től László haláláig (1095 július 29) sem II. Orbántól, sem III. Kelemtől Magyarországra vonatkozó irat nem maradt fönn.

Igy tehát arra az állásra, a mit irányukban László elfoglalt, világosság nem deríthető.

Miként életében csodatevő hatalommal ruházta föl Isten, szintűgy halála után sírja a váradi székesegyházban a csodák szakadatlan sorozatának szolgált színhelyül.

Ennek hire csakhamar eljutott Rómába is, s már 1106-ban II. Paskál pápa ő róla olyan kifejezésekkel szól, a melyeket szentekről szokott használni az egyház.⁷⁹

Mikor pedig egy század multával a szentek sorába való iktatása szőnyegre került, II. Orbán irányában követett eljárása nem tartóztatta vissza III. Coelestin pápát attól, hogy a magyar nemzet óhajátását teljesítse, és őt szentnek nyilvánítsa.

Nem is az egyetlen eset ez, a mikor törvénytelenül megválasztott pápa hívét az egyház szentté avatta. Például hozható föl Ferreri szent Vincze, ki a nagy egyházszakadás idején XIII. Benedek ellenpápához csatlakozott, és mindvégig hozzá ragaszkodott. Ugyanis a bonyolult viszonyok között, a mikor az egyházi és politikai kérdések számai összekuszálódtak, a közlekedés nehézségei a hiteles információk szerzését úgyszólván lehetetlenné tették: a tévedés jóhiszeműségének esetei szükségképen sűrűn fordultak elő; minél fogva a Krisztus földi helytartója iránti hódolat tisztaságát érintetlenül hagyhatta az a körülmény, hogy azzal bitorlót tüntettek ki.

Kálmán király trónralépte után II. Orbán azon volt, hogy a megszakadt kapcsolatot Magyarországgal helyreállítsa.⁸⁰

Alkalmas közbenjáróul ajánlkozott Odilo somogyvári apát, ki a franciaországi Saint-Gilles-zárdából került hazánkba és a franciaországi szent Benedek-rendből a pápai székre emelkedett II. Orbánnal baráti összeköttetésben állott.

Éppen a somogyvári monostor nevezett anya-apátságában időzött az 1096. év július végén a pápa, mikor előtte Odilo megjelent. A tőle nyert értesítések alapján levelet írt a magyar királynak.

II. Orbán örömét fejezte ki a fölött, hogy a magyar nemzet Kálmán személyében olyan uralkodót nyert, ki «a világi tudományokon kívül az egyházi jogban is jártassággal bír», s kiválóan képes arra, hogy népét az igaz úton vezesse. Azután buzdító szavakat intéz hozzá.

«Emeld föl — úgymond — a katholika hit zászlaját... Emlékezzél vissza a hitbuzgó szent István királyra, ki családjából első vette át a hitet az apostoli széktől, és megérdemelte, hogy a királyságot elnyerje. Minél magasabbra emelt téged világiakban az isteni Gondviselés, annál mélyebb alázatossággal kell az apostol-fejedelmeknek, Péternek és Pálnak engedelmeskedned, a tiszteletet, a mit irántuk az első király kitüntetett, a magad részéről bebizonyítanod. Ne rontson meg az egyházba betolakodott hamis apostolok mérge, ne távolítson el az igaz hittől semmiféle gonoszság.»

Utalván arra, hogy Magyarország az apostoli széktől elszakadt volt, így folytatja: «Most végre az isteni kegyelem téged azért emelt a trónra, hogy a fátyolt, mely néped szemeit ekkorig fődte, széttépjed. Azért szükségesnek láttuk, hogy mindezekről feliségedet értesítsük, s megtudjuk szándékozat arra nézve, vajjon hajlandó vagy-e országod üdvössége és néped oktatása érdekében az apostoli szék követét elfogadni? Ezen hivatal viselésére a szent Egyed (somogyvári) monostorának apátját szemeltük ki. Ne mulaszd el ezen levél kézbesítője által elhatározásodat velünk közölni. Együttal légy meggyőződve, hogy azt a tisztséget és méltóságot, melyet szent István az apostoli széktől köztudomás szerint kiérdemelt, ha kéred, el fogod nyerni; a mennyiben az egyház kebelében állhatatosan megmaradsz, és a szent király által rendelt tiszteletet és hódolatot megadod».⁸¹

E szerint Odilo apátra szándékozott azt a kényes föladatot bízni, hogy a magyarországi egyházban a szakadás által megzavart viszonyokat rendezze. Kálmánnak pedig hűsége jutalmául az apostoli követség kiváltságainak megújítását helyezte kilátásba.

Kálmán válaszát nem ismerjük. De kétségtelen, hogy ő II. Orbánnak meghódolt. A pápai politikához való csatlakozását hirdeti az a tény, hogy IV. Henriktől a kért segítséget megtagadta, ellenben a szent-szék engedelmes hűbéresével, Roger siciliai királylyal frigyet kötött. Követei, Harduin győri püspök és Tamás fehervári ispán, kik Siciliában jártak volt, bizonyára előbb a pápai udvarnál bemutatták uralkodójuk hódolatát.

Mindazáltal egyházi téren Kálmán király oda törekedett, hogy a szent-szék joghatóságának érvényesülését, különösen a főpapi javadalmak betöltésénél és a kánoni bíraskodásban, lehetőleg korlátozza.

Egyik főpaphoz intézett levelében II. Orbán fájdalmát fejezi ki a király önkényes eljárása fölött, és elkeseredve jegyzi meg, hogy Krisztus az ő egyháza kormányát szent Péter utódára, nem a magyar fejedelemre bízta. Mivel pedig a magyar királyi udvarnál bizonyos zsinati végzésekre hivatkoztak, hangsúlyozza, hogy «a római egyháznak a zsinatok nem szabhatnak törvényt; ellenkezőleg, a zsinati végzéseknek a római egyház adja meg a szentesítést. Az apostoli szent-széket megvethetik, megsérthetik; de Istentől nyert kiváltságát nem semmisíthetik meg.

Azt, a mi szent Péternek mondatott: «Te vagy Péter és erre a

kőszálra építem egyházamat» — visszavonni senkinek sem áll hatalmában.⁸²

A pápa 1103-ban Ágoston bibornokot küldötte Magyarországra;⁸³ de csak három év múlva értek célzt erőfeszítései, melyekkel a kánonok tekintélyét visszaállítani igyekezett.

1106 október havában a felsőolaszországi Gvastalla város falai között tartott zsinaton Kálmán királytól követei a következő nyilatkozatot mutatták be:

«Szent atya, kijelentjük, hogy szívesen alávetjük magunkat az isteni törvényeknek, s ezek értelmében engedelmeskedni fogunk néked. A püspökök investitúrájáról, melyet elődeink gyakoroltak, lemondunk; a mennyiben erre nézve ekkorig szabálytalanságot követtünk el, ettől jövőben Isten segítségével tartózkodni fogunk».⁸⁴

A következő években két ízben jött a biboros testület tagja mint legátus Magyarországra. Kuno 1112-ben a magyar főpapokkal Esztergomban tartott zsinaton V. Henrik császár ellen kihirdette az egyházi átkot;⁸⁵ Teodorik pedig 1115-ben hazánkon keresztül ment a német birodalomba, hogy V. Henrik ellen működjék.⁸⁶ Magyarországi tartózkodásuk azt bizonyítja, hogy a szent-szék Kálmán király ragaszkodása és támogatása felől bizonyos volt.

Két évtized következik, a melynek lefolyása alatt az összeköttetést, mely Magyarország és a szentszék között fennállott, ismét teljes sötétség borítja. A legelső történeti emlék, mely azt némiképen eloszlatja, gyászos eset emlékezetét tartotta fenn.

A spalatói papság által megválasztott érsek, Gaudentius, az esztergomi érsek által fölszenteltette magát, s csak ezután folyamodott a megerősítésért Rómába. II. Incze pápa «az apostoli szék megsértéséért, a szent Péter kulcsai ellen intézett merényletért» szigorúan megdorgálta őt, és a pallium adományozását megtagadta. Csak miután eképen a szent-szék joghatóságát és tekintélyét megővta, engedett II. Béla kérésének és erősítette meg a választott érseket. A pallium átadása és a hűségi eskü átvétele végett Ubaldus bibornokot (1138) küldötte, ugyanazt, a ki hat évvel utóbb mint II. Lucius néhány hónapig az egyházat kormányozta.⁸⁷

II. Béla utóda, II. Gejza válságos körülmények között bizonyította be hűségét szent Péter székéhez.

1159-ben a bibornokok többsége III. Sándort választotta meg pápává. Azonban a kisebbség szintén pápának nyilvánította a maga jelöltjét, a ki IV. Viktor nevet vett föl, és rótszakállú Frigyes

császár pártfogása alá helyezte magát, egyúttal Dániel prágai érseket Magyarországra küldötte, hogy a királyt és a főpapokat az ő részére vonja.^{88.}

Itt ekkor az egyház élén Bánfi Lukács esztergomi érsek állott, magasműveltségű főpap, ki a párisi főiskoláról alapos tudományos képzettséggel az egyház szabadságáért és függetlenségéért lángoló buzgóságot hozott magával hazájába. Most befolyását oda irányította, hogy a király a császár védencéhez ne csatlakozzék. Kivitte, hogy Dániel érsek kitérő válaszzsal bocsátott el.⁸⁹

Kevéssel utóbb jöttek a királyi udvarhoz III. Sándor küldöttei: Julián és Péter bibornokok.⁹⁰

A király meggyőződött arról, hogy III. Sándor az egyháznak törvényesen megválasztott feje s meghódolt neki; sőt a hozzá ragaszkodó uralkodóknak azon esetben, ha a császár támadását vonnák magukra, segítséget ajánlott.

«Tudjátok meg — írja VII. Lajos francia királynak — hogy a német császár az egyházban szakadást idézett elő, a szent-atyák rendelkezéseivel szembeszállván, külön pápát választatott meg és részesít támogatásban. Én, mert csak Istentől félek, emberektől nem, Sándort, kit az egyetemes egyház és királyi felségtek megerősített... a magam részéről szintén megerősítettem, elfogadtam, úgy hogy tőle semmiképen el nem szakadok. Ha tehát a császár akár ti elletetek, akár országotok ellen támad, én az ő országának pusztítására indulok; viszont tőletek, mint barátomtól, hasonló eljárást várok».⁹¹

A politikai bátorság ezen nyilatkozatának értékét emeli az önmehtagadás, melyet a király az egyházi javadalmak betöltésében gyakorolt, az önkényesen magához ragadott hatalomról önként lemondott. Nyilatkozatot állított ki, melyben arra kötelezte magát, hogy «püspököt, a pápa tekintélye és tanácsa nélkül, székéről elmozdítani vagy áthelyezni nem fog».⁹²

Utóda, III. István visszatért a korábbi önkényes eljáráshoz; míg Albert bíbornok, kit 1169-ben küldött hozzá a pápa rábírta, hogy az egyház törvényei előtt ő is meghajoljon.

A király okiratot állított ki, melyben az ország főpapjaihoz és «az egész egyházi rendhez» intézi szavait.

Igazságos és észszerű — úgymond — hogy azok, kik a királyi méltóság magaslatán állanak, szívéből viseljék a keresztény hit javát. Ezért ő is, saját elméje sugallatára és a pápai követ üdvös intelmeire hallgatva, atyját utánozni akarja abban a hódolatban,

melyet a római egyház és szentséges feje irányában tanúsítani iparkodott; ennél fogva a püspökök letétele és áthelyezése ügyében kibocsátott rendelkezését örök érvényességűnek nyilvánítja.

De egy lépéssel még tovább ment. Megállapította, hogy a főpapok halála után a javadalom kezelésére világi ügyviselők nem fognak alkalmaztatni, hanem érdemes papi személyek, kik az egyházi jövedelmeket, saját szükségleteik szerény módon való fedezése után, templomok építésére és javítására, szegények, özvegyek és árvák fölsegítésére fordítsák; a király pedig csak abban az esetben fog azokhoz nyulni, a mikor hatalmas ellenség tör az országba, vagy más nagy szükség forog fönn, és ekkor is a főpapok előleges beleegyezését fogja kieszközölni.⁹³

Ezzel a rendelkezéssel a magyarországi egyház életében új korszak nyílik meg: a főpapi székek betöltésénél az egyetemes egyház törvényei uralomra jutnak, a kánoni választás gyakorlata honosul meg.

Néhány évtized multával a megelőző törvénytelen állapot emléke teljesen elhalványodott. A főpapok, kik 1204-ben az esztergomi érsek megválasztására egybegyültek, már abban a hitben éltek, hogy «Magyarországon a kereszténység megalapítása óta, mindig a káptalanok választották a főpapokat».⁹⁴

Az a benső viszony, mely a szent-szék és a királyi udvar között megalakult, még szorosabbá lett III. István kimultával. (1173.)

A nemzet három pártra oszolt; az egyik az áldott állapotban levő királyné szülését bevárandonak vélte; a másik az elhunyt király testvéröccsét, Bélát tekintette a trón törvényes örökösének; a harmadik az ifjabb testvért, Gejzát óhajtotta trónra segíteni. A polgárháború veszélyét a szent-szék hárította el.

III. Sándor Béla mellett foglalt állást. Noha oka lett volna a görög udvarnál nevelt, görög hercegnővel házasságban élő herceg irányában bizalmatlanságot táplálni, a törvényes örökösödési rend követelése előtt meghajolt. Rendeletet bocsátott az esztergomi érsekhez, hogy Bélát koronázza meg, vagy a mennyiben netán betegség akadályozná, a szertartás végrehajtását a kalocsai érsekre bízza, a kit fölhatalmazott, hogy azon esetre, ha az esztergomi érsek a parancsnak nem engedelmeskednék, a «ráruházott apostoli hatalom erejénél fogva» ő végezze a koronázást. A kalocsai érsek csakugyan élt ezzel a hatalommal; a nemzet pedig a koronázás törvényessége iránt kétséget nem támasztott.⁹⁵

Igy tehát az ország a belső békének, az állami szervezés és a nemzeti művelődés szempontjából kiválóan termékeny éveit, melyeket III. Béla uralkodása alatt élvezett, nagyrészből a szent-széknek köszönhetette.

A király háladatosnak mutatta magát, és hűségével fokozta a szent-szék ellenállóképességét abban az elkeseredett küzdelemben, melyet Frigyes császárral vívott.

A pápai követek, kik Magyarországon megfordultak, a királyi udvarnál mindenkor tiszteletteljes fogadtatásra és hathatós támogatásra találtak. Ezzel érdekes körülmények között dicsekedhetett Walter bibornok, ki 1176-ban járt itt. Egyebek között az a megbízatása volt, hogy a császártól erőszakosan elmozdított salzburgi érsek jogait és érdekeit óvja meg. Evégből Salzburgba kellett volna mennie; de a király és a főpapok meggyőzték arról, hogy az ellenpápához szító német fejedelmek részéről veszély fenyegetné, és rábírták, hogy magyar területen intézze el az ügyet. A legátus Adalbert salzburgi érseket és a császártól kinevezett vetélytársát Győrre idézte, és noha az utóbbi elmaradt, a magyar főpapok közreműködésével a tárgyalást megindította. A hozott ítéletben Adalbertet az érseki szék törvényes birtokosának nyilvánította.⁹⁶

Ugyanezen esztendőben (1176) Sándor, szövetségesei segítségével, a legnánói döntő ütközetben a császárt megverte, és arra kényszerítette, hogy az ellenpápától szakadjon el. Két évvel utóbb az egyházi szakadás által támasztott bajok orvoslására Rómában egyetemes zsinatot tartott, a melyen a magyarországi egyházat András bácsi érsek képviselte.⁹⁷

III. Sándor utódai részéről III. Béla a jóakarát lényeges kedvezéseinek örvendett. Mikor Dalmácia birtoka miatt Velenczével már-már háborúba bonyolódott, III. Lucius közbenjárása akadályozta meg az ellenségeskedések kitörését.⁹⁸

III. Coelestin meghallgatván a király és a főpapok kérését, I. László király szenttéavatása ügyében megindította a kánoni eljárást. Crescentius bibornok, mint pápai követ, több római hit tudós kíséretében Váradra jött, hol a dicső király életét és a közbenjárására történt csodákat alapos vizsgálat alá vették. Számos tanút hallgattak ki, és ők maguk is közvetlenül tanúi voltak a csodás gyógyulásoknak.

A jelentés, a mit Rómába küldöttek, olyan kedvezően hangzott, hogy a szenttéavatás haladék nélkül megtörténhetett. (1192.) Ekkor

azután a szent király teteme a váradi egyház sírboltjából fölemeltetvén, a tiszteletére emelt oltár alatt új, fényes sírban temettetett el.⁹⁹

III. Béla egyéniségéről is, halála után, a pápa nagy magasztalásokkal emlékezett meg. Kiemelte, hogy ő «a római egyház iránt a legnagyobb hódolattal viseltetett, szorongattatásaiban magát veszélynek kitenni nem rettegett... hitbuzgóságát és őszinte állhatatosságát szembetünően kimutatta, úgy hogy személyén foltot vagy homályt fölfedezni nem lehetett».¹⁰⁰

Az ország ekkor ismét a szent-szék hathatós gondoskodására szorult.

Imre király testvéröccse Endre herczeg, kinek atyja rendelkezése szerint a szent-föld fölszabadítására keresztes hadat kellett volna vezetni, a helyett, hogy erre vállalkoznék, az ország egy részét követelte, és bátyja ellen, ki ezt megtagadta, gyűjtött sereget.

Imre a pápához fordult, ki tekintélyének súlyát nem késett az ország belső nyugalmanak megóvására a mérlegbe vetni; egyházi átokkal fenyegette mindazokat, kik Endrét bátyja ellen tanácssal vagy tettel támogatják.¹⁰¹

A testvérharcz további fejleményeit III. Coelestin nem élte meg. 1198 január 8-ikán halt meg. Néhány nappal utóbb helyét a középkor egyik legnagyobb pápája: III. Incze foglalta el.

HARMADIK FEJEZET.

III. Incze pápa egyénisége. — Imre király és Endre herczeg kibékítésén fáradozik. — Szerb- és Bolgárországban a magyar korona jogigényeit tiszteletben tartja. — Leo bíbornok-legátus. — Az esztergomi és kalocsai érsekségek betöltése tárgyában bonyodalmak. — A római zsinat. — II. Endre keresztes hadjárata. — III. Honorius és IX. Gergely törekvései a Magyarország közéletében elhatalmasodott bajok orvoslására. — Pecorari Jakab bíbornok-legátus. (1198—1235.)

A PÁPÁK minden időben át voltak hatva az egész világra kiterjedő föladataik tudatától. Mindazáltal isteni hivatásuk betöltésében a tevékenység iránya, mértéke és hatása az emberi erőktől is föltételeztetett, melyeket értelmiségükben és jellemükben szent Péter székére magukkal hoztak.

Egyéniségük különböző súlyának nyomait szembetünően mutatják föl az egyháztörténelem lapjai.

II. Szilveszter, VII. Gergely, II. Orbán és III. Sándor kimagasló alakjaihoz méltó társul csatlakozik III. Incze.

Kormányzásának világos képét tárják föl a történetíró előtt az ő saját levelei, melyeket a szerencse kedvezése — noha nem teljesen — meglepően nagy számban tartott fenn. Míg a megelőző tizenkét századból nem több, mint tizenegyezer pápai levél ismeretes, az ő uralkodásának tizenkilenczedfél esztendejéből negyedfélszer áll rendelkezésre.

Még jelentékenyebbnek mutatkozik ez az előny, ha Magyarországra irányul figyelmünk. Szent István trónraléptétől kétszáz esztendő folyamán ötven pápától származó hazai vonatkozású pápai iratok száma nem haladja meg a huszonötöt; III. Incze tizennyolcz esztendőre terjedő uralkodásából (1198—1216) ötször annyit használhatunk föl.

Ezek a számok nem az iratok megőrzésének esetlegességében találják meg a magyarázatot. A pápaság külső fejlődésének jelzői.

A szent-szék, miután a császársággal kétszáz éven át vívott

harcot diadalmasan befejezte, biztosított függetlenségét és megyarapodott tekintélyét a népek politikai vezérletében és az egyházi joghatóság közvetlenebb gyakorlásában érvényesíthette. A központosító irány előtérbe lépése a népek szükségleteivel és óhajtaival találkozott.

A jogbiztonság fogyatkozásai, melyek a trónvillongások, a belső harcok, a hatalmasok féktelenségei közepett mindenfelé általánosan érezhetők voltak: arra készítették a keresztény világ minden részében, egyháziakat és világiakat egyaránt, hogy az isteni tekintély védszárnyai alá meneküljenek. Mind sűrűbben fordultak Rómába bonyolódott kérdések megoldásáért, szenvedett sérelmek orvoslásáért, perek eldöntéséért, sőt még nyert adományok és kiváltságok megerősítéséért is.

A magyaroknak erre ezidőben még több okuk volt, mint más népeknek.¹⁰²

III. Incze trónraléptekor udvaránál talált magyar királyi követet, ki elődjéhez jött, hogy Endre herczeg ellen panaszt emeljen. A pápa ez utóbbit fölszólította, hogy az atyjától ráruházott kötelezettségnek megfelelően, haladék nélkül vezesse seregét a szentföldre; ellenkező esetben az egyházi átkot vonja magára és a trónöröklés jogától elesik.¹⁰³

Ugyanekkor, hogy a magyar főpapokat elvonja Endrétől, az ő legbuzgóbb hívét, János szent-mártoni apátot maga elé idézte, s miután kiderült, hogy III. Coelestin rendeletének kibocsátása után sem szünt meg Imre ellen ármánykodni, méltóságától megfosztotta; ugyanezen ok miatt a spalatói érsek és zárai püspök ellen vizsgálatot indított.¹⁰⁴

A következő (1199.) évben Gergely bibornokot küldötte Magyarországba, melynek — úgymond — «szerencsáját és balsorsát úgy nézi, mint a maga szerencsáját és balsorsát».¹⁰⁵ A pápai követ fáradozásai nem maradtak eredménytelenek. Közbenjárása az 1200-ik év derekán a két testvér között egyességet hozott létre.¹⁰⁶

Ez alkalommal mindketten arra kötelezték magukat, hogy együtt vezetnek sereget a szent-földre. De ígéretük beváltását, a pápa folytonos sürgetései daczára, szüntelenül halogatták. Az 1202-ik év nyarán követeik (a pilisi apát és egy főesperes) által azzal mentették ki magukat, hogy a kunok miatt, kik az ország déli részeit fenyegetik, távozniok nem tanácsos. A pápa azt felelte nekik, hogy az ország biztonságát ő is szíven hordja, s csak arra kérte őket

hogy a fogadalmat, mihelyt az ország kára nélkül megtörténhetik, teljesítsék.¹⁰⁷

A keresztes hadjárat elhalasztására a királynak okot vagy ürügyet szolgáltatott az a körülmény is, hogy Jób esztergomi érsek hűségében nem bízhatott, e mellett az ország ezen első főpapja az Imréhez ragaszkodó kalocsai érsekkel nyílt ellenségeskedést folytatott.

A 1202-ik év végén Imre fölkérte a pápát, hogy míg ő a szent-földön távol lesz, a két főpapot mindennemű perlekedéstől tiltsa el, és a szent-szék előtt már folyamatban levő pereik eldöntését visszatérteig halasztza el. Erre III. Incze nem volt hajlandó; hanem megígérte, hogy a perek eldöntésénél óvatosan és körültekintően fog eljárni, és az országos béke megszilárdítására gondja lesz.¹⁰⁸

Ugyanekkor a király egy másik kérését meghallgatván, a királyi kegyurasághoz tartozó apátságokat és prépostságokat az esztergomi érsek joghatósága alól kivette és közvetlenül a szent-szék alá rendelte.¹⁰⁹

Ebben az intézkedésben Jób az esztergomi egyház jogain ejtett sérelmet látván, orvoslásának kieszközlése végett személyesen Rómába ment. Megnyugtatósa végett három bullát állított ki a pápa. Az egyikben kinyilatkoztatta, hogy rendelkezéséből az érsekre és utódaira sérelem nem háromolhatik; a másokban az érsekség összes jogait és kiváltságait megerősítette; a harmadikban a kalocsai érseket intette, hogy az esztergomi egyház jogainak csorbításától tartózkodjék, nehogy «keményebben kelljen neki írnia».¹¹⁰

Azonban meghiúsult Jób érsek azon terve, hogy széke elsőbbségét és felsőbbtségét a kalocsai érsek irányában minden kétség és támadás ellen örök időkre biztosítandó, a pápai követ méltóságát maga és utódai számára megszerezze. A király ugyanis ez ellen óvást emelt; a pápához írt levélben kifejtette, hogy ha Jób érsek, «az ő nyílt ellensége», a követséggel vagy más hasonló méltósággal ruháztatnék föl, ő nem vonulhatna nyugodtan a szent-földre; mert attól kellene félnie, hogy távolléte alatt az érsek «még kegyetlenebbül, mint ekkorig cselekedte, dúlná föl az ország békességét».¹¹¹

A pápa ennek következtében az érsek kérését nem teljesítette. Egyúttal fontos intézkedéseket tett, melyek arra voltak hivatva, hogy a királynak az országból való távozást megkönnyítsék. Az esztergomi érseknek meghagyta, hogy a csecsemő trónörökös, László herceget koronázza meg; viszont Endre születendő gyermekét a

szent-szék pártfogása alá fogadta; a két tesvér között néhány esztendő előtt megkötött egyességet ünnepélyesen megerősítette.¹¹²

Igyekezetei nem vezettek eredményre. A magyar keresztes hadjárat nem jött létre.

Mindazáltal más téren a király nem mulasztotta el fegyverét a pápa rendelkezésére bocsátani. Mikor VI. Henrik császár halála után, utódja megválasztásánál a német fejedelmek megoszlottak, a pápa által fölkarolt Wittelsbachi Ottó segítségére Imre király sereget küldött, mely vetélytársa, Sváb Fülöp ellen Tübingiában szerencsésen harczolt.¹¹³

Ez időben a szent-szék figyelmét, szintúgy mint a nyugati császárság válságai, igénybe vették a kelet-európai fejlemények is. A görög császárság hatalmának sülyedésével szemközt az emelkedés és erősödés tüneteit fölmutató kisebb államok önállóságuk megállapítására és biztosítására törekedvén, a katholika egyház felé fordultak.

A legelső Szerbország fejedelme, István volt, ki testvérével és uralkodó-társával, Vulkánnal viszálykodásban élvén, a hatalmat a maga kezeibe kívánta ragadni és a pápához korona adományozásért folyamodott, viszont ígérve, hogy népét a katholikus egyházba vezeti.

Azonban Imre király Rómába küldött követe által előadta, hogy Szerbországot a magyar korona hűbéres tartományának tekinti, mivel főnhatóságát egykor István fejedelem nagyatyja elismerte.

III. Incze meghajolt ezen jogigények előtt, és István fejedelemmel megszakította a tárgyalásokat.¹¹⁴ Mikor pedig 1202-ben Imre Szerbországba vezette hadait és Istvánt legyőzvén, Vulkánt magyar főnhatóság alatt a fejedelemségbe visszahelyezte, a pápa megnyugodott benne; egyúttal a kalocsai érseket utasította, hogy a térítés művének vezetését vegye át Szerbországban, melynek területét az ő érseki joghatósága alá helyezte, a mi által a politikai kapcsolatot még szorosabbá tette.¹¹⁵

Nagyobb nehézségek támadtak Bolgárországban, melynek fejedelme, Joannicza, mint hódító lépett föl, uralmát a Balkán-félsziget egész éjszak-keleti részére terjesztette ki, és szintén korona adományozásért folyamodott a szent-székhez. III. Incze, nehogy a magyar korona jogigényeivel összeütközésbe jöjjön, káplánja, De Casamaris János által Imre király hozzájárulását kérte ki, s csak miután ezt megnyerte, indította útnak Bolgárországba Leo bibornokot.

Ez a legátus útközben a magyar királyi udvarnál látogatást tett. Rómába küldött jelentéseiben azzal kérkedett, hogy a fogadtatás, melyben részesült, «várakozását meghaladta, s hogy Imre mintegy megfélemlkezve királyi méltóságáról», mindennemű szivességgel halmozta el.

Éppen ekkor Magyar- és Bolgárország között ellenséges viszony állott fönn, s Imre sereget gyűjtött támadó föllépésre; de elfogadta a legátus ajánlatát, hogy a bolgároktól szenvedett sérelemért békés úton elégtételt fog neki szerezni.

A bibornok (1204 augusztus közepe táján) magyar csapatoktól kísérve eljutott Keve váráig, a hol a Duna túlsó partján a Joannicza által eléje küldött kíséret várakozott rá. Azonban távozása után a magyar udvarnál fordulat állott be, s most a királyi futár azt a fölhívást hozta neki, hogy forduljon vissza, s a bolgár fejedelmet a Duna egyik szigetén való találkozásra hívja meg, és tőle mindenekelőtt a görög császárnétól (Imre nővérétől) és a szerb fejedelemtől elfoglalt területek visszaadását követelje.

A legátus erre nem volt hajlandó. Kijelentette, hogy méltatlan eljárás volna, ha a szent-szék világi vonatkozású engedményektől tenné függővé a fejedelem fölvételét a római egyházba; különben is irányában csak az egyházba való fölvétele után támaszthat követeléseket.

A kevei várispán ekkor szigorú őrizet alá helyezte a legátust, a ki jelentést tett Rómába.

III. Incze a követe személyében szenvedett sérelem megtorlására nem nyult erélyes rendszabályokhoz. A királynak, hozzá írt levélben, atyai szelidséggel tett szemrehányásokat.

«Hová lett — kérdezi — a királyi kegyelmesség? Hová lett a keresztény hit? Hová lett a személyünk és a római egyház iránt táplált hódolat, melylyel kérkedni szeretsz?... Isten bocsásson meg azoknak, kik a királyság és a papság között a viszátkodás magvait akarván elhinteni, téged gonosz tanácsadással elcsábítottak... Biztosan reméljük, hogy ekkorig hibádat jóvá tetted, vagy legalább most, a mi intésünkre, úgy fogsz rendelkezni, hogy a méltatlanságot és sérelmet fölváltsa a tisztelet és kegyelem. Kérjük és intjük királyi fenségedet, sőt bűneid bocsánatának elnyerése érdekében megparancsoljuk, hogy a sérelmet, melyet a bibornokon, vagy inkább rajtunk, sőt még inkább Jézus Krisztuson mint rajtunk, elkövettél, úgy tedd jóvá, hogy hódolatod felől meggyőződést szerezhessünk,

és ne kényszeríttessünk olyast tenni, a mi neked kellemetlen volna; mert noha ez nehezünkre esnék, mivel a gonosz példát megtorlás nélkül el nem nézhetjük, szándékunkat Isten segítségével végre kellene hajtanunk. Enyhébben és szelidebben írunk, mint a hogy a főnforgó ügy természete követelné; de nem akarjuk hogy levelünk-ből bárki azt a következtetést vonja le, hogy az apostoli szék téled megvonta kegyét, a mi rád nézve sem előnyös, sem tisztességes nem volna». ¹¹⁶

Ezen irat vétele előtt Imre szabadon bocsátotta a legátust, és János vitézt Rómába küldötte levéllel, melyben magát igazolni igyekezett.

Abból indul ki, hogy elődei és különösen atyja nyomdokaiba lépve, az apostoli szék érdekeit és tisztességét mindig szem előtt tartotta. Azután megütközését fejezi ki a fölött, hogy ellenségét, a bolgár fejedelmet a pápa királyi méltóságra emelni készül. Fölkéri, hogy szándékát ejtse el, vagy legalább halasztsa el addig, míg a legátus a főnforgó vitás kérdésekben egyességet hoz létre. Egyúttal egy más panaszt is emel: hogy a pápa a velencei köztársaságot, mely a szentföldre vonuló seregeket Zára megostromálására használta föl, megfenyíteni elmulasztotta. ¹¹⁷

A pápa 1204 szeptember 15-ikén válaszolt. Emlékeztette a királyt azon szolgálatokra, melyeket neki és atyjának, trónjuk megszilárdítása érdekében a szent-szék tett. A bolgár fejedelemtől szenvedett sérelem orvoslásának kieszközlését ígérte. Ha a fejedelem a koronázás után a magyar királylyal ki nem békül, a fenytéket el nem kerül. «Szeretjük — úgymond — Joanniczát, de még sokkal inkább szeretünk téged.» De kijelentette, hogy a bolgár fejedelem megkoronázásának joga régi gyakorlat alapján a szent-széket illeti meg. Újból megrójjá a királyt a legátus letartóztatása miatt, a melylyel Isten haragját vonta magára. Értesíti végre, hogy a velencei köztársasággal, Zára megvívásáért, súlyosan érezteti neheztelését. ¹¹⁸

Néhány nappal utóbb, 1204 október 4-ikén, a pápa már örömét fejezi ki a legátus szabadon bocsátásáról vett értesítés alkalmából. ¹¹⁹

Azonban ezt a két levelét nem kaphatta meg a király, a kit szeptember folyamán a halál korán elragadott. ¹²⁰

Endre herczeg, ki III. László kiskorúsága alatt a kormányzói tisztet viselni volt hivatva, azonnal jelentést tett a pápának, a kit biztosított a felől, hogy «a mit az elhunyt király dicséretesen megkezdett, a mennyire tőle függ, be fogja fejezni».

Azonban másfelől tudósítások érkeztek Rómába, melyek arra az aggodalomra adtak okot, hogy a herczeg hatalomvágya a kormányzói tevékenységben kielégítést nem fog találni. Ezért a pápa válaszában intette őt, hogy öccse javát úgy viselje szíven, mintha az saját fia volna, és «gonosz sugalmazásokra» ne hallgasson.

Ugyanakkor az ország egyházi és világi urait fölhívta, hogy a király jogai és érdekei fölött őrködjének, ellene segítséget senki-nek se nyujtsanak. A kalocsai érseket és a váradi püspököt fölhatalmazta, hogy azokat, kik a királyt, az ő anyját és mindkettőjük papjait háborgatnák vagy jövedelmeikben rövidítenék meg, egyházi büntetésekkel sujtsák. A keresztes hadjárat céljaira Imre király által egybegyűjtött pénzüsszeagről akképen rendelkezett, hogy két harmadrésze a szent-földön hadakozó egyházi lovag-rendeknek rendelkezésére bocsáttassék, egy harmadrésze pedig a királynak tartassék fönn.¹²¹

A pápai gondoskodás előnyeiben a gyermek királynak nem volt része. Már 1205 május elején követte atyját az örökkévalóságba.

Néhány hét mulva Endrét Magyarország királyává koronázta János kalocsai érsek. Az esztergomi érseki szék ugyanis üresedésben volt, és betöltése bonyodalmakat támasztott, melyek a szent-széket is foglalkoztatták.

Még Imre király életében — 1204 tavaszán — az esztergomi káptalan tagjai János kalocsai érseket kívánták az ország első főpapi székére emelni. Azonban a választás előtt, az esztergomi érseki tartomány püspökei, kik régi szokás szerint meghivattak és megjelentek, a jelölt személye ellen kifogást emeltek; arra utalván, hogy János az esztergomi érsekség elsőbbségét, melyet megtámadott volt, kellő erélylyel oltalmazni nem lesz képes.

Azonban az esztergomi kanonokok azt hangoztatták, hogy a püspökök a választásnál mint tanuk vannak jelen, de szavazati joggal nem bírnak; minélfogva az ellenvetéssel nem törődván, Jánost megválasztották. A püspökök óvást emeltek és a szent-székhöz fölbbeztek, míg Imre király és a káptalan követei János megerősítéseért folyamodtak.

III. Incze az előterjesztések meghallgatása után a káptalant fölszólította, hogy a püspökök hozzájárulását kieszközölni igyekezzék, a mennyiben pedig ez nem sikerül, teljes hatalommal fölruházott megbízottakat küldjön Rómába, a kiknek meghallgatása után döntení fog.¹²²

Endre, a mikor a kormányzói tiszteletét átvette, Kalán pécsi püspököt tűzte ki jelöltül, és az esztergomi kanonokok egy részét rávette, hogy új választást ejtven, ő rá adják szavazatukat; mire megerősítése érdekében lépéseket tett Rómában.

A pápa ezt a választást nem erősítette meg, hanem új választást rendelt el, kijelentvén, hogy ha a káptalan törvényes választással nem siet betölteni az érseki széket, ő maga saját belátása szerint fog érseket rendelni.¹²³

A káptalan nem engedelmeskedett. Mindkét párt ragaszkodott jelöltjéhez és követeket küldött Rómába.

A pápa akképen döntött, hogy mindkét választást megsemmisítette, a mit azzal okolt meg, hogy a kánonok értelmében áthelyezéssel járó választás csak úgy tekinthető érvényesnek, ha egyhangulag történik. Egyúttal arra utalván, hogy érvénytelen választás után a főpapi szék betöltése a pápa jogköréhez tartozik: János kalocsai érseket helyezte át az esztergomi székre.¹²⁴

Ezen elhatározásával megfelelt a király óhajlásának, a ki a püspököt időközben elejtette és János érseket vette pártfogása alá.

A király befolyása érvényesült a kalocsai érseki szék betöltésénél is. A káptalan ugyanis Gertrud királyné testvéröccsét, Bertold bambergi prépostot választotta meg, noha az csak huszonöt éves volt s így a kánonokban megállapított korból öt esztendő hibázott.

Ezen ténnyel szemben a pápa nem foglalt el merev magatartást.

«Buzgó kérésedet — írja a királynak — hogy hitvesed öccsét a kalocsai érsekségre megerősítsük, azonnal nem teljesíthetjük, mivel a megválasztottnak mind tanultsága, mind életkora tekintetében kétségeink vannak. Mindamellett a te kedvedért megteszszük, a mit tehetünk. A salzburgi érseknek meghagyjuk, hogy indítson vizsgálatot. Ha azt fogja találni, hogy Bertold tudománya noha nem kiváló, de legalább kielégítő, és évei a törvényes életkort megközelítik: az érseki székre szívesen meg fogjuk erősíteni».¹¹⁵

A salzburgi érsek megejtette a vizsgálatot, és azt jelentette Rómába, hogy Bertold a huszonöt éves életkort elérte, sőt talán meghaladta, a latin szöveget folyékonyan olvassa, és teljesen jól fordítja anyanyelvére, a nyelvtanban jártassággal bír.

A pápa ezt nem találta kielégítőnek, és értesítette a királyt, hogy a megerősítést kénytelen megtagadni.

«Sem rád — írja néki — sem a választottra nézve nem volna

előnyös, ha Isten akarata ellenére a főpásztori tisztt az ő vállait terhelné; minket pedig méltán nyomorultnak tekinthetnél, ha földi király kedvéért a mennyei királyt megsérteni merészelnök». Fölszólította a királyt, hasson oda, hogy a prépost a hittudományi és egyházjogi ismereteket szerezze meg; mihelyt azután a kellő képzettséget fölmutathatja, megerősítése nem fog nehézségekbe ütközni.¹²⁶

Endre nem nyugodott meg. Előbb Ráskai Demetert, azután Adolf szebeni prépostot küldötte ez ügyben Rómába.¹²⁷

Végre 1207-ben III. Incze engedett. Tekintettel azon előnyökre, melyek Bertoldnak a királylyal való rokoni összeköttetéséből a kalocsai érsekségre háromolhatnak, a megerősítést megadta, és az érseki pallium átnyújtása végett Gergely biborost küldötte Magyarországra, a kit egyszersmind más megbízásokkal is fölruházott.¹²⁸

Azonban Bertold nem mutatta magát méltónak erre a kegyre; minélfogva a pápa csakhamar megbánta engedékenységét, nyíltan bevallotta hibáját, és szemrehányásokkal illette Endrét. «Panaszt kell emelnünk — írja neki — királyi felséged ellen, a ki által... csalódásba vezetettünk. Nem ok nélkül rónak meg minket sokan azért, hogy mesterek mesterévé avattuk azt, a ki még a tanítványok tanítványa sem tud lenni».¹²⁹

Bertold nemcsak életével idézett elő botrányt, hanem elégületlenséget támasztott az országban azzal is, hogy az esztergomi érseki szék jogait és kiváltságait megtámadta. A viszályoknak, a melyek ily módon keletkeztek, véget vetett az 1211-ben kötött egyesség, melynek első pontjában megállapított, hogy valahányszor a király koronázását az esztergomi érsek végrehajtani nem hajlandó vagy nem képes, a kalocsai érsekre száll a koronázás joga.

A király és Bertold érsek követei Rómába vitték az egyességet, hogy jóváhagyását eszközöljék ki. Azonban az esztergomi káptalan szintén küldött megbízottakat, a kik előadták, hogy az «egyességből, melyet az esztergomi érsek az ő káptalana hozzájárulása nélkül kötött, az esztergomi egyházra nagy hátrányok származnának».

III. Incze nem habozott a királylyal és rokonával szemközt a káptalan álláspontját foglalni el; különösen arra hivatkozott, hogy a koronázási jognak két egyház között megosztása az országra és a király utódaira veszélyes következményeket vonna maga után.¹³⁰

Egy más ügyben is megóvta a pápa, a királylyal szemközt, az esztergomi érsekség érdekeit; nem adta meg hozzájárulását ahhoz,

hogy a szebeni prépostságból a kalocsai érseki tartományhoz csatolandó püspökség alakíttassék.¹³¹

Ellenben mikor néhány év múlva, Gertrud királyné meggyilkoltatása alkalmával, Bertold érsek bántalmazásokat szenvedett, mindazokat, kik ezekben részt vettek, egyházi átokkal sujtotta.¹³²

Bertold ekkor elhagyta az országot. Csakhogy nővére kincseit magával vitte. Endre király panaszszal fordult a pápához, kit fölkért, hogy a főpapot a kincsek visszaadására készítse; mert különben az érseki javakból fogja magát kárpótolni. Erre az ügyre vonatkozólag kivételesen a királyi levél maradt fenn,¹³³ míg a válasz elveszett. A pápa intézkedései és ezek sikere felől nincs tudomásunk.

Endre király ekkortájt Galicziát és Lodomeriát meghódítván, s ifjabb fiát, Kálmánt fejedelmül helyezvén be, a pápához folyamodott, hogy őt királylyá koronáztassa meg.¹³⁴ III. Incze a koronázás foganatosításával az esztergomi érseket bízta meg, ki ebben a tisztben eljár.¹³⁵ Endre pedig Rómába írt levelében azzal dicsekedett, hogy Halics rendeit a kath. egyházhoz való csatlakozásra bírta.¹³⁶

III. Incze a szent-szék tekintélyének és befolyásának gyarapítására irányuló eredményteljes tevékenysége közepett, az elődei által fölkarolt nagy eszményről: a szent-föld felszabadításának föladatáról sem feledkezett meg.

A keresztény fejedelmek és népek tervszerű összemunkálásának biztosítása végett, 1215 november havára Rómába egyetemes zsinatot hirdetett.¹³⁷

Magyarország királya követet küldött; ¹³⁸ főpapjai sorából pedig János esztergomi érsek, Róbert veszprémi püspök és Urias szent-mártoni apát felől emlékeznek meg az okiratok.

E szerint éppen azok találkoztak az örökvárosban, kik egymással szüntelenül perlekedtek hazájukban. A nagy pápa és a világ-egyház gyülekezetének légkörében a béke és kiengesztelődés szelleme magával ragadta őket. A pápa személyesen hozta létre az egyességet a veszprémi püspök és a szent-mártoni apát között joghatósági és tized-ügyekben; míg két bibornokot bízott meg, hogy az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között a királynék koronázásának jog és egyházi joghatóságuk határai tárgyában fölmerült nehézségeket eloszlassa.¹³⁹

A zsinat a szent-földre vezetendő hadjárat érdekében fontos végzéseket alkotott. A költségek fődözésére az egyházi rend megadóztatását határozta el, oly módon, hogy a pápa és a bibornokok egy évi jövedelmük tizedével, a főpapok, az összes javadalmasok és a birtokos szervezetek huszadrészével járuljanak a szent célhoz. A keresztesek indulására 1218 június elejét tűzte ki határnapul.

A zsinati határozatok szentesítésével nagy egyéniségéhez méltó módon fejezte be III. Incze az ő életpályáját, 1216 július 16-ikán. Végrehajtásukhoz utódja, III. Honorius buzgón látott hozzá. Rendeleteket bocsátott ki, melyekben a kivetett adó behajtását szabályozta. Magyarországon a templomos-rend és a János-lovagok főnökeit, úgyszintén az esztergomi káptalan két tagját bízta meg az ügy vezetésével.¹⁴⁰

Ugyanekkor (1216 őszén) jelent meg Rómában Endre követe, Dénes főesperes. A király, ki húsz esztendő óta állhatatosan vonakodott keresztes fogadalmát beváltani, most azt a meglepő értesítést küldötte, hogy «egész lelke a szentföld fölszabadításáért lángholván», a zsinaton kitérő határnapot be nem várja, és haladék nélkül meg akarja indítani keresztes hadait.¹⁴¹

Ezt a fordulatot Henrik konstantinápolyi császár halála idézte elő, a melynek bekövetkezése után utódaul a latin császárság báróinak egy része a magyar királyt óhajtotta. Endre tehát a keresztes hadjárat örve alatt ezen jelötsége érdekében szándékozott működni.

A kérések hosszú sorozatával fordult a pápához: parancsolja meg azoknak, kik keresztes fogadalmat tettek, hogy husvét táján hozzá csatlakozzanak; ellenben mentse föl a fogadalomtól azokat, a kiknek gondjaira akarja távolléte alatt országát és gyermekét bízni; helyezze ezeket szent Péter oltalma alá; hagyja jóvá intézkedéseit, melyeket a trónöröklésre nézve Magyarországon és Galicziában tett.

III. Honorius örömmel vette tudomásul elhatározását, és kéréseit teljesítette; de intette, hogy a császári korona megszerzésére célzó törekvései által ne hagyja magát a szent-földi vállalatától eltéríttetni; mert ha ezt tenné, Istent megbántaná, a szent-széket megsértené és saját magát meggyalázná. Értesítette, hogy Hugó bibornok, mint legátus fog hozzá jönni, a ki «a helyzettel megismerkedve és a körülményeket mérlegelve, mindazt meg fogja állapítani, a mit a szent-szék becsülete és a király érdeke követelnek.»¹⁴²

Azonban mielőtt Endre megindulhatott, a császári trónt az ő

ipja, Courtenayi Péter gróf nyerte el, kit a pápa Rómában (1217 ápril 9-ikén) megkoronázott.

Endre ekkor tervét el nem ejtette, hanem módosította. A szárazföldi utat választotta, és a pápát tudósította, hogy szeptember 8-ikán Lipót osztrák herczeggel találkozni fog. III. Honorius ebben megnyugodott és a fejedelmekhez, lovagrendekhez, főpapokhoz fölszólítást intézett, hogy ott hozzá csatlakozzanak.¹⁴³

Endre a kitűzött időtájt kikötött Cyprus szigetén, de ennek királya volt az egyetlen fejedelem, ki hódolva a pápai fölszólításnak, vele egyesült. Október derekán ért a szent-földre.

A pápa ekkor ünnepélyes körmenetben esdette le vállalatára Isten áldását és meghagyta, hogy minden hónap első péntekén az egész keresztény világban, ugyanezen czélból könyörgő körmenetek rendeztessenek. Magasztalásokkal halmozta el a magyar királyt és az osztrák hadsereget, kik «nem a harcosok sokaságában, hanem Isten segítségével bízva, a dicsőség útjára megindultak».¹⁴⁴

Azonban reményei, melyeket a magyar keresztes hadjáráthoz fűzött, meghiusultak. Endre, a nélkül, hogy eredményt ért volna el, 1218 elején hazafelé indult vissza.

Útközben, Antiochiában Leo örmény király leányát eljegyezte második fiának Endrének, a ki ipját a trónon követendő volt. Ezt a megállapodást mindkét király követek által bejelentette a pápának, ki azt jóváhagyta.¹⁴⁵

Mikor pedig az év végén Endre Magyarországra megérkezett, Benedek győri prépostot és Imre fehérvári főesperest küldötte Rómába, hogy visszatérését kimentse. Levelében hangsúlyozta, hogy arra főképen a Magyarországon elhatalmasodott zavarok kényszerítették.¹⁴⁶

De ezen zavarokat megjelenésével nemcsak lecsillapítania nem sikerült, hanem még súlyosbította könnyelmű bőkezűsége, melylyel a koronajavakat eladományozta, esküvel kötelezvén magát, hogy azokat vissza nem veszi.

János esztergomi érsek előterjesztésére a pápa ezt az esküt, mivel a koronázási esküvel ellentétben állott, érvénytelennek nyilvánította;¹⁴⁷ majd utóbb a király által kegyelt mohamedán kereskedők (izmaeliták) ellenében a keresztény magyarokat vette oltalma alá.¹⁴⁸

A nemzet a sokféle bajok gyökeres orvoslását várta az 1222-ik év tavasz elején alkotott országgyűlési végzésektől, melyeket az

úgynevezett aranybulla foglalt magában. Erről a nevezetes okiratról az a kivételes rendelkezés történt, hogy hét példányban állíttassék ki s ezek egyike a pápához küldessék a «szent-szék lajstromába» való beiktatás végett.

Sajnos, miként a többi hat példány, úgy az is, a melyik Rómába ment, elveszett, és másolatát a szent-szék lajstromainak fönmaradt köteteiben nem találjuk.

Egyébiránt az aranybulla a megzavart rendet és belső békét az országban nem állította helyre. Rövid idővel kibocsátása után a király azzal a panaszszal fordult III. Honoriushoz, hogy az ország rendének egy része megtagadja tőle az engedelmességet és elsőszülött fiát Bélát, azon ürügy alatt hogy megkoronáztatott, uralkodójának tekinti. A pápa a főpapokat utasította, hogy azok ellen, kik «ilyen lázadásokat támasztani merészelnék, vakmerőségükért egyházi büntetésekkel alkalmazzanak».¹⁴⁹

Még az év letelte előtt egy másik panaszos előterjesztés is ment Rómába; hogy t. i. «az ujon alkotott törvények értelmében Magyarországon a király évenként kétszer az egész nép gyűlésében tartozik megjelenni, s az ilyen tömeges összejöveteleken a nép igazságtalan és nehezen teljesíthető követelésekkel áll elő, a gyűlött főurakat és nemeseket tisztjüktől, méltóságuktól megfosztja, száműzi és javaikat maga között osztja föl; a meglepett király pedig ha enged, az igazságot megsérti és hatalmát megingatja, ha pedig ellenszegül, magát és híveit veszedelemnek teszi ki».

A pápa az egri püspöknek és két ciszterci apátnak megbízást adott, bírják rá «a gyűlésező sokaságot, hogy az igazságosság korlátai között maradjon, a főurak személye és javai ellen cselekedni semmit se merészljen».¹⁵⁰

Ezzel egyidőben Béla ifjabb király házassági ügye is foglalkoztatta a szent-széket.

Endre, mikor a szent-földről hazatért, útközben elsőszülött fiának eljegyezte Laszkarisz Tivadar niceai császár leányát Máriát, kit magával hozott és udvarában neveltetett. Azonban utóbb úgy találta, hogy más házasságból az országra nagyobb előnyök származhatnak. Rábeszéléseinek engedve Béla a pápának bejelentette, hogy nagykorúságát elérvén, jegyesével egybekelni nem hajlandó, minélfogva a kiskorúsága alatt atya által kötött frigy fölbontásáért folyamodott.

A pápa az egri, váczai és váradi püspököket utasította, hogy vizsgálatot indítsanak.¹⁵¹

Azonban a magyar főpapok — a kalocsai érsek és nyolcz püspök — csakhamar fölvilágosították őt az iránt, hogy a királyi előterjesztés a tényeknek nem felel meg. Előadták, hogy Béla és Mária, miután a törvényes kort elérték, egybekeltek, és két esztendőn át békességesen, szeretetben együtt éltek, míg «bizonyos gonosz emberek sugalmazására» Béla eltaszította nejét, a miből országos botrány keletkezett.¹⁵²

Ekkor III. Honoriusz megparancsolta Bélának, hogy nejét fogadja vissza. Az ifjabb király engedelmeskedett; de ezzel atyja haragját vonta magára és 1223 őszén Ausztriába kényszerült menekülni.

A pápa az atya és fiú kiengesztelésére közbenjáróul lépett föl. Egyrésztől Bélát inté, hogy atyja iránt tiszteletet és előzékenységet tanusítson; híveit pedig fölszólította, hogy a viszályt ne ápolják. Másrésztől Endrének azt tanácsolta, hogy fiát fogadja vissza, bánjék vele úgy, a mint a trón örökösét megilleti, adjon neki illő állást, híveit pedig, kik őt Ausztriába kísérték, bántatlanul hagyja.

Ez ügyben a cseh királyhoz, az osztrák herceghez és a magyar főpapokhoz is intézett leveleket.¹⁵³

Szavai nem hangzottak el hatástalanul. II. Endre kibékült fiával.¹⁵⁴

Azonban állhatatos ellenállásra talált Endre részéről a német lovagrenddel keletkezett összeütközésben.

Ez a lovagrend 1211-ben Erdély délkeleti részén, a Bárczaságban a király által megtelepítettett, hogy az országot a kunok betörései ellen megoltalmazza. Nemcsak ezt a föladatát híven oldotta meg, hanem az adományul nyert pusztá területet idegen telepésekkel benépesítvén, a jólét magas fokára emelte. A királytól nyert szabadságok mellé a pápától is kiváltságokat szerzett magának; a terület, mely uralta, az erdélyi püspök és a magyarországi két érsek joghatósága alól kivétetvén, közvetlenül a szent-széknek rendeltetett alá.¹⁵⁵

A lovagrend ezzel nem elégedett meg. Az 1224-ik év elején III. Honoriuszhoz folyamodott, hogy területét «az apostoli szék jogába és birtokába vegye»; azt az ajánlatot tette, hogy «a szent-szék uralmát el fogja ismerni», s ennek kitüntetése végett a pápa és a bibornoki testület részére évenként egy-egy arany márkát fog fizetni. Ezt a kérelmét azzal okolta meg, hogy a telepések szivesebben fognak olyan földet keresni föl, mely «az apostoli szék uralmának van alávetve».¹⁵⁶

A király ezt a kérvényt, a melynek tartalmában a magyar korona jogaira sérelmet nem látott, készséggel támogatta.¹⁵⁷ Mire a pápa 1224 ápril 30-ikán kelt bullájában a lovagrend erdélyi területét «az apostoli szék jogába és birtokába vette, különös pártfogása és oltalma alá helyezte;» a két márka fizetésére vonatkozó ajánlatot elfogadta.¹⁵⁸

A lovagrend azonban a szent-szék védnökségében elbizakodva, magát a magyar korona irányában elvállalt köteleességektől föloldottnak tekintette, sőt területének határait önkényesen kiterjesztette. Endre ezt nem tűrte, és az 1225-ik év elején sereget vezetett a Bárczaságba, ott egy erősséget megvívott, a lovagoknak súlyos károkat okozott, és fölhívta őket, hogy országát hagyják el.

A rend jelentést tett a pápának, a ki meghagyta, hogy az ő vagy a nagymester engedélye nélkül ne hagyja el a birtokában levő területet. Ugyanakkor a királyt intette, ne vonja meg jóakarátát a lovagoktól, sőt az okozott károkért adjon elégtételt; viszont késznek nyilatkozott rászorítani őket, hogy a mit önkényesen elfoglaltak, bocsássák vissza. A ciszterci rend három apátját mindjárt megbízta, hogy a helyszínén megjelenván a lovagrend területének határait pontosan állapítsák meg.

Ez ügyben Németországban működő legátusát gróf Urach Kristóf portói püspököt Endréhez küldötte, és általa kinyilatkoztatta, hogy «a lovagrendet el nem hagyhatja és bármennyire tekintettel kíván lenni a királyi méltóságra, Istennel szemközt őt kíméletben nem részesítheti».¹⁵⁹

A király, a pápa fölszólítására, hajlandó volt a lovagrendet a Bárczaság birtokában meghagyni, ha az önkényesen elfoglalt területet visszaadja, és elvállalt kötelezettségeinek ezentúl pontosan megfelel.

Azonban a lovagok kinyilatkoztatták, hogy készebbek csata-terén életüket föláldozni, mint területök egy részét kiszolgáltatni.

Ekkor, 1225 nyarán, a király Florent aradi örkanonokot küldötte a pápához. Ez pedig a váradi és győri püspököket utasította, hogy egyházi büntetések alkalmazásával kényszerítsék a lovagrendet a király követeléseinek teljesítésére.¹⁶⁰

Ezen rendelet végrehajtását Endre nem várta be. A lovagrendet az országból kiűzte.

A bárczasági lovagok főnöke személyesen Rómába sietett. Előterjesztésére a pápa ismételve fölszólította a királyt, helyezze

vissza a lovagrendet a nekik egykor adományozott területbe. «Immár szégyeljük, — írja egyik levelében — hogy gyakran kényszerülünk hozzád fordulni esdeklő kéréseinkkel, eléd állítani a jókra várakozó jutalmakat, a gonoszokat fenyegető büntetéseket; te pedig sem a jutalmakra való kilátás, sem a büntetésektől való rettegés által nem indíttatol intelmeink meghallgatására; ellenkezőleg mintegy engesztelhetetlen gyűlölségtől vezérelve, a lovagrendet üldözöd, s nem annyira a mi intelmeinket és kérelmeinket, mint inkább a saját jó hírnevedet és üdvösségedet megveted».¹⁶¹

Nem ért célzt. Endre a lovagrendet nem fogadta vissza.

Időközben a pápa az esztergomi érsekség betöltésénél kényszerült közbelépni.

Az 1225-ben bekövetkezett üresedés alkalmával az esztergomi kanonokok a választásnál két pártra szakadtak; az egyik a csanádi, a másik a nyitrai püspökre adta szavazatát. III. Honorius egyik jelöltet sem erősítette meg, hanem kegyelemből — mint mondja — a káptalannak megengedte, hogy új választást eszközölhessen. A kanonokok ekkor sem tudtak megegyezni. Mire a pápa fölszólította őket, hogy teljes hatalommal fölruházott megbizottakat küldjenek hozzá, és miután ezek megjelentek, meghallgatásuk után, önhatalmából Róbert veszprémi püspököt helyezte az érseki székre, melyet ez akadály nélkül foglalhatott el.¹⁶²

III. Honorius 1227 márczius 18-ikán szállott sírba. A bibornokok már másnap megváltastották utódjává Anagni Hugót, a ki tíz esztendő előtt mint legátus küldetett Endréhez. IX. Geregely névvel vette át az egyház kormányzatát.

Junius végén a zalai főesperes jelent meg előtte Róbert érsek előterjesztésével, a mely szerint előkelő kun férfiak fölszólításának engedve, a kun nép megtérítésére óhajt vállalkozni; e végből keresztes fogadalmától fölmentést és Kunország területére legátusi jogokat kért. Mindkét kérvénye kedvezően intéztetett el.¹⁶³

Róbert érsek kiment a Havasalföldre és hozzálátott az apostoli munkássághoz, mely dús eredménynyel jutalmazta. Legátusi hatalmánál fogva legbuzgóbb munkatársát Teodorik dominikánus perjelt a kunok püspökévé rendelte, a mit a szent-szék jóváhagyott.¹⁶⁴

Ugyanezen időben vele nemes versenyre kelvén Ugrin kalocsai érsek, Bosnyákországban az ott elhatalmasodott eretnekek megtérítésén fáradozott és (1227) Rómából fölhatalmazást eszközölt ki, hogy

az egyház új híveinek gondozására a Szerémségben püspökséget alapíthasson.¹⁶⁵

Mikor azonban lépéseket tett, hogy a görög hitűektől lakott szomszéd terület is a szerémi püspököknek rendeltessék alá, folyamodása elintézésében a pápa óvatos körültekintéssel járt el. Úgy rendelkezett, hogy ha a görög hitűeknek van saját püspökük s ez a kath. egyházhoz csatlakozik, az ő joghatósága sértetlenül tartassék fenn.¹⁶⁶

Ezen ügy megvizsgálását Egyed nevű udvari káplánjára bízta, ki 1228 elejétől 1231-ig mint pápai követ tartózkodott Magyarországon, és itt nagy tekintélyre tett szert, úgy hogy főpapok, káptalanok, szerzetes monostorok peres ügyeik elintézését gyakran bocsátották ítélete alá.¹⁶⁷

Mindazáltal nem volt képes befolyást gyakorolni a királyra és letéríteni őt a veszélyes útról, a mely az ország romlására vezetett.

Az 1231-ik év elején az ő jelentéséből értesülvén a pápa az elhatalmasodott bajokról, az ország első főpapjának közbenjárását vette igénybe. Megrendítő hatású levélben fordult hozzá.

«Rettenetes dolgokról — úgymond — kapunk hírt, mely a fájdalom éles tűre gyanánt járja át szívünket. Súlyos vétkek követtetnek el és féltő, hogy a lelkekből kivész a hit, a szabadság lábbal tiportatik, a királyi tekintély elenyészik».

Sok egyébtől, a mi az isteni és emberi törvényekbe ütközik eltekintve, arról az elnyomatásról szól, a mit a keresztények a királyi pártfogásban elbizakodó zsidók és mohamedánok részéről szenvednek, a kik keresztényekkel házasságra lépnek, keresztény rabszolgákat tartanak, keresztényeket a maguk hitére csábítanak. Azután az egyháziak sérelmeit sorolja föl, a kik adófizetésre kényszerítetnek, világi bírák elé idéztetnek, birtokaiktól és jövedelmeiktől fosztatnak meg.

A megbízás, a mit ezek után az érseknek ad, általános kifejezésekben van fogalmazva. Mind a zsidókat és mohamedánokat, mind a keresztény lakosokat további kihágásoktól visszatartani volt hivatva.¹⁶⁸

Ezen pápai irat hatása alatt alkottatott az 1231-ik évi végzemény, mely az aranybullára támaszkodva, az egyházi és világi rend jogainak új biztosítékokat nyújtott, a mennyiben a király az esztergomi érseket fölhatalmazta, hogy őt, ha a törvényeket megszegi, egyházi átokkal sújthassa.

Azonban ez a biztosíték is hiúnak bizonyult. Róbert érsek, miután intelmei hatástalanul hangzottak el, nem élt a fölhatalmazás-

sal, a királyt kimélte; hanem tanácsosaira mondotta ki az egyházi átkot és az országot vetette egyházi tilalom alá, abban a reményben, hogy a közfelháborodás nyilatkozatai üdvös nyomást fognak gyakorolni a királyra és tanácsosaira.

1232 február 25-én kibocsátott ítélet-levelében azzal okolja meg rendelkezéseit, hogy «mindazokból, a miket a pápa úr megjavíttatni kért és rendelt, semmi sem javíttatott meg»; és «a pápai tekintélyre, melylyel föl van ruházva», támaszkodik.¹⁶⁹

Endre a helyett, hogy a javítás munkájához látna, panaszt emelt az érsek ellen a pápánál. Május hó közepén fényes követiséget küldött Rómába. Élén éppen Dénes nádor állott, kit az érsek névszerint kiátkozott, mert «számos egyházi személyt javadalmától fosztott meg és bántalmazott, a mohamedánokat ellenben pártolta és saját birtokain is alkalmazta». Követtársai voltak Rombald, a jános-lovagok magyarországi főnöke, ki már 1225-ben is járt Rómában és Simon győri ispán, ki Aragoniából vándorolt volt hazánkba.

A levélben, melyet magukkal vittek, a király nem átalotta azzal dicsekedni, hogy a keresztény fejedelmek között egy sincs, ki őt édes anyjuk, a római egyház iránt táplált szeretetben fölülmulná; hogy érette, mint hú fia, távol világrészekben küzdött és naponként az engedelmesség s buzgóság adóját rója le, a miért most az a jutalma, hogy a világ többi fejedelmeinek szemében meggyalázzák.¹⁷⁰

A követek sikerrel jártak el küldetésökben.

A pápa julius 22-én az esztergomi érseket értesítette, hogy közelebb Magyarországba követet küld, és utasította, hogy az ő megérkezéseig minden újabb rendelkezéstől tartózkodjék.¹⁷¹ Augusztus 22-én pedig megnyugtatta a királyt az iránt, hogy őt a szentszék külön fölhatalmazása nélkül senki sincs följogosítva egyházi átokkal sújtani.¹⁷²

A követ, ki ezen válságos körülmények között hazánkban megjelent, Pecorari Jakab palestrinai bibornok-püspök volt. A piacenzai származású főpap, mint a ciszterci rend szerzetese, Franciaországban nyerte tudományos kiképeztetését és kevésbé előbb Frigyes császárnál járt diplomáciai küldetésben.

Az 1232-ik év őszén Magyarországra érkezvén, Budán maga köré gyűjtötte a főpapokat, kik teljes számban jöttek össze. Itt, egyebek között, hiteles alakban átírták az 1231 márczius 3-án az

esztergomi érsekhez intézett pápai iratot, az ezen évben alkotott országgyűlési végzeményt és az esztergomi érsek ítéletlevelét. Az okirat Rómába küldetett,¹⁷³ a mi kétségkívül Róbert érsek kívánságára történt, az ő eljárásának igazolása végett.

A gyűlés tanácskozásainak természetyszerűen az volt a legfontosabb tárgya, hogy a király irányában milyen eljárás követendő, az országos és egyházi törvények végrehajtása mily módon biztosítandó.

Endre a legátussal való személyes találkozást kerülte. Négy főurat bízott meg, hogy vele nevében tárgyaljanak. Ezek: Miklós tárnokmester, Apafia Mihály főlovászmester, Bagyon főpohárnokmester és a dunántúli Pók-nemzetségből származó Móricz főasztalnok voltak.

A tárgyalás lassan, hosszadalmasan folyt; mindenféle ürügy alatt ismételten megszakítottatott.

Miután több mint egy félesztendő telt le így, a legátus egyik káplánját, Roger mestert küldötte a pápához, hogy az ő közbelépését kérje ki.

IX. Gergely levelet írt Endrének. Emlékezetébe idézi azokat a «szörnyű» visszaéléseket, melyek országában napirenden vannak és az esztergomi érseket az egyházi tilalom kihirdetésére kényszerítették. Szemrehányásokat tesz neki azért, hogy a követ szorgalmazása daczára kötelezettségének meg nem felel. Figyelmezteti, hogy az egyház feje személyválogatás nélkül tartozik eljárni, és így noha őszintén kedveli őt, nehogy az ő és a saját maga kárhozát okozza, nem térhet ki az elől, hogy az ítéletet, a mit a legátus «a lázadók» ellen hozni fog, megerősítse és végrehajtsa.¹⁷⁴

Ugyanekkor követét, buzgóságáért dicséretekkel halmozván el, fölhatalmazza, hogy a mennyiben a király a megrótt visszaéléseket haladék nélkül meg nem szünteti, az esztergomi érsek által kihirdetett egyházi tilalom és kiközösítés hatályát állítsa vissza, és azok ellen, kiket a bajokért felelősség terhel, kimélet nélkül járjon el.

Mindazáltal egy külön iratban azt a bizalmas utasítást adta neki, hogy Endre és fiai ellen az egyházi kiközösítést, «tekintettel a nehézségekre, melyek ily esetekben föl szoktak merülni», alkalmazni tartózkodjék.¹⁷⁴

Ezek a pápai iratok, alighogy útnak indítottak, fölöslege-sekké váltak.

Időközben a király azt az óhaját fejezte ki, hogy a legátus

megbizottaival ő maga tárgyalhasson. Jakab bibornok Bertalan veszprémi püspököt, Cognoscens esztergomi kanonokot és saját környezetéből Jakab káplánt teljes hatalommal ruházta föl. Ezek a Halicsba hadjáratra induló királyt útjában kísérték, és mikor az ország északi határszéléhez jutottak el, a beregi erdőben, szent István ünnepén, megállapodásra jutottak vele.

A király mindenhez hozzájárult, a mit tőle kívántak. Ünnepelesen kötelezte magát, hogy nem fogja engedni, hogy zsidó vagy mohamedán ember az országban hivatalt viseljen és keresztény rabszolgát tartson. Részletes szabályzattal biztosította az egyháziak részére azt a kiváltságot, hogy a sókészséget a saját szükségletükre vámmentesen szállíthassák; és kárpótlásul azért, hogy ezen kiváltság élvezetében ekkorig őket akadályozta, tízezer márka lefizetését ígérte, a mely összeget a két érsek meghallgatásával fogja szétosztani. Hasonlóképen megerősítette azt a régi kiváltságot, a mely szerint az egyháziak teljes adómentességet élveztek, és birtokperek kivételével minden más ügyben egyházi bíróság alá tartoztak. A legátust föl kérte, világosítsa föl a pápát az iránt, hogy az egyháziak birtokpereiben mindig a magyar király ítél, és az egyházakra nagy károkkal járna, ha ez a gyakorlat megszüntetnének. A király végre megfogadta azt is, hogy a mennyiben világi alattvalóit megakarná adóztatni, ez ügyben közvetlenül a pápához fog fordulni. Miután nem foroghat fönn kétség az iránt, hogy ez a czikkely a világi rendek kérésére került az okiratba, ebből a tényből azt a következtetést kell vonnunk, hogy a nemesség a saját súlyában nem bízván, csak a szent-szék tekintélyétől remélhette a királyi önkénynek a közterhek viselésében korlátozását.

Endre, úgyszintén fiai és a környezetükben levő urak az evangeliumra esküt tettek. De ezzel a legátus megbizottai nem voltak megelégedve. A királytól ígéretet vettek, hogy a halicsi hadjáratból visszatérte után, huszonöt nap alatt, a legátus előtt személyesen megjelenik, az egyességet újból megerősíti és oklevélbe foglalja.

Azonban a halicsi hadjárat nem jött létre. Néhány nappal az egyesség megkötése után, a király az ország nyugati széleire volt kénytelen vonulni. Szeptember második felében Esztergomban állapodott meg, hol a János-lovagok rendházának falai között találkozott a legátussal, megerősítette a beregi pontokat és kiállította az okiratot, mely szokatlan módon, a legátushoz intézett levél alakjá-

ban fogalmaztatván, a beregi egyesség teljes szövegét magában foglalta.¹⁷⁵

Ugyanakkor beleegyezését adta ahhoz, hogy a mennyiben esküjét megszegi, a legátus őt és tanácsosait egyházi átok, udvarát pedig egyházi tilalom alá vethesse.¹⁷⁶

A legátus most már biztosra vehette, hogy a király végre fogja hajtani, a mit ígért. Azonban két hónap telt el, a nélkül, hogy ez irányban bármi történt volna. November második felében a szerémi püspököt és a maga káplánját, Albert mestert Bélához, az ifjabb királyhoz küldötte, hogy igyekezzék atyját az egyesség megtartására bírni, s ezt a maga területében ő is teljesítse. «Okosságod előtt nem titkolhatjuk — így fejezi be levelét — hogy miután annyi eskü után, az egyességből alig valami vagy éppen semmi sem hajtott végre, az esküszegők konokságát sem leszünk képesek soká elnézni».¹⁷⁷

A küldöttek Bács várában keresték föl Bélát, és mind őt, mind bizalmas embereit hathatósan buzdították, hogy a legátus intelmeit szívleljék meg.¹⁷⁸

Azonban ez a kísérlet sem vezetett eredményre.

A következő (1234) év elején a legátus maga köré gyűjtötte az ország főpapjait, s velők a teendők iránt tanácskozott; a nélkül, hogy új utat tudtak volna kijelölni, mely a célhoz elvezethetne. Arra szorítkoztak tehát, hogy esküvel ígérték, hogy a beregi egyességet, a mennyiben tőlük függ, lelkiismeretesen megtartják s megtartására a királyt kérésekkel és tanácsukkal készíteni fogják.¹⁷⁹

Február 23-án pedig Esztergomban találkozott Béla királlyal, kitől esküt vett, hogy a joghatósága alatt álló és jövőben alája kerülő területen az eretnekeket, úgyszintén a zsidó vagy mohamedán vallásra áttérő renegátokat ki fogja irtani, a görög egyház híveit a római egyházba fogja vezetni.¹⁸⁰

E szerint fölhagyott a reménységgel, hogy Endrét jó útra térítheti, és az ország állapotának jobbrafordulását Béla trónrajutásától várta.

Arra határozta el magát, hogy az országot elhagyja. 1234 márczius elején visszatért Rómába.¹⁸¹

Egyébiránt Jakab bibornok nagy állami missiója mellett, sokféle egyházi ügyek elintézésében is buzgólkodott.

Miután Endre király Bánfi Lukács esztergomi érsek szenttéavattatása érdekében a szent-székhez folyamodott, neki vizsgálatot

kellett indítania az érsek sírjánál történt csodák hitelessége iránt. Továbbá itélnie kellett azon perekben, melyeket az erdélyi püspök a kolozsmonostori apátság és a barcasági lelkészek ellen indított; hivatva volt megszüntetni azt a botrányt, a mit a váradi püspökség betöltésénél a kanonokoknak két pártra megoszlása támasztott; utasítást kapott, hogy könnyítsen a lelkészek terhén, melyeket a püspökök és főesperesek adó kivetésével róttak rájuk.

Meglátogatott több egyházat, hogy a fegyelem megszilárdítása vagy visszaállítása érdekében működjek. Megfordult egyebek között Fehérvárt, hol a káptalanban kánoni vizsgálatot tartott és statutumokat hozott.

Tevékenysége kiterjedett Bosniára is, hol a patarénusok eretneksége, Ninoslav bán pártfogása mellett, újból elhatalmasodott. Az általa elrendelt vizsgálat arra az eredményre vezetett, hogy a felelősség főképen a boszniai püspököt terheli, a ki maga is eretnek tanokat hirdetett és azzal mentegetődzött, hogy «együgyűségből» került tévútra. A legátus javaslatára a pápa az -eretnek püspököt elmozdította, a legátust fölhatalmazta, hogy a tartományba belátása szerint megválasztandó három vagy négy püspököt küldjön.

A magyarországi egyházi férfiak bizodalma többször fordult feléje, peres ügyeik békés elintézése végett. Nemcsak mint békebíró járt el eredménnyel, hanem az egyház fegyvereit a jog és igazság érvényesítésére magánosok irányában sikerrel alkalmazta. Így Fábián lovag, kit Urias szent-mártoni apát előterjesztésére, apátsági birtokok elfoglalása miatt, egyházi átokkal sujtott, megjelenvén előtte, esküvel kötelezte magát, hogy mindent visszabocsát és erőszakos foglalásoktól ezentúl tartózkodni fog. Főpapokkal szemben sem habozott kiméletlen erélylyel lépni föl. Bertalan pécsi püspököt, mialatt Spanyolországban és Burgundiában mint királyi követ járt (előttünk ismeretlen, de bizonyára fontos ok miatt), püspöki hivatalától fölfüggesztette, és ezt az intézkedését nyilvánosan kihirdette.

A követség, költségeinek fedezése végett, az egyházi javadalmakra kivetett adó behajtásában, a főpapok és káptalanok részéről nehézségekkel nem találkozott. Csak a lovagrendek és némely birtokos szerzetesrendek, kiváltságaikra támaszkodva, tagadták meg a hozzájárulást; mire a pápától külön fölhatalmazást eszközölt ki, melynek alapján az ellenszegülőket egyházi büntetésekkel szoríthatta fizetésre.¹⁸²

Mielőtt Magyarországot elhagyná, a király irányában is a végső eszköz alkalmazására határozta el magát. A bosniai püspököt, a francziskánusok magyarországi főnökét és az esztergomi dominikánusok perjelét megbízta, hogy a királyra és tanácsosaira az egyházi átkot, az udvar területére az egyházi tilalmat mondják ki.

Ezek nem késtek a veszedelmes parancsnak eleget tenni, felszólítván az esztergomi érseket, hogy a kimondott ítéletet hirdesse ki és hajtsa végre.

Azonban Róbert érsek ennek a felszólításnak nem tett eleget, és a királynak azt javasolta, hogy az ítélet ellen a szent-székhöz föllebbezzon.

Endre hajlott a tanácsra és követeket küldött IX. Gergelyhez, a kinél másfelől a bosniai püspök és társai az esztergomi érsek ellen vádat emeltek.

A királyi követek Rómában kísérletet tettek kimutatni, hogy küldőjük a beregi erdőben elvállalt kötelezettségeknek pontosan megfelelt s így arra, hogy egyházi büntetéssel sújtsák, okot nem szolgáltatott.¹⁸³

Azonban szavuknak, a világos tényekkel szemközt annál kevésbé lehetett súlya, mert Jakab bibornok, ki a helyzetet legjobban ismerte, ekkor már a pápai udvarnál tartózkodott. IX. Gergely tehát a királyra kimondott ítéletet jogosnak és érvényesnek ismerte el.

Mivel pedig a király nevében több kérelemmel is fordultak a pápához (egyebek között fölhatalmazásért, hogy országos adót vehessen ki),¹⁸⁴ azt a választ kapták, hogy kiközösített uralkodó követei meghallgatásra igényt nem tarthatnak.

Ezt a pápa közvetlenül tudomására adta a királynak, a kivel neheztelését a hozzá intézett levél formájában is érezte. Élén a szokott atyai köszöntés (Szeretett fiunknak... üdvöt és apostoli áldást) helyén e szavak állottak: «Szeretett fiunknak... a józanabb elhatározás szellemét kívánjuk». Szívbeli keserőséggel kénytelen — úgymond — kiközösített fejedelemtől megtagadni az üdvözlést. Egyúttal megható szavakban kéri, hogy kötelezettségeinek tegyen végre eleget.

A bosniai püspöknek és társainak meghagyta, hogy a királyt a föloladozásban csak akkor részesítsék, a mikor «kellő elégtételt» nyújtott.

Az esztergomi érseket az ítélet kihirdetésének megtagadásáért szigorúan megfeddette; felszólította, hogy haladéktalanul fogana-

tosítsa a kihirdetést, vagy pedig eljárásának igazolása végett jelenjék meg ítélőszéke előtt.¹⁸⁵

Az érsek az ítéletet most sem hirdette ki; inkább a hosszú útra szánta el magát. Megjelent a pápa előtt, és igazolni iparkodott magatartását. Az előadott okokat IX. Gergely nem ismerte el alaposaknak, de «irgalmasan» megbocsátott neki, abban a föltevésben, hogy — úgymond — tévedésből vagy tájékozatlanságból s nem rosszakaratból vétett.¹⁸⁶

Ez alatt Endre a föloldozás kieszközlése érdekében semmit sem tett; sőt helyzetét még súlyosbította azzal, hogy országos adót vetett ki, a nélkül, hogy bevárta volna, míg követei a pápától kért fölhatalmazást meghoznák.

Ennek következtében a bosniai püspök és társai, mikor a pápai parancsot megkapták, értesítették őt, hogy az egyházi átoktól a föloldozást csak úgy nyerheti el, ha a behajtott adót visszaszolgáltatja, vagy pedig magát erre nézve a pápa ítéletének aláveti.

Endre ekkor (1235 tavaszán) újból a pápához fordult.

Levelében elismerte, hogy az adó kivetésével esküszegést követett el; de kinyilatkoztatta, hogy a behajtott összeget visszaszolgáltatni annyit tenne, «mint a királyi méltóságról lemondani». Fölhatalmazást kért tehát, hogy a pénzt megtarthassa, és ezentúl is «mérés-kelt adót vethessen ki;» mivel az ország védelmére fogadott zsoldos had eltartása súlyos terhet ró rá. Egyúttal fölmentést kért a beregi erdőben elvállalt azon kötelezettségtől, hogy az egyházi rendnek tízezer márkányi kárpótlási összeget fizet. Biztosíttatni kívánt a felől, hogy jövőben őt, nejét és fiait egyházi átokkal sujtani, a pápa különös meghagyása nélkül, senki sem lesz följogosítva. Föloldozásért esedezett udvari káplánjai részére, a kik a kimondott egyházi átokkal és tilalommal nem gondolván, udvarában misét szolgáltatni meg nem szüntek.

A pápa az adó tárgyában nem döntött; és három magyar főpap véleményét kérte ki. A tízezer marka fizetésétől a királyt föl nem mentette; hanem megengedte, hogy a tartozást tíz éven át részletekben törleszthesse.

A bosniai püspöknek és társainak meghagyta, hogy a király ellen kimondott ítélet végrehajtása tárgyában a további eljárást szüntessék be. Bullát állított ki, melyben kinyilatkoztatta, hogy a királyt és családjá tagjait csak a pápa különös meghatalmazása alapján szabad egyházi büntetésekkel sujtani. A váci püspököt és

a mogyoródi apátot utasította, hogy a királyi káplánokat, megfelelő penitencziát szabván rájuk, oldozzák föl. Viszont a királyt fölszólította, hogy ne éreztesse haragját azokkal, kik vele szemben az egyházi fegyelem követeléseihöz alkalmazkodtak, a kikhez első sorban a bosniai püspök és társai tartoztak.¹⁸⁷

Ezek a pápai iratok szeptember vége előtt nem érkezhettek el Magyarországba. Tehát nem voltak Endre kezei között, mikor őt szeptember 21-én Isten a maga ítélőszéke elé szólította.

NEGYEDIK FEJEZET.

IV. Béla és IX. Gergely. — A szentszék keleti politikája és a tatárok részéről fenyegető veszély elhárítására irányuló tevékenysége. — IV. Orbán és IV. Kelemen erőfeszítései a magyar királyi családban dúló viszály lecsillapítása érdekében. — A zágrábi püspökség betöltésének nehézségei. (1235—1272.)

Mikor IV. Béla atyja halála után a királyi tekintély visszaállítása érdekében a trónt elfoglalta, legelőbb az oktanul elpazarolt koronajavak visszavételére irányítván törekvését, mivel e tekintetben az egyházakat sem kímélte, okot szolgáltatott a magyar főpapoknak, hogy ellene Rómába forduljanak panaszszal.

IX. Gergely 1236 január 12-ikén kelt levelében atyai hangon intette meg őt.

«Megütközéssel és csodálkozással értesültünk arról — írja neki — hogy felséged Istent megbántva, az egyházat megvetve, jó hirének, sőt lelke üdvösségének kockáztatásával, az egyházak és monostorok javaira teszi kezét, noha... esküvel kötelezte volt magát arra, hogy az egyház jogait és kiváltságait tiszteletben fogja tartani... Annál a kiváló szeretetnél fogva, melyet a szent-szék és mi a magyar királyok iránt mindig tápláltunk, tisztességüket, javukat tőlünk telhetőleg előmozdítottuk: lehetetlen nem aggódnunk felségedért, az egyház különösen kedvelt fiaért; mert eljárása önmagában rossz és kárhuzatos, egyszersmind másoknak rossz példát ad. Nehogy tehát felségednek, kít őszinte vonzalommal, igaz jó lélekkel karolunk föl, vesztét okozzuk s ezen kötelességmulasztással magunkat is bajba döntsük, kérjük és figyelmeztetjük felségedet, hogy az egyházaknak az önkényesen elvett javakat mielőbb adja vissza.»¹⁸⁸

IV. Béla igazolandó eljárását a pápai udvarhoz küldötte Gergely győri püspököt.¹⁸⁹ Ez a «nemes erkölcsű, tudós főpap» — így dicsérik az egykorú okiratok — ki az országos birtokviszonyok rendezésében, mint királyi biztos, közreműködött volt, megtudta nyugtatni a pápát

az iránt, hogy uralkodója a jog és igazság útjáról nem tért le. Ennél fogva a szent-szék részéről nehézségek ez irányban nem támasztattak.

Ez időben a pápa azon volt, hogy IV. Bélát a keleti politika mozgalmaiba bevonja.

A Konstantinápolyban megalapított latin császárság, mely mind a hitegység helyreállítása, mind a szent-föld fölszabadítása érdekében fontos rendeltetéssel bírt, veszedelemben forgott. Balduin császárt egyfelől Vatatzesz Dukasz János niceai császár, másfelől Asen János bolgár czár fenyegette. A pápa azzal a kéréssel fordult IV. Bélához, hogy Balduin oltalmára fegyvert fogjon.¹⁹⁰

A király, saját országában a belső béke megszilárdításának földataitól lekötve, nem gondolhatott arra, hogy külső háborúba bonyolódjék.

Utóbb a bolgár uralkodó tárgyalásokat indított a szent-székkel és a római egyházzal egyesülését helyezte kilátásba. A pápa 1237 tavaszán Salvi perugiai püspököt küldötte hozzá, és mivel útja Magyarországon vezetett keresztül, IV. Béla jóindulatába ajánlotta.¹⁹¹

A követ eljutott a magyar királyi udvarhoz; de itt azt az értesítést kapta, hogy Asen megváltoztatta szándékát, és a latin császárság megsemmisítésére fegyverkezik; ezért útja folytatásáról lemondván, Rómába tért vissza. Innen a pápa csakhamar visszaküldötte őt Magyarországba,¹⁹² azzal az utasítással, hogy Asen czár ellen keresztes hadjárat hirdetését és indítását eszközölje ki, s a közreműködésre bírja rá a királyt, a kit biztosított a felől, hogy a meghódítandó területeket állandóan meg fogja tarthatni.¹⁹³ Nehogy pedig erre nézve a konstantinápolyi császár majdan nehézségeket támaszthasson, lépéseket tett, hogy jogait, melyekkel netán Bolgárországra bír, «a római egyház kezeibe tegye le» s erről a lemondásról okiratot állítson ki.¹⁹⁴

A legátus, junius elején, Zólyomban kereste föl a királyt, a ki a hadjárat megindítására késznek nyilatkozott; de föltételeinek elfogadása iránt közvetlenül a pápától kívánt biztosítást szerezni. Előterjesztését a legátus egyik embere vitte meg Rómába.

Ebben a nagyérdekű iratban előadja, hogy őt a rokonság és barátság kötelékei fűzik a bolgár fejedelemből, ki e mellett az ő parancsainak mindenben úgy engedelmeskedik, mintha nem barátja, hanem alattvalója volna; Vatatzesz császár szintén rokonságban áll vele; ragaszkodik hozzá és azt teszi, a mit ő akar. Azonban ennek daczára, és noha Asent megtámadván Vatatzezt és roko-

naikat mind ellenségeivé tenné, jól tudja, hogy az Isten iránt tartozó szeretetnek és a lelki üdvösség érdekeinek mindent alá kell rendelni. Ezért kijelenti, hogy ha «törvényes akadály nem gátolja», az örök üdvösség elnyerése reménységében, vállalkozik Bolgárország elfoglalására, a melyet azután lelkiekben az apostoli székek, világiakban a magyar koronának vet alá.

Hogy ezt a föladatot sikeresen megoldhassa, szükséges, hogy őt a pápa Bolgárország területére a szent-szék követének jogaival ruházza föl, a melyek alapján püspökségeket, plébániákat alapíthasson, a püspöki székeket betölthesse és az apostoli keresztet maga előtt vitethesse, a mint ezt egykor szent István Magyarországon tehette.

Továbbá kívánja, rendelje el a pápa, hogy a magyarországi keresztesek mind az ő vezérlete alá gyülekezzenek; a dominikánusokat és francziskánusokat hatalmazza föl, hogy a bolgárok ellen a keresztes hadjáratot azokkal a bucsúkkal hirdessék, a melyek a szent-földön harczolók javára vannak biztosítva. Őt magát és alattvalóit helyezze az apostoli szék oltalma alá; fenyegetse egyházi kiközösítéssel mindazokat, kik a míg ő Bolgárországban hadakozik, ellene támadást intéznének, vagy összeesküvést szerveznének.

Végre több mint három esztendő után most eszébe jutott föloldozásért folyamodni, azon egyházi büntetésektől, a melyeket Jakab bibornok, mint legátus, rendeleteinek megszegőire szabott és «nemcsak a kisebb, hanem a nagyobb emberek, főpapok is, sőt Magyarország összes lakosai magukra vontak és naponkint magukra vonnak.» Minket pedig — úgymond — mentsen föl a sokféle eskü alól, melyeket tőlünk mindenféle csekély ügyben oly sűrűn követelt, hogy azokra visszaemlékezni sem vagyunk képesek.

Ehez — hogy a pápai udvarnál nagy befolyással bíró főpapot lefegyverezze,¹⁹⁵ a következő észrevételt csatolta: «A legátus úr szent ember; de Magyarország állapotát nem ismerte.»

Kéréseinek támogatására a győri püspököt másodizben küldötte Rómába; s ezen alkalommal még külön fölhatalmazásért folyamodott, hogy a szigorú karthauzi rendet, mely Francia- és Olaszországban a vallásos buzgóság élesztésére nagy hatással működött, Magyarországon megtelepíthesse.¹⁹⁶

IX. Gergely örömmel fogadta IV. Béla elhatározását, hogy Asen cár ellen sereget vezet. Magasztalásokkal halmozta el válasziratában azért, hogy dicső őseinek nyomaiba lépve «készséges nagy-

lelkűséggel és nagylelkű készséggel fegyverét Isten és az egyház szolgálatára följánlja. Ezért magát mintegy adósának tekinti és kéréseit teljesíteni óhajtja; de hiszi, hogy ő is viszont nem kíván olyasmit tőle, a minek teljesítése a római egyházra árnyékot vetne.» Összes kéréseit csakugyan teljesítette, egynek kivételével. Az apostoli követség tisztét rá, mint világi férfiúra nem ruházhatta; de fölhatalmazta, hogy kijelölhet egy főpapot, a ki azután az ő hozzájárulásával az apostoli követ jogait gyakorolni fogja.¹⁹⁷

Ezen intézkedések foganatosítására nem került sor. Asen cár, a magyarországi készülletekről értesülvén, fölhagyott a konstantinápolyi császárság ellen való küzdelemmel. Így tehát IV. Béla nem tartotta magát följogosítottnak arra, hogy háborút indítson ellene.

A pápa figyelmét is elvonta a keleti császárságtól II. Frigyes német császár, ki politikai és egyházi kérdésekben ellenséges állást foglalt el a szent-szék irányában.

IX. Gergely, hogy a keresztény hatalmasságok és népek támogatására biztosabban számíthasson, az 1241-ik év husvét ünnepére egyetemes zsinatot hirdetett. A magyarországi főpapokhoz szóló bullákkal egy időben IV. Bélához is indított útnak meghívó levelet.¹⁹⁸ Majd mikor értesült, hogy a császár a zsinat megtartását megakadályozni iparkodik, ismételte a meghívást.¹⁹⁹

Azonban IV. Béla nemcsak maga nem szándékozott követet küldeni, hanem «bizonyos nehézségekre és az útközben fenyegető veszélyekre» utalva, a magyarországi főpapokat is fölmentetni kérte a megjelenés kötelezettségétől. Ezt a fölmentést a pápa nem adta meg és harmadizben fölszólította őket a megjelenésre.²⁰⁰ Ugyanakkor káplánját, Civitellai Jánost küldötte hozzájuk, hogy utasítással lássa el őket az iránt, miképen kerülhetik ki a császár és a hivei részéről fenyegető veszélyeket.²⁰¹ Ennél még fontosabb megbízást is adott neki; azt, hogy Magyarországon II. Frigyes ellen keresztes hadjáratot hirdessen.²⁰²

Mikor a pápai küldött útnak indult Rómából, Magyarországon a főpapok nem gondolhattak többé arra, hogy a zsinaton megjelenjenek, még kevésbbé arra, hogy a császár ellen fegyverkezzenek.

A tatárok közeledése következtében az ország védelmére összpontosult figyelmük és erőfeszítésük. És már 1241 április 11-ikén a Sajó mellett vívott ütközetben megsemmisülvén a magyar sereg, az ország a pogány ellenség hatalmába jutott. A király, ki Ausztriába

menekülvén, ott a hercegtől hűtelenül fogva tartatott, csak május közepén volt képes panasaival és esdekléseivel Rómába fordulni. Vancsai István váczai püspököt küldötte a pápához.

«A mióta — írja neki — a katholika hit, Isten sugallatára, Magyarorszában meggyökeredzett, őseink összes alattvalóikkal és trónraléptünkől fogva mi is, a római egyház, mint anyánk és mesterünk iránt, hódolatot és tiszteletet tanúsítottunk. Ez a tény szentséged szemei előtt a napnál világosabban áll. Ezért fiúi bizodalommal közöljük atyaságoddal azokat a szomorú és gyászos eseményeket, melyeket a vadállat kegyetlenségével dühöngő tatár sereg ránk és Magyarországra hozott.» — Az ország állapotának ecsetelése után, kéri, siessen az ország segítségére, és ezzel a keresztény világtól hárita el e végveszélyt.²⁰³

A királyi követ utasítása értelmében, útközben a Spoleto táján táborozó II. Frigyes császár előtt megjelenvén, előterjesztette uralkodójának kérését, hogy a pápa elleni harcot hagyja abba és a tatárok ellen vonuljon; följárlván szolgálatait a béke létrehozása érdekében.

A császár nem utasította el ezt az ajánlatot és a püspököt fölhatalmazta, hogy készségét a béke megkötésére a pápa tudomására hozhassa.

IX. Gergely, miután a követet meghallgatta, szintén késznek nyilatkozott arra, hogy a császárral, ha «bűnbánólag az egyháznak meghódol», kibékül, hogy így a tatárok kiűzésére szabadabban működhessék. Egyszersmind megható szavakkal tolmácsolta fájdalomát a súlyos csapás fölött, mely Magyarországot érte. A királyt intette, hogy ne csüggedjen és bízzék Istenben. Biztosította, hogy el nem hagyja őt és segítségére lesz.

Azonnal keresztes hadjárat kihirdetését rendelte el. A keresztény világ összes uralkodóit, főpapjait és népeit fölszólította, hogy Magyarországnak segítségére siessenek.²⁰⁴

Ez az eredmény nem elégítette ki Bélát, ki csakhamar a váczai püspök hazatérése után, Lukács győri prépostot és István esperest indította útnak Rómába, a hová azonban ők nem juthattak el; a tengeren elvesztek.²⁰⁵

Hazánk szerencsétlenségére éppen ekkor (1241 aug. 22-ikén) IX. Gergelyt elragadta a halál; utóda pedig, IV. Coelestin, alighogy szent Péter székét elfoglalta, tizenhat napig tartó uralkodás után (1241 november 10-ikén) sírba szállott.

Az 1242-ik év elején IV. Béla azon föltevésben, hogy a pápai szék újból be van töltve, Csázma vidékéről — a hol tartózkodott — domonikánus szerzeteseket küldött Rómába, levéllel az új pápához. A keresztes hadjárat kihirdetésének siettetését sürgette és, a szentszék közbenjárásával a velencei köztársaságtól fegyverek szállítását kívánta kieszközölni.²⁰⁶

Azonban a pápai szék több mint másfél esztendeig üresedésben volt. Ily körülmények között IX. Gergelynek Magyarország megmentésére célzó rendelkezései nem foganatosíttattak. A hosszú széküresedés az ország gyászos helyzetét még azzal is súlyosbította, hogy a sajómelléki ütközetben elesett főpapok megválasztott utódainak megerősítése nem volt lehetséges. Az ez ügyben Rómába küldött királyi követ, Szügyi Miklós,²⁰⁷ bevárta a pápaválasztást és IV. Inczétől, ki 1243 június 25-ikén foglalta el a trónt, kieszközölte, hogy uralkodásának mindjárt legelső napjaiban az esztergomi és kalocsai érsekek részére a bullákat kiállíttatta.²⁰⁸

Ugyanakkor, mivel a tatárok újabb betörési szándékáról érkeztek hírek, a keresztény világ minden részében intézkedéseket tett a keresztes hadjárat kihirdetése iránt. Norvégia királyát pedig a szentföldre vezetendő hadjárat iránt tett fogadalmától fölmentette, azon föltétel alatt, ha a hadjárat céljaira szánt költséget Magyarország megoltalmazására szenteli.²⁰⁹

A kereszténységnek a tatárok ellen való megoltalmazása egyike volt azon föladatoknak, a melyek megoldására 1245-ben Lyon városába egyetemes zsinatot hívott össze.

A magyar főpapok sorából csak a franciaországi származású Bertalan pécsi püspök jelent meg ott.²¹⁰

A zsinati végzésekben a pápa a tatárok betörései által fenyegetett országokat fölszólítja, hogy a határszéleket falakkal, árkokkal, várakkal erősítsék meg; igéri, hogy a költségek földözéséhez maga is hozzájárul, és a keresztény népeket hozzájárulásra fogja serkenteni.²¹¹

Hogy pedig a tatár-veszedelmet végképen elhárítsa, azt a merész gondolatot karolta föl, hogy a vad nép megtérítésére tesz kísérletet. A szent Ferencz-rend néhány hőslélkü tagja, portugaliai Lőrincz atya vezérlete alatt, vállalkozott erre.²¹² Azonban célzt nem értek.

Ezalatt IV. Béla a tatár-pusztítás egyik következménye tárgyában fordult a pápához. Előterjesztette, hogy a mikor országa a tatár hordák hatalmába került, fölszabadítására a császár segítségét kieszközölje.

közlendő, az ő főnhatóságának elismerésére, esküvel kötelezte magát, ha megállapított határnapig saját vagy fia vezérlete alatt erős sereget küld a tatárok ellen; II. Frigyes ezt a föltételt nem teljesítette; mindazáltal nehogy jövőben ezen eskü alapján a német birodalom Magyarország irányában igényt támaszson: jogorvoslatért folyamodott.

A pápa erre kijelentette, hogy föltételes eskü a föltétel teljesítésének elmulasztása esetén érvénytelenné válik; különben is a császárnak állásával járó természetes kötelessége lett volna az országnak segítségére menni; mindezeknél fogva a császár és utódai, az eskü alapján, semmiféle jogigényt nem támaszthatnak.²¹³

Az 1246-ik év végén Béla király a még mindig Lyonban időző pápához Jakab atyát a szent-Ferencz-rend tartományi főnökét küldötte követségbe a végett, hogy a szent-szék és a császár között dúló ellenségeskedést a magyar korona javára értékesítse.

Babenbergi Frigyes osztrák herceg a magyar sereggel vívott csatában elesvén, mivel gyermektelenül szállott sírba, tartománya mint hűbér a német birodalomra szállott. Azonban IV. Béla igényt tartott rá, és azzal a reménységgel kecsegtette magát, hogy a pápa megakadályozandó, hogy Ausztria II. Frigyesnek vagy valamelyik hívének birtokába jusson, támogatni fogja őt.

Nem csalódott. IV. Incze az ellencsászárhoz Raspe Henrikhez intézett levelében kifejtette, hogy az ő tekintélyét emelni, II. Frigyesét ellenben csökkenteni fogja, ha a magyar királyt az osztrák hercegség birtokába segíti.²¹⁴

Azonban később, a német fejedelmek nyomásának engedve, Hermann bádeni örgrófot, a Babenbergi család utolsó nő-sarjának férjét vette pártfogás alá. IV. Béla a pápai politika ezen fordulatát megnyugvással fogadta, és a saját tervét elejtette.²¹⁵

Az 1248-ik év őszen az a hír érkezvén a magyar udvarhoz, hogy a tatárok Magyarország megtámadására készülnek, a király Simon ispánt, a Nagymartoni Fraknói család sarját küldötte Lyonba, hogy a még mindig ott tartózkodó pécsi püspökkel, a veszély elhárítására alkalmas intézkedések megállapítását kérje.

A megbízó iraton kívül a követ még egy másik levelet vitt magával, a mely a szokottnál terjedelmesebben ismertette az ország állapotát.²¹⁶

Attól tart — írja egyebek között — hogy ha a tatárok újból betörnek, a magyarok «mivel kegyetlenségüket elviselni nem haj-

landók, ellenállani pedig képtelenek, félelmükben önkényt alávetik magukat nekik, ha csak az apostoli előrelátás az országot nem oltalmazza meg». És így folytatja: «Mi a lehetőség határain belül mindent megtettünk s a hanyagság vádját nem érdemeljük meg. Mikor a tatárok ránk támadtak, a legtekintélyesebb hatalmasságokhoz fordultunk: szentségedhez, kit az összes uralkodók urának és mesterének tart a kereszténység; a császárhoz, kinek ha segítséget nyújt készek voltunk főnhatóságát elismerni; végre a francia királyhoz. De szép szavakon kívül egyéb vigasztaló támogatást egyik helyről sem kaptunk. Ott kerestünk tehát oltalmat, a hol lehetett. A kereszténység érdekében királyi méltóságunkat lealázva, leányainkat összeházasítottuk orosz és lengyel hercegekkel, kiktől és keleten levő más barátainktól a tatárok titkos tervei felől tudósításokat kaphatunk... E mellett újból országunkba fogadtuk a kunokat. Sajnálatlalt kell bevallanunk, hogy országunk védelmében, a keresztény egyház ellenségeivel vívott harcainkban pogányokra vagyunk utalva. Sőt a kereszténység megvédése céljából elsőszülött fiúnkat kun nővel házasítottuk össze, a mivel sok rossznak elejét vehetjük és a kun nép megtérítését készítjük elő. Szorongatott helyzetünkben keresztény fejedelem és nép nem támogatott minket, kivéve a Jánoslovagokat, kik általunk fölszólítva, országunk és a keresztények védelmére, újból fegyvert ragadtak. Ez okból telepítettük le őket a kunok és bolgárok országainak határszélein, a honnan annak idején a tatárok országunkba törtek. Ha mi és a lovagrend az egek urának áldásában és az apostoli szék kegyében részesülünk, igyekezni fogunk, hogy a Duna mentében egészen a konstantinápolyi tengerig a keresztény vallás oltalmazói legyünk, a mi által a konstantinápolyi császárságnak és a szent-földnek is szolgálatot tehetünk... Ellenben ha a tatárok országunkat elfoglalnák, a mitől Isten őrizzen, tárva nyitva áll előttük a kapu a többi keresztény országokba... Egykor Atilla keletről a nyugati országok meghódítására kiindulva, Magyarországon ütötte föl főhadiszállását; a római császárok pedig a mikor nyugatról keletre vonultak háborúba, többnyire országunk területén tették meg a hadi intézkedéseket. Gondolja meg ezeket szentséged, és fontolja meg, hogy a sebre, mielőtt beheged, kell a tapaszt alkalmazni. Az okosan gondolkozók csodálkoznak a fölött, hogy szentséged a mostani viszonyok között a francia királynak megengedte Európából távozni. Föltűnő az is, hogy a pápai kegy a konstantinápolyi birodalomról

és a tengerentúli országokról gondoskodik; pedig azoknak elvesztéséből az európai népekre nem haramolnék olyan kár, mint ha a mi országunkat a tatárok elfoglalnák. Ezért Istenhez és az emberekhez fordulunk... Ha az utazás veszélyei nem tartóztatnának, személyesen borulnánk szentséged lábaihoz, hogy magunkat az egész anyaszentegyház előtt igazoljuk és fölhatalmazást kérjünk szükség esetén a tatárokkal egyességre léphetni. Az anyaszentegyház legyen tekintettel ha nem is ránk, úgy legalább őseinkre, kik iránta mindig a legnagyobb tiszteletet és ragaszkodást tanusították, népeiket a tiszta hitben megtartották. Most a nagy veszélyben nyissa meg szentséged atyai szívét, nyújtsa ki segítő karját a hit védelmére, az ország javára. Ha pedig az egész kereszténységet mélyen érintő kérésünket meg nem hallgatná, a mit elgondolni nem tudunk, be kellene látnunk, hogy nem édes, hanem mostoha gyermekei vagyunk s mintegy kiküszöbölve az atyai nyájból, a szükségtől kényszerítve másutt kellene segítséget koldulnunk!»²¹⁷

A tárgyalásokról, a miket Bertalan püspök és Simon ispán Lyonban folytattak, semmit sem tudunk.

Egyébiránt a tatárok betörését jelző tudósítások alaptalanoknak bizonyultak; így tehát a szentszék gondoskodásának szükségessége nem forgott fönn.

A király ezen oldalról biztosságban érezvén magát, mikor 1250 őszén Ausztria, hercegének magtalan halálával, újból uratlannul maradt, s elfoglalására a cseh király fia, Ottokár herceg tett kísérletet: ebben megnyugodni nem volt hajlandó; hanem Stíriában tett foglalásokat és Morvaországba nyomult.

A pápa erről értesülván Velasco szerzetest, a Szent-Péter-egyház gyóntatóját küldötte a két fejedelem kibékítésére.²¹⁸

A legátus sikeresen járt el megbízatásában. IV. Bélát rábirta, hogy Olmücz ostromával fölhagyjon és seregét Magyarországba vezesse vissza. Mindazáltal az állandó béke tárgyában jónak látta úgy intézkedni, hogy a tárgyalások közvetlenül a pápa színe előtt indíttassanak meg, s e végből a két fél 1254 június 24-ikére Rómába küldje megbízottait.

A pápa ezt a határnapot be nem várván, tavasz elején, Caraccioli Rubeus Bernát nápolyi püspököt küldötte mint békebiztost Magyar- és Csehországba.²¹⁹

Azonban alig hogy ez útra kelt, megérkeztek az Anagniban időző pápai udvarhoz IV. Béla követei: a slávoniai Csurla nemzet-

ségből származó Fülöp zágrábi püspök és egy ferenczrendi szerzetes, kik bejelentették, hogy küldőjük békés hajlamainak bebizonyítása végett kész a vitás területen elfoglalt várakat a szent-szék meghatalmazottjának átadni; föltéve, hogy Ottokár hasonló módon jár el.

A pápa ezt a nyilatkozatot örömmel fogadta s a nápolyi püspök részére adott megbízást visszavonta; utasítván őt, hogy a béke ügyében mindennemű intézkedéstől tartózkodjék s azt, a mit már netán tett, érvénytelennek jelentse ki.²²⁰

Egyébiránt a pápa közbenjárásának szükségessége csakhamar eltűnt. Béla és Ottokár magukra hagyatva, megkötötték a békét.²²¹

IV. Incze pápa azt, hogy Magyarország súlyát az európai államszerkesztésben és a világegyházban kellően méltányolni tudja, azzal is kitüntette, hogy első ízben hívott meg magyar főpapot a legfőbb egyházi tanácsba, a bibornoki testületbe.

A kitüntetendő főpap személyének megválasztásánál figyelmét az esztergomi érsekre irányozta, a kivel, mikor 1241-ben mint királyi követ Rómában járt, ismerkedett meg. Noha abban az időben a bibornokok mindannyian kötelesek voltak állandón a pápai udvarnál tartózkodni, Vancsai ettől sem idegenkedett.

1252 október havában a pápa őt palesztrina püspökké nevezte ki, a mi által az a bibornokok rangfokozatában a negyedik helyet foglalta el s egyúttal megengedte neki, hogy az érseki jövedelmekből a csallóközi tizedeket megtarthassa.²²²

Vancsai — úgy látszik — csakhamar megbánta elhatározását; mielőtt Rómában megtelepednék, a Perugiában időző pápánál oda működött, hogy visszatérését az esztergomi érseki székre lehetővé tegye. Czélt is ért. A káptalantól utódjává megválasztott főpapot a pápa nem erősítette meg, hanem Vancsait 1253 decz. 30-ikán az esztergomi érsekség adminisztrátorává nevezte ki, a mely formában a bibornoki méltóság megtartása mellett átvehette újból az érsekség kormányát. A királyhoz intézett pápai levél ezt az intézkedést azzal okolja meg, hogy «az esztergomi egyház, ha nagy főpásztortól megfosztva maradna, súlyos zavarokba jutna»; Vancsairól pedig kiemeli, hogy magasabb méltóságra emelve egyházának és az országnak nagyobb szolgálatot tehet; egyébként is a király érdekében mindig buzgólkodott, «származásánál fogva pedig az ország lakosai véréből vér, csontjukból csont».²²³

Azonban csalódott. IV. Béla nem kívánta Vancsai visszatérését; mivel tudta, hogy bibornoki méltósága az országban állandó

tartózkodását nem engedi meg. Válasziratában azt hangoztatta, hogy az esztergomi érsek az ország egyházi és világi urai között az első helyet foglalván el és hivatva lévén, hogy a király mellett mint legbizalmasabb tanácsosa álljon, jelenlétét rövid időre sem nélkülözheti; mivel pedig utódjának megválasztása kifogástalanul ment véghez és a legméltóbb főpapra (Benedek kalocsai érsekre, királyi kancellárra) esett: a megerősítését ettől megtagadva a pápa nemcsak a király, hanem Isten akaratával helyezné magát ellentétbe; ugyanis «az egész papság, a főurak mind, a nép, nagyok és kicsinyek, gazdagok és szegények egyaránt Benedeket kívánják az esztergomi érseki székre; már pedig könnyelven szólva: nép szava Isten szava!»²²⁴

Ezalatt Vancsai, a római levegő kártékony hatását szervezetre észlelve s másképen sem lévén képes az új környezetben meghonosulni: türelmetlenül sürgette a pápától és a bibornoki testülettől az engedélyt, hogy visszatérhessen Magyarországra, hova őt — mint a pápa írja — «a szülőföld édessége vonzotta». Most már kész volt a bibort is letenni.

A pápa az ő esdekléseit meghallgatván, esztergomi érsekké nevezte ki és az apostoli szék legátusának rangjára emelte.

Noha — írja bullájában — ő előtte és biboros társai előtt nagy kedveltségnek örvend és jelenlétét nem szívesen nélkülözi, nem akarja életét veszélynek tenni ki, s mintegy a saját akarata ellenére megadja neki az engedélyt, hogy az esztergomi érsekségre visszatérhessen.

Mindazáltal attól tartott, hogy a királyt nem sikerül letéríteni elfoglalt álláspontjáról. Ezért a pápa és a bibornok a következő megállapodásra jutottak (1253 tavaszán). Ha Vancsai november 1-ig az esztergomi érsekség tényleges birtokába lép, úgy a bibornoki méltóság és a palesztrina püspökség megüresedettnek tekinthető. Ha ellenben ezen hatánapig az esztergomi érsekség birtokába nem léphet és december 25-ig az apostoli székhöz visszatér, a bibornoki méltóságot és a palesztrina püspökséget újból elfoglalhatja.²²⁵

Sem Béla, sem a káptalan nem akarta Vancsait visszafogadni. Október első felében a király rideg hangon szóló levelet küldött Rómába: «Világi ember módjára — így ír — de igazán kinyilatkoztatjuk, hogy ha szándékotok az esztergomi egyházat megmenteni, a kalocsait fölmagasztalni, az ország összes egyházairól gondoskodni: méltóztassék Benedek... megválasztatásában belenyugodni, Szentséged tekintse

bizonyosnak, hogy az esztergomi érsekséget egyházi és világi ügyekben kormányozni csak Benedek képes. Azt is kijelentjük és Istent hívjuk tanúságul, hogy sem mi, sem az esztergomi káptalan, sem az ország lakosai mást mint Benedeket esztergomi érseknek elismerni nem fogunk. Ha bárki, legyen az akár az ég angyala, mást állítana, szentséged ne adjon neki hitelt». ²²⁶

A pápa, ezen határozott állásfoglalással szemben, nem erőltette Vancsai ügyét és Benedeket megerősítette, azzal a kikötéssel, hogy évenként háromszáz ezüst márkát tartozzék elődjének fizetni. ²²⁷

Vancsai Rómában töltötte élete hátralevő éveit. A seb, melyet lelkén a király és az esztergomi káptalan magatartásukkal ejtettek, bizonyára csakhamar behegedett és a magyarországi ügyekre a szentszéknél gyakorolt befolyásával híven teljesítette kötelességeit haláláig, mely 1268 táján következett be. ²²⁸

IV. Béla, a pápa atyai jóindulatának és főpapi gondosságának számtalan nyilatkozataiért, háláját kitüntetni óhajtván, azon volt, hogy az összeköttetést vele lehetőleg szorosra fűzze.

Követeit, kiket az esztergomi érsekség ügyében a szent-székhez küldött, megbízta, hogy ifjabb fia, Béla herczeg részére a pápa unokahugát, a tekintélyes Fiesco Lavagna grófi család sarját, feleségül kérjék meg. ²²⁹

Ajánlatát a pápa örömmel karolta föl, mire a házassági szerződés megkötésére alkanczellárját, Zsámbéki Smaragd pozsonyi prépostot teljhatalommal fölruházva küldötte Rómába. «A mikor ez az ügy el lesz intézve — írja általa küldött levelében — magunkat és országunk összes ügyeit szentséged kezeibe fogjuk helyezni.» ²³⁰

Azonban kevéssel a magyar követ megérkezte után IV. Incze meghalt (1254 december 7-ikén), mire a házassági tárgyalások megszakadtak.

IV. Sándor pápa, ki 1254 december 25-ikétől hetedfél eszten-dőn át kormányozta az egyházat, csak két ízben lépett érintkezésbe a magyar királlyal.

1258 tavaszán intette, hogy az ezer márká évi járulékot, melyet II. Endre a János-lovagrendnek utalványozott, pontosan fizesse. ²³¹

A következő év nyarán a király küldötte hozzá követét: a Szécsiek nemzetiségéből származó Pál pozsonyi prépostot, azzal a megdöbbentő előterjesztéssel, hogy a tatároktól szövetségi ajánlatot kapott, melyet kénytelen lesz elfogadni, ha a pápa nem biztosít neki a tatár támadás esetére megfelelő segítséget s nem bocsát rendelkez-

zésére ezer íjászt. A levélben, melyet írt, visszatekintvén a multra, azt a vádat emeli a szent-szék ellen, hogy ekkorig veszély idején magára hagyta az országot. Egyszersmind panaszskodik, hogy idegeneknek magyarországi egyházi javadalmakat adományoz.

A pápa kimerítő válasziratban föltűnően kiméletes módon védelmezte meg elődeit és önmagát.

«Leveled — úgymond — fájdalmasan érintette szívünket; noha hiszszük, hogy tartalmát a fiúi bizodalom s nem a megsértett lélek sugalmazta neked. Ugyanis bekezdésében azt mondod, hogy mikor a tatárok országodba törtek, boldog emlékü elődünk, kitől néped javára segílyt kértél, elfeledve a vallás ügyében őseid és általad szerzett érdemeket, még szóval sem tanúsított részvétet. A szerető atyáról ilyesmit nem kellene állítanod; főképen mikor jól tudod, hogy az nem felel meg az igazságnak.

«Továbbá azt mondod, hogy az apostoli szék üresedése idején a bibornokok ígérték, hogy az anyaszentegyház feje, kit Isten rendelni fog, gondoskodását Magyarországra kiterjeszti; de az ígéretből semmi sem lett, sőt a honnan a vigasztalásnak kellett volna jönni, csapások sujtottak le és gyász szállott a szomorodottakra. Azt kívánod tehát, hogy az egyház, ha már előbbi bajaid közepett elhagyott és megvetett, legalább most oltalmazzon a tatárok támadása ellen. Ha emlékezetedbe hívod, hogy abban az időben az egyház milyen hányattatások között és milyen veszedelemben forgott, az idők viszontagságainak és a békeháborítóknak fogod a mulasztást tulajdonítani. Az egész világnak tudomása van arról, hogy akkor Frigyes császár kérlelhetetlen harcot vívott az egyház ellen, a mely a maga és gyermekei szabadságáért annyi áldozatot hozni és oly költségeket viselni kényszerült, hogy az adósságok terhétől mostanáig sem szabadulhatott meg; így tehát másokon segíteni nem lehetett képes. Mindazáltal még ama viharok közepett is, mikor az egyház maga szorult fiai támogatására, boldogult elődünk téged nem hagyott cserben, hanem atyai részvéttel iparkodott megtenni mindent, a mit helyzeted követelt és neki kedvezőtlen körülményei megengedtek. Mikor pedig a hosszú széküresedés letelte után az isteni irgalom az egyháznak új főt adott, ... a tatárok országodat elhagyták volt. Így tehát a mennyiben a bibornokok ígérete nem ment teljesedésbe, mulasztásról nem lehet szó, mivel a szükség esete már nem forgott fönn.

«Leveled folyamán azt mondod, hogy mivel az ellenségnek

magad ellenállani nem vagy képes, ha a szent-szék támogatására nem számíthatsz, kénytelen leszel, kedved és akaratod ellenére, a tatárokkal szövetséget kötni, esetleg házassági kapcsolatba is lépni... Keresztény fejedelemnek irtóznia kellene attól, hogy országát, vagy akár a saját és övéi életét ilyen gyalázatos eszközzel igyekezzék megmenteni. A bátor férfi inkább meghal, mintsem hogy életét szégyenteljes módon mentse meg; inkább a száműzetés keserveit, mint a gonoszság uralmát választja... Te is, kedvelt fiunk, óvakodjál a veszély elhárítása végett hirnevedet és királyi méltóságodat beszenyezni azzal, hogy a hívők testületétől elszakadsz, a hitetlenekkel gyalázatos szövetséget kötsz, a kereszténység védelmezőjéből üldözőjévé válsz. Fontold meg, hogy mennyi gyűlöletet vonsz magadra, ha (a mit elgondolni is rettenetes) a barbároknak te nyitod meg az utat a többi keresztény népek leigázására. Még ha gyalázat nélkül mehetnél is ilyen szövetségbe, tudnod kell, hogy a remélt szabadulás helyett veszedelem várakoznék rád; mert a tapasztalás azt mutatja, hogy a tatárok szövetségeiket törbe ejtik. Abban, a kinek hite nincs, bízni nem lehet... Házasság sem jöhet létre keresztény és pogány között... És ha megtörténnék (a mi távol legyen tőled), hogy Isten megbántásával egyik gyermeked pogány nővel lépne házasságra: ebből rád előny nem származnék; gyermeked pedig gyalázatos és megbízhatatlan körbe jutna, keresztény fejedelem sajnálatra méltó magzatja a paráznság és házasságtörés mocsarában pusztulna el.

«Utasítsd el a kereszténység álnok ellenségének ajánlatait... Ne félj inkább az emberektől, mint Istentől. Gondold meg, hogy Isten hatalma nagyobb mint az embereké. A veszedelem órájában Isten az ő kegyelmét, az egyház az ő imáit, a keresztény fejedelmek és népek a segítséget nem fogják tőled megvonni. Tudd meg, legjobb király, Isten nemcsak irgalmas és kegyelmes, hanem erős is és hatalmas...»

«Ha akarod, hogy veszedelem ne érjen, iparkodjál, hogy országodban gonoszság ne uralkodjék. Ha az istenitiszteletben meglesz a buzgóság, az egyház szabadsága és joghatósága érintetlenül marad: királyi széked meg fog szilárdulni, ellenségeidet le fogod győzni, a természet is veled fog harcolni, az egyház és a hívek segítségével, Isten jóvoltából diadalmaskodni fogsz ellenségeid fölött.»

Azután mentegetődzik, hogy a kért ezer íjászt nem küldheti,

mert az adósságok súlya alatt roskadozó római egyház újabb terhet nem viselhet el. Azonban az egész egyház területén a javadalmakat megadóztatván, a befolyó jövedelemben jelentékeny pénzsegélyt biztosított neki.

Végül így ír: «Ne okozzon felséged szívének fájdalmat az, hogy a szent-szék külföldieknek Magyarországon javadalmakat adományoz. A föld kereksegen alig van ország, melynek ilyen panaszra kisebb oka volna, mint a tiédnek. A szent-szék e tekintetben érett megfontolással és mérséklettel járt el; ... jövőben is így szándékozunk eljárni, úgy hogy panaszra oka senkinek se legyen».²³²

A tatár szövetséget és házassági frigyet IV. Béla nem kötötte meg. A tatár támadás sem következett be.

Öt évvel utóbb a tatárok megújították ajánlatukat. IV. Orbán pápa (1261—1264) erről értesülvén a magyar főpapoknak meghagyta, hogy a házassági frigy létrejöttét a királyi család és a tatárok között minden módon akadályozzák meg.²³³

Ez irányban a szent-szék aggodalmait könnyű volt eloszlatni. Tartósabban foglalkoztatták a pápát a viszályok, melyek a királyi családban, IV. Béla és elsőszülött fia V. István ifjabb király között dúltak.

A béke helyreállítása végett IV. Orbán 1263 tavaszán Velasco pápai gyóntatót, ki (mint láttuk) tíz év előtt már egyszer mint a szent-szék követe Magyarországon járt, küldötte a királyi udvarhoz. A legátus megérkezvén, arról értesült, hogy atya és fiú között létrejött az egyesség; azonban attól tartott, hogy ez az állandóság és szilárdság föltételeit nélkülözi, s új tárgyalások megindítására ajánlkozott.

IV. Béla, miután a környezetében levő főpapokkal és főurakkal tanácskozott, a következő választ adta.

A követ ne kíváncsion többet, mint a mit megbízatása tartalmaz. Elégedjék meg azzal, hogy létrejött a békekötés, a melyet mind a ketten meg akarnak tartani s a melytől hitszegés nélkül nem állhatnak el. Jobb azt megerősíteni és megszilárdítani, mint megsemmisíteni és új tárgyalásokat kezdeni, melyek végtelenül elnyúlhatnak és új villongások forrásai lehetnek; különben is megállapodtak abban, hogy az egyességet megerősítés végett a szent-széknek előterjesztik.

Velasco atya megnyugodott. Augusztus 3-ikán átvette a király esküjét, melyben kötelezte magát, hogy fiát, menyét és híveiket nem

bántja, birtokaikat le nem foglalja és megelégszik az ország azon részével, melyet magának föntartott. Ugyanakkor fölhatalmazta a legátust, hogy ha ő az egyesség ellen vétene, őt és híveit egyházi átok, az országot tilalom alá vethesse.

A legátus mindezekről jelentést tett a pápának.²³⁴ Azonban aggodalmai alaposak voltak. Az egyesség már néhány hónap múlva fölbomlott, a viszály apa és fiú között megújult.

A pápa mind a kettőt erőteljes levéllel kereste föl.

«Szörnyű dolog volt — írja az apának — egykor azokat a sebeket látni, melyeket a tatárok kegyetlensége ejtett Magyarország testén; de még szörnyűbb és keservesebb az, a mit a gonosz lélek mível köztetek. Fájdalommal hallottuk, hogy elsőszülött fiad a pogány kunokat te ellened, te pedig a pogány litvánokat ő ellene segítségül hívni készültök . . . Legfőbb törekvésünk lévén azt érni el, hogy az összes keresztény népek a béke áldásaival elhalmozva, lelkük üdvösségén munkálkodhassanak, az Isten irgalmára kérjük felségedet, sőt kiközösítés terhe alatt parancsoljuk, hogy kegyetlen szándékától álljon el; fiával békességben élve uralkodjék; a pénzt, a mit az egymás ellen viselt háború nyelne el, inkább kegyes célokra, a szent-föld segélyezésére, a tatároktól földült egyházak és kolostorok helyreállítására, özvegyek, árvák, szegények támogatására fordítsák».²³⁵

A pápai levelek nem tették meg a várt hatást. IV. Béla hajlandó volt a békére; de mivel fia nem engedett követeléseiből és több főpap megerősítette az ellenszegülésben, Sixtus esztergomi kanonokot²³⁶ küldötte panaszaival Rómába.

IV. Orbán a magyarországi dominikánusok tartományi főnöke által a bevádolt főpapokat figyelmeztette a hűsége és engedelmes-ségre, melylyel királyuk irányában esküvel vannak lekötve, s egyházi büntetésekkel fenyegette őket; az esztergomi érseket és a győri püspököt pedig fölhatalmazta, hogy az ifjabb királyt bizonyos erőszakosan elfoglalt várak visszaadására egyházi büntetések alkalmazásával kényszerítsék.²³⁷

A következő (1265) év elején a viszály véres háborúvá fajult el, a melynek az esztergomi és kalocsai érsekek közbenjárása által kötött egyesség vetett véget.

A pápai szék ekkor üresedésben volt. Alig hogy IV. Kelemen pápának 1265 február 5-ikén történt megválasztásáról a hír Magyarországra eljutott, a király egyik jegyzőjét László, honti főesperest²³⁸

Rómába küldötte, hogy az egyesség megerősítését eszközölje ki. Ékes levélben üdvözölte az egyház új fejét s hódolatának tolmácsolása után esedezett, hogy «atjai szeretetének kötelékeivel mind szorosabban csatolja őt magához». ²³⁹ Egyúttal a tatárok fenyegető készülleteiről hírek érkezvén, segítséget kért.

A pápa az egyességet megerősítette ²⁴⁰ és a két érseket utasította, hogy Magyarországon és a szomszéd országok területén keresztes háborút hirdessenek. ²⁴¹

Az ő szilárdsága véget vetett annak a bonyodalomnak is, mely előde alatt a zágrábi püspökség betöltése kérdésében keletkezett.

A zágrábi káptalan 1262-ben főpapjává István pozsonyi prépostot választotta meg, noha a kánoni kort még nem érte el. Vancsai bibornok, kire a megerősítés ügyét a pápa bízta volt, abból a nemes fölfogásból indulván ki, hogy a megválasztott az ő öccse lévén, irányában elnézőnek lennie nem illik, a választást meg nem erősítette. Az ő javaslatára Timót zalai főesperest emelte IV. Orbán a zágrábi székre. ²⁴²

Ebben az intézkedésben sem a király, sem a káptalan nem nyugodott meg; a kanonokok új választásra gyűlvén össze, Farkas mesterre a királyi alkanczellárra adták szavazatukat.

A pápa ellenben ezt a választást érvénytelennek tekintette és egyik káplánját Valter minorita atyát küldötte Zágrábba, hogy ott, mivel Timót a püspöki széket el nem foglalhatta, az ő nevében az egyházmegye kormányát átvegye. ²⁴³

A király ismételve küldött a szent-székhez követeket, hogy a pápát Timót elejtésére birja. Egyikük, Demeter főesperes ²⁴⁴ — miként a pápa maga írja — «okos és ékesszóló ember letére, díszes ruhába öltöztetvén a rútat, tetszetőssé tevén az illetlent», kifejtette, hogy Timót «a kellő tapasztalást nélkülözi és alacsony, úgy szólván szolgálai származása miatt» a püspöki méltóság viselésére alkalmatlan. Bemutatta az ország főurainak ez ügyben irt levelét, a melynek fölolvását mindazáltal a pápa nem engedte meg.

IV. Kelemen a fölhozott okokat nem találta meggyőzőknek. Különösen azt hangsúlyozta, hogy az alacsony származás a püspöki szék elfoglalásának útját nem állhatja. Krisztusra utalt, ki apostolai sorába szegény halászokat hívott meg. Timót — úgymond — nem maga választotta szüleit, Isten rendelte neki. Kéri a királyt, hogy ne hallgasson néhány papi emberre, kik a püspökséget maguk óhajtják elnyerni, de míg ő él, soha sem fogják elnyerni. ²⁴⁵

IV. Béla nem hajolt meg sem az érvek, sem a kérések előtt; sőt sértve érezte magát. Demeter főesperest, alig hogy visszaérkezett Perugiából, hol a pápa tartózkodott, 1266 tavaszán másod ízben útnak indította, a következő levéllel.

«Miután vallásos buzgóságunk és ragaszkodásunk, melyet a római egyház iránt gyermekkorunk óta táplálunk, gyümölcseiben százszorosan meggyarapodott s kivált a keleten kivívt eredményekben tapasztalható: csodálkozunk kell a fölött, hogy különböző alkalmakkor hozzánk intézett figyelmeztetése és intései oly kevés jóindulatot tanúsítanak s tekintet nélkül személyünkre, királyi méltóságunkra, szentséged mindjárt kész a fenyítésre. Ezért nem teszszük felelőssé szentségedet, kinek dicső tulajdonsága a megbocsátásra való készség, hanem bizonyos embereket, kik az igazság fényét a hamisság ködével elsötétíteni szeretik. . . Kérjük tehát szentségedet, áraszsza ránk szent Péter székéről azt a jóságot, mely a mulatkat kiengeszteli és a jövőt biztosítja.»²⁴⁶

A pápa nem engedett. Csak három év múlva nyert ez a kérdés megoldást. IV. Béla elismerte Timótót zágrábi püspöknek, Farkas mester pedig győri püspökké választatván meg, a pápai megerősítést nehézség nélkül nyerte el.²⁴⁷

Szintén éveken át foglalkoztatta a szent-széket Jób pécsi püspök, a ki ellen már IV. Sándor és IV. Orbán pápák előtt súlyos vádak emeltettek. Ezek magyar főpapokból és szerzetesekből alakított bizottságot küldöttek ki a vizsgálat megejtésére. IV. Kelemen uralkodása elején a püspök, káptalana és az esztergomi érsek részéről megbízottak jöttek Rómába, hol az ügy tárgyalása megkezdett; azonban mielőtt befejeztetett volna, a pápa szükségesnek látta újabb vizsgálat céljából 1266 őszén Eneco minorita atyát Magyarországra küldeni.²⁴⁸

Az ügy kimenetele felől a fönmaradt emlékek nem tudósítanak. Az a tény, hogy Jób ezentúl is, haláláig a püspöki széken megmaradt, arra a föltevésre jogosít, hogy a vádak alaptalanságát bebizonyítania sikerült.

IV. Kelemennek hazánkat illető utolsó intézkedése: a megválasztott kalocsai érsek megerősítése. 1267 február 11-ikén.²⁴⁹

Halála után majdnem három éven át üresedésben volt a pápai szék. Ezen idő alatt halt el IV. Béla. Utóda, V. István mindjárt uralkodása elején II. Ottokár cseh királylyal háborúba bonyolódott. A pozsonyi békekötésben, mely 1271 július 2-ikán jött létre, a két

uralkodó abban állapodott meg, hogy a bibornoki kollegium és a megválasztandó pápa megerősítését kikérik.

X. Gergely, ki kevéssel utóbb (1271 szeptember 1-én) választott meg, István és Ottokár megkeresésére nemcsak megerősítette a békét, hanem az esztergomi érseket és a váczi püspököt megbizta, hogy midazokat, kik a békeföltételek ellen vétenek, egyházi átokkal sújtsák.²⁵⁰

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az esztergomi érsekség betöltése ügyében a szent-széknél tárgyalt per. — Fülöp fermói püspök legátus küldetése Magyarországra és munkássága IV. László erkölceinek megjavítása és a kunok megtérítése érdekében. — A budai zsinat. — A legátus elfogatása és szabadonbocsátása. — Margit királyleány szentté avatásának ügye.

M IKOR V. ISTVÁNNAK 1272 augusztus 6-ikán bekövetkezett kora halála után a tíz éves László lépett trónra, és egyrésről a hatalomért versengő főurak viszálykodásai, másrésről II. Ottokár hatalmi törekvései fenyegették az országot: X. Gergely aggódó lélekkel irányozta figyelmét Magyarországra, atyai intelmeket intézett a főpapokhoz és világi országnagyokhoz.

«Intünk, figyelmeztetünk és kérünk titeket, sőt apostoli hatalmunknál fogva meghagyjuk nektek, fontoljátok meg jól, hogy mivel fenyegeti a szentírás az országokat, a melyekben nincs meg az egyetértő békeesség; irtsátok ki a viszálykodás konkolyát; kölcsönös szeretetben és egyetértésben álljatok királyotok mellé, tanácscsal és tettel segítsétek őt felelősségteljes hivatása betöltésében, hogy azután nemcsak ő jutalmazza meg hűségteket, hanem mi is annál nagyobb kegyelemmel lehessünk irántatok». II. Ottokárnak pedig lelkére kötötte, hogy az egyesség föltételeit lelkiismeretesen tartsa meg.²⁵¹

A pápai levelek szavai hatástalanul hangzottak el. Az egymás között hadilábon élő főrangú családok ellenségeskedései napról-napra nagyobb mérveket öltöttek. A gyűlölet és hatalomvágy gonosz erőszakoskodások színhelyévé tették az országot.

A helyzet nehézségeit súlyosbította az a körülmény, hogy az ország első főpapi széke üresedésben volt és betöltése bonyodalmakat támasztott.

A király anyjának kegyelt alkanczellárja, Miklós, erdélyi prépost semmiféle eszköztől sem riadt vissza, hogy magát az esztergomi káptalan által érsekké megválasztassa. Igéretekkel és fenyegetések-

kel megnyert néhány kanonokot, de a többség Benedek aradi prépostra, az elhunyt király alkanczellárjára adta szavazatait. Ennek daczára Miklós erőhatalommal behelyezkedett az érsekségbe.

Ekkor Benedek és hívei a szent-székhöz fordultak; a pápa maga elé idézte Miklóst, de ez megjelenni vonakodott.

1273 nyarán a királyné kormányzásával elégtelen urak kerül-vén hatalomra, Miklós az érseki javadalomtól megfosztatott, és a király Benedeket ismerte el törvényes érseknek. Ez a pápai megerősítés kieszközlése végett 1275-ben két esztergomi kanonokot küldött Rómába, a hová azonban el nem juthattak, mert Miklós ármányai Dalmáciában föltartóztatták őket.

X. Gergely pápának 1276 január 11-én bekövetkezett halála után utóda, V. Incze a választási ügy megvizsgálását Hadrián bibornokra bízta²⁵², a ki már néhány hét múlva pápává választatott meg, de néhány nappal utóbb elődjét a sírba követte. XXI. Jánost, ki mindjárt trónralépése után (1277 márczius 13-ikán) Miklóst újból Rómába idézte, szintén kora halál akadályozta meg az ügy elintézésében.

Időközben Benedek választott érsek is kimult; mire az ingatag László király Miklóst újból esztergomi érseknek ismerte el; de az esztergomi kanonokok többsége tiszteletreméltó bátorsággal folytatta az ellenállást. Az érseki széket megüresedettnek tekintván, Péter veszprémi püspököt választották meg.

Az új jelölt Pál veszprémi prépostot küldötte a palliumért Rómába, a hová most Miklós szintén útnak indította megbizottait.

Az ügy 1278 január 27-ikén került a pápa színe előtt tárgyalás alá.

Pál prépost Miklós ellen a legsúlyosabb vádakát emelte, melyek részint erkölcsi jellemére, részint az érseki szék bitorlására vonatkozták. Ellenben Miklós emberei arra szorítkoztak, hogy új határnap kitűzését kérték, a mikorra küldőjük tanúk kíséretében, okiratokkal fölszerelve jelenik meg. A pápa meghallgatta őket.²⁵³

Az új határidőre, 1278 április 25-ikén, Miklós nem jelent meg. Megbizottai azzal mentették ki, hogy országos ügyek, különösen a cseh királylyal megindított tárgyalások vezetése, tartják otthon; különben is a zavarteljes viszonyok között élete az úton veszélyben forogna. Előmutatták az esztergomi káptalan nevében az 1273-ik évi választásról kiállított okiratot. Végre harmadik határnap kitűzését kérték.

Előterjesztésök meghallgatása után, a pápa azt a kérdést vetette

föl: ha valóságon alapszik az, a mit az ország állapotáról mondot-tak, miképen várható, hogy Miklós most már az országot el fogja hagyhatni? Válaszuk úgy hangzott, hogy a háborúságok és viszályok tűnőfélben vannak, a béketárgyalások pedig a befejezéshez közelednek.

A pápa ennek daczára az ügy elintézésének elhalasztására nem volt hajlandó. Junius első napján meghozta az ítéletet.

Mivel a Magyarországból jött tudósítások Miklós személye felől úgyszólván mind egyértelműleg kedvezőtlenül hangzanak, ennél-fogva őt az érseki szék elfoglalására méltatlannak nyilvánította. Péter veszprémi püspök megválasztását pedig, nem az ő személyében mutatkozó fogyatkozások miatt, hanem «a fönnforgó körülmények miatt» nem találta megerősíthetőnek. Kijelentette, hogy az érseki szék betöltését magának tartja fönn.²⁵⁴

Az volt a fölfogása, hogy Péter püspök megerősítése Miklós barátainak és pártfogóinak elégtelenségét idézné föl és zavarokat vonhatna maga után. Az ország és az érseki szék érdekeinek szempontjából czélszerűnek vélte, hogy egy harmadik személy nevezessék ki.

Ennek kiszemelésével nem sietett. Magyarországi követét bízta meg a javadalom kezelésével,²⁵⁵ és tőle várta a tájékozást az iránt, hogy a magyarországi egyház kormányzására ki a leghivatottabb.

Ez a követ Fülöp fermói püspök volt, kit az Esztergomban egybegyült magyar urak megkeresésére,²⁵⁶ a pápa nagyfontosságú politikai és egyházi föladatok megoldásával: a királyi tekintély, a belső béke és az egyházi fegyelem restaurációjával bízott meg.

«Sokszor értesültünk — írja a megbízó iratban — a Magyarországbán uralkodó bajokról; sokszor gondoltunk aggódo és fáj-dalmas érzéssel arra, hogy a belviszályok zavarai és a polgárhábo-rúk küzdelmei között, a királyi tekintély megsemmisül, a birtokosok veszteségeket szenvednek, az egyház jogai közprédává lesznek, gyil-kosságok, károk és lelki veszedelmek keletkeznek. Éjjeleken keresz-tül tűnődtünk, elmélyedve, gondoktól terhelten; lelkünk buzgóságá-nak fényénél kerestük az ország megmentésére a módokat és esz-közöket. Legjobban szeretünk volna személyesen menni oda; ezt azonban elfoglaltságunk nem engedi meg... Bízva Istentől bősé-gesen nyert kiváló tulajdonságaidban, megnyugvást találunk abban a gondolatban, hogy tanultságod, ékesszólásod, világos ítéleted képessé tesznek Isten segítségével a fontos hivatás betöltésére. Menj

tehát küldetésed helyére a béke angyala gyanánt; az Úr nevében ronts és építs, gyomlálj és ültess. Kövess el mindent a királynál, az egyházi és világi férfiaknál, hogy Isten tisztelete, az apostoli szék méltósága, az egyházi törvények megtartása, az egyház szabadsága, az ország élete-reje, tisztessége és békéje, a szegények segélyezése és a lelkek üdvössége biztosíttassanak.»

Hogy működését minél sikeresebbé tegye, a legszélesebb hatalomkörrel ruházta föl, sokféle kiváltságokkal látta el. Egyebek között fölhatalmazta, hogy bárkit kiközösíthessen és föloldozhasson, bucsúkat engedélyezhessen, száz egyházi férfiúnak javadalmat adományozhasson.

Egyidőben írt a királynak és a királynénak, főpapoknak és világi uraknak, a vármegyéknek és városoknak, hogy követét fogadják szívesen és támogassák. Rendelkezett, hogy utazásának és háztartásának költségei az egyházi javadalmak megadóztatásával fődöztesse-²⁵⁷

Fülöp legátus küldetése alkalmával a pápa figyelmét különösen magukra vonták a veszélyek, melyekkel a pogány kunok fenyegették az országot, és a melyekről már 1272-ben küldött az olmtüzi püspök Rómába emlékiratot.²⁵⁸ Azóta a helyzet még válságosabb lett; mert az ifjú király mindinkább az ő befolyásuk alá került.

III. Miklós ezért a legsürgősebb teendőnek a kunok megtérítését tekintette, és a szent Ferencz-rend magyarországi főnökét megbízta, hogy a térítés művének megindítására szerzeteseket küldjön.²⁵⁹

A legátus küldetése a kunokat és mindazokat, kik az ifjú király könnyelműségével visszaéltek, aggodalmakkal töltötte el. Ezek elhittették IV. Lászlóval, hogy a korona tekintélyét és az ország szabadságát a pápai követ veszélylyel fenyegeti, minélfogva őt az országba bebocsátani nem szabad.

A király kezdetben hajlott szavukra; de komoly és jóakaró tanácsosok fölvilágosították őt egy ilyen lépés súlyos következményei felől. Letett szándékáról²⁶⁰ és a pápai követet, ki útközben egyideig Dalmácia területén²⁶¹ tartózkodott, mikor 1279 folyamán Budára érkezett, tiszteletteljesen fogadta s biztosította a felől, hogy a pápa rendeleteinek engedelmeskedni fog.²⁶²

Csakhamar alkalmá volt tapasztalni, hogy javára szolgál a legátus megjelenése. Legfélelmesebb ellenségeit, a Németujvári grófokat Fülöp püspök a béke helyreállítása érdekében megindított tevékenységével mindjárt kezdetén meghódolásra készítette.²⁶³

Politikai és egyházi missiójának betöltésében Fülöp püspök az esztergomi érsek közreműködését nem nélkülözhetvén, azon volt, hogy az ország első érseki székét méltó főpap foglalja el. Bizalma a legméltóbbra, Lodomér váradi püspökre irányult, ki miután az ő javaslatára a király hozzájárulásával a pápától kineveztetett (1279 június 13-ikán),²⁶⁴ egy évtizeden át kiváló bölcsességgel és buzgósággal kormányozta a magyarországi katolika egyházat.

Az érseki széktől elmozdított Miklós préposttal a legátus szigorát és erélyét éreztette. Vele, mivel eskü alatt elvállalt kötelesegeit nem teljesítette, mint esküszegővel bánt el. Maga elé idézvén őt, május 5-ikén több püspök, szerzetes-főnök és más egyházi férfiak jelenlétében megfeddette és arra kötelezte, hogy alkanczellári hivatalát letegye, Rómába zárandokoljon és azután birtokaira vonuljon vissza, hol addig tartózkodjék, míg a legátus a távozásra fölhatalmazza.²⁶⁵ Azonban miután így a nagyravágyó főpapot megalázta, csakhamar megkegyelmezett neki és megengedte, hogy alkanczellári hivatalát újból elfoglalja. Ezzel megnyerte őt és támogatását biztosította magának.²⁶⁶

Ezalatt a legátus azon fáradozott, hogy a kunok megtérítésében való közreműködésre bírja a királyt. Őt hónapig tartó fáradozás után sikert ért el.

Június 23-ikán ez ügyben tanácskozmányt tartott, a melyen számos főpap, világi úr és két kun főnök jelentek meg. Itt azt a kívánságát adta elő, hogy a kunok vegyék föl a keresztséget, vessék alá magukat az egyház törvényeinek, hagyják el a nomád életet, állandó községekben telepedjenek meg és mindazt, a mit jogtalanul elfoglaltak, adják vissza.

Előterjesztése közhelyesléssel fogadtatott. A király ünnepélyes esküvel kötelezte magát, hogy «szent István nyomdokaiba lépven», a kunokat megtéríti; ha erre nézve ígéretet tesznek, túszoikat vesz tőlük és a legátus gondjaira bízza, ellenkező esetben közfölkelést hirdet ellenük és fegyver hatalmával kényszeríti ígéretük teljesítésére.

Továbbá megfogadta IV. László, hogy a katolika hitet megtartja, az ország alkotmányát és a szent királyok idejéből eredő szokásokat megőrzi; az eretnokségek kiirtásában közre fog működni, keresztény módon fog maga ruházkodni, és egyházi átokkal sújtott urakat udvarában nem fog tartani.²⁶⁷

A király ezen elvállalt kötelezettségeknek eleget igyekezett

tenni. A tétényi országgyűlésen a kunok főnökei, népük nevében, esküvel fogadták, hogy «a pápai követ üdvös javaslatára és szent rábeszélésére» bálványaik imádásával fölthagynak, megkeresztelkednek, az egyház tanítását elfogadják és parancsainak engedelmeskednek, falvakban és házakban telepednek meg, mindenben a keresztények szokásaihoz alkalmazkodnak.

A király és az urak által támogatott kérésükre, a legátus abban a kedvezményben részesítette őket, hogy nemzeti ruházatjukat viselhetik, hajukat és szakállukat nyirni nem tartoznak.

A hét kun törzs egy-egy kezeszt volt állítandó a legátusnak, a ki fölhatalmaztatott, hogy a térítés folyamáról és az elvállalt kötelezettségek teljesítéséről küldöttei által időnként tudomást szerezzen magának.²⁶⁸

Ezek nagy vívmányok voltak; de sajnos, értéktelenné váltak. A kunok nagy tömege szívesen ragaszkodott ősei vallásához és életmódjához. Megátalkodottságukban megerősítette őket maga a király, ki ekkor előkelő kun nő hálójába került.

A legátus IV. Lászlót ismételten megintette; de ezzel csak azt érte el, hogy őt maga ellen ingerelte. Mikor zsinatot hívott össze Budára, a király megparancsolta a polgároknak, hogy a pap-ságot a városba be ne bocsássák.

Azonban a budaiak nem engedelmeskedtek. A legátus a nagyszámban összegyülekezett papsággal zavartalanul megtarthatta a zsinatot, mely hivatva volt a megalkotandó végzésekkel a katolika egyház jogait és szabadságait biztosítani, az egyháziak és világiak erkölcsi javulását előkészíteni.

Fülöp püspök a zsinat elé kész munkálatot terjesztett, melyet magyar egyházi férfiak tanácsának meghallgatásával szerkesztett. Míg ezek a hazájukban elhatalmasodott bajokat tárták föl előtte, ő az egyetemes egyház rendeleteinek tárából a legalkalmasabb gyógyszereket jelölte ki.

Figyelmét a legelső helyen a főpapokra irányozta, kiknek — úgy mond — erkölcsükben és viselkedésükben mások fölött kell állaniok, sőt ruházatjukra is nagy gondot kell fordítaniok. Megkívánja tőlük, hogy mindig hajkoronát viseljenek, karinget s fölötté gallért öltsenek; czifra ruhát, prémet, arany- és ezüst-sallangot ne hordjanak.

Papok korcsmát házukban ne tartsanak, utazáson kívül ne keressenek föl, kereskedést ne űzenek, színi-előadásokat és néma-

játékokat ne látogassanak; kártya- és kockajátékoktól tartózkodjanak; tiszta erkölcsös élettel hiveiknek jó példát adjanak; kardot és bárdot legfőlebb önvédelem céljából hordozhatnak; csak a vallás és a haza védelmére szállhatnak táborba s akkor is támadólag ne lépjenek föl, fegyvert személyesen ne használjanak; halálos ítélet hozatalában és végrehajtásában ne vegyenek részt, sebészi műtétet ne végezzenek, a tűz- és vízpróbánál áldást ne adjanak.

Javadalmat csak áldozárok nyerhetnek el, mindenki köteles hivatalát személyesen betölteni, javadalma székhelyén tartózkodni, az egyházi vagyont csorbíttatlanul megőrizni; helyetteseket alkalmazni tilos. Főesperessé csak az lehet, ki az egyházi jogban jártas, vagy kötelezi magát, hogy valamelyik egyetemen három esztendő t egyházi jogi tanulmányoknak szentel.

Utasításokat ad a legátus, hogy a lelkipásztorok hiveiket miképen oktassák a hitcikkelyekben s miképen járjanak el a szentségek kiszolgáltatásában.

«Többektől hallottunk — úgy mond — a Magyarországon elhatalmasodott azon pestisről, a mely szerint világítak egyházakat és monostorokat kegyuraság címén vagy más ürügy alatt szentségtörő módon lefoglalnak, lakásul vagy istállóul használnak, az oltárokat lerombolják, az istentisztelekre szánt tárgyakat megsemmisítik Elszomorodva értesültünk arról is, hogy noha a templom és monostor Isten háza, nem rablóbarlang, mégis sokan találkoznak az országban, kik templomokat és monostorokat lefoglalnak, úgy hogy ott, hol Istent dicsőíteni, az élőkért és holtakért imádkozni kellene, zsarnokok, rablók, fosztogatók tanyáznak, Isten házát vérontás és fajtalanítás gyalázza meg». Továbbá elmondja, hogy az egyháziakat sokféle adókkal terhelik, rendeletekkel, összeesküvésekkel és szövetségekkkel elnyomják, kifosztják, börtönbe vetik, megsebesítik, megölik.

Ezért a világiakat az egyházak, javaik és jövedelmeik lefoglalásától eltiltja. Biztonságuk érdekében a rendelkezések hosszú sorát állapítja meg. A királynak, a főuraknak és az összes hívőknek kötelességükké teszi, hogy az egyházakat, javaikat és jogukat védelmezzék, az egyháziakat tiszteletben tartsák, adó- és vámmentességüket megóvják.

Figyelemreméltó a más vallásfelekezetek irányában elfoglalt álláspontja. Elrendeli, hogy a görög szakadár papok csak a katolikus püspök engedélyével építhetnek templomokat, kápolnákat és

tarthatnak istentiszteletet. A zsidók és mohamedánok kötelesek külső jellel, öltönyükön vörös és sárga posztócsíkokkal megkülönböztetni magukat; adó- és vámszedői tiszte nem viselhetnek, főpapokkal bérleti szerződést nem köthetnek.

A büntetések, melyek a végzéseknak érvényt szerezni hivatva voltak, szigorúak: az egyházakra a javadalom-vesztés, a jövedelmek élvezetének fölfüggesztése; a világiakra a templomból való ideiglenes kitiltás és a kiközösítés.

Azonban a legátus maga panaszkolja, hogy a papok az egyházi büntetéseket semmibe sem veszik, a kiközösített egyéneket asztalukhoz hívják meg, az istentisztelethez bocsátják. Ezen baj orvoslására azzal tesz nem sok eredményt ígérő kísérletet, hogy azokra, kik a kiközösített egyénnel érintkeznek, büntetéseket szab.²⁶⁹

Miután a zsinati végzéseket szeptember 14-ikén kihirdette, Pozsonyba vonult, a hol nagyobb biztosságban érezhette magát, szemben a király fenyegető magatartásával.

Itt a végső eszközhöz nyult. A királyt és rossz tanácsosait egyházi átokkal sújtotta, az egész országot egyházi tilalom alá vetette. Abban a reményben tette ezt, hogy a hitéhez, egyházához ragaszkodó nemzet fölháborodásának hatása alatt a király a javulás útjára lép.

Csakugyan IV. László kun kedvese tanácsát, hogy a legátust ölesse meg, elutasította, és megalázta magát.

Október közepe táján a legátussal találkozáván, beismerte, hogy az egyház büntetéseit jogosan vonta magára, újból megesküdött az evangéliumra, és «magyar módra kezét adva» fogadta, hogy korábban tett ígereteit beváltja.

Azonban, a mint tehetette, visszatért kedvelt kunjai körébe. Kiséretében voltak: Miklós, az elmozdított esztergomi érsek és Gergely, esztergomi prépost. Az ő tanácsukra nyilatkozatot bocsátott ki, melyben a legátus eljárását jogtalannak, erőszakosnak bélyegezte és ítéletétől a pápához fölebbezett.

Kevéssel utóbb Miklós súlyos betegségbe esett és meghalt, Gergelyt pedig egy reggel meggyilkolva találták ágyában. Amaz, mikor halálát közeledni érezte, barátait fölkérte, eszközöljék ki a legátustól az engedélyt, hogy tetemét megszentelt földben lehessen eltemetni. Fülöp püspök megadta az engedélyt; azonban az a hamis hír terjedett el, hogy a legátus rendelkezésére bucsúban részesülnek mindazok, kik a koporsóra követ dobnak, mire a nép a teme-

többe rohant s annyi követ dobott a koporsóra, hogy nagy halom emelkedett föléje.

A király kedvelt embere tetemének meggyalázásáról értesülvén, szörnyű haragra lobbant, és a pápai követet elfogatván, kunok őrizetére bízta.

A magyar urak megdöbbsen, és megtorlásul szintén merényletre szánták el magukat: IV. Lászlót elfogták, őrizet alá helyezték s erről a pápának jelentést tettek.

A kunok első fölindulásukban a legátust meg akarták ölni. Egy nyílt térre vitték, hol nyílaik célpontjául kellett szolgálnia. De az utolsó pillanatban eszükbe jutott, hogy a király életét veszedelemnek teszik ki, és lemondottak kegyetlen szándékukról.

Ebben az időben — 1280 elején — érkezett meg a pápa megható levele a királyhoz. A mélyen megszorított atya hangján szól:

«Őszintén föltárjuk előtted — úgymond — lelkünket, melyből megláthatod, hogy egyedül a te javadat kívánjuk, a mely kötelességünkkel teszi, hogy kéréssel, intéssel, sőt szükség esetén a szigor vesszejének fenytékével jó útra terítsünk. A keserűség, a mi szavainkban nyilatkozik, ha azokat szívesen fogadod, a szeretet édességévé válik... Mint az Úr nyájának pásztora, nem akarván veled és országgoddal szemben kötelességmulasztást követni el, sietünk, hogy téged az örvény széléről visszarántsunk, a sötétség ködében bolyongót kézen fogva kiszabadítsunk... Fontold meg, hogy mit mond a világ, ha megtudja, hogy a királyi ház, mely eddig keresztény bajnokokat szült, hitbuzgó, kiváló férfiakat sarjadt... mennyire meg van gyalázva. Vigyázz, mert Krisztus ügyét nem lehet föllebbezésekkel döntéshez vinni. A szíveket és veséket vizsgáló Isten hozza meg az ítéletet... Csak nem akarod boszúját magad ellen kihívni, magadat, ezt a jeles országot, a hívők nagy számát veszedelembe dönteni?... Mély keserűséggel tölt el minket az a tény, hogy azok, kik a hittől elszakadtak, ravasz pogányok módjára, színleg engedelmeskednek neked, valóságban uralkodnak fölötted.

«Az isteni irgalom vegye le lelki szemeidről a hályogot, világosítsa föl elmédet, hogy meglássad: ki vagy? hol állasz? mit cselekszel? mit várhatsz tetteid után? Mi pedig a megostorozottak és keresztrefeszítettnek helyettesei, kötelesek vagyunk egyházi és világi eszközökkel gondoskodni a kath. vallás föntartásáról. Noha bízunk benne, hogy a Mindenható visszavezet a kegyelem

újjára: reméljük, hogy ha meg nem változnál, az ország főpapjai, urai és népei nem fognak veled tartani, hanem a Megváltó dicsőségének védelmére, fegyvert fognak ellened. Ébredj tehát és alázd meg magadat az élet és halál Ura előtt... Ne taszítsd el a kezét, mely szeretettel nyújtatik ki feléd, de kész megfenyíteni engedetlenségedet... Haladj őseid nyomdokain, engedelmeskedjél követünknek, hozd helyre mulasztásaidat; hogy mind követünk, mind a főpapok és főurak dicséretes dolgokat írhasanak felőled és azután mi ne legyünk kénytelenek a bajok más orvoslásáról gondoskodni, a kiengesztelt isteni jószág pedig tégedet és országodat áldással árasztthasson el.»²⁷⁰

Ezalatt néhány jó hazafi azon fáradozott, hogy a király és a legátus között kiengesztelődést hozzon létre. IV. László a kunokat rábírta, hogy a legátust bocsássák szabadon; mire ő is visszanyerte szabadságát. 1280 márczius elején mindketten Budán voltak s kibékültek.

Annak nevét, ki ebben az eredményben a legnagyobb érdemmel dicsekedhetett, föntartotta egy adománylevél. IV. László, a pozsonyi káptalannak egy falut adományozván, kiemeli, hogy háláját kívánja kitüntetni a káptalan prépostja, Paskázus irányában, a ki őt «buzgó intelmeivel és üdvös rábeszélésével rábírta, hogy a legátus úrral békét és egyességet kössön».²⁷¹

A derék főpap dicsőségét fokozza az a ritka tény, hogy nem személye, vagy családja, hanem egyháza javára tette gyümölcsözővé a király háláját.

A legátus most rá tudta venni a királyt arra, hogy az ellenszegülő kunok ellen fegyvert ragadván, Hódmezővásárhelynél súlyos csapást mérjen rájuk. Sőt egy nevezetes okiratban nem habozott bünbánatát és javulásra való készségét nyíltan hirdetni.

Elmondja, hogy ifjú vére föllobbanásában, gonosz tanácsadókra hallgatva, a budai zsinat tartását meg akarta akadályozni; most azonban a pápai követ gyöngéd és jóindulatú fölvilágosításaitól meghatva, bűnei bocsánatának kiérdemelése végett, mintegy elégtételül évenként száz ezüst márkát biztosít a kórháznak, melyet a legátus által kijelölendő helyen építtetni fog.

Ugyanakkor ünnepélyes ígéretet tett, hogy a szent királyok példáját követve, az eretnekek ellen, kik Bosnyákországban és a szomszéd területeken elszaporodtak, az egyház rendeleteit végrehajtja.²⁷²

A legátus még egy esztendeig fáradozott azon, hogy a királyt a javulás útján megtartsa, az ország békéjének megszilárdításában közreműködjék, a hozzá folyamodóknak segítségökre legyen.

1281 június végén elutazott Lengyelországba, a melynek területére követségi hatósága szintén kiterjedett.²⁷³ Szeptemberben Esztergomban találjuk; de csakhamar visszatért Olaszországba.

Egy közel egykorú osztrák krónikaíró följegyzése szerint, elutazásakor úgy nyilatkozott, hogy semmi áron nem vállalna el újabb megbízást Magyarországon.²⁷⁴

Kétségkívül fölismerte az általa elért eredmények ingatag voltát; előre látta, hogy a király könnyelműsége és az országnagyok lelkiismeretlen önzése újabb válságok szülője lesz.

Egyébiránt Fülöp érsek működése alkalmat szolgáltatott arra, hogy Magyarországból IV. Márton pápához, ki 1281 február 22-én III. Miklós utódja lett, többrendbeli jogorvoslatért folyamodjanak.

Ladomérnek az esztergomi érsekségre emeltetése után történt, hogy a váradi káptalan Tamás vaskvári prépostot egyhangulag püspökévé megválasztván, megerősítését a legátus meggátolta, azon az alapon, hogy Tamás a prépostság elnyerése után magát áldozárrá nem szenteltette föl s így a kánonok értelmében a püspöki méltóság elnyerésére méltatlanná vált. A váradi káptalan kimutatta, hogy a kánonok, a melyekre hivatkozás történt, a társaskáptalanok prépostjaira nem vonatkoznak, minélfogva a választás megerősítését kérte. A pápa a kalocsai érseket, a szerémi és csanádi püspököket megbízta, hogy az ügyet vizsgálják meg és a mennyiben az előadottak a valóságnak megfelelnek, e mellett a választás törvényesen ment véghez, és a választott a szükséges kellékekkel bír, azt erősítsék meg.

És csakugyan Tamás váradi püspökké lett.²⁷⁵

Kevéssel utóbb a király előterjesztette, hogy a legátus azon időben, a mikor őt egyházi átokkal sújtotta, a királyi kegyurasághoz tartozó főbb javadalmat, a királyi bemutatás mellőzésével töltötte be; minélfogva attól tartott, hogy kegyúri jogait azon egyházakra a jövőben kétségbe fogják vonni. A pápa külön bullával nyugtatta meg, s biztosította, hogy az illető egyházakra kegyúri jogait csorbíttatlanul fogja gyakorolhatni.²⁷⁶

Mindazáltal a tudósítások, a melyek az ország állapotáról, a király magaviseletéről Rómába érkeztek, újabb aggodalmakat

támasztottak. IV. Márton 1282 szeptember utolsó napján ismét intó levélben fordult IV. Lászlóhoz.

«Az atyai szeretet — úgymond — unszol, üdvösségedért való aggódásunk serkent, országod óhajtott boldogsága indít, hogy a veszedelmeket, a melyekből csakis Isten kegyelme ragadott ki, lelked elé állítsuk, tégedet az élvezett kegyelmekért háladatosságra serkentsünk.»

Inti, óvakodjék mindattól, a mi őt a helyes ösvényről lecsábíthatná; emlékezzék meg, hogy szentek ivadéka; legyen a kath. vallás buzgó híve és terjesztője; az idegen szokásokat és ruházatot tegye le, rosszakaratú tanácsosokra ne hallgasson.

Mivel pedig ezek a szent-szék szándékainak tisztaságát és önzetlenségét gyanúsították, biztosította a királyt, hogy nincs szándékában a korona jogait megcsonkítani és irányában álnokul eljárni; sőt ellenkezőleg vele, ha érdemesnek bizonyul, mint szeretett gyermekkel fog bánni.²⁷⁷

Öt esztendei hézagot találunk ezután a szentszék és a magyar király között folytatott levelezésben. IV. Márton uralkodásának utolsó harmadfél esztendejéből Magyarországba küldött iratai nem maradtak fön. 1285 ápril 2-ikán megválasztott utódjától, IV. Hono-riustól pedig csak azok, a melyek majdnem két évvel trónralépte után (1287 márczius 12-ikén) vannak keltezve.

Ezek között a királynak szóló levél szokatlanul kemény hangon van fogalmazva.

Különféle iratokból, jelentésekből és szállongó hirekből keservesen értesült arról — írja a pápa — hogy a király letérvén elődeinek nyomdokairól, elfajult, és ámbár néha az egyház szavára hallgatni látszott, mégis saját vesztébe rohan; mert Istent megveti, a keresztény vallást elhanyagolja, sőt elveti, tatárok, szercesenek, kunok pogány társaságában él, a kunok életmódjának követésére sülyedt, feleségét embertelenül börtönbe zárta, a házasság kötelékét fölbontotta, közbotrányul utálatos vétkekben fetreng, és gyűlöletessé válik mind Isten, mind az emberek előtt.

Ezek után fölszólítja, hogy a pogányok társaságából kibontakozván, térjen meg, feleségét fogadja vissza és hitvesi szeretettel viseltessék iránta. Értesíti, hogy az esztergomi érseknek meghagyta, hogy őt gyalázatos bűneitől vonja el, ha feleségét visszafogadni vonakodnék, egyházi büntetésekkel sújtsa, az ország pogány lakói ellen, ha szükségesnek látja, keresztes hadjáratot hirdessen, az ország

rendeinek és több szomszéd fejedelemnek pedig meghagyta, hogy az érseket föladata megoldásában támogassák. Egyúttal fenyegeti, hogy ha nem javul, jövőben még erősebb rendszabályokat fog ellene alkalmazni. A pápai kancelláriában az esztergomi érsekhez, az ország többi főpapjaihoz, egyházi és világi rendeihez, továbbá Német-, Cseh-, Lengyelország királyaihoz és Ausztria hercegéhez nagyszámú iratok mentek, melyek a pápa szándékainak végrehajtását voltak biztosítandók.

Azonban mielőtt ezek a levelek útnak indítottak, a pápa meghalt.²⁷⁸ Tíz hónapig tartott az üresedés, a mely idő alatt a bibornokok kormányozták az egyházat. Ezek, mivel IV. László a királynét még mindig fogva tartotta, (1287 augusztus 2-ikán) föl hívták az esztergomi érseket, hogy szabadítsa ki az ifjú királyi hölgyet, helyezze vissza jogaiba és birtokaiba.

Ladomér érsek ezen megbízásban sikeresen járt el. A királyné visszanyerte szabadságát; de mivel birtokait a király kegyenczei kibocsátani vonakodtak, Budára összehívta a főpapokat, főurakat és nemeseket. A gyűlésen fölolvastatott a bibornokok levele és egyhangulag elhatároztatott, hogy a királynénak az ország szokása szerint vissza kell adni jövedelmeit és birtokait.²⁷⁹ Mire a királyné körül fegyveres nép gyűlt, mely ezen végzésnek foganatot szerzett.

1288 február 22-ikén IV. Miklós foglalta el a pápai trónt, az első ferenczrendi szerzetes, ki az egyházat kormányozta. Az elődjének végső napjaiban megfogalmazott iratokat, némi változtatással, a maga neve alatt elküldötte Magyarországba;²⁸⁰ de mivel arról győződött meg, hogy az ország első főpapjának tekintélye a bajok orvoslására elégtelen, 1290 tavaszán elhatározta, hogy legátust küld Magyarországba. Orvietoi Benvenuto gubbioi püspököt, azzal a megbízással látta el, hogy a királyt észre térítse, nejével és alattvalóival kibékítse, a kunok ellen keresztes hadjáratot hirdessen.²⁸¹

A püspök késett útnak indulni. Még Orvietóban időzött, mikor a pápai udvarhoz az a megrendítő hír érkezett, hogy IV. László (július 10-ikén) megöletett.

Magyarország első királyi háza, mely azzal a dicsőséggel kérkedik, hogy a kath. egyházat szilárdul megalapította és sikeresen megoltalmazta, kiváltságokkal és javakkal dúsan elhalmozta, egyúttal nemzetének mennyei közbenjárókat és földi példányképeket is

kivételes számban nyújtott. A keresztény államférfiú, a tiszta szűz és a keresztény hős erényeinek magasztos képviselőit szolgáltatta: szent Istvánban, Imrében, Lászlóban. A XIII. század folyamán pedig a királyi törzs női ágain díszlenek az életszentség sarjai. III. Béla király leányai és unokái közül hatot részesít az egyház a «szenteket» és a «boldogokat» megillető tiszteletben. Ezek III Béla leánya: Ágnes, a cseh király neje; II. Endre leánya Thüningiai Erzsébet; II. Endre leányának, az aragoniai király nejének leánya, Portugáliai Erzsébet; IV. Béla leányai: Kunigunda, a krakói herczeg neje; Jolanta, a kalisi herczeg neje és Margit. Közülök csak egy, IV. Béla legifjabb leánya, Margit az, ki életét Magyarországon töltötte, lelki életét a magyar kereszténység talajában táplálta, erényeinek virágait a magyar kereszténység napsugarainak heve alatt nyitotta meg és sírját a betegek, nyomorékok, szerencsétlenek zárandokolásának czélpontjává tette.

Mikor a nyulakszigeti szent Domonkos-rendű apácza az áhitat és önmegtagadás csodás műveinek szentelt életét 1270 január 18-ikán befejezte, a közbenjárásával kieszközölt csodálatos gyógyulások sorozata azonnal kezdetét vette. Egy ilyennek halála napja első évfordulóján tanui lévén V. István király és nagyszámú magyar urak, körükben fölmerült az óhajtás, hogy mielőbb a szentek sorába iktattassék.

A király ez ügyben követet küldött X. Gergely pápához, ki Fülöp esztergomi érseket, Fülöp váci püspököt és a zirczi apátot bízta meg a szabályszerű vizsgálat végzésével. Ezek 1271 július havában kezdték meg a tanúk kihallgatását, a kik (a nyulakszigeti apáczák mellett az ország legelőkelőbb főpapjai és urai) hivatta voltak a dicsőültnek életéről és csodatételeiről nyilatkozni. A vizsgálat soká tartott s nem volt még befejezve, a mikor 1272 végén Fülöp érsek elhunyt, a kinek helyét a bizottságba a pápa rendeltére Lodomér váradi püspök foglalta el.

A vizsgáló-bizottság 1274-ben terjesztette föl jelentését Rómába, a hol a tárgyalások megindultak.

A következő év nyarának végén, a Nyulakszigetén időző IV. László súlyos betegségbe esett, a melyből szűz Margit fátyolának érintése után fölgyógyulván, hálájának sugallatára követeket küldött a pápához, hogy a szentté-avatást sürgessék s sógora, Habsburgi Rudolf közbenjárását is kieszközölte.

Ekkor X. Gergely a sír szélén állott és 1276 január 10-ikén

meghalt. Tíz nap mulva megválasztott utóda, V. Incze, a dominikánus-rend tagja lévén, lelkesedéssel karolta föl az ügyet; de egyúttal az igazságos bíró higgadt tárgyilagosságát is megőrizte. Arra a meggyőződésre jutott, hogy a beérkezett jegyzőkönyvek és jelentések hiányosan vannak szerkesztve s biztos alapot nem szolgáltatnak. Ennek következtében új vizsgálatot, az összes tanúk új kihallgatását kényszerült elrendelni. A földadat megoldására nem magyarországi főpapokat hívott föl, hanem (1276 május 14-ikén) udvarából küldött két megbízottat. Bianchi Uberró pápai káplán, piacenzai kanonok volt az egyik; La Corre jogtudor, veronai kanonok volt a másik.

Ezek haladék nélkül útra keltek Magyarországba, és július 23-ikán kezdték meg a Nyulakszigetén a tanúk kihallgatását, a miben V. Incze 1276 június 22-ikén és V. Hadrián 1276 augusztus 17-ikén bekövetkezett halála nem okozott fönnakadást.

A Bosant Bertold közjegyző által vezetett hivatalos jegyzőkönyv csonkán maradt fönn; ennek daczára 110 tanú vallomását tartalmazza, kik közül 107 magyar nyelven tette le vallomását, melyet tolmács fordított latin nyelvre. Az utolsó közülök október 20-ikán hallgattatott ki; azonban nem lehetetlen, hogy a tanú kihallgatás a következő napokon folytattatott.

A vizsgálat befejezte után a megbízottak visszatértek Rómába s a fölvelt jegyzőkönyvet bemutatták a pápának. A szentté-avatás ügyében szokásos eljárás kétségkívül azonnal folyamatba vétetett; de csakhamar (valószínűleg XXI. Jánosnak 1277 május 16-ikán bekövetkezett halálakor) megakadt, és csak századok múltával vétetett föl újra, anélkül, hogy eredményig jutott volna.²⁸²

MÁSODIK KÖNYV.

AZ ANJOUK KORA.

1290—1378.

ELSŐ FEJEZET.

Az Anjou-ház igényei a magyar trónra. — A szent-szék magatartása a trónkövetelők irányában. — Pápai követ Magyarországon. — III. Endre ügynöke Rómában. — A helyzet az Árpád-ház férfiágának kihalta után. — Boccasini Miklós bibornok küldetése Magyarországra. — Tárgyalásai Wenczel királlyal. — VIII. Bonifácz ítélete Károly-Róbert javára. (1290—1303.)

AZ A HOSSZÚ küzdelem, melyet a középkorban a római pápák az egyház függetlensége és az európai egyensúly megóvása érdekében a német császárok világuralmi törekvései ellen vívtak, egyik színhelyét Olaszország déli részében találta.

A természet kincseivel és bájaival, a földrajzi fekvés sokféle előnyeivel bőkezűen elhalmozott Szicília és Nápoly területe minden időben sóvár vágyakat támasztott a legerőteljesebb népfajokban. Görögök, rómaiak, gótok, normannok uralkodtak fölötte. A normann fejedelmek a római szent-szék fönhatóságát ismerték el. Mikor ennek az uralkodóháznak férfiága kihalt, a Hohenstaufeni II. Frigyes német császár, anyai örökség címén, önkényesen elfoglalta a szicíliai királyságot s a szent-székkal, mely őt elismerni vonakodott, háborúba bonyolódott, melyet 1250-ben bekövetkezett halála után, kiskorú fiának, IV. Konrádnak gyámja, Hohenstaufeni Manfréd folytatott.

IV. Kelemen pápa 1265-ben IX. Lajos francia király testvéröccsét, Anjou Károlyt, a Provence grófját hívta segítségül és följánlotta neki a trónt. Ez jelentékeny haderő élén megjelent és elfoglalta Nápolyt. Manfréd csatátéren, IV. Konrád foglyul esvén, vérpádon végezte életét.

I. Károly korának egyik kimagasló alakja. Egész Olaszország birtokára vágyott, egyúttal a bomladozó görög császárság romjain keleti frank birodalom létesítését tervezte. Éles látásával fölismerte, hogy mindkét irányban nagy előnyöket ígér a szövetkezés Magyar-

országgal. Az 1269-ik év őszén a cassino-hegyi apátot küldötte oda, avégből, hogy a magyar királylyal, kit a megbízólevélben «a római egyház iránt leghűségesebb katolikus uralkodónak» címmez, szövetséget és családi frigyet kössön «Isten, a római szentegyház és a szent hit dicsőségére». ²⁸³

Ajánlata a magyar udvarnál kedvező fogadtatásra talált. Míg az ő legifjabb leánya a magyar trónörökösnek (IV. Lászlónak) jegyeztetett el, V. István leánya, Mária, Nápolyba ment, hol a trónörökös II. Károly király neje lett, és vele 1285-ben trónra lépett.

Magyarország nem jutott abba a helyzetbe, hogy szövetségének fegyveres szolgálatot tegyen; de csakhamar váratlanul úgy alakultak a viszonyok, hogy a kettős házasság a nápolyi uralkodóháznak utat nyitott a magyar trónra.

Mária ugyanis a mint fivérének, IV. Lászlónak meggyilkoltatásáról értesült, magát a magyar trón örökösének tekintette, «Magyarország királynője» címét vette föl, és támogatásért a pápához fordult.

IV. Miklós, mielőtt a teendők iránt határozna, néhány héten át várakozott az esztergomi érsek jelentésére, mely a viszonyokról és különösen a trónöröklés ügyéről tájékozást volt nyujtandó. Ez azonban elmaradt, a miért szemrehányásokat tett neki.

Szeptember elején abban állapodott meg, hogy a már korábban legátusnak kijelölt gubbioi püspököt Magyarországba útnak indítja.

A részére kiállított megbízólevélben kiemeli, hogy a szent-szék, noha minden országra kiterjeszti gondoskodását, «Magyarország szerencsés állapota fölött régtől fogva bensőbb részvétellel, mintegy különös gondossággal őrködött,» minélfogva ő magát is kötelezettnek tekinti, hogy a nevezett országnak, «mely a római egyházhoz tartozik» különös gondját viselje. Mivel tehát az országban uralkodó zavarok a király halála után még növekedtek, a legátus hivatva van, hogy az ország állapota, körülményei, viszonyai felől és arról, mily módon lehetne azt jobb útra téríteni, az üdvös kormányzás áldásaiban részesíteni, tájékozást szerezzen és nyujtson. ²⁸⁴

E szerint nem adott neki fölhatalmazást, hogy akár a trón betöltése, akár az ország ideiglenes kormányzása tekintetében rendelkezék; magának tartotta fönn, hogy a veendő tudósítások alapján tegye meg a szükséges intézkedéseket, a melyeknek természet, kiterjedése és jogalapja iránt nem nyilatkozott.

Mellékesen és határozatlan formában utal Magyarországnak

«a római egyházhoz tartozására»; a mely tényből azonban jogokat nem, csak kötelességeket származtat.

Bölcs és óvatos eljárásának jelentőségét fokozza az a körülmény, hogy benső viszonyban állott a nápolyi uralkodóházzal, melynek a magyar trónra jutását hön óhajtotta.

A gubbioi püspök most sem ment Magyarországra, sőt a pápa az év végén őt egészen fölmentette a küldetéstől, mely Ugoccione János jesi püspöknek jutott.

Eközben újból változott a helyzet azáltal, hogy Magyarország rendei az Árpád-ház utolsó férfi-sarját, II. Endre király unokáját, Endre herceget királyul elismerték; Habsburgi Rudolf német király pedig bejelenté Rómában, hogy Magyarországot mint birodalmi hűbért fiának, Albert osztrák hercegnek adományozta.

IV. Miklós a német király személye és politikája iránt bizalmatlanságot táplált; azt a szándékát, hogy császárrá megkoronáztatása végett Rómába jő, megghiúsítani iparkodott; sőt azt a jogos kívánságát sem teljesítette, hogy azt a pápai intézkedést, mely Németország egy részében az egyházi tizedet a francia királynak engedte át, hatályon kívül helyezze.²⁸⁵ Nem lehetett tehát hajlandó Magyarországra vonatkozó hatalmi törekvéseit fölkarolni.

Válasziratában ezért mindjárt kijelentette, hogy Magyarország «köztudomás szerint sokféle okoknál fogva a római egyházhoz tartozik».²⁸⁶

Egy másik levele pedig, melyet a legátus volt hivatva Rudolfnak átnyújtani, így hangzik:

«Nem áll szándékunkban, hogy jogodat, ha ilyennel az országra bírsz, megsértsük; mindazáltal királyi fenséged előtt nem hallgathatjuk el, hogy a nevezett ország köztudomás szerint régtől fogva a római egyházhoz, a te anyádhoz tartozik, a miért is rá irányoztuk gondoskodásunkat és állapotáról fontolva elmélkedünk. Királyi fenségedet kérjük és intjük tehát, hogy Isten és az apostoli szék iránt tartozó tiszteleted sugallatát meghallgatva, a jogokat, melyek a nevezett országra minket és a római egyházat megilletnek, meg ne támadd, el ne foglald, ne bitorold; általában a mi sérelmünkre és a római egyház hátrányára semmit se cselekedjél. Illő, hogy azokat a jogokat te, mint a római egyház kiváló védnöke és oltalmazója, gondosan, sértetlenül és épségben föntartani igyekezzél».²⁸⁷

Ugyanilyen levél ment Albert osztrák herceghez.²⁸⁸

A jesi püspök azt az utasítást kapta, hogy ha útja olyan helyen vezet át, a hol akár a német király, akár fia tartózkodik, szólítsa föl őket arra, hogy a pápát és a római egyházat Magyarorszáiban megillető jogokat megtámadni, elfoglalni és bitorolni ne merészeljék s erről hiteles okiratot állíttasson ki.²⁸⁹

Egy másik bullában a következő utasítást kapta:

«Magyarország köztudomás szerint régtől fogva a római egyházhoz tartozik, és IV. László király azon időben, mikor Fülöp fermói püspök nála követségben járt, bizonyos kötelezettségeket eskü alatt elvállalt, de nem tartott meg. Ezért a nevezett ország minden rendű és rangú egyházi és világi személyeit, főképen pedig azokat, kik a nevezett országra bármilyen jogot támasztanak, értesítsed, hogy az ország régtől fogva a római egyházhoz tartozik s ezen egyháznak le van kötve; minélfogva az országot, mely ezen egyház részére jövőben is teljesen és sértetlenül föntartandó, bárki megtámadni, bitorolni, elfoglalni, ott a mi és a római egyház sérelmére, hátrányára bármit önkényesen cselekedni ne merészeljen».²⁹⁰

Ezen szövegben Endre király megnevezve nincs ugyan, de kétségtelen, hogy ő rá és pártfeleire vonatkozik az utasítás.

Mindezen pápai iratokban a római egyháznak Magyarország irányában támasztott különleges jogigénye már határozottan előtérbe lép. Természete és kiterjedése homályban marad ugyan; azonban bizonyos, hogy a pápa annak alapján egyedül azt követeli, hogy a három oldalról emelt trón-igények fölött ő döntsön, nem pedig arra, hogy apostoli vagy főhűbéruri jog alapján a magyar trónt ő töltsé be.

Az ország általános politikai helyzetére vonatkozó megbízások mellett a jesi püspök azt az utasítást is kapta, hogy az özvegy királynét vegye oltalma alá, névszerint jegybérét, egyéb javait és jogait biztosítsa neki.²⁹¹

A szent-szék jogainak és az Anjou-ház érdekeinek megóvására célzó pápai iratokhoz csatlakozik még egy, a melyben az egyház fejének atyai szíve szólal meg; a jesi püspöknek megparancsolván, hogy vizsgálatot indítson az iránt: vajjon László király kiengesztelődött-e élete végén az egyházzal s mint keresztény katolikus halt-e meg.²⁹²

A pápai követ az 1291-ik év végén érkezett Magyarországra. Ekkor III. Endre már teljesen megszilárdította volt uralmát, név-

szerint az ország összes főpapjait maga köré csoportosította; sőt az osztrák vetélytársa ellen indított háborút előnyös föltételek alatt kötött békességgel fejezte be.

A jesi püspök, utasításai értelmében, őt az ország törvényes királyának nem ismerhette el; de nem is lépett föl ellene. Oda hatott, hogy az ország rendei III. Endre trónöröklési jogait a pápa elbírálása alá bocsássák. Azonban csak azoknál ért célzt, a kik III. Endre megbuktatására törekedtek. Ezek közé tartozott a hatalmas Németujvári Iván gróf, ki a legátus kezeibe tett esküvel fogadta, hogy «a szent római egyház iránt tartozó hűséget és hódolatot köteles tisztelettel meg fogja tartani, minélfogva csak annak fog, mint Magyarország törvényes királyának, hódolni és engedelmeskedni, kit a szent-szék kijelöl és megerősít». ²⁹³

Ellenben a király hívei, első sorban a főpapok, nem voltak hajlandók megengedni, hogy uralkodójuk jogai fölülvizsgáltassanak. Át voltak hatva attól a meggyőződéstől, hogy III. Endrének a születésén és a nemzet választásán alapuló trónöröklési joga minden kétségen fölül áll, s ahhoz a pápa jóváhagyása csak úgy nem szükséges, a mint IV. László vagy V. István trónralépéséhez nem követeltetett.

Ezért a főpapok a fentebbi fogadást nemcsak maguk nem tették le, hanem azokat, kik letették, hűtleneknek tekintették. Németujvári Ivánt, mikor kinyilatkoztatta, hogy Endrének, mert «a szent-szék részéről történt elismerése felől tudomása nincs», nem engedelmeskedhetik, az esztergomi érsek és a tartományához tartozó püspökök egyházi átokkal sújtották. ²⁹⁴

Mindazáltal a magyar főpapok, a mikor politikai álláspontjuk függetlenségét ilyen erélyes, merész módon megóvták: az egyházi élet jogkörében a pápai követ iránt teljes hódolatot tanúsítottak. Erről egyetlen fönmaradt levele tanuskodik. Az erdélyi püspökhöz van intézve, ki egyik papját küldötte volt hozzá, hogy nála az egyházi kiközösítéstől, melyet magára vont, a föloldozást kieszközölje. A legátus azt megadta és a penitencia kiszabását a püspökre bízta. ²⁹⁵

A jesi püspök nem soká tartózkodott Magyarországon. Mikor IV. Miklós pápának 1292 ápril 4-ikén bekövetkezett haláláról értesült, visszatért Rómába.

Hosszú széküresedés következett. A Perugiában egybegyűlt bibornokok a megválasztandó pápa személye iránt nem tudtak

megegyezésre jutni. Már két esztendő telt el eredménytelen tárgyalásokban, mikor a nápolyi király és fia Martell Károly — kire Mária az ő magyarországi jogigényeit átruházta — megjelentek körükben, hogy a választást siettesék;²⁹⁶ a mit főképen a magyar korona elnyerése érdekében tartottak kívánatosnak.

Végre 1294 július 4-ikén egy szentéletű remete választatott meg, ki V. Coelestin nevet vett föl; azonban, mivel az egyház kormányzására magát képesnek nem találta, öt hónap mulva lemondott. Ezen idő alatt, noha a nápolyi király befolyása alatt állott s egyházi javadalmak adományozásában minden kívánságát teljesítette, sőt uralkodása utolsó heteit Nápolyban töltötte;²⁹⁷ a magyarországi trónkérdésbe nem avatkozott be.

Visszavonulása után a nápolyi uralkodóház azon volt, hogy az 1294 december 24-ikén megválasztott Gaetani Benedek bibornokot, VIII. Bonifác pápát megnyerje hatalmi céljainak. II. Károly és Martell Károly jelen voltak Rómában a koronázási ünnepélyen; az egykorú krónikák följegyzik, hogy az egyház fejének első ebédjén az ételeket «Nápoly és Magyarország királyai» szolgálták föl.²⁹⁸

Az új pápa az Európa minden részében dúló háborúk lecsillapítását, a hatalmi érdekek miatt meghasonlott uralkodók kibékítését tűzte ki főfeladatául, hogy őket a szent-föld visszahódításának vállalatára egyesítse. Mindjárt trónralépte után az Anjou és Aragoniai dynasziák között egyességet hozott létre; a francia és angol királyokhoz egyesség létrehozására bibornokot, legátust küldött.²⁹⁹

Magyarország irányában elődeinek tartózkodó magatartásától nem tért el és a pártokon felül emelkedve járt el.

Martell Károlyt, majd 1295 augusztusban bekövetkezett halála után hét éves fiát, Károly-Róbertet Magyarország királyának elismerte.³⁰⁰ 1297-ben pedig II. Károly nápolyi király előterjesztésére megállapította, hogy az ő halála után harmadszülött fia Róbert, nem pedig az elsőszülöttnek fia Károly-Róbert lesz örököse; a mivel ki akarták zárni azt az eshetőséget, hogy Magyarország és Nápoly koronája egy főn egyesüljön.

Mindazáltal tényleges kedvezményekben, melyek a magyarországi trón elnyerését megkönnyíthették, az Anjoukat nem részesítette.³⁰¹ Legátust sem küldött Magyarországra és nem tett kísérletet, hogy a magyar főpapokat Endrétől elvonja.

Egyházi ügyekben is a pártok érdekein felül állva gyakorolta jogait és szolgáltatott igazságot. Így például az Anjou-párti Német-

ujvári grófokat kiközösítés terhe alatt szólította föl az általuk elfoglalt egyházi javak visszaadására, és irányukban a bírói eljárással III. Endre pártjának vezérét, az esztergomi érseket bízta meg.³⁰²

Kényes helyzetbe hozta őt Lodomér esztergomi érsek halála, mely 1298 elején következett be.

Az esztergomi káptalan azonnal élt az egyházi törvényeken sarkalló választójogával, melyet VIII. Bonifác nem függesztett föl. Szavazattöbbséggel megválasztotta III. Endre alkanczellárját Bododi Gergely fehérvári prépostot,³⁰³ a ki azonban ekkor hűtelenül elpártolt uralkodójától és az Anjou-párthoz szegődött, a miért a király a választás jóváhagyását visszavonta, az érsekséget megüresedettnek tekintette;³⁰⁴ a káptalan pedig Rómában tett lépéseket, hogy Gergely a pápai megerősítést el ne nyerje.³⁰⁵

VIII. Bonifác, ha az Anjouk politikai érdekeinek álláspontjára helyezkedik, Gergelyt haladéktalanul megerősíti. Azonban az ügyet majdnem egy egész esztendőn át függőben tartotta, s azután sem intézte el véglegesen. 1299 január 28-ikán kelt bullájában kijelenti, hogy a választás érvényességének bírói megállapítását későbbre halasztja és ideiglenesen, további rendelkezéseig Gergelyt az esztergomi érsekségnek lelkiekben és világiakban ügyviselőjévé (procurator) nevezi ki.

Ilyen intézkedést a pápa, a római kancellária gyakorlata szerint az ország uralkodójának tudomására szokta hozni. Figyelemre méltó, hogy ebben az esetben ez az értesítés elmaradt. A pápa sem Károly-Róbertnek, sem III. Endrének nem tett jelentést.

Még nevezetesebb az, hogy a bullák, melyeket az érseki tartomány püspökeihez, az egyházmegye káptalanaihoz, papjaihoz és világi híveihez küldött, a rendesen használt kancelláriai formától lényegesen eltérően fogalmaztattak.

A pápa ugyanis ezt az alkalmat megragadta, hogy az országhoz intézze szózatát, melyet a tartalom bölcsesége és a hang nemessége jellemez.

«A múlt idöket — úgymond — emlékezetünkbe visszaidézve, látjuk, hogy az előkelő lakosságtól benépesített nagykiterjedésű nemes Magyarország, miután égi sugallatra Krisztus hitét fölvette, mint legjobb föld a legjobb gyümölcsöt termelte; mind az egyházi, mind a világi rendben kiváló és tiszteletreméltó egyéneket mutatott föl, a királyi ház sokféle erényekkel tündöklő szentéletű sarjadékokkal ékeskedett, kik mint égő szövétnekek nem rejtöztek

véka alá, hanem gyertyatartó fölé helyezve, a körülfekvő területre, sőt az egész világra terjesztették szét boldogságuk példáját, úgy hogy közülök a mi időnkben is néhányat a szentek lajstromába iktatott az apostoli szent-szék. Az ország, mely a papi rendben kitűnő tudományú férfiakkal, a háborúban hősökkel, és az egyházhoz hódolatteljesen ragaszkodó népességgel dicsekedhetett, sokféle érényeivel mintakép gyanánt állott a szomszéd országok előtt.

A mult idők magasztalása után a tényleges állapot jellemzésére tér át.

«Ha az ország jelen nyomorúságos sorsára vetjük tekintetünket, ha fontolóra vesszük, hogy korábbi boldog és dicsőséges helyzetéből milyen mélyre sülyedett: méltán félünk és rettegünk attól, hogy az országot idővel nagy romlás és veszély fenyegeti és ha ezt az Úrnak csodákat művelő jobbjá és az apostoli szék gondossága el nem hárítja, többé föltámadni nem lesz képes. Ugyanis egykor nagyszámú lakossága kis nyájja olvadt le, a lakosok leölése és fogságba hurczoltatása következtében sok város és falu elhagyatva áll; az országot szakadárok, eretnekek, pogányok veszik körül és zaklatják támadásaikkal. Midőn ezeket meggondoljuk és szánakozó tekintettel megfigyeljük, szemeinkbe könnyek gyűlnek, a bajok gyógyszerének keresésére ösztönöztetünk, módokat keresünk, hogy az ország jó állapotba jusson, a katholika hitben és az apostoli székhez való hódolatban állhatatos maradjon.»

Mindenekelőtt szükségesnek tartja, hogy az országban legyen megbízható embere, a kitől a helyzet és viszonyok felől alapos tájékozást kapjon, és így a kellő rendszabályok alkalmazására képessé váljék. Ezt a személyt Gergelyben találja föl, a kit ezért nemcsak az érsekség ügyviselőjévé rendel, hanem kivételes hatalommal is ruház föl a végre, hogy az eretnekek, szakadárok és pogányok ellen, a szent Domonkos-rend szerzeteseinek fölhasználásával, az inquizíciót szervezhesse; azok irányában, kik az ország békéjét megzavarják és a szent-szék ellen föllázadnak, egyházi büntetéseket alkalmazhasson; az ország összes főpapjaival, egyházi és világi lakóival «a főntebbiek foganatosítása végett» gyűléseket tarthasson.³⁰⁶

Óvatosan kerüli a pápa az ország válságos helyzetének előadásánál a királyi koronáért folytatott versengés megemléztését; úgyszintén tartózkodik attól, hogy Károly Róbert érdekeinek fölkarolására utasítsa az érseki ügyviselőt. Mindazáltal nem merülhetett föl kétsége az iránt, hogy Gergely a hatalmat, melyet a békeháborító

és az apostoli szék ellen föllázadó magyar rendek megfékezésére nyert, az Anjouk javára fogja értékesíteni.

Ez irányban actióját az 1298 május elején tartott rákosi országgyűlésen indította meg az érseki ügyviselő. Nem jelent meg ugyan személyesen, de követei által panaszt emelt ott III. Endre ellen, «a miért az esztergomi egyházat háborgatja», egyúttal arra a joghatóságra hivatkozva, mely mint pápai követet megilleti, Veszprémben tartandó gyűlésre hívta meg a püspököket. Ezek válaszukban arra utaltak, hogy a követté kineveztetéséről rendelkező pápai bullát nem látták, s kijelentették, hogy a gyűlésen meg nem jelennek; azonban gondoskodtak arról, hogy annak látszatát is elhárítsák maguktól, mintha a római szent-székkal szemben állást akarnának foglalni.

Ugyanis Gergelyt fölkérték, hogy «a mennyiben az apostoli szék joghatóságot, hatalmat és tisztelet bízott rá, ez iránt az apostoli megbízó iratok közlésével tájékozza őket» és jöjjön el körükbe az országgyűlésre, mert ők «mint a római egyház fiai a szent atya követétől ezen zaklatott időben a vigasztalást és segítséget örömmel várják».

Gergely nem jött el, a pápai iratokat sem küldötte meg; ellenben fenyegetődzött, hogy a főpapokat, ha neki szót nem fogadnak, egyházi átokkal sújtja.

Ekkor a király és az országgyűlés az egyházi büntetések ellen, melyeket Gergely netán alkalmazni akarna, eleve a római szent-székhez fölebbezték, és az országot «az apostoli szent-szék különös oltalma alá helyezték». A miről, megbízásukból, a váradi püspök, ünnepélyes óvás formájában, hiteles okiratot állíttatott ki.³⁰⁷

Annak nyomát, hogy ez az okirat Rómába eljutott, nem találjuk. Gergely sem hajtotta végre fenyegetését; elszigetelt helyzetében, az ország összes főpapjainak együtt tartó testületével szemközt, tanácsosnak tartotta visszavonulni; a németujvári grófok egyik várába zárkózott el.

Innen odairányozta igyekezeteit, hogy Károly Róbertet nagyatyja, II. Károly nápolyi király olasz sereg kíséretében Magyarországba küldje, VIII. Bonifác pedig nyíltan pártfogása alá vegye.

E végből az 1300. év elején dalmáciai szerzetesekből összeállított követség «Magyarország főpapjai és bárói» nevében megjelent Nápolyban. Innen, miután kedvező választ nyert, II. Károly ajánlólevelével, márczius elején Rómába ment,³⁰⁸ a hol azonban erőfeszítéseit ellensúlyozták III. Endre hívei.

Károly Róbertet, mikor augusztus elején Spalatónál partraszállván, megindult, hogy fegyver hatalmával lépjen föl vetélytársa ellen, pápai követ nem kísérte, pápai bullák nem támogatták.

Róma ekkor nagy százados jubileum színhelye volt, a hová a világ minden részéből papok és világiak tömegesen zarándokoltak. Magyarok is tekintélyes számban voltak köztük. A főpapi karból III. Endre leglelkesebb két párthíve: Antal csanádi püspök és Benedek veszprémi püspök jelentek meg az örök városban ³⁰⁹ s a pápánál jóakarató fogadtatásban részesültek. Jelentéseik fölbátorították Endrét, hogy (most első ízben) közvetlenül a szent-székhöz forduljon.

A trevisói származású Bonzano Pétert küldötte Rómába. Kettős megbízást adott neki; hogy a pápát tartsa vissza vetélytársa támogatásától; és rábírja arra, hogy Gergelyt az esztergomi érsekség adminisztrátorságától fölmentvén, fráter Antal csanádi püspököt emelje az érseki székre.

A királyi követ, mikor október 3-án Rómába érkezett, a pápai udvarnál és a bibornoki testület tagjainál a hangulatot olyan kedvezőnek találta, hogy első jelentésében mindkét ügy szerencsés elintézésére kilátást nyújthatott.

A bibornokok nyíltan hangoztatták, hogy a nápolyi király «a pápa tanácsa és akarata ellenére» bocsátotta fiát Magyarországba, hogy a pápa nem támogatja ezt a vállalatot, a melyről mint «nagy ostobaságról» beszéltek. Mikor pedig a követ említé, hogy III. Endre majd vetélytársát, ha foglyul ejti, Rómába küldi, VIII. Bonifác, kinek a bibornokok erről jelentést tettek, helyeslését fejezte ki.

A pápa e szerint semlegességét föntartotta. De éppen azért arra sem volt rábírható, hogy az Anjou-párt vezérét a másfél év előtt ráruházott méltóságtól megfoszsza, s az ellenpárt vezérét emelje az ország legbefolyásosabb állására. ³¹⁰

III. Endre alig néhány hétig élvezte a megnyugtató tudatot, hogy egyházának feje részéről ellenséges föllépés veszélye nem fenyegeti. 1301 január 15-én elragadta a halál.

Az Árpád-ház utolsó férfinak híre Zágrábban találta az ifjú trónkövetelőt, Károly Róbertet, kit hivei rögtön Esztergomba vittek, hol Gergely érseki ügyviselő megkoronázta; a mely alkalommal a szent korona nem állván rendelkezésre, új koronát használt. Ugyanakkor Geszthi Benedek, tapasztalt diplomata, ki Nápolyban háromszor járt volt, Rómába küldetett, hogy ott a változott

helyzetre való tekintettel, a pápát semleges állásának elhagyására készítse.³¹¹

Előterjesztései meggyőzték VIII. Bonifácot arról, hogy a nyílt föllépés időpontja elérkezett.³¹² Most végre, uralkodásának hetedik esztendejében, legátust küldött Magyarországra. Ezen tisztt betöltésére a trevisói származású Boccasini Miklós bibornokot hívta föl, ki a hatalmas dominikánus-rend generálisából néhány év előtt emeltetvén az ostiai bíboros püspökségre, diplomáciai ügyességét a francia és angol királyok kibékítésében bebizonyította.³¹³

Mindazáltal óvatos politikájának ösvényéről a pápa most sem tért le. A megbízó-bulla a legáltalánosabb kifejezések tág keretében mozog. A legátus arra van hivatva, hogy mint «a béke angyala» «azt cselekedje és tárgyalja, a mi Isten dicsőségére, az apostoli szék becsületére, a kánoni törvények érvényesítésére, az egyházi szabadság visszaállítására, az ország szerencsés állapotának biztosítására, a tisztesség ápolására, az egyetértés megújítására, a szegények istápolására, a lelkek üdvösségére és a testek nyugalma alkalmas».³¹⁴

A trón betöltésének ügye egy szóval sincs megemlítve. Arra, hogy Magyarország «a római egyházhoz tartozik», ez alkalommal nem történik hivatkozás.

Ezalatt a magyarországi rendek nem tartották szükségesnek, hogy a trón betöltésénél a szent-székre tekintettel legyenek. Még mielőtt tudomást nyerhettek volna arról, hogy a pápa legátus küldésére határozta el magát, meghívták Wenczelt, az Árpád-házzal leányágon rokonságban álló cseh királyfit, a kinek 1301 augusztus 27-én János kalocsai érsek tíz püspök jelenlétében fejére illesztette szent István koronáját.

A főpapság, mely ezen állásfoglalásával azt jelezte, hogy Gergelyt nem tekinti törvényes esztergomi érseknek, kétségkívül a koronázási szertartást azért siettette, mert az útban levő pápai legátus megérkezése előtt bevégzett tényt akart teremteni.

A pápa erről értesülvén, legátusának új utasítást küldött október 17-én keltezett nagyfontosságú iratában, melyet a következő ünnepélyes kijelentés nyit meg:

«A római pápa, kit Isten a királyok és az országok fölé helyezett, a küzdő egyházban a legfőbb főpap tisztét viseli, az összes halandó emberek feje, bírói székén nyugodtan ítél s tekintetével eloszlat minden rosszat.»

Azután kiemeli VIII. Bonifác, hogy elődei, «főpásztori tisz-

tüknél fogva», különböző királyok és országok ügyeire irányozták gondoskodásukat; de fokozott mértékben buzgólkodtak, hogy Magyarország, mely különösebben tartozik az apostoli székhöz, megoltalmaztassék és gyarapodjék. Ő maga is az ország bajain segíteni óhajtván, küldötte legátusát Magyarországra.

«Távózásod után — így folytatja — vesszük azt a keserű tudósítást, hogy tisztelendő testvérünk (ha ugyan a történetek után tisztelendőnek nevezhető), a kalocsai érsek vakmerő kihágásra és eszeveszett cselekedetre vetemedett; ugyanis a te küszöbön álló jöveveledet be nem várván, Wenczelt, a cseh király fiát megkoronázta, noha az esztergomi érseket s nem a kalocsait illeti a koronázás joga. Tartózkodunk most annak kifejtésétől, hogy Wenczel király az országra sem örökösedés, sem más jog alapján igényt nem támaszthat, és miután joga legalább is kétségesnek tekintendő, minket vagy téged, a mi képviselőnket kellett volna meghallgatnia, ... ilyen nehéz esetben hozzánk kellett volna fordulnia, főképen miután már előbb a választott esztergomi érsek mást koronázott meg Magyarország királyává.»

Azután okadatolja, hogy Magyarország miért tartozik «különösebben» az apostoli székhöz.

«Nem lehet kétségbevonni azt — úgymond — hogy Magyarországot a szentséges római egyháznak följánlotta első keresztény királya, szent István, minden jogával és hatalmával, ki maga is Krisztus helytartójától vette át a királyi koronát és nem akarta saját hatalmából elfoglalni a trónt; ugyanis isteni kinyilatkoztatás jelentette, hogy a magyar nemzetből az első ő lesz, kire a korona és királyi méltóság szállani fog; a miről a római egyház levéltárában őrzött iratok tanúskodnak és a nevezett érseknek szintén tudomása lehetett.»

Ezekre támaszkodva, a legátusnak meghagyja, hogy a kalocsai érseket a római szent-szék elé idézze, a hol négy hónap letelte előtt megjelenni és eljárásáról számot adni tartozik.³¹⁵

Ugyanakkor Wenczel cseh királyhoz is levelet intézett.

«Csodálkozunk — írja neki — miképen engedhetted meg fiadnak, hogy a magyar királyi címet fölvegye, magát a kalocsai érsektől és néhány czinkostársától megkoronáztassa. Vajha fontolóra vetted volna, miféle jogon, miféle örökösedés címén emeltetted fiad amaz ország trónjára? miképen fogadhatta el a koronát attól, kinek a magyar király koronázására joga nincs? Illetlen eljárás az,

hogy az apostoli széket, mindenkinek anyját és mesterét megvetetted. Ilyen kétes és nehéz esetben az apostoli székhöz kellett volna fordulnod.»

Utal Magyarország válságos helyzetére, melyet a kalocsai érsek merénylete, a viszályok új forrását nyitva meg, súlyosbított. A királyt értesíti, hogy a béke helyreállítása végett küldötte a legátust, fölhívja, hogy a mit fia ügyében mások «oktalanul cselekedni merészeltek», igyekezzék helyrehozni, s mind maga, mind fia és párthívei a legátus «üdvös intelmeit tiszteletteljes megnyugvással fogadják, nézeteihez alkalmazkodjanak». Végül kijelenti, hogy a cseh királyt és fiát Magyarországon vagy más tartományokban megillető jogokat, ha a szent-szék előtt törvényes úton igazoltatnak, föntartani és inkább gyarapítani, mint csorbítani kívánja.³¹⁶

Először foglaltatik ezen levélben a fölszólítás, hogy a megválasztott és megkoronázott magyar király a szent-szék előtt igazolja jogait, és ezek érvényessége fölött a döntést a pápára bízza.

Három évvel előbb, 1298-ban történt, hogy Nassaui Adolf német király megöletése után a választófejedelmek Habsburg Rudolf fiát, Albrecht osztrák herceget emelték a trónra. A választást azonban, noha egyhangulag történt, VIII. Bonifác érvénytelennek nyilvánította, mivel Albrecht a gyilkos merényletben való bűnrészséggel gyanúsított.

Ezen lépése több oldalról megrovást vont magára és hatalmi túllépésnek bélyegeztetett; azonban másrésről határozott helyesléssel is találkozott. A flandriai gróf követei Rómában (1299 december 22-én) elismerték, hogy «a római pápa lelki és világi ügyekben egyaránt mindenkinek bírója; mint a mindenható Krisztus helytartója, bírói ítéletével a császárt is megfoszthatja a koronától».³¹⁷ A szent-szék politikai álláspontját egy 1300-ban kidolgozott tudományos értekezés (Tractatus de jurisdictione imperatoris et imperii) elméletileg és tudományosan megállapította, abból az elvből indulván ki, hogy a pápai hatalom az egyetlen a világon, mely közvetlenül Istentől származik, és így minden egyéb világi hatalomnak, következőképen a császárnak is forrása.

Ezen elmélet ellen szállott síkra a nagy Dante «De monarchia» című munkájával, melyben az állami hatalom függetlenségének tanait hirdette.³¹⁸

VIII. Bonifác, miután 1298. évi nyilatkozata eredménytelen maradt, 1301 április 13-án a maga ítélőszéke elé idézte Albrechtet,

és a német fejedelmeknek meghagyta, hogy bírói döntéseig ne engedelmeskedjenek neki.

Ez hét hónappal előzte meg a Wenczel király irányában megindított actiót.

Figyelemreméltó tehát ebben az esetben az, hogy a pápa a magyarországi rendeket sem közvetlenül, sem legátusa által nem hívja föl arra, hogy királyuktól az engedelmességet tagadják meg. E szerint magatartása Magyarországgal szemközt kiméletesebb és tartózkodóbb volt.

Időközben a legátus, ki julius elején kelt útra, és egy ideig Ausztriában tartózkodott,³¹⁹ szeptember vége felé érkezett Budára, Wenczel székhelyére.³²⁰ Óvatosan és nagy körültekintéssel lépett föl, távol tartotta magát minden erőszakos célzattól. Valóban «a béke angyala» akart lenni. Az ellentétek békés kiegyenlítésére irányozta törekvését. Módot keresett, hogy a két trónkövetelő között egyességet hozzon létre,³²¹ a mi csak úgy sikerülhetett, ha Wenczel, bizonyos kárpótlás mellett, visszalép.

Azonban célzt nem ért. Wenczel hívei, noha tiszteletteljesen fogadták őt,³²² nem voltak hajlandók elejteni azt, kit a trónra meghívtak és a szent koronával megkoronáztattak. Miklós bibornok, mikor erről meggyőződött, akkor sem hagyta magát szélsőségekre sodortatni; sőt utógondolat nélkül semleges állást foglalt el. Maga jelentette Rómába, hogy «egyik félt sem részesíti nyílt és jelentékeny kedvezésben».³²³

A békés kiegyenlítés reménységéről nem mondott le; mert arról értesült, hogy a cseh király már megbánta azt, hogy a magyarországi vállalatba bocsátkozott. Azon volt tehát, hogy Wenczel lemondása esetén Károly-Róbert általános elismertetését előkészítse. Mivel pedig azt tapasztalta, hogy a magyar főpapok előtt, az általuk gyűlölt esztergomi érsek gyűlöletessé teszi az ügyet is, a melyet támogat; a pápának azt javasolta, hogy ejtse el őt. János kalocsai érseknek, kevéssel a koronázás után, bekövetkezett halála megkönnyítette a kibontakozást.

A legátus osztozott abban a fölfogásban, a mit Budán többfelől hangoztattak, hogy «ha a két érseki szék alkalmas főpapokkal töltenék be, az ország állapotának javítása könnyen foganatosítható».³²⁴

Az egyes főpapokkal folytatott magánértekezletek után szükségesnek látta, hogy velük hivatalos formában is tárgyalja az ország

politikai és világi ügyeit. E végből október 25-én Budán zsinatot tartott velük. Tudomásunk van arról, hogy a győri, csanádi, zágrábi, váradi, boszniai püspökök, a pannonhegyi apát, a kalocsai prépost és a szepesi káptalan követei megjelentek ott. Végzéseiből csak azt az egyet ismerjük, mely az egyházi javak bitorlóit kiközösítés büntetésével fenyegetve, kötelezte, hogy egy hónap alatt a kezeik között levő birtokokat a javadalmasoknak adják át.³²⁵

VIII. Bonifác teljesen helyeselte legátusának magatartását és javaslatait. Az esztergomi érsekséget illetőleg figyelmeztette ugyan, hogy Gergelyre nézve sérelmes intézkedésektől tartózkodjék, mert a rendelkezést magának tartotta fönnt; de nem idegenkedett attól, hogy a Wenczel-párti főpapok óhajításának eleget tesz; a miért is a legátustól jelentést várt arra nézve, hogy a két érseki szék elfoglalására kik volnának a leghivatottabb egyházi férfiak.³²⁶ Az esztergomi érsekség betöltésére nézve a korlátlan rendelkezési jogot már 1298-iki bullája föntartotta; hogy a kalocsai érsekség betöltésénél nehézségekbe ne ütközzék, a káptalan választójogát erre az esetre megszüntette.³²⁷

Miklós bibornokot most arra is utasította, hogy a csehországi királylál lépjen érintkezésbe, s igyekezzék őt rábírní, hogy fia ügyének eldöntését a szent-székre bízza.³²⁸

Kétségkívül a végből, hogy az érintkezést könnyítse, tette át a legátus november végén székhelyét Pozsonyba,³²⁹ a hol hosszabb időre óhajtott megtelepedni, és építkezésekbe is bocsátkozott.³³⁰

Vele jöttek többen a Budán egybegyűlt főpapok közül: a pécsi és a csanádi püspökök, a pannonhegyi apát; hozzájuk csatlakozott az Anjou-párti nyitrai püspök és az esztergomi prépost.³³¹ Ellenben következetesen távol tartotta magát a választott esztergomi érsek.

1302 február 20-ikán a legátus zsinatot tartott, és az ország minden részéből hozzá beterjesztett sokféle egyházi ügyeket intézett el.³³²

A pápa azon fölszólításának, hogy a két érseki szék betöltésére nézve javaslatot tegyen, Pozsonyból felelt meg. Az esztergomi érsekségre vonatkozó előterjesztését nem ismerjük. A kalocsai érsek kijelölésénél Miklós bibornok Wenczel híveinek tanácsára hallgatott; ennélfogva a nemzeti párt egyik előkelő tagját, III. Endre király utolsó alkanczellárját, István erdélyi prépostot nevezte ki a pápa:³³³ Gergelyt pedig sem meg nem erősítette, sem el nem mozdította; adminisztrátori állásában meghagyta.³³⁴

Ezalatt a legátus legfőbb föladatának megoldása érdekében

tárgyalásokat folytatott a cseh királylyal; ismételten küldött hozzá követeket, kik között Tamás esztergomi nagypréposttal, Ladomér érsek unokaöccsével találkozunk.³³⁵

Diplomáciai tevékenységét nem koronázta siker. Az 1302-ik év tavaszának elején azt kellett Rómába jelentenie, hogy egyesség létrehozására nincs kilátása.³³⁶

Ugyanekkor a cseh király közvetlenül követe Pabeniči Ulrik prágai kanonok által értésére adta a pápának, hogy fia jogait föl-áldozni nem hajlandó. Arra támaszkodott, hogy fia «egyhangúlag, kánoni módon» választatott Magyarország királyává; s így az Anjoukkal ellentétben, a nemzet választására s nem a kihalt nemzeti dinastiával való rokoni összekötetésére alapította fia igényeit. Ezért nem is kérte a pápa jóváhagyását, megerősítését; arra szorítkozott, hogy fiát és híveit a pápa «jóakaratába és kegyeibe ajánlotta», kérvén, hogy «jóakaró támogatójuk és vezetőjük legyen».³³⁷

VIII. Bonifác ekkor végre erőteljes föllépésre határozta el magát. Mindkét trónkövetelőt a maga ítélőszéke elé idézte.

Junius 10-én bocsátotta ki az idéző-iratot.

«Az apostoli fenség trónját — úgymond — a királyok és országok fölébe helyezte az Úr, hogy az igazság vesszőjével kezében, mindenkinek a maga jogát megadja, a gonoszságot jó útra térítse, a betegségeket alkalmas szerekkel gyógyítsa.» Ezért fölszólítja Wenczel cseh királyt és fiát, Mária királynét és unokáját, hogy «pártfeleikkel és mindazokkal, kik érdekelve vannak», a jogaik igazolására szolgáló irományokkal fölszerelve, az idézés kézhezvételétől számítandó hat hónap lefolyása alatt jelenjenek meg az ő színe előtt; mert el van tökéelve, hogy «igazságot szolgáltat és rendelkezni fog, a mint az ország javára célirányosnak fogja látni».³³⁸

VIII. Bonifác, ugyanakkor a mikor a magyar trónkövetelők ügyében a bírói tisztet betölteni készült, válságos kimenetelű harcot indított meg szép Fülöp francia király ellen, ki az egyház jogain és szabadságán ejtett sokféle sérelmekkel vonta magára neheztelését. 1301 december 4-én visszavonta mindazon kiváltságokat és kedvezményeket, melyekben a szent-szék őt és elődeit részesítette. A következő napon pedig kibocsátotta «Ausculat fili» világtörténelmi nevezetességű bulláját, melynek kiindulási pontja az a tétel, hogy az Üdvözítő a mennyország kulcsait szent Péterre bízván, ő rá és utódaira ruházta a bíraskodást «elevenek és holtak fölött». «Isten minket — úgymond — érdemtelenségünk daczára, a királyok és

országok fölé helyezett, hogy az ő nevében és útmutatása mellett gyomláljunk és plántáljunk, romboljunk és építsünk.» Fölhívja tehát a királyt, ne hallgasson azokra, kik vele el akarják hitetni, hogy egyházi rend főpapjának nincs alávetve.

Majd a következő év őszén (november 18-ikán) kibocsátott «Unam sanctam» kezdetű bullájában szabatosan formulázta a pápai hatalom köréről szóló egyházi tanítást.

A «két kard» uralmáról azt az elvet hirdeti, hogy mind a kettő az egyház hatalmában áll; az egyiket a papok, a másikat az ő utasításaik szerint a királyok és katonák forgatják; az egyik kard a másiknak, a világi hatalom az egyháznak s így minden emberi teremtmény a pápának van alárendelve.

Ezzel szemben a francia király kancellárja, az államtanács 1303 márczius 12-én kelt ülésében, a pápa letételét követelte.³³⁹

VIII. Bonifác a fenyegető veszély ellen oltalmat biztosítandó magának, Habsburgi Albrechttel kibékült, s a meghódolót április 30-ikán német királynak elismerte. Egyúttal sürgetően szükségesnek látta, hogy a magyarországi trónviszálynak véget vessen.

Az 1303-ik év tavasz elején Miklós legátust visszahívta udvarához,³⁴⁰ hol már előbb fölszólítására több magyar főpap jelent meg a kalocsai érsekkel élükön. Ott voltak a veszprémi, zágrábi és győri püspökök, az esztergomi, váci, vasvári káptalanok prépostjai és az erdélyi főesperes.³⁴¹

Ugyanakkor megjöttek az idéző bulla fölszólítására Mária nápolyi királyné és Károly-Róbert megbízottai, kiknek nevét nem ismerjük.³⁴² Utasítva voltak, hogy a magyar trónra vonatkozó jogait a pápa ítélőszéke előtt igazolják és oltalmazzák.³⁴³

Wenczel cseh királyt Pabeniči Ulrik prágai kanonok, a magyar királyt, János óbudai olvasó-kanonok képviselte;³⁴⁴ ezek azonban eleve kijelentették, hogy ők küldöik jogainak védelmére nincsenek meghatalmazva. Kezdetben nem vallották be nyíltan, hogy mi lappang ezen kijelentés háttérében. Különbféle ürügyekkel mentegették a meghatalmazás elmaradását. A pápa ismételten maga elé szólította őket és faggatta: vajjon nincsenek-e mégis meghatalmazással ellátva, s ha csakugyan nincsenek, nem tudnak-e alapos okot fölhozni küldöik mulasztásának igazolására?

Végtére előállottak a teljes igazsággal és leleplezték küldöik álláspontját.

Kinyilatkoztatták, hogy a cseh királynak soha sem volt szán-

déka «Magyarország birtokát per tárgyává tenni»; vagyis ezen ügyben a szent-szék bíraskodási jogát elismerni.

Az Anjouk megbízottai, mikor erről értesültek, azzal a folyamodással járultak a pápa elé, hogy a cseh királyt és fiát makacságban marasztalja el, az Anjou-ház örökösödési jogát ellenben ismerje el.

VIII. Bonifác a cseh királyi ház magatartásával nem törődven, az ügy érdemleges tárgyalásába bocsátkozott, és e végből több értekezletet tartott a bibornoki testülettel.

Itt megállapították, hogy Mária királynét, mint V. István király leányát és IV. László király testvérét s legközelebbi rokonát megilleti az örökösödés joga; s ellenfeleire, kik ezt tagadják, háramlik az a kötelezettség, hogy ellenkező állításukat bebizonyítsák; annál inkább, mert Mária királyné elsőszülött fia, Martell Károly, míg életben volt, «úgyszólván általánosan, különösen a római egyház által Magyarország királyának elismertetett».

Másrésről abban a fölfogásban voltak a bibornokok, hogy «a cseh király fiának magyar királylyá megválasztatása, a melyre az ő jogait hívei alapítják, különböző okok miatt érvénytelennek, sőt haszontalannak látszik, «mivel írott törvények tanúsága szerint Magyarország örökösödési jogon, nem szabad választás útján száll az egyik uralkodóról a másikra».

Ezekre támaszkodva a pápa, május 31-én tartott nyilvános bibornok-konzisztóriumban kihirdette az ítéletet.

«Testvéreink tanácsára elhatároztuk, megállapítjuk, kinyilatkoztatjuk és akarjuk, hogy Magyarországbán, a hozzátartozó részekben és az egész világon, Mária asszonyt Magyarország királynőjének, és unokáját, Károlyt, Magyarország királyának nevezzék, címezzék; nekik Magyarországbán és a hozzátartozó részekben a főpapok, világi és szerzetespapok, grófok, bánok, bárók, nemesek, polgárok és egyéb lakosok engedelmeskedni és hódolni tartozzanak, a szokásos jövedelmeket, jogokat és tartozásokat hódolatteljesen szolgáltatassák ki, az ország visszaszerzésében, megoltalmazásában és fönntartásában kiközösítés terhe alatt alkalmas támogatással és tanácssal segítségökre legyenek. Ellenben kiközösítés terhe alatt megparancsoljuk, hogy senki Csehország királyát és fiát Magyarország királyának címezni ne merészelje; nekik és tisztviselőiknek az ország és a hozzátartozó részek jövedelmeit, haszonélvezeteit, jogait és tartozásait ne szolgáltatassa ki; őket az ország elfoglalásában, meg-

támadásában, megtartásában és bitorlásában titkon vagy nyíltan ne támogassa. Mindenkit a hűségi fogadástól, melylyel magát a cseh király vagy fia és tiszttviselőik irányában, még esküvel vagy büntetések megállapításával is lekötelezte, föloldjuk.»

Mindazáltal a pápa ezen ítélete ellen a fölebbezést «birtokon kívül» nem zárta ki. A cseh király és fia, ha azt hiszik, hogy Magyarország birtokára joguk van, ezt az apostoli szék előtt négy hónap alatt igazolhatják és elismerését törvényes úton sürgethetik; úgy azonban, hogy ha ezt el is érnék, makacsságuk miatt Magyarország és a hozzátartozó részek birtokától megfosztva maradnak.

Arról, hogy az Anagniban időző magyar főpapok az ítélet meghozására milyen befolyást gyakoroltak, tudomásunk nincs. De bizonyos, hogy mindnyájan meghajoltak előtte.

A pápa az ítéletet bullába foglalta, melynek bevezetésében elmondja, hogy miként az Üdvözítő «Jeruzsálem városa fölött, pusztulását előre látván, meghatottan siránkozott», ő, az Üdvözítő helytartója, mikor «a végső romlásnak induló Magyarországot szemléli», szintén nem képes visszatartani könyeit. Néhány általános vonással festi az ország szánandó állapotát; szól a legátus által tett kibékítési kísérlet megghiúsulásáról, a felek megidézéséről, a pápai udvarnál folyt tárgyalásokról.

Az ítélet szövegének közlése után kijelenti, hogy «az összeomlott ország reformációja» érdekében a bibornokok tanácsával később fogja a célszerű intézkedéseket megtenni, és azon lesz, hogy a súlyos botrányok megszűnván, az országnak a béke előnyeiben és az élet örömeiben újból része legyen.³⁴⁵

A pápa június 3-án Magyarország egyházi és világi lakosaihoz intézett iratban hozta köztudomásra az ítéletet, melynek kihirdetésével a kalocsai érseket és a zágrábi püspököt bízta meg. Miklós legátust pedig már előbb visszaküldötte Magyarországba, hogy az ítéletnek tényleg érvényt szerezzen. Egyszersmind Albrecht német királyt és Rudolf osztrák herceget fölkérte, hogy Wenczel királyt ne támogassák, ellenben Károly-Róbertet hathatós segítségben részesítsék.³⁴⁶

A kalocsai érsek és a zágrábi püspök néhány nappal a pápai iratok kiállítása után Nápolyba mentek, hogy ott Mária királynéval és II. Károlylyal értekezzenek. Június vége felé tértek vissza Magyarországba,³⁴⁷ s itt részint személyesen, részint megbízottaik által, minden egyes káptalani székhelyen a pápai bullát kihirdették.³⁴⁸

De ezt VIII. Bonifác nem tartotta elegendőnek. A bibornoki testület egyik tagját³⁴⁹ küldötte Magyarországra, a végből, hogy a főpapok és világi urak népes gyülekezetében a lehető legnagyobb ünnepélyességgel történjék a kihirdetés.

A bibornok által kitűzött időben és helyen megjelentek a két érsek, az ország összes főpapjai, számos országnagy és nemes.

A két érsek a pápai ítélet alapján Károly Róbertet Magyarország törvényes királyának nyilvánította, az ország azon lakóira, kik neki meghódolni vonakodnak, az egyházi kiközösítést és a meg nem hódoló területekre az egyházi tilalmat állapította meg.

Ezt az ország minden részébe szétküldött okiratokban hozták köztudomásra; az egyházi férfiakat utasítván, hogy az egyházi büntetések alkalmazásában kimélet nélkül járjanak el.³⁵⁰

Gergely érsek a gyűlés eloszlása után, hogy a történetekről jelentést tegyen, a pápai udvarhoz sietett. Szerencsétlen órában érkezett Anagniba. Szeptember 7-én francia sereg nyomult a városba, útat tört a pápai palotába s VIII. Bonifácot foglyul ejtette. Két nappal utóbb Anagni polgárai fegyvert fogtak és elűzték az ellenséget. Ezekben a harcokban Gergely érsek életét vesztette el.³⁵¹ Bonifác Rómába menekülhetett; de az átélt megrázkódtatások a nyolczvanéves aggastyán erejét kimerítették és öt hét múlva (október 11-én) sírba vitték.

MÁSODIK FEJEZET.

Magyarországi főpapi székek betöltése XI. Benedek által. — V. Kelemen pápa állásfoglalása Károly Róbert mellett. — Gentilis bibornok küldetése. — Tárgyalásai Csák Mátéval. — A pesti gyűlés. — A legátus tevékenysége Károly Róbert trónja megszilárdítása érdekében. — Zsinati végzései. — Az általa tárgyalt perek. — Távozása. — V. Kelemen rendelkezései. (1303—1314.)

VÁLSÁGOS viszonyok, melyek között VIII. Bonifác pápa uralkodását és életét végezte, arra készítették a bibornokokat, hogy szokatlan sietséggel válaszsák meg utódát. Tizennegyedik napra halála után mindjárt az első szavazásnál voksukat egyhangulag társukra, Boccasini Miklóstra adták. Fölmagasztaltatására a magyarországi követségében elért sikere és az Anjou-ház jóakarata, melyet ezzel magának biztosított, lényeges befolyást gyakoroltak.

Trónlélépte után XI. Benedek főképen a francia király részéről a szent-széket, sőt az egyház egységét is fenyegető veszély elhárításával volt elfoglalva. De Magyarországról sem feledkezett meg. A nemzetünk iránt táplált rokonszenv sugallataival összhangzásban állott a politikai érdek, mely azt követelte, hogy a francia uralkodóház nápolyi ágát mind szorosabban csatolja magához.

Miután közvetlenül meggyőződött volt arról, a mit két év előtt maga hangoztatott, hogy az ország sorsa első főpapjának kezeibe van letéve: a legsürgősebb teendőnek ismerte föl a Gergely érsek megöletésével megüresedett esztergomi szék betöltését. De ezt éppen ezért a káptalani választás esélyeire nem akarta bízni. Mellőzését megengedték az egyházi törvények, melyek a pápai udvarnál elhunyt főpapok utódainak kinevezését a pápa részére tartották fenn. Mivel pedig mind az alkalmas egyéneket, mind a viszonyokat jól ismerte; mások tanácsára nem volt utalva.

Két héttel megválasztása után, 1303 november 4-ikén, a Bői nemzetségből származó Mihály zágrábi püspököt esztergomi érsekké nevezte ki. A bulla szövegében kiemeli, hogy kiváló erényeivel és

képességeivel legátusi működése idején alkalma volt megismerkednie.³⁵²

Mihály — mint láttuk — az Anjouk javára hozott pápai ítélet kihirdetésében nagy buzgóságot fejtett ki. XI. Benedeket tehát, mikor ő rá esett választása, kétségtől az a szándék vezérelte, hogy benne Károly-Róbertnek erős támaszt, bölcs vezetőt adjon.

Azonban, hogy szemei előtt nem egyedül politikai tekintetek lebegtek, egy másik kinevezésével bebizonyította.

A Mihály áthelyezésével megüresedett zágrábi püspökség betöltését szintén elvonta a káptalani választástól s magának tartotta fönn. És már december végén kinevezte az utódot. Választása egyik rendtársára, a Domonkos-rend díszére, a dalmáciai származású Gazotto Ágoston atyára esett, kit nemcsak mint hírneves hittudóst, hanem a csodatétel hatalmával fölruházott szent gyanánt is tiszteltek.³⁵³ Tőle tehát a magyarországi egyházban az apostoli szellem restaurációját várta a pápa, a ki gondoskodott arról is, hogy méltó munkatársakban ne szűkölködjék. Őt bízta meg, hogy a mennyiben a fehérvári megüresedett prépostságra a káptalan törvényes módon alkalmas prépostot már választott, ezt erősítse meg; ellenkező esetben pedig ő maga, mint a szent-szék meghatalmazottja, a prépostságot magyarországi származású alkalmas egyházi férfiúnak adományozza.³⁵⁴

A hasonló megbízásokban elő nem forduló figyelmeztetés, hogy az ország szülöttei közül szemelje ki a kinevezendő egyházi férfiút, arra a személyes tapasztalásra vezethető vissza, hogy Magyarországon külföldi egyházi férfiak működése hatást és eredményt nem ígér.

A fehérvári prépostságot csakugyan magyarországi és pedig kiváló egyházi férfiú nyerte el: Tamás esztergomi nagyprépost, a nagynevű Lodomér érsek unokaöccse, kit — mint láttuk — XI. Benedek pápa, magyarországi tartózkodása alatt, diplomáciai szolgálatokra használt föl.

Az új főpapok, István kalocsa érsekkel együtt, nagy buzgóságot fejtettek ki Károly-Róbert trónjának megszilárdítása és ezzel az ország belső békességének helyreállítása érdekében.

Főképen az ő tevékenységüknek tulajdonítandó az, hogy a gyermek Wenczelt lassankint elhagyták pártfelei.

Ehhez járult, hogy VIII. Bonifác fölhívásának hódolva, Albrecht német király fenyegető fölhívást intézett a cseh királyhoz,

hogy fiát Magyarországból hívja vissza. Wenczel szövetségre lépett ugyan szép Fülöp francia királylyal; de tőle segítséget nem várhatott.³⁵⁵ Így tehát arra határozta el magát, hogy fiát, kinek személyét nem vélte többé biztonságban, Magyarországból hazavezeti. Szándékát az 1304-iki nyár elején hajtotta végre. Ez alkalommal kegyetlen ellenség módjára dúlta föl az országot, a merre keresztülvonult; különösen Mihály esztergomi érsek székvárosával érezte boszúját.

Kivonulása után Károly-Róbert — a két érsek, az erdélyi, győri, boszniai és nyitrai püspökök kíséretében — Pozsonyba ment, a hol a pápa fölhívásának hódolva, Rudolf osztrák herczeggel találkozott és szövetséget kötött.³⁵⁶

XI. Benedek ezt a fontos eseményt, a melyben neki nagy része volt, már nem élte meg. Rövid uralkodását — mely alatt a magyarországi pálosokat és dominikánusokat a szomszéd pogány és szakadár népek megtérítésére lelkesítette³⁵⁷ — 1304 július 7-én fejezte be.

A bibornokok, kik Perugiában tartották meg a conclavét, az utód megválasztása iránt sehogy sem tudtak megegyezésre jutni. 1305 február havában II. Károly nápolyi király megjelent közöttük, hogy a nehézségek elhárításában közreműködjék. Kétségkívül erre magyarországi unokaöccsének érdeke is készítette, kinek a pápa támogatására most egy új vetélytárssal szemben ismét nagy szüksége volt. Igyekezetei nem vezettek eredményre. Még három hónap mult el tárgyalásokban. Végre június 5-én a bibornokok egy körükön kívül álló francia főpapra, Got Bertrand bordeauxi érsekre adták szavazatukat. A megválasztott, ki ekkor érseki székhelyén tartózkodott, a helyett, hogy az örök városba sietne, Lyonban koronáztatta meg magát (1305 november 14-én) és egyelőre Bordeauxban maradt.

A pápai székhely hosszú üresedése kedvezőtlenül hatott vissza Károly-Róbert állására, a kit éppen ekkor Mihály és István érsekek halála legjelentékenyebb támaszaitól fosztott meg. Az Anjouk ellenfelei, a régi nemzeti párt hívei új reményre éledtek, s meghívták a trónra Ottó bajor herceget, IV. Béla egyik leányának fiát. Két főpap: fráter Antal csanádi és Benedek veszprémi püspök csatlakozott hozzá, sőt arra is vállalkoztak, hogy őt (1305 december 6-án) szent István koronájával megkoronázzák.

Károly Róbert, hogy vetélytársa ellen a pápa támogatását

kieszközölje, hozzá egy András nevezetű magyar dominikánus szerzetest küldött követül, a kit egyszersmind megbízott, hogy szent rokona, Margit hercegnő szenttéavattatását szorgalmazza.³⁵⁸

V. Kelemen az egész 1306-ik év folyamán betegeskedett és csekély tevékenységet fejtett ki. Uralkodásának első esztendejéből Magyarországot illető csak két intézkedését ismerjük, és pedig a két érseki szék betöltését illetőleg.

Mihály esztergomi érseknek 1304 őszén bekövetkezett halála után, az esztergomi káptalan érsekké előbbi nagyprépostját, Tamás fehérvári prépostot választotta meg, a ki az egyházi törvényeknek megfelelni óhajtván, csakhamar útra kelt, hogy a pápai megerősítést megszerezze. Abban a reménységben volt, hogy mikorra Rómába eljut, a pápai szék be lesz töltve. Csalódott, és miután a conclave színhelyén hosszabb ideig tartózkodott, türelme kifogyván, eredmény nélkül tért haza.³⁵⁹ 1306 január 31-én nyerte el a pápai megerősítést. Ugyanezen év július 8-án V. Kelemen pápa a kalocsai érsekséget Vincze szerémi püspök áthelyezésével töltötte be.³⁶⁰ Nem merülhet föl kétség az iránt, hogy e főpap előmozdítása az Anjouk befolyására vezetendő vissza; miután az érseki pallium megküldésére vonatkozó bullában a pápa megemlíti, hogy az érsek folyamodását hathatósan támogatta Károly nápolyi király.³⁶¹ Ez 1307 tavaszán személyesen megjelent a Poitiersben székelő pápai udvarnál,³⁶² a hol kieszközölte, hogy Ottó és hívei ellen Kelemen nyíltan föllépjen.

Az 1307 augusztus 10-én kelt bullájában a pápa megerősíti VIII. Bonifácnak az Anjouk javára hozott ítéletét. Egyúttal előadja, hogy az ítélet kihirdetése után, az abban foglalt egyházi büntetéseket megvetve, számosan az ország főpapjai, egyházi és világi lakói közül, Wenczelnek engedelmeskedni meg nem szüntek, eltávozása után pedig Ottó bajor herceget hívták meg a trónra és megkoronázták. Ezért Mária királyné és Károly-Róbert folyamodása következtében, a baj orvoslására alkalmas gyógyszerekről gondoskodni köteles lévén, Ottó bajor herceg mindenrendű egyházi és világi híveinek, a kiközösítés és interdictum, az egyháztól nyert javadalmak, hivatalok és kiváltságok elvesztésének terhe alatt megparancsolja, hogy mindaddig, a míg ő az ország birtokáról és jogáról véglegesen rendelkezik, Ottót többé királynak ne címezzék, őt és tisztviselőit az országba be ne bocsássák, az ország elfoglalásában és birtokolásában ne segítsék. Magát Ottót ugyanazon büntetések-

kel fenyegetve, fölhívja, hogy az ő döntéséig a magyar király címével ne éljen, az országot el ne foglalja, birtokában ne tartsa, Károly királyt és tisztviselőit ne háborgassa. Nehogy pedig elmondhassa, hogy Magyarországra tartott jogai érvényesítésében akadályozva van, egy év lefolyása alatt a szent-szék előtt igazolhatja jogait; a határidő eltelte után jogorvoslatnak helye többé nem lesz.

E szerint Károly-Róbertnek az 1304 május 31-én hozott ítéletben szerzett jogait érintetlenül hagyván, Ottónak megengedte, hogy «birtokon kívül» jogait a szentszék előtt igazolja és új ítéletet eszközöljön ki.

A bulla kihirdetésével a két érseket és velök Nápolyi [Máté rheimsi kanonokot, Magyarországra küldött követét bízta meg, fölhatalmazván őket, hogy azok ellen, kik az engedelmességet megtagadják, az egyházi büntetéseket alkalmazzák.³⁶³

Egyszersmind Ottó megkoronázásáért Benedek veszprémi püspököt javadalomvesztés terhe alatt, a szent-szék elé idézte.³⁶⁴ Társát, a csanádi püspököt, hasonló megidéztetéstől egy év előtt bekövetkezett halála mentette meg.

V. Kelemen ugyanakkor, a mikor Ottó és hívei ellen a bullát kibocsátotta, egyszersmind teljes hatalommal fölruházott biboros legátust szándékozott Magyarországra küldeni, hogy a Boccasini Miklóstól megkezddt munkát folytassa, egyházi és állami téren a béke és rend helyreállításán fáradozzék.

Bizodalma Gentilis de Montefiori áldozár-bibornok felé fordult, a ki szintúgy mint előde, nem tartozott a hivatásos politikusok sorába, hanem mint a szent Ferencz-rend tagja, az egyházi tudományosság körében tüntette ki magát.

Az 1307 augusztus 8-án kelt megbízó-bulla szóról-szóra meg egyez azzal, melyet előde kapott; tehát föladatait a legáltalánosabb körvonalakban jelezte; joghatóságát pedig Magyarországon és melléktartományain túl, Lengyelországra és az ezekkel szomszéd területekre kiterjesztette.³⁶⁵

Az utikészületek, különösen a nagyszámú ügyhallgatókból, jegyzőkből, udvari papokból, világi udvari emberekből, kamarásokból, futárokból, szolgálkból álló kíséret egybeállítása,³⁶⁶ sok időt igényeltek. Mikor pedig ezen a bibornok átesett, szükségesnek látszott, hogy a követendő eljárás felől a nápolyi királylyal tanácskozzék. Déli Franciaországból Nápolyba s innen 1308 április 28-án Magyarország felé vitorlázott.

Éppen egy hónappal utóbb szállott partra Spalato kikötőjében. Három hónapot töltött Dalmácia területén, hol az egyházi fegyelem helyreállításával és az elébe vitt perek tárgyalásával volt elfoglalva. Szeptember első napjaiban érkezett Zágrábba s rövid idő múlva Budára, hol a Domonkos-rend zárdájában telepedt le.

A míg ő úton volt, Magyarország politikai viszonyaiban Károly-Róbertre nézve kedvező fordulat állott be.

Ottó király, hogy a hatalmas erdélyi vajda támogatását kieszközölje s leányát nőül kérje, Erdélybe ment, a hol azonban ünnepélyes fogadtatás helyett fogság várakozott rá, a melyből megszabadulván, a koronát otthagya, Lengyelországon keresztül Bajorországba sietett, és többé a magyar trón elfoglalására kísérletet sem tett.

Károly-Róbert ekképen harmadik vetélytársától is szerencsésen megszabadult. De még mindig nem tekinthette magát az ország valóságos királyának. A szent koronát nem viselte fején, és az ország leghatalmasabb urai nem hódoltak meg neki.

Az állapotot, a melyben Gentilis az országot találta, s az érzéseket, melyek működése kezdetén lelkét betöltötték, egy későbbi okiratban maga jellemző módon ismerteti.

«A régiebb királyok alatt — úgymond — Magyarország a dicső szabadság, a fényes nemesség, az igaz vallásosság, mindenben való bőség és a lakosok sokaságának előnyeivel kérkedhetett. Most a szolgaság nyomorába, jogtalan nemtelenségbe sülyedt, népességben és vagyonban kiszámíthatatlan kárt szenvedett. Mindez a mély fájdalom és szánakozás érzését kelté föl bennünk; szívünkbe vésődött az az elhatározás, hogy a magyar népben terjengő vizsályt kiirtjuk; ennek nemző szülőjét: a zászlósurak és országnagyok zsarnokságát megszüntetjük; az országot kiszabadítjuk azoknak torkából, kik zsirján meghívván, igazain meggyarapodván, sarkukat emelték az Úr ellen. Sokat gondolkoztunk a fölött, hogy miképen segítsünk az elnyomottakon, kiket, mint hajdan a fáraó keménysége Izrael népét, elnyűtt a zsarnokság szokatlan nyomása, mely alatt fájdalmasan sóhajtoznak; mikép nyerhetné vissza hatalmát a királyi fenség és miképen vethetnék le az alattvalók a hatalmaskodók terhes igáját, hogy mint a szabadság fiai kelhessenek föl és régi jogait minden rend, minden néposztály visszanyerje.»³⁶⁷

A legátus abban a reményben, hogy a szent-szék tekintélyével

és személyes hatásával képes lesz Károly-Róbert ellenfeleit megnyerni, az ország összes egyházi és világi rendjeinek gyűlést (melyet ő maga zsinatnak nevez) hirdetett.³⁶⁸ Nem elégedett még meghívó-iratoknak szétküldésével. A gyűlés sikerének biztosítása végett az ellenzék vezérférfiaival előlegesen érintkezésbe lépett.

Köztük a leghatalmasabb és legfélelmesebb Trencsényi Csák Máté volt, kit a Kárpátoktól a Dunáig tizenkét vármegye, harmincz vár, nagyszámú zsoldos sereg uralt. Gentilis mindenekelőtt őt akarta meghódolásra bírni.

Ő maga mondja el három évvel utóbb, hogy Károly-Róbert egyházi és világi tanácsosai, kikkel ezt a szándékát közölte, valamennyien szinte kővé váltak bámulatukban, s figyelmeztették, hogy Mátéra támaszkodni hiú kísérlet, mert benne köztudomás szerint változékony, állhatatlan, csélcsep, hitegető természete miatt bízni nem lehet és ő ígéretét esküvel csak azért szokta erősíteni, hogy biztosabban csalhasson; de ő utalván Máté nemes származására, őseinek érdemeire, saját vitézségére, hadvezéri képességeire és arra, hogy Károly uralkodása kezdetén hűséges szolgálatokat tett: kijelenté, hogy ő pedig bizodalommal viseltetik iránta és nemcsak arra számít, hogy Károly részére vonja, hanem az ország összes világi urainak élére állítja.³⁶⁹

Meghívta tehát magához Budára s mivel tagadó választ kapott, az általa választandó helyen találkozást ajánlott neki. Máté a pálosok kékesi zárdáját jelölte ki, a hol november 10-én őt világi főembere kíséretében jelent meg, míg Gentilist két ügyhallgatóján, egyik káplánján és egy jegyzőjén kívül az esztergomi érsek, a nyitrai püspök, a ferencziek tartományi főnöke és a dominikánusok budai perjele kísérték. Fegyvereseket egyik fél sem hozott magával.

A találkozásnál a bibornok azt a kérdést intézte a zord olygarchához: «Akarja-e az ország és a király nyugalalmát előmozdítani, s evégből hajlandó-e az ő szavára hallgatni, rendeleteinek engedelmeskedni?»

Máté félrevonult, hogy híveivel tanácskozzék. Rövid idő múlva újból megjelenván, határozottan felelé: «Igenis, rááll a legátus kívánságára, aláveti magát rendeleteinek, elismeri urának és királyának Károlyt, ellene szövetséget senkivel sem köt, és az ország békessége érdekében fog működni.»

Fogadásának megerősítésére összekulcsolt két kezét a bibor-

nok tenyerei közé tette, mint a szerzetesek, mikor a fogadalmat leteszik, szokták tenni; viszont Gentilis békecsókkal tisztelte meg őt.

A történetekről közjegyző hiteles okiratot állított ki.

Kevéssel utóbb, egy második összejövetel alkalmával, Máté azt a kötelezettséget is elvállalta, hogy ő maga, fia és szövetségesei minden erejükkel azon lesznek, hogy az idegen kezekre jutott királyi javak a korona birtokába visszakerüljenek. A mire maga, fia és a vele levő nemesek esküt tettek le.

Ekkor a legátus — mint maga írja — Mátét «a római egyház szándékainak megvalósítása, a király és az ország békés állapotának biztosítása érdekében előljárónak, zászlóvivőnek, igazgatónak és előharczosnak rendelte».

E szerint mintegy a szent-szék világi megbízottjává avatta őt.

Tárgyalásokat folytatott a legátus László erdélyi vajdával, Ujlaki Csáki Ugrin tárnokmesterrel és Nemetujvári Henrikkel is, kik szintén hajlandóknak nyilatkoztak, hogy a gyűlésen vagy személyesen megjelennek, vagy megbízottak által képviseltetik magukat, és Károly-Róbertet királynak elismerik.

Ezalatt urak és nemesek tömegesen gyülekeztek az ország fővárosába, hová az a vágy vezérelte őket, hogy a tizenhatsz esztendő óta dúló testvérharcznak véget vessenek.

A főpapok sorából megjelentek: a két érsek, a váci, nyitrai, pécsi, egri, zágrábi, győri püspökök, sőt Benedek veszprémi főpap is, ki Ottót megkoronázta volt, s noha a pápai ítélőszék előtt meg nem jelent, az egyházi büntetésektől föloldoztatott.

Miután előleges értekezletek és megbeszélések a szellemeket kellően előkészítették, november 27-én, a Duna pesti partján (a mai Haltéren) fekvő domonkosi-zárdában tartatott meg az ünnepélyes tanácskozmány.

A gyülekezet körében Gentilis bibornok, a daliás ifjú Károly királytól kísérve, jelent meg. Az elnöki széket elfoglalván, homilia-szerű beszédet tartott.

A megelőző vasárnap evangéliumában foglalt példabeszédből indulván ki, fejtegetései alapmondatául azon ígéket választotta, melyeket a földműves intéz gazdájához: «Nemde, uram, jó magot vetettél szántóföldedbe?» Előadta, hogy Isten, a mennyei gazda, az ő magyarországi szántóföldébe jó magot vetett, melyből a jeles és szentéletű királyok sarjadtak, kik közül a legelső, szent István, a római pápától kapta a koronát. Ezzel összefüggésben áttért azon

viszony tárgyalására, mely az ország és a szent-szék között kifejlődött, a jogokra, melyek a pápát megilletik, a kötelességekre, melyek a pápa irányában az országra háromolnak.³⁷⁰

Beszéde a hallgatókra kedvezőtlen hatást gyakorolt, mely az urak és nemesek tömegeiből fölhangzó zúgolódásban talált kifejezést. Több szónok kelt föl, hogy megvédjék «az ország szabadságát». Azonban ajkaikról nem merész, forradalmi nyilatkozatok hangzottak el, a milyenek a franczia parlamentben ekkor, szép Fülöp uralkodása alatt, napirenden voltak; a szent-szék iránt való hódolat tolmácsai voltak mindannyian.

«Nem akarjuk — így szólottak — és nem engedhetjük, hogy a római egyház, vagy nevében a legátus úr az országnak királyt adjon; hanem helyeseljük, hogy azt, a kit mi az ország régi és megerősített szokása szerint királyunkká meghivunk és elfogadunk, a római egyház nevében a legátus úr Magyarország igazi királyává erősítse meg. Jövőben is, örök időkön át, az igazi pápák és a római egyház erősítsék és koronázzák meg Magyarország királyait, a kik az igazi királyi nemzetségből származnak és tőlünk egyértelműleg megválasztatnak.»³⁷¹

Erre a tiltakozásra a legátus beszédének félreértése szolgáltatott okot. Gentilis bíbornok nem léphetett föl olyan igényekkel, melyek az ország függetlenségét és királyválasztási szabadságát fenyegették.

Azt az álláspontot, melyet VIII. Bonifác az egyházi és világi hatalom egymáshoz való viszonyára vonatkozólag érvényesíteni igyekezett, V. Kelemen elhagyta volt. De még VIII. Bonifác sem követelte azt a jogot, hogy «az országnak királyt adhasson»; hanem csak azt, hogy mikor trónkövetelők között oszlik meg az ország, a szent-szék döntse el, kit illet meg a korona? és az ország azt fogadja el királyának, kit a pápa «kijelöl és megerősít.»³⁷²

Ennél a pesti gyűlésen a nemzeti ellenzék szónokai, az «ország szabadságának» oltalmazói, önként sokkal többet biztosítottak a szent-széknek. Az ország számára föntartották azt a jogot, hogy a királyi ház sarjai közül szabadon választhassa meg királyát; de elismerték, hogy «a királyi ház tagjai közül egyértelműleg megválasztott király» megerősítése és megkoronázása iránt a szent-szék rendelkezik. Ebben pedig benfoglaltatott annak a jognak elismerése, hogy a szent-szék megvizsgálhatja, vajjon a választás törvényesen ment-e véghez? s vajjon csakugyan a királyi ház egyik tagjára

esett-e a választás? E mellett nyílt kérdés maradt az, hogy a királyi ház magvaszakadtával milyen jog illeti meg a szent-széket

A legátusnak e szerint nem lehetett oka, hogy az ellenzék szónokaival vitatkozásba bocsátkozzék. Megnyugvással vette nyilatkozataikat tudomásul és ünnepélyesen kimondotta a végzést:

«A főpapok, bárók és nemesek folyamodására és kérésére, nyílt hozzájárulásukkal, Károly urat, ki dicső emlékü István magyar király leányának, Mária asszonynak, Sicilia és Magyarország dicső királynéjának fia lévén, a magyar királyok igazi nemzetségéből származik, s kinek törvényes örökösödési jogát és az ország birtokára való igényét a római egyház elismerte és megállapította, Magyarország igazi királyának a római egyház nevében elfogadjuk és ünnepélyesen megerősítjük.»³⁷³

A végzésnek ilyen fogalmazása a legátus magas értelmiségéről és politikai ügyességéről tanúskodik. VIII. Bonifác és V. Kelemen idéző- és ítélet-leveleinek lényegét a magyar hallgatóság szájaíze szerint föltálcázva tudta nyújtani. A gyülekezet ugyanis egyértelmű helyesléssel üdvözölte kijelentését.

Az urak és nemesek ezután egyenként a trón elé járultak, és a legátus kezeibe fektetve kezeiket, a szent feszületre tett esküvel fogadták, hogy Károlyt «igazi királynak, Magyarország örökösének elismerik, elfogadják, és neki mint természetes uruknak, törvényes és hű vazallusok gyanánt, engedelmeskedni és szolgálni fognak».

Majd lelkesedésükben karjaikra emelték a királyt és ujjongva körülhordozták. A «Téged Isten dicsérünk» hálaadó ének fejezte be az ülést, melynek lefolyásáról a jelenlevő két olasz közjegyző hiteles okiratot állított ki.³⁷⁴

Azonban Gentilis ezzel a vívmánynyal nem érhetett be. Állandóságának biztosításáról kellett gondoskodnia. E végett, a nemesség tömegének széteszlása után, a fővárosban marasztalt főpapokkal és zászlós urakkal folytatta a tárgyalásokat. Előterjesztette és elfogadtatta a tőle kidolgozott végzéseket (constitutiones), melyek hivatva voltak a királyi tekintély, az országos béke és az egyházi fegyelem szilárd alapjait megvetni.

«Mint a békeszerető király és a legfőbb orvos földi helytartójának követe — úgymond — az ország különböző súlyos betegségeiből legalább a legveszedelmesebbek gyógyítására alkalmazza a megfelelő szereket.»

Az ország közjogi érdekeit a végzések sorozatában öt cikkely karolja föl.

Azzal a tétellel kezdi, hogy minden országban Isten «a világi kard hatalmát, a gonoszok megfékezésére, a földi királyoknak és fejedelmeknek kezébe adta». A nélkül, hogy ezen elméleti fejtegetésben a világi uralkodóknak a pápától való függését érintené, elrendeli, hogy Károlynak, kit «az egybehívott gyűlés egyhangulag királynak elismert, ő pedig a római egyház nevében megerősített», mindenki engedelmeskedni tartozzék; kiterjesztvén rá az úgynevezett «kánoni kiváltságot» (*privilegium canonis*), mely az egyházi személyeknek sérthetetlenséget biztosít, és bántalmazókat egyházi büntetésekkel sújtja.

A királyi hatalom gyakorlásának föltétele lévén a szent koronával való megkoronázás, arról a most tényleg főnforgó esetről intézkedik, mikor a szent korona idegen kézre jut vagy megsemmisül. Nem tartja megengedhetőnek, hogy néhány gonosz ember a szent korona megsemmisítésével vagy elidegenítésével az ország belső békességének és a királyi hatalomnak megszilárdulását akadályozza. Ezért megállapítja, hogy a szent korona, ha a következő zsinatig a király birtokába nem jut, «tilalmasnak, szentségétől megfosztottnak és elvetettnak» tartassék, ő pedig új koronát készíttet, melyet a római egyház nevében megszentelvén, a királynak és országnak fog ajándékozni a végből, hogy azzal Károly király és utódai megkoronáztassanak. Előrelátó gondoskodásában még tovább megy; arra az esetre, ha ez az új korona is netán megsemmisül vagy idegen kézre jut, a két érseket fölhatalmazza, hogy a püspökök, vagy legalább nagyobb részük beleegyezésével, más koronát készíttessenek és a római egyház nevében megszentelhessenek; a mennyiben pedig a két érsek egymás között megegyezni vagy a püspökök többségének hozzájárulását kieszközölni nem képes, a teendőket a szent-szék fogja megszabni.

A királyi hatalom egy másik tényezőjét: a királyi javakat szintén a szent-szék oltalma alá állítja. «Mivel — úgymond — a királyi jogok és javak idegen kezekre jutása következtében a világi kard nem oltalmazhatja meg kellően a királyi tekintélyt, melynek csökkenése a belső viszályoktól földúlt országot a szerencsés kormányzás előnyeitől megfosztja; a lelki karddal jön segítségül.» Elrendeli, hogy a királyi javakat és jogokat tényleges birtokosaik, ha a királytól fölszólítást kapnak, tíz nap alatt, ha föl nem szólíttatnak, három

hónap alatt kiszolgáltatni tartozzanak. A király, nehogy gyöngesége ezen végzést eredménytelenné tegye, a királyi javak megtartására engedélyt csak a legátus és távozása után a tanácsosok többségének hozzájárulásával adhat.

A közbéke helyreállítása, a személy- és vagyonbiztonság ellen napirenden levő merényletek megszüntetése érdekében, a püspökök kötelességévé teszi, hogy a hatalmaskodókat jó útra téríteni igyekezzenek.

Mindezen végzéseknek egyházi büntetések adnak nyomatékot. Mindazok, a kik Károlyt királynak el nem ismerik, személye ellen merényletet követnek el, a koronát letartóztatják, a királyi jogokat és javakat bitorolják, rabolnak vagy pusztításokat visznek véghez: az egyházi kiközösítést vonják magukra, a papok ezenfölül javadalmukat elvesztik; a kik pedig megátalkodva, egy esztendő alatt, az egyházi föloldozást ki nem eszközlik, eretnekek gyanánt tekintetnek és mint ilyenek jószágvesztéssel sújtatnak.

A legátus december 3-án, mikor a végzéseket szentesítette, kitűzte a legközelebbi zsinat határnapját: a következő év május 8-át, a mikorra László vajdának a szent koronát visszaszolgáltatnia kellett. Hozzá Miklós aradi prépostot, s mivel ez célzt nem ért, a következő évben Imre váradi püspököt küldötte, a ki nem volt szerencsésebb.³⁷⁵

Így tehát a május elején megtartott zsinaton a legátus bejelentette, hogy elkészítetteti az új koronát. Nem bízván egészen az erre vonatkozólag hozott végzés jogi erejében, a legelőkelőbb urakkal külön okiratokat állíttatott ki, a melyekben magukat kötelezik, hogy a koronázásra megjelennek és az új koronát a régivel egyenlő értékűnek ismerik el. Így, junius 4-ikén, a két érsek, a zágrábi és bosniai püspökök kíséretében Téténybe ment, hol ezt a nyilatkozatot Németujvári Henrikől kieszközölte.

Egy héttel utóbb a koronát a budavári templomban, ünnepélyes mise közben megáldotta, a jelenlevő főpapok pedig a szent kenettel avatták föl.

Junius 15-én ugyanott Tamás esztergomi érsek végezte a koronázást. A király ez alkalommal eskü alatt kötelezte magát, hogy Isten törvényeinek engedelmeskedni fog, a kath. hitet megtartja, a római egyházat és papjait tisztelni és oltalmazni fogja, az országot és jogait megvédi, a nemesség szabadságait megőrzi, a zsarnokok hatalmát megtöri, mindenkinek igazságot szolgáltat, kihallgatás nélkül senkit el nem ítél.

Ez a régi koronázási eskü szövege volt. Gentilis nem tett kísérletet, hogy abba új pontokat vétesse föl, a melyek a szent-széknek az ország és uralkodója fölött különleges hatalmat biztosíthattak volna.³⁷⁶

A szent korona kiadásának megtagadásával, az erőszakos tettek hosszú sorozatával és azzal is, hogy a legátus figyelmeztetését megvetve, a szakadár szerb király fiának adta nőül leányát, — László erdélyi vajda több czímen vonta magára az egyházi kiközösítést. Mindazáltal Gentilis soká kimélte őt. Pozsonyból, hová 1309. októberben tette át székhelyét, csak december 25-ikén bocsátotta ki ellene ítélet-levelét, melyben őt bűnei részletes fölsorolása után az egyházból kiközösíti, uradalmait egyházi tilalom alá veti, jobbágyságait a hűség kötelezettsége alól fölmenti és azokat, kik vele maradnak, az egyházi temetés kedvezéseiből kizárja. Ellenben ha a következő (1310.) év február 2-ig a koronát kiszolgáltatja és megtér, az egyházi büntetésektől való föloldozás mellett még azzal kecsegteti, hogy bőséges kegyelmekkel fogja őt elhalmozni.³⁷⁷

A vajda nem törődött az egyházi büntetésekkel; sőt az erdélyi papok sem mertek az egyházi tilalommal járó kötelezettségeknek megfelelni. Ezért Gentilis még egyszer alkudozásba bocsátkozott a kiközösített olygarchával. Az esztergomi érsek, a nádor és a zólyomi főispán ápril elején találkoztak a vajdával. Velük volt Dénes ferenczrendű szerzetes, a legátus gyóntatója, s ez a tény annak jele, hogy a követek Gentilis megbízásából keltek útra. Ez alkalommal létrejött az egyesség. László vajda esküvel kötelezte magát, hogy Károly királynak hűségesen fog szolgálni és a szent koronát kiszolgáltatja.³⁷⁸

Szavát tartotta. Gentilis ekképen két esztendőn keresztül kifejtett erőfeszítéseivel jelentékeny sikert ért el. Méltányolván a nemzeti hagyományok erkölcsi súlyát, szívesen némította el ezekkel szemben személye és állása tekintélyének sugallatait; túltette magát a saját végzésén, mely az új koronát a szent koronával egyenlő értékűnek nyilvánította, és hozzájárult ahhoz, hogy Károly király a visszaszerzett szent koronával megkoronáztassék.

Ennek daczára Gentilis végső céljától, az ország belső békességének helyreállításától távol állott. Míg az ország keleti részének ura meghódolt, éjszakon Károly király hatalmát nem ismerték el.

Trencsényi Csák Máté csakhamar a kékesi egyesség megkötése után esküszegő lett. Gentilis maga panaszolja, hogy az atyai szere-

tet, a mit rá pazarolt, kárba veszett; mert Máté háládatlan volt, a jóért rosszal fizetett; a helyett, hogy a lázadók várait vette volna ostrom alá, a király hiveitől foglalt el több várat; sőt Buda várának lakóit is zaklatta; a király koronázására nem jelent meg, sőt éppen ezt az időpontot a királyi uradalmak fosztogatására használta föl; az esztergomi, váczi, nyitrai, egri és veszprémi egyházmegyék területén sok kolostort és templomot elfoglalt, elpusztított; nem egyszer fölgyújtotta a templomokat, hogy az odamenekült népet tűzzel emészsze el; a király fölszólításait, a bibornok atyai intéseit, hogy az okozott károkért tegyen eleget és a dúlásokkal hagyjon föl, hetykén megvetette.

Gonosz tetteit a legátus soká tűrte; mert (saját szavai szerint) «baráti, sőt atyai szeretettel csüggött» a garázda főúron, és nem mondott le a reménységről, hogy őt a királylyal kibékítheti. Nagyokat ígért neki s viszont keveset kívánt tőle: csak azt, hogy az egyházi javakat adja vissza, a nemeseket szokatlan szolgálatra ne kényszerítse, a királyi jószágoknak legalább kisebb részét szolgáltassa ki, a többit, noha kárhozatosan szerezte, megtarthatja maga és örökösei számára. Ezen ajánlatokat és fölhívásokat Máté feleletre sem méltatta. Vakmerősége odáig ment, hogy 1311. év tavaszán nagy sereg élén, tűzzel-vassal pusztítva Buda vára faláig nyomult, úgy, hogy az ott tartózkodó király veszélyben forgott.

Ezzel betelt a türelem serlege. A legátus most már mint bíró és boszúálló lépett föl. Julius 6-ikán nevezetes okiratot bocsátott ki, melyben mind a maga eljárását Máté irányában, mind az utóbbinak magaviseletét részletesen ismerteti.³⁷⁹ Azután így folytatja:

«Bármennyire szorosan zártuk őt ekkorig őszinte szeretetünk karjaiba, konokságának büntettei, a király és az ország ellen elkövetett merényletei, a melyekért ismételt fölszólításunk daczára elégtételt nem szolgáltatott, akaratunk ellenére kényszerítenek minket megfenyítésére. Azokra, kik királyi javakat bitorolnak és a királynak nem engedelmeskednek, zsinati végzéseinkben megszabott súlyos büntetéseket nyilvános konokságával már magára vonta ugyan; mindazonáltal a király fölszólítása, a zászlós urak és nemesek panaszai arra indítanak, hogy mint megátalkodott fiúval bánjunk el vele... Mi tehát, kik őt, mintha fiunk volna, atyai szeretetünkkel fölkaroltuk, az ország összes nemesei fölé helyeztük, jótéteményekkel tápláltuk; a makacs és megátalkodott fiút, ki a mi és a király rendeleteinek nem engedelmeskedett, most Magyar-

ország főpapjai és népei elé állítjuk, hogy az egyházi büntetések köveivel megkövezve, a kiközösítés törétől átdöfve, halott gyanánt a hívek közösségéből kidobassék, s így Isten segítségével a bűnök, zavarok, botrányok gyökerei az országból kiirtassanak. Mi ugyanis őt számtalan kihágásai miatt többször megintettük, gyakran az élő szó kardjával megsebeztük, követek által és leveleinkben nyíltan értesítettük, hogy végre a gyökérhez fogjuk illeszteni a fejszét; de bűneinek elmérgesedett keléseire az intelmek gyógyszerei hatástalannak maradtak, sőt ő napról-napra nagyobb gonoszságokat elkövetni nem átal.

Ezek után őt, ha tíz nap alatt az egyházi és királyi várakat, jószágokat és jövedelmeket vissza nem bocsátja, avagy akár a királylyal, akár ő vele (a legátussal) egyességre nem lép: ünnepelesen kiközösítettnek nyilvánítja, és az őt uraló országrészt egyházi tilalom alá veszi; várnagyait, tisztviselőit, jobbagyait az engedelmesség kötelezettségétől föloldván, egyházi kiközösítés terhe alatt arra kötelezi, hogy őt elhagyják. Végre kijelenti, hogy Máté és pártfelái, a mennyiben az egyházi kiközösítéstől haláluk előtt nem oldoztatnak föl, az egyházi temetés tisztességétől meg lesznek fosztva, tetemük «vadállatok hullája gyanánt fog elrothadni».

Ezen kemény szó után még egyszer utat tör az olasz főpap szívéből az atyai érzés, melyet a magyar zsarnok irányában meglepő bensőséggel táplált.

«A nevezett Máténak nyíltan tudomására hozzuk — úgy mond — hogy ha az egyház, a király és a mi irányunkban engedelmességre tér; ha eddigi engedetlenségét, megvetést tanúsító eljárását és megátalkodottságát a kedves hódolat szolgálatkészségével és köteles elégtétel nyújtásával jóváteszi és helyrehozza: mi őt nemcsak a büntetésektől kegyesen föloldozzuk, hanem kegyelmekkel és kedvezésekkel, a mennyiben hivatalunkkal megegyeztethető, elhalmozzuk».³⁸⁰

Ezen okirat több tekintetben páratlanul áll. A bíró, mikor a bűnös fölött ítéletet mond, egyúttal személyes érzelmeinek tolmácsa lesz, megcsalt bizodalmanak, viszonzatlanul maradt szeretetének fájdalmát megható módon tolmácsolja. Még azt sem hallgatja el, hogy mások őt naivnak, könnyen hívőnek tartották; s hogy mind-ezeknek daczára bízni és szeretni meg nem szűnt.

Az a varázshatalom, melyet az istentelen zsarnok, a zord olygarcha gyakorolt a jámbor szerzetesre, a sima diplomatára, — rejtély marad.

A legátus az ország főpapjainak és a szerzetesrendek főnökeinek meghagyta, hogy ítélő-levelét minden ünnep- és vasárnapon, az előírt szertartások kíséretében hirdessék ki, mindaddig, a míg Máté úr és czinkostársai bűnbánólag megtérnek.

Rendelkezésének nem volt foganatja. A király kénytelen volt szeptember második felében sereget vezetni, valóságos hadjáratot indítani Máté ellen.

Gentilis nem volt ennek a háborúnak tanúja. A pápa visszahívta, hogy résztvegyen a délfranciaországi Vienne városban összehívott egyetemes zsinaton. 1311 szeptember 10-én hagyta el hazánkat.³⁸¹

E szerint távoznia kellett, mielőtt a tervezett és megkezdett művet befejezhette volna. Mindazáltal így is küldetése nem maradt eredménytelen. Károly-Róbert uralmát szilárd alapokra fektette, melyeket többé sem ellenségeinek hatalma, sem az ő saját kormányzási hibái megingatni nem bírtak.

* * *

A pápai legátusok, akkor is, mikor politikai érdekek idézték elő küldetésüket, mindig egyházi feladatok megoldására kaptak megbízást, egyúttal működésük területén a legfőbb egyházi hatósággal, a pápa helytartójának tisztevel voltak fölruházva.

Így Gentilis a polgárháborúk idejében megzavart egyházi állapotok rendezésére volt hivatva. Ezen célra irányult az 1308-ik év végén tartott pesti gyűlés számos végzése. Büntetéseket szabott a papokra, kik kánonellenes úton jutnak egyházi javadalomhoz, bűnös viszonyban élnek, világi urakat egyháziak ellenében támogatnak; továbbá a világiakra, kik pápai követeket vagy főpapokat bántalmaznak, pápai futárokat és hírnököket föltartóztatnak, egyházi javakat bitorolnak. Az istenitisztelet rendjét és a szentségek kiszolgáltatásmódját szabályozó végzéseket, melyeket IV. László idejében a pápai legátus szentesített, megújítja; az eljárást, melyet a megüresedett érseki és püspöki székek betöltésénél a káptalanok követni tartoznak, szabályozta.

Ezen végzésekben a politikus és főpap mellett a tudomány munkásának szava is hallható. Kifejti azon hátrányokat, melyek a papok tudatlanságából, névszerint a kánoni jogban való járatlanságukból, az egyházra háromolnak. Elrendeli, hogy minden érseki székhelyen egy jogtudor, minden püspöki székhelyen legalább a gramatikában

vagy logikában kiképzett tanár a papjelölteket és szegény tanulókat ingyen oktatásban részesítse, a miért vagy káptalani javadalmat, vagy illő fizetést élvezzen.³⁸²

Ezen végzések olyan tekintélyben állottak, hogy azokat sok évvel távozása után a magyar főpapok megújították és végrehajtásuk iránt rendelkeztek.³⁸³

Gentilis azzal a fölhatalmazásával, hogy minden eléje hozott peres ügyben ítélhet és minden hozzá intézett előterjesztés tárgyában intézkedhetett, sűrűen élt. Első sorban a főpapi székek betöltése körül főnforgó bonyodalmak vonták magukra figyelmét.

Az 1308-ik év december 10-ikén Párisi Péter mester, erdélyi kanonok, mint káptalanának megbízottja, megjelenvén előtte, a következőket adta elő. Péter erdélyi püspöknek a megelőző év november 27-ikén bekövetkezett halála után, László erdélyi vajda a püspöki palotát és jószágokat lefoglalta, és mikor a kanonokok új püspök választása végett a kitűzött napon egybegyűltek, a fegyveres néppel rájuk ütött, többeket közülök börtönbe vetett. Néhány nap mulva foglyait szabadon bocsátotta, az elmenekülteket erőszakkal visszahozatta, és megparancsolta nekik, hogy január 7-ikén választó gyűlést tartsanak és az ő fiát válaszsák meg. A mondott napon pedig megjelent a káptalanban s maga vette át az elnöki tiszteletet; a nélkül, hogy szavazóbizottságot választatott és a káptalani tagokat szavazásra szólította volna föl, fölolvastatta a fiának megválasztásáról szóló jegyzőkönyvet, melyet a káptalan és a kanonokok pecséteivel megerősített. Ezekután a káptalan fölkéri a legátust, hogy küldjön le szavazatszedőt, a ki a megejtendő új választásnál a káptalan bizalmi emberével együtt a szavazatokat összeszedje és így a törvényes választást lehetővé tegye.

A bibornok az ügyet, vizsgálat eszközése és jelentéstétel végett, ügyhallgatóinak (auditores) adta át.

Mielőtt azonban érdemleges határozatot hozott volna, 1309 augusztus 25-ikén az erdélyi káptalan küldöttsége jött Budára és a legátusnak bemutatott tizenhat függő pecséttel és tizenöt kanonok aláírásával ellátott okiratot, melyben a káptalan kijelenti, hogy választási szabadságát visszanyervén, egyhangú fölkiáltással megválasztotta Benedeket, a buda-szigeti dominikánus zárda perjelét, kinek választását megerősíttetni kérte.

A bibornok ügyhallgatói két kifogást emeltek a választás törvényessége ellen; először, hogy nemcsak a püspök halála, hanem

a választási szabadság visszaállítása óta több mult el három hónapnál, minél fogva a püspöki szék betöltése a szent-székre háromlőtt át; másodsor, hogy a kanonokok, mivel a pápai követ által rájuk kivetett adót meg nem fizették, a kiközösítés büntetését vonták magukra s így a választási képességet elvesztették. Egyébiránt kijelentették, hogy ha negyven nap lefolyása alatt a káptalan ezen két pontra nézve kellő mentséget tud fölhozni, és a püspök-választás iránt kifogást senkisé meg tesz, a pápai követ igazságot fog szolgáltatni.

November 11-ikén a Nagyszombatban időző legátusnak az erdélyi káptalan megbízottja előmutatta az adó lefizetéséről szóló nyugtatványt, továbbá igazolta, hogy a káptalan a megtörtént választás napjáig «folytonos és szörnyű félelem» akadályozta a püspök-választásban, és Benedek megválasztása ellen senki sem emelt kifogást.

December 16-ikán Pozsonyban az ügyhallgatók kikérdezték a választás előzményei iránt a káptalan küldöttét. Ez előadta, hogy a káptalan dékánja, némely elhajtott marhák visszaszerzése végett, fölkereste magát László vajdát, a ki a marhák visszaadását elrendelte és azután úgy nyilatkozott, hogy nem akarja többé gátolni a káptalan püspöke megválasztásában; «unom — így szólott — a sok mende-mondát és gyalázkodást, szeretném, ha a káptalan mielőbb hozzálátna a püspökválasztáshoz, mire nézve teljesen szabad keze van, ne tekintsen fiamra, válaszszon, a kit akar, de szívesen látnám, ha megválasztának fráter Pétert a pálosok szerzetéből, vagy fráter Benedeket, a domonkosiak buda-szigeti perjelét, s ha ez így megesnék, a káptalannak visszaadnám várait és uradalmait; ellenben ha a káptalan valakit választ, ki nekem nem barátom, ez esetben a káptalan jószágait megtartom.» Erről levelet is adott, melyet a dékán a káptalannak bemutatott. Az ezután megindult tanácskozásokban némely kanonokok azt hangoztatták, hogy jó volna nemes, tudós és hatalmas férfiút választani, ki a káptalan jószágait visszaszerezné és megvédené; mások Benedek perjelt ajánlották. A választásra kitűzött napon az egyik Benedek megválasztását indítványozta, mire a többi valamennyi hozzájárult.

Ezen előadás méltán kétséget támaszthatott az iránt, vajjon a káptalan választási szabadsága csakugyan helyre volt-e állítva, miután a kanonokok súlyos nyomás alatt állottak.

Az ügyhallgatók ez ügyben kérdéseket intéztek a káptalan küldöttéhez: vajjon a kanonokok kérték-e a vajdától, hogy Benedek megválasztásához járuljon, vagy a vajda fenyegetésekkel követelte

a megválasztatását, vagy Benedek maga kéréssel és ígérettel szerezte-e meg a kanonokok szavazatát? A küldött kijelenté, hogy a kanonokokat a választásra Benedek perjel buzgó vallásossága ösztönözte, a kinek személyét, a mióta ő mint perjel Gyulafehérvárt működött, és az elhunyt püspök barátja és tanácsadója volt, ismerik, de nem hallgatta el, hogy befolyást gyakorolt rájuk a vajda azon ígérete, hogy az elfoglalt várakat és jószágokat visszaadja.

Az ügyhallgatók ezért tudakolták, hogy a káptalannak hány tagja vett részt a választásban? és mikor azt a feleletet kapták, hogy öten távol tartózkodván, nem jelenhettek meg, azt a kérdést vetették föl, vajjon más választásoknál a távollévőket szokás volt-e meghívni? A megbízott erre nézve nem tudott fölvilágosítással szolgálni, miután — úgymond — hosszú idő óta Erdélyben püspök-választás nem volt.

A következő napon a küldött arra kérte az ügyhallgatókat, hogy az ügyet mielőbb intézzék el, mivel a halogatás «az egyházra és javaira veszedelmes».

Azonban ennek daczára az ügy csak több mint fél esztendő mulva nyert elintézését. 1310 július 2-ikán a legátus nyilvános ülésben kijelenté, hogy Benedeket «megerősíti és erdélyi püspökké kinevezi».³⁸⁴

E szerint mint a pápa teljes hatalmú követe rendelkezett, és Benedeknek többé sem érseki, sem pápai megerősítést kérni nem kellett.

Míg László vajda jelöltjének, érdemes szerzetesnek, nyugodt lelkiismerettel adhatta a megerősítést, Németujvári Henrik győri jelöltjével szemben nehéz helyzetbe jutott.

Tivadar győri püspök halála után a káptalan választásra egybegyűlvén, kétségkívül a legsúlyosabb kényszerítés alatt, Németujvári Henrik törvénytelen fiát, a húsz éves Miklóst, ki ekkor már a szent Adalbertről nevezett győri prépostságban ült, választotta meg püspökévé egyhangúlag, sőt nem tartózkodott a jegyzőkönyvben ezt a választást «isteni sugalmazásnak» tulajdonítani.

Gentilis bibornok a megerősítésért a felelősséget elvállalni hajlandó nem volt, de másrésről a hatalmas főurat, kit ő nyert meg Károly Róbertnek, elidegeníteni sem akarta. Így történt, hogy a megválasztott püspök Avignonba küldött követ által a pápánál szorgalmazta a megerősítést. V. Kelemen Gentilis véleményét kérte ki.

Ezalatt Miklós, mint «választott püspök», sokat forgott Gentilis környezetében, és buzgó tevékenységet fejtett ki Károly-Róbert érde-

kében. Így tehát az ő «erényeiről és tudományáról» a legatus kedvező jelentést küldött, a melyhez a király meleg ajánló levelet csatolt. Ezeknek hatása alatt a pápa 1309 július 28-ikán Miklóst megerősítette.³⁸⁵

Ellenben minden tekintetben kénytelen volt Gentilis félretenni Németujvári Henrik pécsi jelöltjének ügyében, a kivel szemközt a legerélyesebb eljárást követte.

Magyarországba érkezése előtt történt, hogy a pécsi káptalan tagjai a püspökválasztásnál megegyezni nem tudván, egyetértőleg az esztergomi érsekre bízák a püspöki szék betöltését. Tizennégy kanonok Esztergomba ment, a hol írásban és eskü alatt kötelezték magukat, hogy azt, a kit ő ajánl, elfogadják. Az érsek a püspöki székre Péter kanonokot és tolnai főesperest emelte és püspökké fölszentelte.

Azonban Németujvári Henrik erről értesülvén, a püspök pécsi várát, székesegyházát és jószágait elfoglalta s Miklós pécsi éneklő kanonoknak adta át, a kihez a káptalan egy része csatlakozott, míg merényletéért az esztergomi érsek őt egyházi átokkal sújtotta.

Miklós kanonok, bizonyára pártfogójának hatalmában és befolyásában elbizakodva, Gentilis előtt, kevéssel Budára érkezése után, az esztergomi érsek és «a magát pécsi püspöknek nevező» Péter ellen, az igazságtalanul kihirdetett egyházi kiközösítés miatt, pert indított, melynek vitelével egyik kanonoktársát, kétségkívül a pécsi egyetem tanárát és a legátus egyik jegyzőjét bízta meg. Az alperesek szintén a legátus udvari emberei közül választottak ügyvédet.

A per hosszadalmasan folyt, mert számos tanú kihallgatását tette szükségessé.³⁸⁶

De mielőtt a per befejeztetett, Gentilis 1309 augusztus 26-ikán Miklós kanonokhoz levelet intézett, melyben elmondja, hogy a mióta az országban tartózkodik, a pécsi káptalan részéről és más oldalról sűrűn érkeztek ellene panaszok, mert a pécsi egyházat, várát, jobbjait, tizedeit, jószágait és jogait, azonképen a káptalan, a prépostság, az olvasó- és éneklő-kanonokság javait elfoglalva tartja, a mely tény teljesen bizonyos és semmi szín alatt el nem tagadható.

Mind e napig szívfájdalommal szemet hunyt a merénylet felett azon oknál fogva, «hogy a király és az ország érdekeit biztosabban előmozdíthassa»; mindazáltal tovább ezt az iszonyú gonoszságot nem tűrheti. Miklósnak egyházi átok és javadalomvesztés terhe alatt megparancsolja, hogy ezen irat átvételétől számítandó három nap

alatt adja át a bitorolt javakat a pécsi káptalannak, vagyis a helyben székelő kanonokok többségének, a kik azokat az ő (a legátus) nevében fogják átvenni és kezelni, míg ő a pécsi egyház ügyében igazságot szolgáltat és úgy rendelkezik, a mint az egyház java és érdeke követeli. A levél végéhez intést és fölszólítást csatol azokhoz, kik Miklós kanonoknak a pécsi egyház javainak elfoglalásában és bitorlásában «czinkostársai és pártfogói» voltak, hogy őt tanácscsal vagy tettel támogatni szünjenek meg, különben az egyházi kiközösítést rájuk is kiterjeszti és ellenük más módon is el fog járni.

Kétség nem merülhetett föl az iránt, hogy ez a figyelmeztetés a Nemetujváriaknak szólt.

Gentilis ezt a levelet a pécsi káptalanhoz küldötte azzal a meghagyással, hogy a pécsi dominikánusok, pálosok és francziskánusok főnökeinek és más tisztes emberek jelenlétében nyilvánosan adja át Miklósnak, és az átadásról okiratot állítson ki; ha azután három nap alatt Miklós szót nem fogad, a székesegyházban vagy legalább a város más templomaiban a beharangozással összehívott hívek előtt hirdesse ki az ítéletet és folytassa az eljárást ellene, míg a szégyen a megalázkodásra és bűnbánatra rá nem viszi; azokat, kik őt tettel vagy tanácscsal támogatják, szintén átkozza ki; jobbágyait és alattvalóit pedig egyházi fenyítéssel kényszerítse, hogy a bitorlónak ne engedelmeskedjenek.

Egy pálos szerzetes hozta Pécsre és szeptember 26-ikán kézbesítette a káptalannak a legátus levelét, mely mindjárt az ott jelenlevő Miklós kanonok előtt fölolvastatott. Ez — mint a káptalan Gentilisnek jelenti — alázattal és tisztelettel hallgatta meg tartalmát és kijelentette, hogy még aznap kivonul a pécsi püspöki várból, a hová többé vissza sem tér; de a várat csak annak, ki az ő gondjaira bízta, adhatja át, és Pétert püspökének el nem ismerheti; a bibornokkal személyesen szeretne találkozni, de Budára menni nem mer; minden rendeletét teljesíteni fogja, noha erre nem kötelezhető, mivel ítéletétől a szent-székhez fölbbezett.

Ezek után a káptalan köréből és délután Pécs városából távozott; pártfogójához vonult.

Mivel e szerint sem a várat, sem a lefoglalt püspöki és káptalani jószágokat vissza nem adta, a három nap letele után az egyházi kiközösítést a káptalan ünnepélyesen kihirdette.³⁸⁷

Nehézség nélkül történhetett meg a bosniai püspökség betöltése. A káptalan egyhangulag Gergely szent-ágostonrendbeli szer-

zetest választotta meg; 1308 december 19-ikén bemutatta «a sok pecséttel megerősített» jegyzőkönyvet a legátusnak, ki azt megvizsgálás végett egyik ügyhallgatójának adta át. Miután ez kifogást nem talált, Gergely püspök a megerősítést haladéktalanul elnyerte.³⁸⁸

A legátusnak az egyházi törvényekhez való szigorú ragaszkodását és egyúttal ildomosságát érdekesen világosítja meg a pannonhegyi apátság betöltésének esete.

Az 1308 őszen történt apátválasztásról kiállított és bemutatott jegyzőkönyv megvizsgálásánál a legátus ügyhallgatói és jogtudósai úgy találták, hogy az eljárás a kánonok szabályainak megfelelő nem volt; a megválasztott János apát személye ellen pedig az a kifogás emeltetett, hogy szembaja miatt alkalmatlannak mutatkozott. Ennek következtében a bibornok a választást megsemmisítette, a monostort ebben az esetben a választói jogtól megfosztotta és az apát kinevezését magának tartotta fenn.

Ekkor alkalmas és érdemes férfiút kívánván a monostor élére állítani, arra az eredményre jutott, hogy az országban régtől fogva uralkodó viszályok közepett a szerzetesek száma megfogyván, olyant, «kit szíve szerint a monostor kormányzására teljesen hivatottnak tekinthetne, nem talál». Ezért figyelmét a monostor választottjára irányozta, kit egyéb jeles tulajdonságai és szerzetestársainak belé helyezett bizalma mellett az a körülmény is ajánlott, hogy «magyar törzsből származott» és a szomszéd főurakkal jó viszonyban áll. Ennélfogva szembaja daczára, a mely különben is «ügyes orvos kezelése alatt gyógyítható», János szerzetest apáttá kinevezte, és a pécsi püspök által az egyházi áldással fölavattatta.³⁸⁹

Egy súlyosabb testi fogyatkozás javadalomvesztést vont maga után Lukácsra, Nyiri Paska fiára, kinek a legátus a pápától nyert fölhatalmazás alapján a váczi káptalanban kanonoki javadalmat adományozott. A káptalan ugyanis az adományozást érvénytelennek tekintette, mivel Lukács mindkét keze meg volt csonkítva s erről, vagyis a csonkítás következtében szükségessé vált dispenczióról az adománylevélben említés nem történt. Lukács a legátus előtt megkísérlé igényeit érvényesíteni, azonban a pernek rá nézve kedvezőtlen kimenetele volt, mert a hozott ítélet az adománylevelet érvénytelennek nyilvánította.³⁹⁰

Nemcsak javadalmi perek foglalkoztatták a legátus jogászait. A legkülönbözőbb vagyoni jogi kérdések vitettek eléjük eldöntés

vége. Így Budai Miklós a jászói prépost részére szállított élelmi szerek és takarmány fejében tizenhárom márkát követelt. Budai apácák tőlük erőszakosan elvett ház és szőlő visszaszerzése érdekében indítottak pert egy pesti polgár és neje ellen. Az erdélyi káptalan a szász plébánosok ellen, kik az őket terhelő szolgálmányokat megtagadták, jogait a legátus tekintélyével igyekezett megővni. A nagyszombati klarisszák tizedmentességük érdekében az esztergomi és fehérvári káptalanok ellen szállottak síkra. A nyitrai főesperes, ki javadalmát haszonbérbe adta volt egyik kanonoktársának, ezt a ki nem fizetett bérösszegben, megfelelő bírságban és az esküszegés bűnében elmarasztaltatni kérte.³⁹¹

A legátus udvari személyzetének nem kevés gondot és fáradtságot okozott az ő saját illetményeinek behajtása. Ugyanis régi gyakorlat szerint a pápai legátus utazásának és ellátásának költségeit nem a szent-szék fődözte, hanem azon ország papsága, a melynek területén működött. E végből Gentilis is fölhatalmazást kapott, hogy az összes egyházi javadalmasokra, szerzetes- és lovagrendekre, kiváltságot vagy szabadalmat nem tekintve, belátása szerint évi adót vethessen ki, s ezt azokon, kik megfizetni vonakodnak, egyházi büntetések alkalmazásával hajthassa be.

Gentilis ezen fölhatalmazás alapján Dalmáciában, Magyar- és Lengyelországban megadóztatta a világi és szerzetes papságot. E tekintetben kétféle eljárást követett: majd az egyes javadalmakat külön adóztatta meg, majd az egyházmegyékre átalányösszeget vetett ki. Számadataiból — melyek, sajnos, megcsonkítva maradtak ránk — tudjuk például, hogy a kalocsai érsek 240, a győri püspök 150, a csanádi 40, a nyitrai 20, a szerémi 15 ezüst márkát, az erdélyi egyházmegye (püspök, káptalan, papság) 313 márkát tartozott fizetni évenként. (Egy márkának négy aranyforint értéke volt.)

Ezen jelentékeny összegek behajtása nagy nehézséggel járt; nem egyszer kellett a legátusnak részletfizetésekkel megelégedni, sőt az egyházi büntetések alkalmazásához nyulni. A nyílt ellenszégülésnek csak egy esetével találkozunk. Az erdélyi püspök 1311 július 24-ikén a legátus által a negyedik esztendőre eső adónak «gonoszul és istentelenül» történt kivetése ellen ünnepélyes óvást emelt, és a pápához fölebbezést jelentett be. Azonban már néhány hét múlva meggondolta a dolgot. Szeptember 12-ikén megbízottja a három első esztendőre kivetett összeg hátralékából 520 és fél márkát lefizetett a legátus kezeihez, a ki a hátramaradó 418 márká-

tartozás lefizetésére «kegyelemből» a következő évi husvétig haladékat engedett.³⁹²

A csonka állapotban fönmaradt számadásokból³⁹³ az összeget, a mi Gentilis pénztárába Magyarország részéről tényleg befolyt, pontosan nem állapíthatjuk meg; de tudjuk, hogy az a 8000 márkát, vagyis harminczkétezer arany forintot meghaladta;³⁹⁴ a mely roppant összeg azonban nem fog túlzottan nagynek föltűnni, ha tudjuk, hogy Gentilis udvarában huszonöttnél több, részint előkelő állásu, részint magas tudományos képzettségű egyházi és világi hivatalos egyén és egész sereg cseléd volt alkalmazva.

Azon széles hatalomkörnél fogva, melylyel Gentilis föl volt ruházva, az ő magyarországi működése alatt nem forgott fönn annak szükségessége, hogy akár a király, akár a főpapok közvetlenül V. Kelemen pápához forduljanak. Mindazáltal néhány esetben megtették ezt.

Az 1308-ik év őszén Karácson kalocsai olvasó-kanonok Avignonba küldetett «a királyt és a kalocsai érseket illető ügyekben», a melyeknek természetéről tudomásunk nincs.³⁹⁵

A következő évben — mint láttuk — a győri püspöki szék betöltése tárgyában a pápa rendelkezett.

Ugyancsak 1309 nyarán egy bulla arról a föltűnő tényről tudósít, hogy a pápa a magyar király alkanczellárjának, a nápolyi király kérésére, megengedi, hogy mint fehérvári prépost a küküllei főesperességet megtarthassa.³⁹⁶

1310-ben V. Kelemen megengedi Károly-Róbertnek, hogy fogadalmi imádságait jó cselekedetekkel pótolhassa. 1311-ben rendelkezik a győri püspöknek fölszenteltetése iránt, továbbá Pál bosznia-horvátországi bánt az egyházi kiközösítéstől fölmenti és kérésére egy zárai papnak zágrábi kanonokságot adományoz.³⁹⁷

Gentilis még Magyarországbán időzött, mikor a kalocsai érsekség megüresedvén, Demeter dömösi prépost, 1311 nyarán, érsekké megválasztatott. A kalocsai és bácsi káptalanok a megerősítésért a legátushoz folyamodtak, a ki azonban arra utalván, hogy a visszahívó iratot megkapta, nem érezte magát többé följogosítva, hogy ebben az ügyben eljárjon. A megválasztott érsek és a két káptalan küldöttei Franciaországba kényszerültek fáradni. Az 1312-ik év május elején Vienneben járultak a pápa elé, a kit azután Avignonba kísértek. Itt az ügy tárgyalás alá vétetett; azonban nehézségek merültek föl, melyek szükségessé tették, hogy Demeter személyesen

jelenjék meg. Ezen fölhívásnak az érsek nem felelt meg.³⁹⁸ Ügyét — mint látni fogjuk — csak V. Kelemen utóda intézte el.

Ugyanezen időben a váci püspökség betöltésénél hasonló eset forgott fönn. A káptalan Miklós dömösi prépostot választotta meg, a ki az esztergomi érsekhez folyamodott a megerősítésért. Ez ellen azonban óvást emelt két kanonok, állítván, hogy a választásra meg nem hivatott, és a király is, mivel hozzájárulása ki nem kéretett és a megválasztottnak személye ellen alapos kifogásai voltak. Az érsek ennek következtében a megerősítést megtagadta és az ügyet a szent-szék elé terjesztette, a feleket fölszólítván, hogy kitűzött határnapra Avignonban jelenjenek meg.

A király és a két kanonok megbízottjai megjelentek; de a választott püspök elmaradt. A pápa 1313 augusztus elsején az esztergomi érseknek meghagyta, hogy Miklóst a püspökség ideiglenes adminisztrátor tisztétől — melyet az érsek ruházott volt rá — mozdítsa el és a pápai ítélőszék elé idézze.³⁹⁹ Miklós nem hódolt a parancsnak, s a megerősítést nem nyerte el. A püspökség több éven át üresedésben maradt.

Az 1314-ik év elején Gergely bosniai püspök Péter esztergomi pálos perjelt Avignonba küldvén, általa — ismeretlen okból — bejelentette a püspökségről való lemondását, melyet a pápa elfogadott,⁴⁰⁰ ki most támaszkodván arra a kánonra, mely a lemondás által megüresedett püspöki szék betöltését a szent-székre bízta, — Guiskárd francia (trégieri) püspököt helyezte át a bosniai püspökségre. Ez azonban, úgy látszik, a király részéről székének elfoglalásában nehézségekkel találkozott, mert nemsokára szintén lemondott.⁴⁰¹

Politikai ügyben Károly-Róbert király csak egyszer fordult V. Kelemenhez, mikor 1311 őszén Zára város küldöttei megjelentek előtte, és kinyilatkoztatták, hogy a velencei köztársaságnak, mely a várost erőhatalommal uralma alatt tartotta, az engedelmességet fölmondották és a magyar korona hűségére visszatérnek. A király ekkor föl kérte a pápát, utasítsa Velenczét, hogy ebben nyugodjék meg, sőt a városhoz tartozó területeket is bocsássa ki kezeiből. Ezt a levelet a pápának Jakab nevű követ vitte meg, a kire «egyéb ügyek» is voltak bízva.⁴⁰²

Ez a követ kétségkívül azonos Jakab zágrábi préposttal, a kire Ágoston zágrábi püspök 1310-ben, egyházmegyéje területén, a pápa rendeletéből, a templomos-lovagrend tagjai ellen emelt vádak tárgyában a vizsgálat megindítását bízta.⁴⁰³ És így valószínű, hogy

küldetése összefüggésben állott a templomos-rend eltörlésére vonatkozó törekvésekkel, a melyek a viennei egyetemes zsinaton (1312 márczius 22-ikén) czélt értek.

A zsinat tárgyalásairól fönmaradt emlékekben nem találjuk ugyan annak nyomát, hogy magyar főpap azokban részt vett volna; ⁴⁰⁴ de a templomosokra vonatkozó végzés előtt Magyarország is meghódolt.⁴⁰⁵

A következő (1313) év végén hazánkból, a király vagy főpapok részéről, Avignonba szomorú és szégyenteljes előterjesztés ment, a mely előadta, hogy «Magyarország és a szomszéd területek lakói a schismatikus, tatárok és más elegyes hitetlen népektől, támadásoknak, pusztításoknak vannak kitéve, fogságot, szolgaságot, börtönt és mindenféle kínzásokat kényszerülnek szenvedni, a nélkül, hogy magukra hagyatva ellenállani képesek volnának». A pápa, hogy ezen schismatikus és pogány népek ellen a harcvágyat éleszsze, általános bűnbocsánatot biztosított azoknak, kik az ellenök indítandó hadjáratban elesnek, vagy a vett sebekben meghalnak.⁴⁰⁶ Ez volt az utolsó kegy, a melyben V. Kelemen hazánkat részesíté.

HARMADIK FEJEZET.

XXII. János. — Intőlevele Károly Róbert királyhoz. — Főpapi székek betöltése. — A szent-szék szerepe a magyar és nápolyi uralkodóházak között folytatott házassági és örökösödési tárgyalásokban. — Az inkuiziczió Magyarországon. (1314—1334.)

KÉT évnél hosszabb ideig volt üresedésben V. Kelemen pápának 1314 ápril 20-án bekövetkezett halála után a pápai szék, melyet végre 1316 október 7-én De Ossa Jakab bibornok, XXII. János névvel foglalt el. A franciaországi Cahors városkában mint szegény varga fia született. Tanulmányai Nápolyba vezették, hol II. Károly király fiainak tanítója lett. Egykori növendéke, Róbert király előmozdította pápává megválasztását és ezzel biztosította dynasztiája számára a szent-szék pártfogását.

Károly Róbert a következő év tavaszán küldötte hozzá gyóntatóját, Péter atyát, a fehérvári domonkosok perjelét. Levelében vallja, hogy «a kath. egyház egyéb fejedelmeinél különösebben tekinti magát a római egyház, mint anyja irányában lekötelezettnek»; minélfogva szolgálatait ajánlja föl.

XXII. János köszönetét tolmácsolta válaszában és biztosította arról, hogy «az őszinte ragaszkodás, melyet az Anjou-ház iránt korábban táplált, a mióta magas méltóságára emeltetett, még fokozódott; s így mind személyes, mind országos ügyekben kegyeire számíthat».⁴⁰⁷

Ezt mindjárt alkalmá nyílt az üresedésben levő főpapi székek betöltése körül tett intézkedéseivel bebizonyítani.

A kalocsai érsekké 1311-ben megválasztott Demeter dömösi prépost ügyét, melyet V. Kelemen halálakor elintézetlenül hagyott, a pápa most úgy döntötte el, hogy a választást «nem ugyan a prépost személyében talált fogyatkozás miatt, hanem bizonyos más okokból» megsemmisítette és a királytól ajánlott s kevéssel utóbb

kancellárrá kinevezett László ferenczrendű szerzetest, a ki Péter atya társaságában személyesen jött a pápai udvarhoz, érsekké kinevezte, haladék nélkül fölszenteltette és az érseki paláttal föl-diszítette. Magát a királyi követet pedig a Guiskárd püspök lemondásával megüresedett boszniai püspökségre emelte.⁴⁰⁸

Végre azzal a kijelentéssel, hogy ő a javadalmak összehalmozása tárgyában hozott egyházi törvényeket szigorúan meg akarja ugyan tartani, de a király kéréseitől «legyőzetett», — János királyi alkanczellárt újból fölhatalmazta, hogy a fehérvári prépostság mellett a kü küllei főesperességet megtarthassa.⁴⁰⁹

Mindazáltal Péter atya nemcsak a király kéréseit terjesztette elő, hanem őszintén föltárta az ország és az egyház bajait, melyeket a király önkényes kormányzata előidézett. A pápa ennek következtében atyai hangon szóló intő levelet írt Károlyhoz. Figyelmezteti azon jótéteményekre, melyekkel őt Isten elhalmozta; hatalmas uralkodó-ház sarja gyanánt kincsekben bővelkedve, a magyar koronára az elsőszülöttség jogával ellátva küldötte a világra, gyermekkorában trónra emelte, mint ifjút Magyarországra bevezette és az emberek általános véleményével ellenkezőleg, a vetélytársaitól nagy részben elfoglalt, belzavaroktól szétszaggatott ország békés birtokába juttatta. Bizonyítsa be háladatosságát azzal, hogy az egyházakat és egyháziakat tiszteletben tartja, a bitorlók és erőszakoskodók ellen, kik hír szerint sokféleképen támadják és zaklatják, megoltalmazza. Ily módon a világi dicsőség mellett az isteni jutalomra is számíthat. «Kérünk tehát, szeretett fiunk, hogy ezekre irányozzad, ezekhez szoktasd, ezekbe avassad lelkedet; egyúttal olyan tanácsosokkal és udvari emberekkel vedd magadat körül, kik az Úr parancsainak ösvényén vezetnek, nem vonnak el gonosz sugalmazásokkal, nem térítenek le rossz példával a helyes útról, kik békés állapotodért buzgólkodnak, az egyházi személyeket és egyéb alattvalóidat támogatják, s nem keresik mások kárában a maguk hasznát. Mi ugyanis a te világi érdekeidet is fölkaroljuk és szerencsés állapotod megővése céljából följajánljuk az apostoli kegy támogatását, úgy, hogy fiúi bizalommal fordulhatsz mindenkor hozzánk.» Ugyanakkor az esztergomi érseket értesíti, hogy tudomást nyert érseki tartománya papjainak botrányos életéről. Meghagyja neki, hogy a botrányt szüntesse meg; mert különben kénytelen lesz maga közbelépni.⁴¹⁰

Az intelmek, a miket a pápa a királyhoz intézett, hatástalanok maradtak. Az ország érsekeinek és püspökeinek arra a szokatlan

lépésre kellett magukat elszánniok, hogy 1318 február havában Kalo-
csán mindnyájan egybegyülekezvén, szövetségre léptek egymással.
Az a határozatuk, hogy «az egyházi javak és jövedelmek megtáma-
dói, fosztogatói, letartóztatói és lefoglalói ellen, akármilyen rangban
és méltóságban álljanak, egyetértőleg mindkét bárdal (vagyis egy-
házi és világi fegyverekkel) küzdeni fognak»,⁴¹¹ elárulja, hogy nem-
csak az olygarcháktól, hanem a királytól is szenvednek sérelmeket.

Egyikük, Miklós győri püspök kevéssel utóbb nyíltan mint
panaszos és vádló lépett föl Károly ellen. A pápának bejelentette,
hogy a király «inkább indulatainak, mint a józan észnek szavára
hallgatva és némely tanácsosaitól elcsábítva», a püspöki székhelyül
szolgáló várat, a püspökség egyéb javait és tizedeit elfoglalta és
híveinek adományozta. Az esztergomi és kalocsai érsekek nem
haboztak a király ellen tanúságot tenni, és a püspök előadását leve-
leikben megerősítették. A pápa ennek következtében az elidegení-
tett egyházi javak visszaadására hívta föl a királyt,⁴¹² a ki ezt meg-
is tette.⁴¹³

A következő (1319) év folyamán a szentéletű zágrábi püspök
járt Avignonban «Magyarország egyházainak némely ügyei» végett.
Ezeknek természetéről nincs tudomásunk. A király, bizalmas emberei-
nek sugallatára, azt hitte, hogy ellene emelt vádat a szentszék előtt,
és ezért a visszatérő főpappal neheztelését érezte. A pápa erről
értesülvén, azon volt, hogy lecsillapítsa a király haragját; értesít-
tette őt, hogy a püspök a rábízott ügyek elintézésében nagy körül-
tekintéssel járt el, és uralkodójáról magasztaló kifejezésekkel szólt.⁴¹⁴

Az 1320-dik év tavasz elején kancellárját, Telegdi Csanád
váradi prépostot küldötte a király a pápához, azzal a jelentéssel,
hogy a szakadár szerbek ellen indított hadjáratában fényes diadalokat
aratott, Macedóniát meghódította, a háborút folytatni készül s e
célból a szent-szék támogatását kéri; egyúttal dispenzációért folya-
modott általa, hogy második nejének halála után, a vele rokonság-
ban álló Lokietek Ulászló lengyel király leányával, Erzsébettel
házasságra léphessen; továbbá, hogy az erdélyi káptalantól püspökké
választott András erdélyi prépostot, noha a kánoni életkort el nem
érte és a magasabb rendeket sem vette föl, erősítse meg.

A pápa a püspöki megerősítést és a házassági dispenzációt
megadta; a német, cseh és lengyel királyokat, az osztrák és karantán
hercegeket pedig fölszólította, hogy a magyar királynak a szaka-
dárak elleni harcaiban segítséget nyújtsanak.

Telegdi a maga javára semmiféle más kedvezést nem eszközölt ki, mint bucsúkat a váradi szent-László-székesegyházban általa építtetett és javadalmazott oltár, úgyszintén a boldogságos Szűz váradi temploma részére, a mely mellett prépostból és hat kanonokból álló társas-káptalant alapított.⁴¹⁵

Az 1321-ik év első napjaiban Tamás esztergomi érsek elhunytával a primási szék betöltésénél a király súlyos sérelmet ejtett a magyar papságon. Nejének egyik fiatal rokonát, Boleszlót, Beutheni Kázmér herczeg fiát, ki a papi pályára lépett, de csak szerpapnak volt fölszentelve, óhajtotta a gazdag javadalom birtokába juttatni. Az esztergomi káptalant nem könnyen tudta megnyerni. A kanonokok egy része állhatatosan vonakodott az idegen ifjúra adni szavazatát. Különféle tárgyalások után — mint a pápai irat mondja — a káptalan a «compromisszum» módozatához nyult; vagyis néhány tagjára ruházta a választói jog gyakorlását. Ezek azután meghajoltak a király akarata előtt.

A választás megerősítése ügyében a káptalan követeket küldött Avignonba; azonban Boleszló, kinek az egyházi törvények értelmében személyesen meg kellett volna jelennie, elmaradt s ezzel a választásban nyert jogaitól elesett. A pápa mindazáltal, a két érdekelt királyi házra való tekintettel, apostoli teljhatalmából nevezte ki esztergomi érsekké Boleszlót, a ki két hónappal utóbb személyesen bemutatta magát a pápának, Avignonban püspökké szenteltette és elnyerte a palliumot. Személye, egyháza és a király számára kieszközölt több bullával indult meg érseki székének elfoglalására.⁴¹⁶

A következő esztendőben László kalocsai érsek és Ágoston zágrábi püspök a pápa meghívására jöttek Avignonba, hogy egy nevezetes hittudományi kérdés megvitatásában közreműködjenek.

A szent-Ferencz-rend, a mióta az evangéliumi önmegtagadás és apostoli buzgóság szellemének hódító ereje által a hatalom magas fokára emelkedett: a belső meghasonlás megpróbáltatásainak volt kitéve. Az a kérdés, hogy a szegénység fogadalmának kötelező ereje mily messzire terjed ki? s mennyiben van a szerzetnek és az egyes kolostoroknak joga tulajdon szerzésére? — két nagy pártot támasztott, a melynek küzdelmei ismételten szükségessé tették a szent-szék közbelépését.

Ezzel kapcsolatban sokat vitatták azt az elméleti hittudományi kérdést is: vajjon Krisztus és az apostolok bírtak-e személyes vagy közös tulajdonnal?⁴¹⁷ XXII. János erre nézve a keresztény világ

Avignonba meghívott számos főpapjának és hittudósának, köztük a kalocsai érseknek és a zágrábi püspöknek véleményét kérte ki.⁴¹⁸

A két magyar főpap emlékirata fönmaradt. Mindkettő a szentírásra támaszkodva, a kérdésre igennel válaszolt. Azonban arra nézve, vajjon az ellenkező állítás eretnek tanításnak bélyegzendő-e, nyilatkozni tartózkodtak.⁴¹⁹

A zágrábi püspök, avignoni tartózkodása alatt, arra határozta el magát, hogy nem tér vissza székhelyére, hol Pál horvátországi bán ellenséges érzülete állását megnehezítette. A nápolyi király közbenjárására az országában fekvő lucerai püspökségre helyeztetett át a pápa által, ki zágrábi püspökké Clemence francia királyné, Károly király nővére ajánlatára, az ő gyóntatóját, Jacobus de Corvo francia dominikánust nevezte ki.⁴²⁰ Azonban Károly király a tudta és hozzájárulása nélkül kinevezett főpapot a javadalom birtokába nem bocsátotta⁴²¹ és az 1323-ik év őszén Avignonba küldött követe, a zólyomi főispán által a kinevezés megsemmisítését kérte.

XXII. János azt hozta föl eljárásának igazolására, hogy a királynak, a mikor nővére gyóntatóját nevezte ki, kedves dolgot vélt cselekedni, és arra kérte őt, hogy a püspököt ne akadályozza székeének elfoglalásában.⁴²²

Nem sikerült a király ellenszegülését leküzdenie. Jakab püspök Franciaországban maradt. Az 1324-ik év tavaszán a király arra hivatkozván, hogy Jakab haláláról értesült, fölszólította a zágrábi káptalant, hogy a megüresedett széket töltsse be, és püspökül udvari orvosát, László titeli prépostot ajánlotta, a ki csakugyan megválasztott,⁴²³ de a megerősítésért nem fordult Rómába.

Az 1324-ik év végén György nevű budai polgár jött Avignonba mint királyi követ, különböző kérések előterjesztése végett, a melyekről tudomásunk nincs.⁴²⁴ A zágrábi ügyet nem hozta szónyegre; mert a pápa csak az 1325-ik év tavaszán értesült arról, hogy a halálhír következtében a püspökség váraiban és javaiban «némi újítások» történtek. Ekkor fölvilágosította a királyt, hogy Jakab életben van és az avignoni udvarnál tartózkodik, minélfogva őt is, a káptalant is fölszólította, hogy «a történt újításokat» vonják vissza; ezen kiméletes kifejezést használta, nehogy a káptalan és a választott püspök felől keményebben kelljen nyilatkoznia. Azonban Jakab püspököt egyúttal fölhatalmazta, hogy továbbra is a francia királyné szolgálatában maradhasson.⁴²⁵

Károly király ekkor meghozta azt az áldozatot, hogy Jakabot

zágrábi püspöknek elismerte;⁴²⁶ abban a reményben, hogy így más püspöki székre való áthelyeztetését a pápánál könnyebben kiviheti.

Ezzel a célzattal küldötte ugyanakkor zágrábi jelöltjét, mint követét Avignonba, azzal a megbízással, hogy foglyul ejtett két fiatal tatárt ajándékul bemutasson; egyúttal bejelentette fia, László herceg születését, és azt a kérelmét terjesztette elő, hogy a pogány és szakadár népek ellen viselt háborúk költségei fedezésére a pápa a Magyarországgal szomszédos országokban az egyházi javadalmakat adóztassa meg.

XXII. János a trónörökös születése alkalmából szerencsekívánatait fejezte ki, a tatár foglyokért köszönetet mondott; de kijelentette, hogy más fejedelmek országaiból segílyt nem ajánlhat.

Válasziratában a követ által előterjesztett más ügyekre is utal általános kifejezésekkel. Ezekhez tartozott a zágrábi püspökség betöltése. A pápa a következő évben eleget tett a király óhajtásának. Jakabot franciaországi püspöki székre helyezte át és apostoli teljhatalmából, ignorálva a választást, László prépostot zágrábi püspökké nevezte ki.⁴²⁷

Már korábban teljesítette a király egy más kívánságát. A fehérvári káptalan 1324 tavaszán prépostjává, a király jelöltjét, alkanczellárját, András pécsi olvasókanonokot mellőzván, Tamás ó-budai prépostot választotta meg. Károly-Róbert a választás megsemmisítését kérte a pápától, azzal a megokolással, hogy Tamás, mivel az ó-budai prépostság elnyerése alkalmával, pápai fölhatalmazás nélkül, a kü küllei főesperességet megtartotta, ezzel a kánoni vétséggel az előmozdításra magát méltatlanná tette. A pápa a választást megsemmisítette, a káptalant, mivel méltatlanra adta szavazatát, a választói jogtól megfosztotta, és András alkanczellárt nevezte ki fehérvári préposttá.⁴²⁸

Kevéssel utóbb a pápa a spalato i érsekséget Balianus kolosszusi érsek áthelyezésével betöltötte. Elkésve érkezett meg a király levele, melyben Teofil esztergomi prépostot ajánlotta. A pápa válasziratában a befejezett tényre utalt, melyet többé megváltoztatni nem lehet; de késznek nyilatkozott, hogy máskor a király kéréseit «a lehetőséghez képest» kegyelmesen meg fogja hallgatni.⁴²⁹

E szerint a király a pápa azon jogát, hogy a káptalani választás mellőzésével a főpapi székeket maga tölthesse be, nem vonta kétségbe, és kegyúri jogát nem a kánoni bemutatás, hanem a feje-

delmi ajánlás formájában gyakorolta. Ellenben a pápa nem tartotta magát arra kötelezettnek, hogy az ajánlás beérkezését megvárja, vagy a mikor bevárta, azt mindig tekintetbe vegye.

XXII. János nem elégedvén meg az általános rezervációkkal, ezen jogát többször egyes esetekben is érvényesítette. Így 1325 október 5-én az erdélyi, győri, pécsi és váradi püspöki székeknek betöltését a legközelebbi megüresedés esetén magának tartotta fön; a káptalanoknak pedig megparancsolta, hogy választói joguk gyakorlásától tartózkodjanak.

Ez ellen a király nem tett kifogást; sőt egy ízben maga folyamodott a pápához, hogy a győri püspökség betöltését a legközelebbi üresedéskor magának tartsa fön; ezt azzal okolta meg, hogy a püspökségnek az osztrák határszélek mellett való fekvése miatt nagy fontossággal bír, hogy hű és megbízható főpap álljon élén.⁴³⁰ A mi magyarázatát abban találja, hogy a király az ő jelöltjét gyakran könnyebben vélte elfogadtathatni a pápa, mint az illető káptalan részéről.

Ilyen eset forgott fön 1328-ban a nyitrai püspökség betöltésénél, a mikor az esztergomi érsek fivére, Miesko lengyel herceg megválasztását durva erőszak alkalmazásával kellett kieszközölnie.⁴³¹ Hasonló eset fordult elő az esztergomi érsek halála után is.

Az esztergomi káptalan élt választói jogával és Dörögdi Miklós pozsonyi prépostot választotta meg, noha a király Telegdi Csanád egri püspököt ajánlotta, a minek következtében a megválasztottat el nem ismerte és az érsekséget üresedésben levőnek tekintette.⁴³² Dörögdi Miklós ennek daczára útnak indult a pápai megerősítés elnyerése végett Avignonba; de a mikor Konstancz városán 1329 február havában átvonult, a Montfort grófok útját állották, kifosztották és őrizet alá helyezték.⁴³³ A pápa közbenjárására szabadon bocsáttatván, Magyarországra tért vissza.

Az érsekség betöltésének ügye hosszú ideig függőben maradt. 1330 január 26-án XXII. János az érsekség adminisztrátoraivá a pécsi és veszprémi püspököket nevezte ki,⁴³⁴ úgy azonban, hogy az üresedés ideje alatt befolyó jövedelmekkel való rendelkezést magának tartotta fön.⁴³⁵

A nyár folyamán Dörögdi Miklós másodszor kelt útra. Az esztergomi káptalan küldöttei kísérték. Szerencsésen eljutottak a pápai udvarhoz, a hol a megerősítésért folyamodtak. Az ügy tanulmányozása arra az eredményre vezetett, hogy a választás kánoni

módon történt és a megválasztottnak személye ellen nem emelhető kifogás.

Ekkor azonban váratlan fordulat állott be. Miklós «bizonyos okok miatt» a választáson alapuló jogairól lemondott. Ezen okok kétségkívül a király magatartására és a pápa tanácsára vezetendők vissza.

A pápa ekkor az esztergomi érsekséget «a szent-széknél megüresedettnek» tekintvén, Telegdi Csanád egri püspököt helyezte át az esztergomi érsekségre, és néhány nappal utóbb Dörögdi Miklóst egri püspökké nevezte ki, később kárpótlásul az érsekség időközi jövedelmeinek felerészét neki utalványozta.

Időközben a vácsi káptalan által püspökké megválasztott Rudolf dominikánus szerzetes, mivel az érsekség üresedése alatt az esztergomi káptalan, a melyhez folyamodott, a megerősítés megadására magát följogosítottnak nem vélte, 1329 tavaszán Avignonba jött. Itt az eljárás egyszerűsítése végett ő is a választás által szerzett jogairól lemondott, mire őt a pápa saját teljhatalmából kinevezte.

Az 1331-ik év tavaszán egy fehérvári kanonok jelent meg a pápa előtt, azzal az előterjesztéssel, hogy káptalana András prépost halála után utódjává Tatamér fehérvári papot, királyi titkárt választotta meg, s nevében, mivel a királyi szolgálatban el lévén foglalva, az udvarból nem távozható, a megerősítésért folyamodott. A pápa a győri püspököt bízta meg, indítson vizsgálatot, és ha sem a választás, sem a választott ellen kánoni kifogás nem emeltetik, a megerősítést adja meg.⁴³⁶ Tatamér megerősítettet.

A királyi udvarnak egy másik papját, káplánját, Vasvári Vid Ferencz-rendű szerzetest 1333 őszén a pápa a tatárjárás idején elpusztult s imént visszaállított milkoviai püspökség főpásztorává nevezte ki, és a következő év tavaszán, mikor Miesko nyitrai püspök veszprémi püspökké választatott meg, a nyitrai püspökségre helyezte át.

Ellenben a rezerváció alapján emelte ugyancsak 1334 tavaszán a szerémi püspökségre Gergely Ferencz-rendű szerzetest, ki ekkor a pápai udvarnál időzött s itt püspökké fölszenteltetett.⁴³⁷

Ekkor tájt készítette elő a király az ő természetes fiának, Kálmánnak főpapi székre emeltetését, azzal, hogy kieszközölte részére a pápai dispenzációt, a melynek erejénél fogva törvénytelen származása dacára és a kánoni kor elérése előtt egyházi javadalmakat elnyerhetett és püspökké megválaszthatóvá lett.⁴³⁸

Káptalani javadalmaknak adományozásában a pápa bizonyos tartózkodással járt el. Tizennyolcz esztendő alatt összesen csak 54 adománylevele maradt fön; egy, esztendőre tehát átlag három esik; míg bizonyára legalább húszszor annyi üresedés fordult elő évenként. Öt adománylevél a király folyamodása alapján állíttatott ki; az egyikkel Tamásfia Chama, királyi tanácsos, fehérvári kanonokságot nyer el; egy másikkal István udvari káplán jogot nyer az erdélyi káptalanban egy jövőben megüresedő javadalom elnyerésére.⁴³⁹

II. Károly nápolyi király halála (1309 május 5) után legidősebb fia, Róbert, atyja végrendelete és VIII. Bonifác bullája értelmében, volt a trón öröklésére hivatta. Avignonba sietett tehát, hogy a pápai megerősítést kieszközölje. Attól tartott ugyanis, hogy atyja elhunyt elsőszülöttének fia, Károly-Róbert, a magyar király, a természetes örökösödési rendre és a korábbi pápai bullákra támaszkodva, igényt fog emelni a koronára.

Csakugyan Károly-Róbert, a mint nagyatyja kimultáról értesült, a pápai udvarhoz követeket küldött, kik — nevüket, sajnos, nem ismerjük — síkra szállottak Róbert király jogászai ellen. Az ügy a bibornoki konzisztórium színe előtt behatóan tárgyalatott. Végre V. Kelemen a VIII. Bonifácztól megállapított új örökösödési rend fönntartása mellett döntött.⁴⁴⁰

Kétségkívül politikai [tekintetek is befolytak elhatározására. A szent-szék és a francia királyi ház érdeke azt ajánlotta, hogy a nápolyi királyság ne legyen más ország uralkodójának birtokában. E mellett előre volt látható, hogy Károly-Róbert a nagy erőfeszítések árán kiküzdött magyar trónt megtartani nem lesz képes, ha erejét és figyelmét még egy más ország veszi igénybe. Ezt ő maga is belátta. Megnyugodott a pápai döntésben;⁴⁴¹ a nápolyi király címét nem vette föl s ezzel elismerte, hogy atyja trónöröklési joga nem szállott rá, vagy lemondott róla.

Ellenben igényt tartott a salernói hercezségre és a montesant-angelói uradalomra, melyeknek atyja mint trónörökös tényleg birtokában volt. 1317-ben nővérének férjét, János, viennei gróftól kérte föl, hogy járjon közbe a nápolyi királynál.⁴⁴² Miután czélt nem ért, nyolcz évvel utóbb más úton tett kísérletet. A pápához fordult, a ki közbenjárását szívesen fölajánlotta, és írt is ez ügyben Róbert

királynak⁴⁴³; ez azonban most újból tagadó választ adott; attól félt, hogy fia örökösödési jogait veszélyeztetheti, ha családja magyarországi ágának az ország egy részét átengedi.

Mikor Róbert egyetlen fia, Károly herczeg 1328 őszén elhunyt s csak két kis leánygyermeket hagyott hátra, a trónöröklés rendje iránt ismét kétségek merültek föl. Ugyanis az 1297-ik évi bulla csak arról az esetről intézkedett, a mikor a király életében elsőszülötté fiú hátrahagyásával hal meg és az ő ifjabb testvérei élnek. Most tehát vita tárgyát képezhette az a kérdés: vajjon II. Károly elsőszülöttének fia, a magyar király nem előzi-e meg Róbert király elsőszülöttének leányait? avagy Róbert ifjabb fivére tekintendő-e trónörökösnek?

Róbert azt óhajtotta, hogy fiának leányára szálljon a korona. De nem lehetett kétsége az iránt, hogy ezen szándékát mind saját ifjabb testvérei (Fülöp tarenti és János durazzói herczegek), mind a magyar király ellenezni fogják. Szükségesnek látta tehát, hogy a legveszélyesebbet közülök, a magyar királyt lefegyverezze. Erre egyszerű eszköz kínálkozott: unokájának összeházasítása egy magyar herczeggel. A tárgyalásokat ez irányban az 1329-ik év végén indította meg.⁴⁴⁴

A magyar udvarnál a házassági tervet örömmel karolták föl és azt óhajtották, hogy a nápolyi király két unokája a két magyar herczeggel lépjen házasságra. De föltételül kötötték ki, hogy Róbert halála után Lajos magyar herczeg, Johanna férje, Nápoly uralkodójának vagy legalább nejével egyenjogú társ-uralkodónak ismertessék el; a salernói herczegséget pedig Róbert most mindjárt adja át a magyar királynak.

Róbert ezen föltételek elfogadására nem volt hajlandó. Sőt 1330 november 4-ikén bevégzett ténnyel kívánt irányt adni a tárgyalásoknak. A nápolyi főrendek népes gyülekezete előtt kinyilatkoztatta, hogy halála után unokája, Johanna s ha ez gyermektelenül hal el, másik unokája, Mária lesz a trón örököse; mire fölszólítására a jelenlevők a két leánygyermeknek, mint trónörökösöknek hódoltak.⁴⁴⁵

Fülöp tarenti herczeg saját örökösödési jogait sértve látván, óvást emelt és fenyegető állást foglalt el. A király a pápához fordult, a ki a történt rendelkezés jogosságát és törvényességét nem vonta kétségbe, miért is a herceget fölszólította, hogy bátyja akaratához alkalmazkodjék.⁴⁴⁶

Ugyanekkor, 1331 elején megjelent Avignonban Károly-Róbert követe, Pál ágoston-rendű szerzetes. A mikor ő útra kelt, a november 4-iki eseményekről a magyar királyi udvarnál nem bírtak tudomással. Megbízatása értelmében a szent-szék közbenjárását kellett kikérnie a salernói és monte-sant-angelói területek átadása tárgyában, a mitől fiai házasságát a nápolyi hercegnőkkel függővé tette.

XXII. János a magyar-nápolyi házassági tervet meleg rokonszenvvel üdvözölvén, azon volt, hogy az akadályokat útjából elhárítsa. Róbert királyt fölszólította, hogy öccse kívánságát, a mennyiben fontos okok nem tiltják, teljesítse. A magyar királyt ellenben intette, hogy kívánságáról, ha bátyja azt teljesíteni vonakodnék, mondjon le.

Csodálkozását fejezi ki a fölött, hogy «az Istentől neki följánlott kegyelmet elfogadni késik» s hogy, mikor az egész nápolyi birodalmat kínálják neki, egy részének megszerzésén fáradozik. Figyelmezteti, hogy sokan áhítoznak a hercegnők kezére. Inti, ne szalasza el a kínálkozó szerencsét.

Együttal Erzsébet királynéhoz és a legbefolyásosabb királyi tanácsosokhoz intézett leveleket, a melyekben fölkérte őket, hogy befolyásukat a házasság mielőbbi létrehozása érdekében használják föl.⁴⁴⁷

Károly-Róbert király a pápa tanácsait fiúi hódolattal fogadván, a salernói és monte-sant-angelói területekre vonatkozó kívánságát elejtette, egyúttal az 1331-ik év tavaszán készülleteket tett, hogy Nápolyba utazik.

A pápa erről értesülvén, örömmel tett a nápolyi királynak jelentést. «Szívünk — úgymond — a magyar király levelének olvasásakor méltán örvendezett az Úrban. Ha ugyanis az, a mit tartalmaz, valósul, abból Isten dicsőségére, a kereszténység javára és a hívők vigasztalására sok jó fog származni.» Minélfogva intette őt, hogy a magyar király «nagylelkűségét és bizalmát» viszonzni igyekezzék.⁴⁴⁸

Azonban a magyar király útja elmaradt. Ennek oka kétségkívül az volt, hogy a nápolyi udvarból aggasztó tudósításokat kapott: a magyar házassági terv meghiusítására célzó fondorlatokról, melyeknek a király testvérei családi körében volt góczpontjuk.

Fülöp tarenti herceg és neje, Valois Katalin, a francia király nővére azon voltak, hogy egyik fiúk nyerje el Johanna kezét. Erőfeszítéseiket hathatósan támogatta az avignoni udvarnál a francia

király. Ezeknek ellensúlyozására az 1331-ik év végén Károly-Róbert Avignonba követséget küldött, melynek tagjai voltak: István váradi prépost, Gergely háji prépost, Tamás gyulafehérvári főesperes és két világi úr.⁴⁴⁹ Ezek sikeresen jártak el megbízatásukban.

A pápa a francia és nápolyi királyoknak leplezetlen nyíltsággal tudomásukra hozta, hogy jóváhagyását, melylyel Johanna és a magyar herczeg házasságához járult, nem vonhatja vissza; sőt Róbert királyt buzdította, hogy tekintettel előrehaladott korára, unokái jövődjének biztosítását és a trónöröklés ügyének rendezését tovább ne halasztza.⁴⁵⁰

A magyar követeket azonban, mikor Magyarországra visszatértek, útközben, Alessandria táján, útonállók megtámadták és kifosztották, a pápai iratokat elszedték tőlük.⁴⁵¹

Az 1332-ik év tavaszán Károly-Róbert király Pál atyát, ki időközben nándorfehérvári püspök lett, Cholay Humbert francia lovag kíséretében újból Avignonba küldötte, hogy a két magyar herczegnek a két nápolyi herczegnővel való eljegyzéséhez a pápai dispensációt eszközölje ki; ugyanakkor Piacenzai Jakab pozsonyi prépostot megbízta, hogy Nápolyban az eljegyzést végrehajtsa.⁴⁵²

A pápa a dispensációt, mely a vérrokonság akadályának elhárítására volt hivatva, nehézség nélkül adta meg,⁴⁵³ s hogy ezt az eredményt örömmel üdvözölte, mutatja a levél, melyben Humbert viennei grófnak megköszöni a magyar királyi udvarnál a házassági frigy létrehozása érdekében kifejtett buzgó tevékenységét.⁴⁵⁴

Ellenben a nápolyi király a kettős házassági tervtől idegenkedett s ellenszegülését a magyar követ nem volt képes leküzdeni. Ezért a compromisszum egy nemével tett kísérletet. Egyességre lépett, a mely szerint Lajos és Johanna jegyeztetnek el egymással; de megállapított, hogy ha ezen házasság végrehajtása előtt Johanna el talál halni, Máriát veszi nőül Lajos; ha pedig Lajost ragadja el a halál, Endre lép helyébe.

Ez a szerződés bemutatott a pápának, ki a jóváhagyást megadni nem habozott és új dispensációt állított ki «a magyar király *egyik* fiának a nápolyi király *egyik* unokájával» kötendő házassághoz.⁴⁵⁵

Azonban Károly-Róbert a kötött egyesség ellen óvást emelt a pápánál, ki meggyőződven arról, hogy a királyi követ fölhatalmazásán túllépett, a szerződést, mint a megbízó akaratával ellentétben álló tény, érvénytelennek nyilvánította.⁴⁵⁶

Ezzel a tárgyalások nem szakadtak meg. Ismét Károly-Róbert volt az, ki az engedékenységre terére lépett. Nagyszabású családi politikája ugyanis ekkor új irányt vett. A lengyel korona megszerzését tűzte ki célul oly módon, hogy elsőszülött fia, Lajos, majdan a két szomszéd birodalom trónját foglalja el. Le kellett tehát mondania arról, hogy a magyar korona örököse Nápolyban is uralkodjék. E helyett azt a tervet karolta föl, hogy ifjabb fia, Endre legyen a Johanna férje s mindkettőjüket majdan együtt uralja a nápolyi királyság.

Ebben Róbert megnyugodott. Az eljegyzés foganatosítása és az ezzel kapcsolatos kérdések megoldása végett, Károly-Róbert 1332 őszén útra kelt Nápolyba. De már Fehérvárt súlyos köszvénybaj megállapodásra kényszerítette s útja folytatására képtelenné tette.⁴⁵⁷ Csak 1333 július végső napjaiban hajthatta végre szándékát. Fia, Endre, unokatestvére, Humbert viennei gróf, számos egyházi és világi előkelő úr kíséretében Zengen hajóra szállott. Julius 31-én nápolyi területen partra lépett. Útját szárazföldön folytatván, veszéyes betegségbe esett, mely hosszabb időre föltartóztatta. — Szeptember 18-án érkezett a fővárosba.

A pápa, összhangzásban korábbi magatartásával, szívesen látta a magyar király elhatározását. Olaszországba érkezésekor üdvözlő levéllel kereste föl; egyúttal azt tanácsolta neki, hogy a házassági ügy elintézése után mielőbb térjen vissza országába; mert — úgy mond — «távolléte gonosz merényletek tervezésére nyújthatna alkalmat ellenségeinek». Majd a király fölgögyulásáról értesülvén, szerencsekívánatait tolmácsolta neki.⁴⁵⁸ Ugyanekkor egyik udvari papját, De Saint-Géné Bertrاندot küldötte a két uralkodóhoz, hogy tárgyalásaik sikerét előmozdítsa.⁴⁵⁹

A megállapodás csakhamar a Piacenzai Jakab által közvetített egyesség alapján létrejött.

E szerint Endre herceg nőül veszi Johannát, ha pedig ez a házasság végrehajtása előtt talál kimulni, Máriát; a mennyiben a házasság végrehajtása előtt Endrét ragadná el a halál, Johanna házasságra lép «a magyar király most életben levő fiai közül azzal, kit atyja majd akkor kijelöl»; végre abban az esetben, ha mind Endre, mind Johanna a házasság végrehajtása után, de örökös nélkül száll sírba, Mária frigyet köt «a magyar király most életben levő fiai közül azzal, a kit atyja akkor majd kijelöl és Nápolyba küld.»⁴⁶⁰

A trónörökösödés kérdése hallgatással mellőztetett; arra nézve

sem történt rendelkezés, hogy Róbert halála után Endre az uralkodói hatalom gyakorlásában milyen állást foglal el.

A házassági szerződést a két uralkodó, Sancia királyné, a nápolyi főrendek és a jelenlevő magyar urak esküjökkel szentesítették. Mire szeptember 27-ikén a hat éves Endre és a hét éves Johanna között, az egyházi szertartások megtartásával, az eljegyzés ünnepélyesen megtartott.

XXII. János pápa a neki bemutatott egyességet november 8-ikán látta el megerősítésével, és leveleiben lelkes szavakkal fejezte ki örömét a fölött, hogy a két uralkodóház között létrejött a benső viszony, mely — úgymond — «az ég angyalainak is kedves látványt nyújt, s a melynek állandóságáért hő imákban esedezik Istenhez.»⁴⁶¹

A XIII. század elején az eretnekek kinyomozására és megfenyítésére szervezett egyházi hatóságok (inquiziczió) a magyar korona területén, legelőbb Boszniában állítottak föl, a hol IV. Miklós pápa a patarenusok ellen való eljárást a Ferencz-rendre bízta, melynek hatáskörét azután VIII. Bonifác a szomszéd országokra is kiterjesztette.⁴⁶²

A Domonkos-rend azon volt, hogy miként más országokban, úgy Magyarországon is a maga kezeibe ragadja ezt a nagyjelentőségű földadatot.

Ez irányban hatott Avignonban egy Zágrábi Mátyás nevű dominikánus, ki hosszabb ideig tartózkodott ott. Ő eszközölte ki,⁴⁶³ hogy a pápa 1326 október 1-én a magyarországi dominikánusokat bízta meg a vizsgálattal és bünfenyítő eljárással azok ellen, kik Magyarországon bizonyos pápai constitucziók által kárhoztatott eretnek tanokat hirdetnek;⁴⁶⁴ 1327 február 1-én pedig a dominikánusok inquizitori hatóságát az összes eretnek tanok hirdetőire kiterjesztette. Az inquizitorok támogatására nemcsak a királyt és a magyar főpapokat, hanem a moldvaországi vajdát, a slavóniai bánt, az erdélyi vajdát és a brassai ispánt is fölszólította, a miből azt kell következtetni, hogy a kormányzásuk alatt álló területeken voltak az eretnekek legnagyobb számban elterjedve.

Az 1327-ik év tavaszán maga Zágrábi Mátyás is megjelent Magyarországon, «az igaz hit és a római egyház ügyeire» vonatkozó pápai megbízásokkal;⁴⁶⁵ egyebek között hivatva volt Károly

királyt és a moldvaországi vajdát rávenni, hogy a Magyarországgal szomszédos országok területén lakó «pogányok és barbárok» között a katolikus vallás terjesztésére és a hívők megoltalmazására fegyverhatalommal működjenek. A számos ajánlólevél között, a melyek magával hozott, figyelmet érdemelnek azok, melyek «a magyarországi székhely hercegség (principatus) nemeseihez», ezeknek hercegéhez (princeps) Domokoshoz és ispánjukhoz, Mihályhoz voltak intézve.⁴⁶⁶

Az inquizícióra vonatkozó pápai rendelkezésből bonyodalmak támadtak. A boszniai ferenczrendűek panaszt emeltek a szenvedett jogsérelem miatt.⁴⁶⁷

A pápa több főpaphoz kérdést intézett: vajjon a boszniai patarenusok ellen az inquizitori hatóság a dominikánusokat vagy a francziskánusokat illeti-e meg.⁴⁶⁸ És miután az előbbieket javára hangzottak a jelentések, 1327 július 1-én jogait a pápa megerősítette.⁴⁶⁹

Ezzel a béke nem állott helyre. A pápa szükségesnek látta 1330 tavaszán a két rend megbízottait maga elé idézni. Egyúttal azonban Magyarországon a dominikánusok inquizitori hatóságát föntartotta.

E közben Károly király 1329 elején azzal a panasszal fordult a pápához, hogy a magyar főpapok a térítés művét a pogány kunok, a szakadár oláhok és ruthének között nehezítik, mert a megtérőket az egyházi tized fizetésére kényszerítik. A pápa a megtérteknek tizedmentességet biztosított.⁴⁷⁰

Ugyanezen évben XXII. János «Nagymagyarországba» (Ungaria magna), a magyarok ázsiai őshazájába térítőket küldött.⁴⁷¹

Azoktól a nagy küzdelmektől, melyeket XXII. János 1323-tól haláláig Bajor Lajos német király ellen folytatott, Magyarország távol állott.

Az 1325-ik év február 9-ikén, mikor György budai polgár Avignonból Magyarországra visszatért, a pápa abban a levélben a mit általa a királynak küldött, említést tesz róla. «Nem akarjuk — úgymond — nagyságodat fárasztani annak elbeszélésével, hogy Bajor Lajos ellen milyen törvényes eljárást indítottunk, hogy őt egyházi átokkal sujtottuk, a császárságra és a római birodalomra való minden jogától megfosztottuk; fölteszszük, hogy mindezeknek híre hozzád, szeretett fiunk, már korábban eljutott. Mindazáltal atyai szeretetünknel fogva a királyi becsületed és állásod megóvása

szemeink előtt lebegvén, figyelmeztetünk és intünk, hogy a nevezett Lajost segítséggel, tanácssal, kedvezéssel ne támogasd, mert ez által Isten haragját súlyosan magadra vonnád, az apostoli széket és anyádat a római szentegyházat megbántanád, egyszersmind a nevezett Lajos pártolói és szövetségesei ellen kihirdetett egyházi büntetések is rád nehezednének». ⁴⁷²

Kétes, vajjon erre a fölszólításra netán okot szolgáltatott a magyar király azzal, hogy Bajor Lajos felé hajlott, vagy éppen tárgyalásokba bocsátkozott vele.

Az 1327 nyarán Károly király szövetségre lépett János cseh királylyal, ki maga arra törekedett, hogy Bajor Lajos helyét a német királyi trónon elfoglalja. Abban történt megállapodás, hogy a magyar király harmadféleves elsőszülött fia, László herczeg és Anna cseh királyleány között házassági frigy létesüljön. Károly-Róbert, mikor ezt György budai polgár által a pápának bejelentette és a harmadfokú vérrokonság miatt dispenczációért folyamodott, kiemelte, hogy céljuk a két birodalom között a békét megszilárdítani, úgyszintén a cseh és lengyel királyok között főnforgó ellentétek kiegyenlítését megkönnyíteni.

A pápa a dispenczációt megadta ; ⁴⁷³ de László herczeg két évvel utóbb meghalt.

1332 elején Gergely háji prépost által Ottó bajor herczeg érdekében közbenjárt Károly a pápánál, a ki e fölött megütközését fejezte ki, mivel a herczeg Bajor Lajos pártján állott. ⁴⁷⁴

A következő év tavaszán a király folyamodott a pápához, hatalmazza föl a kalocsai érseket, hogy Lajos herczeget királylyá koronáztathassa, ha az esztergomi érsekség üresedésben volna, vagy az érsek akadályozva volna, vagy a koronázás végrehajtását megtagadná. A kérés teljesítettett. ⁴⁷⁵

1334 nyarán a pápa a tatárok ellen, kik Magyarországot betöréssel fenyegették, keresztes hadjárat hirdetését rendelte el. ⁴⁷⁶

NEGYEDIK FEJEZET.

XII. Benedek. — A magyar főpapok részéről a király ellen a pápához benyújtott vádirat. — A pápa intőlevele a királyhoz. — A szent-szék bíraskodása Magyarországon. — A pápák által a magyarországi egyházakra kivetett adók. — VI. Kelemen és Nagy Lajos trónralépte. — Főpapi székek betöltése.

KILENCZVEN ÉVES korában, 1334 deczember 4-ikén halt meg XXII. János pápa. Tizenhat nap mulva utódjául a ciszterczi rendből kiemelkedett Fournier Jakab francia bibornok választott meg. XII. Benedek nevét vette föl.

A következő év január 9-ikéről van keltezve a levél, melyben fölmagasztaltatásáról a magyar királyt értesíti. Különösen hangsúlyozza, hogy «az egyház szabadságának megoltalmazását» tekinti egyik föladatául.⁴⁷⁷ Nápolyi András nevű katona ember (serviens armorum) hozta meg az iratot Magyarországba.⁴⁷⁸

A nyár folyamán királyi követek jelentek meg Avignonban. Nevüket nem ismerjük. Egyebek között jelentést tettek azon diadalokról, a melyeket Károly-Róbert a szakadár szerbek, «a hit ellen-ségei fölött» kivívott. Több kérést terjesztettek elő, a melyeknek egy részét a pápa teljesítette, a többire nézve azonban ki kellett jelentenie, hogy teljesítésüket «a tisztesség tiltja».⁴⁷⁹ Sajnos, sem amazok, sem ezek felől az emlékek tájékozást nem nyújtanak.

Az utóbbiak kétségkívül szembetűnő ellentétben állottak az egyház törvényeivel és érdekeivel; mert a pápa a király iránti engedékenységből a legszélsőbb határokig ment el. Így természetes fiát, Kálmán esztergomi prépostot, 1337 tavaszán, ámbár még alig érte el huszadik esztendejét, győri püspökké nevezte ki.⁴⁸⁰

A király nemcsak kéréseivel, hanem a főpapok iránti való magaviseletével is gyakran nehéz helyzetbe hozta a pápát.

Már 1335 tavasz elején, Kálmán előde, az agg Miklós győri püspök előterjeszté a pápának, hogy tizenhét esztendei időköz után

másodízben magára vonta a király neheztelését, a melyet vele a püspökség várai és jószágai lefoglalásával éreztetett.⁴⁸¹ Az év végén a boszniai káptalan jelenté, hogy püspökének halála után a javadalmat a király egy világi úrnak adta át, és az egyhangúlag püspökké megválasztott Lorándfia Lőrincz boszniai kanonokot, ki a pápa közbenjárásának kikérése végett Avignonba készült, szándéka végrehajtásában megátolta.⁴⁸²

Néhány hónappal utóbb a kalocsai és bácsi káptalanok panasza érkezett a pápához amiatt, hogy László érsek halála után a javadalomhoz tartozó várakat, jószágokat, jövedelmeket a király hozzájárulásával, világi urak vették át. Benedek pápa az esztergomi érsek és az egri püspök útján kérte föl Károlyt, hogy az érsekség betöltéseig a javadalom kezelését a két káptalanra bízza; arra utalván, hogy elődei a megüresedett egyházi javadalmak kezelésébe nem avatkoztak s azt mindig a káptalanoknak engedték át.⁴⁸³

Egy másik rendeletben pedig oda utasította őket, eszközöljék ki Károly királynál, hogy nekik adassa át az érseki javakat és jövedelmeket, melyeket a szék betöltéséig ők kezeljenek. Azonban a két főpap nem látta czélszerűnek, hogy a megbízatásban eljárjanak s ezzel a király haragját vonják magukra. Ennélfogva a pápa újabb parancsot bocsátott hozzájuk.⁴⁸⁴

Ekkor azután engedelmeskedtek s előterjesztést tettek a királynak, a ki azonban a pápánál azzal mentegetődzött, hogy a szomszéd Szerbország királya az érseki jószágok elfoglalására törekszik, minélfogva az ország biztonsága érdekében az érseki váraknak királyi hadakkal való megszállása vált szükségessé. Egyúttal kinyilatkoztatta, hogy az üresedésben levő javadalmak kezelése és megőrzése Magyarország királyaihoz tartozik «ősrégi királyi jog alapján», melyet ő szintén gyakorolni kíván.

A pápa ez ügyben az esztergomi érsek és az egri püspök véleményét kérte ki, mert — úgymond — a király jogait tiszteletben akarja tartani.⁴⁸⁵

Ezalatt a kalocsai és bácsi káptalanok tagjai kísérletet tettek az érseki szék betöltésére. Választói jogukkal éltek; de két pártra szakadtak; az egyik Piacenzai Jakab csanádi püspököt, a másik István pécsi prépostot választotta meg. Mindketten, több kanonoktól kísérve, a szent-szék előtt személyesen megjelentek. Az ügy tárgyalás alá vétetett, de sok éven át elintézetlen maradt.⁴⁸⁶

1338 nyarán a király arról értesülvén, hogy László pécsi püspök

szorgalmazza az érseki székre való áthelyezését, óvta a pápát ettől az áthelyezéstől, mely — úgymond — «az országra veszélyt hozna». A pápa megnyugtatta azzal, hogy ilyen áthelyezés szóba sem jött. Ő maga pedig, a királyt kímélni óhajtván, az érseki széket betöltése iránt egyáltalán nem rendelkezett. Sőt példátlanul álló önmehtagadással még a kisebb egyházi javadalmak adományozásától is tartózkodott. Csak két adományozásáról van tudomásunk. A bosniai és győri püspökök kinevezésével megüresedett bosniai kanonokságot és esztergomi prépostságot töltötte be; az utóbbi a király udvari emberének, Vásári Miklósnak jutott.⁴⁸⁷

Károly-Róbert önkényes és kiméletlen magaviselete, melyet az egyház és a főpapok iránt tanúsított, az utóbbiak egy részét arra készítette, hogy őt a pápánál bevádolják. Az 1338-ik év nyarán Avignonba vádiratot küldöttek, melyet jelentőségénél fogva és azért is, mert (szerencsére) történelmünkben egyedül áll, egész terjedelmében közlünk.

«Szentséged hű és alázatos fiai Magyarország püspökei, főképen pedig soraikból azok, kik a király üdvösségéről, az ország és Isten egyházainak jó állapotáról buzgóbb lélekkel és nagyobb szorgossággal gondoskodnak, jelentik, hogy az egyházak állapota, jogai és kiváltságai, úgyszintén az ország szabadságai vagy már teljesen megvannak semmisítve, vagy pedig válságos enyészet szélére jutottak.

«Alig hogy valamelyik birtokos főpap elhal, bármilyen legyen állása, mind egyházi, mind családi javai királyi rendeletből, világi hatalommal lefoglaltatnak; teteme gyakran minden tisztesség ellenére, a mezítelen földön marad; úgy hogy néha csak ötöd-hatod napra, mások költségén részesül egyházi temetésben. Káplánjai, unokaöccsei, rokonai és cselédei félelemből szétszaladnak; mert azok, kik netán elfogatnak, kínzással arra kényszerítetnek, hogy kiszolgáltassák nemcsak azt, a mit az egyházi javakból szolgálataik fejében kaptak, hanem egyéb szerzeményeiket is.

«Továbbá, az egyházak üresedésének egész ideje alatt, váraik és javaik a világi hatalom által elfoglalva tartatnak, jövedelmeik eltékozoltatnak, jobbágyaik irgalom nélkül kifosztatnak; a templomok erőszakosan feltöretvén, az ott megőrzés végett elhelyezett értéktárgyak elhurczoltatnak; a parasztok, kik abban a hírben állanak, hogy valamijök van, elfogatnak és kínzásokkal vagyoniuk kiszolgáltatására kényszerítetvén, az éhség kínjainak lesznek áldozatai.

«Az, a ki üresedésben levő egyházra előmozdítatik, akár

szerzetes, akár világi pap, szokásból vagy inkább újon meghonosult visszaélésből, az egyház birtokába, a király egyik világi udvarnoka által vezettetik be a kinek a bevezetett főpap száz márkát, illetőleg az egyház értékéhez képest többet vagy kevesebbet köteles fizetni, a mely összeg fejében a jövődjövedelmek köttetnek le. Az egyház pedig rendszerint mindenből kifosztva szokott átadatni.

«Az egyházak, még főpapi székek is, hosszú idővel a főpap elhunytá előtt, szoktak a király által várományosan eladómanyoztatni. Így történt, hogy huszonhárom esztendő óta világi és szerzetes főpapok választás mellőzésével mozdítottak elő; ha csak a választók a királynak inkább fenyegető nyilatkozata, mint tanácsadó ajánlása előtt meghajolni nem voltak hajlandók. Egyetlen kivétel Lőrincz bosniai püspök, ki megválasztatása után harmadévre szentséged lábaihoz járulván, szentséged kegyelméből a bosniai püspökségben megerősített. Ellenben több főpap, erőszak és megvesztegetés közbejöttével, kánonellenes módon, Isten sérelmére és közbotrányra nyerte el és foglalta el székét. Azokat a főpapokat, kik az ország és az egyház javára választattak meg, legyenek az ország szülöttei vagy idegenek, a király úr a szent-szék színe előtt vagy az országban megtámadja; mert nem akarja, hogy azokat, a miket lelke üdvösségének veszélyeztetésével az egyházak és egyházi férfiak sérelmére cselekszik és cselekedni készül, bárki akadályozni tudja és merészelje.

«A kegyúri jogot az egyházak fölött a király úr tetszése szerint adományozza el, az egyházak súlyos kárára és hátrányára; mivel azok, kik ily módon megadómanyoztatnak, inkább rablók, mint védnők módjára járnak el.

«A világi és szerzetes főpapok, káptalanok és konventek évenként egyszer, néha többször is kénytelenek táborba szállani, az egyház jövedelmeit meghaladó számban fegyvereseket vezetni, vagy küldeni, noha csak akkor kötelesek fegyvert fogni, a mikor pogányok vagy szakadárok támadnak az országra.

«Minden esztendőben, január első napján az érsekek kétszáz, a püspökök ötven márkát kötelesek a királynak újévi ajándéku bemutatni. A várak építésében, az egyház szabadságának sérelmére, a király az egyházak jobbágyságot dolgoztatja, a kiket ezen felül önkényesen tetszése szerint adókkal terhel. Több világi és szerzetes egyház birtokait és falvait önkényesen, minden jogczím nélkül várak számára foglalta le.

«Főpapok és más egyházi férfiak, rangkülönbség nélkül, a papi kiváltságok mellőzésével, világi törvényszékek elé idéztetnek. A világiak harmincz évi elévülésre támaszkodnak az egyházak ellenében; még az egyháziak száz esztendőit meghaladó birtokolásra is hiába hivatkoznak, ha nem képesek a királynak tetsző okiratot mutatni föl; pedig az egyházak okiratai nagy részben elvesztek a tatárok kétszeri betörése idején. E mellett az egyházak és egyházi férfiak, akár felperesek, akár alperesek, ha okiratokat nem mutathatnak föl, ámbár a bizonyításra tanúkat hozhatnak, bajvívásra ítéltetnek; a miért is azok, kik az egyházi büntetéseket magukra vonni nem akarják, gyakran igazságos ügyüket veszni engedik.

«A király úr, lelke üdvösségének kockáztatásával és a királyi méltósággal járó jó erkölcsök sérelmére, trónraléptétől kezdve mostanig egyetlen egyszer sem ült nyilvánosan törvényt (audienciam generalem), a főpapokat, főurakat és nemeseket pedig, az ország jogai és szabadságai sérelmére, az ország és a rendek nagy kárára a szökött gyűlések (generalia consilia et parlamenta) tartásától eltiltotta. A nemeseket ok nélkül méltóságaiktól és örökségüktől megfosztja; sőt úgyszólván az összes szabadságoktól és szokásoktól, melyekkel őket szent István, szent László és más királyok megajándékozták, megfosztotta és folytonosan megfosztja; noha ismételtlen ígérte és esküvel fogadta, hogy ezeket a szabadságokat és szokásokat föntartja és megerősíti, a mennyiben pedig megszüntette, visszaállítja; de a határidők, a melyeket kitűzött, leteltek a nélkül, hogy esküjét megtartotta, ígértét teljesítette volna; a miért féltő, hogy a keresztény hit nagy veszélyével az egész magyar nép lázadása következik be.

«Magyarország régi szent királyainak rendelkezése szerint a főpapok vannak arra hivatva, hogy az országot és királyait tanácsukkal vezéreljék, a mint hogy eddig vezérelték is. Most azonban annyira megvetés tárgyaivá lettek, hogy még a szegények, özvegyek, árvák és jogfosztottak érdekében a királyhoz intézett folyamodásaik sem hallgattatnak meg, és mikor az irgalmasság ezen cselekedeteire vállalkoznak, megszegyenítve utasítatnak el, sőt személyükben, vagy egyházuk javaiban, vagy rokonaik érdekeiben üldöztetést szenvednek.

«Mindezen és más hasonló ügyekben üdvös orvoslásért Isten után nincs más, a kihez fordulhatnánk, mint kegyelmes szentségednek gondviseléséhez. Attól rettegünk, hogy Isten és szentséged neheztelésének tesszük ki magunkat, ha az egyházak és a lelkek szerencsétlen

állapotát hallgatással elföldjük. Nehogy tehát az előrebecsátott visszaélések egyházaink és a római szentegyházhoz mindig híven ragaszkodó Magyarország kárára, a király utódainak például szolgáljanak: esedezünk szentségedhez, hogy szent fenségednek az egész világban Isten dicsőségére magasztalt bölcsessége és igazságossága, az apostoli szék kegyességéből és a szánakozás érzésének sugallatára, irgalmasan segítséget nyújtson. De úgy tegye ezt szent atyánk, hogy a királyi harag ne találhassa meg ebben az országban azt, vagy azokat, a kiket a főntebbiek föltárása miatt sujthatna; mert ellenkező esetben mind a főpapokat, mind követeket menthetetlenül botrány, megszegyenítés és személyük veszedelme érné». ⁴⁸⁸

Az első kérdés, a mely ezen maga nemében elszigetelten álló irat vizsgálatánál fölmerül; kiktől származik? Az a körülmény, hogy «püspökök» nevében beszél, arra utal, hogy az esztergomi érsek, Telegdi Csanád távol állott attól. A kalocsai érsekség üresedésben volt. Valószínű, hogy Dörögdi Miklós egri püspök, kit a király a primási szék elfoglalásában megakadályozott, László pécsi püspök, kinek a kalocsai érseki székre emeltetését megakadályozni iparkodott és Lőrincz bosniai püspök, kinek megválasztása után meg erősítését egy ideig ellenezte, voltak a szerzői.

De ezekről sem lehet föltenni, hogy uralkodójuk ellen alaptalanul emelték a legsúlyosabb vádakat. Ezeket egyébiránt nem egyedül az egyes főpapoktól és káptalanoktól — mint láttuk — korábban Avignonba juttatott panaszok igazolják, hanem alaposságukat a király maga elismeri. 1327-ben ugyanis Károly király — mint ünnepélyes okiratban maga elmondja — elsőszülött fia halálának megrendítő hatása alatt fogadalmat tett, hogy az összes magyarországi egyházi javakat, melyeket vagy maga elfoglalva tart, vagy másoknak adományozott, az egyházaknak vissza fogja adni. ⁴⁸⁹

Azonban ennek daczára az emlékirat szembetűnően magán viseli a túlzás bélyegét. Mert ha mindaz való, a mit elmond, úgy a panaszoló főpapok beismerik, hogy kettő kivételével, mindnyájan törvénytelenül foglalják el székeiket. Ugyanis az emlékirat szerint 1315 óta csak is a bosniai püspök választása ment végbe törvényesen; azon főpapok közül pedig, kik 1315 előtt választottak meg, csak a pécsi püspök volt még életben.

A pápa az emlékiratot megküldötte a királynak, kit atyai hangon, mérsékelt és enyhe kifejezésekkel elődei példájának követésére, a zsarnokok eljárásának kerülésére intett, és Isten haragjának eltávolí-

tása végett arra buzdított, hogy orvosolja az egyházon eddig ejtett sérelmeket s ezektől a jövőben az egyházakat kímélje meg.⁴⁹⁰

Nagy mértékben föltűnő, hogy a panaszíratra adott pápai válasz után XII. Benedek úgyszólván teljesen megszakította összeköttetését Károly királylyal. Negyedfél esztendő alatt kétszer fordult hozzá; először arra kéri, támogassa a szent Ferencz-rendű szerzeteseket a bosniai eretnekség kiirtásában; másodszor pedig, hogy a pozsegai prépostságnak kezei között levő birtokait adja át Benedek pozsegai prépostnak, kit a pápa egy vetélytárssal szemben megerősített.⁴⁹¹

Ez az utóbbi irat mutatja, hogy a pápa intelmei hatástalanok maradtak.

A király példája bátorító hatást gyakorolt a zászlós urakra.

1341 nyarán az erdélyi püspök és káptalan vádat emeltek a pápa előtt Tamás erdélyi vajda ellen, ki birtokaikat lefoglalta és sokféle erőszakosságokat követett el. A pápa a pécsi, váradi, egri püspököket bízta meg azzal, hogy ellene föllépjenek.⁴⁹²

Hogy a magyarországi egyházi férfiak mily sűrűen jártak Avignonba részint peres ügyeik, részint kérvényeik elintézése végett, arról tanúskodik egy 1340 junius 9-ikén Avignonban kiállított oklevél, a melyből tudjuk, hogy akkoron ott időztek: István pécsi prépost választott kalocsai érsek, káplánjával, Balázs pécsi pappal, Mihály veszprémi prépost, Miklós szepesi prépost, Miklós pozsegai kanonok, János körmöczi plébános, kik mint tanúk szerepelnek, a mikor Welislaus báttai apát visszavonja a vádat, melyeket a szintén ott jelenlevő Sigfried garam-szentbenedeki apát ellen emelt.⁴⁹³

Az a szent lelkesedés és áldozatkészség szelleme, mely a XI. század végén a keresztény világot megragadta és az Üdvözítő szülőföldjének az izlam hatalmából való kiszabadítására készítette, nemcsak abban nyilvánult, hogy százezrek életüket ajánlották föl a merész vállalkozásra, hanem abban is, hogy azok, a kik nem ragadhattak fegyvert, önkénytes pénzajánlatokkal részesei lenni kívántak.

Utóbb a buzgóság csökkenését az egyházi javadalmak megadóztatásával ellensúlyozták a szent-föld fölszabadításával foglalkozó egyetemes zsinatok. A negyedik lateráni zsinat 1215-ben elrendelte, hogy három éven át az összes egyházi jövedelmek huszadát kell a jelzett célra beszolgáltatni. Ezen adó behajtása iránt III. Honorius

pápa 1216 november 21-ikén rendelkezett, és ez ügyben Magyarország főpapjaihoz is intézett bullákat.⁴⁹⁴

Nincs tudomásunk arról, vajjon ezen adót hazánkban csakugyan behajtották-e s ha igen, milyen eredménnyel? Szintúgy hallgatnak emlékeink arról, vajjon az 1245-ben tartott lyoni egyetemes zsinat határozata, mely a huszadot újból három esztendőre kivetette, Magyarországon végrehajtott-e?

Harmincz esztendővel utóbb, mikor a lyoni második zsinat az egyházi jövedelmek tizedének hat esztendőn át beszédését állapította meg, X. Gergely pápa 1275 szeptember 20-iki bullájával Mantuai Gellért pápai scriptort küldötte Magyar-, Lengyelországba és Slavoniába.⁴⁹⁵

A zavarteljes viszonyok daczára, melyek IV. László uralkodása alatt fönnállottak, a pápai biztos ki hat éven és öt hónapon át időzött a számára kijelölt területen, nem siker nélkül járt el küldetésében, a miről fönmaradt számadásai tanúskodnak; de a hátralékok behajtása még VIII. Bonifác pápának is gondot okozott.⁴⁹⁶

Az 1311-ben tartott viennei egyetemes zsinat a lateráni és lyoni végzésekben megállapított tized-adót a szent-föld javára újból kivetette. Azonban ez a végzés Magyarországon nem foganatosított.

Az egyházi megadóztatás új nemét hozta be XXII. János pápa, ki 1316 december 8-ikán a szent-szék szükségleteinek fődözése céljára elrendelte, hogy mindazon nagyobb javadalmak után, a melyek tényleg üresedésben vannak és a következő három év folyamán megüresednek, az első évi jövedelem a pápai kamarának szolgáltatandó be.

A behajtás végrehajtására a katolikus országokba kellő meghatalmazásokkal fölruházott nuncziusok küldettek, Magyarországra Szebeni Albert fia Rufinus tolnai főesperes kapta a jelezett napon a megbízást s küldetéséről az ország főpapjaihoz értesítő levelek mentek.⁴⁹⁷

Rufinus 1317 őszen érkezett Magyarországra. Itt megbízatása végrehajtásának küszöbén nagy nehézségekbe ütközött. — Utasítása szerint a viennei zsinat végzései alapján kivetett tized-adó tízszeresét kellett volna évi jövedelemnek tekinteni. Mivel pedig ez a tizedkivetés Magyarországon elmulasztott, külön intézkedésre volt szükség. 1318 június 17-ikén a pápa megállapította, hogy az egyes javadalmak tényleg befolyó egy évi jövedelmének felét kell a pápai

küldött kezeihez szolgáltatni, míg a másik fele a javadalmasnak marad meg.⁴⁹⁸

Rufinus két évnél tovább működött Magyarországon. Az eredmény a mit fölmutatható, csekély volt. Csak 1913 aranyforintot tudott behajtani, a mihez még Gentilis bibornok ellátási járulékainak hátralékaiból 1054 forint járult. Ezen (2967 forintba rugó) összegnek több mint felét (1744 forintot) emésztették föl Rufinus napidíjai és költségei.⁴⁹⁹

Egy évtizednél tovább Magyarország ment volt pápai adó beszedésétől. 1331 márczius 1-én XXII. János a viennei zsinaton a szent-föld fölszabadítására és a hitetlenek ellen viselt háborúk céljaira megszavazott tized-adó utólagos behajtását rendelte el Magyarországon. E végett két követet küldött: Berengár fia Jakab francia benediktinust és Bonofatói Rajmund francia lelkészt.⁵⁰⁰

Ezek mikor Magyarországra érkeztek, működésüket nem kezdhették meg, mivel Károly király a tized-adó behajtásához az engedélyt megadni vonakodott. Hogy ellenszegülését leküzdje, a pápa előbb kérő levéllel tett kísérletet, majd arra az engedményre szánta el magát, hogy a behajtandó összeg egy harmadát a királynak ajánlotta föl, a ki azt a hitetlenek és eretnekek ellen indítandó háború céljaira fordítsa.⁵⁰¹

Ekkor azután kezdetét vette a tized behajtása. A pápai tizedszedők egyike, Rajmund az esztergomi, Jakab pedig, a másik, a kalocsai érseki tartomány területén vezette a gyűjtést, oly módon, hogy egyházmegyénként, a főpap jóváhagyásával, két vagy három tizedszedőt rendeltek, kiket jobbra az illető egyház kanonokjai sorából választottak. Ezek a tizedet évenként két részletben, tavasszal és ősszel, minden egyes javadalmastól behajtották és jegyzék kíséretében a pápai megbízottaknak küldötték be.

A gyűjtés oly sikeresen indult meg, hogy a pápa a királyhoz és több főpaphoz köszönő-leveleket intézett.⁵⁰² Csakhamar fönnakadást és zavart idézett elő Bonofatói Rajmundnak 1334 elején Esztergomban bekövetkezett halála. Helyébe Lengresi Jakab francia pap küldetett, kit a következő pápa XII. Benedek 1335 augusztus 5-ikén a tizedbehajtás további intézésével egyedül bízott meg; Berengár fia Jakabnak pedig meghagyta, hogy a behajtott pénzekkel és a számadásokkal Avignonba térjen vissza.⁵⁰³

Ennek a rendeletnek nem volt foganatja. Berengár fia Jakab Magyarországon maradt. 1337 márczius 15-ikén a pápa már nem-

csak őt, hanem társát is visszahívta. A következő év február 5-ikén kénytelen volt őket megróni azért, hogy még mindig nem engedelmeskedtek. Ugyanakkor két új megbízottat: De Carceribus Galhard titeli prépost és Gervázfia Péter francia kanonok személyében küldött Magyarországra; ⁵⁰⁴ melléjük a király István dominikánus szerzetest, mint biztosát, rendelte. Lengresi Jakab 1339-ben Magyarországban halt meg. Berengarfia Jakab a következő évben visszatért Avignonba. ⁵⁰⁵

Csak ekkor lehetett összeállítani az 1332—7 évekről szóló számadásokat, melyek azonban töredékesen és fogyatékosan mutatattak be a pápai kincstárnak. Az egész eredmény e szerint jelentéktelen volt: 9385 ezüst márka, mintegy 38.000 aranyforint, vagyis a mai pénzérték szerint nem egészen fél millió korona.

Galhardus és Péter adószedők a pápától azt a megbízást is nyerték, hogy a megüresedett javadalmak egy évi jövedelmét a szent-szék javára szedjék be. Az előbbi csekély eredményt mutatott föl; az utóbbi 1342 tavaszán, Avignonban mintegy 7700 aranyforintról számolt el. ⁵⁰⁶

Rövid időközökben bekövetkezett három haláleset a Magyarország és a szent-szék között fennálló viszonyban lényeges változást vont maga után.

1342 április 25-ikén XII. Benedek pápa, július 15-ikén Károly-Róbert magyar király, a következő év január 20-ikán Róbert nápolyi király költözött az örökkévalóságba.

Szent Péter székét május 19-ikén foglalta el VI. Kelemen névvel a Beaufort grófok nemzetségéből származó Roger Péter bibornok. ⁵⁰⁷ Benső vallásos érzés sugallatára a szent-Benedek rendjébe lépett, egyházi tudományossága és Páris szószékein elhíresült ékes-szólása, melyhez a megnyerő modor és politikai érzék előnyei járultak, fokról-fokra emelték az egyházi hierarchia legmagasabb polczáig. De a pápai trónon nem igazolta a reményeket, melyeket a keresztény világ hozzá kapcsolt. Rokonai, úgy szintén eddigi pártfogója, a cselszövő Talayrand Illés bibornok és a francia udvar vészteljes befolyást gyakoroltak rá, a mely a magyar királyhoz való viszonyát is elmérgesítette.

Azonban a pápaság avignoni tartózkodása alatt egyáltalában nem vesztette el nagy hivatásának, világtörténelmi jelentőségének tudatát, mely VI. Kelement is áthatotta.

Első volt ő az európai uralkodók között, a ki a törökök részéről a nyugati kereszténységet fenyegető veszély nagyságát fölismerte, és az egyesült erővel való védekezésnek halaszthatatlan szükségességét hirdette. Mindjárt trónralépte után kezdett foglalkozni nagy hajóhad létesítésével, melyet a szent-szék, a cyprusi király, a velencei köztársaság és a szent János-lovagrend állítanának ki a törökök ellen. A költségek fődözésére az egyház egész területén az összes egyházi javadalmakra három éven át fizetendő tized-adót rótt, a melynek behajtását Magyarországon is elrendelte.⁵⁰⁸

Károly király az új pápa üdvözlésére Miklós nevű világi előkelő urat küldötte, ki Simonfia Jakab zágrábi olvasó-kanonok kíséretében a nyár folyamán mutatta be uralkodójának hódolatát.⁵⁰⁹

Az első magyarországi ügy, mely VI. Kelemen foglalkoztatta, a váci püspökség betöltése volt, mely már előde alatt tárgyalatott. A váci káptalantól megválasztott Mihály pozsonyi prépostot, noha csak 25 esztendő volt, megerősítette.⁵¹⁰ Kétségkívül Károly király ajánlására tette ezt.

A kalocsai érsekség betöltésének sok év óta függőben levő ügyét néhány hónappal utóbb döntötte el. A két vetélytárs: Jakab csanádi püspök és István pécsi prépost lemondván igényeiről, László zágrábi püspököt — a királyi udvar kedves emberét — emelte a kalocsai székre, a visszalépett jelölteket pedig úgy elégítette ki, hogy Jakabot a zágrábi püspökségre helyezte át, Istvánt pedig csanádi püspökké nevezte ki.⁵¹¹

Míg ekként a magyarországi püspöki kar és a királyi udvar között a megzavart összhangot helyreállítani igyekezett: másrészről bizonyára elégületlenséget támasztott azzal, hogy a magyarországi egyházi javadalmaknak francia bibornokok részére adományozását megkezdette.

Uralkodása első esztendejében öccsét, Roger Vilmos bibornokot a szent János-lovagrend gazdag esztergomi házának főnökévé nevezte ki s utóbb sok más javadalommal halmozta el; Dupuys Imbert bibornoknak pedig a pozsonyi prépostságot adományozta.⁵¹² A következő évben István csanádi püspököt Veszprémbe helyezte át és De Carceribus Galhard titeli prépostot, Magyarországon működő adószedőt nevezte ki csanádi püspökké.⁵¹³

A király mind a két kinevezésben megnyugodott, noha egyik főpap sem volt az ő jelöltje.

Kevéssel utóbb megüresedett a kalocsai érsekség, melynek

betöltését a főpap életében a pápa magának rezerválta. Lajos király meghódolt ezen a kánonjogi tényleges helyzetnek megfelelő rendelkezés előtt; arra a kérelemre szorítkozott, hogy ne István veszprémi püspököt helyezze át Kalocsára. A bácsi és kalocsai káptalannak megkísérlették ugyan választói jogukkal élni, és Miklós pécsi kanonokot választották meg; de noha jelöltjük, mint titkár, udvari szolgálatban állott, a király részéről támogatásra nem találtak, és a választást nem is terjesztették föl Avignonba.⁵¹⁴

A pápa a király szerény kívánságán is túltette magát. Éppen István veszprémi püspököt nevezte ki kalocsai érsekké, helyére a király előtt szintén nem kedves Galhardot veszprémi püspökké és ennek helyére Gergely csazmai prépostot csanádi püspökké.⁵¹⁵

A király Istvánt elfogadta kalocsai érsekül; de a pápához intézett levelében jelezi, hogy ezt csak azért teszi, mert «nem akar engedetlen fiú gyanánt viselkedni».⁵¹⁶

Ellenben Galhard áthelyezésében nem nyugodott meg. 1346 tavaszán kiállított kiváltságleveleiben István mint kalocsai érsek fordul elő, a veszprémi püspökség üresedésben levőnek jelezte.⁵¹⁷

Kifogását a király a szent-szék elé terjesztette. Figyelemreméltó, hogy nem a királyi jogok nevében szólalt föl, hanem a nemzeti érdekeket állította előtérbe. Azt emelte ki, hogy Galhard nem jártas a magyar nyelvben, a melynek ismeretét a veszprémi püspök, mint a királyné kancellárja, nem nélkülözheti. Arra kérte tehát a pápát, hogy Galhardot olasz főpapi székre helyezze át, Veszprémbe pedig Miklós titkárt nevezze ki.

A pápa azt válaszolta, hogy a veszprémi széken már ültek máskor is külföldi származású főpapok, kiket a magyar nyelv ismeretét igénylő kancellári teendőkben egy más püspök vagy a veszprémi prépost helyettesített. A király kérését tehát mellőzte; de hogy őt másrésztől lekötölezzék, az időközben megüresedett pécsi püspökségre Miklós titkárt nevezte ki,⁵¹⁸ néhány hónap múlva pedig Galhardot olasz érsekségre mozdította elő és utódjává a király bizalmas hívét, János pécsi prépostot nevezte ki.⁵¹⁹

Ezalatt a szent-szék és a magyar király között fönnálló érintkezésekben a nápolyi bonyodalmak léptek előtérbe.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A nápolyi bonyodalmak. — A pápa magatartása Johanna királynő és Endre magyar herceg irányában. — Erzsébet királyné nápolyi útja, követsége Avignonban és bucsújárása Rómába. — A pápa intőlevelei Johannához és rendeletei Endre megkoronáztatása tárgyában. (1343—1345.)

Az 1343-ik év elején súlyos betegségbe esett Róbert nápolyi király. Halálát közeledni érezvén, végrendeletet készített. Örökösévé, utódává unokáját, Johannát, az ő magtalan halála esetén pedig Máriát rendelte; míg Johanna haladék nélkül egybekel Endre herczeggel, Mária férjéül Lajos magyar királyt s a mennyiben ez el nem veheti, a franczia király egyik fiát jelölte; egyúttal megállapította, hogy Johanna és Endre csak huszonöt éves koruk elérésékor veszik át az ország kormányát, melyet akkorig kormánytanács vezet. Mindketten esküvel kötelezték magukat, hogy a végrendelet-höz alkalmazkodni fognak.

Január 20-ikán Róbert meghalt. Még a ravatalon feküdt teteme, mikor az ő akaratának hódolva, Endre és Johanna egybekeltek, az ország kormányát pedig az özvegy királyné elnöklete alatt a tanács átvette.

Azonban míg Johanna, mint a trón örököse, a királyi címet fölvette, Endre a calabriai herceg címét megtartotta s az a fölfogás uralkodott, hogy a királyi címet csak Johanna kérésére pápai adományozás alapján nyerheti el. Ezáltal állásának alárendeltsége nejjével szemközt lealázó módon szembetűnővé tétetett.

Lényeges következmények nélkül maradt volna ez a tényállás, ha a végrendelet értelmében Johanna még nyolcz esztendeig az uralkodói jogok gyakorlásából kizárva marad.

Azonban a királynő el volt tökéelve arra, hogy a kormánytanács gyámsága alól mihamarább kivonja magát.

Az ifjú fejedelmi hölgy már ekkor a féktelen érzékiség és

hatalomvágy uralma alatt állott. Mindkettőnek szolgálatában csel-szövényekben való páratlan leleményesség, minden tekintetet félretevő merészség, az emberek lefegyverezésére ellenállhatatlan és a női bájak varázsával tetézett ügyesség veszedelmes eszközeivel rendelkezett.

Vele szemben Endre a férj természetszerű felsőbbtségét érvényesíteni nem volt képes. Két évvel fiatalabb volt, mint neje, a mely magában véve csekély különbség egy tizenhét esztendőös hölgy s egy tizenöt éves ifjúnak viszonyában jelentékenynyé válik. Ehhez járult az a körülmény, hogy éppen azok az erények, melyeket benne a kortársak leginkább magasztalnak, végzetes fogyatkozásokká váltak. Petrarca «a legszelidebb, legártatlanabb embernek», Cola Rienzi «ártatlan báránynak» dicsőíti. A miből azt kell következtetnünk, hogy naiv és könnyen befolyásolható volt, az önállóságot és erélyt nélkülözte.

Johannának szövetségeseikül kínálkoztak rokonai, nagyatyja fivéreinek, a tarenti és durazzói hercegeknek fiai, kiknek érdekeit Róbert király végrendelete sértette. Közülök Durazzói Károly volt a legkiválóbb és éppen ő, megnyerve Johanna nővérének, Máriának szívét, azon volt, hogy a végrendeleten rést törjön.

A nélkül, hogy akár Lajos királynál akár a francia udvarnál kérdést tettek volna: alig egy-két héttel Róbert halála után megállapodás jött létre az iránt, hogy Károly herceg nőül veszi Máriát. A vőlegény nagybátyja, Talayrand bibornok kieszközölte a pápai dispencziót, és már április 21-ikén megtartatott a menyegző.

Lajos király Prágában, a hol február végén jegyese atyjánál, Károly morvaországi örgrófnál időzött, kapta meg Róbert halálának hírért. A helyzetről, melyet ez az esemény Nápolyban teremtett, nem volt kellően tájékozva. Abban a véleményben volt, hogy Endre a trón jogos örököse, de attól tartott, hogy őt ellenséges törekvések a hatalomtól megfoszthatják. Ezért részére a szent-szék támogatását igyekezett biztosítani.

A pápához és a bibornoki testülethez intézett leveleiben abból indul ki, hogy halála előtt Róbert király Endrét trónörökösül rendelte és a nápolyi főuraktól elfogadtatta. Kérte, hívja föl alattvalóit, különösen fővárosa lakóit, hogy neki, mint törvényes uruknak, engedelmeskedjenek.⁵²⁰

Károly örgróf, ki a pápával megválasztatása előtt bizalmas viszonyban állott, hathatósan támogatta veje kérését.⁵²¹

Mindketten követeket küldöttek Avignonba. A magyar király nevében Gergely császári prépost járt el.⁵²²

Azonban célt nem értek. Ugyanis a pápai udvarnak Róbert végrendelete fölül hiteles információja volt, a melynek alapján legfőljebb arról lehetett szó, hogy Endre herceg a királyi címet viselje és nagykorúságának elérése után nejével együtt gyakorolja a királyi hatalmat.

A pápa a két uralkodó előterjesztésére késett a válaszszal és Gergely prépostot udvaránál tartotta.

Ezalatt a Nápolyból és Avignonból Magyarországra érkező tudósítások a táplált illúziókat eloszlatták, és Endre jövő állása érdekében hatályosabb föllépés sürgősségét tüntették föl. Maga az anyakirályné szánta el magát arra, hogy Nápolyba utazik. Főpapok és főurak fényes kíséretével, dús kincsekkel, július 25-ikén érkezett Nápolyba.

Itt azt az álláspontot, melyre néhány hónap előtt a magyar király helyezkedett volt, el kellett hagynia. Óhajta csak addig érhetett, hogy Endre a királyi címet elnyerje, nejével együtt megkoronáztassék és uralkodjék.

Ezen cél elérésében is nagy nehézségeket kellett leküzdenie. Johanna ugyanis kész volt férjét a királyi címmel fölruházni, de vonakodott vele az uralkodói jogokat megosztani. Ebben a magatartásában megerősítette őt Durazzói Károly, kinek attól kellett félnie, hogy Endre, ha társuralkodó lesz, Johanna magtalan halála esetén, Máriát az örökösödésből képes lesz kizárni.

Mindazáltal hogy Erzsébet királynétól és a magyar uraktól mihamarább szabaduljon, Johanna a színlelés álarcát vette föl és beleegyezését adta ahhoz, hogy férje vele együtt megkoronáztassék és az uralkodói hatalmat gyakorolja.

Viszont Erzsébet királynét rábírta, hogy ő is befolyását a szent-széknél a Róbert végrendeletében megállapított gyámság megszüntetésére használja föl s így lehetővé tegye, hogy ő és Endre azonnal átvehessék az ország kormányát.

Ezért, a szentszék hozzájárulásának kieszközlése végett, mind ő maga, mind a magyar királyné követeket küldöttek Avignonba.

Ez utóbbi az őt kísérő urak soraiból: Vasvári Vid nyitrai püspököt, Szügyi Miklós esztergomi prépostot, Nagymartoni Simonfia Pál országbíró, Aladár fia Tamás ujbáti ispánt és Péter fia Tamás lipthózi ispánt szemelte ki.⁵²³

A mikor ezek útnak indultak, Erzsébet királyné elzarándokolt Rómába, a mely a pápák avignoni tartózkodása alatt is meg nem fogyatkozott vonzó erőt gyakorolt a hívőkre. Csak három napig időzött ott, október elején. Ájtatosan meglátogatta a főbb templomokat, a szent sírokat és ereklyéket, mindenütt vallásos bőkezűségének emlékeit hagyván. Különösen szent Péter bazilikáját ajándékozta meg gazdagon, úgy hogy látogatásának évfordulóját soká hálaadó istentisztelettel ünnepelték.

Ezalatt Avignonban a magyar követek a tárgyalásokat a következő előterjesztéssel indították meg:

«Erzsébet Magyarország királynéja szentséges atyjához és urához, a pápához folyamodik, méltóztassék dicső gyermekeit, Johanna úrnőt és Endre herceget Jeruzsálem és Sicilia uralkodóivá megkoronázni s különös kegyelemből megengedni, hogy a nevezett ország területén koronáztassanak meg, kenetessenek föl, azután pedig az ország teljes, korlátlan igazgatását és alattvalóik hódolatát vehessék át.

«Ő kegyelmességét indítsa erre az a szerződés, melynek erejénél fogva Róbert és Károly, Magyarország és Sicilia királyai, a világ leghatalmasabb uralkodóinak tudtával, Endre fiam és Johanna úrnő, az ő hitvese az én kedves leányom között, János pápa tanácsára és óhajására, házasságot vagyis eljegyzést létesítettek; azzal a szándékkal, hogy majdan együtt viseljék a koronát és a szent-szék hűséges szolgálói legyenek. Ezt a szerződést, melyet szentséged elődje, a bibornok urak tanácsára, jóváhagyott, kegyelmesen méltóztassék elfogadni; mert az elmondott ok bírta rá uramat, Károly királyt arra, hogy János pápa tanácsát követve, fiunkat Nápolyba vigye.

«Méltóztassék tehát kegyelmesen hozzájárulni ahhoz, hogy a férj feje lévén feleségének, mind a ketten egy időben koronáztassanak meg; mert ellenkező esetben a születendő gyermek javát veszélyeztetné a szülők kölcsönös versengése. Ezt követeli az ország érdeke is, mivel a férj inkább alkalmas mint felesége az ellenséges támadások visszaverésére; továbbá a tisztességgel és illendőséggel összhangzó, hogy az ország ügyeiben a rendek inkább a férjhez, mint a feleséghez forduljanak.

«A pápa urat az engedély megadására hajlítsa Aragonia, Sicilia és Csehország azon királyainak példája, kik feleségeik útján nyerték el a koronát.

«A pápa úr vegye tekintetbe a hűséges szolgálatokat, a melyekkel

a magyar királyi ház dicsekedhetik, különösen Lajos király, ki a szomszéd pogány népek sokaságával bátran szembeszáll és vakmerőségüket fékezi, a mit fivérének megkoronáztatása után még hathatósabbán fog tehetni.

«Végre tekintetbe kell venni azt, hogy fiam személye, ha koronázása meg nem történik, veszélyben forog.»⁵²⁴

A királyné ezen folyamodásban elismeri, hogy Johanna a nápolyi királyság jogos örököse, tényleges uralkodója. Fiának királyi méltóságra emeltetését a pápa kegyelmétől kéri és várja; igényét nem származására, hanem a házassági szerződésre alapítja, illetőleg arra a szándékra mely megkötésénél Róbert és Károly királyok szemei előtt lebegett. De mindennek kötelező erőt Erzsébet nem tulajdonított; azért az észjog, a politikai érdek, az illendőség és célszerűség érveit hozta föl, a melyeknek összehalmozásával elárulja, hogy ellenséges irányzatok uralomrajutása ellen védekezik.

Mindazáltal ez az előterjesztés, noha a nápolyi udvar jogi fölfogásával összhangzásban állott, leleplezi azt a célzatot, hogy Nápoly valóságos uralkodója Endre legyen s az ő kezeiben összpontosuljanak tényleg a kormány gyeplői. Egyúttal a sorok között olvasható az a gondolat, hogy Johannában a kormányzásra a képes- és hivatottság hiányzik.

Ez a körülmény alkalmas volt arra, hogy fölidézzé a nápolyi urak fölháborodását, melyet még fokozhatott az előterjesztés utolsó pontja, mely érthetően kifejezi azt a föltevést, hogy Endre csak az uralkodói hatalom birtokában oltalmazhatja meg magát ellenségeinek ármányai, az életére törő merényletek ellen.

Ezen előterjesztésről a nápolyi követek csak a bíbornoki konzisztóriumban, fölolvása alkalmával, nyertek tudomást és kénytelenek voltak ellene fölszólalni. Ebből gyűlöletes, botrányos felelés keletkezett.

A magyar követek belátták, hogy hibát követtek el s ezt azzal tették jóvá, hogy a legközelebbi konzisztóriumban, október 27-ikén, újabb előterjesztéssel állottak elő, a mely azonban az előbbitől lényegileg nem volt eltérő.⁵²⁵

A pápa az ellentétek kiegyenlítését örömmel látta; de az ügy elintézését folyvást késleltette. Erzsébet, Johanna és Sancia királynékhoz, úgyszintén Károly őrgrófhoz írt leveleiben csak általános kifejezésekkel azt a reményét fejezte ki, hogy óhajtaiknak «a mennyire Isten és az igazság engedi» meg fog felelni.⁵²⁶

Nehéz kérdések egész sorozata volt megoldandó. Milyen jogalapon nyerje el Endre a királyi címet és koronát? Endre és Johanna koronázása egyidőben és egyforma szertartással történjék-e? Avignonban vagy Nápolyban végeztessék-e a koronázás? Mindketten tegyék-e le a szent-széknek a hűségi esküt és fogadják alattvalóik hódolatát? Endre megkoronáztatásának, az ő állására nézve, Johanna életében és halála után milyenek legyenek jogi következményei? Endre milyen biztosítékokat nyújtson Johanna állása és Mária örökösödési joga tekintetében?

Ezen kérdések iránt nemcsak a szent-szék jogtudósai és politikusai vallottak eltérő nézeteket;⁵²⁷ hanem a nápolyi és magyar követek között sem volt meg a teljes egyetértés. Ugyanis az előbbiek Johannától titkos utasítással voltak ellátva, mely Erzsébettel létrejött megállapodásaitól több pontban eltért.⁵²⁸

A pápa habozott, hogy a két fél közül melyiknek részére álljon. Végre oly rendelkezést tett, a mely mind a kettőt egyaránt kínosan érinthette. November 28-ikán bullát bocsátott ki, melyben arra hivatkozik, hogy az I. Károly nápolyi király és a szent-szék között történt megegyezés értelmében, az uralkodó kiskorúsága alatt, az ország kormányzása a szent-szék joghatóságához tartozik. Ezért a Róbert királytól fölállított kormánytanácsot törvénytelennek, eddigi intézkedéseit érvényteleneknek nyilvánítja, az ország ügyeinek további intézésétől, kiközösítés büntetése alatt eltiltja, a kormányzói és gyámi hatalmat De Chaslie Aimerik bibornokra, mint teljes hatalmú legátusra ruházza.⁵²⁹

Míg azonban a pápa ezen legátus útnak indításával késett, Johanna, mielőtt kineveztetéséről értesülhetett, újabb lépéseket tett, hogy a királyi hatalomnak közte és Endre között való megosztásától VII. Kelemen visszatartsa.

Decz. 1-én a következő fontos nyilatkozatot küldötte a pápához:

«Levéltre nem bízható észszerű okok miatt határozottan kijelentem, hogy a tárgyalások körébe az ország kormányzásának ügye semmiféle formában nem vonható be. Azt a megbízást, a mit erre nézve követeimnek adtam, ezennel visszavonom és megsemmisítem. Tiszteletteljesen esedezem tehát, hogy az ország kormányzásának ügyét mellőzván, szentséged csakis a koronázás tárgyában méltóztassék tetszése és belátása szerint rendelkezni.»

Kevéssel utóbb pedig egy másik iratban így szól: «Méltóztassék kegyelmességed tudomást venni azon változhatatlan szándé-

kom felől, hogy tisztelt férjem uramnak a kormányt nem engedem át. Minden eszes embernek föl kell tenni, hogy a világon senki az ő javát és becsületét nem viseli inkább szívében, mint magam; erről, mielőtt helyzetünk engedi, tényekkel fogok mindenkit meggyőzni». ⁵³⁰

Követeinek pedig, fő- és jószágvesztés büntetése alatt, megparancsolta, hogy ha a kormányhatalomnak Endrével való megosztása tárgyában netán valamely megállapodáshoz beleegyezésüket adták volna, ezt vonják vissza, mert ő érvénytelennek tekintené.

A pápa meghallgatta Johanna kérését. Endrét a királyi címmel fölruházta és megkoronáztatását elrendelte ugyan; de ezt oly módon tette, hogy Johanna részére az uralkodói hatalom teljességét biztosította.

Elhatározását az 1344 január 19-ikén tartott bibornoki konzisztóriumban a következőképen hirdette ki:

«Sokfelől kéréseket és folyamodásokat intéztek hozzánk a végből, hogy Endre királyt, mint Johannának, kire nagyatyjáról, Róbert királyról a sicíliai királyság örökségképen szállott, férjét, díszesebb és előkelőbb állásra emeljük... alkalmas és megfelelő biztosítékok mellett királyi címmel ruházzuk föl, és rendeljük el, hogy ő a nevezett királynéval, mint férje, együtt koronáztassék meg és kenetessék föl.»

Ennek következtében Endrét a királyi címmel fölruhazza és Aimerik bibornok-legátusnak meghagyja, hogy őt a megjelölendő föltételek elfogadása és a biztosítékok megadása után, ha a legátus mint kormányzó irányában engedelmességet tanúsít — a királynővel együtt, mint férjét, koronázza meg és kenje föl. ⁵³¹

Még aznap értesíti erről Endrét, két héttel utóbb Erzsébet, Johanna és Sancia királynékat, még később Lajos királyt. ⁵³² Johannát azonban egyúttal megnyugtatta az iránt, hogy Endrét a királyi cím és a koronázás az ország kormányzásában való részvétellel nem fogja föl jogosítani, minélfogva a szent-széknek hódolati esküt tenni nem fog. ⁵³³

Egyik levélben sincsenek megjelölve azok «a föltételek és biztosítékok», melyeknek elfogadásától, illetőleg megadásától a pápa Endre koronázását függővé teszi. Az az utasítás, melyet erre vonatkozólag a bibornok-legátus kapott, nem maradt fenn. Ellenben kikerülte az enyészetet az, hogy ez ügyben a következő évben állíttatott ki és amazzal kétségtelenül egészen azonos volt.

E szerint Endrének a koronázás előtt élő szóval eskü alatt és hiteles okiratban el kell ismernie azt, hogy «úgy mint a királynő férje, a pápa nagylelkűségéből és kegyelméből nyeri el a koronát»; továbbá, hogy az ország kormányzására jogot nem fog igényelni és jelen állapotában megmarad, mintha meg nem koronáztatott volna; végre Johanna magtalan halála esetén a trónöröklésre igényt nem fog emelni, sőt a királyi címet is leteszi és megelégszik azzal a területtel, a melyet neki Róbert király végrendelete biztosít.⁵³⁴

A mikor a pápai elhatározás február első felében a nápolyi udvar tudomására jutott, Endre azonnal fölvette a királyi címet.

Azonban Erzsébet királyné szükségképen fölismerte, hogy az avignoni megállapodások ő rá nézve súlyos vereség jelentőségével bírnak. Johanna ármányai, melyeknek ezt tulajdonítania kellett, nem maradtak előtte titokban.⁵³⁵ Elégületlen, elkeseredett hangulatában arra határozta el magát, hogy hazautazik. Magával óhajtott volna vinni fiát; ⁵³⁶ mindazáltal az anyai szív balsejtelmeit elnémította a politikai érdek követelése; valószínűleg Endre sem volt hajlandó nejétől és új hazájától megválni.

Egy időben Erzsébet királyné hazautazásával, Johanna megszabadult nagyanyja felügyeletétől is. Sancia királyné 1344 február 21-ikén szent Klára szüzeinek nápolyi zárdájába vonult, hol élete hátralevő napjait töltötte.

Johanna most a bíbornok-legátus hatáskörének olyan szabályozását igyekezett kieszközölni, hogy hatalmi célzatainak a pápa helytartója se álljon útjába. Durazzói Lajos herceget küldötte Avignonba és általa azt a kérelmét terjesztette VI. Kelemen elé, hogy Aimerik bíbornok hatósága hat hónapra szorítkozzék, ezen idő alatt is «intéző és kormányzó» (administrator et gubernator) címet viseljen, a «gyám» (balia) cím mellőzésével; az országos ügyek intézésében pedig vele (a királynővel) egyetértőleg járjon el.⁵³⁷

A pápa nem hallgatta el megütközését a fölött, hogy a királyné ilyen kívánságokkal előállani mer. Figyelmeztette az egyház iránt tartozó hűség, hódolat és ragaszkodás kötelességeire; fölszólította, hogy űzze el magától tanácsosait, kik ezen kötelességek megszegésére készítetik.⁵³⁸

Most végre Aimerik bíbornok május második felében jelent a nápolyi területen. Johanna erről értesülvén, két előkelő urat küldött hozzá, azzal a megbízással, hogy újabb pápai rendelet érkezéséig visszavonulásra bírja. De a legátus, hivatkozva utasításaira,

rögtön megkezdette működését. Mire Johanna férjével együtt, ámbár követei által Avignonban óvást emelt,⁵³⁹ megjelent előtte és utasította alattvalóit, hogy rendeleteinek engedelmeskedjenek.

Ezalatt Durazzói Lajosnak sikerült Talayrand bibornok útján a pápa elhatározásaiban újabb fordulatot hozni létre. Johanna kérelmei teljesítettek. Megállapították, hogy hat hónapig tartson csak Aimerik legátusi működése s ezen idő alatt az ország kormányzásában a királynővel egyetértőleg járjon el.⁵⁴⁰

Johanna még ezzel az eredménnyel sem volt megelégedve. Férje érdekében tett korábbi engedményeit megbánta s azon ármánykodott, hogy megkoronáztatását megakadályozza.⁵⁴¹

Ez ügyben követei útján tett előterjesztésére vonatkozik az a megrovás, a melyben őt (1344 július 31-ikén) részesíti a pápa.

Az utóbbi időkben — úgymond — egymástól eltérő, nemritkán egymással ellenkező kérelmekkel járult színe elé; most már nem tudja, hogy voltaképen mi az akarata. Inti, hogy «okosan, érett megfontolás után, gondosan és bizonyos állandó célhoz irányítva szabályozza kívánságait».⁵⁴²

A mikor ez a levél iratott, Johanna súlyos betegségben feküdt. Endre, ámbár nem maradhattak előtte titokban neje ármányai, elfelejtette a szenvedett sérelmeket, és gyöngéd gondossággal ápolta őt. Ezzel sikerült meghatnia és visszahódítania szívét, legalább rövid időre.

Fölgyógyulása után a királynő, leveleiben, melyeket franciaországi híveihez írt, hálásan emlékezett meg Endréről; ez pedig örömmel értesítette a pápát arról, hogy «most már a szeretet és egyetértés kötelékei kapcsolják őket egybe».⁵⁴³

A pápa e fölött élénk megelégedését nyilvánította. A hitveseket figyelmeztette, hogy a benső viszonyból, mely köztük helyreállott, reájuk, a királyi házra és az országra sokféle előnyök fognak származni, míg «gyűlöletes viszályaikkal Isten haragját, alattvalóik megvetését, sok egyéb hátrányokkal vonják magukra». Ezért inti őket, hogy «a viszályt támasztó rosszakaratú embereket ellenségek, rágalmazók és vetélytársak gyanánt tekintsék, távolítsák és üzzék el udvarukból».⁵⁴⁴

Endre részéről nem hiányzott a készség a benső viszony fönntartására. Türelme és önmegtagadása határtalan volt. Megnyugodott a koronáztatás elhalasztásában és az ellen sem tett kifogást, hogy Johanna a szent-széknek a hűbéri hűség-esküt egyedül tegye le. Az

ünnepélyes cselekménynél, augusztus 28-ikán, mint tanú jelent meg, a mivel kitüntette, hogy megelégszik azzal az alárendelt helyzettel, melyet számára neje teremtett.⁵⁴⁵

Mindazáltal a pápa, noha Johannát Nápoly egyedüli uralkodójának ismerte el és a hat hónap letelte után a bibornok-legátus visszahívásával az uralkodói hatalom teljességét ráruházta: ⁵⁴⁶ azt óhajtotta, hogy Endre az ország kormányzására befolyást gyakoroljon, hitvese mellett méltó állást foglaljon el. 1344 november 15-ikén Johannához a következő, erőteljes levelet írta:

«Királyi fenségedet — úgymond — atyai jóindulattal intjük, hogy királyi férjedet tiszteletben tartsad, a téged és örököseidet megillető jogok megóvása mellett, az ország kormányzásában részletetni el ne mulasztad. Illetlen dolog, hogy a férj, ki feleségének feje, olyan ügyektől, melyek mindkettőnek javát és becsületét gyarapíthatják, távol tartassék. Ez irányban okosan és körültekintéssel járj el; hogy mindkettőtök becsülete sértetlenül megőriztessék, a szeretet és az akarat összhangzásának kötelékei közöttetek meg ne lazuljanak. Azon kell lenned, hogy a szeretet bensőségét meg ne gyöngítse a rosszakarók gonosz nyelve, mely azokat is, kik szorosán össze vannak kapcsolva, gyakran elválasztja.» Az ifjú király szellemi és erkölcsi jeles tulajdonságairól magasztaló kifejezésekkel emlékezik meg.⁵⁴⁷

A pápa szemei előtt nem egyedül Endre érdeke lebegett, hanem még inkább az országé, melyet Johanna és kegyenczeinek könnyelmű, lelkiismeretlen kormányzata a legnagyobb zavarokba ejtett; míg a nemes lelkületű, önzetlen ifjú király közbelépésétől kedvező fordulatot várhatott.

Hogy neki támaszt nyújtson és az akadályokat útjából elhárítsa, 1345 január végén Amici Vilmos, chartresi püspököt, mint követet küldötte Nápolyba.⁵⁴⁸ A megbízatások között, a melyekben el kellett járnia, a legfontosabb az volt, hogy a királyi udvarból eltávolítsa azokat az urakat és hölgyeket, kik a királyi hitvesek között a viszályok magvait hintették el és a királynőre véstelmes befolyást érvényesítettek.

«A kiváló szeretet érzései — így szól erre vonatkozó megbízó iratában — melyeket kedvelt gyermekeink Endre és Johanna ... iránt táplálunk, arra készítetik és az apostoli hivatás kötelességei arra ösztönzik elménket, hogy a nevezett királyt és királynét, úgyszintén a római egyház közvetlen uralma alatt álló sicíliai birodalmat mindenemű veszélytől és kártól megóvni atyai buzgósággal igyekezzünk.»

Azután megnevez hét urat és négy hölgyet, kik «hitelt érdemlő jelentések» tanúsága szerint, a királynak és királynénak, mint bizalmasaik, úgyszintén a birodalomnak sokféle hátrányokat és veszedelmes károkat okoztak, sőt féltő, hogy még súlyosabbakat fognak jövőben okozni; a miben a felelősség még másokat is terhel, kiknek nevét «jónak látja ezidőszert még hallgatással mellőzni». A mivel kétségkívül a királyi ház tagjaira czéloz.

Ezek okozzák — a mi «a birodalomban köztudomású dolog» — a király és a királyné között fönforgó egyenetlenségeket, úgyszintén az ország jogaival és javaival űzött könnyelmű gazdálkodást. A megnevezett személyeket és másokat is, kiket hasonló gyanú terhel, tekintet nélkül állásukra és rangjukra, még ha főpapi méltóságot viselnek is, a nuntius szólítsa föl, hogy a kitűzendő határnápig, egyházi kiközösítés és tilalom terhe alatt, a király és a királyné bizalmas körét hagyják el, onnan végképen távozzanak és oda újabb rendelkezéseig vissza ne térjenek; a királyt és a királynét pedig intse, hogy a nevezetteket magukhoz többé se nyiltan, se titokban ne bocsássák.⁵⁴⁹

Azonban ez az erélyes intézkedés nem hajtatott végre. A viszályok magvetői tovább folytatták áldatlan munkájokat.

A mikor Erzsébet királyné Nápolyból és követei Avignonból 1344 tavaszán Magyarországra visszatértek, Lajos király nem látta szükségesnek, hogy öcsce érdekében újabb lépéseket tegyen és nem mutatta, hogy a szent-szék magatartásával elégedetlen.

Később a királyné azt állította a pápához intézett levelében, hogy nápolyi tartózkodása alatt «általánosan beszéltek arról és egy előkelő állású egyén, kit most megnevezni nem akar, értesítette és nyilvános jelek is elárulták, hogy titokban Endre király megöletését tervezik, minél fogva visszaérkezése után nagy gonddal és fájdalommal jelentést tett a pápának, egyszersmind a tervezett merénylettől félvén, minden erejével azon volt, hogy Endrét haza hozhassa; de a pápa két ízben üzenté neki, hogy nincs oka félnie s ezért fiát Nápolyban hagyta».⁵⁵⁰

Ezen üzenetváltás felől az emlékek hallgatnak. Arról sincs tudomásunk, hogy az 1344-ik év folyamán magyar követek vagy futárok Avignonba érkeztek. Csak Gergely, császári prépost tartózkodott ott mint királyi követ az ősz elejéig, a mikor pápai megbízatással ellátva tért vissza Magyarországra.⁵⁵¹

Ezen megbízatás természetéről és az okokról, a melyek Gergely

prépostot arra készítették, hogy Magyarországba utazzék — az emlékek nem nyújtanak tájékozást. De bizonyos, hogy Gergely november havában Magyarországból Avignonba jelenthette, hogy a rábízott ügyekben sikeresen járt el, egyúttal közlé, hogy közelebb több követárs kíséretében útnak indul és jelentékeny pénzösszeget szállítanak az apostoli kamara számára. VI. Kelemen az 1345-ik év első napjaiban, elismerése kifejezése mellett, Gergely prépostot biztosította arról, hogy fáradozásai jutalmazatlanul nem maradnak.⁵⁵² És be nem várván Avignonba megérkezését, őt a csanádi püspöki székre emelte.⁵⁵³ Egyúttal a modrusi és fiumei grófokat, úgyszintén a velencei dogét fölkérte, hogy a magyar követek útjának biztonságáról gondoskodjanak.⁵⁵⁴

Gergely követársai: Nagymartoni Pál országbíró, Tamás segesi ispán és Pál udvarnok voltak. A pápa márczius első felében azt a hírt vette tőlük, hogy Velenczébe érkeztek; mire fölszólitotta őket, hogy az apostoli kamara számára hozott pénzösszeget a dominikánusok velencei perjelének szolgáltassák át.⁵⁵⁵

A pápai iratok nem vetnek világosságot arra, hogy ezt a pénzösszeget a király milyen címen küldötte.

János, kükkülei főesperes, Lajos király titkára, történeti munkájában a következőket beszéli el.

Erzsébet királyné, miután Avignonba küldött követei hosszú ideig eredmény nélkül fáradoztak abban, hogy Endre megkoronáztatásához a pápa hozzájárulását kieszközöljék, Nápolyt elhagyta; a követek pedig a király és királyné tudta nélkül, eskü alatt kötelezték magukat arra, hogy a pápai kamarába 44.000 márka fog befizettetni, ha Nápoly kormánya Endre királyra bízatik.⁵⁵⁶ Lajos király rossz néven vette, hogy «a nápolyi koronára vonatkozó jogainak elismerését pénzen vásárolták meg» követei; mindazáltal a nevében elvállalt kötelezettségnek megfelelt, adót vetett ki és a pénzt követek által küldötte meg, abban a reményben, hogy «az Endre király megkoronázására vonatkozó ígéret most már haladék nélkül teljesíttetni fog».

Cola Rienzi, a híres római néptribun, néhány évvel később írt egyik levelében említi, hogy Endre király megkoronáztatásához a pápai engedélyt körülbelül 60.000 uncia aranyért kellett megvásárolni.⁵⁵⁷

Egy közel egykorú straszburgi krónikában pedig azt a följegyzést találjuk, hogy 80.000 aranyforintot kellett fizetnie Lajos királynak Endre «koronázásáért».⁵⁵⁸

Ezen három történeti emlék nyomán azt kell föltennünk, hogy az ezekben említett pénzösszeget szállították Gergely prépost és társai.

Mindazáltal az ismertetett emlékek előadása nem oszlat el minden kétséget.

Mindenekelőtt feltűnő, hogy a pápai kincstár számadási könyveiben a magyar királytól fizetett összegnek nyoma sincs. Továbbá azon súlyos vádak között, melyeket később Lajos király és anyja ezen ügyben a pápa ellen emeltek, a legtávolabbi czélzás sem fordul elő arra, hogy valamelyik pápai kedvezést pénzen kellett megszerezniök.

Továbbá figyelemre méltó a pénzösszegnek a történeti emlékekben eltérő meghatározása. A 44.000 márka (még ha ezüst és nem arany) márka értékek is 220.000, a 60.000 arany nunczia 240.000 forintot tesz ki, míg a straszburgi krónika csak 80.000 forintról beszél.

Végre gyanút kelt ez összeg nagysága, ha tekintetbe vesszük, hogy a nápolyi király 32.000 forintot, a ferrarai herczeg csak 10.000-et fizetett a szent-széknek hűbéri adóul.

Küküllei János a hitelesség egyik kellékével teljes mértékben bír, a mennyiben állásánál fogva alapos tudomása lehetett arról, a mit elbeszél; azonban elfogulatlanak nem tekinthető, mivel a csakhamar bekövetkezett katasztrófa hatása alatt a magyar királyi udvarnál VI. Kelemen pápa személye irányában ellenséges hangulat emelkedett uralomra.

Küküllei János elbeszélésének tekintélyét megingatja az a körülmény is, hogy elbeszélésének némely részletei a valóságtól eltérnek. Nem áll az, hogy Erzsébet királyné az avignoni követek hosszúra nyúló tárgyalásainak eredménytelensége miatt tért vissza Magyarországra; mert arról, hogy a tárgyalások eredményre vezettek, hogy a pápa Endrét a királyi címmel fölruházta, koronáztatását elrendelte, még nápolyi időzése alatt értesült.

Továbbá a magyar író előadása ellenmondásokban bővelkedik.

Elején azt mondja, hogy az avignoni követek «a pápa beleegyezését Endre megkoronáztatásához» voltak hivatva kieszközölni; alább pedig azt, hogy «a siciliai királyságot örökösödési jogcímen» követelték Endre részére; majd ismét, hogy a 44.000 márkát azért ígérték, hogy «Endre király az ország kormányának átvételéhez engedélyt kapjon»; s hogy Lajos király rossz néven vette ugyan, hogy «az országra tartott (örökösödési) jogainak elismerését pénzen

kell megvásárolni»; de a jelzett pénzösszeg lefizetésében megnyugodott, mivel remélte, hogy így a pápa teljesíteni fogja «Endre koronázására vonatkozó ígéretét».

E szerint világosan nem látjuk, hogy milyen eredményért ígérték a követek és fizette a király azt a mesés összeget.

Az Anjou-ház magyar ágának örökösödési jogát a pápa el nem ismerte; Endrét neje mellé társuralkodóul nem rendelte; csak a királyi címmel ruházta föl; koronáztatását pedig oly módon rendelte el, hogy abból az ő állására tényleges előnyök nem származhattak. Ezért az eredményért érdemes volt-e olyan nagy áldozatot honi?

Cola Rienzit sem tekinthetjük elfogulatlan tanúnak, mivel, mikor a jelezett levelet írta, VI. Kelemen pápától egyházi átokkal volt sújtva. A straszburgi krónika írója pedig a keringő híreket jegyezte föl. Kétségtelennek kell elfogadnunk azt, hogy 1345 elején magyar követség tekintélyes pénzösszeget hozott «az apostoli kamarának» és valószínűnek, hogy ezen pénzösszeg küldése a nápolyi ügyekkel összefüggésben állott.

Vajjon a követség ezt a pénzösszeget a pápa rendelete szerint Velenczében hagyta-e és azután visszatért-e Magyarországra, nem állapíthatjuk meg.

Néhány hónappal utóbb ennek a követségnek két tagját: Gergelyt, ekkor már csanádi püspököt és Nagymartoni Pál országbírót Avignonban találjuk, Aladár fia Tamás újbáry ispán és Szűgyi Miklós esztergomi prépost, királyi titkos kancellár kíséretében.⁵⁵⁹ Föladatuk volt, hogy Endre megkoronáztatását és fölkenetését sürgessék.⁵⁶⁰

Teljes sikerrel működtek. A pápa 1345 június 10-ikén a következő levelet intézte Johannához:

«A te érdeked kétséget kizáró módon kívánja, hogy a koronázás és fölkenetés ünnepélyes szertartásában férjeddal együtt részesülj. Ezen tisztesség elhalasztása, a mint értesülünk, sokaknál megütközést keltett és kelteni meg nem szűnik; ezért minden további halogatást, mely megrovásra méltó volna, mellőzve, tedd meg az előkészületeket, hogy te és férjed a koronázásban és fölkenetésben mielőbb részesüljete. Ha tehát azt ajánlanák néked, hogy ebben a szertartásban veled együtt férjedet ne részesítsd — ilyen gonosz és ártalmas tanácsokra ne hallgass. Ha pedig mégis tovább halogatnád vagy mellőznéd ezt a szertartást, a mi távol legyen tőled: tudd

meg, hogy mi nem tagadhatjuk meg Endre király megkoronáztatását, a mit a te folyamodásodra rendeltünk el s mind ő maga, mind a magyar király és királyné követei sürgetnek». Fölhívja ezek után a királynőt, hogy férjével együtt mielőbb jöjjön Avignonba, a hol személyesen fogja őket megkoronázni.⁵⁶¹

Ugyanakkor újból intette őt, hogy férjének «az ország kormányzásában tisztességes részt juttasson»; és azokat, kik ezzel ellenkező tanácsokat adnak neki, «úgy mint Isten és a saját személye gonosz, mérges ellenségeit, üdvösségének és becsületének kegyetlen üldözőit... üzze el magától».⁵⁶²

A pápa arra számíthatott, hogy szavai nem fognak hatás nélkül elhangzani; mert tudomása volt arról, hogy rövid idő óta Johannát és férjét «a kölcsönös szeretet és ragaszkodás kötelékei a szokottnál szorosabban fűzik egybe, a hitvesi szeretet köztük mindinkább növekedik».⁵⁶³ Johanna május eleje óta anyának érezte magát.

Ilyen körülmények között a pápai iratok a nápolyi udvarnál kedvező fogadtatásra találtak. Johanna követet küldött a pápához azzal a jelentéssel, hogy «ő maga és férje buzgón foglalkoznak mindazon ügyekkel, melyek saját állásukat és az ország jólétét érdeklik; a miben az ország főrendinek, úgyszintén istenfélő, tapasztalt férfiak tanácsa és irányítása szerint járnak el».⁵⁶⁴

Most már késznek nyilatkozott férjével együtt megkoronáztatni magát; csak hogy az avignoni úttal járó veszélyekre és nagy kiadásokra utalva, azt a kérelmet terjesztette elő, hogy a koronázás Nápolyban történjék meg.

A pápa a fölhozott érvek súlyát elismervén, Johannát és Endrét fölmentette attól, hogy Avignonban jelenjenek meg. Szeptember 20-ikán Amici Vilmos chartresi püspököt és az ő akadályoztatása esetében Rajmund rieti püspököt, a római helynököket megbízta, hogy a koronázást és fölkenetést foganatosítsa; úgy azonban, hogy megelőzőleg Endre király a korábban megállapított föltételek elfogadására és a biztosítékok megadására vonatkozó kötelező nyilatkozatát tegye meg és állítsa ki.

Ez irányban Endre királyhoz szintén bocsátott fölszólítást.

Mindazáltal a következő napon keltezett titkos pótutasításban Vilmos püspöknek meghagyta, hogy azon esetre is, ha a királyi pár között a megállapodást létrehozni nem sikerül, azért «a király és a királyné megkoronázását tovább ne halasztza».

Mária herczegasszonyt, férjét Durazzoí Károlyt és a nápolyi

főrendeket szintén külön levelekben buzdította, hassanak oda, hogy a koronázás tovább ne halasztassék.⁵⁶⁵

A pápai intézkedések hírére Tamás ispán volt hivatva Magyarországra megvinni és a királyi udvart megnyugtatni az iránt, hogy Endre érdekeit a szent-szék teljes őszinteséggel karolja föl.⁵⁶⁶ A többi követek a pápa rendeleteinek tényleges végrehajtását Avignonban óhajtották bevárni.

Azonban már néhány nap múlva megjött az aversai katasztrófa megrendítő híre.

Endre király szeptember 18-ikán ádáz gyilkos merényletnek áldozata lett.⁵⁶⁷

HATODIK FEJEZET.

Endre magyar herceg meggyilkoltatásának hatása a pápai udvarra. — Lajos király és Erzsébet királyné levelei VI. Kelemenhez. — A szent-szék magatartása Johanna házassági terveivel szemközt. — Lajos király bejelenti igényeit a nápolyi trónra. — Pápai követ tárgyalásai Erzsébet királynéval. — Lajos király közli a királylyal, hogy Nápolyba sereget készül vezetni. — A pápa rendelkezései Nápolyban. (1345—1347.)

A VIGNONBAN Endre megöletésének híre, mind a tény iszonyatos-sága, mind az abból származható bonyodalmak miatt, szükség-kép mélyen megrendítő hatást idézett elő.

VI. Kelémen pápa legelső gondolatai nem az özvegygyé lett ifjú hitvest, hanem az anyát és a testvért keresték föl; mert nem kételkedhetett az iránt, hogy a véres esemény ezeket fogja leg-fájdalmasabban sújtani.

Szeptember 29-ikén intézte hozzájuk részvétiratait. Mindenek-előtt a saját fájdmáról tesz említést, «melyet szó nem fejezhet ki, írás nem tolmácsolhat és az ő fájdmuk megfontolása még fokoz». Azonban akármilyen súlyos az ő veszteségek, többet vettett, mint ők, az egyház, mely szeretett fiától, hű oltalmazójától, a sicíliai királyság jövődő bölcs kormányzójától fosztatott meg. Érinti a saját igyekezeteit, melyek Endre fölmagasztalására czéloztak, elhatá-rozását, mely szerint «némelyek ellentmondása daczára» megkoro-náztatását elrendelte.

A merénylet tervezőire és végrehajtóira mellékesen utal, a mikor említi, hogy «a jóságost a gonoszok, az ártatlant bűnösök, *urukat alattvalói* ölték meg». Megbüntetésökről annyit mond, hogy «az Isten és emberek előtt utálatos büntett, a mennyiben — úgymond — hozzánk és az egyházhoz tartoznék, kétségkívül nem fog büntetlenül maradni; elég kemény büntetés a bűnösöket ebben az életben nem sujthatja».

Azután inti Lajost és Erzsébetet és István herceget, hogy Istennél keressenek vigasztalást, a melyben az áldott állapot-

ban hátrahagyott özvegytől születendő gyermek által is részesülni fognak.

Végre megemlíti, hogy közelebb Magyarországba követet küld, a ki által «a maga és a bibornoki testület szándékait ez ügyben» tudomásukra fogja hozni.⁵⁶⁸

Csak tíz nappal utóbb ír Jóhannának, válaszolván az ő levelére. A vigasztalás szavaihoz intelmet csatol, hogy «másnak vesztén okulva, a saját maga személyét és a méhében viselt gyermekét igyekezzék megóvni, jól megfontolván azt, hogy kikkel kelljen a bizalmas érintkezést kerülnie és kiknek hűségére támaszkodhatik bizalommal».⁵⁶⁹

A mely homályos észrevétel elég világosan hirdeti azt, hogy a Nápolyból érkezett tudósítások alapján a pápa nem gyanúsíthatta Jóhannát a merényletben való közreműködéssel; sőt attól félt, hogy Johanna és születendő gyermeke életét szintén fenyegethetik Endre gyilkosai, kiket a királynő legbizalmasabb körében keresett.

Ugyanazon napon, a mikor ez a levél iratott, állították ki a menedék-okiratot a magyar követek számára, kik Magyarországba visszatérendőek voltak.⁵⁷⁰

Ezek azonban még ekkor sem távoztak. Kérvényeik egész sorozata maradt fenn, a melyekben október 9-ikétől november 3-ig maguk, rokonaik, barátaik és híveik számára különféle kedvezményeket eszközöltek ki a pápától s a melyeknek elintézését bevárták.⁵⁷¹

Igy történt, hogy csak november elején utaztak el és nem előbb, mint az 1345. év utolsó napjaiban érkeztek meg Visegrádra.

Nem hihető, hogy akár Endre király nápolyi magyar udvari emberei, akár az Avignonban időző magyar követek elmulasztották Lajos királyt gyorsfutárok által a véres eseményről értesíteni, melynek híre, a közlekedésnek ősz elején történő könnyűségét számításba véve, október végén már Magyarországba eljuthatott.

Mindazáltal Lajos király türelmesen várt még több, mint két hónapig avignoni követeinek visszaérkezésére, hogy a helyzet alapos megítélése után határozhasson. Elnyomta testvéri szívének sajnó fájalmát, hogy az államférfiú nyugodtságával határozzon.

És még ekkor is meglepő óvatossággal járt el. Abban állapodott meg, hogy a pápához nagy követséget bocsát s ezt bízta meg levelei átnyújtásával, megbízásai előterjesztésével és a főnforgó ügyek tárgyalásával.

Előre küldött ugyan hirnököt levéllel; de ebben arra a kérésre szorítkozott, hogy követei megérkezéséig a nápolyi ügyben ő szentsége mindennemű intézkedést halaszson el.⁵⁷²

A követség vezetőjévé külföldi urat szemelt ki: atyja első feleségének egyik rokonát, Albert streliczi (sziléziai) herceget; társul rendelte melléje Ugodi Csenyebet, a veszprémi ispánt, Aladár fia Tamás ujjvári ispánt és Simon fia Jakab bácsi prépostot.⁵⁷³

Egyúttal unokabátyját, Humbert viennei grófot fölkérte, hogy követeihez csatlakozván, őket a pápai udvarnál befolyásával támogassa.⁵⁷⁴

Január 15-ikén állította ki követei részére a megbízólevelet, melyben kiemelvén, hogy «szándékairól és megbízásairól őket teljesen tájékozta», a pápát kéri, hogy szavaiknak hitelt adjon.⁵⁷⁵

Ezenkívül a pápának ugyanazon napról keltezett három levelet küldött, a melyeket szerencsés véletlen a marseillei állami levéltárban megőrzött, és e sorok írójának kezeibe juttatott. Az egyik válasz a pápa szeptember 29-iki részvétiratára:

«Magasságodnak követeim által küldött levelét fiúi alázattal vettem, tartalmát hódolatteljesen megértettem. Megtudtam abból, hogy a bűnös gonosztett és a gonosz büntett, melyet dicső emlékü testvérem, Endre sicíliai király megölésével, Béliál fia, az árulás és gonoszság növendékei, gaz és áruló módon véghezvittek, a szeretetteljes szájalom érzéseit ébresztette föl bennetek, minélfogva a mi fájdalunkban részt vesztek s azzal az üzenettel vigasztaltok, hogy a testvérem gyalázatos megöletésével elkövetett gonosz merénylet, a mennyiben hozzátok és az egyházhoz tartozik, kétségkívül büntetlen nem marad.

«Mindezekért apostoli szentségednek, a földig borulva, köszönetet mondok. Biztosan remélem és tökéletesen hiszem, szentséges és kegyelmes atya, hogy a mit az anyámhoz, hozzám és testvéremhez intézett levelekben ígérték, azt az óhajtott eredményhez fogjátok juttatni.»

Feltűnő a hideg hang, melyen ez a levél szól. Bevezetése a pápai irat szószerinti kivonata. A befejező sorok a merénylet részeseinek megfenyítésére vonatkoznak. A testvéri szív érzései nem sugalmaztak egyebet!

A második levélben a fejedelem szavait halljuk:

«Emlékezni méltóztatik — úgymond — hogy atyám, Károly, Magyarország királya és Róbert, Jeruzsálem s Szicília királya,

tekintetbe véve a szicíliai királyságra származható előnyöket, a szentséges római egyház beleegyezésével és pápai engedéllyel, Károly magyar király fiai és Róbert király unokái között házassági frigy létesítése ügyében, hosszabb időn át, ünnepélyes követségek útján, tárgyalásokat folytattak. Ezeknek eredménye az lett, hogy atyám Siciliába vitte az ő másodszülött fiát, Endre urat, az én szeretett testvéremet, a ki ott nyilvánosan, az egyház színe előtt Johannával, Károly calabriai herceg leányával, oly föltétel mellett jegyeztetett el, hogy Endre és Johanna halála esetén a magyar királynak Sici-liába küldendő másik fia Johanna testvérével, Máriával keljen egybe.

«Pápai kegyelmességed arra is emlékezni méltóztatik, hogy Károly és Róbert szent emlékü királyok Isten akaratából elhaláloz-ván, Johanna szabad elhatározásból egybekelt testvéremmel. Azután ti, szentséges atya, az én többszöri követelésemmre megígértétek ugyan, hogy testvérem, Endre úr Sicilia királyává megkoronáz-tatik és a királyi koronával földiszíttetik; de a koronázás éveken át elhalasztatott; mikor pedig a ti apostoli kegyességtek a koronázás foganatosításához a beleegyezést megadta, a bullákat kiállíttatta és a koronázás végrehajtására a biztosokat kiküldötte: azok, a kik a koronát magukhoz ragadni igyekeztek és igyekeznek, dicső emlékü testvérünket a világon eddig hallatlan gyalázatos halállal kivégezték s ezzel az egész keresztény világon elterjedett egész rokonságomat, velem együtt, örök időkre meggyalázták.

«Ennek a gyilkosságnak bekövetkezésétől féltem én és félelmem sugallatára ismételten megírtam s előadtam szentségednek, hogy az be fog következni. Most pedig testvérem gyalázatos halála, a szentségedbe vetett reménység mellett, csakugyan bekövetkezett.

«Szentséges és kegyelmes atya, Isten kegyelméből az égben uralkodó Krisztus földi helytartója, alázatosan, fiúi hódolattal folya-modom hozzátok, méltóztassatok szívetek és elmétek figyelmét kegyelmesen oda irányozni, hogy a felségsértő merénylet megfelelő módon megboszulessék, testvérem gyilkosai és mindazok, kiket az ő vére beszennyez, a sicíliai királyságra és tartozékaira minden jogtól meg legyenek fosztva.

«Testvérem gyilkosai a következők: testvérem özvegye, a férj-gyilkos Johanna, továbbá Mária asszony, Johanna testvére, Róbert tarenti herceg és fivérei, Károly durazzói herceg és fivérei, általán mindazok, kik a sicíliai királyság koronáját álnokul megszerezni igyekeztek és igyekeznek.

«Mivel pedig apostoli szentséged világos tudomással bír a felől, hogy én a sicíliai királyi házból származó elsőszülöttnek elsőszülötte vagyok: fenséges és kegyelmes szentségedhez újból hódolatteljesen, fiúi alázatossággal esedezem, hogy elkeseredett, fölháborodott szívet kegyelmesen vigasztaljátok meg azzal, hogy apostoli kegyelmes-ségték és nagylelkűségték sugallatára a sicíliai királyságot, mely tartozékaival szentségedre szállott, nékem és testvéremnek, István herceg úrnak föltétlenül adományozni és átengedni méltóztassatok, oly módon, a mint az eddigi király urak birtokolták. Részemről az országot a római egyháztól, mint szentséges anyámtól elfogadván, adót fizetni és szolgálatot tenni úgy, mint a korábbi királyok, sőt még nagyobb mértékben is, kész vagyok.»

Ez a levél vádirat egyúttal és kérvény.

A gyilkos merénylet tervezői gyanánt a nápolyi királyi család összes tagjait vádolja. A merénylet rugójául azt a törekvést jelöli meg, hogy a királyi koronát maguknak biztosítsák.

Ezt a vádat azonban valószínűtlenné tette önmaga azzal, hogy a királyi család összes tagjait egybefoglalta. Johanna és Mária, a tarenti és durazzói hercegek érdekei annyira különbözök, sőt ellentétesek voltak, hogy a merénylet előkészítésében és végrehajtásában együttműködésüket föltételezni nem lehetett.

Ha Johanna talán kíváncsi is tarthatta, hogy Endrétől szabaduljon; Mária és férje semmit sem nyerhetek, ha Johanna — ki különben is áldott állapotban volt — a királyi hercegek sorából más férjet választ; sőt a tarenti hercegekre előnyösebb volt, hogy a magyar királyfi üljön a királyné mellett a trónon, mint a durazzói hercegek egyike és megfordítva.

De e mellett a vád alaposágát megingatja Lajos király azzal, hogy a koronára maga leplezetlenül igényt támaszt. Így tehát azt a gyanut kelti, hogy saját céljai érdekében tünteti föl Johannát és rokonait úgy, hogy az uralkodásra a képességet és hivatottságot elvesztették.

Abban, hogy Lajos király Nápoly trónját a maga és családja számára megszerezni vágyott, megütközni nem lehet; de igen is abban a módban, a miképen ezt megkísérli.

Nem azt a szerencsétlen frázist értjük, a melyben «sebzett szívének megvigasztalására» kéri a nápolyi királyság adományozását; hanem a jogi fölfogást, a melyre igényeit fölépíti.

Abból indul ki, hogy Endre meggyilkoltatása következtében

a nápolyi királysággal a szent-szék szabadon rendelkezhetik. Már pedig ahhoz, hogy Nápoly a hűbérúrra visszaszálljon, mindenekelőtt szükséges volt az, hogy a királyi ház nápolyi tagjai mindannyian a gyilkosság bűntényében bírói ítélettel elmarasztaltatván, a tróntól, illetőleg az örökösödési jogtól megfosztassanak. Sőt még ebben az esetben is Johanna születendő gyermeke lett volna a trón törvényes örököse.

Továbbá Lajos arra hivatkozik, hogy ő «az elsőszülöttnek elsőszülötte».⁵⁷⁶ De ezt a jogcímet érvényességétől megfosztotta volt VIII. Bonifác bullája és föláldozta Károly-Róbert, mikor Róbertet nápolyi királynak elismerte, sőt maga Lajos is, mikor azon fáradozott, hogy öccse mint társuralkodó Johanna mellett foglalja el a trónt. Ha ez a jogcím érvényes lett volna, úgy Lajosnak ahhoz, hogy a trónt elfoglalja, nem kell bevárnia öccse meggyilkoltatását és még kevésbé kell a koronát a pápa nagylelkűségétől «sebzett szíve megvigasztalására» kérnie.

A levél gyöngé részeihez tartozik az a pont is, a melyben említi, hogy Endre megöletését előre látta, megjósolta és ez ügyben ismételten írt a pápának.

Az a kifejezés, hogy Endre halála «a pápába vetett reménység mellett» következett be, egészen homályos és érthetetlen. Világosságot vet rá Erzsébet királyné egyik levelében előforduló az a megjegyzés, hogy azért hagyta fiát Nápolyban, mert bízott benne, hogy a pápa megoltalmazza. Ha való az, hogy a királyi ház tagjai mind összeesküdtek Endre élete ellen: testvére és anyja nem várhatták, hogy őt a pápa pártfogása megmenti. Minden egyébtől eltekintve, nem várhatták azért sem, mert tudniok kellett, hogy a nápolyi udvarnál a szent-széknek semmi súlya nem volt. Erzsébet nápolyi időzése alatt írta Petrarca, ki mint pápai követ tartózkodott ott, hogy «az apostoli szék intéseit nagyobb tisztelettel fogadnák a szaracénok Súzában és Damaskusban, mint fogadják a keresztények Nápolyban.»⁵⁷⁷

Lajos király saját nyilatkozataival öccse szomorú végeért a felelősség nagy részét önmagára hárítja. Ha való az, a mit ír, Endrét vagy haza kellett volna hívnia, vagy hű magyar testőrséget helyezve melléje, gondoskodni megoltalmazásáról.

Egy külön levél megírására Johanna házassági terveiről keringő hírek szolgáltatnak Lajos királynak okot.

«Hallottam — úgymond — I.ogy Róbert tarenti herczeg és a

férjgyilkos Johanna, boldog emlékü testvérem, Endre siciliai király egykori hitvese, házassági frigyre lépni és egybekelni óhajtván, apostoli szentségedhez dispensációért folyamodtak. A legfigyelme-sebb és legalázatosabb hódolattal kérem apostoli szentségedet és esedezem, ne méltóztassék megengedni, az apostoli szék ne engedje meg, hogy a férjgyilkos Johanna a tarenti herczeggel vagy a siciliai királyi ház más tagjával, vagy bárki mással a világon házassági frigyet kössön és egybekeljen. Ha a dispensáció megadásával meg-engednétek neki, hogy törvényes házasságot kössön: testvérem gyalázatos halála által okozott fájdalomam megújulna és szentséged ellentétbe jönne azzal, a mit az anyámhoz, én hozzám és test-véremhez intézett levelekben kegyelmesen ígért. Johanna férj-gyilkos, minden jogot és tisztességet elvesztett, minélfogva vele gonoszságához képest kell elbánni.»⁵⁷⁸

A királyi levelek komoly és kiméretlen hangon voltak fogal-mazva; de fenyegető nyilatkozatokat nem tartalmaztak; azt, hogy kívánatainak megtagadása esetén Lajos miképen szándékozik eljárni, nem árulták el.

Már ekkor el volt határozva arra, hogy öccse halálának meg-boszulása és a nápolyi birodalom meghódítása végett sereget vezet Olaszországba.

Jól tudván, hogy ilyen föladatra egyedül a maga erejével nem vállalkozhatik: szövetségesek után nézett és széleskörű diplomacziái tevékenységet indított. Az európai helyzet kedvező kilátásokat nyitott meg előtte.

Míg Johanna Franciaország és a szent-szék támogatására szá-míthatott, Lajos természetyszerűen ezek ellenségeihez, Bajor Lajos-hoz, a pápától kiközösített német császárhoz és a Franciaországgal háborúskodó Eduard angol királyhoz fordult.

Amahhoz már korábban közeledett és az 1345. év október havában a pápát nagy aggodalommal töltötte el az a hír, hogy a magyar király megkérte öccse, István herczeg számára a német császár leányának kezét; minélfogva fölkerlte, hogy az erre vonat-kozó tárgyalásokat, a mennyiben ilyeneket csakugyan indított, sza-kítsa meg, mivel a kiközösítés a szövetségesekre is kiterjed.⁵⁷⁹ Ez a figyelmeztetés most nem tartotta vissza attól, hogy Bajor Lajossal az 1346. év elején közösen indítandó olaszországi hadjárat ügyében alkudozásokat folytasson.⁵⁸⁰

Bajor Lajos végső czélja: VI. Kelemen letétele és új pápa

választása volt. Hogy ez irányban őt a magyar király támogatni hajlandó lett volna, arra a föltevésre semmi sem jogosít; ellenben a császár tervei alkalmas eszközül kinálkoztak neki arra, hogy saját politikai céljai érdekében a pápára pressziót gyakoroljon.

Hasonló szándék lebegett szemei előtt, Franciaországra való tekintettel, mikor Angliába fordult, melynek uralkodója a megelőző esztendőben, szövetségi ajánlatokat tett neki, míg a pápával, mint Franciaország szövetségesével szemközt, ellenséges állást foglalt el.⁵⁸¹ Most az 1346. év első napjaiban Szigfried, garan-szent-benedeki apátot III. Eduárdhoz küldötte, a kitől «segítséget és tanácsot kért» a nápolyi gyilkos merénylet «megboszulása végett». Az angol király késznek nyilatkozott a boszú művében közreműködni és a visszatérő apáttal Walter dominikánus' szerzetest küldötte a magyar királyi udvarhoz.⁵⁸² A tárgyalások további folyamáról és eredményéről nincs tudomásunk.

Ezalatt Lajos király hadak gyűjtéséhez látott és már február havában lépéseket tett De Saint-Genés Bertrand aquilejai pátriárkánál, hogy területén szabad átvonulást biztosítson magának.⁵⁸³

Önként ajánlkozott Lajosnak szövetségesül Jakab savoyai fejedelem, ki államának területi jelentéktelensége daczára lényeges szolgálatokat tehetett Johanna franciaországi tartományainak megátadásánál.

Márczius elején követe jelent meg Visegrádon, azt a kérését terjesztvén elő, hogy Lajos király, «a mikor Isten segítségével a sicíliai királyság és tartozékai kormányát kezeibe veszi», helyezze őt vissza azoknak a területeknek birtokába, a melyektől Róbert király megfosztotta volt. A válasz így hangzott:

«Ime összes rokonainkkal, barátainkkal és szomszédainkkal, egész fegyveres erőnk élén készen állunk, hogy oda (Nápolyba) vonuljunk. Ha, az Üdvözítő kegyelmességéből, a sicíliai királyságot és tartozékait, a ti, rokonaitok és barátaitok közreműködése mellett, megszerezjük és kezeinkbe vesszük, titeket biztosítunk a felől, hogy az achajai fejedelemséget⁵⁸⁴ és mindazt, a mi titeket jogosan megillet, nektek visszaadjuk. Ezért fölkérünk titeket, hogy a követetek útján följánlott hűséggel, rokonaitok és barátaitok közreműködése mellett a sicíliai királyság és tartozékainak megszerzésében állhatosan segítséget nyujtsatok.⁵⁸⁵

A pápa a részvétíratban, a melyet Lajos királyhoz intézett, biztosította őt, hogy a gyilkos merénylet, «a mennyire a római egy-

házhoz tartozik, büntetlen nem marad». Később hivatalos formában ismételten hirdette, hogy ezen ügyben a törvényes eljárás megindítása őt, mint hűbérurat, illeti meg.

Azonban hónapok multak el a nélkül, hogy ez irányban intézkedéseket tett és egyáltalán a nápolyi ügyekkel foglalkozott volna. Magatartása Johanna irányában nem változott. Az a gyanú, hogy férje meggyilkoltatásában része lehetett, a nápolyi és avignoni udvaroknál nem merült föl; annak daczára, hogy annak fölébresztésére ő maga elegendő okot szolgáltatott.

Alig néhány héttel férje halála után, noha a legmegrendítőbb körülmények között lett özvegygyé és csak három hónap választotta el attól az időponttól, a mikor első gyermekét világra kellett hoznia: már is második házasságra gondolt s férjül ifjú nagybátyját, Róbert tarenti herceget szemelte ki, azt, a kivel Endre életében, a közhír szerint, bűnös viszonyban élt.⁵⁸⁶

A pápa erről értesülvén, már november 20-án szükségesnek látta őt figyelmeztetni, hogy a fönálló szerződések értelmében, ha a szent-szék engedélye nélkül lép házasságra, honvesztettnek nyilváníthatja.

«Mi tehát — úgymond — a Te becsületedet és a római egyház jogait megóvni, országod javát biztosítani, a veszedelmet, melybe magadat ejthetnéd, elhárítani óhajtván: intünk, buzdítunk és parancsoljuk, hogy a mi megkérdezésünk nélkül férjhez menni óvakodjál, nehogy a jelezett egyességben megállapított büntetést és az apostoli szék neheztelését vonjad magadra.» Ehhez a következő megjegyzést csatolja: «Hiszszük ugyan, hogy születendő gyermeked biztonsága fölött kellő gonddal és buzgósággal fogsz őrködni; mégis tanácsoljuk, hogy ne higj mindenkinek, ne bízzál a hizelgőkben, hanem okosan fontold meg, hogy kinek hűségére bízzad magadat és szülöttedet, ellenben kiknek társaságát kerüljed».⁵⁸⁷

Johanna a házassági terv végrehajtását elhalasztotta. December 25-én fiúgyermeket szült, kinek a keresztségben a Martell Károly nevet adta és kereszatyjául a pápát nyerte meg.

Ugyanekkor — az 1345. év utolsó napjaiban — jelölte ki VI. Kelemen a követet, kinek Magyarországra küldetését szeptember 29-iki levelében kilátásba helyezte: Ameliai Ferencz triesti püspököt. Az ajánlólevélben mentegetődzött a késedelem miatt, a melyet «számos nehéz és halaszthatatlan ügy elintézésével» okadatolt.⁵⁸⁸ Mindazáltal a követ ekkor sem indult el mindjárt. Február 9-én a

pápa arra határozta el magát, hogy ne egyedül menjen, hanem De Saint-Genés Bertrand aquilejai pátriárka csatlakozzék hozzá, a kiról az avignoni udvarnál tudták, hogy a magyar király személyes rokonszenvével dicsekedhetik.⁵⁸⁹

Ekkor már képes volt Lajos királynak bejelenteni az első tényt, a melylyel Endre meggyilkoltatásának részesei ellen föllépett.

Február 1-én a bibornoki testület két tagját, De Deaulx embruni érseket és Bertrand Péter neversi püspököt legátusi hatósággal ruházta föl, hogy Nápolyban a nyomozást és bírói eljárást indítsák meg. Ugyanakkor ünnepélyes bullában egyházi átokkal fenyegette mindazokat, kik a bűnösöket föl nem jelentik, az illetékes hatóságoknak ki nem szolgáltatják; s már eleve kiközösíti mindazokat, kiket a pápa vagy megbízottai mint bűnösöket el fog-nak ítélni.⁵⁹⁰

Néhány nappal utóbb jött meg Avignonba Lajos király — főntebb említett — levele, melyben a pápát fölkérte, hogy követi-nek megérkezéséig minden rendelkezést függeszsen föl. VI. Kelemen megfelelt ezen kívánságnak.⁵⁹¹

Ilyen volt a helyzet, a mikor márczius elején a magyar követ-ség a pápa színe előtt megjelent és a királyi leveleket bemutatta.

A pápa három bibornokot (De Cominges János toulousei érseket, Bertrand Péter neversi püspököt és De la Ingée Vilmost) bízott meg, hogy «a királyi levelekben foglalt ügyek könnyebb és szerencsésebb elintézése végett» értekezzenek a követekkel, a kik fölhivattak, hogy «akár a király megbízásából, akár saját elméjük sugallatára, jelöljék ki a módokat, a miképen Isten és az igazság sérelme nélkül a király kívánatait teljesíteni lehetne».⁵⁹²

A követek kijelentették, hogy uralkodójuktól nincs külön megbízatásuk és egyebet, mint a mit a levelek tartalmaznak, nem mondhatnak.

Ekkor a pápa, a bibornoki testülettel tartott értekezlet után, a következő két pontban állapodott meg.

A gyilkosság részeseit legátusai által ki fogja nyomoztatni és személyválogatás nélkül a megérdemelt büntetéssel sújtani.

Johanna nem lévén elítélve s a koronától megfosztva, a királyságot, mely e szerint nem szállott a szent-székre, Lajos királynak nem adományozhatja. Ha azonban a királyné bűnössége bebizonyulna és az ország a szent-székre szállana, Lajos jogos és alapos okokkal támogatott kívánatait, a mennyiben Isten és az igazság

engedi teljesíteni kész; ő rá és testvérére, mint kik a siciliai uralkodóházból egyenesen származnak le, különös atyai tekintettel kíván lenni».

A magyar követek, a mikor tudomásukra jutott ez a megállapodás, előbbi kijelentésüktől eltérően, titkos közléseket tettek a pápának, a ki azonban a választ csak alapos megfontolás után volt hajlandó megadni. Ezt a követek nem akarták bevárni; mert a királyi rendelet mielőbbi visszatérésüket sürgeti; ellenben megnyugodtak abban, hogy a pápa követe a királylyal közvetlenül tárgyalja az ügyeket.⁵⁹³

A pápa mindezt levélben megírta a királynak. Johanna házassági terveire vonatkozólag pedig értesítette őt, hogy a kért házassági dispencziót, noha nagytekintélyű egyének szorgalmazták, nem adta meg és nem is szándékozik megadni, «hacsak igazságos és észszerű okok nem tanácsolnák».

Tüzetesen védi magát azon szemrehányás ellen, hogy Endre megkoronáztatását éveken át késleltette. Ennek az ügynek tárgyalása csak néhány hónapig huzódott el, a mit az ezen ügygyel összefüggő nehéz és bonyolult jogi kérdések tisztázásának szükségessége, úgyszintén a szent-széknél főnforgó ügyek sokasága magyaráz meg.

Azután Talayrand bibornokot oltalmazza meg a király azon vádja ellen, hogy a gyilkos merényletről tudomással bírt. Igaz ugyan, hogy a nápolyi ügyben többször unokaöccsei érdekében közbenjárt; de származása, jelleme, erényei és a gyilkosság végrehajtása után tanúsított magaviselete kizárják azt, hogy a merényletbe be volt avatva vagy azt bármiképen elősegítette.⁵⁹⁴

A levél végén a királyt «kéri, inti és Isten nevében buzdítja, hogy kövesse őseinek dicső példáját, kik mindig a legtisztább hódolatot tanúsították a római egyház, mint anyjuk iránt; vegye fontolóra a kedvezéseket és jótéteményeket, melyekben ősei, Magyarország királyai a római egyháztól részesültek; igyekezzék állhatatosan megmaradni az egyház iránti hódolatban, a szerető anya tanácsaihoz s útmutatásához alkalmazkodván, tartózkodjék mindattól, a mivel Istent megsérthetné és az egyházat károsíthatná.⁵⁹⁵

Ezzel a levéllel márczius második felében a királyi követek visszasiettek Magyarországba.⁵⁹⁶

A pápa Lajos király irányában teljes lojalitással járt el. Tanúsodik erről ugyanekkor a francia királyhoz írt levele, a melyben

kiméletlen módon mondja ki véleményét Johannáról, a ki, alig hogy fia születése után fölépült, visszatért házassági terveihez, de Róbert herceget elejtván, ennek öccse, Lajos felé fordult vágyaival s ez irányban tett a pápánál lépéseket.

«Királyi felséged, szeretett fiunk — írja a pápa — különböző levelekben és követek által folyamodott hozzánk Róbert tarenti herceg és Johanna királynő házassága ügyében; most pedig azt terjesztette elénk, hogy a sicíliai királyság hasznos és díszes kormányzásának érdeke a nevezett királynénak Tarenti Lajossal, a nevezett Róbert herceg fivérével egybekelését teszi kívánatossá, a mint hogy a nevezett királynő a közérdeket és saját tisztességére vonatkozó okait felségedhez intézett levelében kifejtette...

«Mi az előadottakat, úgyszintén azt, a mit a királynő ünnepeles követsége ezen házasság ügyében nekünk előterjesztett, alaposan megfontoltuk. Tekintetbe vettük azt is, hogy, köztudomás szerint, a sicíliai királyság, sajnos, különféle veszélyek és botrányos zavarok között hányattatik; a béke és igazság száműzve lévén, a mágnások és bárók meghasonlásban élnek, a rablók, gonosztevők és zsitányok büntetlenül garázdálkodnak, úgy, hogy nemcsak az utasok, hanem a városok, várak és helységek lakói is a biztonságot nélkülözik.

«Továbbá szeretett fiunk Lajos, Magyarország dicső királya, a dicső emlékü testvérén, Endre királyon elkövetett felségsértő merénylet büntényében a nevezett királynőt és a királyi hercegeket bűnrészességgel vádolván, azt is állítja, hogy ő rá szállott a sicíliai királyság és minap hozzánk küldött levelei és követei által, Johanna részére a házassági dispenczió megtagadását kérte.

«Mindezeknél fogva, beható tanácskozások után, abban állapodtunk meg, hogy a sicíliai királyságba általunk küldendő alkalmas személy a főpapokat, bárókat, közönségeket és másokat meghallgatván, az ország állapotáról minket teljesen tájékozzon. Csak miután ez megtörtént, fogunk alapos megfontolás után az általunk követendő eljárás iránt határozni. Addig pedig a királynő házasságához a beleegyezést és dispencziót megadni nem szándékozunk.

«Egyébiránt a nevezett királynő a Lajos herceggel kötendő házasság ügyében nem tanácskozott, a mint kívánatos lett volna, az ország főpapjaival, báróival és egyéb előkelő embereivel; hanem csakis azokkal, kik a várpalotában vele tartózkodnak s a gonosz merényletben a bűnrészesség gyanúját vonván magukra, Lajos her-

czegtől, a házasság megkötése esetén, a büntetlenség biztosítását nyerték.»⁵⁹⁷

Éppen a mikor a magyar követek Avignonban végeztek, márczius közepe táján, értesült Lajos király arról, hogy Johanna fiúgyermeket szült. Ez az esemény szükségkép módosította terveit. Martell Károlyt, kinek törvényes eredetét kétségbe nem vonhatta, a nápolyi korona örököse gyanánt kellett tekintenie, azon esetre, ha Johanna a tróntól megfosztatik; így tehát a saját örökösödési igényei háttérbe szorultak.

Be nem várva követei visszaérkezését, haladéknélkül a pápához a következő levelet intézte:

«Szentseges atya! Kegyes leveleitek, melyeket, fájdalmunkban osztozva, anyámnak, nekem és testvéremnek írtatok, azt a kegyelmes figyelmeztetést tartalmazták, hogy néhai testvérem, Endre királynak özvegyétől, Johannától születendő gyermekében vigasztalást fogunk találni. Ime most hallom, hogy testvérem özvegye, Johanna, fiúgyermeket szült.

«Ezért apostoli kegyelmességedet a tőlem telhető fiúi alázatossággal kérem, esedezem, könyörgök, hogy testvérem fiúgyermekét nevelés és gyámi fölügyelet végett a sicíliai királysággal, ezen ország kormányzásával együtt anyámnak, nekem és testvéremnek átadni és adományozni méltóztassék. A gyermek fölött való örökös senkit úgy nem illet meg, mint anyámat, engem és testvéremet.

«Ha pedig a gyermek természetes halállal vagy másképen elhalna, a mi vajha ne következék be, abban az esetben esedezem, hogy a sicíliai királyságot, a kormányzással és uralkodással, nekem és testvéremnek, oly módon, a mint követeim által küldött levelemben kértem, adni és adományozni méltóztassék; hogy azután testvéremmel együtt a római egyháznak úgy, sőt még bőségesebben, mint a korábbi királyok, elődeim, az adót fizessem és szolgálatot tegyek.

«Hallottam azt is, hogy a férjgyilkos anya a gyermeket a Durazzói herceg leányával készül eljegyezni. Ezt apostoli szentseged megakadályozni és eltiltani méltóztassék; mert ezzel az eljegyzéssel az egész keresztény világnak rossz példát adnának és Endre király gyalázatos halála által okozott fájdalmunk fölújítatnék.»⁵⁹⁸

Erzsébet királyné szintén írt levelet, mely a fiáival úgyszólván szóról-szóra azonos.⁵⁹⁹ Egy külön levélben pedig a végett fordult a pápához, hogy Johannát második házasságra lépni ne engedje.

«Tudomásomra jutott — úgymond — hogy a férjgyilkos Johanna a sicíliai királyi család valamelyik tagjával kötendő házasság ügyében tárgyalásokat folytat. Mivel azonban ő minden jogtól és tisztességtől elesett, ti pedig az atyai részvét és fájdalom sugallatára, megígértétek, hogy fiam halálát, a mennyire hatalmatokban áll, megboszuljátok; alázattal és hódolattal esedezem, szentséged ne méltóztassék dispencziójával megengedni, hogy Johanna a sicíliai királyi ház valamelyik tagjával vagy bárki mással házasságra lépjen. Ha ellenkező módon járnátok el, ezzel megszegnétek ígéreteket, fiam halála megújulna, az én és fiaim szívét új fájdalom és gyász sebezne meg. Szentséged tehát úgy méltóztassék cselekedni, hogy a kereszténységnek jó példát, nekem pedig és fiaimnak nagy szomorúságunkban kegyes vigasztalást nyújtson.»⁶⁰⁰

A pápa május 6-ikán válaszolt. Értesítette a királyt, hogy Martell Károly személyének biztonsága érdekében rendeleteket küldött Nápolyba; most pedig Bertrand bibornok-legátust utasítani fogja, hogy közbenjárásával tegye lehetővé a csecsemőnek a magyar királyi udvarba küldetését. Johannának házassági dispencziót nem adott és érett megfontolás nélkül nem szándékozik adni. Ellenben az ország kormányzását tőle, mivel bűnössége nincs igazolva, el nem veheti és a magyar királyi házra nem ruházhatja.⁶⁰¹

A pápa ehhez az állásponthoz teljes határozottsággal ragaszkodott, noha nem csekély aggodalommal töltötték el a Németország felől érkező tudósítások.

Az 1346. év tavaszán a kiközösített Lajos császárral szemben Károly örgróftól tüzte ki jelöltül a német trónra s tőle egyebek között azt az ígéretet is vette, hogy a szent-széket, ha hűbéres országai — Nápoly, Sardinia, Corsica — megtámadtnak, védelmezni fogja és vejét, a magyar királyt, ha Nápoly ellen sereget vezetni készülne, ettől a vállaltól visszatartja.

A kiközösített császár ekkor Tirolon keresztül Olaszországba készült nyomulni. A fölháborodott magyar király fegyverkezett. Ezt a két tényt az avignoni udvarnál kapcsolatba hozták egymással.⁶⁰²

Azonban Lajos ez alkalommal a velencei kézben levő Zára visszafoglalását tüzte ki föladatául, azzal a célzattal, hogy ez az alkalmas fekvésű kikötőváros a következő évre halasztott nápolyi hadvállalat kiindulópontjául szolgáljon.

Lajos távolléte alatt az anyakirályné állott az ország kormányának élén. Ő fogadta a pápai legátust, a trieszti püspököt, ki junius

elején jelent meg Visegrádon s a május 6-án kelt pápai iratot átnyújtván, fölkérte őt, hogy a Bajor Lajossal megindított házassági tárgyalások megszakítását eszközölje ki és fiát a nápolyi hadjárattól tartsa vissza. A királyné az előterjesztésre előszóval így válaszolt:

«Ő szentsége a hozzám írt levélben említi, hogy fiamban, Endrében az egyház bátor harczost és oltalmazót veszett el; ezért kötelessége volna, hogy iszonyú haláláért boszút álljon, igazságot szolgáltatson; de ennek nyoma sem látható; sőt Johannát a pápai irat Sicilia királynőjének címezi, a mit helytelennek és méltatlan dolognak tartok.

«Továbbá én magam és fiam kértük, hogy néhai Endre király fia gondozás, nevelés és megőrzés végett rám bízassék, a siciliai királyság, míg él, az ő nevében fiaim kormányra alá bocsáttassék, halála esetén pedig a római egyház hűbéri főnhatósága alatt nekik adományoztassék. Ő szentsége helyesnek és célszerűnek nyilvánította, hogy a gyermek nekem adassék át; de a siciliai királyságra vonatkozó kérésünket meg nem hallgatta.

«Bertrand bibornoknak mint pápai legátusnak az igazság kiszolgáltatása végett Nápolyba küldetése ki nem elégtő intézkedés; nem lehet várni, hogy Johannával szemben, az őt uraló ország területén a szóban forgó bűntényre nézve az igazságot ki lehessen deríteni. Nyílt bűnjelek és nyomós okok szembetűnően bizonyítják, hogy Johanna bűnrészes férje meggyilkoltatásában és férjgyilkosnak tekintendő; férjgyilkos asszonynak pedig ő szentsége új házasság kötésére engedélyt nem adhat.

«Mindezekből következtethetem, hogy fiamban ő szentsége pártfogása alatt kiontott ártatlan vére megboszulatlan marad, a mi Isten és az emberek előtt menthetetlennek fog látszani.

«Magyarország királyi házát, Isten kegyelméből, mindenütt annyira becsülik és olyan nagyra tartják, hogy vele házassági és baráti viszonyba lépni mindegyik király és fejedelem kívánatosnak láthatja. Én és gyermekeim, az anyaszentegyház iránt viseltető tiszteletből, ekkorig a Bajor Lajos családjával tervezett házassági frigyét elodáztuk. El vagyunk tökéelve, hogy a mennyiben Endre király vérének megboszulásában az óhajtott eredményt elérjük, mind a házasság kérdésében, mind egyebekben az apostoli szék akaratának meghódolunk. De ha, a mit Isten ne engedjen, az ellenkező eset következik be, nem mi szakadunk el az egyház kebelétől, hanem ő szentsége taszít el minket.

«Ő szentségének fontolóra kell venni, hogy én és gyermekeim meg vagyunk gyalázva a rokon királyok, hercegek, fejedelmek és Magyarország rendei előtt, kik rám és fiaimra hárítják a felelősséget azért, hogy ő szentsége hanyagsága miatt Endre király vére még nincs megboszulva.

«Nem mellőzhetem hallgatással azt sem, hogy XXII. János pápa rendelkezése, mely szerint Róbert sicíliai király két unokájának az én két fiammal kellett volna házasságra lépni, okozta Endre király meggyilkoltatását.

«Egyébiránt ő szentsége óhajításának megfelelően, királyi fiamat fölkerterm és tanácsoltam neki, hogy a nápolyi hadjárat megindítását halaszssa el.

«Viszont alázatosan esedezem, ne engedje ő szentsége, hogy a férjgyilkos Johanna bárkivel házasságra lépjen; mert ilyen férjgyilkos asszonynak nem szabad házasságot kötni; ha tehát ő szentsége, a mit nem hihetek, a házasságra engedélyt adna, fiam halálát megújítaná és az egész kereszténységben nagy botrányt idézne elő.»⁶⁰³

A trieszti püspök ezt a nyilatkozatot közölte a pápával, ki arra közvetlenül a királynéhez írt levélben adta meg a választ, melynek fogalmazásában nagy önmérséklettel járt el.

Ő maga keres mentséget a királyné sértő megjegyzései számára, abban a körülményben, hogy «fájdalom nem bír mindig az ész szabályainak hódolni». Résztvétele ismételt kifejezése után biztosítja őt, hogy a bűnösöket rang és nem különbsége nélkül el fogja érni az igazságszolgáltatás keze. De mivel a büntetés nem előzheti meg az ítéletet, Johannát, míg elítélve nincs, királynénak kell tekintenie és címeznie. Az ő magaviselete Endre halála idején és után kifogástalannak nem mondható; de gyanú alapján őt elítélni nem lehet. Vele szemben, országa területén igazságot szolgáltatni kétségtől kivül nehéz föladat; de a római egyház már nagyobb és nehezebb dolgokat is vitt véghez.

A mi Endre fiát illeti, intézkedett, hogy őt Magyarországra szállítsák, vagy pedig biztonságáról más megfelelő módon gondoskodjanak.

Johanna házasságához a dispensáció megadása érdekében minden oldalról kérésekkel ostromolják; de még nem határozott, és olyan intézkedést fog tenni, a mely Isten és az emberek helyeslésére számíthat.

Bízik benne, hogy a magyar királyi ház sem Bajor Lajossal, sem mással, ki az egyház ellen föllázad, rokonságba nem lép.

Köszöni, hogy fiát a nápolyi hadjátról lebeszélte.

Végül kijelenti, hogy nem ő volt az, a ki Róbert király rendelkezését a kettős házasság ügyében meghíúsította, s Endre meggyilkoltásáért a felelősség legkisebb részben sem hárítható rá.⁶⁰⁴

Ezalatt az 1346-ik év tavaszán Lajos király meghítt titkárát, Garai Henrik fiát, János pécsi prépostot küldötte Avignonba, a hol megbízó-levelére támaszkodva, élszóval adta elő uralkodója üzenetét,⁶⁰⁵ melyben elhatározását, hogy Nápoly meghódítására vezeti seregeit, nyíltan bejelentette. VI. Kelemen az érvek hosszú sorozatával igyekezett a követet meggyőzni arról, hogy a tervezett vállalatba bocsátkozva, a király bűnös, jogtalan és veszélyes tettet követne el; egyebek között fölmutatta előtte XXII. János bulláját, melyben a szent-székhez hűbéri viszonyban álló ország megtámadóit egyházi és világi súlyos büntetésekkel sújtja.⁶⁰⁶

A követ késznek nyilatkozott, hogy befolyását a királynál a nápolyi vállalat tervének elejtésére fogja fölhasználni. Egyébiránt megnyugtatta a pápát aziránt, hogy a király ebben az évben nem szándékozik Dalmáciából Nápolyba nyomulni; «ígéretet tett — mint a pápa maga egyik bibornokkal közli — és mintegy biztos reménységet nyújtott arra, hogy a király a jövő év szent György napja előtt a sicíliai birodalom megtámadására indulni nem fog.»⁶⁰⁷

A magyar prépost ügyes diplomata gyanánt viselte magát. A pápa (Lajos királyhoz írt levélben) dicséri «okos és elegáns előadását», kiemeli, hogy jóakarátát, melyet eljárásával kivívott, tettekben is be fogja bizonyítani. És csakugyan, néhány héttel utóbb, Galhard veszprémi püspököt, kit a magyar király elismerni vonakodott, a brindisi érsekségre helyezvén át, János prépostot veszprémi püspökké nevezte ki. Ezt — mint maga írja Johannának — a király megengesztelése végett tette.⁶⁰⁸

Mindazáltal a királyi követ nyilatkozata daczára attól tartott, hogy Lajos, ha Dalmáciában czélt ér, onnan Nápoly ellen vezetheti hadait.

Ezért az aquilejai patriarkát megbízta, keresse föl őt a zárai táborban és szükség esetén XXII. János bullájának bemutatásával tartsa vissza a nápolyi hadjáratról.⁶⁰⁹

Erre nem volt szükség. Lajos julius elsején a velencei hadaktól súlyos vereséget szenvedett. És így az aquilejai patriarkát nagy

tisztelettel fogadván, teljesen megnyugtathatta. «Az apostoli szék engedelmes fia voltam — mondá — és maradok ezentúl is, ha viszont az apostoli szék is megengedett és tisztességes dolgokban kívánságaimat teljesíti.»

A pápa nagy örömmel vette az erről szóló értesítést. Kijelentette, hogy ő «a magyar királyt, mint legkedvesebb fiát, szívébe zárja, és mindent kerülni fog, a mivel őt az egyház iránti hódolattól elvonhatná; minden igazságos és tisztességes kívánatát meg fogja hallgatni». ⁶¹⁰

Egyszersmind a velencei köztársasággal indítandó tárgyalásokban közbenjárását ajánlotta föl neki. ⁶¹¹

Ezalatt a pápa, hogy Lajost kielégítse, az Endre gyilkosai ellen sürgetett törvényes eljárás megindítására újabb lépést tett. Junius 5-én De Baux Bertrando, a nápolyi királyság országbíráját bízta meg a merénylet részeseinek kinyomozásával és megbüntetésével; főképen azért esett ő rá választása, mivel tudomással bírt arról, hogy Endre király őszinte híveihez tartozott volt és Erzsébet királyné bizalmával dicsekedhetett. És csakugyan erélyesen hozzálátott földadatához. Már augusztus elején több előkelő urat, kikre a bűnrészesség bebizonyult, kegyetlen módon kivégeztetett. ⁶¹²

Mivel pedig De Baux, mint Johanna alattvalója, ő rá és rokonaira a bírói eljárást ki nem terjeszthette, e végből augusztus 22-én Bertrand bibornokot küldötte Nápolyba, ⁶¹³ a hová azonban, mivel útközben megbetegedett, csak november második felében érkezett meg.

Jelentéseiben Johanna könnyelműsége és a kormányra képtelensége felől súlyos ítéletet mondott; nem hallgatta el azt a meggyőződését, hogy «uralkodása alatt az ország nem boldogulhat»; azonban másrésről arra az eredményre jutott, hogy őt és a királyi család tagjait Endre halálában mindenki ártatlanoknak itéli. A pápa ennek daczára újból meghagyta neki, hogy ellenük a törvényes eljárást késedelem nélkül indítsa meg. ⁶¹⁴

Johanna könnyelműsége legszembetűnőbb módon házassági terveiben nyilvánult. ⁶¹⁵

Alig hogy Róbert herceget elejtván, Lajos herczeggel való egybekeléséhez kérte volt a pápai beleegyezést, ismét visszafogadta kegyeibe az előbit, palotájában szállásolta el, az ország főkapitányává nevezte ki és lépéseket tett Avignonban, hogy vele házasságra léphessen. ⁶¹⁶

VI. Kelemen e fölött megütközését fejezte ki; utalt «azokra a becsületsértő hírekre, a miket a királynő és Róbert herczeg viszonyáról Endre király életében rosszakaratú emberek terjesztettek» és azt a fölfogását fejezte ki, hogy Lajos király, mivel Róbert herczeget a gyilkosság bűnrészesei sorába helyezi, gyanújában a királynő eljárása által meg fog erősíttetni. Ezért fölhívta a királynőt, rendelkezék oly módon, hogy jó hírnevét megóvja, a gyanút ne táplálja, a magyar király fölháborodását ne éleszsze.⁶¹⁷

A házasság ügyében elhatározását akkorra halasztotta, a mikor Bertrand bírónok Nápolyba megérkezik s ott a viszonyok felől alapos tájékozást szerez.⁶¹⁸

Ettől csak abban az esetben volt hajlandó eltérni, ha Lajos király Nápoly ellen támadást intéz, a melynek bekövetkezésekor a Nápolyban időző pápai követek — a páduai és cassinói püspökök — föl voltak hatalmazva, a királynőnek «bármilyen katolikus férfiúval kötendő házassághoz» a dispencziót megadni s így lehetővé tenni, hogy oldala mellett férje intézhesse az ország védelmét.⁶¹⁹

A támadás be nem következvén, a dispenczió megadására alkalom nem volt. És mivel Johanna a botrányos viszonyt Róbert herczeggel nem szakította meg, a pápa meghagyta neki, hogy ifjú rokonát haladék nélkül távolítsa el és többé ne bocsássa magához;⁶²⁰ nuncziusait pedig utasította, hogy szükség esetén egyházi büntetések alkalmazásával szerezzenek fogamatot rendeletének.⁶²¹

Johanna (október elején) Róbert herczeget valóban eltávolította udvarából; de csak azért, hogy Lajos herczeghez térjen vissza. Deczember közepén Avignonba küldött követei és megkeresésére a francia király ismét ehhez a frigyhez szorgalmazták a pápa beleegyezését, a melyet azonban ez — mint maga hangsúlyozta — «a magyar királyra való tekintettel» megadni vonakodott.⁶²²

A pápa a csecsemő Martell Károly ügyében is készséggel támogatta Lajos és Erzsébet kívánságait.»

Már három hónappal születése után érkezett a magyar királyi udvarhoz az a hír, hogy őt anyja Durazzói Károly leányával készül eljegyezni; a minek megakadályozása végett Lajos és Erzsébet a pápa közbenjárását kérték ki. VI. Kelemen nem szorítkozott arra, hogy Johannát a terv elejtésére szólítsa föl; figyelmébe ajánlotta, hogy a Magyarországból fenyegető veszély elhárítására és a főnforgó bonyodalmak békés kiegyenlítésére alkalmas eszközül kínálkozik Martell Károly összeházásítása Lajos királynak esetleg szüle-

tendő leányával; ha pedig a csecsemő trónörökös házassága ügyében már most kellene határozni, tanácsos volna a franczia trónörökös egyik leányának kezét kérni meg számára.⁶²³

Már korábban a Nápolyba küldött páduai püspököt különösen megbízta, hogy a gyermek fölött őrkdjék,⁶²⁴ és biztonsága érdekében a szükséges rendelkezéseket tegye meg. Ez a királynővel abban állapodott meg, hogy Martell Károly a calabriai herceg címével ruháztassék föl; mint trónörökös, a nápolyi rendek hódolatát már most fogadja; Somma várában, vagy egy más megfelelő helyen tartsa udvarát, ott olyan férfiak és hölgyek fölügyelete alatt álljon, kiket megölt atyja bizalmával kitüntetett.⁶²⁵

A pápa ezen rendelkezéseket nem tartotta kielégítőeknek; mert attól félt, hogy a magyar királyi udvart nem fogják megnyugtatni. A nápolyi legátushoz írt levelében — melynek őszinteségéhez tehát kétség nem fér — sajnálatát fejezi ki a fölött, hogy ezen ügyben nem feleltek meg Lajos király kívánságainak; most fokozott mértékben szükségesnek látta, hogy a gyermek élete fölött gondosan őrkdjenek; mert a királynéhoz — úgymond — gyanú nem férhet ugyan, de házassága után a gyermeket «más oldalról fogja veszély fenyegetni.»⁶²⁶

HETEDIK FEJEZET.

Magyar követ Avignonban. — Lajos király és Erzsébet királyné levelei a pápához. — A pápa erőfeszítései Lajos nápolyi hadjáratának megakadályozására. — Petrarca küldetése ez ügyben. — Lajos király hadjárata. — Tárgyalásai a pápával. — Visszatérése Magyarországra. — Guido bíbornok pápai legátus Pozsonyban. — Lajos második nápolyi hadjárata. — Jubileumi bucsújárása Rómában. — A pápával kötött egyessége.
(1347—1352.)

Az 1346-ik év őszén Magyarországból, Aquilejából és Olaszország több részéből sűrűn érkeztek Avignonba tudósítások arról, hogy Lajos király a következő év tavaszára halasztott nápolyi hadjárata érdekében nagy előkészületeket tesz s hogy több olaszországi köztársaság támogatására számíthat.

Ekkor jött a pápai udvarhoz másodízben Campellói János aradi főesperes, mint királyi követ, egyházi ügyekre vonatkozó megbízásokkal; de egyszersmind azzal a titkos fölhatalmazással, hogy a nápolyi ügyek elintézését siettesse.

Egy ízben a pápa előtt azt a nyilatkozatot tette, hogy meggyőződése szerint Lajost a nápolyi hadjárat elejtésére a következő föltételek alatt rá lehetne bírni: ha a bíbornok-legátus Nápolyban a törvényes eljárást erélyesen megindítja; továbbá ha Martell Károly Franciaországba vitetik, Aix városában helyeztetik el és a Provence grófság az ő nevében kormányoztatik; végre ha Johanna a törvényes eljárás befejezéseig második házasságra nem lép.

A követ hangsúlyozta ugyan, hogy csak az ő saját egyéni nézetét mondotta el és sem Lajos, sem Erzsébet megbízásából nem beszél; mindazáltal biztosra lehetett venni, hogy uralkodója tudtával tette nyilatkozatát. Ennek következtében a pápa megbízta a bíbornok-legátust, hogy a királyi kívánatok teljesítése iránt Johannával indítson meg tárgyalásokat.

Mindazáltal ugyanakkor arra az esetre, ha Lajos király Nápoly ellen a hadjáratot megindítja, a legátust utasította, hogy az ország védelméről gondoskodjék és az olaszországi hatalmasságokat hívja

föl, hogy területükön Lajost átvonulni ne engedjék; azt, hogy a Lajossal szövetkezett olaszországi városok irányában miképen járjon el, egészen belátására bízta.⁶²⁷

A következő (1347) év elején egyenesen Lajos királynak írt. Miután részletesen előadta mindazt, a mit a nápolyi ügyekben tett, levele végén fölhívja, vegye fontolóra, hogy Nápoly ellen támadást intézvé, saját unokaöccse örökségében tenne kárt, a mivel a maga jó hírnevét homályosítaná el, egyúttal a szent-széket és az egyházat is megbántaná. Ne hallgassa meg tehát azokat, kik a hadjárat megindítására csábítani akarják. Biztos lehet a felől, hogy becsülete és érdekei iránt a szent-szék részéről mindig a legnagyobb jóindulatot fogja tapasztalni.

Erzsébet királyné, István herceg és a magyar főpapok közbenjárását is kikérte.⁶²⁸

Nagy reménységeket kapcsolt VI. Kelemen pápa IV. Károly morvaországi örgrófhhoz, kit az ő pártfogása mellett a német választófejedelmek római királylyá megválasztottak s kinek leánya, Margit el volt jegyezve Lajosnak. Január végén személyesen jött IV. Károly Pozsonyba, hogy vejét a nápolyi hadjárat megindításáról visszatartsa. De hideg fogadtatásban részesült és szavai hatástalanul hangzottak el.⁶²⁹

Ellenben a kiátkozott Bajor Lajossal a magyar király bizalmas összeköttetésben maradt s vele Bécsben személyesen találkozott.⁶³⁰

Ily körülmények között az avignoni udvarnál hónapokon keresztül kétségben voltak az iránt, vajjon Lajos a nápolyi vállalat-tól eláll-e.

Ápril utolsó napjaiban ismét jött Lajos királytól követ: Mártonfia Tamás váci kanonok, a királyné udvari papja.⁶³¹

Márczius 27-ikén kelt leveleket hozott a királytól és királynétól. Lajosé így hangzik:

«Illő tisztelettel vettem szentséged levelét, melynek tartalmát elolvastván, megértettem, hogy szentséged tisztelendő Hildebrand páduai püspök urat az apuliai királyságba küldötte, azzal a megbízással, hogy a gyermek Károly úrnak magas állásához illő neveltetéséről gondoskodjék; továbbá De Baux Bertrand grófnak meghagyta, hogy a dicső emlékü Endre királyon elkövetett gyilkos merénylet részeseit nyomozza ki és fenytse meg; végre tisztelendő Bertrand bibornokot teljes hatalommal ruházta föl a végből, hogy az említett gonosz merénylet végrehajtóit, nemre, állásra és méltó-

ságra való tekintet nélkül nyomozza ki és fenyítse meg; a nevezett gróf pedig szentséged rendeletének végrehajtásában eljárván, két gróf és néhány alsóbbrendű egyén irányában igazságot szolgáltatott.

«Így jelentették ezt szentségednek. Ellenben számosan, kik magasabb állásokat foglaltak el, büntetlenül maradtak. Elmondhatom erre nézve szentségednek, hogy czélszerű lett volna a boszúállás művét, mely végrehajtatott és még végrehajtásra várakozik, rám bízni. Noha ártatlanokat sújtani sohasem lehet szándékom, a boszúállás, bármilyen nagymérvű legyen is, a mennyiben távollétemben hajtatik végre, engem ki nem elégíthet.

«Levelében szentséged a férjgyilkos Johannát, egykor testvérem, Endre király hitvesét, «Krisztusban kedves leányának» és «dicső királynének» címézi. Ezzel nem nagy kegyességet tanúsít, mert a férjgyilkos asszony, ki az egész világon férje meggyilkoltatásában bűnösnek tartatik, nem méltó arra, hogy őt «Krisztusban kedves leányának» és «dicső királynének» címezze.

«Azzal sem elégedhetem meg, hogy Martell Károly, testvérem, Endre király fia: unokaöcsém, mások gondjaira van bízva; testvérem fiának gondozása és nevelése senki máshoz, csak hozzám tartozik, főképen azért, mert a halál veszedelmét kell tőle elhárítani.

«Nem elégít ki a boszú műve, mely nem úgy hajtatott végre mint kellett volna és néhány árulónak, testvérem, Endre király gyilkosai közül néhánynak megfenyítésére szorítkozik. Ha igazságos lett volna az eljárás, úgy azok az árulók Johanna, a királyi család tagjai és mások ellen terhelőbb vallomásokat tettek volna; azonban egynek nyelvét vágták ki, másoknak hihallgattatás nélkül kellett vérpádon meghalni, csakhogy az igazságot föl ne tárják.

«Ezért esedezem szentséges atyáságodhoz, hogy a boszúállás műve azokon az árulókon, kiket még el nem ért, úgy mint Johannán, Atois Károlyon és fián Ferdinándon, úgy szintén a többin is, kiket az ország rendei bűnösök gyanánt meg fognak jelölni, előttem és személynököm előtt hajtassék végre.

«Ime egy esztendő elmúlt, a mióta szentséged kegyelmességétől a boszúállást várom, a másodiknak is küszöbén állunk és az ügy még mindig nincs befejezve.

«Szentséged újból írja nekem, hogy bizonyos egyének hatásosan sürgetik a dispenzációt Johanna részére, a királyi család valamelyik tagjával, úgy mint Róbert⁶³² tarenti herczeggel vagy testvérével Lajossal kötendő törvényes házasságához. Johanna ifjú

korára és a gyászév leteltére hivatkoznak. Én azonban a tölem telhető alázatossággal és hódolattal azért esedezem szentségedhez, hogy nevezett testvérem haláláért a boszú művét szentséged megbízottai az én jelenlétemben hajtsák végre. Továbbá esedezem, hogy a folyamodókat, kik Johanna részére a dispenzációt méltatlanul kérik, meghallgatni ne méltóztassék. A miként máskor és más követeim által ismételten hathatósan és hódolattal kértem, úgy most újból könyörgök, ne méltóztassék a dispenzáció megadásával megengedni, hogy a nevezett Johanna a királyi ház egyik tagjával, vagy bármely más élő emberrel házasságot köthessen. Ugyanis törvényes házasság kötése, vagy bármilyen más érvényes cselekmény végrehajtására az engedélyt nem érdemli meg az, ki a férje megöletésében való bűnrészség bélyegét viseli, ki ezen vád ellen magát megvédeni nem képes és a kinek ezért a kegyetlen halállal kellene frigyre lépni! Valóban, ha szentséged a dispenzációt megadná, a mit nem hihetek, a szeretett testvérem kegyetlen halála által szíven ejtett seb fájdalmai megújulnának; a kegyelem, melyben a nevezett Johanna részesülne, engem szívem mélyében fölháborítana, sőt az egész keresztény világban kimondhatatlan álmélkodást támasztana. Szentségedhez tehát ismételten esedezem, esedezem, esedezem, hogy ezt a botrányos dispenzációt ne adja meg.»

A levél eredeti szövegében első tekintetre feltűnik a latin nyelv pongyolasága, míg a szerkezet lazasága és az irány kezdetlegessége a fordításban is érezhető. Minden arra utal, hogy a levél nem irodai munkában gyakorlott tollból folyt. Valószínűleg Lajos király személyesen diktálta azt.

Tartalmának leglényegesebb részét teszik kifogásai a nápolyi törvényes eljárás ellen, a mely ügyre három ízben tér rá. Ismételten hangoztat egy új követelést, hogy az eljárás, vagyis a bűnvizsgálat ő előtte fogyanatosíttassék, a minek alapját sem a római, sem a kánoni jogban nem lett volna képes megjelölni. Figyelemre méltó, hogy most három bűnrészt nevez meg, kik még nem bűnhődtek: Johannát, Artois Károlyt, Róbert király természetes fiát és ennek fiát, Bertrando.⁶³³ Míg az utóbbi kettő az egy esztendő előtt (1346 január 15-ikén) Avignonba bocsátott vádlevelében nem fordul elő, addig a királyi hercegek és hercegnők felől most hallgat.

Martell Károly gyámsága és Johanna második házassága ügyében korábbi kívánataihoz ragaszkodik

Ellenben ez alkalommal már nem lép föl azzal az igénnyel,

hogy a pápa Martell Károly kiskorúsága alatt Nápoly kormányát ruházza rá; sem azt nem kívánja, hogy Martell Károly halála esetére Nápoly koronáját biztosítsa neki.

A levél érdes modorban van fogalmazva; de tiszteletteljes kifejezésekben bővelkedik és sem a pápa ellen közvetlenül irányuló vádak, sem fenyegetéseket nem tartalmaz.

Erzsébet királyné levele kizárólag Johanna házasságának kérdésével foglalkozik:

«Tisztelettel vettem át szentséged levelét és megértettem abból, hogy némelyek szeretett szülöttem, a dicső emlékü Endre király özvegye Johanna érdekében, ifjú korára és a gyászév elteltére utalva, hathatósan és szüntelenül esedeznek szentségedhez az engedélyért és dispensációért, melynek alapján a királyi család egyik tagjával, úgy mint Fülöp tarenti herczeggel vagy testvérével, Lajossal házasságra léphessen.

«Erre nézve kegyelmességed méltóztassék tekintetbe venni, hogy fiatal kora daczára a második házasság örömeire nem érdemes az olyan asszony, ki férje kegyetlen halálát gonosz igyekezettel előidézni nem átalotta. Ezért alázattal és hódolattal esedezem szentségedhez, ne méltóztassék dispensációval a nevezett Johannának megengedni, hogy akár a herczegek egyikével, akár más valakivel házasságot köthessen; mert igazságtalanul, az isteni és világi törvények sérelmére kérik a dispensációt. Ha szentséged ezt megadná, a mit nem hiszek és nem várok, a szeretett fiam kegyetlen halála által anyai szívemnek okozott kimondhatatlan és megmérhetetlen fájdalmat megújítaná, szeretett fiam hült tetemét szerencsétlen anyjának szemei elé állítaná; úgy hogy ez a tiltott és sérelmes házasság kora halálomat okozná.

«Esedezem tehát, hathatósan esedezem, ismételten esedezem, hogy ezt a dispensációt, mely az egész világ előtt jogtalannak és megvetendőnek tűnnék föl, szentséged ne adja meg.

«Ha pedig valaki azt állítaná, hogy ez az asszony ártatlan férje halálában; erre a következőket állítom. Mikor Nápolyban tartózkodtam, ott általánosan el volt terjedve, egy előkelő személy, kit most nem akarok megnevezni, értésemre adta és világos jelek is elárulták, hogy titokban fiam meggyilkolását tervezik. Hazaérkezésem után gondosan és fájdalmas érzéssel bejelentettem szentségednek, hogy fiam meggyilkolását tervezik. Ennek bekövetkeztétől rettegvén, fiamat abból az országból kivenni óhajtottam és minden

erőmmel azon voltam, hogy kiviheessem. Azonban szentséged kétszer üzent, hogy nem kell félnem és ezért szentségedben bízván hagytam ott fiamat. Gondolja meg tehát szentséged, vajjon ilyen asszony dispensációt kaphat-e és bármilyen tiszteletre érdemes-e?»⁶³⁴

Ez a levél ugyanazon külső jellemvonásokat viseli magán, mint az előbbi, a melynek mintájára szerkesztette maga a királyné, kinek szavára, az anya gyűlöletének elemi kitörésére ismerünk az utolsó pontban, a mely egyúttal gondolatmenetének lappangó ellenmondásait tárja föl.

Ha a merénylet tervezése «közbeszéd tárgya volt» és «világos jelek árulták el azt» — nem mondató, hogy «titokban» történt; egyúttal fölösleges hivatkoznia egy meg nem nevezhető előkelő egyénre, ki a köztudomású terv felől értesítette.

Továbbá Erzsébet — saját elbeszélésének tanúsága szerint — csak Magyarországra visszatérte után jelentette be a fenyegető veszélyt a pápának, s csak azért, mert a pápa kétszer üzent, hogy semmitől sem kell félnie — mondott le arról a szándékáról, hogy fiát haza hozza.

Fölmerül a kérdés: miért várt a jelentéssel, míg Magyarországra visszatért? Hiszen a míg hazaért, jelentése Avignonba eljutott, a pápa intézkedhetett, eltelt félesztendő, a melynek lefolyása alatt a merénylet végrehajtására száz alkalom kínálkozhatott.

Miért nem tett ő és fia semmit a merénylet elhárítására? Miképen várhatta elhárítását a pápától, kinek részéről az intő szó vagy az egyházi büntetésekkel való fenyegetődés súlylyal nem bírhatott azok előtt, kiket lelkiismeretök, vallásos érzésök az ilyen merénylet előkészítésétől vissza nem riasztott?

Miképen nyugtathatta meg őt a pápától jött általános frázis, hogy «semmitől sem kell félnie», szemben azon veszélyekkel, melyeket közvetlen megfigyelésből ismert?

Azonban az indulat ereje, mely a logika követeléseit háttérbe szorította, nem volt képes sem a királyt, sem a királynét magas állásukból az udvari előszobák fecsegéseinek színvonalára alacsonyítani le. Johannát nem gyanúsítják azzal, hogy férjét veszni hagyta, mert mást szeretett; nem vádolják azzal, hogy a tarenti herceg, kit második férjül szemelt ki, szeretője volt; pedig ezt még a pápai levelek diszkrét fogalmazása sem hallgathatja el egészen.

Arra nézve, a mi a pápát legközelebből érdekelte: vajjon Lajos

király Nápolyba készül-e vagy nem, a levelek tájékozást nem nyújtottak. Legfőbb az a nyilatkozata, hogy a törvénykezési eljárásnak az ő személyes jelenlétében kell foganatosíttatni, utalt arra, hogy el van tökéltve Nápolyban megjelenni és a «boszú művének» intézését kezeibe ragadni.

Ezért a pápa még egy kísérletet tett, hogy ezen irányban Lajos királyt kielégítse. Május 3-ikán a nápolyi legátushoz intézett levelében megütközését fejezte ki a fölött, hogy az rendeleteinek nem engedelmességre, a királynő és a hercegek ellen a törvényes eljárást megindítani elmulasztotta. Meghagyta neki, hogy ahhoz rögtön fogjon hozzá és De Baux országbíró s sürgesse, hogy az eljárást az alsóbbrendű vádlottak irányában mielőbb fejezze be. Johannát is, hozzá intézett levélben meggyőzni igyekezett arról, hogy az ő érdeke követeli az eljárás megindítását. Figyelmeztette, hogy az eddigi mulasztások Lajos fölháborodását élesztik és neki okot szolgáltatnak, hogy személyesen lépjen föl testvére halálának megboszulása végett. Arra is intette őt, hogy «özvegysege idejében tisztességesen viselje magát» és megjegyezte, hogy házassági tervének valószínűsítésével Lajos nápolyi hadjáratát siettetné. Ő rá és a királyi ház tagjaira pressziót kívánván gyakorolni, azzal ijesztette őket, hogy Lajos, ha Nápolyba jön, bizonyára «senkinek sem fog megkegyelmezni». ⁶³⁵

Lajos királylyal szemben a pápa nehéz helyzetéből, melybe a levelek hozták, sűrűn használt egyszerű diplomáciai fogással menekült. Kijelentette, hogy a tüzetes feleletet küldendő követe fogja megadni. E mellett egy rövid megjegyzésre szorítkozott: biztosítja, hogy Johannának a kért házassági dispencziót nem adta meg és «csakis nagy, érett, gondos megfontolás után fogja megadni». ⁶³⁶

Követet pedig egyáltalán nem küldött.

Ekkor ugyanis a helyzet váratlanul változott. Lajos király részéről a szavakat tettek követték.

Tavaszi elején Miklós nyitrai püspököt és Kont Miklóst erős csapat élén útnak indította, hogy az olasz fejedelmekkel, kiknek területén átvonulandó volt, egyességre lépjenek és zsoldosokat fogadjanak. Mindkét föladatot sikeresen oldották meg. Majd nápolyi területre nyomultak, hogy a Johanna ellen föllázadt s Durazzói Károlytól ostrom alá vett Aquila városát fölszabadítsák. Jöttük hírére a herceg visszavonult és Aquila a magyar királynak hódolt meg. A példát csakhamar más városok követték.

A pápa június második felében értesült ezen eseményekről, melyekkel szemben tartózkodó állást foglalt el. A nápolyi királyság megtámadása ellen nem tiltakozott és kísérletet sem tett, hogy a magyar király «helytartóit» — így nevezte ő a nyitrai püspököt és Kontot — visszavonulásra bírja.

Arra szorítkozott, hogy június 20-ikán, a nápolyi legátustól tüzetes tudósítást kért a felől, hogy «a magyarok mit vittek és visznek véghez; továbbá, hogy a királyné és a királyi ház tagjai az ország védelme érdekében mit tettek, tesznek és szándékoznak tenni?» Fölvetette a kérdést: vajjon az ország megvédelmezhető-e? Cél-szerű lenne-e, hogy az ország megoltalmazását és igazgatását ő (a pápa) vegye át? Általán mily rendelkezéseket kellene tenni? Végre, miután a francia király és mások is ő rá (a pápára) hárítják a felelősséget azért, hogy a királynénak nem lévén férje, nincs, a ki az ország védelmét intézze, nem kellene-e a főnforgó körülmények között a dispencziót megadni?

A pápa arra utalt, hogy a legátus a szükséges intézkedésekre teljes hatalommal van fölruházva. De ezen alkalommal is fölhívta, hogy a királynő és a királyi hercegek ellen, Endre halála ügyében, a vizsgálat megindításával ne késsek.⁶³⁷

A mikor a pápa ezen kérdések hosszú sorozatát fölvetette, azoknak egyikét Johanna, merész tette határozván el magát, már megoldotta volt. A pápai dispencziót be nem várván és a legátus beleegyezését sem kérván ki, június közepe táján eljegyezte magát Lajos tarenti herczeggel, és a királyi ház többi tagjait is kielégíteni óhajtván, fia Martell Károly és Durazzói Károly leánya, továbbá Durazzói Károly két fivére és Tarenti Lajos két nővére között házassági frigy létesítése iránt megállapodást hozott létre.

Minderről követei július 8-ikán tettek jelentést a pápának, azzal a nyilatkozattal, hogy most már a királyi ház összes tagjai között benső egyetértés uralkodik s mindnyájan vállvetve fog-nak az ország védelme érdekében működni.

A pápa a francia trónörököszt még az nap értesítván a történteokről, kijelentette, hogy tudta és beleegyezése nélkül cselekedett Johanna s hogy meg fogja fontolni mit kelljen tennie. Azonban eljárását nem rosszalta, neheztelesét vele nem érezte. Mire a királynő fölbátorítva érezvén magát, még tovább ment. Augusztus 22-ikén Lajos herczeggel titokban egybekelt.⁶³⁸

VI. Kelemen csak két hónappal ezután intézte el az ügyet.

Október 23-ikán a bibornok-legátushoz iratot intézett. Abból indul ki, hogy a nápolyi királyságot, melyet «meghódítására sóvárgó bizonyos egyének megtámadtak és részben elfoglaltak», a királynő mint özvegyasszony megoltalmazni nem képes; mivel pedig külföldi fejedelmi személylyel kötendő házassága az országra veszélyt hozhatna; ellenben Lajos herczeg az ország megvédelmezésére és kormányzására képes s a vele tervezett házasság az ország javára fog szolgálni. A pápa ezért a bibornok-legátust a házassági engedély és a dispenzáció megadásával megbízza, azon föltétel alatt, hogy előbb a trónörökös Martell Károly herczegnek biztos helyen, hű személyek felügyelete alatt, rangjához illő ápoltatása és neveltetése érdekében megfelelő intézkedés történjék; Lajos herczeg pedig a római egyház hűbéri főnhatóságának és Martell Károly trónörökös jogának megóvása érdekében kielégítő biztosítékot nyújtson.⁶³⁹

A pápa ezen föltételekkel Lajos király neheztelését kívánta magáról elhárítani. Azonban Johanna és Lajos herczeg a föltételeket el nem fogadták, minélfogva a dispenzációt meg nem kapták és törvénytelen frigyben éltek tovább is.⁶⁴⁰

Szeptember elején a pápa azt a tudósítást kapta, hogy Lajos király ez évben nem szándékozik hadjáratot vezetni Nápoly ellen és hogy ezt a vállalatot Erzsébet királyné és a «magyarok» is ellenezik.

Mindamellettt újból küldött követet Károly római királyhoz, kit fölkért, igyekezzék Lajost a hadjáratról lebeszélni és tapogatódzék néha, vajjon nem volna-e lehetséges a nápolyi ügyet békés úton rendezni, kész lévén ez esetben bibornok-legátust küldeni Magyarországba.

Ugyanekkor másrésről Johannát intette, hogy az ország védelme érdekében buzgó tevékenységet fejtsen ki; megróttá eddigi hanyagságáért. A legátust pedig fölhatalmazta, hogy a toskánai városokat, «főképen azokat, melyek a gvelf-párthoz tartoznak», fölszólíthassa, hogy Lajossal szemben «az egyház és a királyné» ügyét támogassák; figyelmeztesse őket, hogy Lajos «a németek és gibellin zsarnokok szövetségese, minél fogva vállalatának sikere a gvelf-pártra végső romlást hozna».

Mivel a legátus a királyi család tagjai ellen indítandó vizsgálat halogatását azzal mentegette, hogy De Baux országbírótól a kivégzettek ellen indított pör iratait, melyekre szüksége volna, meg nem kaphatta; utasította, hogy ezen pöriratok hiányában is fogjon a vizsgálathoz.

Az eljárás módjára nézve a bibornoki testületben eltérők voltak a nézetek. Többen a mellett szólaltak föl, hogy a mennyiben Johanna területén a pör nem folyhatna le akadálytalanul, Rómában vagy az egyházi állam más városában kellene a törvényes eljárást megindítani; mások ellenben azt kívánták, hogy a királynét és a hercegeket Avignonba kell megidézni. A pápa a legátus tanácsát kérte ki.

Nem hallgatta el, hogy a bibornoki testület több tagjának véleménye szerint ezen törvényes eljárás meg nem indítása következtében Lajos király följogosítva tekintheti magát arra, hogy a bűnösöket ő fenytse meg.⁶⁴¹

Kevéssel ezen utasítás elküldése után a pápa arról értesült, hogy Johannát francziaországi birtokaiban is veszély fenyegeti; a mennyiben Humbert gróf, kétségkívül Lajos királylyal egyetértésben, a Provence elfoglalására tett készülleteket. VI. Kelemen magához kérte őt és rábírta nemcsak arra, hogy szándékától elálljon, hanem arra is, hogy Lajos királynál a béke helyreállítása érdekében kísérletet tegyen.⁶⁴²

November első felében azt az értesítést vette, hogy az Aquilában tartózkodó magyar urak a királyt fölkérték, hogy mielőbb siessen Nápolyba, biztosítván őt a felől, hogy mihelyt megjelenik, a nápolyi rendek azonnal meghódolnak neki; s hogy ezen jelentés vétele után a királyné és a magyar urak, kik eddig a vállalatot elenezték, hozzájárultak ahhoz, hogy a király szándékát hajtsa végre és személyesen menjen Olaszországba, a hol közelebb, csekély kísérettel, álruhában fog megjelenni.

Mindezt a pápa közölte Bertrand bibornok-legátussal, kit utasított, hogy az ország védelme érdekében a legnagyobb buzgóságot fejtse ki, a királyi ház tagjai és a nápolyi rendek között dülő egyenetlenségeknek vessen véget és Johannát bírja rá, hogy a gvelf-párthoz tartozó olasz fejedelmekkel és köztársaságokkal szövetséget kössön.⁶⁴³

Ugyanakkor az olaszországi fejedelmeket és köztársaságokat fölszólította, hogy Lajosnak vállalatában segítséget ne nyújtsanak, sőt területükön szabad átvonulást se engedjenek. Többekhez követet küldött e végből; így Verona urához, Scala Mastinóhoz Petrarca, a nagy költő, vitte meg a pápai iratot.⁶⁴⁴

Az avignoni udvarnál ugyanis Lajos vállalata nemcsak közvetlen célja: Nápoly meghódítása miatt keltett aggodalmakat;

hanem azért is, mert attól tartottak, hogy a szent-szék olaszországi államát és különösen Róma birtokát veszélylyel fenyegeti.

Ugyanis ez időtájt Rómában egy lángeszű, rajongó lelkű népszónok: Rienzi Miklós (Cola di Rienzi) a hatalmat kezeibe ragadván, a régi köztársasági kormányforma és Róma viláгурalma visszaállítását tűzte ki céljául, a szent-szék főnhatóságának megóvását igérvén. Őt ezen szándékában megerősítendő, a pápa Róma kormányzójává nevezte ki.

Azonban Rienzi csakhamar kalandos eszmények felé sodortatott. Olaszország államainak egyesítését, a régi római birodalom viláгурalmi igényeinek megújítását tűzte ki céljául s arról álmodozott, hogy a császári trónra ő emeli föl magát. Vakmerő tények hosszú sorozatával ejtette a világot bámulatba; így a választófejedelmektől római királylyá megválasztott Károlyt mint bitorlót a maga törvényszéke elé idézte és a következő év husvét ünnepére császár-választó gyűlést hívott össze Rómába.

Augusztus 4-ikén Lajos magyar király követei jelentek meg előtte, hogy vele szövetséget kössenek és engedélyt kérik ki ezer római zsoldos toborzására. Rienzi másnap arról értesíté a pápát, hogy az ajánlatot nem fogadta el, az engedélyt megtagadta és el van határozva «a másik félt», vagyis Lajossal szemben Johannát támogatni.⁶⁴⁵

Azonban ezen jelentése Avignonban nem talált hitelre. És VI. Kelemen pápa, mikor őt október 7-ikén a kormányzói állástól megfosztotta, egyebek között bűnül róttá föl neki a Lajos királylyal kötött titkos egyességet is.⁶⁴⁶

Egyidőben ezen rendelet kibocsátásával Lajos király második követsége érkezett Rienzihez, három kérést terjesztvén elő: hogy Róma városa «mint az egész világ hazája», Endre gyilkosainak megfenyítését vállalja magára, kössön szövetséget Magyarországgal és a Nápolyba vonuló hadaknak engedjen szabad átvonulást. Rienzi azt írta a pápának, hogy válaszában az igazság kiszolgáltatását elvállalta, a király barátságát szívesen fogadta, de a szövetség megkötését a szent-szék beleegyezésétől tette függővé.⁶⁴⁷

A közlemény utolsó pontjában a pápa ravasz hazugságot látott és attól tartott, hogy Rienzi, ki letétele után nyílt harczot indított meg a szent-szék és hívei ellen, Lajos király támogatására számíthat. Ennek következtében IV. Károly királyhoz fordult azzal a kéréssel, hogy küldjön követeket a magyar királyhoz, tudja meg

szándékát és ha csakugyan arra gondolna, hogy Rienzit támogatásában részesíti, tartsa őt ettől vissza; mert nagy botrány volna, ha a király, ki eddig a római egyház hű fiának mutatta magát, a lázadóval szövetkeznék.⁶⁴⁸

Mikor ez a levél rendeltetése helyére eljutott, a közbenjárásnak sem lehetősége, sem szükségessége nem forgott fönn.

Lajos király nápolyi hadjáratára november 11-ikén indult Visegrádról. Nem álrühában, hanem méltóságához illő díszszel, jelentékeny fegyveres csapat élén jött. Főpapok is voltak kíséretében: a kalocsai érsek és a veszprémi püspök.

A szárazföldi utat választotta. Stirián, Friaulon keresztül jutott Olaszországba. Mindenütt kitüntető tisztelettel fogadtatott. December 5-ikén vonult Veronába, hol három napig volt Scala Mastino vendége.

Mantuán, Forlin, Riminin keresztül Lajos útja diadalmenethez hasonlított. Flórenczi követek is fölkeresték, hogy a köztársaság üdvözlét meg hozzák neki.

Folignóban várta őt Bertrand bibornok-legátus, kit Rienzi ügye Nápolyból Rómába vezetett. Avignonból nem kaphatott utasítást és saját felelősségére járult a magyar király elé.

Arra, hogy őt visszatérésre bírja, kísérletet sem tett. Kérte, hogy a boszúállás művében kimélje a nápolyi hercegeket, kik teljesen ártatlanok; míg a gyilkos merénylet két részese már verpadon elvette büntetését. Azután figyelmeztette, hogy ha a sicíliai királyságban, mely a szent-szék hűbére, a pápa és a bibornoki testület hozzájárulása nélkül az uralkodói hatalmat magához ragadja, ezzel az egyházi kiközösítést vonná magára.

A király hidegen és kiméletlenül válaszolt. A gyilkosságnak — úgy mond — kétszázan, nem ketten voltak részesei, s a boszúállás művébe sem a legátus, sem a római egyház ne avatkozzék. A sicíliai királyság pedig örökösödési jogon illeti meg őt s ha Isten segítségével hatalmába kerül, a római egyház hűbéri jogát tiszteletben fogja tartani. A kiközösítéssel nem gondol; mert Isten előtt, ki a pápa fölött áll, ismeretes vállalatának igazságossága.⁶⁴⁹

Lajos folytatta útját. Egyenesen Nápolynak tartott. Nem gondolt arra, hogy Rómába térjen ki s ott Rienzit támogatva a saját helyzetét a szent-székekkel szemben még súlyosabbá tegye. Sőt Pipin János minerbinói gróf, kit zsoldosok fogadása végett Rómába küldött, a Rienzi ellen szervezett összeesküvéshez csatlakozott és mikor

ez fölfedeztetett (december közepén), egy régi czirkuszban elszánczolván magát, nyíltan ellenséges állást foglalt el. Rienzi az erősség megvívására német zsoldosokat küldött, azonban az ostromnál kapitányuk elesett, a minek hírére Rienzi, ügyét elveszítettnek tekintvén, megijedt és az Angyal-várba zárkózott el. Ekkor Róma lakossága elfordult tőle és a bevonuló Bertrand bibornoknak meghódolt. Rienzi menekült s Lajost személyesen fölkereste, hogy segítségért folyamodjék hozzá; azonban elutasító választ kapott.⁶⁵⁰

Avignonba december második felében, Lajos király saját követe, Tamásfia Márton váci kanonok hozta meg az olaszországi hadjáratára való megindulásának hírért, átnyujtván a pápának a királyi levelet, mely ezen elhatározásának tüzetes megokolását tartalmazta.⁶⁵¹

A pápa nyájasan, de kitérően válaszolt. Értesíti, hogy Bertrand bibornok-legátus vagy személyesen, vagy megbízotta által előszóval fogja neki megvinni a feleletet, mely — úgymond — «ki fogja őt elégíthetni». Ezért fölkeri, hogy «az anyaszentegyház nézeteihez alkalmazkodjék, hasznos és józan tanácsaiban nyugodjék meg; úgy hogy az egyház iránti őszinte hódolat, mely legkeresztényibb nemzetséget minden időben kitüntette s őt is ékesíti, tényekben nyilatkozzék meg, sokféle veszedelmeknek elejét vegye és Az, a kinek kegyelméből él s uralkodik, mindenható erejével trónját megszilárdítsa».⁶⁵²

A bibornok-legátushoz küldött pápai utasítás pedig a következőképen hangzik:

«A minap nagy visszatetszéssel értesülvén szeretett fiunk, Lajos magyar királynak Olaszországba vonulásáról, a fenyegető veszélyek elhárítása érdekében, a teendők iránt testvéreinkkel (t. i. a bibornokokkal) a konzisztoriumban gyakori tanácskozásokat tartottunk. Azonban nézeteik nem egyeztek meg és különböző irányban oszlottak meg. Ezért mi az ügyek és az idő viszonyait tekintetbe véve magunk írásba foglaltunk bizonyos pontozatokat, melyeket azután testvéreink köréből a józanabb rész tanácsát meghallgatva, némelyek hozzáadásával, némelyek elhagyásával, módosítottunk. Ezeket, a királyhoz intézett levelünk másolatával együtt, megküldjük néked, a végből, hogy alaposan fontolóra vegyed és azok alapján vagy másképen, a mint jónak látod, a királynak magad vagy megbízottad útján előterjesztést tégy. Ezen pontozatokkal ugyanis nem szándékozunk téged megkötni, hanem fölhatalmazunk, hogy mély ítéleted sugallata szerint bármit azokhoz hozzáadhass vagy

azokból elhagyhass. Te ugyanis a tapasztalás iskolájába helyezve, kétségkívül biztosabban és helyesebben vagy képes az ügyek rendezésére legalkalmasabb utakat és módokat fölismerni és megválasztani». Végül meghagyja neki, hogy megállapodásaihoz Johanna és férje hozzájárulását igyekezzék kieszközölni.⁶⁵³

A pápa pontozatai, sajnos, nem maradtak fenn. Így tehát üzenetének tartalma felől nem vagyunk tájékozva. Egyébiránt Bertrand bibornok nem felelhetett meg az utasításnak, mivel Rómában maradt.

VI. Kelemen erről és egyúttal a föignói találkozásról értesülvén, az 1348-ik év első napjaiban Lajos király részére újabb levelet fogalmaztatott, a melyet Márton kanonok volt neki Nápolyba megviendő.

Ebben utal megelőző levelében foglalt azon értesítésére, hogy üzenetét Bertrand bibornok fogja vele közölni. «Ne ütközzél meg azonban, — így folytatja — hogy a nevezett legátus, rendeltetésünknek megfelelően leveledre nem válaszolt és nem terjesztette eléd azt, a mit rábíztunk; mert akkor, a mikor ő veled találkozott, a mi utasításunk ő hozzá még el nem juthatott».

Ehhez a következő észrevételt csatolja:

«Azon kiváló szeretet sugallatára, melyet királyi házad iránt táplálunk és melytől késztetve állásod, szerencséd és dicsőséged folytonos gyarapodását kívánjuk: azon sokféle veszedelmek miatt, melyek érhetnek, miután a háborúk kimenetele kétes és azon ország népének hűségében és állhatatosságában, a mint jól tudod, nem lehet bízni, óhajtottuk volna, hogy inkább Magyarországon maradj és mielőtt ilyen nagy vállalatba bocsátkoznál, arról gondoskodjál, hogy legyen gyermeked, kire távollétedben országod kormányát bízhasd. Mindazáltal, miután már ennyire előhaladtál, kívánatos, hogy személyed biztonsága fölött gondosan őrködjél. Ezért királyi fenségedet buzgón kérjük, atyai szeretettel tanácsoljuk, hogy Isten útjait szemeid előtt tartván és az ő oltalma alá helyezvén magadat, hű és gondos férfiakat végy magad mellé és így a királyok királya, az uralkodók uralkodója mindenható erejével minden bajból kiragadjon és a veszélyek között sértetlenül megtartson».⁶⁵⁴

Ez a fogalmazás azoknak befolyásával készült, kik a szent-szék és Lajos között a szakadást minden áron, még Johanna föláldozásával is, megakadályozni igyekeztek. Tartalma nem foglalta ugyan

magában a Nápoly meghódítására irányuló vállalat jogosságának nyílt elismerését, de kizárta egyszersmind rosszalását és lehetetlenné tette Lajossal szemben XXII. János bullájának alkalmazását.

Éppen ezért azok, kik eltérő álláspontot foglaltak el, ezen levél elküldését nem engedhették meg és meg is hiúsították.⁶⁵⁵

Ennélfogva új fogalmazás készült, melyben a Lajoshoz intézett jóakarató tanács mellőztetvén, csakis a Bertrand bibornoknak adott megbízás jelezése hagyatott meg, annak megokolásával, hogy Folignóban miért nem járt el ebben a megbízásban.⁶⁵⁶

Ily módon a pápa az érdemleges nyilatkozás elől kitért és azt akkorra napolhatta el, a mikor legátusa Lajos királylyal másodízben fog találkozni.

De ez a találkozás nem jött létre. Bertrand bibornok Nápolyba nem tért vissza.

Ez alatt Lajos király akadálytalanul nápolyi területre lépett s december 23-ikán bevonult Aquilaba, honnan seregének egy részét Johannának Capua mellett táborozó hada ellen küldötte, mely súlyos vereséget szenvedett; mire a királynő férjével Franciaországba menekült, a magyar király pedig január 18-ikán, Endre véres halálának színhelyére, Aversába ment, hol három nappal utóbb Durazzói Károly herceget kivégeztette, a többi királyi hercegeket pedig fogságba vetette.

A pápa, ki január 10-ikén Lajoshoz intézett levelének elküldése után türelmesen várta Bertrand bibornok tárgyalásainak eredményét: mikor február közepén a királyi hercegek elfogatásának első hírért vette, mielőtt még Durazzói Károly kivégeztetéséről értesült volna, azonnal megszólalt és a következő levelet intézte a magyar királyhoz:

«Sokaknak hiteles jelentéséből — úgymond — lelkünk fölháborodásával vettük azt a csodálkozást keltő, vagy inkább megdöbbenő hírt, hogy te a sicíliai királyságba bevonulásod után, szeretett fiainkat, a sicíliai királyi ház tagjait, kik rokonai érzelmeik sugallatára téged megtisztelni kívánván és arra számítván, hogy te is őket meg fogod becsülni, örömmel siettek hozzád Aversába, valószínűleg hamis vádak és rosszakaratú rábeszélések által tévútra vezetted, elfogattad és fogva tartod; a mi annál inkább meglepett, mivel elfogatásuk okát nem hallottuk és elgondolni sem tudjuk. Ugyanis ők a dicső emlékü Endre király halálának megboszulása érdekében mindent megtettek, a mi hatalmukban

állott, sőt többet, mint a mennyi meg lett volna engedve; egyúttal, miként sokaknak nyílt és titkos jelentéseiből tudjuk, Endre halálában sohasem tartattak bűnrészeseknek. Ezért fenségedet intjük, megkeressük, kérjük, tanácsoljuk, hogy megfontolván azt, mivel tartozik becsületének és állásának, a hercegeket, az isteni felség iránti tiszteletből és közbenjárásunkra való tekintettel, szabadon bocsásd, minket pedig arról, a mit ez ügyben tenni szándékozol, haldék nélkül értesíts». ⁶⁵⁷

A pápa a veszprémi püspökhöz és a király környezetében levő több magyar és olasz úrhoz szintén intézett leveleket, melyekben közbenjárásukat kérte ki. ⁶⁵⁸

Azonban Lajos a hercegeket nem bocsátotta szabadon, hanem Magyarországra küldötte, hol éveken át tisztes őrizet alatt tartattak.

Oda szállíttatta a gyermek Martell Károlyt is, hogy nagynyja felügyelete alatt neveltessék.

Ő maga január 24-én az ország fővárosába tette át székhelyét, Szicília királyának címét fölvette és az ország rendjeinek hódolatát fogadta.

Csak azután, hogy így bevégzett tényeket teremtett, fordult a pápához. Márton váci kanonok által küldött levelében a következő kívánságokat terjesztette eléje:

Bertrand bibornok, vagy egy más legátus által Szicília királyává koronáztassa meg; Johannát vesse börtönbe; a nápolyi udvari embereket, kiket Endre megöletésében bűnrészességük miatt a Provence rendei elfogattak, küldje Nápolyba; a Johanna és a szicíliai rendek között létrejött, a szicíliai koronára sérelmes egyességet ne erősítse meg. ⁶⁵⁹

Be nem várva a választ, ápril hó elején tekintélyesebb követeket bocsátott Avignonba: István kalocsai érseket és Campellói János aradi főesperest. Általok előadta az okokat, melyek a nápolyi hadjáratra, Durazzói Károly kivégeztetésére, a fogoly hercegek és Martell Károly Magyarországra küldetésére készítették; s ezt az alkalmat újból fölhasználta, hogy Talayrand bibornok ellen azt a súlyos vádat emelje, hogy Endre megöletését «ő tervezte és intézte». Egyúttal értésül adta a pápának, hogy ha személyesen hajlandó volna őt megkoronázni, szívesen jelennék meg Avignonban.

A pápa sem a Márton kanonoktól bemutatott levélre, sem a kalocsai érsek előterjesztésére nem felelt közvetlenül. Ismét Bertrand bibornokra bízta a válaszadást, utasítván, hogy személyesen keresse

föl a magyar királyt, ha pedig ezt életének veszélyeztetése, Róma és az egyházi állam nagy kára nélkül nem tehetné, Pin Péter viterbói püspököt küldje hozzá. Ellátta részletes utasítással, mely a szent-szék álláspontját Lajos király személye, nápolyi vállalata és célzatai irányában teljesen megvilágosítja.

A pápa arra utal, hogy ismételten bebizonyította, mennyire szereti Lajos királyt; ugyanis követeit mindig tisztelettel fogadta, a püspöki székek betöltésére és egyéb ügyekre vonatkozó kéréseit, a mennyiben Isten és az igazság sérelme nélkül lehetséges volt, kedvezően intézte el. Endre király érdekében szintén mindent megtett: a királyi czímmel fölruházta, koronázását elrendelte, Johannát ismételten megintette, hogy férjét az ország kormányzásában részesítse és becsülje meg; azokat, kik a királynőt férjétől elidegeníteni igyekeztek, szigorú ítéletlevéllel és súlyos büntetésekkel az udvarból eltávolította; Endre meggyilkoltatása után a bűnösök kinyomozását Baux-ra bízta, kiről tudta, hogy a magyar királynak leginkább kedvez; a királynő és családjának tagjai ellen a vizsgálat megindítására Bertrand bibornokot utasította, most pedig, miután Johanna Franciaországba érkezett, három bibornokból álló bizottságot alakított. Természetesnek tartja, hogy Endre meggyilkoltatása Lajosnak nagy fájdalmat okozott; ebben a pápa is osztozik. De Durazzói Károly kivégeztetését rosszalnia kell. Lajosnak meg kellett volna fontolnia azt, hogy Endre gyilkosainak elfogatásában éppen ez a herczeg fejtette ki a legnagyobb erélyt, a mit, ha a merényletben része lett volna, bizonyára nem tesz. Továbbá a bűnösök megfenyítését a pápa magának tartotta fönn. Végre még, ha a herczeg bűnössége kétséget kizáró módon földerítve lett volna, a törvényes formákat mellőzni nem volt megengedve. A szent-székre sérelmes azon intézkedése, hogy a hercegeket Magyarországba hurczoltatta s még inkább megrovásra méltó az a mód, a mint magát az ártatlan herczegnök iránt viselte.

Johanna elfogatását el nem rendelheti a vizsgálat befejezése előtt, melynek végét türelemmel be kell várni.

A Provenceban elfogott udvari embereket nem küldheti Nápolyba, miután a pápai udvar egyik ügyészét a törvényes eljárással már megbízta.

A Talayrand ellen emelt vád egészen alaptalan. A bibornok hatalmas nemzetség sarja, nagy tekintélynek örvend, vallásos és erényes férfiú, a római egyház egyik szilárd oszlopa. Ilyen szent-

életű ember lelkében nem születhetett gonosz-terv, mely örökös gyalázatot és súlyos egyházi büntetéseket vont volna rá. Nem nagyon tisztelheti a római egyházat és a biboros testületet, ki egyik tagjáról ilyent állít és terjeszt.

Noha mindenben a magyar király kívánsága szerint akarna eljárni, sicíliai királylyá megkoronáztatását Isten megbántása nélkül nem rendelhetné el. Johanna Nápoly törvényes uralkodója, mind Róbert király végrendelete, mind a születés joga alapján. Férje meggyilkoltatásában való bűnrészessége nincs bebizonyítva, nincs elmarasztalva; de ha ez be is következne, az ország némelyek fölfogása szerint a gyermek Martell Károlyra, mások nézete szerint a római egyházra szállana. Ettől eltekintve, a kánoni és római jog elvei szerint az, a ki bírói ítélet nélkül helyezkedik annak birtokába, a mire igényt tart, jogvesztettnek tekintendő. Lajos királynak az országot elfoglalni nem volt joga; mint kath. fejedelemnek fontolóra kellett volna vennie, hogy azok, kik őt az ország elfoglalására meghívták, őt meghívni, ő pedig a meghívást elfogadni, nem voltak följogosítva. A pápa szavára kellett volna hallgatnia, nem pedig a csekély számú hűtelenek meghívására. A király tehát, miután a hüberúr fölhatalmazása nélkül, fegyver hatalmával űzte el azt, ki hosszú időn át az ország békés birtokában volt, bitorlónak (invasor) tekintendő. Egyébiránt, ha az országra jogot tart, a pápa kész ezt megvizsgálni és gyors ítéletet hozni.

Ezek után a legátusnak Lajost föl kellett hívnia, hogy az egyházi állam területén elkövetett sérelmeket tegye jóvá, kapitányait, kiket a várakban elhelyezett, hívja vissza, zsoldos hadait a dúlásoktól tiltsa el; az egyház ellenségeinek segítséget ne nyújtson, Cola Rienzit, (kiről híre járt, hogy Nápolyba menekült) a szent-széknek szolgáltatassa ki. Emlékeztette azon szolgálatokra, a miket atyjának a magyar korona megszerzésében a szent-szék tett s most ő meghálálhat.

A pápa el volt rá készülve, hogy az ő fölszólítása hatástalan marad s a király ragaszkodni fog ahhoz, hogy az országot maga számára tartja meg és királylyá koronáztatja magát. A legátus előtt egész határozottsággal kijelentette, hogy ehhez beleegyezését semmi esetre sem adhatja; de ennek daczára figyelmeztette őt, hogy a királyt nem szabad mindjárt véglegesen elutasítani. A legátus kérje föl, hogy alaposabban fontolja meg a dolgot és azzal a nyilatkozattal, hogy jelentést tesz Avignonba, barátságosan távozzék. Sőt ha a király kötelezi magát, hogy a hűbéri adót megfizeti és az egy-

házi államot megkiméli; «meg lehet tűrni» az ország birtokában, mindazáltal «formaszerű adományozás, megerősítés és egyesség mellőzésével».

Ellenben ha a király az országot «jogigényei föntartása mellett» a pápa kezeibe akarná kiszolgáltatni, vagy Martell Károly kiskorúsága alatt pápai legátus és magyar biztos kormányára bízni: a pápa hajlandó Johannát rábírní, hogy ebben nyugodjék meg.

Több bibornok azt követelte, hogy ha Lajos békés egyességre lépni vonakodnék, egyházi büntetések alkalmaztassanak ellene. De a pápa előbb a legátustól tudósítást várt arra nézve, hogy ilyen fölépés milyen hatást gyakorolna a nápolyi rendekre.

Egyáltalán a követendő eljárás megállapítását egészen a legátusra bízta. Politikáját összefoglalja abban a nyilatkozatban, hogy «az ügyek természete és az idő viszonyai gyakran halogatást javasolnak» (*temporisandum est aliquocies*) és «a mennyiben a lelkiismeret sérelme s az egyház jogainak fölláldozása nélkül lehetséges, az idők gonoszságára való tekintettel, talán kitérőleg nyilatkozni is tanácsos». ⁶⁶⁰

Mindezek az utasítások és jó tanácsok megvitatása, megfogalmazása kárba veszett fáradság volt.

Bertrand bibornok nem ment és a viterbói püspököt sem küldötte Nápolyba. ⁶⁶¹ Egyébiránt már nem találták volna ott Lajost, ki 1348 május végén váratlanul arra határozta el magát, hogy a nápolyi királyság kormányát kapitányaira bízván, Magyarországra visszatér.

Távozott a nélkül, hogy a főnforgó kérdéseket a szent-székkal tisztázhatta volna. A pápa ennek következtében julius közepén arról értesítette őt, hogy a viterbói püspöki székről a veronaira áthelyezett Pin Pétert mielőbb hozzá küldi. ⁶⁶² De ez a követ sem indult Magyarországra, az uralkodó pestis akadályozta meg utazását. Később a pápa elejtette az ő küldetését, a melyet tekintélyesebb főpapra kívánt bízni. A római királylyal és Anjouházzal rokonságban álló Montefort Gvido bibornokot szemelte ki. Mikor ezt december közepén a magyar királynak tudomására hozza, kiemeli, hogy a bibornok-legátus meg fogja őt győzni arról, hogy a római egyház nagy szeretettel karolja föl az ő érdekeit és inkább neki, mint «a másik félnek kedvez». ⁶⁶³

Ezalatt 1348 őszén Lajostól Szegedi Miklósfia János, esztergomi pap jelent meg, mint királyi követ Avignonban; de megbízatásának természetéről és eljárásának eredményéről nincs tudomásunk. ⁶⁶⁴

A következő (1349) év február havában pedig Miklós nyitrai püspök és György hevesi ispán jöttek a pápai udvarhoz.⁶⁶⁵ Ezek megbízó-levél bemutatása mellett, élszóval adták elő uralkodójuk üzenetét, melynek ez volt lényeges tartalma:

A király csodálkozik a fölött, hogy ő szentsége neheztelését vonta magára, mert engedelnye nélkül nyomult a sicíliai királyság területére. Ő szentsége ettől el nem tiltotta és ő felsége nem a római szentegyház sérelmére vezette seregeit Nápolyba, hanem testvére halálának megboszulása végett, mivel a merénylet szerzőinek kinyomozásával megbízott De Baux országbíró hatásköréből a merénylet «fejét és főtényezőjét, a férjgyilkos királynét», a királyi család hercegeivel együtt kivonta.

Csodálkozik ő felsége a fölött is, hogy Durazzói Károly kivégeztetése miatt ő szentsége fölháborodott; pedig jogosan járt el így a herceg ellen, ki «hír szerint» a merénylet tervébe be volt avatva, ahhoz beleegyezésével járult, sőt ellene is összeesküvést szervezett, melynek célja volt őt Nápolyba bevonulása alkalmával megölni.

Ő felsége panaszt emel a miatt, hogy a «férjgyilkos Johannát», kinek bűnösségét mindazok, kik mint a gyilkos merénylet részesei kivégeztettek, vallomásaikban egyhangúlag hirdették, ő szentsége Avignonban kegyes és kitüntető módon fogadta.

Ő felsége kéri, hogy őt a sicíliai királyság birtokában ő szentsége erősítse meg. Viszont a szent-szék irányában az elődei által teljesített kötelezettségeket elvállalja; a fogságban levő királyi hercegeket pedig «megfelelő biztosítékok mellett» szabadon bocsátja.

A pápa, Roger Hugó és De la Jugeé Vilmos bibornokkal tartott tanácskozása után, a következőképen felelt:

Ő felsége ne csodálkozzék a fölött, hogy kedvetlenül vette a nápolyi királyságba való benyomulását, mert azzal a római egyházon súlyos sérelmet ejtett. Akár boszúállás volt az indító ok, mint követeli állítják, akár jogait, melyekkel az országra bírni vél, akarta érvényesíteni, ellenség módjára az országot megtámadnia nem volt szabad. A boszúállás a pápát és a római egyházat, mint a királyság főhűbérurát illeti meg, nem ő felségét, kít ezen ügyben csak magánfélnék lehet tekinteni. A királynét és a hercegeket De Baux hatásköre alól kivonta, mert mint a királyné alattvalója és hűbérese följebbvalóival szemben igazságot szolgáltatni nem lett volna képes.

Bertrand bibornok-legátus pedig, ki a királynő és a hercegek

ellen volt hivatva vizsgálatot indítani, ebben a megbízatásában azért nem járhatott el, mivel «másfelől elegendő bizonyítékokat nem szerezhethvén», a De Baux által vezetett per irataira volt utalva, ezeket pedig megszerezni képes nem volt.

Azt az állítást, hogy a királyt a nápolyi királyságba való benyomulástól el nem tiltotta, megczáfolja az a sok levél, melyekben a királyt a hadjárattól visszatartani igyekezett. Már János veszprémi püspököt, mikor követségben járt, sokféle érvekkel beszélte rá, hogy uralkodóját tartsa vissza; előmutatta XXII. János bulláját is, melyet nehogy a király azzal menthesse magát, hogy nem volt tudomása róla, kihirdettetett Olaszország azon részeiben, melyeken át kellett vonulnia és a nápolyi királyság több helyén. Egyébiránt «a dolog természetéből» is következtethette a király, hogy nem szabad támadást intéznie a nápolyi királyság ellen, mely a római egyházhoz tartozik; és a mennyiben jogot tart a nápolyi királyságra, a maga ügyében nem lehet bíró. Johannát, ki Róbert végrendelete értelmében és örökösödési jogon a trónt elfoglalja, mivel férje gyilkosságában való részvétele bebizonyítva nincs, a királyságtól meg nem foszthatta. Sőt, ha majd Johanna bűnössége kiderülven, a tróntól törvényes eljárás útján megfosztatnék, az ország nem a magyar királyra, hanem vagy a római egyházra, vagy a királyi családnak a királynőhöz közelebb álló tagjára szállana. Miután atyja, Károly király Róbertet Sicilia királyának elismerte, neki semmi esetre sem lett volna szabad az erőszak útjára lépnie, hanem igényeit a pápa, mint hűbérúr előtt, törvényes úton lett volna köteles igazolni.

Durazzói Károly kivégeztetésének mentségére ő felsége nem képes nyomatékos okot fölhozni. A herczeg fölött sem rendes, sem delegált joghatósággal nem bírt. Mint magánember, a törvényes eljárásnak, vagy a vád közlésének, kihallgatásnak és a büntény bebizonyításának mellőzésével ölette meg őt; ezzel a saját hírnevét szennyezte be, a pápára és a római egyházra gyalázatot halmozott. Az, hogy a herczeg Endre király meggyilkoltatásának részese, vagy akár csak beavatva volt a merényletbe, valószínűtlen; mert a büntény részesei közül többen főképen az ő támogatásával és közreműködésével kerültek fogságba és a kínpadon kicsikart vallomásaik alapján kivégeztettek. «Ép eszű ember nem teheti föl», hogy a herczeg, ki Endre király halálának megboszulásán rendületlenül és állhatatosan fáradozott, ezért sokak gyűlöletét és rosszakaratát vonván magára; ki testvérei és kevés híve kíséretében fegyvertelenül jelent

meg ő felsége táborában: az ő élete ellen merényletet tervezett volna.

Az, hogy Johanna a pápai udvarnál meg akart jelenni, nagy mértékben kellemetlen volt rá nézve. Levelei és követei által lebeszélni igyekezett őt szándékáról. Mivel azonban ő makacsul ragaszkodott tervéhez, el nem tilthatta, annál kevésbé, mert Avignon városa az ő birtokához tartozik. Mivel pedig a bibornokok abban a véleményben voltak, hogy őt, bűnössége bebizonyítva nem levén, mint királynőt kell fogadni, több bibornokot a pápai udvar néhány tagjával eléje küldötte és a konzisztóriumban a szokásos szertartásokkal fogadta. Ezenkívül, éppen ő felségére való tekintettel, semmiféle kitüntetésben vagy kedvezésben nem részesítette, sőt az arlesi érsek útján maga elé idézte őt, hogy a merénylet tárgyában törvényt üljön fölötté; mire Johanna fölháborodásában, a nélkül, hogy bucsút venne, távozott.

Ő felségének tehát panaszra nincs oka; inkább csodálkoznia kellene a szent-szék türelme fölött, mely sem az egyházi, sem a világi fegyvereket nem használja ellene, a ki «üdvösségével, állásával és hírnevével nem törődve, a szent-szék gyalázatára az egyház örökségéhez tartozó területet megszállott».

Ő felsége azon kívánságát, hogy őt a siciliai királyság birtokában «megerősítse», vagy a királyságot neki átengedje — nem teljesítheti. Megütközik azonban, hogy «okos emberek tanácsával élő fejedelem, ki maga is okos és körültekintő ember», a jogba és méltányosságba ütköző ilyen kérelemmel előáll; miután tudja, hogy Johanna királynőt, ki mint Róbert király törvényes örököse az országnak évek óta birtokában van és a hódolati esküt Aimerik bibornok-legátus kezeibe rég letette, törvényes eljárás nélkül a koronától megfosztani nem lehet; és ha a férje ellen elkövetett merényletben részessége bebizonyulna, bevárando a jogerőre emelkedett ítélet; e mellett a büntetés, mely a bűnöst sujtaná, nem foszthatná meg jogaiktól az ártatlanokat, kikre az ország szállana.

A pápa ezután fölhívta a követeket, jelöljék meg azokat a «biztosítékokat», melyeket uralkodójuk a fogoly hercegek szabadon bocsátásának föltétele gyanánt követel.

A követek kitérőleg válaszolták, hogy az ügy még nem tárgyalatott a királyi tanácsban, mire áttértek a siciliai királyság átengedésének kérdésére.

«Sok szép szóval» — mint a pápa írja egyik levelében —

előadták, hogy uralkodójuk, mint az egyház hű és engedelmes fia, kész minden jogáról, mely őt a siciliai királyságra megilleti, ő szentsége kezeibe lemondani, seregét a királyság területéről visszahívni és megnyugszik abban, hogy ő szentsége az országot belátása szerint akár a római egyház számára tartsa meg, akár valakinek adományozza, csakhogy Johannával, mint Endre király halálában bűnrészessel szemben igazságot szolgáltasson és az országot tényleg, valóságosan a maga kezeibe vegye.

A pápa Lajos király hűségét és engedelmességét magasztalásokkal halmozván el, kijelentette, hogy ragaszkodásának és hódolatának ezt a bizonyítékát szívesen fogadja; viszont kész Johannával szemben igazságot szolgáltatni és az ő beleegyezését kieszközölni, hogy az országot tényleg a maga kezeibe vehesse, mert beleegyezése nélkül senki erre följogosítva nincs.

Egyébiránt a követeket fölhívta, hogy nyilatkozatukat írásban nyujtsák be.

Kívánságának a magyar követek megfeleltek. Azonban a bemutatott jegyzék a szóval tett kijelentéstől több pontban eltért. Egyebek között azt kívánta, hogy a pápa Johannát és férjét a királyságból «űzze ki»; továbbá azt foglalta magában, hogy a pápa az országot Mária hercegnőnek, vagy a királyi család más tagjának nem adományozhatja. A végén pedig arra utalt, hogy «tisztességes módot kell keresni, mely a magyar királynak lehetővé tegye, hogy becsülete megővésével foganatosítsa ajánlatát». A mely észrevétel az ajánlatot megfosztotta gyakorlati értékétől.

A pápa ekkor maga elé hivatván a követeket, azt a kérdést tette föl nekik, vajjon a bemutatott jegyzékben hajlandók-e változtatásokat tenni? Válaszuk tagadó volt.

Mindazáltal kevésbé utóbb a pápa unokaöccsének, Roger Hugó bibornoknak más jegyzéket nyujtottak be, a mely az előbbitől némileg eltért.

A pápa ezt titkos konzisztórium elé terjesztette, mely egyértelműleg úgy nyilatkozott, hogy elfogadni nem lehet; egyúttal tanácsolta, hogy a követekkel a tárgyalásokat szakítsa meg és azok folytatását a magyar királyi udvarhoz küldött Gvido bibornokra hagyja. A pápa a javaslatot elfogadta.

Egyébiránt a magyar követek közölték, hogy uralkodójuk Gvido bibornok iránt, mivel Johannával rokonságban áll és megbízatásának céljáról tájékozva nincs, bizalmatlanságot táplál.

Mire a pápa figyelmeztette őket, hogy a bibornok a vérrokonság egyenlő fokán áll úgy Lajos király jegyeséhez, mint Johannához; sőt míg ezzel csak anyai, amazzal atyai és anyai ágon áll rokonságban; e mellett kiváló egyéniség, kiról a római király úgy nyilatkozott, hogy őt a világ összes egyházi férfiai között legtöbbször becsüli. Küldetésének célja pedig nem más, mint a király több levélére a választ megadni, közte és Johanna között egyességet hozni létre, a fogoly hercegek szabadonbocsátását kieszközölni. «Nem hiszszük — jegyzé meg erre nézve a pápa — hogy a király szíve annyira sziklakemény lenne, hogy azt Isten kegyelme és a pápai közbenjárás, a vallásos érzés és a vér sugallata megpuhítani nem tudná.»

A tárgyalások folyamán fölmerült a magyar és nápolyi uralkodóházak kibékítésére az a terv, hogy Lajos király öccse, István herceg a Durazzói herceg özvegyével vagy leányával házasságra lépjen. A pápa fölkarolta ezt és a dispenzáció megadására ajánlkozott; de Mária hercegnő megtagadta hozzájárulását.

Egy hónapig húzódtak el ezek a tárgyalások. A magyar követek már bucsút vettek, hogy hazatérjenek, a mikor márczius 23-ikán uralkodójuk levele érkezett, melyben őket értesíté, hogy a fogoly hercegek szabadonbocsátásának ügyét egészen a római király kezeibe tette le.⁶⁶⁶

A pápa márczius 24-én Lajos királyhoz rövid levelet intézett. Követeit — úgymond — meghallgatta, előterjesztésekre az érdemleges választ Gvido bibornok fogja neki megvinni.⁶⁶⁷

A Lombardiában működő bibornokot pedig a magyar követekkel folytatott tárgyalásokba beavtván, fölhatalmazta, hogy «bölcsességének sugallata szerint» adja meg a választ.

Csak három pontot ajánlott figyelmébe. Hasson oda, hogy a magyar király a nápolyi királyság egész területét mielőbb a szentszék megbízottjainak adja át.

Fölhatalmazta, hogy ha a király a nápolyi területen fekvő uradalmak vagy pénzösszeg fejében lemondani volna hajlandó a nápolyi királyságról, vele alkura léphessen. Végre utasította, hogy a fogoly hercegek kiszabadítása érdekében használjon föl minden eszközt.⁶⁶⁸

Gvido bibornok ezalatt küldetését bejelentvén Lajosnak, tőle a biztosítást kapta, hogy a legszivesebb fogadtatásra számíthat.⁶⁶⁹ Mire útnak indult Lombardiából háromszáz lovasból álló fényes

kisérettel. Bécsben megállapodván, itt kereste föl őt Lajos király junius első napjaiban⁶⁷⁰ és vezette személyesen Pozsonyba,⁶⁷¹ hol a tárgyalások megindultak.

A legátus igen előzékenynek mutatta magát. Lajos király már junius 7-ikén arról értesíti a velencei köztársaságot, hogy bízik az egység létrejöttében; ehhez hozzáteszi, hogy azon fáradozik, hogy azt, a mit a nápolyi királyság területén elfoglalt, állandón megtarthassa.⁶⁷² Majd egy héttel utóbb már azt jelentette, hogy a pápa közbenjárása mellett Johannával egy évig tartó fegyverszünetet kötött, és megállapodás jött létre Johanna nővére, a kivégezett Durazzói Károly özvegye és István herceg között létesítendő házasság ügyében,⁶⁷³ oly célzattal, hogy a nápolyi koronát a magyar uralkodóházra szállítsa.

Azonban utóbb Lajos magatartásában változás következett be és a házasságon kívül súlyos föltételekkel állott elő. Azt kívánta a pápától, hogy Johannát azonnal börtönbe vesse, folytassa az ellene megindított pört, megszabván a határidőt, a mely alatt a pört befejezi. Elítéltetése esetén a siciliai királyságot, mint a római egyházra visszaszállott hűbért, adományozza neki; fölmentetése esetén a salernói herczegséget és a monte-sant-angelói uradalmat, úgy mint közvetlenül a római egyháztól függő hűbért, adófizetés kötelezettsége mellett ruházza rá, Johannával pedig hadikárpótlás czímén kétszázezer forintot fizettessen ki részére. Végre maga és hívei részére föloldozásért folyamodott az egyházi büntetésektől, melyeket a nápolyi királyság elfoglalásával magukra vontak.

Viszont ajánlkozott, hogy mihelyt Johanna a fegyverszünetet elfogadja, hadait a nápolyi királyság területéről visszavonja és mihelyt a pápa Johannát fogságba veti, mindent, a mit a nápolyi királyság területén elfoglalt, a pápa kezeibe szolgáltatja.⁶⁷⁴

A legátus, noha széleskörű hatalommal volt fölruházva, arra szorítkozott, hogy jelentést küldött Avignonba.

A pápa augusztus 17-ikén kelt iratában a bibornok buzgó fáradozásaiért elismeréssel adózott, a fegyverszünet megkötését és a házasság tervét meglelégedéssel vette; azonban a király föltételeit el nem fogadta.

Előadta, hogy Johanna és férje, kiket avignoni időzésük alatt törvényszéke elé idézett, bucsúzás nélkül távoztak, azzal a megokolással, hogy az országuk megoaltalmazására kell sietniök. Most tehát fontolóra veendő, vajjon a mentség alapos-e, avagy a makacsságban

való elmarasztalásnak lehetősége fönforog-e? A három bibornokból alakított bíróságnak már meghagyta, hogy a pört mielőbb fejezze be; mindazáltal határidőt ki nem tűzhet. Ha Johanna a bíróság előtt meg nem jelenik, makacsságban marasztaltatik el s ha vétkesnek bizonyul, a megérdemelt büntetéssel fog sújtaní. A mennyiben azután kiderül, hogy a sicíliai királyság a római egyházra szállott: adományozásánál a katolikus fejedelmek között Magyarország királyának fogja az elsőséget adni.

A hadikárpótlásra nézve kötelező nyilatkozatot nem tehet; de oda fog hatni, hogy Johanna és férje azt fizessék meg. A salernói hercezség átengedése ügyében is írni fog nekik, de attól tart, hogy azt a sicíliai korona tekintélye nem engedi és az ország földarabolását a szent-szék és I. Károly király között létesült egyesség tiltja.

A legátust fölhatalmazza, hogy a királynak és híveinek a kért föloldozást megadhassa; ha előbb esküvel kötelezik magukat, hogy azoknak, kiket megkárosítottak, kárpótlást nyújtanak és a nápolyi királyság ellen többé fegyvert nem fognak.

Gvido bibornoknak oda kellett hatnia, hogy a király haladék nélkül vonja vissza hadait, a hercegeket bocsássa szabadon és a mit a nápolyi királyság területén elfoglalva tart, a pápa kezeibe szolgáltassa.⁶⁷⁵

Az ezen pápai iratban kijelölt alapon az egyesség nem volt létrehozható. Alig hogy az Magyarországra megérkezett, Gvido bibornok szeptember végén a királyi udvorból távozott;⁶⁷⁶ maga helyett Conti Hildebrand páduai püspököt hagyván hátra.⁶⁷⁷

A tárgyalások rövid időre fönnakadtak; míg november havában az elejtett fonalat Lajos ismét fölvette. Most végezni akart a nápolyi ügygyel és ellenszolgálat követelése nélkül hajlandó volt a nápolyi foglalásokat kezéből kibocsátani. Önérzetének megóvása és gyűlöletének kielégítése végett mindazáltal azt a formát választotta, hogy azt, a mit Nápolyban elfoglalt, a szent-széknek adja át. Gvido bibornoknak tette meg erre nézve ajánlatát.⁶⁷⁸

Majd titkárát, Jägerndorfi Pált Avignonba küldvén, bejelentette, hogy az átadás iránt a rendeleteket már ki is bocsátotta; csak arra nézve várt biztosítást, hogy a pápa az átadandó területet Johanna kezeibe nem juttatja, ez ellen a törvényes eljárást siettetí, őt (a királyt) és híveit az egyházi büntetésektől föltétlenül föloldozza és Nápolyban tartózkodó híveit a római egyház oltalma alá helyezi.⁶⁷⁹

A sicíliai koronáról, a salernói hercegségről, a hadikárpótlásról többé szó nem volt.

VI. Kelemen a király ajánlataért köszönetet mondott s biztosította őt, hogy a szent-szék részére átszolgáltatandó terület Johanna birtokába nem fog jutni, Nápolyban időző híveit pedig a bibornok-legátus oltalma alá helyezi. Mindazáltal a föloldozásra vonatkozólag ragaszkodott a korábban megállapított föltételhez.⁶⁸⁰

Azonban mikor április 14-ikén ezeket Lajos királylyal közölte, már tudomása volt arról, hogy az egy második nápolyi hadjárat tervével foglalkozik. Azt írta neki, hogy az erről szóló hírnek nem adhat hitelt; a mennyiben pedig az alapos volna, kéri, hogy tervéről mondjon le.⁶⁸¹ Jägerndorfi Pált pedig udvaránál visszatartotta, míg uralkodójának vállalatáról biztos tudósításokat kap.

Ekkor Lajos már útban volt ezerháromszáz fegyveres élén és április 18-ikán Zengben hajóra szállott, hogy Nápolyban Johanna és férje személyes megjelenése által fenyegetett foglalásait biztosítsa.⁶⁸²

Május első napjaiban tudták meg ezt Avignonban. A pápa ekkor Jägerndorfi Pált Manfredonia kikötővárosba küldötte, hogy üzeneteit ott partra szállandó uralkodójának megvigye. Majd Nápoly rendeit fölszólította, hogy Johannát az ország védelmében támogassák; Genua hercegeét pedig, ki Lajos királylyal szövetekezett és a Provence ellen intézendő támadásra volt hivatva, megintette, hogy a magyar királyt támogatásban ne részesítse.⁶⁸³

Gvido bíbornokhoz is fordult. Figyelmeztette, hogy a vele kötött egyesség álnok megszegésével az ő személyén súlyos gyalázatot ejtett a király, minélfogva az ő hivatása, hogy a királyt, ki egyébként szeretetével és bizalmával tiszteli meg őt, újabb egyesség kötésére bírja.⁶⁸⁴

Ezt a nehéz föladatot Gvido bíbornok elhárította magától. Mire a pápa Ceccanoi Hannibal bíbornokot és Saquet Raymund terouani püspököt bízta meg, hogy Lajost keressék föl s igyekezzenek rábírní, hogy Johannával békét vagy legalább fegyverszünetet kössön. A királyhoz szintén intézett levelet, melyben kiemelte, hogy hadjárata keserűséggel töltötte el, figyelmezteti az egyházi büntetésekre, melyeket magára vont és buzdítja, hogy békességre hajoljon.⁶⁸⁵

Alig hogy ez a levél május 24-ikén elkészült, másnap Jägerndorfi Pál jött meg Avignonba s meghozta a király békeföltételeit, a melyek között most előtérbe lépett az a követelés, hogy a hadi-

költségek kárpótlása és a hercegek szabadonbocsátásáért váltságdíj fejében Johanna háromszázezer forintot fizessen. A pápa a föltételeket elfogadhatóknak találta⁶⁸⁶ és fölhívta Johannát, hogy a rendelkezésre álló pénzüsszeget mielőbb küldje Avignonba, honnan ő fogja Lajos kezeihez juttatni.⁶⁸⁷ Azonban ezen óhajításának teljesítésére hiába váraozott s így a béketárgyalásokban szünet állott be.

A Manfredoniából diadalmasan előnyomuló magyar királyt a hozzá rendelt pápai legátusok nem keresték föl. Ceccanói Hannibal bibornok legátus útközben elhalt⁶⁸⁸ és társa, a terouani püspök, egyedül nem érezte magát följogosítva a küldetésben eljárni. Csak augusztus 12-ikén bízta meg őt a pápa, hogy egyedül menjen Nápolyba és ott a béke létrehozása érdekében működjék.⁶⁸⁹ Erre azonban már nem volt alkalma.

Lajos király ugyanis, noha a nápolyi királyság nagy részét, fővárosával együtt, újból hatalmába ejtette, oly kevés súlyt helyezett megtartására, hogy szeptember 17-ikén ismét útra kelt Magyarország felé.

Szárazföldön vonult Olaszországon végig. Rómába vonzotta őt az örök város nagy történeti emlékeinek és szent helyeinek varázsa mellett a félszázados jubileum, melynek kivételes egyházi kegyelmeiben részesülni vágyott. Ezer lovas kíséretében jött és az elhagyatva álló lateráni palotában szállott meg. Több napon át ájtatosan járta be a templomokat és szemlélte meg Krisztus kínszenvedése erekyeit. Egy ízben szent Péter oltárára négyezer aranyforintot tett le alamizsnául.

Az urak és a nép vetélkedtek rokonszenvük és tiszteletük nyilvánításában. Ajánlatot tettek neki, hogy Róma fölött az uralmat vállalja el. Ő azonban ezt a kitüntetést elhárította magától azzal a kijelentéssel, hogy Róma a császársághoz tartozik. Államférfiúi bölcseségéről tanuskodik az, hogy nem hallgatott a hiúság kísértéseire, melyek a pápával és a császárral veszélyes bonyodalmakba sodorhatták. Ellenben a római nép tolmácsa gyanánt kész volt a pápához azzal a kérelemmel fordulni, hogy székhelyét Rómába helyezze vissza.⁶⁹⁰

Szeptember végén távozott és Veronán keresztül október 25-én Magyarországba érkezett.

Innen csakhamar követeket küldött Avignonba, a tárgyalások folytatása végett. A pápától megbízott Montfort Guido és De la Jugée Vilmos bibornokokkal nehézség nélkül állapodtak meg a

föltételek iránt,⁶⁹¹ melyeket a követek egyike, Jägerndorfi Pál vitt meg Magyarországba, a honnan a királytól jóváhagyva rövid idő multával visszahozta.

Johanna követei szintén hozzájárultak a föltételekhez. Azonban a Provence tartomány rendei, kiket a pápa az értekezletekre meghívott, az egyességnek némely ponttal való kiegészítését követelték.

Igy azután szükségessé vált, hogy augusztus első napjaiban Jägerndorfi Pál újból a királyi udvarhoz menjen. A pápa Begonis Péter boroszlói kanonokot rendelte melléje kísérendőül.⁶⁹²

Lajos mindenre ráállott. Az egyesség megkötése végett Garai János veszprémi püspököt és Wolfart Ulrikot, Mosony-, Vas- és Sopronmegyék főispánját rendelte biztosaivá. Október 11-ikén öccse, István herceg nevében is oklevelet állított ki, melyben fölhatalmazta őket, hogy a sicíliai királyságnak magyar csapatoktól megszállott részeit és helyeit a pápának szolgáltatassák át és a magyar csapatokat vezessék ki; viszont föntartotta jogigényeit a salernói herczegsége és a monte-sant-angelói uradalomra és kikötötte, hogy a magyaroknak, kik netán a sicíliai királyság területén akarnak megmaradni, úgyszintén a benszülötteknek, kik a magyar párton állottak, biztonságuk érdekében kellő intézkedés történjék.⁶⁹³

E mellett fölhatalmazta őket annak kijelentésére, hogy a fogoly hercegeket haladék nélkül szabadon bocsátja és a háromezrezer forint váltságdíjról «az apostoli szent-szék iránt viseltető tisztelete» jeléül lemond.⁶⁹⁴

E szerint nemcsak teljesítette a szent-szék óhajtásait, hanem azoknál az engedékenységekben még tovább ment.

A királyi követek az 1352-ik év első napjaiban érkeztek Avignonba. A pápa Lajos nagylelkűségéért háláját tolmácsolta és biztosította őt, hogy «Johanna ezentúl mindenben az ő akaratához fog alkalmazkodni».⁶⁹⁵ Február elején őt bullát állított ki, a melyekben a salernói herczegsége vonatkozó jogföntartását tudomásul veszi; Lajos királynak Nápolyból kivonuló hadait és Endre király nápolyi híveit a szent-szék különös oltalma alá helyezi; igéri, hogy Johanna és férje alattvalóiknak, kik ellenök harczoltak, amnesztiát ad; a nápolyi hadjáratokkal az egyházon ejtett sérelemért Lajos királyt bűnbocsánatban részesíti és biztosítja, hogy sem ellene, sem alattvalói ellen törvényes eljárást nem indít; a veszprémi és zágrábi püspököket fölhatalmazta, hogy a nápolyi terület átadása és a fogoly

hercegek szabadonbocsátása után Lajos királynak és alattvalóinak a föloldozást megad hassák, azon föltétellel, ha amaz megfogadja, hogy a siciliai királyság ellen többé hadjáratot nem indít, ezek, hogy ilyen hadjáratban részt nem vesznek.⁶⁹⁶

Február második felében a királyi követek a megállapodások végrehajtása végett Nápolyba mentek,⁶⁹⁷ hol tőlük De Sancto Martiale Péter lovag vette át a pápa részére a magyar hadaktól megszállott területeket és helyeket.⁶⁹⁸

Tavaszzal Lajos király Avignonba küldötte Jägerndorfi Pált, ekkor már gurki püspököt, ki július első napjaiban a bibornoki konzistoriumban ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy uralkodója a kötelezettségeket, melyeket nevében követei elvállaltak, elfogadja és a fogoly hercegeket is már tényleg szabadon bocsátotta.⁶⁹⁹

Azonban ugyanakkor bejelentette, hogy sokszoros nagylelkűségéért Lajos király viszontszolgálatra tart igényt. Előadta, hogy Magyarország a szomszéd tatárok és más pogány népek betöréseinek kitéve lévén, megoltalmazása nagy sereg tartását teszi szükségessé, minélfogva a költségek fedezésének könnyítésére az ország összes egyházi jövedelmei tizedének átengedéséért folyamodik.

A pápa nem vonakodott ezt a kérést teljesíteni.

«Hogyszembetűnően meggyőződjél — írja Lajosnak — mennyire kedves dolog ránk nézve, hogy óhajtásaidnak, ha Isten engedi, eleget tegyünk, tudomásodra hozzuk, hogy összes kéréseidet a meghallgatás kegyében részesítettük. Névszerint átengedjük részedre országod egyházi jövedelmeinek tizedét négy esztendőn át, noha ilyen hosszú időre ezt a kedvezményt még soha egy fejedelemnek sem adtuk meg. Egyéb ügyekben is el vagyunk tökévelve, szándékaidat, a mennyiben Isten engedi, apostoli kegyességgel fölkarolni».⁷⁰⁰

Ugyanekkor a tatároktól Podoliában elfoglalandó területeket előre Lajosnak adományozta.⁷⁰¹

Ezek voltak utolsó érintkezései a magyar királylyal.⁷⁰² Így tehát VI. Kelemennek osztályrészül jutott az a szerencse, hogy élete alkonyán helyreállíthatta a megzavart jó viszonyt.

A hosszú küzdelemben, melyet Endre megöletése fölidézett, az egész vonalon a szent-szék maradt győztes.

Lajos király összes követeléseiről, melyeket 1346 január 15-ike óta formulázott, lemondott. Megszűnt sürgetni Johanna bűnösségének kimondását, második házasságának eltiltását, elfogatását, elítélését, a tróntól megfosztását. Lemondott mindazon előnyökről,

a miket fegyvere hatalmával kiküzdött; seregeit kivezette Nápolyból, a nélkül, hogy egy talpalatnyi területet megtartana, örökösödési jogot a nápolyi koronára magának biztosítana; még azt sem eszközölhette ki, hogy öccsének a Durazzói Máriával tervezett házasságával utat nyisson a nápolyi trónra. A jogföntartás a salernói herczegsége és a monte-sant-angelói uradalomra gyakorlati értéket nélkülözött.

VI. Kelemen ezt az eredményt ügyes politikájának köszönhette, melyben a szívósság a hajlékonysággal párosult. A magyar királytól ráhalmozott gyanúsítások, vádak és fenyegetések súlya alatt, a tőle kivívott hadi sikerek közepett megóvta önmérsékletét. Nem hajolt meg és a törés veszélyét is el tudta hárítani.

Azonban méltó elismerés illeti meg Lajos királyt, a ki végre fölismerte, hogy a nápolyi koronát keresve nem jár helyes úton, hogy dynasztiájának és országának hatalmi érdekei észak és kelet felé irányozzák figyelmét.

A követelt és részére már biztosított hadikárpótlásról és váltságdíjról való lemondásával pedig a szerencsétlen vállalatot a nemes befejezés dicsőségével környezte.

NYOLCZADIK FEJEZET.

VI. Incze. — Tárgyalásai Lajos királyal a szerb fejedelem ügyében. — Lajos bejelenti elhatározását, hogy a katolikus hit oltalmára fegyvert fog. — A szent-szék közbenjárása Lajos és a velencei köztársaság között. — Lajos segítséget nyújt a pápának a milánói fejedelem ellen. — V. Orbán pápa. — A szent-szék magatartása a magyar udvar házassági terveivel szemben. — A törökök fenyegető terjeszkedése. — Lajos tervei. — Magyar hadisereg a Rómába visszaköltöző pápának. — Pápai adók. (1352—1370.)

A SZINTÉN francia származású Aubert István bibornok, VI. Kelemen utóda, ki 1352 december 18-án megválasztatván, VI. Incze nevét vette föl, azzal a reménységgel foglalhatta el a pápai széket, hogy az egyház fejére várakozó új föladatok megoldásában Magyarország hű támogatására számíthat.

A nápolyi ügyet illető tárgyalásokban semmi része nem volt s így nem kellett attól félnie, hogy a magyar királyi udvarnál bizalmatlansággal fog találkozni. Egyéni tulajdonságai biztosítékot nyújtottak arra nézve, hogy a szent-szék és Magyarország között helyreállott benső viszony meglazulására alkalmat nem fog nyújtani. Elődjének világias szelleme helyett az avignoni udvarnál szigorúan egyházas irányt honosított meg, mely erőteljes reformtörekvésekben nyilvánult és a világegyház kormányzatában is érvényesült.

A levelet, a melyben trónraléptét az uralkodóknak és főpapoknak bejelenté, udvari embere, Galantio Rajmund vitte meg Magyarországba.⁷⁰³

Lajos király viszont az új pápa «fölmagasztaltatása alkalmából határtalan örömét» tolmácsoló iratának átnyújtása végett István nyitrai püspököt küldötte követül.⁷⁰⁴ Mindjárt egy kínos ügyben fordult hozzá.

Bejelentette, hogy Kálmán győri püspököt (Károly király törvénytelen fiát) «bizonyos súlyos kihágások miatt», (melyeknek természetéről a történeti emlékek fölvilágosítást nem adnak,) az esztergomi érsek által elfogatta, börtönbe vettetette s most javadalmától való megfosztását kéri.

A pápa az ügy megvizsgálását rendelte el s a döntést magának tartotta fönn; ⁷⁰⁵ a királyt pedig biztosította, hogy «ezen és minden egyéb ügyben óhajtásait, a mennyiben Isten engedi, teljesíteni kész.» ⁷⁰⁶

A győri püspök ügyében megindított vizsgálatról a jelentés csak a következő év nyarán érkezett Avignonba s a főpapra nézve kedvezőtlenül hangzott. A pápa mindamellett a király kegyelméhez folyamodott ⁷⁰⁷ s meg is hallgattatott, mert Kálmán visszatérhetett székére, melynek sok éven át, 1375 táján bekövetkezett haláláig birtokában maradt, ámbár 1359 elején Lajos király újból kénytelen volt ellene vizsgálat elrendelését kérni. ⁷⁰⁸

Javadalmak adományozása és kegyelmi tények mellett nagyobb jelentőségű egyházpolitikai tárgyalásokra az első alkalmat Szerbország helyzete nyújtotta.

1282 óta, a mikor Dragutin szerb fejedelmet, V. István magyar király vejét, öccse, Milutin, a tróntól megfosztotta, a két szomszéd ország között feszült viszony uralkodott. A hatalmas Dusán fejedelem, ki a görög császártól Albániát, Macedoniát és a magyar koronától Bosnia déli részét magához ragadta, háborút viselt Károly Róberttel és Lajossal, míg az utóbbitól 1354-ben súlyos vereséget szenvedett. Ekkor követeket küldött Avignonba, a szent-szék oltalma alá helyezte magát és ígérte, hogy népét a római egyházba vezeti.

VI. Incze pápa ezen ígéletben bízván, az 1355-dik év végén két nuncziust küldött hozzá. Az egyik a francia eredetű Thomasius Péter patti érsek (Pactensis) volt, a karmelita-szerzet tagja, ki egész életét apostoli buzgósággal a keleti szakadás megszüntetése és a török járom alól a keresztény népek fölszabadítása föladatainak szentelte, erényeivel mindenütt, hol megfordult, tiszteletet küzdött ki magának és halála után a szentek sorába igttatott. Melléje a nyelv és viszonyok ismerete miatt Bertalan, trau dalmát püspök rendeltetett.

Ezek, megbizásuk értelmében, előbb a magyar király előtt jelentek meg, hogy támogatását kérik ki és őt Szerbország megtámadásától visszatartsák. ⁷⁰⁹

Lajos, noha tudta, hogy Dusán álnokul csak ürügyet keresett, hogy a magyar fegyverek hatalma elől a pápa védnöksége alatt menedéket keressen: késznek nyilatkozott, hogy a követek visszatérését bevárja.

Ezek, mikor 1355 őszén a magyar királyi udvarhoz visszatér-

tek, csakugyan azt jelentették, hogy a szerb fejedelem nem váltotta be ígérétét, sőt gyalázzattal tetézve bocsátotta el őket.

Lajos ekkor kijelentette, hogy most már sereget vezet Szerbországba és hogy ezen szándékát valósíthassa, a Velenczével főnforgó egyenetlenséget békekötéssel hárítja el.⁷¹⁰

E végből Avignonba követséget küldött, a melynek tagjaivá német származású lovagokat rendelt ki: Ellerbachi Burkardot, Wolfart Konrádot és Zwirkenburgi Frigvest.⁷¹¹

Kevéssel utóbb, az 1356. év elején, érkezett Magyarországra az egyenesen Lajos királyhoz küldött pápai követ: Campelloi Bonjohannes, ki — mint láttuk — korábban magyar szolgálatban állott, nagyfontosságú küldetésekben járt el, de szülőföldjére visszavágyván, a boszniai püspökségből a fermóira helyeztetett át. Az volt föladata, hogy a pápának olaszországi ellenségei leküzdésére segítséget eszközöljön ki.

Ugyanis a szent-széket, a mióta Avignonba ment át, az egyházi állam területén súlyos veszteségek érték; a városokat és várakat egymásután hatalmaskodó urak ragadták magukhoz. VI. Incze a világi hatalom helyreállítását is kötelességének ismervén, erélyesen lépett föl Forli és Faenza urai ellen; mivel pedig az egyházi büntetéseket hatás nélkül használta, sereget készült küldeni ellenük. Ezért Lajost is arra kérte, hogy «miután a Teremtő iránt való tiszteletből, a keresztény hit terjesztése érdekében, a távol országok pogány lakóit üldözi:... a római egyházon élösködő viperafajzat kiirtására is nyujtson segédkezet».⁷¹²

A fermói püspök tavasz végén azzal a jelentéssel érkezett vissza Avignonba, hogy Lajos király képes volna egyidőben a pápának segítséget küldeni és Szerbországba sereget vezetni; de szándékai végrehajtásában megakadályozza őt Velence, mely a magyar koronán ejtett sérelmeket az egész katolikus egyház ellen intézett merénylettel tetézi, miután a szerb fejedelemmel szövetséget kötött.

A pápa ennek következtében a fermói püspököt azonnal újból útnak indította, hogy Velence és Magyarország között a béke létesítésére működjék és a köztársaságot a szerb királylyal kötött szövetség fölbontására kesztesse.⁷¹³

E közben Lajos király hadai élén megindult Budáról és junius elején Zágrábban állapodott meg. El volt határozva arra, hogy előbb Velenczével végez és azután Szerbországba indul; de még ekkor is méltányos föltételek alatt a köztársasággal bármikor békét köt.⁷¹⁴

Kanizsai István óbudai prépost által tudomására hozta a pápának ezen elhatározását, a melynek komolyságát ünnepélyesen kiállított okiratba foglalt kötelező nyilatkozattal kívánta igazolni.

«Már régtől fogva — úgymond — az isteni kegyelem kedvességéből, az Úr sugallatára, mint katolikus és keresztény fejedelem, hön óhajtom, hogy Istenért, a szentegyházért és a kath. hitért... Szerbországot, melyre elődeim jogot tartottak és én is tartok és a mely az anyaszentegyház lázadó, szakadár, hűtlen, ádáz ellenségeinek kezeiben van, kötelességemhez képest a keresztény hithez, az anyaszentegyház egységéhez, engedelmességéhez és jogom alá visszavezessem, e végből a szent kereszt jelét fölvegyem és alattvalóinktól fölvétessem.» Mivel pedig ezt a szándékát a pápa helyeselte, most követét utasítja, hogy nevében a pápa vagy az ő megbízottja előtt, a szent evangéliumra esküt tegyen, kötelezván őt, hogy a háborút meg fogja indítani, a meghódítandó országot az anyaszentegyház egységére, tiszteletére és engedelmességére visszavezeti; az egyházat, monostorokat helyreállítja, gyarapítja; örömmel fogadván a legátust, kit a pápa a keresztes hadjárat hirdetése végett küldeni fog.⁷¹⁵

Kanizsai István július végén érkezett Avignonba. Itt az esküt letette és a királynak azt az üzenetét adta elő, hogy a Velenczével főnforgó vitás kérdések eldöntését a szent-szék ítéletére bízza.⁷¹⁶

VI. Incze augusztus 11-én nevezetes bullát állított ki, a melyben arra utal, hogy Lajos királyt «Isten bőven elárasztotta kegyelmeivel és áldásaival, fiatal lelkébe érett ész, gyöngé testébe férfias erőt helyezett»; magasztalja azért, hogy megboszulni készül azt a gyalázatot, a mit a szerb király az Üdvözítőn elkövetett. Ezért keresztes hadjárat hirdetését rendeli el, a melynek őt, «Krisztus védpajzsát, az Úr atlétáját» fővezérévé nevezi ki. Azonban javasolja, hogy mielőtt a távolba indulna a szent hitért harcolni, előbb a saját országában, névszerint Boszniában irtsa ki a fölbujánzott eretnokséget. Azonképen jöjjön Olaszországba, hol a szent-szék lázadó alattvalói ellen indítandó sereg főkapitányává nevezi ki.

Költségeinek fedezésére országaiban az egyházi jövedelmek tizedének három éven át való szedésére fölhatalmazza.

Az egész keresztény világban pedig a hívőknek meghagyja, hogy a magyar király «diadaláért, hosszú életéért és azért is, hogy gyermekekkel áldassék meg», imádkozzanak, minden egyes imádsághoz negyvennapi bucsút kapcsolván.⁷¹⁷

Elismerését a követtel is érezte, a kit avignoni tartózkodása alatt zágrábi püspökké nevezett ki.⁷¹⁸

Ezalatt velencei területen a háború megindult. Julius 12-én Lajos király Conegliánót megvívta és másnap Trevisót vette ostrom alá, a mely erőteljes ellenállást fejtett ki.

Ekkor érkezett Velenczébe a fermói püspök, hogy a pápa nevében a közbenjáró tisztét átvegye. Lajos király, híven üzenetéhez, nem idegenkedett a békétől; csak Zára visszaadását követelte, a mire a köztársaság ráállani vonakodott.

Ekkor a pápa a patti érseket, kinek föllépésétől nagyobb sikert várt, bízta meg a tárgyalások vezetésével. A szent főpap szeptember 30-án érkezett Velenczébe s miután meggyőződött, hogy állandó békét létrehozni ő sem lesz képes, azon volt, hogy a hadakozó feleket fegyverszünet kötésére vegye rá, a mely alatt Avignonba küldendő követeik közvetlenül a pápa színe előtt értekezzenek a békeföltételek iránt. A signoriát erre rábírta és a fegyverszünet-tervezettel megindult a magyar királyhoz, ki Trevisó elől időközben elvonult és Zágrábba tette át székhelyét. Az ellenséges táborok és csapatok között sok viszontagságot állván ki, szerencsésen eljutott október második felében Lajoshoz, a ki őt előzékenyen fogadta, a fegyverszünetnek husvétig megkötéséhez beleegyezését adta,⁷¹⁹ de a béketárgyalásokat nem Avignonban, hanem Páduában kívánta folytatni.

Az érsek ebben is megnyugodott és átnyujtván Lajosnak a pápától megszentelt zászlót, annyira föl tudta őt lelkesíteni a kereszténység nagy érdekeinek fölkarolására, hogy kezeibe a király esküt tett, a melyben fogadja, hogy tíz év lefolyása alatt a szent-föld föl-szabadítására személyesen sereget fog vezetni.⁷²⁰ A mely fogadalmától két évvel utóbb fölmentést kért és kapott is a szent-széktől.⁷²¹

A patti érsek ezután visszatért Velenczébe, hol a fegyverszünetet azonos föltételek alatt szintén megerősítették.

Mire azonnal Páduában megindultak az állandó béke érdekében a két fél biztosai között a tárgyalások, melyekben az érsek és a fermói püspök is résztvettek. Azonban eredményt nem értek el. A háború megújult.⁷²²

Az 1357. év elején a pápa a gurki püspök által Lajost arra kérte föl, hogy a forli kényúr megfékezésére sereget küldjön.⁷²³

A király velencei területen táborozó serege egy részét, Laczkfi Miklós vezérlete alatt, az Ordellafo ellen harczoló Alborno bibor-

nok segítségére rendelte.⁷²⁴ Május elsején a pápa köszönetet mond «a nagyszámú fegyveres nép» küldéséért és azt a reménységét fejezte ki, hogy ezzel a segítséggel megsemmisítheti a lázadókat, kiket — úgymond — «már a király neve is félelemmel tölt el».⁷²⁵

És csakugyan a magyarok több várat és várost vívtak meg s a következő év nyaráig vitézül harcoltak, míg Ordelafo letette a fegyvert és meghódolt.⁷²⁶

E közben a király az 1358. év elején Ulrik czilli grófort — kinek nemzetsége ekkor először szerepel a magyar közéletben — majd 1359 tavaszán két magyar világi urat, Himfi Benedek pilisi alispánt és Domokosfia Gergelyt küldötte követségbe Avignonba.⁷²⁷

A magyar segélyhadak közreműködésénél még fontosabb ügy is forgott fönn ezen diplomáciai tárgyalásokban.

IV. Károly császár az ő politikájával mind a szent-széket, mind a német fejedelmeket elidegenítván magától, Rudolf osztrák herceg Avignonban javaslatba hozta az ő letételét és helyébe a magyar király megválasztását, a kinek a pápa támogatása az egyházi választófejedelmek szavazatát megszerezhetette és az egymás hatalmi túlsúlyára féltékeny világi fejedelmek rokonszenvére is számítani lehetett.

A pápa készséggel karolta föl ezt a tervet, a melyet azonban a császár, ki idő előtt tudomást nyert róla, megghiúsított.⁷²⁸

Ennek daczára Lajos király szolgálatkészsége a szent-szék irányában nem csökkent.

Az 1360. év márczius havában, VI. Incze megkeresésére, az ellene föltámadott Visconti Barabohoz, Milano urához, követet küldött, a piacenzai származású De Surdis János kalocsai prépostot, azzal a fölszólítással, hogy Bologna ostromát és az egyházi állam pusztítását hagyja abba, mert — úgymond — «mint katolikus fejedelem, az egyház becsülete és fölmagasztaltatásáért buzgólkodván, nem tűrheti, hogy az egyház javai és jogai bárki részéről támadásnak, zaklatásnak legyenek kitéve».⁷²⁹

Mivel pedig szava hatástalanul hangzott el, az udvaránál megjelent pápai követ, De Boni Egyed, vicenzai püspök fölhívására,⁷³⁰ hétezer magyar vitézt küldött Olaszországba, Megyesaljai Móríczt Simon, Pozsony, Győr és Bakony ispánja vezérlete alatt.⁷³¹

A magyar hadtest szeptember 30-án érkezett Bologna területére. A következő napon Visconti csapatai fölhagytak a város ostromával és visszavonultak. Ezen eredmény után a magyar kapitány

és Albornoz bibornok-legátus között viszályok támadtak, melyek még inkább elmérgesedtek, mikor a magyarok Bologna vidékén kegyetlenül pusztítottak, minek következtében az év végén a legátus által hazabocsáttattak.

Azonban a következő évben tavasz nyitával, mikor Visconti részéről a pápát újabb támadás veszélye fenyegette, Albornoz a magyar segítséget mellőzhetetlennek tartván, ápril közepén Anconából Zengbe vitorlázott és onnan Zágrábba ment az ott tartózkodó királyhoz, a ki most segélyhadak küldését attól a föltételtől tette függővé, hogy a szent-szék ellenségeitől elfoglalandó területek az ő birtokában maradjanak.

Ezen föltétel elfogadására a bibornok nem volt följogosítva s eredmény nélkül távozott.

Mindazáltal Lajos mégis küldött némi csapatokat a pápának és a július 20-án vívott döntő csatában, melyben Visconti súlyos vereséget szenvedett, 300 magyar vitéz vett részt.⁷³²

Utóbb a magyar csapatok egy része nápolyi területre rontván, ott rablásokat és dúlásokat vitt véghez. Lajos király erről értesülven, az ilyen kalandok ismétlését szigorúan eltiltotta. Eljárása fölött a pápa elismerését fejezte ki s arra kérte őt, hogy «mint nagylelkű fejedelem Johanna királynét ezentúl is részesítse nemes szive és rokoni szeretete nyilatkozataiban».⁷³³

Az 1361. év folyamán két ízben jelent meg a pápai udvarnál Lajos király alkanczellárja, Bredenscheid János jogtudós.⁷³⁴ Azonban az ügyekről, melyek tárgyalása végett küldetett, nincs tudomásunk.

VI. Incze 1362 szeptember 12-én hunyt el. Uralkodásának utolsó húsz hónapjából a királyhoz intézett egyetlen levele sem maradt fenn.

V. Orbán, kit egy szent benedekrendi francia monostor éléről emeltek 1362 október 28-án a bibornokok az egyház élére, szent életének és tudományosságának köszönhetette fölmagasztaltatását.⁷³⁵ Figyelmét legelsőbbben oda irányozta, hogy a Károly császár és János morva őrgróf, úgyszintén Lajos király és a császár meg Rudolf osztrák hercegek között fönforgó egyenetlenségeket megszüntesse. Néhány héttel megkoronáztatása után ehhez a négy uralkodóhoz Corsini Péter voltturnoi püspököt, ki csakhamar a flórenczi püspökségre helyeztetett át, küldötte.⁷³⁶

Mikor ez a főpap Magyarországra érkezett, Lajos és Rudolf

között már helyreállott volt a jó viszony⁷³⁷ és közreműködésével Lajos és a császár között is létrejött a kibékülés.⁷³⁸

Királyi követek sűrűn fordultak meg az avignoni udvarnál. 1363 és 1364-ben megjelentek ott Bredenscheid János alkancz-lár,⁷³⁹ Konrád nyitrai főesperes, János knini püspök⁷⁴⁰ és János váczy püspök.

A három előbbi küldetésének céljáról nincs tudomásunk.

Az utolsó 1364 elején bejelentette, hogy uralkodója «Isten, szent Péter és a római egyház iránt táplált hódolatától készttetve, kész erős sereget küldeni Olaszországba, ott a maga költségén egy esztendeig eltartani, a végből, hogy a szent-szék ellenségeit teljesen megsemmisítse».

A pápa a retorika legékesebb frázisaiba öltöztetett magasztalásokkal halmozta el ezen ajánlatáért.

«Oh hűséges fejedelem, Isten egyházának legkedveltebb fia, ki a buzgóság hevétől égve, a szorongatott anyát megszánod, ki a mennyei király szolgálatában katonáskodni és aráját a gonoszok támadásai ellen megoltalmazni vágyol! Te valóban a háladatosság fia vagy, ki alázatosan elismered, hogy Istentől nyerted hatalmadat, a melyet majd az egyház gonosz fiai, majd szakadárook, eretnekek, majd hitetlenek és pogányok ellen igyekezel értékesíteni! Te valóban legkeresztényebb király vagy, ki nem élsz bűnös gyönyörökben, hanem Üdvözítődért szüntelenül munkálkodol, hogy a földi uralkodásért a mennyeit nyerjed el cserébe! A mai korban példátlanul álló nagyszerű ajánlatod lelkünket a vigasztalás teljességével üdítette föl.»

Mindazáltal nem veszi igénybe ezt az ajánlatot, mert a szent-szék ellenségei mind meghódoltak és bocsánatot nyertek.⁷⁴¹

Lajos király ekkor lemondván arról a reménységről, hogy fiúgyermek születik, azzal a gondolattal foglalkozott, hogy fogadott fiúra hagyja koronáját. Nem tudjuk, ki volt az, a kit fiává fogadni akart.

Szükségesnek látta, hogy ezen lépéséhez a pápa beleegyezését eszközölje ki. Folyamodását a váczy püspök nyújtotta át. A válasz, a mit magával hozott, így hangzott:

«Szilárd elhatározásunk, hogy szeretett fiunk a Te óhajtásaidat, a mennyiben Isten engedi és a Te javadra válni látjuk, teljesítsük. Mindazáltal az adopczió ügyében János választott püspök ezen leve-lünk átadója által, minap benyújtott folyamodásodat alaposan meg-

fontolván, a nevezett püspök által előadandó okok miatt kívánatosnak tartjuk, hogy ez idő szerint egy ilyen fontos lépéstől királyi fenséged tartózkodjék. Ezért folyamodásod elintézését elhalasztottuk, míg bölcseséged a jelezett okokról tudomást nyer. Ezt ne vedd rossz néven, mivel ezen halasztást a Te és országod javára látta az atyai gondosság czélszerűnek.»⁷⁴²

Lajos király az okok súlya előtt meghajolt. A tervet elejtette és többé nem karolta föl.

A vácsi püspökkel egyidőben jött a pápai udvarhoz János knini püspök, hogy Rudolf osztrák herczeg folyamodását kancellárjának, János gurki püspöknek a passauai püspökségre történő áthelyezése tárgyában támogassa. Azonban a pápa a passauai káptalantól törvényesen megválasztott és kifogástalan Winkel Albert préposttól a megerősítést nem tagadhatta meg. Így tehát, hogy mégis mind Lajost, mind az osztrák herczeget kielégítse, János gurki püspököt az üresedésben levő brixeni és János knini püspököt a gurki székre helyezte át.⁷⁴³

Erzsébet anyakirályné követe, De Monasterio Péter szabolcsi főesperes, ki 1364 nyarán időzött Avignonban, szintén nem volt képes egy csekély jelentőségűnek látszó ügynek kedvező elintézését eszközölni ki.

A királyné ugyanis az óbudai klarissza-kolostort, a mely kiváló kegyeiben részesült, azzal a kiváltsággal óhajtotta fölruháztatni, hogy a kolostor birtokain a kolostor, nem pedig a plébános szedje az egyházi tizedet. A pápa azt válaszolta, hogy másnak kárával kedvezményeket nem adhat és hogy az idegen javakból élvezett jövedelem az apácáknak kárára, nem hasznára szolgálna.⁷⁴⁴

Ellenben Bredenscheid János ugyanezen év szeptember elején kedvező eredménynyel tért haza.

A pápánál bevádolt esztergomi érsek «ártatlanságát» beigazolta; Rudolf osztrák herczeg több kérésének teljesítését kieszközölte, ámbar a pápa nem hallgatta el neheztelését, melyet a herczeg az egyház jogain ejtett sérelmekkel magára vont; végre ígéretet kapott, hogy a pápa a dalmáciai és horvátországi püspöki székek betöltésénél «a király előtt kedves» egyénekre mindenkor tekintettel fog lenni.⁷⁴⁵

Ezen alkalommal a pápa Lajos közbenjárását kérte ki Rudolf herczegnél, hogy az egyház jogát és szabadságát tiszteletben tartsa; továbbá, hogy ezen herczeg és Carrarai Ferencz között, az osztrák meg bajor herczegek és a salzburgi érsek között, Carrarai Ferencz

és az aquilejai patriárka között békét és egyességet hozzon létre.⁷⁴⁶ A mely megkeresések jelezik, hogy Lajos tekintélyének mind a pápai udvarnál, mind a közép-európai hatalmasságoknál milyen súlya volt.

Az 1365. év folyamán a szent-szék és Lajos király között folyt tárgyalásokban több házassági ügy lépett előtérbe.

A magyar király a megelőző esztendőben esküvel kötelezte magát, hogy elhunyt öccse, István herczeg leányát, Erzsébetet, Rudolf osztrák herczeg fiának, Albertnek, ha a vérrokonság akadályát pápai dispensációval elháríthatja, nőül fogja adni; minélfogva csakhamar Bredenscheid János által a dispensáció kieszközlésére lépéseket tett.

Azonban a császár a két szomszéd uralkodó viszonyának mind bensőbbé alakulását féltékeny szemmel nézvén, azon volt, hogy a házassági tervet megghiusítsa. Erre alapos oka is volt, miután sok évvel ezelőtt Albert eljegyeztetett a morvaországi örgróf leányával.⁷⁴⁷ A pápa ennek következtében a dispensációt megtagadta.⁷⁴⁸

Lajos ennek daczára 1365 tavaszán megújította kérését, különösen arra helyezvén súlyt, hogy esküvel van lekötve.

V. Orbán ekkor megnyugtatta őt az iránt, hogy esküje, mely a dispensáció megnyerésének föltételéhez volt kötve, érvénytelenné vált. De attól tartván, hogy a házasság pápai dispensáció nélkül is létrejö — a mit válaszában megemlíti — ezt azzal akadályozta meg, hogy a királyt kiközösítéssel, az országot egyházi tilalommal fenyegette.⁷⁴⁹

Sőt az esztergomi érsekhez rendelet ment, hogy a pápa ezen elhatározásáról a királyi tanácsosokat értesítse s őket figyelmeztesse, hogy a mennyiben a házasság létrejöttében közreműködnének, ők is az egyházi kiközösítéssel sújtnak.⁷⁵⁰

Ez a föltünően erélyes föllépés abban találja magyarázatát, hogy éppen ekkor a császár személyesen a pápai udvarnál időzött.⁷⁵¹

A pápa, a mikor az osztrák házassági tervet megghiusítani igyekezett, azt javasolta a magyar királynak, hogy Erzsébet herczegnőt a francia király testvérével, Fülöp burgundi herczeggel házassítsa össze; utalván arra, hogy a kapcsolatoknak a két rokon uralkodóház között szorosabbra fűzése «Franciaországnak és Magyarországnak» egyaránt előnyöket ígér.⁷⁵²

A házasság az osztrák herczeg és a magyar herczegnő között nem jött létre, de a pápa javaslata a magyar királyi udvarnál, melyet

politikai céljai egészen más érdekkörbe irányítottak, nem talált kedvező fogadtatásra. Erzsébet hercegnő a császár fiával, Wenczellel házassítatott össze.

Ez időben a magyar királyi házhoz közel rokonságban álló lengyel király házassága nagy botrányt okozott. Kázmér eltaszítván magától törvényes nejét és azt hiresztelvén, hogy pápai dispenzáció birtokában van, Hedvig hercegnőt vette nőül. Az eltaszított királyné a pápához fordult, ki ezen ügyben Albornoz bibornokot rendelte bírónak, egyúttal Lajos királyt fölkérte, hasson oda, hogy sógora a bűnös viszonyt szakítsa meg és törvényes nejét fogadja vissza; azon meggyőződést fejezvé ki, hogy ő a lengyel király «becstelen eljárását kárhoztatja». ⁷⁵³

Azonban Lajos király sógorának részére állott. És 1366 tavaszán azzal a kérelemmel járult a pápa elé, hogy a Hedviggel kötött házasságot erősítse meg, mivel «ilyen esetekben már más fejedelmet is részesített dispenzáció kedvezményében». Hogy szavának nagyobb nyomatékot kölcsönözzön, hivatkozott a «római egyháznak tett szolgálataira, a fáradozásokra és költségekre, melyeket a római egyház becsülete és a katolikus vallás terjesztése érdekében magára vállalt».

V. Orbán azt válaszolta neki, hogy szolgálataiért hálára kötelezettnek érezi magát, azonban kérését, melyet «vagy mások erőszakoltak ki tőle, vagy ő nem fontolt meg kellően», meghallgatnia lehetetlen, mivel azt teljesítve Istent megbántaná, a szent-szék becsületén csorbát ejtene, másoknak rossz példát adna. Egyúttal kijelenti, hogy ilyen esetben dispenzációt sohasem adott a szent-szék.

A királynéhoz intézett levélben szintén hangoztatta, hogy dispenzációról szó sem lehet. «A mit — úgymond — a lengyel király becsületének megóvására, saját becsületünk és lelkiismeretünk sérelme nélkül tehetünk, Reád és fiadra való tekintettel, örömmel megcselekedjük, de az ő becsülete és üdvössége érdekében Néked minden módon rá kell őt beszélned, hogy ágyasát bocsássa el». ⁷⁵⁴

A török nép a XIV. század első felében a Boszporuson átkelven, félelmes módon terjeszkedett a Balkán-félsziget területén és a Konstantinápolyban székelő görög császárok birodalmát mind szűkebb határok közé szorította.

A veszedelmet, mely részükről a nyugati kereszténységet fenye-

gette, legelsőben VI. Kelemen pápa ismerte föl. Az 1343. évben indította meg az akció, hogy az európai népek közös erőfeszítésével szoríttassék vissza Ázsiába a török nép. Keresztes hadjárat hirdetését és a költségek fődözésére egyházi tizedadót vetett ki.⁷⁵⁵ Azonban eredményt nem ért el.

1363 óta Cyprus királya, Péter karolta föl ezt az eszmét. Megnyerte a pápa támogatását és a francia király ígéretét, hogy személyesen vesz részt a hadi vállalatban, a melynek megindítására 1365 március 1-ét tűzte ki. A pápa Lajost is fölkérte, hogy csatlakozzék hozzájuk és ez ügyben Simon dominikánus szerzetest kétszer küldötte hozzá.⁷⁵⁶

Az 1364. év szeptember végén a lengyel király meghívására a császár, a magyar király és a cyprusi király Krakóban találkoztak és a hadjárat tervét megállapították. Lajos vallásos és lovagias lelke egész hevével állott a nagy föladat szolgálatába.

A tél folyamán nagy készüléteket tett. Egyúttal a pápához ajánlatot intézett, hogy a Francia- és Olaszországban működő condottieriket zsoldos hadaikkal zászlai alá fogadja.⁷⁵⁷

1365 kora tavaszán Bolgárországba nyomult, melynek uralkodója a töröknek meghódolt és adófizetőjévé lett. Felső-Bolgárország fővárosát megvívta és a tartomány nagyrészét meghódította; lakosságát pedig a török elleni háborúban a nyugoti kereszténység biztos előőrsévé ohajtván tenni, a római egyházba igyekezett visszavezetni és személyesen támogatta a meghívott ferencz-rendűek térítő munkásságát.

Ezen eredményeken föllelkesedve, Lajos most már közvetlenül a törököket megtámadni készült. Elhatározásában megerősítette őt Paleologus János görög császár, ki 1366 kora tavasszal Budára jött és kötelezte magát, hogy ha segítséget kap, ő maga is a kath. egyházba tér.

A király ezt a pápának bejelentendő, István nyitrai püspököt küldötte hozzá⁷⁵⁸ Magincaires György lovag, a görög császár megbízottjának kíséretében.

A pápa válasza tartózkodó volt; óvatosságra intette Lajost; figyelmeztette a görögök álnokságára, mert a császárok már ismételtén megszegték ígéretüket; szükségesnek látta tehát, hogy a császár a javára megindítandó hadjárat előtt hajtsa végre áttérését.

Mindazáltal magasztalásokkal halmozta el Lajost hitbuzgóságáért; hálája az anyakirályné felé is fordult, mert «a török ellen indí-

tandó háború ügyét leginkább ő szorgalmazta királyi fiánál s így, ha a görögök a római egyházba visszatérnek, ez az eredmény is főképen az ő áhitatos lelkiületének lesz köszönhető.» Írt még több főpapnak, Kont Miklós nádornak és néhány világi úrnak; köszönetet tolmácsolta nekik, és buzdította őket, hogy a törökök kiűzésére Európából törekedjenek.

Egyúttal Lajos kérésére a magyar korona egész területén a főpapoknak meghagyta, hogy a törökök ellen keresztes hadjáratot hirdessenek, a híveket olyan teljes bucsúval kecsegtetvén, a milyen egykor a szentföldrért küzdőknek adatott.

A részletek tárgyalása végett két követet, Noeleti Vilmos bayeuxi kanonokot és Civitá-castellói Rudolf Ágoston-rendű szerzetest küldötte hozzá, oly módon, hogy ha ő jónak látja, Konstantinápolyba is elmenjenek.⁷⁵⁹

Lajos király János görög császár hűtlenségéről meggyőződven, a tárgyalásokat megszakította és a török hadjárat tervét elejtette.⁷⁶⁰

Az állás, a melyet Lajos király magának a keresztény világban, különösen a szent-szék politikai érdekkörében kiküzdött, jelentékeny szerepet juttatott neki V. Orbán pápa azon törekvéseiben, melyek székhelyének Rómába áttételére czéloztak.

A német birodalom frankfurti gyűlésén, 1366 szeptember havában elhatározottatott, hogy a császár tekintélyes haderő élén Olaszországba vonuljon és az örök városba kísérje a pápát.⁷⁶¹ Ez azonban a császár támogatását nem tartván elégségesnek, a magyar királyt fölkerlte, hogy a vállalatban ő is részt vegyen.⁷⁶²

Míg a császár és a király késedelmeskedtek, a pápa 1367 április 30-ikán bucsút vett Avignontól, Olaszországba vonult, egy ideig Viterbóban tartózkodott, azután Rómában telepedett meg.

Itt nem érezvén magát teljes biztonságban, magyar vitézek oltalmára szorult. Calesio Péter ágoston-rendű prépostot küldötte a hadiseregély kieszközlése végett Magyarországra, honnan kedvező választ vitt meg küldőjének és hová az év végén másodízben kellett mennie.⁷⁶³

Az 1368. év január havában Czudar Péter szlavóniai bán ötszáz válogatott lovast vitt magával a pápa szolgálatába.⁷⁶⁴

Kevéssel utóbb Lajos király követei jöttek Rómába: Ludbrégi János, előbb Horvát- és Dalmátország bánja és Treutel János lovag, kiket mint tolmács Ferenczfia István zárai patriczius kísért.

Általuk Lajos király, a szent-széknek tett szolgálatok jutalma

gyanánt, a nápolyi koronának családja számára való biztosítását kereste.

A pápa válaszában általános ígéretre szorítkozott. «Az igazság kiszolgáltatásában — mondá — melylyel mindenkinek tartozunk, részünkről Isten segítségével nem lesz fogyatkozás; kegyelmekkel és kedvezésekkel, a mennyire lelkiismeretünk és másnak jogai engedik, nem fukarkodunk». ⁷⁶⁵

A következő (1369) év őszén János váci püspök és Brixeni János jogtudor Lajos király más irányú örökösödési igényeinek megóvása végett küldettek Rómába.

Már Károly-Róbert, mikor lengyel herczegnőt vett nőül, családja számára előkészítette a lengyel korona megszerzését. Vele, majd utóbb Lajossal Kázmér lengyel király, törvényes gyermeket nélkülözvén, szerződéseket kötött, melyekben az örökösödést nekik biztosította.

Az 1369. év tavaszán Károly császár, ki a magyar uralkodóház hatalmi gyarapodását irigy szemmel nézte, merész kísérletet tett, hogy a lengyel koronát a maga családjának szerezze meg. Kázmér király törvénytelen leányai egyikének kezét kérte meg elsőszülött fia, Wenczel herczeg számára; ajánlkozván, hogy a pápánál a menyasszony törvényesítését és örökösödési joggal fölruházását kieszakozli. A lengyel király örömmel adta beleegyezését.

Folyamodásukra a pápa Kázmérnak azt a leányát, a ki Wenczel neje lesz, törvényesítette és «mint törvényes gyermeket az örökösödsre és minden nemű méltóság viselésére képessé nyilvánította».

Lajos király, mikor erről értesült, nagy mértékben fölháborodott. A mellett, hogy jelentékeny politikai érdekeit veszélyeztetve látta, személyén és házában ejtett sértésnek tekintette a császár eljárását, miután — mint láttuk — Wenczel el volt jegyezve Erzsébet magyar herczegnővel.

Készületeket tett, hogy Károly ellen háborút indít. Rómába küldött követei pedig utasítást kaptak, hogy a szent-szék részéről szenvedett sérelem orvoslását követeljék.

A pápa a maga igazolására fölmutatta a kérdéses bullát, melynek szövegében ki van mondva, hogy a törvényesítés tényéből «Lajos magyar királyra, Erzsébet császárnéra, Erzsébet magyar királynéra, Kázmér stettini herczegre és örökösöikre sérelem nem háromolhat».

Mindazáltal teljes megnyugtatójuk végett december 5-ikén

bullát állított ki, mely az előzmények elbeszélése után a következő nyilatkozatot tartalmazza:

«Magyarország királya és királynéja részéről előadatott nekünk, hogy Kázmér királynak törvényes fiúgyermek hátrahagyása nélkül bekövetkezendő halála esetén első sorban nővére, Erzsébet királyné és másod sorban Lajos király lévén hivatva, mind saját jogaik alapján, mind a Kázmér királylyal kötött szerződések értelmében a lengyel trónt örökölni: sokan attól tartanak, hogy a törvényesítés és az azzal járó jogok adományozása a királynéra és a királyra nézve ez örökösödésben sérelmes következményeket vonhat maga után. Folyamodtak, hogy jogaik megóvásáról alkalmas módon gondoskodjunk. Mi tehát az ő jogos kérelmüknek helyt adván, apostoli tekintélyünkkel kijelentjük, hogy a törvényesítésből a lengyelországi örökösödésben, sem más irányban Magyarország királyára és királynéjára sérelem nem háromolhat, hanem minden abban az állapotban marad, mintha a törvényesítés nem következett volna be». ⁷⁶⁶

Azt, hogy a pápa a császár fia és a lengyel királyleány házasságát megakadályozza, Lajos nem kívánta; sértett büszkeségében a Wenczel és Erzsébet között tervezett házasságról többé tudni sem akart és maga folyamodott a köztük létesült eljegyzés fölbontásáért. Az ez ügyben a váci püspök által bemutatott kérvény élénken visszatükrözi a magyar királyi udvarnál uralkodó hangulatot.

«Magyarország rendei — úgymond — mikor a (Wenczel és Erzsébet között) tervezett házasságról tudomást nyertek, bizonyos okok miatt nagyon elszomorodtak és most is még le vannak verve, minélfogva ez a házasság, ha létrejönne, a béke helyett, melynek megszilárdítására czélozott, viszályokat és botrányokat szülne. Maga Erzsébet pedig a nevében megkötött eljegyzéssel már korábban elégtelen volt, most pedig, miután fölserdült, a házasságot megkötni vonakodik. Ezért Lajos király és a királyné unokahuguk ellenkezését és az ország rendjeinek szívéből ki nem űzhető fölháborodását látván, a fenyegető veszélyek elhárítása végett magukat és másokat az eskütől, melylyel a házasság létrehozására kötelezettséget vállaltak, föloldoztatni kéri». ⁷⁶⁷

Ugyanekkor Lajos bejelentette, hogy unokahugát Tarenti Fülöp herczeggel óhajtja összeházasítani és részükre dispenczióért folyamodott.

Egy másik házassági tervet is terjesztett elő: Durazzói Lajos

fia, Károly, kit éppen V. Orbán kérésére hívott meg udvarához és Dalmácia hercegévé tett,⁷⁶⁸ unokahugával, a kivégezett Durazzói Károly leányával, Margittal szándékozott házasságra lépni.

A pápa mindezen kéréseket készséggel teljesítette. Névszerint a Wenczel és Erzsébet közötti eljegyzés fölbontásával János daxi (Aquensis) püspököt és Begonis Péter főesperest, Magyar- és Lengyelországba küldött nunczusait bízta meg.⁷⁶⁹

A pápa kedvezéseire Lajos király jogcímet szerzett magának azon ajánlatával, a melyet a váci püspök terjesztett ez alkalommal a pápa elé, hogy «a római egyház ellenségeinek és szövetségeseinek elnyomására tízezer jó fegyveres élén személyesen jön Olaszországba és addig marad ott, míg azok teljesen el lesznek nyomva; a zsold egyharmad részét maga viselné, a két harmadrész fedezetéről a szent-szék és szövetségesei gondoskodnának».

Erre az ajánlatra alkalmat nyújtott az egyházi állam egyik fontos városának, Perugiának lázadása, melyet titkon Visconti Barnabo szított.

A pápa tehát hálásan fogadta az ajánlatot, mivel azonban a költség kétharmadának födözésére a szent-szék és szövetségesei képtelenek, azt a reményét fejezte ki, hogy a király nagylelkűsége az összes költségeket magára veszi.⁷⁷⁰

Lajos csakugyan nem vonakodott így sem a hadi vállalatba bocsátkozni. Az 1370. év kora tavaszán a váci [püspököt Szécsi Miklós országbíró és Cato dömösi prépost kíséretében visszaküldte Rómába, hol a hadjárat részletei iránt folytattak tárgyalásokat, melyeket június közepén befejezván, hazatértek. Magukkal vitték a pápa levelét, melyben a királyt mielőbbi indulásra serkenti.⁷⁷¹

Kevéssel utóbb V. Orbán megbízta nunczusát, a daxi püspököt, hogy a magyar királylyal «a pápa és a római egyház, alattvalóik és szövetségeseik becsületének megoltalmazására» formászerű szövetséget kössön.⁷⁷² Erről tudósította a császárt, a kivel megértette, hogy a római egyház védelmét nem tőle, kinek az kötelessége volna, várja, hanem a magyar király kezeibe teszi le. Visconti Barnabo és szövetségesei megsemmisítésére — úgymond — más sikeres módot nem találván, kénytelen Lajos segítségét igénybe venni. Fölhívja egyúttal, béküljön ki vele, támogassa őt és területén szabad átvonulást, barátságos fogadtatást biztosítson részére.⁷⁷³

A pápa csalódott. Lajos király nem vezetett, nem is küldött sereget Olaszországba. Figyelmét egészen lekötötte Kázmér király

súlyos megbetegedése és 1370 november 5-ikén bekövetkezett halála után a lengyel trón elfoglalása és biztosítása.

Mindazáltal újból már az a hír, hogy Lajos a pápa segítségére fog jönni, azt az eredményt vonta maga után, hogy Visconti ismét békét kötött⁷⁷⁴ 1370 november 10-ikén a pápával, ki néhány héttel utóbb meghalt Avignonban, hová visszatért volt.

V. Orbán uralkodása alatt Kanizsai István zágrábi püspök esete a főnnálló benső viszony megzavarásának veszélyét idézte föl. Ez a főpap pályája kezdetén Lajos király bizalmát kiváló mértékben szerezte meg, Szlavóniai bánná neveztetett ki és — mint láttuk — diplomáciai küldetésekre használtatott. 1366 nyarán ellene Kont Miklós nádor a hűtlenség vádját emelte, a melynek hitelt adott a király, a Szlavóniai báni hivatalától elmozdította, börtönbe vetette és a püspökségtől is meg akarta fosztani. Avignonba küldött előterjesztésében mindazáltal csak általánosságban fogalmazta a vádat, hogy a püspök «olyanokat tett, a mikkel a király és királyné személyére s az országra botrány és veszedelem háromlik». A pápa sajnálatát fejezte ki e fölött, de mielőtt intézkednék, a vád részletezését kívánta bevárni.⁷⁷⁵

Nem tudjuk, vajjon ez a részletes jelentés beérkezett-e? A pápa 1367 ápril 28-ikán, két nappal Avignonból elköltözése előtt, fölszólítást intézett a püspökhöz, hogy Viterbóba áthelyezendő udvaránál jelenjék meg és egyik udvari emberét küldötte érte,⁷⁷⁶ hogy Olaszországba kísérje. Kanizsai megjelent és hosszabb ideig tartózkodott itt.

Az 1369. év elején a pápa azt az értesítést nyerte a királytól, hogy kész kegyeibe visszafogadni a száműzött főpapot, ha ez beismeri az elkövetett vétséget és kötelezi magát, hogy jövőben a királynak híven szolgál. Kanizsai ezt megtette, mire a pápa engedélyével visszatért hazájába. Néhány nappal utóbb a királytól és királynétól a pápa leveleket vett, a melyek ellenkezőleg arra kérték, hogy a püspököt ne bocsássa haza. A pápa azonban nem vonta vissza engedélyét.⁷⁷⁷ Kanizsai István a királyi udvarnál szívesen fogadtatott, fontos megbízást nyert és már ugyanazon év július 22-ikén jó szolgálataiért királyi adománynyal jutalmaztatott.⁷⁷⁸

Ezen időben azok a jövedelmi források, melyek a római szent-székre Magyarországon megnyíltak volt, úgyszólván teljesen kiapad-

tak. VI. Kelemen új adókat nem vetett ki. 1344 május 3-ikán Arnoldus de la Caucina nevezetű kamarai ügynököt Magyarországba küldvén,⁷⁷⁹ csak azzal bízta meg, hogy az 1332—37. évi tizedek hátrálékait és az általa betöltött javadalmak egy évi jövedelmeit szedje be. Cabrespinai János narbonnei kanonok rendeltetett melléje. Azonban csak igen csekély eredményt mutathattak föl.⁷⁸⁰

1363 február havában pedig, tehát néhány hónappal V. Orbán trónralépte után a király őket tevékenységük folytatásától, a szent-szék részére mindennemű illetmények behajtásától eltiltotta. Ekkor Cabrespinai János személyesen Avignonba sietett, hogy a királyi rendeletet bemutassa és utasítást kérjen.

A pápa május 2-ikán kelt levelében figyelmeztette a királyt, hogy rendeletét, mely dicsőségre árnyékot vet, a «szent-székre pedig sérelmes és hátrányos», vonja vissza, az ügynököket vegye pártfogása alá; kijelentvén, hogy ezeket, a mennyiben netán az ország lakosai között bárkit illetéktelenül terheltek, meg fogja fenyíteni.

Mielőtt erre nézve megnyugtató választ kaphatott, június 27-ikén értesítette őt, hogy a Visconti Barnabo által támasztott háború következtében kimerült pápai kincstár fölsegítésére a magyarországi egyházi javadalmak után három éven át tizedet fog szedetni.

Azonban Lajos az ő rendelkezését nem vonta vissza, sőt erre a tizedadóra is kiterjesztette, minélfogva szolgáltatását a főpapok megtagadták. V. Orbán 1363 február 28-ikán a királyhoz fordult és kérte, hogy a rosszakaratú tanácsosok elől, kik Istenre és az apostoli székre sérelmes tanácsokat adni nem pirulnak, füleit zárja el.⁷⁸¹

Nincs nyoma, hogy a következő években a pápai kincstár Magyarországból pénzt kapott volna.

KILENCZEDIK FEJEZET.

XI. Gergely. — Lajos a pápánál igényt emel a salernói herczegségre. — Pápai követ a császár és a magyar király között főnforgó ellentétek kiegyenlítésén fáradozik. — Budáról és Visegrádról írt levelei. — A császár a pápánál bevádolja Lajost. — A páp létrehozza az egyezséget. (1370—1373.)

ROGER PÉTER bibornok, VI. Kelemen unokaöcscse, ki 1370 december 30-án pápává megválasztatott és XI. Gergely nevét vette föl, elődjének nyomaiba lépven, Lajos királyra kívánt támaszkodni.

A levélben, melyben neki megválasztatását jelenti, kiemeli, hogy iránta, mint bibornok, «a kiváló és benső ragaszkodás érzéseit táplálta». ⁷⁸² Figyelme jeléül ezen levél átnyújtásával egyik rokonát bízta meg, a ki mindazáltal akadályozva volt a küldetésben eljárni. ⁷⁸³

Az új pápa első hivatalos iratai, melyekkel Lajoshoz fordult, nem voltak alkalmasak arra, hogy a magyar udvarnál kedvező hangulatot keltsenek.

1371 január 31-én fölhívta őt, hogy a több év előtt V. Orbántól kinevezett korbáviai püspököt, kit széke elfoglalásában megakadályozott, ismerje el. Május 21-én közbenjárt az özvegy lengyel királyné érdekében, kinek birtokait, melyek jegybér címén megillették, Lajos a lengyel trónra léptekor lefoglalta. ⁷⁸⁴

Ugyanakkor Johanna nápolyi királynő mellett foglalt állást, a ki Lajos azon kívánságára, hogy a salernói herczegséget unoka-hugának, Erzsébetnek, Tarenti Fülöp nejének adja át, tagadó választ adott. A pápa ezt helyeselte és elvárta Lajostól, hogy nemcsak megnyugodjék ebben, hanem Tarenti Fülöpöt engedelmességre intse Johanna iránt. ⁷⁸⁵

Néhány nappal utóbb igénybe vette közbenjárását, a szent-székkal szövetséget Carrara Ferencz, Padua ura érdekében. Miután ez a Verona urával, Scala Cangrandeval hosszabb időn át folytatott

ellenségeskedésnek békekötéssel vetett véget, a pápa arra kérte Lajost, hogy mind a kettőnél a békeföltételek megtartására hasson. Kiemeli, hogy mind a kettő a magyar király «szolgálatában» áll, őt nagy mértékben becsüli és így előttük szava nagy súlylyal bír.⁷⁸⁶

Ez időben érkezett Avignonba Lajos követe, Plawei Konrád baranyai főesperes, kinek előterjesztésére a pápa a választ De la Jugée Vilmos bibornok jelenlétében adta meg, kit megbízott, hogy azt Magyarországra megírja.⁷⁸⁷ Ez a körülmény jelezi a szóban forgó ügyek fontosságát, a melyeknek természete felől azonban, sajnos, tudomásunk nincs.

A nyár folyamán a pápa Lajos király segítségét vette igénybe az újból ellenség gyanánt föllépő Visconti ellen,⁷⁸⁸ majd a szentszékkal szövetségben álló ferrarai herceg javára közbenjárását kérte ki a florenczi köztársaságnál, «tudván — úgymond — hogy ez az állam a király iránt hódolattal viseltetik».⁷⁸⁹

November első napjaiban a király részéről Bredenscheid János alkanczellár jelent meg Avignonban. Általa Lajos megújította a salernói hercegség átengedésére vonatkozó kívánságát; rokona, Ulászló lengyel herceg részére, ki a cisztercita-rendbe lépett volt s most a világba visszatérni óhajtott, a fogadalmaktól való fölmentésért folyamodott; Horvátország és Dalmácia papságát fölmentetni kérte az olaszországi pápai legátusok ellátási költségeinek fődözésében való részvételtől; végre bizonyos rágalmozó jelentések ellen szólalt föl, melyek személye ellen a pápai udvarhoz jutottak.

XI. Gergely nyájas és lekötelező hangon válaszolt; de kéréseit nem teljesítette. A salernói hercegségnek átruházását — úgymond — a szent-szék és a sicíliai uralkodóház között kötött egyezés, úgyszintén a királyság érdekei tiltják; a lengyel herceg részére a fölmentés megadását nyomós okok nem támogatják, különben is a régi Piast-dynasztia utolsó férfisarja, ha világi állásba visszatérne, a magyar uralkodóházat a lengyel trón birtokában veszélyeztethetné; a horvát-dalmát papság fölmentése a szegénységre jutott olasz papság terheit növelné. A levél befejezése így hangzik:

«Fenséged ájtatos és buzgó lelkét ne aggaszsa az a gondolat, hogy fenségedet, kit Isten az erények fényével és a dicsőség ragyogásával vett körül, valaki előttünk a rágalom sötétségével elhomályosítani merészelt. Ez nem történt meg. De ha ezt tenni bárki merészné, jól tudjuk, hogy mit kelljen neki felelnünk s ilyen kipróbált hűségű fejedelemről mit kelljen hinnünk. Mi ugyanis

dicő személyedet az igaz szeretet karjaival öleljük, a mennyire lehetséges, megtiszteljük és mindenkor bizalommal keressük föl. Tudjuk, hogy mit míveltél eddig a római egyházért s milyen nagyszerű ajánlatokat tettél; biztosan reméljük, hogy még nagyobbakat fogsz ezentúl mívelni.»⁷⁹⁰

Uralkodásának legelső esztendejében XI. Gergely egymásután több követet küldött Magyarországra az egyházi tizedek behajtása és az egybegyűlt pénzek átvétele végett.⁷⁹¹

Nagyjelentőségű politikai megbízást nyert tőle Cardailhac János alexandriai címzetes patriárka, ki előbb Portugáliában a bragai érseki széket foglalta el.

Lajos király a császárhoz, mióta ez családi politikájának hálóját a lengyel koronára kivetette, feszült viszonyba jutott. Mintegy megtorlásul szövetségre lépett a bajor hercegekkel, kik a brandenburgi örgrófságban a császár örökösödési igényeinek útjában állottak.⁷⁹²

A kereszténység és a szent-szék érdekeit veszélyeztető egyenetlenség megszüntetésére küldetett a két uralkodóhoz a patriárka,⁷⁹³ ki előbb a császárt kereste föl Boroszlóban, a hol megjelentek a magyar király meghatalmazottjai gyanánt az ország legelőkelőbb egyéniségei: László oppelni herceg, a nádor és Tamás esztergomi érsek.

A pápai követ közbenjárása mellett a tárgyalások csakhamar kedvező eredményre vezettek. 1372 márczius 14-én létrejött a megállapodás, mely szerint a két uralkodóház között a benső viszony helyreállítása és állandósítása végett a császár ifjabb fiának, Zsigmondnak a magyar király ifjabb leányával, Máriával⁷⁹⁴ házasságra kellett lépnie.

Ugyanazon napon a nunczius kezeibe letett esküvel kötelezte magát a császár, hogy Magyarországra és melléktartományaira soha igényt nem támaszt, ezeket soha meg nem támadja.⁷⁹⁵

Viszont a nunczius azt a kötelezettséget vállalta magára, hogy június 24-ig a magyar királytól kieszközli a házassági terv elfogadását, Csehországra vonatkozólag egy olyan okirat kiállítását, a milyent a császár adott és azt az ígéretet, hogy a bajor hercegeket, ha ezek a császár békeajánlatát visszautasítják, támogatásában nem részesíti.⁷⁹⁶

A nunczius és a magyar követek, mint a császár vendégei, hosszabb ideig Prágában időztek, a honnan a tescheni herceggel,

a császár legbizalmasabb tanácsosával Magyarországra jöttek.⁷⁹⁷ A tárgyalásokról, melyek ekkor május elején Budán megindultak, nagyérdekű képet nyújtanak az alexandriai patriárkától a császárhoz írt jelentések, melyek szerencsénkre fönmaradtak⁷⁹⁸ és érdemesek arra, hogy egész terjedelmükben magyar nyelven is napvilágot lássanak; annál inkább, mert a legrégibb ismert magyarországi diplomáciai tudósítások.

A legelső így hangzik:

«Fenséges fejedelem, kiváló uram! Tudja meg, dicsőséges felséged, hogy áldozócsüdtörtök utáni napon (május 7-én) a tescheni herczeg és én bevonultunk Budára. Itt a magyar király úr tiszteletteljesen és örömmel fogadott. Körében találtuk ifjabb István bajor herczeget, ki ebben az évben Poroszországban járt. Ez a herczeg, a király úr némely tanácsosaival, kiknek ez az egyesség nem nagyon tetszik, úgy vitték a tárgyalást, hogy az egész ügyet a megromlás veszedelme érte volna, ha nincs itt a nádor, felségednek kimondhatatlanul hű és készséges szolgálja, ki mindig felséged érdekeit támogatta, annyira, hogy közte és a bajor herczeg között sértő és hangos szavak váltattak és botrányos dolgok történtek volna, ha a király úr közbe nem lép.

«Azon a napon, a mikor Budára bevonultunk, a királynak, ki lakásomon fölkeresett, előadtam a pápától nyert megbízást és fölkertem ő felségét, hogy a Boroszlóban minap történt megállapodásokat ő maga és a két királyné esküvel erősítsék meg s állítsák ki az okiratokat mind a házasságról, mind pedig a császár országainak meg nem támadásáról; mire én felséged, a császárné, a cseh király, a morva örgróf és elsőszülöttének okiratait átadom.

«Válasza úgy hangzott, hogy mindezt megtenni szívesen kész; hanem becsülete megóvása érdekében beszélnie kell előbb a bajor herczeggel, mivel ez itt a városban tartózkodik, holnap azután megteszi azt, a mit kérek.

«Másnap újból megjelent szállásomon sok főpappal és tanácsossal. Az ügyet tárgyalván, kijelentette, hogy a házasság ügyét esküvel és okirat kiállításával azonnal elintézi; azonban felséged országainak meg nem támadása ügyében az esküt és az okirat kiállítását akkorra halasztja, a mikor felségeddel együtt lesz; miután már is küldött követet felségedhez azzal a javaslattal, hogy pünkösöd ünnepén valamely helyen találkozzanak.

«Mi többen azt mondtuk, hogy a találkozásnak az ügyek

elintézése után kellene megtörténni; mivel a halasztás felségedet bizalmatlanná tenné és a helyett, hogy a szeretet és bizalom növekednék, a neheztelés és bizalmatlanság tápláltatnék; de nem is hiszszük, hogy az ügy elintézése előtt felséged hajlandó lesz vele találkozni.

«Végre hosszú tanácskozás és szóváltás után megállapodásra jutottunk, mely rögtön végrehajtatott. Nagy sokaság és felséged megbízottja, a tescheni herczeg úr jelenlétében a király úr az oltáron álló feszületre és a kezeimben tartott misekönyvre esküt tett, hogy ha fia nem születik, ifjabb leányát, ha pedig fia születik, elsőszülött leányát és ennek halála esetén a harmadikat nőül adja felséged fiának, Zsigmond úrnak; továbbá, hogy felséged országainak meg nem támadása felől a követei által Boroszlóban történt megállapodását jóváhagyja és az erről kiállítandó okiratot a találkozás alkalmával, még ha ez a megállapított időpont előtt is jönne létre, átadja; föltéve, hogy felséged, a tescheni herczeg úr és én úgy találjuk, hogy becsületének sérelme nélkül átadhatja.

«Erre a jelenlevő főpapok és urak mind esküt tettek és a királynék is esküt fognak tenni.

«Én holnap a királylyal Visegrádra megyek az ifjabb királyné esküjének átvétele végett, az idősb királynét pedig küldöttem által föl fogom kérni az eskü letételére.

«Ezenfölül István herczeg jelenlétében maga és a mennyiben tőle függ, a többi bajor hercegek nevében nyilvánított megegyezésével elhatározottat, hogy nem kell bevárni a kitűzött napot, Nagyboldogasszony ünnepét (augusztus 15); hanem mindannyian kötelesek felséged színe előtt megjelenni akkor és ott, a mint felséged és a király úr találkozásuk alkalmával kitűzik, hogy ott felséged és az ő jogaik megvizsgáltassanak; ha az igazság felséged és fiai részén van, a mi nézetem szerint világos, megtarthassátok (t. i. a brandenburgi örgrófságot); és az ellenkező esetben, ha az igazság az ő részükön volna, ők tarthassák meg.

«Kérdést intéztem a nádor úr és a tescheni herczeg úr jelenlétében a király úrhoz: vajjon megvonja-e tőlük (t. i. a bajor hercegektől) segítségét, ha nem fogadják el egyikét sem a törvényes eljárásoknak, melyeket felséged ajánl vagy a találkozás alkalmával nem fognak az én rendelkezésem előtt meghajolni.

«Azt válaszolta, hogy ebben az esetben a boroszlói határozatoknak megfelelően, a házassági ügyön kívül, minden egyéb abban

az állapotban marad, a melyben volt; mindazáltal nem szándékozik jogtalan eljárásukban őket támogatni. Azonban írásban tenni meg ezt az ígéretet nem akarta.

«Valóban, uram, a mint látszik és ő (Lajos király) maga mondja, nagyon unja már őket (t. i. a bajor hercegeket) és maga keres utat-módot, hogy becsületének sérelme nélkül tőlük szabaduljon; ellenben felségednek barátságát akarja megszerezni és sok jót beszél felségedről ebben az ügyben; úgy látszik, hogy igaz szívből keresi barátságát.

«Ezért, győzhetetlen uram, noha nem minden úgy történt, mint a részünkre adott utasításban foglaltatik; a herceg úr és én, felséged szolgálói, legjobb belátásunk szerint cselekedtünk és biztosak vagyunk a felől, hogy a találkozás alkalmával felséged akarata szerint és tisztességére fog minden elintéztetni.

«Ezért, az Istenért, ne halaszsa el a találkozást, hanem mielőbb létesítse; semmiképen se emeljen kifogást; mert a király úr a találkozást nagyon óhajtja; a hely és idő meghatározását felségedre bízza; nagy tisztelettel beszél felséged személye felől. Bizonyára szíve felségeddel van és elfordult a többiektől. Mindezt és egyebeket a herceg úr bővebben elmondja felségednek és pótolja mulasztásaimat, ha valamit netán elhagytam. Neki pedig, uram, adjon hitelt; mert, mint más alkalommal említettem felségednek, úgy tapasztaltam, hogy mindenkinél hívebben és buzgóbban fáradozik a herceg úr a felséged koronájának becsületét illető ügyekben. Én felségednek a házassági ügyben kiállított okiratát átadom, mikor a királyét átvettem, különben nem.

«Irtam Budán áldozócsütörtök nyolczadába eső vasárnap (május 9).

«Felséged káplánja, komája és szolgálja: a patriárka.»

Négy nappal utóbb a második levél Visegrádról ment el:

«Fenséges fejedelem, szentséges császár, különös uram! Tudja meg felséged, hogy a tescheni herceg úr áldozócsütörtök utáni vasárnapon (május 9-én) Budáról fenségedhez elutazott. Távozása utáni szerdán (május 12-én) Visegrádra jöttem, hogy az ifjabb királyné esküjét a házassági ügyben személyesen átvegyem. A király úr azonnal szívesen megtette a szükséges rendelkezéseket, a királyné pedig készséggel eleget tett; a térítvény-okirat nekem adatott át. A Krakóban tartózkodó idősebb királynéhoz személyesen nem mehetvén, követet fogok küldeni hasonló eskü és okirat kieszköz-

lése végett. Felséged országainak meg nem támadásáról a király úr az okiratot kész kiállítani és az esküt is letenni, ha fenséged, a herczeg úr és én úgy találjuk, hogy becsületének sérelme nélkül teheti. A herczeg jelenlétében nekem esküvel kötelezte le magát a király, hogy ámbár kész keresztelő szent János ünnepéig szabadságában áll beleegyezni vagy ellentmondani, kész ezen föltételnek előbb is megfelelni.

«Ezért, győzhetetlen uram, nagyon, de nagyon kívánatos, hogy találkozásuk, minden egyéb ügy elnapolásával, siettessék; különben mindaz, a mi történt, keveset ér és az új hiba a réginél súlyosabb lesz. Az Istenért, uram, győzhetetlen fejedelem, ne kockáztasson nagy előnyöket saját hibája miatt; minden más ügy mellőzésével a jelezett ünnep előtt találkozzék ezzel a király úrral; mert minden kívánsága szerint, tisztességére fog ott elintéztetni. Ha pedig, uram, a találkozás nem történhetnék meg szent János ünnepe táján, a mit Isten ne engedjen, a király úr kéri, hogy a határnapot hosszabbítsa meg szent János ünnepén túl néhány napra a találkozás létrejöttéig. Ehhez, győzhetetlen fejedelem, én magam nem adhattam s nem volt szabad adnom beleegyezésemet; felségednek irok ez ügyben és kérdést teszek a teendőik iránt, nehogy később azt mondja felséged, hogy én adtam a tanácsot. Ha Isten is úgy akarja, bennem egyik fél sem fog csalódní. Kérem, ismételt folyamodásaimmal esedezem, hogy felséged a találkozást, saját becsülete és java érdekében, az ünnepet megelőzve, siettesse. Tudom, hogy mit beszélek s mit követelek ez ügyben.

«Bizonyára nem ok nélkül csodálkoztam és ütköztem meg, szentséges császár, abban, hogy engem, szolgáját, ígérete daczára, nem értesített azokról, a mik Róbert (bajor) herczeggel történtek. A megállapodások értelmében, akár megjelent a herczeg, akár nem, akár egyességre lépett, akár nem, felségednek a legnagyobb sebességgel, éjjel-nappal követet kellett volna küldeni hozzám s engem értesíteni, hogy tudjam, miképen kelljen eljárásomat irányozni. Én pedig, noha Róbert herczeg megjelenése óta sok idő mult el, semmiféle tudósítást nem kaptam.

«Továbbá, győzhetetlen fejedelem, velem abban egyezett meg, hogy ha egyességre lép Róberttel, felséged Brandenburg felé indul meg; ha pedig egyességet nem köt, felséged nyári lakában vagy fürdőben fog tartózkodni, míg tőlem, szolgájától a találkozás tárgyában választ és tudósítást kap. Erre nézve, miután a király a

találkozás idejének és helyének kitűzését felségedre bízta s ezt a nádor és az esztergomi érsek előtt kinyilatkoztatta, felséged ezen hűséges szolgálai kétségkívül jelentést tettek felségednek. Sőt mielőtt a tescheni herczeggel megérkeztem volna, a király úr egy vitézét küldötte felségedhez azért, hogy a találkozás pünkösdi ünnepén megtörténjék.

«Ezek után a király urat megzavarta, engem pedig meglepett az a hír, hogy felséged távol fekvő részekre, a Rajna felé vonult. Ezen távolság és távozás a király urat arra a föltevésre vezeti, hogy a találkozással, melyre nézve felséged a nádor és az érsek által üzenetet küldött, most már nem törődik. Én is meg vagyok zavarodva, mert attól tartok, hogy ha a találkozás szent János ünnepe előtt nem jó létre, úgy lesz, mintha semmi sem történt volna, sőt az ügyek még rosszabb állapotba jutnak. Tehát az Istenért, felséged, fontolja meg, mit követel érdeke és engem sietve értesítsen. Én, ha ezt az értesítést meg nem kapom is, szent János ünnepét itt bevárom, de azután mindjárt felségedhez utazom. Tartson meg kegyeiben, felségedet pedig Isten sokáig és boldogan éltesse a világ kormányzására. Írtam saját kezemmel Visegrádon, pünkösdi előestéjén (május 15-én). Felséged káplánja, komája, szolgája: az alexandriai patriárka.»

A harmadik levél már másnap, szintén Visegrádon íratott:

«Fenséges és győzhetetlen fejedelem, különös uram! Miután főntebbi levelemet megírtam, a magyar király udvarához mentem, a hol ifjabb István bajor herczeget találtam. Hosszabb tárgyalás után a király úr kijelenté, hogy a nevezett István a maga és a többi bajor herczegek előtttem, mint e végből küldött pápai követ előtt, törvényt állani készek; ennélfogva közel határnapot kell kitűzni, a mikor a herczegek felségeddel és vele (a magyar királylyal) Bécsben találkoznak; ő azalatt Pozsonyban fog tartózkodni; a mely két hely mindegyik félnek igen alkalmas. A király úr be akarta várni a herczegek részére kitűzött határnapot, Nagyboldogasszony ünnepét; de kívánja, hogy előbb felségeddel jöjjön össze s hogy ez a találkozás, miként felséged a tescheni herczeg úr jelentéséből és az én levelemből értesült, mielőbb, már szent János ünnepe táján történjék. Ott felségednek átadja az országai meg nem támadásáról kiállítandó oklevelet és esküt tesz, a mint felséged, a prágai érsek, a tescheni herczeg és én, becsületének épségbentartásával, tanácsolni fogjuk; a mire nyilvánosan, az evangéliumra és a szent

keresztre az én kezembe tett esküvel kötelezte magát. És ha felségednek nem lehetséges szent János ünnepe előtt vagy az ünnep napján találkozni vele, ő kész az ünnep után is, a hol és a mikor felségednek tetszeni fog, találkozni.

«A király úr mindazáltal kéri és pedig, véleményem szerint, jogosan, hogy noha esküvel lekötötte magát, hogy az okiratot átadja és az esküt leteszi, ha felséged szent János ünnepe utánra halasztja az összejövetelt, úgy ő neki is, becsülete megóvása érdekében szabadságában álljon a Csehország meg nem támadásáról szóló okirat kiállítását akkorra halasztani. Erre bizonyos becsületbeli tekintetek indítják. Ezért, uram, ez ügyben saját kezével aláírt, gyűrűpecsétjével pecsételt iratot küldjön nekem.

«Ezen kívül, uram, a király úr azt akarja, hogy a bajor hercegek mind Bécsben felséged, a királyi felség és én előttem július 15-én jelenjenek meg, a hol minden tőlük telhető módon igazolhatják jogigényeiket és ha az ítélet az ő javukra dől el, ők tartják meg; ha pedig felséged javára, felséged tartja meg (a brandenburgi örgrófságot). Ugyanis előttem és a főpapok előtt tett nyilatkozata szerint, a hercegektől, ha kitűnik, hogy igényeiknek nincs jogos alapja, támogatását megvonja.

«A király úr kívánta, hogy sietve írjak felségednek és kérjem föl, hogy mindezekről akarátát biztosan és világosan közölje ő felségével és én velem. Mert az elhatározást felségedre bízza, a kiról, mintha atyja volna, a király úr mindig tiszteletteljesen nyilatkozik.

«Istent hívom tanúbizonyságul, uram, *hogy sohasem láttam fejedelmet, kivált ilyen hatalmasat és nagyot, ki annyi alázatossággal és szerénységgel, minden zavar nélkül beszél, a ki a békét és nyugalmat becsülete megóvása mellett annyira óhajtja.* Ezt Isten, a pápa és az egész világ előtt állíthatom.

«Ha felséged nem volna hajlandó a bajor hercegekkel Bécsben július 15-én találkozni; a királyi felség akarata az, hogy a hercegek ő előtte jelenjenek meg; mert tudni akarja, jogos-e vagy jogtalan az ügyük. Ezért, nézetem szerint, felségedre nézve nagyon kívánatos, hogy felséged, a bajor hercegekkel való összejövetelt megelőzve, ha lehet, szent János ünnepe előtt találkozzék a magyar királlyal. Ha majd együtt lesznek, a mennyire én a dolgot megítélhetem, minden kérdést kedvezően fognak megoldatni. Akkor azután, a másik határnapon, ha a bajor hercegek megjelennek, könnyű lesz a béke urának közreműködésével a békét és jó egyet-

értést létrehozni. Az Istenért, uram, kellő tisztelettel legyen mondva, ha reménységünk felséged mulasztása következtében meghiusul, az apostoli szék és a világ nem lehetnek felségedről jó véleménynyel, a jó hír és vélemény, a mely eddig felséged részén van, felséged ellen fordul. Az Istenért, mint bölcs fejedelem, fontolja meg mind-
ezt, azután pedig haladék nélkül értesítsen engem és a király urat szentséges felséged, kit a mindenható Isten tartson meg császári kívánságai szerint. Kegyeibe alázatosan ajánlom magamat. Írtam saját kezemmel pünkösdi ünnepén (május 16-án) Visegrádon. Felséged káplánja és komája: a patriárka.»

A negyedik levél Visegrádról május 31-én küldetett el:

«Fenséges fejedelem, különös uram! Május utolsóelőtti napján vettem szentséges felséged levelét, mely császári fenségteknek a württembergi gróffal kötött egyessége és más szerencsés események felől örömteljes híreket hozott. Ezeket nem rejtettem véka alá, hanem hogy köztudomásra jussanak, gyertyatartóra magasztaltam. Az pedig, hogy felséged az összejövetelre kitűzött napon Trencsénben megjelenését igéri, nagy vigassággal töltött el. Az Istenre kérem felségedet, hogy ezen elhatározását semmiképen se változtassa meg, halasztásra ne gondoljon. Valóban minden felséged akarata szerint és császári becsülete javára van elintézve. Bizonyára, mint Dávidról írva van, Isten irányozta felséged útjait és szándékait. A király úr, ki felséged iránt egész odaadással és jóakarattal viselkedik, már megindult a kitűzött hely felé; majdnem az összes mágnások, főpapok és világi urak követik őt. Én szintén holnap, junius elsején, útra kelek Trencsén felé; szándékom Bródig felséged elé menni, hogy a találkozás előtt mindent megbeszélhessek.

«Dicsőséges császár! A tescheni herczeg jelentéséből és az én levelemből értesült felséged, hogy a király úr esküvel kötelezte magát arra, hogy felséged országai meg nem támadásáról kiállítandó okiratát átadja, ha ezt felséged, a herczeg és én, az ő becsületének épségben tartása mellett tanácsolni fogjuk. Ennek daczára a király úr mind a házasság tárgyában, mind a meg nem támadás felől kiállított okiratokat már átadta nekem s ezek kezeimben vannak; viszont felséged okiratait átadtam neki. Ebből felséged megítélheti az ő jóakarátát és császári elméjéből számúzhet minden bizalmatlanságot. Valóban, uram, *én ebben a királyban semmi egyebet nem tudtam fölismerni, csak jót.* Mind ő maga, mind a főpapok és világi mágnások engem mód fölött, szóval, tettel és szolgálattal meg-

becsültek. Alázattal ajánlom magamat felségednek, kit Isten sértetlenül tartson meg a világ kormányzására. Visegrádon, május utolsó napján. Felséged káplánja és szolgálja: a patriárka.»

Ekkor váratlan nehézség veszélyeztette a pápai nunczius igyekezteinek sikerét.

Lajos hírt kapott, hogy védencke, a páduai Carrara ellen a velencei köztársasággal az osztrák hercegek szövetkeztek. Ez annyira fölháborította, hogy a hercegeket megtámadni készült. A nunczius ekkor a következő levelet intézte a császárhoz.

«Felséges fejedelem, különös uram! Tudja meg felséged, hogy én tegnap, június 10-én, szándékoztam útrakelni Trencsén és Bród felé, hogy három vagy négy nappal a találkozás előtt felségeddel összejöjjenek. Azonban a király értesített, hogy Esztergomba megy és fölkért, hogy jövő hétfőn, a mondott hónap 14-én ott legyek, mert bizonyos ügyek iránt beszélni kíván velem. Szükséges és illő, hogy bevárjam. Mindjárt, miután vele beszéltem, útra kelek felséged elé és Isten segítségével jövő pénteken, tehát a találkozást megelőző napon Bródban leszek. Esedezem felségedhez, hogy ne változtassa meg, ne halaszsa el jövetelének időpontját; mert minden a legjobb rendben van és, a mint megírtam, már jó idő óta nálam vannak a házassági ügyről és felséged országai meg nem támadásáról kiállított okiratok⁷⁹⁹... Az Istenre kérem felségedet, hogy elméjének Istentől nyert és másokat túlszárnyaló bölcseségével gondoljon ki jó módot, hogy testvére, a király és rokonai, szövetségesei, az osztrák hercegek között egyességet hozzon létre; mert különben attól félek, hogy háborúra kerül a dolog, ha Isten és felséged meg nem akadályozzák. Ha pedig ez a háború kitör, úgy felséged és a magyar király között is megújul. Akadályozza meg ezt az Úristen és szentséges felségedet tartsa meg, vezérelje szerencsésen a világ kormányzására. Kegyeibe alázatosan ajánlom magamat. Iratott az ismert kéztől Esztergomban, pénteken, június 11-én.»

Az osztrák bonyodalom a császárnak okot vagy ürügyet szolgáltatott, hogy a találkozást június 24-ikéről október 6-ikára halaszsa el.⁸⁰⁰

A nunczius kénytelen volt ebben megnyugodni. De ennek daczára folytatta útját Trencsén felé s több napot töltött ott, mivel perlekedő feleket, kik ügyüket ő elé vitték, oda idézett meg.⁸⁰¹

Miután itt az ügyeket elintézte, a császárhoz utazott, a kinél

a bajor hercegekkel való kibékülés, a fejedelmi összejövetel biztosítása érdekében működött.

Azonban a császár azon volt, hogy a két ügyet egymástól elválaszssa és ezért az összejövetelet most az általa megállapított időpontnál előbb kívánta megtartatni.

A nunczius július 22-én Prágából értesítette őt, hogy Lajos király «fontos ügyekkel az ország belsejében elfoglalva lévén», korábban nem jelenhetik meg; e mellett «végleges megállapodás az», hogy a császár és a bajor hercegek kibékülésének kell a találkozást megelőznie.⁸⁰²

A császár ekkor a prágai érseket megbízta, hogy a nunczius kíséretében a magyar királyhoz menjen. Az utasítás azonban, a melyet neki adott, olyan volt, hogy a tárgyalások kedvező kimenetelére reményt nem nyújtott. A patriárka erőteljes kifejezésekkel hozta neki tudomására elégtelenségét. Néhány nappal utóbb mentegetvén magát, így ír: «Ha minap fölháborodásomban és kétségbeesésemben tiszteletlen levelet írtam felségednek, ezért Isten nevében bocsánatot remélek felségedtől; mert megírására a hűség és őszinte ragaszkodás bátorított».

A királyi udvarnál abban történt megállapodás, hogy a császár mielőbb indítsa meg a bajor hercegekkel a tárgyalásokat, a melyeken a patriárka a pápa nevében és Rupert herceg pfalzi örgróf a magyar király nevében jelen lesznek. «Az Istenre kérem felségedet — írja a császárnak a nunczius — az egyesség megkötésével szerezzen tisztességet és dicsőséget legelső sorban az apostoli széknek, mely engem felséged szolgálatára rendelt, azután a király úrnak, ki felségednek szívből barátja és testvére, végre Rupert hercegnek, a kinek nagylelkűségéről és bölcseségéről sokat hallottam.»

A nunczius Magyarországból, hol váltólázba esett, újból a császárhoz utazott.⁸⁰³

Lajos király ez alatt Waschesteini Albert pécsi kanonokot és Bolognai Galvanus pécsi jogtanárt Avignonba küldötte. A szent-szék oltalmára küldendő sereg ügyében ajánlatait megújította és szövetségesei, a bajor hercegek részére a szent-szék pártfogását kérte ki.

XI. Gergely a válasziratban kiemeli, hogy a király követeit örvendező arcczal és még örvendezőbb lélekkel fogadta; az ő fiúi hűségének nagyszerű ajánlataiért köszönetet mond. Egyúttal fölkéri,

hasson oda, hogy a bajor hercegek a császár iránt engedelmességet és hódolatot tanúsítsanak, viszont inteni fogja ő a császárt, hogy a bajor hercegekkel meghódolásuk után kegyesen bánják.⁸⁰⁴

Néhány nappal később pedig értesíti Lajost, hogy «bizonyos dolgokat, a melyek szíven fekszenek, titkos jegyekkel írt» levélben hozza tudomására,⁸⁰⁵ a mely azonban, sajnos, nem maradt fenn.

Már előbb, a pápai tizedek beszédésével Magyar- és Németországban foglalkozó De Vodronico Illés xanteni kanonokot megbizta, hogy a két uralkodó összejövetelén az alexandriai patriárka kíséretében jelenjék meg és mind a császárt, mind a magyar királyt rábírní igyekezzenek, hogy Visconti ellen a szent-széknél mielőbb minél jelentékenyebb segítséget nyújtsanak.⁸⁰⁶

Annak daczára, hogy a császár és a bajor hercegek között augusztus közepén megindított alkudozások eredményre nem vezettek, a császár és a magyar király találkozása, a pápai követek jelenlétében, október 4-ikén a magyar-morva határon, Gödingben létrejött; de sikertelen maradt; a két uralkodó csak egy napig maradt együtt és elvált a nélkül, hogy egymáshoz közelebb jutottak volna.

A patriárka ekkor a bajor hercegeket és a salzburgi érseket kereste föl, hogy őket a Lajossal kötött szövetség fölbontására bírja; arra számítván, hogy ha ez megtörtént, a császár és a magyar király között az egyesség könnyebben lesz létesíthető.⁸⁰⁷ Azonban a november 9-ikén kelt pápai rendelet visszahívta őt és a tárgyalások folytatását De Vodronico Illésre bízta,⁸⁰⁸ a ki a salzburgi érseket rávette, hogy a szövetséget bontsa föl és a császárnak hódoljon meg.⁸⁰⁹

Ugyanekkor a császár Avignonba küldött követei által nyíltan vádló gyanánt lépett föl a magyar király ellen, mivel a lázadó bajor hercegeket támogatja és más német fejedelmeket is a maga részére vonni igyekezik. Ezt — úgymond — nem tűrheti és fegyver hatalmával kell megtorolnia, noha előrelátható, hogy ezzel a tatároknak és ruténeknek kedvező alkalmat szolgáltat Magyarország megtámadására. Kéri tehát, a pápa hasson oda, hogy a magyar király összeköttetéseit a német fejedelmekkel szakítsa meg.⁸¹⁰

A pápa ezen előterjesztés alapján arra határozta el magát (1373 márczius elején), hogy Colonna Agapitus lissaboni püspököt küldi mint követet Német- és Magyarországba, a béke helyreállításának újabb megkísérlése végett.⁸¹¹

A nunczius, miután előbb a császárnál járt, nyár végén jött a magyar udvarhoz.⁸¹²

Azzal is meg volt bízva, hogy a királyt, ki az egyházi tizedadó és az üresedésbe jutott föntartott javadalmak jövedelmeinek beszedését eltiltotta, rendeletének visszavételére bírja. Ez sikerült neki. Mire két éven át mintegy 13.000 arany forintot, többet, mint bármelyik elődje, szedett be.⁸¹³

Nem nagy fáradságába került politikai föladatainak szerencsés megoldása. Lajos, kit a Velenczének izent háború teljesen elfoglalt, a bajor hercegeket sorsukra hagyta és azon volt, hogy a császárral jó viszonyba lépjen. Kötelezettséget vállalt, hogy Zsigmond és Mária eljegyzését a pápai dispenzáció kieszközlésével mielőbb lehetővé teszi.⁸¹⁴ A dispenzáció megadatott,⁸¹⁵ de az eljegyzés csak 1377-ben történt meg.

TIZEDIK FEJEZET.

Lajos király magatartása XII. Gergely olaszországi bonyodalmai közepette. — Tárgyalásai a nápolyi trónörökösödés ügyében a pápával. — Törekvései a szakadár népek megtérítésére. — Főpapi székek betöltése. (1373—1376.)

MIKOR az 1372. év nyarán a velencei köztársaság Pádua ura, Carrara Ferencz ellen háborút indított, Lajos király az utóbbinak, kivel szövetséges viszonyban állott, sereget küldött segítségül. Ebből egy csapat a következő év tavaszán kalandvágyból és nagy zsold ígéretétől csábítva, Visconti Barnabónak, a szent-szék ellenségének szolgálatába állott.

A pápa Scurchuch Tamás magyarországi franciskánust küldötte Magyarországba, hogy annak a csapatnak visszahívását eszközölje ki. Ugyanakkor megbízásából, az ügy sürgőssége miatt, közvetlenül a páduai területen táborozó magyar sereg főkapitányát, Itroi Jakab otrantói érsek és Vilmos urbinói püspök keresték föl.⁸¹⁶

Nem merülhet föl az iránt kétség, hogy óhajta haladék nélkül teljesezésbe ment.

Az 1374. év elején Gascognei Vilmos sienai püspök jött a magyar udvarhoz mint pápai nunczius, azzal a megbízással, hogy formászerű szövetséget kössön a szent-szék védelmére Lajossal. Húszezer forintot havonként ajánlott neki azon esetre, ha személyesen legalább 12.000 fegyverest vezet Lombardiába.⁸¹⁷ Igyekezetei azonban sikertelenek maradtak.

Időközben a florenczi köztársaság, melylyel a pápa egyházi ügyekben összeütközésbe jutott, Viscontihoz csatlakozott és az olaszországi hatalmasságokat a szent-szék ellen támadó föllépésre törekedett készíteni.

XI. Gergely 1374 szeptember 5-ikén Lajos király közbenjárását kérte ki ezen akció megghiúsítására;⁸¹⁸ majd november

1-jén fölszólította, hogy a florenczieket «királyi intelmeivel rója meg, fenyegetéseivel ijeszse meg, ha pedig gonosz vállalkozásuktól el nem állanak, megfékezésükre tegyen készüléteket». ⁸¹⁹

A király azonban csak másfél esztendő multával határozta el magát a közbelépésre. ⁸²⁰ A köztársaságnak följánlotta közbenjárását a vizály békés kiegyenlítése érdekében, a melyet hálásan elfogadtak; ⁸²¹ de ezt a választ be nem várván, a pápa segítségére sereget készült küldeni. 1376 junius 13-ikán követei a velencei szenátus előtt megjelenvén, a következő előterjesztést tették:

«A király ő felsége, utánaóvón őseit, kik mindenkor az egyház őrei és oltalmazói voltak, az anyaszentegyháznak és a pápa úrnak segítséget akar nyújtani arra, hogy visszaszerezhesse olaszországi birtokait, melyektől lázadók megfosztották. Ezért tudni akarja, vajjon hadai velencei területen az átvonulásra és élelmiszerek beszerzésére engedélyt kaphatnak-e?»

A signoria «az anyaszentegyház és a király iránti tiszteletének sugallatára» kedvező választ adott.

A florenczi köztársaság erről értesülvén, a pápának készségét jelentette be a meghódolásra; mivel azonban a föltételeket elfogadhatatlanoknak ítélte, kinyilatkoztatta, hogy folytatni fogja a háborút és ezért a felelősséget nemcsak a szent-székre, hanem Lajosra is hárította. ⁸²²

Lajos a helyett, hogy sereget indítana Olaszországba, mint közbenjáró nagy követséget küldött a pápához és a köztársasághoz: Vilmos pécsi püspököt, Demeter főesperest és Czudar György szepesi grófot. ⁸²³ A pápát már Rómában találták, hová (1376 szeptember havában) tette át véglegesen a pápaság székhelyét.

Működésüket nem koronázta siker. A háború tovább folyt.

Arról, hogy a király sereget küldött volna a pápának, tudomásunk nincs; úgyszintén arról sem, vajjon Bonavallei Bernát bolognai püspök, kit 1377-ben XI. Gergely megbízott, hogy a háború költségeinek fedezésére a magyarországi papságot megadóztassa, ⁸²⁴ eljárhatott-e ezen megbízatásában.

Az év végén magyar követ jött Rómába. Mi czélból s mi eredménnyel, nem tudjuk. ⁸²⁵

Lajos király ugyanakkor, a mikor a pápa Visconti ellenében kérte ki az ő közbelépését, újból fenyegető állást foglalt el Johanna királynővel szemközt, hogy a salernói herczegség átengedését kiero-

A királynő folyamodására XI. Gergely még egy kísérletet tett, hogy Lajost visszatartsa az ellenséges föllépéstől. «Ne csodálkozzék fenség — írja neki — ha szándékait meghiusítjuk, óhajtásait elle-nezzük; kötelességünk, hogy a fejedelmekkel az igazságot, a mely-nek szolgáltatására vannak hivatva, tiszteletben tartassuk».⁸²⁶

Mindazáltal a pápa szükségesnek látta, hogy Johanna halála előtt rendeztessék a nápolyi korona örökösödésének kérdése, a mely-nek megoldását oly módon tervezte, hogy a magyar király leányai francia hercegekkel lépjenek házasságra.

Az 1374. év őszén a magyar és francia királyok teljhatalmú követeinek az avignoni udvarnál kellett találkozniok a frigy meg-kötése végett. Azonban Lajos a perugiai származású De Podio Simon lovag által kimentette magát; neje áldott állapotban lévén és így fiúgyermek születését remélhetvén, a házassági és örökösö-dési ügy tárgyalását elhalasztandónak vélte.

A pápa alaposnak ismerte el ezt az okot és azt az óhajtását fejezte ki, hogy Isten a királyt és országát csakugyan fiörökssel örvendeztesse meg.⁸²⁷

A király reménysége meghiusult. Ezért 1374 ápril 16-ikán útnak indította az ünnepélyes követséget: Kanizsai István zágrábi püspököt, Czudar Péter szlavóniai bánt és De Podio lovagot.⁸²⁸

Ezek Avignonban hódolatukat bemutatván, a francia király udvarába mentek, a hol augusztus 10-ikén megkötötték az egyes-séget. A két uralkodó szövetséget kötött, hogy a szent-széktől nyilat-kozatot eszközöljenek ki, mely a magyar király örökösödési jogát elismeri és elsőszülött leányára, Katalinra, Lajos valoisi herczeg leendő nejeire szállítja át.⁸²⁹

A magyar követek azután Avignonban lépéseket tettek a pápai nyilatkozat kieszközlésére.

Folyamodásukban előadták, hogy már II. Károly nápolyi király halála után a magyar uralkodót illette volna meg a nápolyi trón.

Azonban a pápa VIII. Bonifác rendelkezéseire utalt, a melyektől el nem térhet; különben is a másik fél meghallgatása nélkül nem dönthet. Ha a király a szent-szék ítéletére bízza a döntést, gyors igazságszolgáltatást ígér; ha pedig egyességet akar kötni, följánlja jó szolgálatait.

A magyar követek megkísérlették rést ütni a pápa álláspontján.

Második előterjesztésükben így okoskodtak: Föltéve, de meg nem engedve, hogy VIII. Bonifác, mikor Siciliáról, mint hűberről,

a magyar királyi ház hátrányára intézkedett, jogával élt: rendelkezései nem terjednek ki a salernói herczegségre, a monte-sant-angelói uradalomra, a Provence, Forcalquier és Piemont grófságokra, a melyekről, mivel nem tartoznak a szent-szék hűbérúri főnhatóságához, nem is lehetett rendelkeznie.

Egyébiránt kijelentették, hogy uralkodójuk megnyugszik a szent-szék döntésében és kérték, hogy a pápa mielőbb idézze maga elé Johannát és rokonait.

A pápa ráállott, hogy törvényt lát és vagy ítéletet hoz, vagy egyességet ajánl; föltéve, hogy mindkét fél megbízik benne.

Ezzel a magyar követek nem voltak meglegedve; mert ők igazságot követelnek uralkodójuk részére, nem békebíróat keresnek.

Mire a bibornoki konzisztórium színe előtt kapták meg a végleges választ: ő szentsége az összes érdeketeket köteles meghallgatni; mihelyt ez megtörtént, a tiszta igazság követelése szerint fog eljárni.

Együttal Johannát fölhívta, hogy mielőbb küldjön ügyvédeket, kik az ő és rokonainak jogait és érdekeit megoltalmazzák; mert a királynéval, azokkal, kik hivatta lesznek örökségébe lépni és Lajos királyljal úgy óhajtja rendezni az ügyet, hogy minden ellenségeskedés és botrány elkerülhető legyen, a rokoni szeretet újabb táplálékot nyerjen.⁸³⁰

Novemberben francia követek jöttek Budára, hol a házassági szerződés azzal a hozzáadással erősített meg, hogy Katalin herczegnő gyermekei örökölik a siciliai királyságot, ha pedig gyermektelenül hal el, a siciliai királyság a magyar királyi házra száll.⁸³¹

A francia király ezen szerződés jóváhagyását kérte a pápától. Johanna bejelentette, hogy Durazzói Károly herceget rendelte örökösének s ettől a rendelkezéstől el nem térhet, megemlítvén, hogy a magyar király «háromszázezer forintért a siciliai királyságra tartott jogáról lemondott», a minek igazolására követei valamelyes oklevél másolatát mutatták be.

Lajos király, a mikor erről értesült, összehívta a főrendeket, főképen azokat, kik őt két nápolyi hadjáratában kísérték és a tárgyalásokban részt vettek. Eléjük terjesztvén Johanna állítását, tőlük azt a választ nyerte, hogy ők a király lemondásáról sohasem hallottak, olyan okiratot, mely azt tartalmazná, sohasem láttak.

Ő maga is kijelentette, hogy sohasem mondott le; a háromszázezer forintot a fogságban levő hercegek szabadonbocsátásáért

váltságdíjúl követelte, de ezen összegről is VI. Kelemen pápa kérésére lemondott, mert «méltatlan, illetlen és a kegyelettel ellenkező eljárásnak tekintette a vele vérrokonságban álló hercegeket pénzbírsággal büntetni és fenyíteni». Jogait a sicíliai királyságra főtartotta, a mit az a körülmény is bizonyít, hogy salernói hercegnek és a monte-sant-angelói uradalom birtokosának címézi magát. Ugyanis atyja, ki mint elsőszülött, a sicíliai királyság törvényes örököse volt, álnok úton, csellel fosztatott meg örökségétől, melyre mindig igényt tartott; halála után pedig ő maga mindegyik pápától kérelmezte, hogy a sicíliai királyság «neki visszaadassék».

Piacenzai Jakabot, hírneves olasz ügyvédet bízta meg jogai megoltalmazásával, a védírat szerkesztésével.

Ez a király által fölhozott érvek kifejtése után arra utal, hogy a trónöröklési jog főtartását jelezi a salernói hercegség és a monte-sant-angelói uradalom címének használata; mert azt a címet csakis a nápolyi uralkodó elsőszülötte viselheti, szintúgy, mint a francia trón örököse Normandia és a Dauphiné hercegségek címét viseli.

A lemondás föltevésének alaptalanságát saját emlékezetéből vett érvel is támogatja. Ugyanis János veszprémi püspök, mikor Avignonból visszatérve Piacenzán átutazott (1352-ben), közlé vele, hogy Lajos király a nápolyi királyságot a pápa kezeibe szolgáltatta; de nem szólt arról, hogy jogairól lemondani szándéka volt.⁸³²

A pápa tartózkodott a döntő szót kimondani. Abban történt megállapodás, hogy pápai, magyar és francia követek együtt Johannához Nápolyba mennek.⁸³³

A tárgyalások folyamáról semmit sem tudunk. A kérdés egyelőre megoldatlanul maradt.

Johanna az 1376-ik év tavaszán a világot meglepte és megdöbbsentette azzal az elhatározásával, hogy negyedízben házasságot köt. Egy igénytelen állású ifjú nemes lovagot, Braunschweigi Ottót választotta férjül.

A flórenczi köztársaság ezt az eseményt arra használta föl, hogy Lajost a pápa ellen fölingerelje. Úgy állította eléje a dolgot, hogy a pápa «rendeletére» kötötte meg Johanna ezt a házasságot. A legnagyobb gyalázat gyanánt tüntette föl azt, hogy Lajos ösatyjának, I. Károlynak «szent vére német vérrel keveredik egybe». Míg I. Károly Flórencz segítségével a németeket, kik «ragályos pestis gyanánt» dúltak Olaszországban, kiirtotta, most német fog a sicíliai királyságban kormányozni. Már látja képzeletében, hogy a gögös

német mint fog Lajos vérrokonai és hívei ellen dúlni. Részvétét tolmácsolja.⁸³⁴

Ez a levél nem ébreszthette föl Lajosban a régi gyűlöletet Johanna ellen, s még kevésbbé hitethette el vele, hogy a pápa keze benne van ebben a kalandos házasságban.

A törökök részéről fenyegető veszedelem közeledése nem került el XI. Gergely figyelmét. Az 1372-ik év tavaszán Szerbországba intézett betörésük és Magyarország határszéleig előnyomulásuk felől értesülvén, Lajost fölkérte, hogy ellenük fegyvert fogjon. «Hallgasd meg, szeretett fiunk — ezek levelének kezdő-sorai — az atya üdvös szózatát, a hallottakat éretten fontold meg, a megfontoltakat teljesítsd. Az, a mit Neked javasolunk, becsületedet, biztonságodat, érdekedet illeti, az örök jutalom megszerzését igéri.» Fölajánlván támogatását és közreműködését, értesíti, hogy a velencei dogét már is hajók fölszerelésére hívta föl.⁸³⁵

Ősszel Ferencz neopatrasi érseket küldvén hozzá, általa meghívta őt a Theba városában tartandó értekezletre, mely a törökök ellen intézendő hadjárat ügyét volt hivatva tárgyalni.⁸³⁶

A következő (1373) év elején Lajos király követei, Cato-fia Beriszló erdélyi prépost és Drugeth Miklós ungi ispán, Avignonban uralkodójuk azon aggodalmát tolmácsolták, hogy a törökök, kik a tatárokkal szövetkeztek, most már Magyarországot fogják támadni, s bejelentették, hogy a király «Isten hite forogván veszélyben, a saját hatalmas serege és mások segélyhadai élén, a jövő májustól számítandó egy esztendő alatt a törökök ellen indul és azokat, a mennyire tőle telik, üldözőbe veszi». Azt a kérést terjesztették a pápa elé, hogy keresztes háborút hirdessen és a szent-szék javára kivetett egyházi tized-adó beszédését egy esztendőre függeszsze föl.

A pápa elrendelte, hogy a magyar korona területén keresztes háborút hirdetessék; a híveket általános bucsú engedélyezésével serkentette hadi szolgálatra és adakozásra; a vállalat sikeréért nyilvános imádságokat rendelt el. Csak az egyházi tized elengedése nem volt rábírható; arra hivatkozott, hogy ha Magyarországot fölmenti, más országok szintén megtagadják a tized-adó fizetését.

Egyúttal azt kívánta, hogy Lajos esküvel kötelezze magát a hadjáratnak egy esztendő alatti megindítására oly czélból, hogy a törököt a Bosporuson át űzi.⁸³⁷

Lajos ezt a kötelezettséget nem vállalhatta el; a keresztes háborút nem hirdette ki; Thebába követeket nem küldött, sőt nem járult a törökök háborgatására rendelt gályák költségeihez sem.

A pápa e fölött megütközését fejezván ki, Lajost fölkérte, hogy elhatározását változtassa meg már azért is, nehogy a rossz példát más fejedelmek kövessék.⁸³⁸ Sikertelenül.

Később (1375 elején), az V. Orbán idejében a görög császár részére ígért segítség megküldését sürgette.⁸³⁹ Majd Pádúai Bonaventura Ágoston-rendű szerzetes és Hesso freiburgi johannita-vitéz által lelkesítette a törökök ellen háborúra.

Szavai hatástalanul hangzottak el. Mint egy századdal utóbb Hunyadi Mátyást, úgy most Lajost a nyugati politika céljainak csábításai elvonták a kelettől. Muló előnyök kedvéért elmulasztotta megelőzni a veszedelmet, mely állandóan fenyegette az országot.

Lajos király azonban, noha támadó háborúra a törökök ellen nem tudta magát elszánni, a magyar korona melléktartományaival szemben követett politikájának egyik célpontjául azt tűzte ki, hogy a törökök ellen védbástyákat emeljen Magyarországnak és a keresztény nyugatnak.

E végből nemcsak azon volt, hogy a laza viszonyt, mely fönnállott volt, szorosabbra fűzné; hanem oda igyekezett, hogy a népeket az eretnek felekezetektől és a görög szakadástól elvonyván, a római egyházba vezesse.

Bosniában a patarénusok vagy bogumilek felekezete a XIII. század végén uralkodó állást foglalt el. VIII. Bonifác 1303-ban fölszólította a kalocsai érseket, hogy szigorú fenyítéssel, ha szükséges, karhatalommal lépjen föl ellene. XXII. János egyik iratában keserűen panaszodik, hogy «az eretnekek honában» a papok hanyagsága miatt a hitetlenek elszaporodtak, a templomok pusztulnak, az egyházi rend ki van irtva, a szentségek gúny tárgyává lettek, az Úr testét lábbal tapossák, a keresztet nem tisztelik, sokan a keresztséget sem veszik föl; ezért Subics Mladen horvátországi és boszniai bánt az eretnekség kiirtására buzdította.

Mladen utódja Kotromanovics István bán (1322—53) a keleti egyházhoz csatlakozott, de a bogumileket kimélte. Mikor Károly magyar király sógora lett, a pápa (1325) egy ferenczrendű szerzetest küldött hozzá megtérítése végett, a mi azonban nem sikerült. Ennek következtében két évvel utóbb, Károly királyt az eretnekek kiirtására szólította föl; a horvát urakhoz is fordult, hogy Nelipics

knini bánt, ki a katolikus vallás védelmére önként ajánlkozott, támogassák.

1340-ben Gellért atya, a minoriták generálisa, mint pápai küldött Bosniába jött. Kotromanovics István, ki néhány év előtt a római egyházba visszatért, szívesen fogadta őt s megígérte, hogy a templomokat fölépítteti, a bogumileket üldözőbe veszi; ha viszont a pápa és a magyar király biztosítják oltalmukról. XXII. János készséggel adta meg neki ezt a biztosítást.

A pápa ekkor visszaállította Bosniában a bosniai és makarskai püspökségek egyházi hatóságát, sőt egy új püspöki széket alapított.

Kotromanovics István utódja, Tvartkó István uralkodása alatt a bogumilek ismét hatalomra jutottak. Lajos 1356-ban ígéretet tett a pápának, hogy kiirtásukra hadat vezet. Ezt 1363 tavaszán teljesítette. Míg ő fegyver hatalmával működött, frater Peregrinus bosniai püspök a térítés munkájához látott.

1369-ben Tvartko István öccse, Farkas, a pápához intézett levelében katolikusnak vallván magát, bevádolta bátyját, ki őt örökségétől megfosztotta és a bogumileket pártolja. V. Orbán vigasztaló levelet írt neki, meghívta udvarához és Lajos király oltalmába ajánlotta.⁸⁴⁰ Majd 1370 április 8-án a pápa fordult panaszszal Lajoshoz Tvartkó ellen, ki egyik leány-rokonát a szakadár szerb király fiának jegyezte el; a házasság megakadályozását kívánta.

Ezalatt a térítés műve nemcsak Bosniában, hanem Szerb- és Bolgárországban is buzgón és sikeresen folyt.

1368 július 13-án a pápa örömét fejezi ki a fölött, hogy a bolgár, bosnyák és szerb részeken Lajos király intézkedései következtében sok ezer nép a kath. egyházba tért; a kalocsai érseket és a csanádi püspököt megbízta, küldjenek ama tartományokba papokat, kik a megtérteknek gondját viseljék.

XI. Gergely intézkedett, hogy az olaszországi ferenczrendűzárdákból szerzetesek küldessenek Bosniába, és Lajos megkeresésére engedélyt adott, hogy számukra tizenkét új kolostor építtessék.

Kúnországban, a mai Moldvában XXII. János föl akarta éleszteni a tatárjárás idején elpusztult milkói püspökséget, Vasvári Vida ferenczrendű szerzetest, királyi káplánt püspökké nevezte ki; de ez nem foglalhatta el székét és csakhamar más egyházra neveztetett ki.

Lajos király, mikor 1346-ban Moldva tartományt elfoglalta, kérésére VI. Kelemen a milkói püspökséget helyreállította és Németi András ágostonrendű szerzetest nevezte ki püspökké.

Két évvel utóbb a pápa a Ferencz-rend magyarországi főnökét utasította, hogy néhány szerzetest küldjön Kúnországba.

1371-ben XI. Gergely a milkói püspökség érdekeit Lajos király figyelmébe ajánlotta.

Egy évvel előbb a Lajos által a magyar főnhatóság elismerésére kényszerített Laczkó moldva vajda késznek nyilatkozott a kath. egyházba térni. A pápa ekkor a prágai érseket, a boroszlói és krakói püspököket bízta meg, hogy az uniót hajtsák végre, Szereten püspökséget alapítsanak és Krakói András minoritát mint első püspököt iktassák be.⁸⁴¹

XI. Gergely uralkodása alatt a főpapi székek betöltése nem egyszer nehézségeket támasztott.

A pápa azt a gyakorlatot honosította meg, hogy a királyi ajánlásokat be nem várván, nevezett ki főpapokat.⁸⁴² Ez ellen Lajos nyílt kifogást nem emelt. Befolyását kerülő úton igyekezett megővni. Engedélyt kért, hogy a főpapi székekre, mielőtt megüresednek, jelenthesse be jelöltjeit, és a pápától olyan nyilatkozatot várt, a mely az ajánlottak kinevezésére legalább «reménységet nyisson». Ugyanakkor a kisebb javadalmakra bemutatási jogának tiszteletbentartása érdekében szólalt föl.⁸⁴³

A pápa a királyhoz intézett válaszában a bemutatási jognak tiszteletbentartását ígervén, a főpapi székekre vonatkozó kívánságának teljesítését határozottan megtagadta, mivel «az az apostoli szék komolyságával ellenkezik».⁸⁴⁴

Sőt az esztergomi és kalocsai érsekekhez írt utasításában az egyház szervezete és a szent-szék joghatósága ellen irányuló merényletnek bélyegezte a király azon kívánságát, hogy «az ő akarata szerint» töltsenek be a főpapi székek.

Mindazáltal «rosszakarató tanácsosait» tette felelősekké a levelekért, melyek «a királyi méltóságra homályt vetnek». Ezért utasította a két érseket, hogy néhány főpapot és jogtudóst vegyenek maguk mellé és közös igyekezettel a királyt világosítsák föl a kánoni jog szabályai felől, azok tiszteletbentartására bírják rá. Nem kételkedik, — úgymond — hogy előttök «a legkeresztényebb fejedelem» meg fog hajolni.⁸⁴⁵

XI. Gergely pápa eszerint a szent-szék eddig elfoglalt álláspontját egész terjedelmében föntartotta és nagy határozottsággal oltalmazta. Azonban Lajos király sem tért le a magáéról.

Kevéssel a főntebb ismertetett pápai irat kiállítása után (1374), megüresedett a jeruzsálemi lovagrend vránai (aurániai) perjelsége, melyre a kegyúri bemutatás jogát a király, a megerősítést a nagymester gyakorolta.

Lajos király a fontos javadalomra Bellemontei Rajmundot nevezte ki és a nagymester megerősítését be nem várva, a perjelség birtokába bevezette. Viszont a nagymester, a nélkül, hogy a király bemutatási jogára tekintettel lett volna, Ripariai János lovagot nevezte ki perjellé, a kit azonban, mikor a javadalom átvételére megjelent, vetélytársa fegyverhatalommal űzött el.

Az ügy a pápa elé került, a ki Lajost arról igyekezett meggyőzni, hogy a perjelség adományozási joga a szent-székhez, vagy átruházás esetén a nagymesterhez tartozik; minélfogva megrójjá a tanácsosokat, kik tévútra vezették. Az esztergomi érsek irányában megütközését fejezte ki a fölött, hogy azok ellen, kik a jószándékú királyt félrevezették, a főpapok nem lépnek föl.⁸⁴⁶

A király az adományozási jog kérdésének vitatását kikerülte, és válaszában azt a körülményt helyezte előtérbe, hogy a velencei származású Ripariai Jánosra a perjelséget nem bízhatja. Mire a pápa a királyt fölvilágosította, hogy Ripariai János a turini egyházmegye területén született.⁸⁴⁷

Hasonló bonyodalom tárgya volt a szent-mártoni apátság is, a melyet 1372-től fogva a monostor által (kétséggkívül a király jóváhagyása mellett) megválasztott Domonkos apát, a pápai megerősítés kieszközlése nélkül kormányzott. Három év múlva a pápa egy Pál nevű szerzetest nevezett ki szent-mártoni apáttá. A szerzetesek ezt el nem ismerték, a monostorba be nem bocsátották, sőt Gergely csanádi kanonokot, ki Pál érdekében pápai leveleket hozott, börtönbe vetették.

A pápa két ízben fordult a királyhoz;⁸⁴⁸ de Domonkos megmaradt az apáti széken, melyet csak az ő halála után foglalhatott el Pál.⁸⁴⁹

Még komolyabb jelleme volt annak az összeütközésnek, mely 1374 nyarán keletkezett a váradi püspökség betöltése ügyében. A király idejekorán eljuttatta ajánlólevelét Avignonba. Ennek daczára jelöltjének mellőzésével, a pápa Czudar Imre fehérvári prépostot nevezte ki.

A király nagyon megneheztelt. Czudart a püspökség kormányának és javainak átvételében megakadályozta. Nem fordult egye-

nesen a pápához; az avignoni udvarnál lévő bizalmasaihoz intézett panaszos leveleket.

A pápa ezekről értesülván, az anyakirályné közbenjárását kérte ki, hogy fiát engesztelje meg. De jogi álláspontjától azért egy hajszálnyira sem tért el. Sajnálatát fejezte ki a fölött, hogy a király rosszakaratú tanácsosok sugalmazásainak engedve, olyan egyházi ügyekbe avatkozik, melyek a szent-szék és a főpapok illetőségéhez tartoznak; sőt azt akarja, hogy «az ország összes egyházairól és javadalmairól az ő tetszése szerint rendelkezék a pápa, s hogy ilyen jogosulatlan kívánsággal a föld kerekiségén egyetlen fejedelem sem mert előállni.» «Valóban — úgymond — egyetlen király vagy fejedelem kívánatait sem hallgattuk meg oly sűrűn, mint az övéit; ha pedig néha nem teljesítettük, alapos okok bírtak rá; ugyanis méltóbbakat, vagy legalább olyanokat, kiket mi méltóbbaknak ítéltünk, és pedig többnyire az ország szülötteinek sorából, neveztünk ki. A Te bölcseséged és áhítatod megítélheti, vajjon illendő-e és az egyetemes egyházra nézve hasznos-e, hogy az összes főpapi állások, méltóságok és javadalmak, melyekre a szent-széket Isten a hatalom teljességével ruházta föl, a fejedelmek és más hatalmasságok tetszése szerint adományoztassanak? Ezt katolikus királyok sohasem igényelték, legfőlebb zsarnokok, kiknek vésteljes és kárhozatos példáját állítják gonosz tanácsosok a magyar király elé. Fontold meg, hogy ha a magyar király minden kívánságát teljesítjük: vagy szintűgy kellene eljárunk a többi uralkodók irányában, a mi a keresztény hitre káros volna; vagy okot adunk, hogy a többi uralkodók az apostoli szék ellen veszélyes mozgalmat támaszszanak.» A királyné tehát anyai rábeszéléssel bírja rá fiát panaszai elejtésére és a gonosz tanácsosok megfékezésére vagy eltávolítására; továbbá arra is, hogy ezután a szent-széktől kinevezett főpapokat és egyéb javadalmasokat egyházuk kormányzásában ne akadályozza.

Egyúttal a királynak kedveskedni óhajtván, Avignonba küldött követét, Miklósfia Tamás esztergomi kanonokot korbaviai püspökké nevezte ki.⁸⁵⁰

A király kiengesztelődött. Czudar Imre a váradi püspökség birtokába léphetett. A következő évben viszont a pápa a király kérésére Demeter erdélyi püspököt Zágrábba helyezte át.⁸⁵¹

HARMADIK KÖNYV.

MAGYARORSZÁG A NAGY EGYHÁZSZAKADÁS

IDEJÉBEN.

1378—1417.

ELSŐ FEJEZET.

VI. Orbán. — Magyar bibornok. — VII. Kelemen ellenpápa. — Nagy Lajos állásfoglalása. — A nápolyi korona. — Az aquilejai patriárkaság betöltése. — Mária királynő. — A kiközösített Kis Károly. (1378—1389.)

HETVENHÁROM esztendő után — XI. Gergelynek 1378 márczius 27-én Rómában bekövetkezett halálával — első ízben nyílt alkalom a bibornoki testületnek: ismét az örök városban választani meg az egyház fejét.

A római nép erőszakosan követelte, hogy olasz választassék meg, és hogy az, a ki megválasztatik, ne térjen többé vissza Franciaországba, hanem az apostol-fejedelmek sírja mellett tartsa udvarát. A bibornokok ígéretet tettek, hogy mindkét óhajítás teljesülni fog, s ezért be nem várván Avignonban tartózkodó társaik megérkezését, ápril 8-án majdnem egyhangúlag, egy körükön kívül álló olasz főpapot, Prignano Bertalan bari érseket választották meg, a ki VI. Orbán nevet vett föl. A távollevő bibornokok utólag szintén hozzájárultak megválasztatásához.

A keresztény fejedelmek mindannyian elismerték őt. Johanna nápolyi királynő megbízásából az ő férje, Braunschweigi Ottó jelent meg előtte és mutatta be hódolatát; azonban a fogadtatás, melyben részesült, nem volt kedvező. A pápa nagyobb súlyt helyezvén Magyar- és Franciaország uralkodóinak jóakarátára, azzal fenyegette a királynőt, hogy megfosztja koronájától, kolostorba küldi, országát pedig átruhazza a francia király fiára, ki a magyar király leányát veszi nőül.⁸⁵²

A feszült viszony, mely így a pápa és a nápolyi udvar között létrejött, bátorító hatást gyakorolt a bibornoki testület azon tagjaira, kik különböző okoknál fogva elidegenedtek tőle, és már az első hónapokban hirdetni kezdték, hogy a választás erőszak befolyása

mellett történt s így érvénytelennek tekintendő. Köztük kettőt bizonyos kapcsok csatoltak Magyarországhoz: De la Grange János a váradi, Alvernio Péter a titeli káptalan prépostja volt.⁸⁵³

VI. Orbán, hogy magának mind a saját környezetében, mind a külföldön támaszt biztosítson, szeptember 18-án huszonkilencz új bibornokot nevezett ki, köztük több külföldit. Ezeknek soraiban hazánk Demeter esztergomi érsek személyében volt képviselve, ki a négy koronás szentről (sanctorum quatuor coronatorum) nevezett templom címét nyerte el. A pápa a kánonok értelmében föloldozta őt ugyan attól a kötelektől, a mely az esztergomi egyházhhoz csatolta; azoban nem kívánta, hogy Rómába tegye át székhelyét, hanem meghagyta neki, hogy egyelőre Magyarországon maradjon és további rendelkezéseig az esztergomi érsekséget kormányozza; míg utóbb az érsekségnek élethossziglan kormányzójává rendelte.⁸⁵⁴

Két nappal a bibornoknevezés után a pártütő bibornokok, számszerint tizenhárman, a Rómához közel fekvő Fondi városkában összegyűlvén, a genfi grófok előkelő családjából származó Róbert bibornokot választották meg ellenpápává, ki VII. Kelemen nevet vett föl.

Ezzel kezdetét vette a szakadás, mely az egyházat négy évtizedig tartó zavarok és küzdelmek színhelyévé tette.

Johanna királynő volt az első, ki VII. Kelemenhez csatlakozott. Példáját követte Franciaország királya.

Ellenben IV. Károly császár és Lajos magyar király állhatatosan ragaszkodtak a törvényes pápához, közös levélben felszólították a bitorlót, hogy lépjen vissza és a francia királyt követek által fölkérték, hogy az ellenpápa támogatásától álljon el.⁸⁵⁵

VI. Orbán (1378) ősz végén Pileus de Prato bibornokot küldötte Magyarországba, a ki (1379) január havában járt el megbízatásában.⁸⁵⁶ Így tehát kétségkívül jelen volt Zólyomban Lajos király és az 1378 november 29-én elhunyt IV. Károly császár fia, Wenczel római király találkozásánál. A két uralkodó ott abban állapodott meg hogy VI. Orbán támogatása végett szövetségre lépnek, a mit közösen kiállított okiratban hoztak köztudomásra. Lényeges tartalma a következő:

«Adjuk tudtára levelünk olvasóinak, hogy mi, elvetve minden habozást és kételkedést, Krisztusban szentséges atyánkat, VI. Orbán pápát ismertük és ismerjük el a római katolikus anyaszentegyház igazi, törvényes, megerősített és törvényszerűen megkoronázott

apostoli főpapjának, a mit jelen sorainkkal is kinyilatkoztatunk. Ezért érett megfontolás után megfogadjuk és megigérjük egymásnak, hogy keresztény fejedelmek gyanánt, ezentúl is Orbán szentséges atyát igaz és törvényes pápának, a katolikus egyház igazi főpapjának fogjuk elismerni, tartani és tisztelni; országainkkal, fejedelemségeinkkel, birtokainkkal és papságunkkal egyetemben; rajta leszünk, hogy papságunk neki és az ő törvényes utódainak engedelmeskedjék; ellene vagyunk Róbert szakadár ellenpápának, a kinek tőlünk telhetőleg ellenszegülünk. Azon fejedelmeket és minden rendű más embereket, kik szentséges atyánknak, Orbánnak törvényszerűségéről kételkednek, buzdítani fogjuk, hogy minden akadékoskodást félretéve, ő szentségének, Orbán pápának engedelmeskedjenek.»⁸⁵⁷

Ezen nyilatkozat biztosította VI. Orbánt a felől, hogy Európa leghatalmasabb két uralkodójának és a jogaruk alatt élő népeknek engedelmességére, ragaszkodására, segítségére számíthat.

Erre nézve megnyugtatta őt nagylelkű gyöngédséggel Lajos király neje is, a ki nagyértékű (huszonhétezer aranyforintnál többre becsült) ajándékokkal kedveskedett neki, egyebek között egy drága tiarával, mely ünnepélyes alkalmakkor gyakran ékesítette a pápák fejét, és — egykorú írók tanúsága szerint — nehéz időkben nem egyszer szolgált zálog-kölcsönök fedezeteül.⁸⁵⁸

Miként az uralkodóház, úgy a magyarországi főpapság is jogcímeket szerzett magának a pápa teljes bizalmára, a mit ez azzal tüntetett ki, hogy a két érseket saját tartománya területén az apostoli szék követének méltóságával és jogaival ruházta föl; a kalocsai érseknek ezenfölül a jeruzsálemi patriárka címét adományozta.⁸⁵⁹

E közben a két pápa és pártjuk között a viszály átment a fegyveres mérkőzés terére. VI. Orbán 1379 ápril végén ellenségei fölött jelentékeny diadalt aratott ugyan; de helyzetét veszélyessé tette a nápolyi királynő engesztelhetetlen gyűlölete és saját hűbéreseinek megbízhatatlansága.

Ekkor, az 1379. esztendő tavaszán Lajos sereget küldött Olaszországba, Durazzo Károly herceg vezetése alatt.

Első sorban a velencei köztársaság ellen kellett háborút viselnie; de utasítva volt, hogy miután a signoriát megalázta, VI. Orbán pápa segítségére vonuljon. A nyár folyamán a magyar sereg Trevisót megvívta, mire a köztársaság béketárgyalásokat indított meg, melyek eredményre vezettek.⁸⁶⁰

Azonban a herczeg ekkor a kapott utasításnak nem felelt meg, hanem csak egy hadosztályt indított útnak az egyházi állam területére. Vezérévé az olasz Protojudice Janotto kapitányt rendelte, a ki hűtlenül visszaélt a belé helyezett bizalommal. Szerződésre lépett flórenczi száműzöttekkel, kik városuk ellen támadást tervezvén, őt dús jutalommal, katonáit pedig zsákmánynyal biztatták. A helyett, hogy Rómába ment volna, Bolognában állapodott meg, ott bevárando az alkalmas pillanatot, a mikor Flórencz ellen a támadást megkísérlik. De az összeesküvés idő előtt fölfedeztetvén, a terv megghiúsult. A bologniak ekkor távozásra kényszerítették a magyarokat, kik három csapatra oszolva, szégyenletesen tértek vissza hazájukba.

A következő (1380.) év tavaszán VI. Orbán Tarenti Márton kamarást, kit kevéssel utóbb Brindisi érsekévé nevezett ki, nagyjelentőségű üzenettel küldötte Lajos királyhoz.

Ugyanis a pápa Johannát megfosztotta a nápolyi királyságtól, s most fölszólította a magyar királyt, bocsátaná kellő számú sereg élén Nápolyba Durazzói Károlyt, a kit nápolyi királylyá kinevezni szándékozik.⁸⁶¹

Ezzel egyidőben ezen kor egyik rendkívüli egyénisége, Sienai Katalin (kit kevéssel utóbb bekövetkezett halála után az egyház a szentek sorába iktatott), a királyhoz intézett levélben lelkes szavakkal buzdította őt arra, hogy VI. Orbán érdekében fegyvert fogjon.⁸⁶²

Lajos — mint maga írja — «az apostoli parancsnak, melynek mint legkeresztényibb fejedelem hódolni tartozik, engedelmesen alávetette magát.»⁸⁶³ A nápolyi királyságra vonatkozó jogait a maga részéről is Durazzói Károlyra ruháztván, ezt nagyszámú sereg kíséretében a nápolyi királyság elfoglalására küldötte. Olaszországban Colonna Agapet bibornok, mint pápai követ, csatlakozott hozzá.

Útközben Károly herczeg sok nehézséggel találkozott. November 11-én vonult be Rómába, hol a pápa által nagy ünnepélyességgel fogadtatott, Róma senátorának és az egyház zászlótartójának méltóságával ruháztatott föl, mire ő Montebellói Rajmundot, a Jánoslovagrend magyarországi perjelét római helytartójává nevezte ki. A télen és (1381) tavaszon Rómában vesztegelt. Junius 2-án a pápa által nápolyi királylyá koronáztatott. Ekkor azután nápolyi területre nyomult és julius közepén a fővárost hatalmába ejtette.

E közben, 1381 elején, Pileus de Prato bibornok újból megjelent mint legátus Budán a királyi udvarnál.⁸⁶⁴ De ekkor a Lajos

és VI. Orbán közt fönnálló benső viszonyt rövid időre megzavarta egy javadalmi ügyben támadott bonyodalom.

VI. Orbán 1381 márczius 7-én a megüresedett aquilejai patriárkátusra Alençoni Fülöp bibornokot nevezte ki és Lajos király pártfogásába ajánlotta. Ez ellenben nejének rokonát, Helfensteini Lajost, ki a pécsi és váczy káptalanokban kanonoki javadalmakkal bírt, óhajtotta a jelentékeny javadalom birtokába segíteni és a patriárkátus területének rendei által megvásztatni. Az ő érdekében ápril 18-án nemcsak a rendekhez és a pápához intézett ajánlóleveleket, hanem Alençoni Fülöp bibornokot fölkérte, hogy helyét önként engedje át vetélytársának.

Azonban czélt nem ért. A pápa nem engedett; mire Lajos király ejtette el a maga védenczét. Már augusztus 16-án megerősítette a király Alençoni Fülöpöt a patriárkátusságban s fölszólította Friaul rendeit, hogy neki engedelmeskedjenek. Az új patriárkától viszont csak azt kérte, járjon közbe a pápánál, hogy Helfenstein Lajost a freisingeni püspökségre nevezze ki.⁸⁶⁵

Ezalatt VII. Kelemen pápa, hogy VI. Orbán és Lajos király nápolyi terveit megghiúsítsa, a nápolyi királyságot a franczia király testvérének, Anjou Lajos hercegnek adományozta; egyszersmind a magyar királynak Lengyelországban bonyodalmakat támasztandó, a Piast-családból származó Ulászló herceget — kiről már szótunk volt — szerzetesi fogadalmaitól fölmentvén, mint trónkövetelőt útnak indította. «Reméljük — írja neki — hogy Isten segítségével az üdvösség útjaira vezeted a népeket, melyeket Lajos, Magyarország királya, kárhozatos veszélybe juttatott.»⁸⁶⁶

Anjou Lajos (1382) nagy sereg élén indult meg Olaszországba, egyaránt fenyegetvén a nápolyi királyt és a pápát. Lajos magyar király erről értesülvén, arra határozta el magát, hogy személyesen meg segítségükre. Súlyosbodó betegsége miatt erről le kellett ugyan mondania, de a legnagyobb erélylyel tette meg készülleteit és igyekezett olaszországi szövetségeseit is ellenállásra lelkesíteni. A velencei köztársasághoz május 16-án levelet intézett, majd követeket küldött ez ügyben. «Látva — írja Ancona városának — azon különféle veszélyeket és zivatarokat, melyek között szent Péter hajója ezidőszerint hanyatlatik, az apostoli szék épségben tartása érdekében elhatároztuk, hogy szentséges atyánknak, VI. Orbán pápának védelmére és testvérünknek, felséges Károly királynak, az anyaszentegyház odaadó harczosának támogatására hadainkat tengeren és szárazon elegendő

számmal, hires és vitéz vezérek alatt küldjük Anjou Lajos ellen, hogy ne csak ellenálljanak neki, hanem a vakmerő hitetleneket végső enyészetre juttassák.»⁸⁶⁷

Ezen tevékenysége közepette (1382) szeptember 11-én elragadta a halál a nagy királyt, a kinek e szerint megadatott az a kedvezés, hogy nápolyi politikája, mely uralkodása kezdetén a szent-székkal összeütközésbe hozta, élete végső napjaiban a pápa ellenségeivel való harcra szólította.

Lajos király halála után, Mária királynő trónraléptével, Magyarország viszonya a szent-székhöz nem szenvedett változást.

VI. Orbán pápa az 1383. év tavaszán, midőn a szent-székre súlyosan nehezedő terhek viselésére magát többé képesnek nem látta, első sorban arra gondolt, hogy Magyarország áldozatkészségét veszi igénybe; az egyházi javadalmakat egy évi jövedelmük tizenkettedrészével adóztatta meg; az adó behajtásának vezetésével Demeter bibornokot bízta meg.

Viszont bizalmának és jóakarátának jeléül 1384-ben Demetert Lengyelország területére is apostoli legátussá nevezte ki; és a következő esztendőben egy második magyar főpapot ékesített föl a biborral: Alsáni Bálint pécsi püspököt, ki szent Sabina egyházának címét nyerte el, és fölhatalmaztatott, hogy szintén hazájában maradhasson, egyházmegyéjét továbbra is kormányozhassa. Czudar Imre egri püspököt pedig, ki valószínűleg családjának kegyvesztése miatt hazájától és egyházától megválni kívánt, Olaszországban az imolai püspökségre helyezte át; míg egri püspökké az udvarnál kegyben álló Kanizsai-család sarját, Jánost nevezte ki.⁸⁶⁸

A fönnálló jó viszonyt fölbomlással fenyegette az a házassági frigy, a melyet Mária 1385 tavaszán Lajos orleansi herczeggel kötni készült. A francia udvar ugyanis azon volt, hogy Magyarországot VII. Kelemen pártjára vonja. A magyar követek, kik a jelzett év nyarán Franciaországba mentek, hogy a fejedelmi vőlegényt arájához kísérjék, útközben megfordultak Avignonban VII. Kelemennél.⁸⁶⁹

A házasság nem jött létre; de csakhamar egy más esemény még nagyobb aggodalmakat támaszthatott a római udvarnál.

Ugyanis a nőuralommal elégtelen magyar főrendek 1385 nyarán Magyarország trónjára Durazzói Károly nápolyi királyt hívták meg, kit VI. Orbán pápa, mivel ellene háladatlanul támadást intézett, egyházi átokkal sujtott. Jellemző, hogy ez a tény nem tartotta vissza a magyar rendeket attól, hogy őt királylyá megválaszszák, és

Demeter bibornokot, hogy a szent koronát fejére tegye. Csakis szerencsétlen halála után, mely Forgách merénylete következtében már 1386 február 24-én érte utól, gondoltak a magyar főpapok arra, hogy kiközösített egyént egyházi temetésben részesíteni nem szabad; minélfogva teteme egyik visegrádi házban temetetlenül helyeztetett el.

VI. Orbán ezen eseményeknek néma tanúja volt. Nincs nyoma annak, hogy azokat, kik Károly meghívásában, megválasztásában és koronázásában közreműködtek, megfenyítette volna. Csak egyetlen esetet tudunk, a mikor egy szerény állású férfiú, Tonch András esztergomi kanonok ellen, mivel Károly király pártjához ragaszkodott, föllépett és elrendelte, hogy amennyiben ez a vád alapos, javadalmától fosztassék meg.⁸⁷⁰

Egyébiránt Károly magyarországi hivei nem gondoltak arra, hogy VI. Orbántól elszakadjanak. VII. Kelemen pápa ugyan reményeket táplált ez irányban, és 1386 folyamán két ízben küldött futárt Magyarországba; de csak egyetlen magyar főpap, a délfanciaországi származású Vilmos győri püspök csatlakozott hozzá. Ez ígéretet kapott tőle, hogy két más püspöki javadalmat fog adományul nyerni. Mielőtt ez az ígéret teljesedésbe ment, elvesztette a győri püspökséget, melytől elpártolása miatt fosztatott meg. Ekkor azután a nápolyi érsekséggel kárpótoltatott. Magyarországi püspöki szék betöltésére kísérletet sem tett VII. Kelemen; csak Dalmáciában nevezett ki három püspököt.⁸⁷¹

Ezen (1386) évben VI. Orbán Misquius Miklós bibornokot küldötte követül Magyarországba, kétségkívül azért, hogy az újból hatalomra jutott Máriával tárgyaljon. Mikor pedig a királynő a horvát pártütők fogságából kiszabadult, megleghangú levélben fejezte ki e fölött örömét; egyúttal a velencei köztársaságnak, mert kiszabadításában közreműködött, köszönetet mondott.⁸⁷²

1388-ban a pápa a Braunschweigi Ottó által elfoglalt Nápoly felszabadítására hadjáratot szándékozáván indítani, a keresztény országokhoz fordult pénzsegélyért. Magyarországra Rogerius de Canalis nevezetű tiszttviselőjét küldötte. Ez Zsigmond királyhoz fordult, a ki a főpapokkal és urakkal tartott tanácskozás után abban állapodott meg, hogy, noha a magyarországi egyházak állapota kiméletet igényel, mégis «tekintettel kell lenni arra a kiváló jóakaratra, a mit a pápa Magyarország állapota és fölvirágzása iránt táplál.» Ezért 4000 forintnyi segélyt ajánlott föl, melyet az ország egyházmegyéi között arányosan fölosztott.⁸⁷³

MÁSODIK FEJEZET.

IX. Bonifác. — A pápai javadalom-adományozások Magyarországon. — Pápai kövek. — Kisértetek az egyházi szakadás megszüntetésére. — Wenczel római király és Zsigmond magyar király viszonya a szent-székhöz. — Nápolyi László meghívása a magyar trónra. — IX. Bonifác fölkarolja ügyét. — Legátust küld vele Magyarországra. (1389—1403.)

VI. Orbánnak 1389 október 15-én bekövetkezett halála után VII. Kelemen azzal a kéréssel fordult VI. Károly francia királyhoz, hívja föl az európai fejedelmeket, köztük Zsigmond magyar királyt, hogy az egyház egységének helyreállítása érdekében ismerjék el őt az egyház törvényes fejének.

Azonban a Rómában tartózkodó bibornokok meghiusították reményeit. Már november 2-án megválasztották pápává Tomacelli Péter bibornokot, ki IX. Bonifác név alatt foglalta el szent Péter székét, és az elődjéhez csatlakozott fejedelmek s népek által készséggel elismertetett.

Az új pápa ismételten magasztaló szavakkal nyilatkozott «a hódolat magas fokú hevéről, melyet ő irányában Magyarország királya, főpapjai és összes lakosai tanúsítanak». ⁸⁷⁴

Csakugyan sehol apostoli joghatóságát nem gyakorolhatta olyan teljességgel, mint hazánkban. Erről tanúskodnak nagyszámú fönmaradt bullái, a melyekből nem kevesebb, mint ezer és harmincz van nyomtatásban közrebocsátva. ⁸⁷⁵ Legnagyobb részök egyházi javadalmak adományozására vonatkozik.

A pápák azon tevékenységükkel, melyet az egyházi javadalmak adományozásának kezeik között összpontosítása érdekében kifejtettek, meglepő eredményt értek el. Azonban időnkint visszahatást is idéztek föl.

Az egyházi testületek főpapválasztási és a főpapok javadalom-adományozási jogának helyreállítása ügyében már az 1311. évben tartott viennei egyetemes zsinaton történtek fölszólalások.

A világi hatalom képviselőinek sorában az első, mely a pápai rezervációk ellen hadat üzent, az angol parlament volt, mely azokat 1350-ben érvényteleneknek nyilvánította, és az egyházi jog régi kánonjainak megtartását sürgette. A spanyol félszigeten és Siciliában a királyok bocsátottak ki rendeleteket, melyek a javadalmak adományozásában a korona befolyásának kiterjesztésére czéloztak.

De XI. Gergely, ki — mint láttuk — Nagy Lajos irányában a szent-szék vívmányainak megtámadhatlanságát hangoztatta, más országokban is meg tudta törni az ellenszegülést. III. Frigyes sici-liai királylyal és Eleonora castiliali királynővel oly megállapodásokat hozott létre, melyek ezen vívmányokat új biztosítékokkal bástyáztak körül. Ezeket az egyházi szakadás sem ingatta meg. VI. Orbán a keresztény világ azon részeiben, melyek őt ismerték el törvényes pápának, zavartalanul gyakorolta a rezervációkon alapuló jogokat.

IX. Bonifác trónralépte után az uralkodók és a törvényhozó-testületek újból kísérletet tettek, hogy igényeiket érvényesítsék. A támadást az angol parlament nyitotta meg, mely az 1350. évi törvényeket megújítván, azokra, kik pápai adományleveleket elfogadnak, kemény büntetést szabott. De a pápa, megfélemlézve helyzetének veszélyes voltáról, bátran kelt az elődeitől öröklött hatalom oltalmára. A parlament végzését (1391 február 4-iki bullájában) érvénytelennek nyilvánította, s elrendelte, hogy szövege a törvénykönyv lapjairól töröltessék. Minden engedményt kizáró határozottsággal állítja föl azt a tételt, hogy világiakat egyházi ügyekben jogok nem illetik meg. «A déli napnál világosabb — úgymond — hogy a legbuzgóbb világiak sem tarthatnak igényt egyházi ügyekben a rendelkezés hatalmára; az engedelmeskedés kötelessége illeti meg őket, nem a parancsolás tekintélye». Mire viszont az angol parlament azt a tételt állította föl, hogy «az angol korona az ő jogainak körében közvetlenül Istennek van alárendelve»; és végzését föntartotta.

Ugyanezen időtájt Európa másik szélén, Siciliában II. Márton király a fönnálló concordátumot megsemmisítette, a főpapok kinevezését, áthelyezését és elmozdítását önkényesen kezdte gyakorolni. Aragoniában pedig János király 1392 december 15-én kibocsátott rendeletében a pápai rezervációkat és az azok alapján eszközölt kinevezéseket érvényteleneknek, egyúttal a külföldieket javadalom elnyerésére képteleneknek nyilvánította.⁸⁷⁶

Magyarországban a székesfehérvári országgyűlés, mikor 1387 márczius havában Mária királynő mellé férjét, Zsigmond cseh királyfit társkirályul megválasztotta, a hitlevélben arra kötelezte őt, hogy a «magyarországi egyházi javadalmaknak idegenek részére adományozásáért a pápához nem fog folyamodni, hanem azokat csakis magyaroknak fogja adományozni». Ezzel, az idegeneknek kizárásával, a pápa jogait érintetlenül kívánta hagyni.

Mária és Zsigmond a királyi kegyurasághoz tartozó javadalmak betöltésének eseteiben nemcsak gyakran fordultak bemutatóirataikkal IX. Bonifácshoz, hanem a kegyúri jogokat fölfüggesztő pápai rezervációk előtt is meghajoltak.

Így például, mikor a királyi kegyurasághoz tartozó dömösi prépostság 1389-ben Péter prépostnak erdélyi püspökké kinevezése alkalmából megüresedett, mivel a főpapi székre előmozdítás útján megüresedett javadalmak betöltését a pápa magának tartotta fön, Mária mint folyamodó járult IX. Bonifác elé. Zsigmond is uralkodása első éveiben (1390—1394) sűrűn folyamodott hívei részére kanonoki javadalmakért.

Még inkább kellett a folyamodás határai közé szorítkoznok az érseki és püspöki székek betöltésénél. Az ilyen folyamodásnak pedig maguk sem tulajdonítottak olyan értéket, hogy azzal a pápa rendelkezési szabadságát korlátozhatnák.

A szent-szék az egyházi javadalmak adományozásánál az egyes országok és nemzetiségek határaiban sem látott korlátokat. Mindazáltal a pápák Magyarországon rendelkezési hatalmukat e tekintetben mérséklettel használták. IX. Bonifác uralkodásának tizenöt esztendejéből 436 adománylevél maradt ránk s ezek közül alig húsz szól külföldiek javára.

Csak egyetlenegyről tudjuk, hogy nehézségeket támasztott.

Hartmann Miklós bécsi pap IX. Bonifác uralkodása elején bullát eszközölt ki több javadalomra. Ennek alapján 1394. év első hónapjaiban igényt támasztott egy pozsonyi kanonokságra. Éppen ekkor Pozsonyban időzött Zsigmond, ki a káptalanhoz kemény rendeletet bocsátott. Ebben előadja, hogy a pozsonyi káptalanban, melynek ő a kegyura, ekkorig gyakran nyertek el javadalmakat idegen egyházi férfiak, kik az ország jogszokásaiban és törvényeiben járatlanok lévén, hibákat követnek el és botrányokat támasztanak. Ezért rendeli, hogy ezentúl a pozsonyi káptalanban királyi jóváhagyás és engedély nélkül javadalmakat senki se foglalhasson el, még ha pápa

vagy pápai követ iratát is mutatná föl; az ilyen iratokkal jelentkezőket a király elé kell utasítani, a ki igényeik és érdemeik megvizsgálását magának föntartja. «Tudjátok meg — így hangzanak a záró sorok — hogy ha szilárd elhatározásunkból, az ország zászlósurainak és főrendinek érett megfontolással adott tanácsára kibocsátott jelen rendeletünket megszegni nem rettegtek, titeket, megelőző intés nélkül, jelen iratunk erejénél fogva, javadalmatoktól megfosztunk, sőt más világi büntetésekkel is sújtunk.»

A káptalan engedelmeskedett. De az elutasított Hartmann egyházi büntetések alkalmazásával kísérle meg az ellenszegülést leküzdeni. Pápai ítéletlevélre hivatkozva, a káptalani templomot egyházi tilalom alá vetette. A káptalan a királyhoz fordult, a ki azt az utasítást adta, hogy Hartmannt az igényelt javadalom birtokába semmi esetre se bocsássa. «Akarjuk ugyanis — úgymond — hogy országunk területén bullások, különösen idegenek, javadalmat ne nyerhessenek el.»⁸⁷⁷

Ugyanezen évben Vilmos tudór pápai káplán és adószedő irányában is erélyes rendeletet bocsátott ki. A veszprémi apácák panaszára utasította őt, hogy ezeknek régi kiváltságait tiszteletben tartsa, tőlük adót ne követeljen, és a netán rájuk alkalmazott egyházi büntetéseket vonja vissza.⁸⁷⁸

Mindazáltal a királyi rendeletek nem voltak tervszerű egyházpolitikának öntudatos nyilvánulásai. Zsigmond csakhamar megfeledkezett azokban kifejezett elhatározásáról, sőt a választási hitlevélben elvállalt kötelezettségekről is. Nem tartotta vissza IX. Bonifác pápát attól, hogy idegeneket nevezzen ki magyarországi javadalmakra. Így 1396 április 22-én Vid bibornok váradi kanonokságot, 1397 február 27-én Landulf bibornok Ó-Budán János-lovagrendhez tartozó javadalmat nyert adományul. Sőt Zsigmond maga is közreműködött abban, hogy idegenek előkelő egyházi állásokra emelkedjenek. Kétségkívül az ő ajánlatára helyezte át a pápa a brandenburgi örgrófság területéről származó Maternus veszprémi püspököt az erdélyi székre, és nevezte ki a stiriai Albeni Eberhardot zágrábi püspökké, míg az utóbbinak előmozdításával megüresedett szebeni prépostságra maga Zsigmond mint kegyúr egy lengyel kanonokot mutatott be a pápának.

Mikor 1397-ben az elégtelen magyar urak a koronát László nápolyi királynak, a megölt II. Károly fiának ajánlották föl, Zsigmond az ő megingatott trónját ígéretekkel és kedvezések-

kel iparkodván megszilárdítani, egyházi téren is engedményeket tett a nemzeti közérzésnek igényeinek.

A jelezett év szent Mihály-napjára egybehívott országgyűlés a nemzeti érdekeknek az egyházi téren biztosítására kiterjesztvén figyelmét, fölszólítására a király kötelezte magát, hogy «a külföldről bevándorolt hiveit, Stibor vajdának, Maternus és Eberhard püspököknek kivételével, az országból eltávolítja; jövőben pedig bevándorolt idegeneket sem egyházi, sem világi méltóságokra nem mozdít elő. Ugyanekkor a végzeménybe a következő czikkely iktatott: «Bullások egyházi javadalmat el nem nyerhetnek, kivéve, ha a javadalmat az illetékes kegyúr adományozta.»

Mindazáltal ezen rendelkezések is papiron maradtak. A pápai javadalom-adományozások száma, mely 1389-től 1395-ig 59-ről 11-re csökkent, ismét emelkedni kezdett, és 1401-ben 54-re szökkent föl. Mivel pedig az adományozó bullákért magyarországi egyházi férfiak folyamodtak, föl kell tennünk, hogy az elnyert javadalmak birtokbavételénél akadályokba nem ütköztek.

Csak egyetlen esetet ismerünk, a mikor az 1397. évi czikkely alapján külföldi egyházi férfiú magyarországi javadalmától megfosztatott. A cseh Uski János, a királyi kancellária titkára, erdélyi kanonokságtól fosztatott meg. Ezen tény jogi érvényességét elismerte a pápa, a mit abból következtetünk, hogy ugyanezt az erdélyi kanonokságot egy erdélyi papnak adományozta. Ugyancsak az 1397. évi czikkely alkalmaztatott a Rómában tartózkodó György bosniai püspökre, ki a pápától adományul nyert zalavári apátság birtokbavételében is meggátoltatott. Az apátságba, zalamegyei nemesek pártfogásával, magyar szerzetes helyezettetett be, a kit egyházi büntetések alkalmazásával sem birt György kizavarni, és a király is pártfogásába vett, mert érdekében, az egyházi büntetésektől való fölmentésért folyamodott a pápához.

Hasonlóképen három más egyházi férfiú a javadalmakat, melyeket a pápától adományul nyertek, már mások kezei között találták, a kik a király és a főpapok pártfogásában részesültek. Egyik esetben a győri káptalan tagjai, kik mivel a pápai adománylevelet nem vették tekintetbe, az egyházi átkot vonták magukra, föloldozásért Rómába folyamodván, arra hivatkoztak, hogy Zsigmond határozott parancsára akadályozták meg a pápától kinevezett prépostot a javadalom átvételében.

Azonban ilyen esetekben inkább személyes érdek, mint a tör-

vény tisztelete volt az ellenszegülés rugója. Ezt bizonyítja az a tény, hogy ugyanezen időben több idegen származású egyházi férfiú nyert el és élvezett békésen magyarországi előkelő javadalmakat.

Különösen szláv papoknak kedvez a szerencse. 1400-ban a lengyel Miklós szebeni prépost erdélyi püspökké, a szintén lengyel Péter pap nyitrai püspökké lett. Két lengyelországi püspök egymásután nyeri el a gazdag szegzárdi apátságot, egy harmadik a bélháromkútít. A szebeni prépostságot egymásután két lengyel pap, a zabori apátságot egy cseh pap kapja adományul. Ugyanaz az Uski János, a ki cseh nemzetisége miatt a csekély jövedelmű erdélyi kanonokságtól megfosztatott, három előkelő javadalomhoz jut. Egy német szerzetesnek pedig, Zsigmond kérésére, a pápa az Ágoston-rendhez tartozó javadalmat adományoz.

Az idegen egyházi férfiak fölkarolásában a király példáját magyarországi főpapok sem tartózkodtak követni. Így például az esztergomi érsek egy olmtüzi papnak, kit udvarában tartott, esztergomi kanonokságot adományozott. De a legföltünőbb az az eset, a mikor Erdélyben a fenesi plebániát a pápától magyar pap kapja adományul; ellenben a vidék nemességének támogatásával cseh pap foglalja el. Mindezen ügyekben pápai bullák rendelkeznek.⁸⁷⁹

E szerint a nemzeti érdekek szempontjából mind a király, mind a rendek magatartásában a következetesség hiánya, tétovázás és ingadozás észlelhető.

A javadalomadományozások mellett a pápa más kegyelmi tényekben is részesítette a magyarországi egyházi és világi rendeket.

Kanizsai Jánost, ki 1388-ban az esztergomi érsekségre emeltetett, 1394 tavaszán személyére, az esztergomi érseki tartomány területén a primás és a szent-szék született követe méltóságával s jogai-val ruházta föl. A következő évben ezt a kiváltságot utódaira is kiterjesztette. Ezzel — mint bullájában kiemeli — elismerését az ő kiváló érdemei, jóakarata a király és «különös szeretetét Magyarország irányában» kívánta kitüntetni.

Ebben az időben kezdett szokásba jönni a pápai káplán címének adományozása világi és szerzetes papok részére.

Világi urakat pedig sűrűn részesített kedvezéseiben a pápa oly módon, hogy a kegyuraságukhoz tartozó templomoknak bucsúkat engedett; fölhatalmazást adott, hogy hordozható oltáron bárhol misét végezthessenek, gyóntatójukat szabadon választhassák, fogadalmiktól fölmentette őket.

Zsigmond kérésére 1391 végén az ország összes lakosait azon kiváltságban részesítette, hogy őket egyházi törvényszék hatásköréhez tartozó pörös ügyekben senki sem idézhesse pápai levelek által az ország határain kívül levő bíró elé, kivéve a római pápai udvarhoz, mely — úgymond — «az elnyomottaknak közös menedékhelye». Továbbá a törökök ellen viselt háborúban résztvevő katonák részére ugyanazon bucsúkat biztosította, melyek egykor a szent-föld fölszabadítására vezetett keresztes hadjáratok alkalmával gyakorlatban voltak.

Követet négy ízben küldött Magyarországba. Mindjárt trónra lépte után Marcus János nápolyi kanonokot megbízta, hogy a pápai adószedők számadásait vizsgálja meg. Az 1390-ben hazánkban működő Petrus de Pisis jogtudor és az 1391-ben Magyar- és Csehországba bocsátott Userobi Péter prágai főesperes megbízatásának természetéről nincs tudomásunk. 1394-ben a neopactosi érsek Horvátország, Szlavónia, Dalmácia és Bosznia területére kapott megbízást, hogy katonákat toborozzon és pénzsegélyt gyűjtsön a Siciliát fenyegető ellenpápa leküzdésére.

VII. Kelemen ellenpápának magyarországi vonatkozásairól csak két emlék szól. 1390 végén IX. Bonifác Zsigmond és Mária előterjesztéséből értesül, hogy a magyarországi ciszterci-rendű apátok a franciaországi anyakolostor főapátjával, mivel VII. Kelemenhez ragaszkodik, az érintkezést kerülni óhajtják, minélfogva jogait a savniki apátra ruházza. 1399-ben pedig IX. Bonifác csazmai kanonokságot adományoz egy zágrábi papnak, noha korábban VII. Kelemen pártján állott.⁸⁸⁰

IX. Bonifác állására, melyet Magyarország irányában elfoglalt, uralkodásának egész első évtizedében nem gyakorolt visszahatást az a körülmény, hogy a Zsigmond kormányzatával elégtelen magyar rendek tekintetüket II. Károly fiára, a nápolyi Lászlóra irányozták. Az ő anyjának sikerült ugyan a pápát megengesztelni és fia számára jóakarátát biztosítani; de ez csak a nápolyi birodalomnak francia hatalom alól való felszabadításában érvényesült.

A változott helyzetnek soká elszigetelten álló megnyilatkozása az a pápai bulla, mely az esztergomi érseket utasítja, hogy a mennyiben tudomást szerez magának arról, hogy a szerencsétlenül járt Károly király halála előtt töredelmesen meggyónt, tetemét, mely nem nyugodott megszentelt helyen, a visegrádi szent-benedek-rendű apátság monostorában temettesse el.

Pártatlanságának bebizonyítására alkalma nyílt 1397-ben, mikor Szepesi János zágrábi püspök, László egyik buzgó hive, székéről távozni kényszerült; a pápa nem hallgatta meg a nápolyi király azon kérését, hogy őt a nápolyi érsekségre emelje és egyúttal a zágrábi püspökségben tartsa fön; ellenben Zsigmond előterjesztésére Albeni Eberhardot nevezte ki zágrábi püspökké.⁸⁸¹

Ugyanakkor megnyugodott abban, hogy az általa boszniai püspökké kinevezett Györgyöt, Lászlópárti összeköttetései miatt, Zsigmond király a püspökség birtokába nem bocsátotta be, és más javadalmak adományozásával igyekezett őt kárpótolni.⁸⁸²

Azt, hogy Zsigmond királyt elidegeníteni óvakodjék, a pápának nagy érdekek tanácsolták. Az ő támogatásával számíthatott csak arra, hogy testvérbátyja, Wenczel római király, a német birodalom feje, tőle el nem szakad. Tudomása volt ugyanis arról, hogy a francia királyi udvar megnyerni igyekszik [őt annak a tervnek, a mely szerint az egyházi szakadás megszüntetése végett mind a két pápát lemondásra bírni s az új választásból kizárni kellene.

Wenczel soká vonakodott ezt a javaslatot elfogadni. Azonban 1398 márczius 24-én Rheimsban találkozott VI. Károly francia királylyal s megegyezésre jutott vele.⁸⁸³

A megdöbbenést, melyet ezen esemény hire Rómában előidézett, fokozta az a föltevés, hogy Zsigmond be van avatva bátyja tervébe és csatlakozni fog hozzá kivitelében. Azonban csakhamar megnyugtatta a pápát maga Zsigmond, ki a nyár folyamán egy német prépostot küldött hozzá. Viszont IX. Bonifácz megleghangu levéllel igyekezett őt lekötölezni.

«Kezdetől fogva — írja neki — a te őszinteségednek épsége a mi lelkünk belsejében a szeretet előkelő helyét foglalja el. Most, követed előadásából meggyőződünk a felől, hogy fenséged minket, mint apját, lelkének egész bensőségével tisztel s mindazt, a miről fölteszed, hogy Istennek és az apostoli széknek kedves, napról-napra növekedő buzgalommal véghezvinni igyekezel. Viszont mi az őszinte szeretet karjaival ölelünk magunkhoz, mint az egyház legerősebb bajnokát... s készek vagyunk minden tisztességes óhajtatód atyai jóindulattal teljesíteni!»

Azután közli vele, hogy hó vágya a császári koronát bátyjának fejére tenni. Kéri, bírja rá Wenczelt, hogy jöjjön Rómába s ő is csatlakozzék hozzá; ha pedig bátyja ettől idegenkednék vagy útját halogatná, legalább ő maga. Melegen óhajtja — úgymond — hogy őt

testi szemeivel láthassa s vele előszóval tárgyalhassa a keresztény vallást érdeklő ügyeket.

Zsigmond ezen levél vétele után, a nélkül, hogy arra utalna, bátyjának tanácsolta, hogy ne halaszsa a császárrá koronáztatását, a melylyel a császári méltóságnak családjában való öröklését biztosíthatja; míg ellenkező esetben attól tarthat, hogy azt más uralkodó ragadja magához. Biztosítja őt a felől, hogy a pápa jóindulatot táplál iránta.

Wenczel eközben karácsony ünnepére Boroszlóba meghívta Zsigmondot, a lengyel királyt és több más fejedelmet, hogy velük «az anyaszentegyház ügyeiben s különösen a pápa lemondásának tárgyában» értekezék; a miről a francia királyt is értesítette. De ez az összefövetel Wenczel betegsége miatt nem jött létre.⁸⁸⁴

A következő évben lényeges fordulat állott be. A német választófejedelmek közül négyen (augusztus 20-án) Wenczelt a koronától megfosztván, helyébe Ruprecht pfalzi választófejedelmet választották meg. A pápa, noha Wenczel megbuktatásában része nem volt, mikor Ruprecht állása a birodalomban erősödni kezdett, tárgyalásba bocsátkozott vele és hajlandónak nyilatkozott őt császárrá koronázni.

Másrésről most Wenczel is készülleteket tett, hogy Rómába utazik és a pápától magát megkoronáztatja. Támogatta őt e tekintetben Zsigmond, a ki azonban ugyanakkor bátyja válságos helyzetét kizsákmányolván, tőle Csehország kormányát magához ragadni igyekezett, és vele e miatt viszályba bonyolódván, őt foglyul ejtette.

Ez a magatartása alkalmas volt arra, hogy a Luxemburgi-ház tekintélyét még inkább megingassa. Mikor tehát 1402 márczius elsején Zsigmond király követei Rómában megjelentek, hogy ott a császári koronázás ügyében tárgyaljanak, nem találtak kedvező fogadtatásra. IX. Bonifácز vonakodott őket fogadni, és bizalmas emberei előtt mind küldőjük, mind Wenczel felől éles nyilatkozatokat hallatott.⁸⁸⁵

Kevéssel utóbb a Zsigmond megbuktatására szövetkezett magyar urak küldöttei, kik Nápolyban jártak, hogy Lászlót a magyar trónra meghívják, és Rómában is megjelentek, hol terveikről számot adtak, a pápai udvarnál most már rokonszenvesen fogadtattak. Azok az urak, kik II. Károly megöletésében résztvettek és attól féltek, hogy fia trónrajutása után boszút fog állani rajtuk, a pápa védnöksége alá helyezvén magukat, tőle nyerték azt a biztosítást, hogy László nem fog a megtorlás jogával élni.⁸⁸⁶

Az év őszén Wenczel és Zsigmond még egy kísérletet akartak tenni a szakítás megakadályozására. Készületet tettek, hogy a császári koronázás végett Rómába mennek. Meg is indultak. De útközben Zsigmond értesülvén arról, hogy magyarországi ellenségei nyílt föllépésre készületeket tesznek, lemondott a tervről és Magyarországra sietett.⁸⁸⁷

Ugyanekkor IX. Bonifác is tartózkodás nélkül kezdte meg tevékenységét László érdekében, kinek hiveit egymásután emelte főpapi székekre.

Január 19-én Upor Istvánt a szerémi püspökségről az erdélyire, márczius 9-én a száműzetésben élő György boszniai püspököt a veszprémi püspökségre helyezi át; ápril 8-án pedig Benzis András spalatói érseket, ki hiveivel ellentétben Zsigmondhoz ragaszkodott, elmozdítván, helyébe Aragoniai Pelegrinust nevezte ki. Néhány nappal utóbb a nápolyi királyság egyházai jövedelmének tizedét László részére engedte át «országai visszaszerzésének» költségeire.

Majd junius elsején László érdekében a szent-szék tekintélyének egész súlyát mérlegbe vetette. A bibornokokkal tartott ülésben Acciajoli Angelo bibornokot, László bizalmas tanácsadóját, Magyarországra az apostoli szék teljes hatalommal fölruházott követéül rendelte, a végből, hogy Lászlót «a magyar királyság visszaszerzésében» támogassa.

A kinevezéséről szóló bullában az apostoli széknak az összes keresztény országokra kiterjeszkedő kötelességeit fejtegetvén, — kiemeli, hogy «ezidőszerint különösen a nemes Magyarország szükségei» vonják magukra figyelmét, minélfogva nappal és éjjel azon elmélkedett, hogy az ország javáról ezen szükségei közepett, különösen pedig László sicíliai királynak Magyarország és hozzátartozó részei, úgyszintén mindennemű jogai visszaszerzésében nyújtandó segílyvel, gondoskodjék.

Mivel pedig a gonosz szellem Magyarorszáiban zavarokat és botrányokat támasztott, melyek között a királyi trón és az ország kormánya lealáztatott, az egyháziak és világiak javai elpusztultak, sokan életükkel veszítették; mindezen bajok orvoslására személyesen óhajtana közreműködni; ez azonban nem lévén lehetséges, ezt a föladatot a követre bízta. Hatáskörét Magyarország, továbbá Szlavónia, Dalmácia, Horvát-, Rác-, Bosnyák-, Oláh- és Bolgárország területére terjeszti ki. Megbízta, hogy az egyháziakkal és világiakkal tárgyaljon azokról, a mik Isten és az apostoli szék tisz-

teletére, az egyházi rendeletek megtartására, az egyház szabadságának megóvására, az országnak László király által való megszerzésére, úgy szintén virágzó állapotba visszahelyezésére, a béke helyreállítására, a szegények istápolására, a lakosok lelki javára és testi jólétére vonatkoznak. E végből a legátus de latere összes kiváltságaival és jogaival ruházta föl.

Egy másik bulla legátusi joghatóságát kiterjeszti Lengyel- és Csehországra is, a mennyiben szükségesnek látná, hogy ott megjelenjék.

A pápa Zsigmond királyról egy szóval sem tesz említést és hallgatással mellőzi a magyarországi rendek állásfoglalását. Lászlót sem címezi még Magyarország királyának és csak trónkövetelőnek tekinti őt, a nélkül, hogy jelezné, hogy jogigényeit mire alapítja. A legátust általánosságban megbízza ugyan, hogy Lászlót támogassa; de nem jogosítja föl arra, hogy azok ellen, kik Lászlót «az ország megszerzésében» akadályozzák, egyházi büntetéseket alkalmazzon.

Egyébiránt őt ötvenhárom bullában különféle egyházi vonatkozású jogokkal ruházta föl, melyek politikai földadatainak megoldását is megkönnyíthették. E célra irányult az a megbízatása is, hogy Albeni Eberhard zágrábi püspököt mozdítsa el és székére László hívét, Szepesi Jánost helyezze vissza, a kalocsai érsekségre Krizogon trauí püspököt mozdítsa elő, a trauí püspökséget pedig belátása szerint töltsse be. Ellátásáról az ország egyházi javadalmaira adó kivetésével kellett gondoskodnia; napidíja 33 1/3 arany forintban állapított meg.⁸⁸⁸

A legátus László kíséretében indult útnak július 17-én és két nappal utóbb Zarában partra szállott, hol az esztergomi érsek, számos főpaptól és világi úrtól környezve fogadta őket, néhány nappal utóbb pedig Lászlót Magyarország királyává koronázta.

Azonban ezalatt Zsigmond csekély számú, de erélyes hivei jelentékeny haderőt tudtak egybegyűjteni, megostromolták Esztergom várát és több győzedelmet vívtak ki az ellenpárt fölött; míg László tétlenül vesztegelt Zarában és október 8-án követeket küldött Bonifác pápához, hogy tanácsát és segítségét kérjék ki; de be sem várván a választ, néhány héttel később a legátus kíséretében visszavért Nápolyba.⁸⁸⁹

IX. Bonifác pápa ezen állásfoglalásának súlyos következményei voltak.

Zsigmond lelkében heves gyűlölet fogamzott meg, a melyet bizonyára hathatósan táplált az a két főpap, kik közül az egyiket, a spalatói érseket, a pápa székétől tényleg megfosztott, míg a másikat, a zágrábi püspököt, egyházi büntetésekkel igyekezett széke elhagyására kényszeríteni. Az utóbbi, Albeni Eberhard, a főkancellári tisztet viselte és a király legbizalmasabb tanácsosa volt.

A legátus nagy erélylyel látott volt hozzá megbízatásának teljesítéséhez. Sűrűn használta az egyház fegyvereit. Szeptember elsején kelt ítéletlevelében egyházi átokkal sujtotta azokat, kik a László pártjához tartozó esztergomi érsek és káptalan birtokait elfoglalták és földúlták.⁸⁹⁰ Egyházi büntetések alkalmazásával igyekezett fogatosítani Albeni Eberhard zágrábi püspök elmozdítását is. Azonban föllépése hatástalan maradt.

Eberhard hét évvel utóbb IX. Bonifác utódához intézett előterjesztésében maga mondja el, hogy ő a pápai követnek László érdekében tett rendelkezéseit, mivel ezek nemcsak a maga személyére, hanem a királyra és az országra nézve is sérelmesek voltak, semmibe sem vette, sőt lenézte és megvetette; annak daczára tehát, hogy az egyházi átkot vonta magára, meg nem szűnt az isteni tiszteletet végezni, a zágrábi egyházat kormányozni és jövedelmeit élvezni; sőt ezenfölül testvéreit, rokonait és szolgálait fegyveres ellenállásra ösztönözte.⁸⁹¹

HARMADIK FEJEZET.

Zsigmond fölmondja az engedelmességet IX. Bonifácznak. — Ez ügyben kibocsátott rendeletei. — IX. Bonifác magatartása. — A helyzet VII. Inczé alatt. — A magyarországi főpapi székek betöltése. — XII. Gergely viszonya Zsigmondhoz. — A pártütő bibornokok tárgyalásai a királylyal. — V. Sándor pápa. (1403—1410.)

ZSIGMOND király, mihelyt hírért vette, hogy vetélytársa, pápai követ kíséretében a dalmát partokon kikötött, IX. Bonifác pápának az engedelmességet fölmondotta.

De azért egyáltalán nem volt szándéka, hogy meghódoljon az ellenpápának: XIII. Benedeknek, kit VII. Kelemen halála után, 1394-ben a pártjához tartozó bibornokok megválasztottak és a francziák meg spanyolok fölkaroltak.⁸⁹²

Terve az volt, hogy ideiglenesen, míg IX. Bonifácczal kibékül vagy helyébe új pápa választatik, a római szent-szék joghatósága alól országait elvonja és az egyházi ügyek független intézését állapítja meg.

Ez az eset nem most először s nem is utólszor fordult elő. Öt évvel korábban Franciaország elpártolt XIII. Benedektől, a nélkül, hogy meghódolt volna IX. Bonifácznak. Később, 1409-ben, Wenczel római király, a cseh korona tartományai részéről, XII. Gergelynek fölmondotta az engedelmességet, a nélkül, hogy XIII. Benedekhez csatlakozott volna. Majd mikor 1439-ben a bázeli zsinat IV. Eugent letette és V. Felixet választotta meg, több állam egyiket sem ismerte el, hanem a «neutralitás» álláspontjára helyezkedett.

Zsigmond Pozsonyban 1403 augusztus 9-én kelt iratában közölte elhatározását Magyar- és Csehország rendivel. Előadván azon sérelmeket, melyeket korábban bátyja, a római király és most ő IX. Bonifáctól szenvedett, elrendeli, hogy ezentúl alattvalói a pápai kamarának díjakat, adókat, illetményeket ne fizessenek; a pápától vagy követeitől származó iratokat el ne fogadjanak.

Kijelenti, hogy azok, kik ezentúl pápai iratokat kieszközölnek, elfogadnak, kihirdetnek: szabadságuk, javaik és javadalmaik elvesztésével fognak bűnhődni.⁸⁹³

Ezen rendelet a római pápával való összeköttetésnek csak ideiglenes megszakítására czélozván, IX. Bonifác pápaságának törvényességét és a pápai joghatóság elvét érintetlenül hagyta.

Föltűnő, hogy azok, a kik kibocsátására befolyást gyakoroltak, az egyház feje és szervezete ellen intézett merénylet következményeitől nem féltek. Jól ismerték az országban uralkodó közszellemet, mikor arra számítottak, hogy IX. Bonifáczczal szakítva, sem László helyzetét kedvezőbbé, sem Zsigmondét kedvezőtlenebbé nem alakítják.

Csakugyan, a királyi rendelet nem tartotta vissza a László pártján álló főpapok nagy részét attól, hogy Zsigmondnak meghódoljanak. A legelső Kanizsai János volt, kinek nagy megaláztatás és súlyos áldozat árán kellett a királyi kegyelmet megvásárolnia. A győri, váradi, pécsi, erdélyi püspökök követték a példát. A káptalanok, a monostorok, a lelkeszkedő papság az egész országban — Dalmácia kivételével — visszatértek Zsigmond hűségére.

A magyarországi klérus magaviseletét, noha abban az érdekek erejének és a jellemek gyöngeségének nagy része lehetett, az a magatartás magyarázza meg, a mit László kudarcza után IX. Bonifác követett. A kettészakadt egyház válságos helyzetére való tekintettel, ignorálta Zsigmond hadüzenetét. Nem élt a visszatörítés fegyvereivel, a miket háromszáz év előtt elődei igénybe vettek volna. Nem helyezte egyházi tilalom alá az országot, nem sujtotta a királyt egyházi büntetésekkel.⁸⁹⁴

Ezzel azonban nem fegyverezte le Zsigmondot, inkább fölbátorította, hogy azon az úton, a melyre lépett, tovább haladjon.

Az 1403 augusztus 9-ki rendelet a pápa joghatóságát fölfüggesztvén, a köréhez tartozó ügyek elintézésének módját nem szabályozta.

E tekintetben legsürgősebbnek látszott a javadalom-adományozás ügyét rendezni.

Zsigmond az általa teremtetett új helyzetnek előnyeit maga óhajtotta élvezni. Idegen származású egyházi és világi tanácsosait természetszerűen az a gondolat vezérelhette, hogy a király fogadtékos tekintélyét szilárdítsák, hatalmát gyarapítsák, jövedelmeit szaporítsák. Mind a három irányban lényeges eredményt várhattak a

királyi kegyúri jog kiterjesztésétől. Néhány évvel később Zsigmond világosan kifejezte azt a fölfogását, hogy uralma állandóságának és szilárdságának föltétele, hatalmi érdekeinek követelése az, hogy az egyházi férfiak lehetőleg függjenek tőle, és ezért a javadalmak adományozásának joga az ő kezeiben összpontosuljon.⁸⁹⁵

Ezen szándék megvalósítására a szakadás a legkedvezőbb alkalmat nyújtotta.

A mélyreható reform jogereje az ország rendjeinek hozzájárulását föltételezván, Zsigmond az ügyet az 1404 ápril végén tartott országgyűlés elé terjesztette, és beleegyezésével nagyjelentőségű rendeletet bocsátott ki.

Bevezetésében szól a panaszokról, a miket egyházi és világi alattvalói gyakran emeltek előtte a «bullásoktól» szenvedett nyomorítások, károk, sérelmek, egyházi büntetések és külföldi bírák elé megidéztetések miatt, a mely zaklatások következtében javaikat, szabadságukat és jogaikat végső veszedelem fenyegeti. A közelmúlt zavaros időkben ő maga is tapasztalta, hogy bullások és mások, az apostoli szék tekintélyének örve alatt, veszélyes bonyodalmakat támasztottak, őt a királyi méltóságtól megfosztani és a koronát másra szállítani iparkodtak. Ezt tovább nem tűrheti. Nem is illő, hogy annak (a pápának) engedelmeskedjék, a ki őt «álnok fondorlatokkal, rejtett cselvetésekkel és nyílt sérelmekkel bántalmazza, egyszersmind alattvalóinak békéjét földúlja.»

Ennek következtében «az összes főpapokkal, zászlósokkal, főrendekkel, nemesekkel és a magyar korona területének közönségével tartott tanácskozás után, az ő kérelmökre, a már korábban megállapított rendelkezéseket, a szent korona tekintélyével és a királyi hatalom teljességével, újból kihirdeti és szentesíti». Megállapítja, hogy az összes egyházi javadalmakat, bármilyen természetűek és értékűek lehetnek, a melyeket egykor a pápák, a pápai követek és a főpapok adományoztak, ezentúl sem az apostoli széknek, sem bárki másnak hatalmából, hanem csak a király hatalmából és az ő hozzájárulásával lehet elnyerni, a lefolyt országos zavarok idején másnak hatalmából adományozott javadalmakat az adományosok szintén csak a királyi hozzájárulás utólagos kieszközlésével tarthatják meg. Ennélfogva a főpapok, egyéb egyházi férfiak és a világi rendek, kik kegyuri jog alapján a választás vagy bemutatás gyakorlására vannak följogosítva, ezentúl semmiféle javadalommal nem rendelkezhetnek, mert a király minden javadalmat a

maga rendelkezésének és adományozásának tart fönn. Továbbá az ítéletleveleket, melyeket a pápa, a bibornokok, a szent-szék követői, bírái vagy egyéb tisztviselői kibocsátanak, érvényteleneknek nyilvánítja; azokat, a kik ilyeneket különös királyi engedély nélkül elfogadnák, kihirdetnek, végrehajtanak, javadalom-, jószág- és fővesztéssel fogja büntetni.⁸⁹⁶

Ez a rendelet lényegesen eltér azon intézkedésektől, melyek a szent-szék hatalmi törekvései ellen intézett támadások következtében, vagy az engedelmisség fölmondása eseteiben, egyebütt állapították meg. A helyett, hogy a régi kánon-jogi helyzetet visszaállítaná, a koronára ruházza át nemcsak a szent-szék joghatóságát, hanem ezenfelül a főpapok, egyházi testületek és világi kegyurak jogait a javadalom-adományozás körében. Mindazáltal intézkedése a beállott szakadás következménye lévén, csak annak tartamára szabályozta a jogviszonyokat; ideiglenes természete — a mit szövege is minden kétségen felül áll.⁸⁹⁷

Ezt hirdeti abban a levélben is, a mit a IX. Bonifác pártjához tartozó bibornokok testületéhez intézett.

«Hódolatunkat és igaz hűségünket — írja ebben — a melyet a római egyház iránt házuk mindenkor tanúsított, az egész világ ismeri. Tisztelendőségek is jól tudja, hogy dicsőült apánk, a szerencsétlen szakadás kezdetétől fogva mindig VI. Orbán részén állott és engedelmisségében haláláig megmaradt. Nem kételkedünk, hogy ha mostanáig élne, a kereszténység már a szakadás megszüntének örvendhetne. Mi szintén, apánk nyomdokain haladva, mostanáig a köteles engedelmisséget megtartottuk, előbb a nevezett Orbánnak, azután utódjának Bonifácznak, a római egyház jelenlegi fejének. Sohasem hajoltunk a fejedelmek és királyok szavára, kik minket a másik párthoz nagy ígéretekkel csábítottak. Köztudomású továbbá, hogy a mióta ezen ország koronáját elnyertük, a hitetlen pogányokkal és a római egyház szakadár ellenségeivel folytonosan háborúskodtunk, személyünket veszélyeknek szüntelenül kitettük, fáradságot és költséget nem kiméltünk; más keresztény népek segítségét is kieszközlöttük, s a hívők megszámlálhatatlan sokasága esett el a kereszténység védelmében pogány fegyverek alatt. Mennyi magyar vér hullott el koronázásunk óta a mai napig, mennyi kegyetlen háborút viseltünk, mennyi kárt szenvedett ezen ország, a kereszténységnek kelet felől védő pajzsa, el nem beszélhetjük. És mind-ezen jótéteményekért mi volt jutalmunk? Hallgatunk a sérelmekről,

a mikkel bátyánkat illették, mikor a római koronától megfosztatott. Csak a mi sérelmeinkről szólok.

«A római pápa éjjel-nappal azon látszik törni fejét, hogy módot találjon minket ezen országból kidobni. Vesztünkre törve, annyi bajt és botrányt idézett elő, annyi hallatlan merénylet követtetett el, hogy hallani is iszonyú. Húszezernél több embert emésztett föl vas, tűz és éhség. Hihetetlen, hogy mennyi templom égett el, mennyi monostort pusztítottak el, mennyi kolostort dúltak föl, mennyi kórházat romboltak le. Elmellőzzük a falvak leégését, a szegények kifosztását, az özvegyek és árvák kárát, szüzek és asszonyok megfertőztetését; mindezen bűntényeknek nincs száma. De a legnagyobb hátrálynak azt kell tekinteni, hogy ha a pápa nem támasztotta volna országunkban ezt a zavart, könnyű lett volna a tengerentúli részeket kiszabadítani a törökök rabságából, most, mikor őket a tatárok zaklatják. Ezek a zavarok, lelkünk nagy fájdalmára, elvontak minket ettől a dicséretes földadattól. Ha az isteni irgalmasság nem segítette volna meg a kereszténységet, ez az ország valószínűleg már egészen a pogányok rabságába jutott volna.

«Nem tudjuk elgondolni, mit követtünk el ő szentsége ellen, a ki mind ilyen halálos gyűlöletet táplál ellenünk? Mint előde, a dicső emlékü Orbán, maga Bonifác is mostanáig «legkedveltebb fiának» és Magyarország igaz királyának nevezett minket leveleiben. Mikép történt az a hirtelen változás, hogy az atyából üldöző lett? Ha mi mint fiú valamiképen vétettünk az apa ellen, az ő kötelessége lett volna, hogy mint jó apa előbb jóakaró szavakkal, üdvös intelmekkel korholjon meg. Ezt nem tette; ellenkezőleg, jó szavakat adva, titkon tárgyalásokat folytatott romlásunkra. Előbb főpapjainkat és zászlóseinket buzdította, hogy tőlünk elszakadjanak és hűtelenül föllázadjanak. Azután néhai Durazzói Károly fiát, Lászlót rábírta, hogy országunkat megtámadja s mint örökségét követelje. Végre legátust küldött, ki alattvalóinkat a hűség kötelezettsége alól föloldja és ellenünk támadásra készítse. Méltó eljárás ez jó apához? Illik-e a jó pásztorhoz, hogy fiai közt háború magvait hintse, juhait közt ragályos nyavalyát terjeszsen?

«Mindezeket, főtisztelendő atyáim, komolyan fontolóra véve, s tapasztalva, hogy a pápa romlásunkra tör, országunkban a belviszályt titkon táplálja; nehogy országunkat jövőben újból olyan bajok érjék, a milyeneket az ő eszközzésére ezen zavarteljes időkben szenvedtünk; a jövőendő bajokat és botrányokat elhárítandók: zászlós-

uraink és főrendeink tanácsára elhatároztuk, hogy az ország rendei közül senki se merészeljen a római curiát fölkeresni, vagy onnan országunkba jönni, míg a szenvedett bajokért elégtételt nyerünk.»

Sajnos, a levélnek az az egyetlen példánya, a mely fönmaradt, csonka.⁸⁹⁸ De czélzata és értelme világos.

Zsigmond nem késett élni a hatalommal, melyet rendeletében igénybe vett. Nieheimi Detre, ki vele személyes összeköttetésben állott, följegyzi, hogy «a magyar király, miután IX. Bonifácznak az engedelmességet fölmondotta, a püspökségeket, monostorokat és egyéb egyházi javadalmakat azoknak adományozta, a kiknek akarta». IX. Bonifác egyik utóda 1410-ben szintén kiemeli, hogy a szakadás idejében Magyarországon, számos egyházi és világi javadalom, királyi iratok alapján, kánoni adományozás nélkül töltetett be».

Legelsőben azzal a ténnyel gyakorolta Zsigmond a rendelkezés jogát, hogy mindazon érseki és püspöki székeket, melyeknek főpapjai a fölajánlott amnisztiát ki nem eszközölték, megüresedetteknek tekintette. Az 1404-ik év folyamán ünnepélyes formában kiállított királyi oklevelek záradékaiban, az egyházi méltóságok sorozatában, nem kevesebb mint tizenhárom főpapi székről jeleztetik, hogy üresedésben vannak; és pedig öt a szorosán vett Magyarország területén (a kalocsai érsekség, az egri, szerémi, váci és veszprémi püspökségek), a többi Dalmáciában. Ezeknek a főpapi székeknek javadalmait, a mennyiben hatalmi körébe tartoztak, lefoglalta a király, és világi kormányzók kezelésére bízta. A főpapi székek betöltése iránt nem intézkedett; mert a száműzött főpapok előtt a visszatérés lehetőségét nyitva akarta hagyni.

Mindazáltal Zsigmond királynak nem sikerült a magyarországi egyház és a szent-szék között a kapcsolatot teljesen fölbonítani. Találkoztak egyházi férfiak, kik részint meggyőződésük szilárdságában, részint érdekeik sugallatára a pápához folyamodtak. Bizonyára azt a reménységet táplálták, hogy a kibékülés soká nem késheik, és a pápai rendelkezések érvényessége utólag el fog ismertetni.

IX. Bonifác az 1403-ik év őszétől 1404 október 1-ig, halála napjáig, huszonhat magyarországi folyamodványt intézett el kedvezően. Egy zágrábmegyei apátságot, egy kalocsai és egy pécsi kanoinkságot, két zágrábmegyei plébániát adományozott. Egy zágrábmegyei plébános és egy győri oltár-javadalmas részére új adománylevelet állított ki, mert az előbbi adományozás érvényessége iránt kétség merült föl. Egy csanádmegyei papot közjegyzővé nevezett

ki. Egy szepesi papot a residentia-kötelezettségtől mentett föl. A pécsi püspök és a Pálos-rend között létesült egyességet megerősítette. A mogyoródi apátság és a garicsi zárda javára megerősítő bullákat állított ki. Tizenhárom egyházi és világi egyént különböző kegyekben részesített.⁸⁹⁹

Ezen egy esztendő lefolyása alatt a törvényes állapot helyreállítására kísérletet egyik részről sem tettek.

IX. Bonifác halála után, 1404 novemberben megválasztott utóda, VII. Incze pápa utánozta elődjének eljárását. Zsigmond rendeleteit ignorálta. Kezdetől fogva úgy tett, mintha Magyarországon a helyzet egészen szabályszerű volna. Koronázása napján egy bullát, hat nappal utóbb egy másikat állított ki, melyekben IX. Bonifácnak magyarországi javadalmak adományozása tárgyában tett intézkedéseit megerősíti. Az első folyamodás Magyarországból még az 1404. év vége előtt érkezett hozzá Blagai István zágrábi kanonoktól, a tapolczai apátság adományozásáért.

A következő (1405) év első három hónapjában a pápa magyarországi papoknak, az ő kérvényeik alapján, veszprémi, csanádi és váci kanonokságokat adományozott; egy előkelő olaszt aurániai perjellé nevezett ki. Ugyanakkor a pozsonyi káptalan vádat emelvén a szent-szék előtt egy prágai pap ellen, ki bizonyos pénzkövetelés behajtása érdekében, hamisított bulla alapján, egyházi büntetéseket alkalmazott: a pápa a váci püspököt utasította, hogy a prágai papot mint foglyot Rómába küldje és a káptalant oldozza föl.

Mindez azt bizonyítja, hogy a magyarországi papság VII. Inczét törvényes pápának azonnal elismerte és vele, az 1404 április 6-iki rendelettel nyíltan szembeszállván, összeköttetésbe lépett.

Másrészről Zsigmond király éppen akkor, VII. Incze uralkodásának első hónapjaiban határozta el magát arra, hogy a halálozás által megüresedett két püspökséget maga betölti. Csanádi püspökké Dózsa szent-ferenczrendű szerzetest, nyitrai püspökké a csehországi Hinkó zobori apátot nevezte ki, és őket egyúttal a káptalanok által is megválasztatta.

Az egyház törvényei értelmében, a megválasztott főpap, még ha a választás egészen szabályszerűen ment is véghez, mielőtt a pápai megerősítést elnyerte és a pápai biztos kezeibe a hűségi esküt letette, magát püspökké föl nem szenteltethette, az egyházi megye kormányzását át nem vehette, a javadalom birtokába nem léphetett.

Zsigmond a tőle kinevezett főpapokat okleveleiben «választott» püspököknek címezvén, ezzel tényleg elismerte, hogy noha az uralkodó pápával a kapcsolatot megszakította, a szakadást állandóvá tenni nem szándékozott és a pápai megerősítést a püspöki joghatóság törvényes gyakorlásának föltételéül elismerni nem szünt meg. Az a tény pedig, hogy ez a két választott püspök éveken át magát föl nem szenteltette, azt bizonyítja, hogy az esztergomi érsek és a többi fölszentelt püspökök a szent-szék jogait a szakadás idején tiszteletben tartották. Mindazáltal a választott püspökök a kánonok rendelkezésein annyiban mégis túltették magukat, hogy a javadalom birtokába beléptek, sőt az egyházi joghatóság bizonyos tényeit végezték: kanonoki javadalmakat adományoztak, a királytól bemutatott kanonokokat beigtatták.⁹⁰⁰

Ezalatt VII. Incze pápa alighogy szent Péter székét elfoglalta, nem mulasztotta el igyekezeteit oda irányozni, hogy az egyházi szakadást megszüntesse és az egyház egységét helyreállítsa. Ez irányban már 1404 végén leveleket intézett több keresztény fejedelemhez, kiket a következő év november 1-én Rómában tartandó nagy értekezletre hívott meg.

A következő (1405) év tavaszán ilyen meghívó iratot Zsigmondhoz is intézett, a mivel kitüntette, hogy őt a történetek daczára az egyház hű fiának tekintí. Arra kérte föl, hogy személyesen jelenjék meg, vagy megbízottja által képviseltesse magát. A király nem vonakodott a meghívást követni, és arra határozta el magát, hogy unokatestvére, Jobst morvaországi örgróf által képviselteti magát. Ezen elhatározásáról július elején útnak indított követei által értesítette a velencei köztársaságot, melyet fölszólított, hogy szintén küldjön Rómába követeket.⁹⁰¹

A pápa, a mikor erről értesült, augusztus 24-ikén bullát állított ki, melyben «legkedveltebb fiát», Zsigmond királyt abban a kedvezésben részesíti, hogy őt tetszés szerint választandó gyóntató föloldozhassa mindennemű bűnétől, még olyanoktól is, a melyektől a föloldozás a pápának van föntartva, egyúttal fölmenthesse az egyházi büntetésektől is, melyeket magára vont. Ezzel megadta neki az amnisziát mindazért, amit az egyház feje és törvényei ellen véghezvitt; egyúttal lehetővé tette, hogy vele most már tárgyalásokat folytathasson, megállapodásra juthasson. Bölcs mérsékletében megelégedett azzal, hogy a király kiengesztelődése az egyházzal a gyóntató-szék magányában, minden föltűnés mellőzésével történhessék;

nem követelte, hogy a király megalázásával járó külső formalitások kíséretében szentesíttessék.

Ezalatt a pápa gondosan tartózkodott minden olyan lépéstől, melylyel Zsigmondot maga ellen ingerelhetné. Azért a mikor László király, magát Magyarország törvényes uralkodójának tekintvén, s kegyúri jogait gyakorolni kívánván, előterjesztést tett neki, hogy az ő hiveit (Pál és István főespereseket) nevezze ki a Zsigmondtól már betöltött csanádi és nyitrai püspökségekre, ezen kívánatát, ismételt sürgetései daczára, nem teljesítette.

A tervezett római értekezlet nem jött létre. Mindazáltal a pápa ezentúl még nagyobb előzékenységet tanúsított Zsigmond iránt. 1406 nyarán Wolawiai Miklós boroszlói prépostot küldötte hozzá, s az egy év előtt részére nyújtott fölmentési kedvezményt kiterjesztette mindazokra, kik a királyi rendeletek végrehajtásával, vagy azoknak engedelmeskedve egyházi büntetéseket vontak magukra.⁹⁰²

Azonban a javadalom-adományozások ügyében a bonyolult helyzetet nem tudta a kibontakozás elé vinni. 1406 márczius 22-én a leleszi prépostságot Zsigmond király egyik alkanczellárjának adományozván, a bullában kiemeli, hogy «Krisztusban legkedveltebb fia ... Zsigmond király ... alázatos folyamodását» hallgatta meg. Ellenben Zsigmond hozzájárulása nélkül mozdította el László knini püspököt, kinek helyébe Miklós knini olvasó-kanonokot nevezte ki, a korbáviai püspökségre pedig Blágai Istvánt emelte; azonban Zsigmond ezeket el nem ismerte.⁹⁰³

VII. Incze halála (1406 november 6.) után utódja Corario Angelus bibornok XII. Gergely lett, kinek megválasztásában Alsáni Bálint, a magyar bibornok is részt vett.⁹⁰⁴

Alatta nem változott a helyzet. Majd egyetértőleg működnek a pápa és a király, majd külön rendelkeznek és az egyiknek tényeit nem ismeri el jogosok gyanánt a másik.

A pápa Zsigmond folyamodására egyik titkárának pécsi kano-nokságot, egyik alkanczellárjának testvére részére prágai és ol-mü-czi javadalmakat adományozott. Azok között, kiket javadalmaik birtoká-ban megerősített, kettővel találkozunk, kiknek kérvényét a király támogatta.

Ellenben szerémi püspökké Farkas Pált a boszniai egyházmegye papját, korbáviai püspökké San-Geminianói Geminianust nevezvén ki: Zsigmond egyiket sem ismerte el; a korbáviai, knini és szerémi püspökségeket megüresedetteknek tekintette. A király ekkor több

főpapi széket maga töltött be (1407—1409). Miklóst kalocsai érsekké, Albeni Jánost veszprémi, Fülöp szerzetest váczai, Scolari Andrást zágrábi, Szántai Benedeket bosniai, Tamás szerzetest zengi püspökké nevezte ki. Albeni Jánost Veszprémből Pécsre, Albeni Eberhardot Zágrábból Váradra, Scolari Andrást Váradról Zágrábra tette át; majd ismét Albeni Eberhardot Váradról Zágrábra és Scolari Andrást Zágrábból Váradra helyezte vissza. Ezek VII. Inczétől a megerősítést nem nyerték el.

Sőt találkozott káptalan is, így például a veszprémi, mely a kinevezett főpapot törvényes püspököknek nem ismerte el. Hogy az ország egyházi és világi közvéleménye a király önkényes eljárását nem kísérte rokonszenvvel, erre nézve az egri püspökség ügye érdekes bizonyítékot szolgáltat.

Eger püspöki széke a László pártjához állhatatosan ragaszkodó Ludányi Tamás száműzetése és bujdosása következtében 1403 végétől tényleg üresedésben volt. Négy év multával (1407 július 6-ikán) «az egri egyházmegye káptalana, papsága és világi hivei» a pápához folyamodást intéztek. Leírják az egyházmegye szomorú állapotát, a mit püspökének lázadása és elbujdosása vont maga után. Ezért fölkérlik a pápát, hogy Tamást mozdítsa el, vagy más püspökségre helyezze át, az egri egyházmegyének pedig alkalmas főpásztort adjon. «Alázatosan és áhítatosan esedezünk — így végzik — hogy, ha szentségednek tetszik, állítsa az egri egyház kormányának élére Stiboriczi Stibor plocki kanonokot, a kinek érdekében a király úrhoz is alázatos folyamodást bocsátottunk, a végből, hogy ezen ügyben ő is szentséged füleit ostromolja.»

E szerint a folyamodók a király által száműzött és székétől megfosztott Ludányit az egri egyház törvényes főpapijának tekintik, és elmozdítására csak a pápát ismerik el jogosítottnak.

A pápa nem hallgatta meg a folyamodókat; hanem olyképen rendelkezett, hogy az egri egyházmegye kormányzásával apostoli helynököt bízott meg, De Benzis András spalatói érsek személyében.⁹⁰⁵

XII. Gergely megválasztatása alkalmával azt a kötelezettséget vállalta el, hogy az egyházi szakadás megszüntetése érdekében tárgyalásokba fog bocsátkozni ellenfelével, s ha ez kész lemondani, ő is visszalép a pápai méltóságról, melyet azután a két párt egyetértőleg új pápával tölt be. Ezt Zsigmondnak Arrigoni Jakab lodi püspök által (1407 tavaszán) tudomására hozta.

Ugyanakkor követeket küldött Avignonba XIII. Benedek pápához, hogy vele a személyes találkozás helyét megállapítsák. Amazok e tekintetben elejtve a küldőjük által kijelölt olaszországi városokat, elfogadták az ellenpápától javaslatba hozott Savonát.

Zsigmond erről értesülve, nem helyeselte ezt a tervet, melynek megghiúsítására oly nagy fontosságot helyezett, hogy e végből Alsani Bálint bibornokot és De Benzis András spalatói érseket küldötte a pápához. Ezek útközben, július második felében, megjelentek a velencei senatus előtt, melyet fölkértek, hogy előterjesztésük támogatása végett szintén küldjön követeket Rómába. A signoria azzal a nyilatkozattal nyugtatta meg őket, hogy már korábban ismételten szólalt föl a pápánál a savonai találkozás ellen, mivel ez a város a pápának és kíséretének nem nyújt elegendő biztonságot, és nem is alkalmas arra, hogy «egy új pápa törvényes, békés, egyértelmű választásának» színhelye legyen.

A magyar követek, ajánlólevéllel ellátva, folytatták útjukat.⁹⁰⁶

A pápa már előbb kijelentette, hogy Savonába menni nem hajlandó; de egyúttal, hogy a találkozásra való készséget bebizonyítsa, augusztus 9-ikén Rómából elutazott. Utközben találták őt a magyar követek, elkísérték Sienába, hol hosszabb ideig tartózkodtak. Itt egyebek között bullát eszközöltek ki, mely a török ellen keresztes hadjárat hirdetését rendeli el, és azoknak, kik abban részt vesznek, bucsút enged.⁹⁰⁷

Általok fölbátorítva, küldte a pápa október második felében Pisciai Henriket és Gvaldoi Antalt Magyarországba pénzsegély (subsidiium caritativum) kieszközlése végett.⁹⁰⁸ A következő év utolsó napjaiban pedig De Torso Jakab bibornokot indította útnak Zsigmondhoz, kétségkívül azért, hogy ez az egyházzsakadás ügyében vele értekezzék.⁹⁰⁹

Az ő előterjesztése kapcsán intézte a király a következő levelet XII. Gergelyhez:

«A mikor az én saját és őseim hódolatát, őszinte hűségét a római szentegyház és elődeitek irányában, úgyszintén az örök emlékezetre méltó tetteket, melyeket véghezvittünk, lelkem elé állítom; ellenben mind a fenséges testvérem a római és csehországi királyon, mind rajtam IX. Bonifácztól elkövetett sérelmeket álmélkodva megfontolom: csak szentségednek igazságossága óv meg attól, hogy kétségbeessem. Fölteszem ugyanis, hogy szentséged, ha az Úr nyájának gondos pásztora, és az egyház iránti hűségnek méltó

jutalmazója akar lenni, tekintetbe fogja venni azt, hogy milyen érdemeket szereztek a római egyház körül a mi őseink és milyen sérelmeket szenvedtünk mi. Miféle bűnnel érdemelte meg testvérem, hogy a Bajor Ruprecht ő elébe tétessék? Azzal talán, hogy egykor Bajor Frigyes, a római egyház hitetlen ádáz ellensége, szentemlékű III. Sándort megverte és ostrom alá vette? Ellenben nem a mi dicső apánk volt-e az, a ki a szentemlékű V. Orbán pápa segítségére hatalmas sereget küldött Olaszországba? Nem ő vitte-e ki azt, hogy a szakadás közepett egész Magyarország, királyával együtt, egész Németország, fejedelmeivel és városaival, VI. Orbán pápának mint igazi római pápának meghódolt? Én sem érdemeltem meg, hogy László én elém tétessék és vele ellenem pápai követ küldessék. Bizonyára nem az én apám volt az a Károly (nápolyi király), ki VI. Orbánt, noha tőle nyerte el a koronát, háladatlanul a lucerai várban ostrom alá vette. Nem is én vagyok az, ki VII. Incze idejében a római polgárokat megvásárolta, a minek következménye a pápa elűzetése volt. Nem akarok szólni azokról, a miket László szentséged ellen követett el, hogy miképen vívta meg a város falait és ellenség módjára szentségtörőn benyomult. Hallgatok az általánosan ismert tényekről, az anconai ögrótság városainak László által történt elfoglalásáról. Mily merénylet, mily szörnyűség! És mégis, azok a kik mindezeket elkövetik, koronával ékesíttetnek; a kik a római egyházat zaklatják, büntetlenségnek örvendenek. Ellenben mennyire illő eljárás az, hogy a római egyház testvéremet és engemet, kiknek ősei a római egyházért vérüket ontották, a kiknek hűsége és ragaszkodása a szenvedett sérelmek közepette sem csökkent, Ruprechtért és Lászlóért mellőzi: szentséged igazságossága és bölcsesége döntse el! De noha ilyen igazságtalanságokat szenvedtünk mi, kik származás és hatalom tekintetében sem állunk hátrább, mint Ruprecht és László: mégis sohasem bántuk meg azt, hogy őseink ilyen hűségesek voltak; semmiféle sérelem sem lesz képes arra, hogy minket a szentséged és utódai iránt tartozó hűségtől és engedelmességtől elvonjon. Ezeknél fogva szentséged igazságosságához folyamodunk, mutassa meg szentséged az összes népek színe előtt fettekkal, hogy házunk és a mi hűségünk mit érdemelnek. Egyúttal a magam és testvérem hatalmát, mely a Mindenható kegyelméből nem csekély s nem is ingatag, szentségednek és a római egyháznak rendelkezésére bocsátjuk. Készen állók és seregeim készen állanak az egyház ellenségeinek megtörésére, szentséged megoltalmazására.»⁹¹⁰

Az éles és gúnyos szemrehányások között teljes határozottsággal áll a király erkölcsi támogatásának és fegyveres segélyének följánlása, ahhoz a föltételhez kötve, hogy a pápa megszűnik ő vele szemben a nápolyi Lászlót, bátyjával Wenczelrel szemben Ruprecht ellenkirályt támogatni. Vagy talán már ekkor foglalkozott Zsigmond kevéssel utóbb végrehajtott tervével, hogy Wenczelt leköszönésre bírván, ő magát választatja meg római királylyá, és koronáztatja meg császárrá.

Azonban a pápa szilárdul ragaszkodott Ruprechthez.

Ezalatt a mindkét pápa pártján levő bibornokok azzal a gondolattal kezdetek foglalkozni, hogy pápájuknak kölcsönösen fölmondván az engedelmességet, lemondásukat kierőszakolják. XII. Gergely luccai udvarából május elején kilenczen Pisába menekültek, honnan megindították tárgyalásaikat XIII. Benedekkel és pártjával. Egyszer-smind Wenczelhez és Zsigmondhoz is fordultak tanácsért és támogatásért.

A magyar király követet küldött hozzájuk. Általa adott válaszában hangsúlyozta, hogy minden erejével fáradhatatlanul fog munkálkodni «az egyház egységén és fölmagasztaltatásán»; fájdalommal értesült a bibornokok és a pápa között támadt viszályról, irni fog a pápának, hogy teljesítse az egyház egységének helyreállítására vonatkozó fogadalmát. A bibornokokat pedig inti, legyenek óvatosak, nehogy a bajt még súlyosbítsák.

A mennyiben a pápa nem akarná teljesíteni fogadalmát, azt tanácsolja, hogy a bibornokok az ellenpápához ragaszkodó társaikkal egyetemes zsinatot hívjanak össze, a melyre a keresztény fejedelmek, kik személyesen meg nem jelenhetnek, főpapokat és más megbízottakat küldenének. Itt legfőképen azt a kérdést kell tisztába hozni, vajjon a pápa köteles-e tett ígéreteit megtartani. Ezzel a bibornokok nem mondanának le a pápaválasztás jogáról; mert ha a pápa ezentúl is vonakodnék ígéreteit teljesíteni, a bibornokok azután az egyetemes zsinat végzései és a kánonjog szabványai értelmében járhatnak el. Az egyetemes zsinat megtartását azért látja szükségesnek, mert ha a bibornokok magukban, a fejedelmek és főpapok hozzájárulása nélkül választanának új pápát, a zavar még növekednék; a mennyiben a fejedelmek három pápa között oszlofnának meg. Ellenkező esetben a fejedelmek és főpapok, a kiknek tanácsára választatnék meg az új pápa, ezt elismerni és oltalmazni kötelesek lesznek. Ő a maga részéről eleve följánlja a bibornokoknak támogatását, a mennyiben a pápa csakugyan ígéretét teljesíteni vonakodnék.

Ha a bibornokok és a pápa között megegyezés jó létre az egyetemes zsinat összehívására nézve, legalkalmasabbnak tartja mindenkire nézve, hogy Friaul tartomány területén tartassék meg.

A mennyiben a bibornokok az ő tanácsát elfogadják, a királyi követ meg volt bízva ajánlatot tenni, hogy a király saját követeit a bibornokok követével Franciaországba fogja küldeni, a végből, hogy ott a királyi udvart a megállapodásokhoz való hozzájárulásra bírják.

Ellenkező esetben, ha tanácsát a bibornokok nem fogadnák el, ő előre kijelenti, hogy XII. Gergely pápával fog tartani s az ő akarata szerint fog eljárni.⁹¹¹

Ugyanakkor a spalatói érseket XII. Gergelyhez küldötte, azzal a tanácsal, hogy miután az egyházi szakadásnak a két pápa önkéntes lemondása által célba vett megszüntetése nem sikerült, erre egyetemes zsinaton tegyen kísérletet.⁹¹²

XII. Gergely meghallgatta a bölcs tanácsot. 1408 július 5-ikén a következő év május 25-ikén megnyitandó egyetemes egyházi zsinatot hirdetett ki, mely az aquilejai tartomány vagy a ravennai exarchatus területén, később megjelölendő helyen fog megtartatni. Erre azért határozta el magát, mert noha megválasztása alkalmával tett ígéretét ő szívesen teljesítette volna s ezt most is teljesíteni kész: az egyházi szakadásnak a két pápa lemondása által való megszüntetése kivihetetlennek bizonyult. Mivel pedig az egyház egységének helyreállítása a világi fejedelmek közreműködése nélkül nem lehetséges, a zsinatra ezeket is meghívja.

Ebben nem nyugodtak meg az elpártolt bibornokok. Tizenegy nappal utóbb Livornoból ők is egyetemes zsinatot hirdettek a következő év márczius 25-ikére Pisába.⁹¹³

Zsigmond király ezen két ténynyel szemben megmaradt a követei által jelezett álláspontján; egyúttal azon volt, hogy a két zsinat kihirdetésével teremtett új bonyodalomnak elejét vegye. Ez ügyben nyáron járt a spalatói érsek, mint követe, a pápánál.⁹¹⁴ Október második felében pedig az ő nevében Pratói Vilmos (Guilermus de Prato comes de Porcitiis) a velencei senatus előtt megjelenván, a következő javaslatot terjesztette elő:

A köztársaság küldjön követet mind a pápához, mind a tőle elpártolt bibornokokhoz, hogy őket kibékülésre készítse; a pápát pedig buzdítsa, hogy ne halaszsa el az általa kihirdetett zsinatot, a mely el fogja dönteni, vajjon a pápa köteles-e ígéretét teljesíteni;

és a melynek a szakadás megszüntetésére alkotandó végzései a pápát kötelezni fogják.

A senatus meglepéssel vette tudomásul, hogy teljesen egy véleményben van a királylyal, s hogy így a köztársaságnak a pápai udvarnál tartózkodó követe egyetértőleg fog működni Prátoi Vilmostal, ki oda volt menendő. Mikor pedig néhány nappal utóbb az elpártolt bibornokoktól értesítés jött, hogy ketten közülök a keresztény uralkodókhoz küldetnek és Velenczébe fognak jönni, a signoria utalván megállapodására, kijelenté, hogy míg a magyar követ közbenjárásának sikeréről tudósítást kap, nem nyilatkozhatnak.

Prátoi János a pápai udvarnál eljár megbizásában, és onnan a velencei követtel Pisába ment, hogy az elpártolt bibornokokat a külön zsinat tartásáról lebeszélje. Azonban céljukat nem érték el.⁹¹⁵

Az elpártolt bibornokok követei 1408 végén fölkeresték Zsigmondot. Vádiratot mutattak be XII. Gergely ellen, fölkerették a királyt, hogy mondja föl neki országai nevében az engedelmeséget, küldjön a pisai zsinatra főpapokat és világi urakat.

Válasza úgy hangzott, hogy ő «Gergely pápa urat igaz és törvényes pápának tartja, minélfogva neki az engedelmeséget fölmondani nem szándékozik; azt azonban, vajjon a zsinatra küld-e főpapokat és urakat, fontolóra fogja venni.»

Ez ügyben a velencei köztársaság tanácsát kívánta kikérni. De Giorgio Fülöp lovag által kérdést tett a senatusnál, vajjon küldjön-e a zsinatra, s ha igen, milyen biztosítékokat kelljen kívánnia?

A signoria helyeslén a királyi választ, miután maga is XII. Gergelyt törvényes pápának tekinté, azt tanácsolta, hogy a király a pisai zsinaton ne képviseltesse magát.⁹¹⁶

Időközben január 8-ikán a pápa Raguzai János bibornokot, a szentéletű florenczi érseket küldötte követül Zsigmondhoz, hogy őt ragaszkodásában megerősítse, és a pisai zsinatra való követkeüldéstől visszatartsa.⁹¹⁷

Ez sikerült neki. A zsinat tagjai között egyetlen magyar főpap sem találkozott.⁹¹⁸ Zsigmond megbízásából ott volt ugyan Prátoi János; de föladata oda irányult, hogy a zsinatot érdemleges tárgyalásokba való bocsátkozástól visszatartsa, és egy közös zsinat létrejöttén közreműködjek.

Ellenben Wenczel követi a zsinat törvényességét elismervén, uruknak a római királyságba való visszahelyezését kívánták elérni. A zsinat abban állapodott meg, hogy mind XII. Gergelyt, mind

XIII. Benedeket a pápai széktől elmozdítja és új pápát választ. Mire 1409 május 26-ikán Cándiai Péter bibornok választatott meg, ki V. Sándor nevet vett föl. Azonban miután a két ellenpápa a zsinat végzéseit érvényteleneknek tekintette, a szakadás bonyodalmai még súlyosabbakká váltak.

XII. Gergely az általa kihirdetett zsinatot Friaul területén — mint Zsigmond javasolta volt — Cividale városában június 6-ikán nyitotta meg. Itt szeptember 3-ikán bemutatta javaslatait a szakadás megszüntetésére. Ezek szerint kész lemondani, ha vele egyidőben és ugyanazon helyen a két pápa személyesen szintén lemond. A találkozás helyére nézve, minden nehézség elhárítása végett, fölhatalmazta Ruprecht római, László nápolyi és Zsigmond magyar királyt, hogy azt ők jelöljék ki. A mennyiben a másik két pápa ezen föltételeket elfogadni vonakodnék, fölhatalmazta ezt a három uralkodót, hogy a három párt által közösen összehívandó egyetemes zsinat ügyében tárgyalhassanak és határozhassanak.⁹¹⁹

Egy emlékirat, mely 1409 szeptember 29-én Mainzban készült, oly célból, hogy Ruprecht római királyt és a rajnavidéki papságot V. Sándor elismerésére bírja, kiemeli, hogy ennek Zsigmond király hozzá intézett levél útján meghódolt.

XII. Gergely egyik hive erre az emlékiratra tett észrevételeiben nem vonja kétségbe azt, hogy Zsigmond V. Sándornak csakugyan írt üdvözlő levelet; de azt hangsúlyozta, hogy abból még nem következik az, hogy neki meghódolt; ilyen levelek ugyanis a jogi érvényességet nélkülözik.⁹²⁰

V. Sándor mindjárt megválasztatása után hiveinek egyikét, Orsini Jordán bibornokot a pécsi püspökséggel adományozta meg; azonban Zsigmond ezt a kinevezést el nem fogadta.⁹²¹

Az 1410. év elején V. Sándor pápa követet küldött Zsigmondhoz.⁹²² De vajjon az eljutott-e Magyarországra? s ha igen, milyen természetűek voltak tárgyalásai? tudomásunk nincs. Egyéb-iránt a pápát már kevéssel utóbb, május 3-án elragadta a halál.

NEGYEDIK FEJEZET.

XXIII. János pápa. — Zsigmond követsége a pápához. — Tárgyalásai Bolognában. — A királyi kegyúri jog. — Pápai közbenjárás Zsigmondnak Velenczével és Lengyelországgal főnforgó viszályaiban. (1410—1413.)

A PISAI zsinaton egybegyűlt bibornokok, V. Sándornak halála után, utódjául két hét múlva a nápolyi Cossa Boldizsár bibornokot, XXIII. Jánost választották meg, a kinek ugyanazon ígéretet kellett tenni, a melylyel magát XII. Gergely lekötölte volt.

Ugyanakkor Ruprecht római király is meghalt. Ez az esemény döntő befolyást gyakorolt Zsigmond királynak az egyházi szakadás tárgyában elfoglalt állására. Nyíltan föllépett azzal a tervével, hogy magát a német birodalom fejévé választatja, és el volt határozva, hogy annak a pápának hódol meg, a ki őt céljához vezetheti. E tekintetben a legnagyobb előnyököt XXIII. János helyezte kilátásba, mivel Németország választófejedelmeinek többsége az ő pártján állott.

Az új pápa és a római királyjelölt egyidőben tették meg az első lépést, hogy egymással benső viszonyba lépjenek. XXIII. János június 9-én nuncziusokat küld Magyarországba.⁹²³

Néhány nappal előbb Zsigmond bocsát hozzá ünnepélyes követséget. Élére a florenczi származású Scolari Fülöpöt helyezte, ki harci téren szerzett érdemeivel és állandó ragaszkodásával a király kegyét kiváló mértékben szerezte meg, dús adományokkal halmoztatott el s mint temesi gróf az ország főurai sorában előkelő helyet vívott ki magának. Kiséretében voltak: Szentgyörgyi Vincze Benedek székesfehérvári prépost, Esztergomi Bálint szerzetes és Csapi András magyar nemes.⁹²⁴

Bolognában találták a pápát. Uralkodójuk hódolatát mutatták be neki és ünnepélyes nyilatkozatban biztosították őt «hűsége

hódolata, engedelmissége felől,» és nevében ígéretet tettek, hogy «az igaz hit fölmagasztalására és a kereszt ellenségeinek megalázására» egész erejével törekedni fog.⁹²⁵

Egyidőben a római királyválasztás ügyére és a magyarországi egyházi viszonyok rendezésére czélozó több előterjesztést tettek. A szerencse kivételes kedvezéséből fönmaradt az egyik, mely öt pontból áll és így hangzik:

«Először. Zsigmond király ő fensége, a ki ekkorig bizonyos pápáktól súlyos sérelmeket és méltatlanságokat szenvedett, arra kéri a szent-atyát, hogy a saját és utódai nevében kiállítandó bul-lával biztosítsa és nyugtassa meg a király urat és házát az iránt, hogy ilyenektől jövőben meg lesznek kímélve. Erről a bibornok urak is állítsanak ki ünnepélyes iratot, melyet a három bibornoki-rend legidősebb tagjai függő pecsétükkel lássanak el.

«Másodszor. Tekintettel kell lenni a régi szokásra, továbbá arra, hogy a király úr az egyházak kegyura, a mint elődei szintén kegyuraik voltak; végre arra is, hogy az ország javadalmasai legnagyobb részben hatalmasok és a király úr állását, ha nincsenek neki lekötelezve, könnyen veszélyeztethetik, a mint ezt már meg-cselekedték. Ezért a pápa úr engedje meg, hogy a javadalmakat a király úr és utódai adományozhassák, a pápa úr pedig kötelezze magát, hogy az adományozásokat meg fogja erősíteni; vagy pedig legalább rendelkezék olyképen, hogy a pápa úr a javadalmakat mindig azoknak fogja adományozni, kiket a király úr névszerint írásban megjelöl. Az ekkorig netán a király úrnak írott beleegyezése nélkül tett adományozásokat, főképen ha álnok úton eszközöl-tettek ki, a pápa úr vonja vissza. Az apostoli kamarát megillető díjak fizetésének kötelezettsége épségben marad.

«Harmadszor. Az ország főpapjai sorából azokat, kik a király úrtól elpártoltak s nyiltan ellene támadtak, mivel bennük többé bízni nem lehet, a pápa úr mozdítsa el és helyezze át külföldi egy-házakba, javadalmaikat pedig adományozza azoknak, kiket a király úr vagy megbízottja a (temesi) gróf megnevez.

«Negyedszer. Megtörtént, hogy a legkeresztényibb király úr, ki, mint a hit erős pajza, a kereszténység oltalmáért folytonosan harczol és ezentúl is harczolni készül, míg seregei a hitetlenek ellen voltak elfoglalva, keresztény fejedelmektől megtámadtatott. Ezért a pápa úr azokat, kik a király úr ellen akár jelenleg, akár jövőben ilyen jogtalanságot követnek el, rendeletekkel, kiközösítés vagy más

büntetések alkalmazásával, tartsa vissza és fékezze meg. Ezen ügyben és a szenvedett károk megtérítésének kieszközlésében a bibornok urak tanácsukkal és közreműködésükkel támogassák a pápa urat.

«Ötödször. Az ország nagyszámú papjainak elpártolása alkalmával a király úr és hivei az egyházak és papok ellen talán egyetmást elkövettek; pénzeiket és ingóságaikat a saját állásuk oltalmára és a hitetlenek ellen viselt háború céljaira használták föl. Mindazokra nézve, a mik eddig történtek, elidegenítették és fölhasználtattak, még ha az apostoli kamara is károsult volna meg, a pápa úr adja meg a legteljesebb fölmentést és föloldozást. Egyébiránt az apostoli kamarának a főpapok és más egyháziak irányában fönforgó követeléseit, a pápa úr tetszése szerint hajthatja be.»⁹²⁶

Ezen utóbbi pont kiegészítéseül a királyi követ a pápa előtt ígéretet tett, hogy Zsigmond jövőre az egyházi javak elfoglalásától tartózkodni fog, az ekkorig elfoglalt javakat a jogos birtokosoknak visszaadja, és mintegy kiengesztelésül az egyházi jövedelmek jogtalanul fölhasználásáért Budavárában új társaskáptalant alapít.⁹²⁷

A tárgyalások nem húzódtak el sokáig. XXIII. János természet-szerűen azon volt, hogy Zsigmondot lekötölezzék. Ezen irányban szolgálatkészségének legelső megnyilatkozása az a kitüntetés, a melyben július 21-én a követség két tagját részesíti: Szentgyörgyi Benedeket apostoli főjegyzővé, Esztergomi Bálint atyát pápai káplánná nevezte ki.⁹²⁸ A király nevében előterjesztett több kívánságot sietett teljesíteni. Így augusztus 1-én a Zsigmond által alapított budai főiskolát megerősítette és mindazon kiváltságokkal fölruházta, a melyekkel a párisi, bolognai, oxfordi és kölni egyetemek dicsekedtek. Augusztus 3-án pedig több nagyjelentőségű bullát állított ki.

Ebben kinyilatkoztatja, hogy Zsigmond királyt és utódait «mint az egyház legkedveltebb fiait és hű támaszait» ő maga és utódai jóakaratokban és támogatásukban fogják részesíteni, ellenségeikkel pedig «az igazság követeléseinek megfelelően» fognak elbánni. De ezen óvatosan fogalmazott ígérethez azt a föltételt csatolja, hogy a király nem fogja ellenségeit háborúra ingerelni, továbbá hogy ő és örökösei «az egyház hű fiai maradnak».

Készséggel adta meg a királynak és hiveinek a jogtalanul elfoglalt egyházi javak és jövedelmek tekintetében a fölmentést; de a bullába nem mulasztotta el beiktatni a királynak azt az ígéretét, hogy jövőben «az egyház szabadságát, mint katolikus királyhoz illik, sértetlenül fönn fogja tartani».⁹²⁹

Ezen két irat formája és tartalma kitünteti azt, hogy XXIII. János nagy előzekenyiséggel fogadta a hatalmas magyar király közeledését; de engedményeiben is éreztetni kívánta vele felsőbbbségét; kegyelmeket osztogat, nem föltételeket fogad el.

Ez még inkább bebizonyult a királyi előterjesztés többi pontjainak elintézésében.

A kívánságok legfontosabbját nem teljesítette: a királyi kegyúri jog kiterjesztésére, a javadalomadományozás jogának átengedése nem volt rábírható. Azt a hatalmat, a mit elődei az egyházi állások betöltése körül kiküzdöttek, nem áldozta föl, sőt újabb véd-bástyával erősítette meg.

Ekkorig, egy század óta, a pápák megelégedtek azzal, hogy az elődek alatt gyakorlatban levő javadalomadományozási rezervációkat, trónraléptükkor az egyház egész területére érvényes kancelláriai szabályokban esetről-esetre megújították. XXIII. János most Magyarországra vonatkozólag különálló intézkedést tett; a mire éppen Zsigmond előterjesztése készítette, és a szent-szék jogainak abban lappangó elismerése bátorította.

Egyik bullával «a Magyarorszáiban megüresedett és jövőben megüresedő perjelségeket, káptalani méltóságokat és javadalmakat, plébániákat, úgyszintén a többi világi és szerzetes egyházakat, még azokat is, a melyeket szabályszerűen választás útján kellene betölteni, valahányszor maga kívánja adományozni, apostoli teljhatalmánál fogva a maga rendelkezésének tartja fönn». Ennek következtében fölhívja mindazokat, kikhez ama javadalmakra az adományozás, bemutatás vagy választás joga tartozik, hogy az ő különös engedelme nélkül joguk gyakorlásától tartózkodjanak; különben intézkedéseik semmisek és érvénytelenek.⁹³⁰

Zsigmond követi a pápa megállapodásában kénytelenek voltak megnyugodni. Csak a multa nézve bírtak engedményeket kieszközölni. A szakítás óta, hét év lefolyása alatt, sok eset fordult elő, hogy valamely javadalmat egyrésről a pápa, másrésről a király két különböző egyházi férfiúnak adományozott, a kik között azután pörre került a dolog. A pápa most Castiglionei Branda piacenzai püspököt Magyarorszáiba küldött követét azzal a megbízással ruházta föl, hogy a pöröket szüntesse be, a pörlekedő felek között egyességet hozzon létre, és ha ez nem sikerül, a javadalmakat adományozza újból a tényleges birtokosoknak, a kiket oldozzon föl az egyházi büntetésektől, melyeket magukra vontak.⁹³¹

Míg a káptalani és más kisebb javadalmak felől ekképen rendelkezett; az érseki és püspöki székekre nézve főnforgó nehézségeket, a magyar követekkel folytatott tárgyalásokban maga hárította el.

Előterjesztésükben az a kívánság foglaltatott, hogy azok a főpapok, kik akár a király hozzájárulása nélkül a pápától nevezettek ki, akár a hűtlenség bűnében elmarasztaltattak, mozdíttassanak el; azok ellenben, kik a királytól a szent-szék hozzájárulása nélkül neveztetek ki, a pápai megerősítést nyerjék el. Az első csoportba tartoztak: Ludányi Tamás egri, György veszprémi, Miklós zengi, Geminianus korbáviai püspökök és Orsini bibornok, a pécsi püspökség administratora. A másodikba: Albeni Eberhard zágrábi, Albeni János pécsi, Stibor egri, Scolari András váradi, Szántai Benedek bosniai, Pál szerémi és Tamás zengi püspökök.

A pápa ezen ügyek elintézésében egészen függetlenül járt el. A király kívánatát annyiban teljesítette, a mennyiben három főpapot elmozdított: Orsini bibornokot lemondásra bírta, Ludányit corsicai püspökségre helyezte át, a zengi püspököt fölmentette. Ellenben megtagadta a veszprémi és korbáviai püspökök elmozdítását.

Továbbá a király kívánatát annyiban teljesítette, hogy a zágrábi, pécsi, váradi, egri, bosniai és zengi püspököket megerősítette, illetőleg újból kinevezte. Ellenben megtagadta ezt a kedvezményt Pál szerémi püspöktől; e mellett De Benzis András spalatói érseket — mint láttuk a király egyik leglelkesebb hívét — egyházától fölmentette és a thébai címzetes érsekségre helyezte át.⁹³²

Korlátlan rendelkezési hatalmának gyakorlásában még egy lépéssel tovább ment. A kalocsai érsekség és a szerémi püspökség betöltését későbbre halasztván, a két javadalmat a pápai kincstár javára megtartotta, és Magyarországba menendő követét mind a kettőnek administratorává rendelte.⁹³³

Ez a követ Castiglionei Branda piacenai püspök október közepe táján indult útnak, ugyanezen hónap végén Velenczében volt s így november folyamán érkezhett Budára.⁹³⁴

Zsigmond, mialatt a követei által Bolognában folytatott tárgyalások kimeneteléről bizonytalanságban volt: elhatározását titokban tartotta, és XII. Gergely pártját is megnyugtadni, megnyerni igyekezett.

Augusztus 5-én Budán kiállított oklevélben kijelentette, hogy mivel sokan a német birodalom rendei közül XII. Gergelyt törvé-

nyes pápának tekintik, «mások pedig eltérő véleményben és pártállásban vannak»: minden hatalmával, a melylyel most rendelkezik és később mint római király vagy császár bírni fog, azon lesz, hogy az egész kereszténység egy pápa alatt egyesüljön. Továbbá kötelezi magát, hogy XII. Gergely hiveit és azokat is, kik jövőben neki vagy utódainak hódolni fognak, üldözni nem fogja; sőt ellenkezőleg, egyházi és világi méltóságaikban föntartani és oltalmazni fogja.

Majd néhány héttel utóbb a frankfurti királyválasztógyűlésen a XXIII. Jánoshoz ragaszkodó mainzi és kölni egyházi választófejedelmek irányában szintén csak azt a kötelezettséget vállalta el, hogy az egyházi szakadás megszüntetésén fog fáradozni.

Ezzel a magatartásával elérte azt, hogy XXIII. János buzgón használta föl befolyását az ő megválasztatása érdekében; XII. Gergely pedig semmit sem tett megakadályozása végett. Ennek daczára nem sikerült neki az összes választófejedelmeket maga köré csoportosítani. Szeptember 20-án hét közül négy ő rá adta szavazatát; ellenben október 1-én hárman Jobst morva örgrófit kiáltották ki római királynak. Zsigmond választói közül többen XII. Gergely hivei voltak; az ellenpárt XXIII. János hiveiből alakult meg. Míg azonban az utóbbi ezért nem vonta meg jóakarátát Zsigmondtól, XII. Gergely szintén elismerte őt római királynak, és az egész keresztény világot fölhívta, hogy neki engedelmeskedjék, s a királyhoz intézett levélben egyebek között utalt «arra a sok jóra, a mit ő és családja többi tagjai neki és elődeinek tettek». Így történt, hogy a következő (1411.) év nyarán tartott újabb választáson Zsigmond egyhangulag választatott meg.⁹³⁵

Zsigmond ez alatt határozottan és tartózkodás nélkül tekintette XXIII. Jánost törvényes pápának. Magyarország főpapjai mindannyian követték példáját, egynek kivételével. Ez Miklós kalocsai érsek volt, ki XII. Gergely mellett kitartott s mivel ezért érseki székét el kellett hagynia, pápájának gaetai udvarába vonult.⁹³⁶

Mindazáltal Zsigmond azzal az eredménnyel, a mit követeli Bolognában a magyarországi egyházi állapotok tekintetében elértek, megelégedve nem volt. Kegyúri jogigényeit, melyek a szent-szék szentesítését nem nyerték el, ön hatalmából érvényesítette; a pápa tényleges rendelkezéseit pedig részben elfogadta, részben mellőzte.

Abban, hogy a kalocsai érsekség és a szerémi püspökség kormányát pápai biztos vegye át, hogy a veszprémi püspökség betöltésének ügye függőben maradjon, megnyugodott. Ellenben Gemi-

nianust korbáviai püspöknek el nem ismerte, Benzis Andrást ezen túl is spalatói érseknek tekintette. Mindazáltal éppen a spalatói ügyben követett eljárása szembetűnően mutatja, hogy egyházi politikája a következetesség jellemvonását nélkülözi.

A spalatói káptalan 1409-ben Duymo főesperest választotta főpapijává, kit sem a pápa, sem a király nem ismert el. XXIII. János 1411 őszén Pagoi Péter faenzai püspököt nevezte ki érsekké. Azonban Zsigmond ezt sem fogadta el, és erre vonatkozólag Spalato városához a következő rendeletet bocsátotta:

«Mivel mi hívünket, tisztelendő András érseket törvényes spalatói érseknek kívánjuk tekinteni és senki más; parancsoljuk, hogy Duymo főesperest és Pagoi Péter püspököt, kik a mi kegyúri jogunk és a nevezett András úr sérelmére, a nevezett érsekséget különböző utakon és módokon elfoglalni iparkodnak, abból az egyházból zárjátok ki és távolítsátok el. Ne törődjeteك semmiféle bul-lákkal, írásokkal és eljárásokkal, a melyeket kegyúri jogunk és a nevezett érsek úr sérelmére kieszközöltek vagy ezentúl ki fognak eszközölni. A mennyiben jelen parancsunknak engedelmeskedni elmulasztánátok, utasítottuk a bánokat és az al-bánokat, hogy rendeletünk végrehajtására titeket kényszerítsenek.»

Ez a királyi irat 1412 február 14-én bocsáttatott ki; ellenben már néhány héttel utóbb ünnepélyes formában kiállított királyi oklevél az egyházi méltóságok sorozatában Duymo spalatói érseket nevezi meg.

E szerint Zsigmond Benzis Andrást elejtette. De az érdemes férfiút a következő év elején a pápa a kalocsai érsekségre emelte; a mely tényben a királynak tett engedményt láthatunk.

Hosszabb ideig maradt rendezetlenül a veszprémi püspökség ügye. A pápa az állandón [udvaránál tartózkodó György püspököt nem szünt meg a veszprémi egyház törvényes főpapijának tekinteni. A király kezdetben nem ellenezte azt, hogy a püspökség egyelőre üresedésben maradjon. De az 1411. év elején egy Sándor nevű egyházi férfiút nevezett ki veszprémi püspökké, a ki a pápai megerősítést el nem nyerhette és rövid idő múlva meghalt. XXIII. János 1412 szeptember 1-én, György püspök beleegyezésével, addig a míg ő «az akadályok elmozdítása után» a püspökséget elfoglalhatja, a magyarországi nuncziust rendelte adminisztrátorrá, a mi ellen a királynak kifogása nem volt.

Zsigmond egyébiránt arra, hogy a pápát magyarországi apát-

ságok és prépostságok, káptalani és lelkészi javadalmak adományozásában meggátolja, kísérletet sem tett. A vatikáni levéltár 68 bulát tartott fenn, melyekben magyarországi egyházi férfiak javadalmaikat kapnak adományul. A folyamodók között találkozunk Zsigmond udvari embereivel és olyanokkal, kik Zsigmond és Borbála királyné kegyúri bemutatására, az illetékes egyházi hatóság beiktatása alapján, javadalmakba behelyezkedtek; de szükségét érezték annak, hogy a szent-szék megerősítését eszközöljék ki.

Ez időben a javadalomadományozások megsemmisítésének esetei is sűrűn fordulnak elő. A pápa a saját jogai megóvásában még követét sem kímélte. Így például megtörtént, hogy Castiglionei Branda a győri szent Adalbert-prépostságot, követi hatalmára támaszkodva, Késmárki György királyi alkanczellárnak adományozta. XXIII. János erről értesülvén, azon az alapon, hogy ő a káptalani méltóságok betöltését magának tartotta fenn, az adományozást érvénytelennek nyilvánította. Késmárki Györgyöt az egyházi büntetésektől, a miket magára vont és az élvezett jövedelem visszatérítésétől csak azon föltétel alatt mentette föl, ha a prépostságról önként lemond. De miután lemondott, őt újból kinevezte.

Mindazáltal a magyar király kegyúri jogait, a mennyiben Zsigmond az egyházi törvények korlátai között gyakorolta, a pápa kellő tiszteletben tartotta, és mikor megtámadtattak, oltalmazta is. Tanuskodik erről két pör, mely hosszú tárgyalás után az ő ítélőszéke elé került.

A vácsi prépostság, az által, hogy a püspök Péter prépostot törvényes ítélettel elmozdította, megüresedett. Ekkor Zsigmond király, kegyúri joga alapján, udvari káplánját, Horvátországi Bogdánt mutatta be a püspöknek, ki ezt beiktatta. De Péter a szent-székhez fölebbezett. A vizsgálat megindítására kiküldött biztos, megbízatása körén túllépve, Bogdánt egyházi átokkal sujtotta, a prépostságból kivetette és Pétert visszahelyezte. Bogdán a pápánál panaszt tett, a melyet a király is támogatott. XXIII. János az esztergomi prépostot bízta meg, hogy Bogdánt, ha panaszát alaposnak találja, helyezze vissza.

Még jellemzőbb egy másik eset. Egy vácsi kanonokságra, melyet Nagyszombati András, királyi bemutatás és püspöki beiktatás alapján, birtokba vett, Bálint veszprémi pap igényt emelt pápai adományozás alapján. Pör támadott. Nagyszombati Rómába idéztett és mivel meg nem jelent, a javadalom elvesztésére, az élvezett

jövedelmek megtérítésére és a perköltségek viselésére ítéltetett. A pápa megerősítette az ítéletet. Nagyszombati ekkor azon a czímen, hogy az idézésnél a törvényes formák mellőztettek, pör-újítást kért. Míg a szent-szék jogászai azt a kérdést tárgyalták: van-e pörújításnak helye, Zsigmond előterjesztette a pápának, hogy a Nagyszombati ellen hozott ítélet «a királyi kegyúri jogra nem kevésbé sérelmes» és kérte, hogy jogának sértetlen megóvásáról gondoskodjék. Ennek következtében XXIII. János kinyilatkoztatta, hogy az ítélet és mindaz, a mi a pör folyamán történt, a kegyúri jogra sérelmes lévén, érvénytelennek, ellenben Nagyszombati András bemutatása és beiktatása jogérvényesnek tekintendő; egyúttal Bálint papot a váczai kanonokságra emelt igényeivel örök időkre elutasította.⁹³⁷

Ezalatt Castiglionei Branda, noha 1411 tavaszán bibornokká neveztetett ki, mint pápai követ Magyarországon maradt.

Egyházi téren több intézkedésével találkozunk. Például, a pannonhegyi apátnak a többi Benedek-rendi apátságok irányában elsőbbségét megoltalmazandó, a koppánmonostori és tatai apátokat kényszerítette, hogy neki engedelmességet fogadjanak. Rendeletet adott ki, a melyben a főespereseket eltiltotta attól, hogy a meggyilkolt emberek temetéseért külön díjt szedjenek.

Az ő tapintatos eljárásának volt köszönhető, hogy a szakadás idején megzavart magyarországi egyházi viszonyok rendezése nagyobb megrázkódtatások nélkül foganatosított; különösen a főpapi székek állapota legnagyobb részben az egyházi törvényeknek megfelelő módon szabályoztatott.

Kétségtől az ő érdeme az is, hogy Zsigmond királyt Kanizsai Jánossal kiengesztelte és az esztergomi érsekség állását minden csorbítástól megóvta. Zsigmond ugyanis az érsek iránti ellenséges érzülettől indítatva, XXIII. Jánosnál lépéseket tett, hogy a pápai követ czímét és joghatóságát az esztergomi érsekektől vonja meg. A pápa erre nézve megbízást adott Brandának, a ki azonban kivitte, hogy azzal nem kellett élnie, és Zsigmond 1412-ben Kanizsai Jánost pápai követnek elismerte.⁹³⁸

XXIII. Jánosnak mindjárt uralkodása kezdetén, apostoli hivatásának megfelelően, oda működött, hogy hazánktól a külső háború veszélyeit elhárítsa.

Magyarország és Velence között Dalmácia birtoka miatt szüntelenül fönnállott az ellentétes politikai érdekekből származó

feszültség, mely ismételten fegyveres mérkőzésre vezetett. Most is a köztársaság az által, hogy Zárát László nápolyi királytól és Ostravicza várát birtokosától, Sandalj vajdától megvásárolta, Sebenicot pedig erőhatalommal igyekezett birtokába ejteni, egyúttal a turini békekötésben megállapított évi 7000 arany fizetését beszüntette: fölélesztette a lappangó ellenségeskedést. Mindkét részről készülleteket tettek a háborúra. Ezt megakadályozni igyekezett a pápa. A magyar követségnek, mely 1410 nyarán nála járt, vezérét, Scolari Fülöpöt, rábírta, hogy hazautaztában a velencei senatus előtt tisztelegjen és jó szolgálatait ajánlja föl. Majd megbízásából, október végén, Magyarországra küldött nuncziusa, Castiglionei Branda is útközben megállapodott Velenczében s ajánlkozott, hogy a magyar királyi udvarnál mint közbenjáró fog működni.⁹³⁹

És csakugyan, alig hogy Budára megérkezett, igyekezeteit siker koronázta. Zsigmond király a hozzá küldött velencei követekkel az 1410-ik év végén megállapodott abban, hogy «a pápa, a kereszténység egyetemes békéjének őre» mint közbenjáró hallgassa ki a két fél követeléseit, és mint békebíró járjon el közöttük.

Az 1411-ik év január végén a magyar követség, ismét Scolari Fülöp vezetése alatt, Bolognában járt a pápánál, a kinek fölszólítására a köztársaság követei is megjelentek ott február végén, azzal a megbízással, hogy a tényleg fönnálló birtokviszonyok alapján igyekezzenek az egyességet létrehozni.⁹⁴⁰

A tárgyalások megindultak; de csakhamar megszakadtak. A pápa márczius végén arra határozta el magát, hogy Rómába vonul. A magyar és velencei diplomatákat Bolognában hagyta. Ezek azonban a város környékén dúló pestis elől menekülván, a helyett, hogy a pápát követnék, hazatértek. A signoria ápril 6-ikán értesítette XXIII. Jánost, hogy mihelyt a magyar követek újból megjelennek előtte, követei szintén vissza fognak térni hozzá.⁹⁴¹

Nyár végén a pápa saját unokaöcscsét, gróf Orsini Bertoldot küldötte Zsigmondhoz, hogy őt méltányos föltételek előterjesztésére készítse.⁹⁴² De ennek eredmény nélkül kellett visszafordulnia, mert mire Magyarországra ért, a magyar sereg már megindult a Velence elleni háborúra. Az év vége előtt Scolari Fülöp egész Friault meghódította és a köztársaság hadai fölött fényes diadalt aratott.

A pápa ennek daczára nem hagyott föl igyekezeteivel. Az 1411-ik év utolsó napjaiban a köztársaságot fölszólította, hogy a tárgyalások megújítása végett küldjön Rómába követeket. A magyar

királyhoz pedig másodízben ment Orsini gróf. Ezzel, mikor 1412 első napjaiban Velenczében megállapodott, különös dolog történt. Társalgás közben megemlítette, hogy meg van bízva Zsigmondot rábírní, hogy személyesen jöjjön Olaszországba. A köztársaság kormánya ezt úgy magyarázta, hogy ellenséges czélzat lappang a pápa szándékának hátterében; ezért arra határozta el magát, hogy a követet nem bocsátja Magyarországba. Udvarias, kiméletes módon hozta ezt tudomására, azzal a megjegyzéssel, hogy szabadságában áll visszatérni küldőjéhez. Mentegetődző iratot intézett erre nézve a pápához is, a ki azonban csakhamar megnyugtatta a signoriát azzal a kijelentéssel, hogy őszinte vágya a köztársaságot a magyar királlyal kibékíteni, sőt ha a szükség kívánja, kész személyesen Magyarországba utazni.⁹⁴³

Orsini Bertold január közepe táján folytathatta útját. De a signoria ragaszkodott ahhoz az óhajtásához, hogy a békealkudozások ne Budán, hanem a pápai udvarnál folyjanak. E végből köveit elindította Rómába, a hová február közepe táján Zsigmond megbízottai is megérkeztek. Az utóbbiak uralkodójuk nevében Dalmácia visszaadását és az elmaradt 7000 arany évi adónak kamatostól megtérítését követelték; az előbbieket ellenben kijelentették, hogy a köztársaság Dalmácia birtokáról semmi esetre sem mondhat le.

A pápa a tárgyalások vezetését négy bibornokra bízta, oly módon, hogy mindegyik fél követei mellé kettőt rendelt. Azonban személyesen is hatott az alkudozó felekre, hogy őket engedékenységre bírja. És miután a velenceiek előtt világosan kifejezte azt a meggyőződését, hogy egész Dalmáciára fönntartván igényeiket, a béke létrejöttét lehetetlenné teszik: a signoria új utasítást küldött nekik, a mely szerint fölhatalmazta őket, hogy a békét a tényleges birtokviszonyok alapján kössék meg, a magyar királynak Dalmácia királya czíme meghagyása mellett egyszer s mindenkorra 50000 aranyat ajánlván föl.

A tárgyalások folyamán a magyar követek a pápa előtt megemlítették, hogy uralkodójuk nem idegenkednék attól, hogy Dalmáciának az ő kezei között levő részét, Ragusa kivételével, a velencei köztársaságnak áruba bocsátja. A signoria kapott ezen a terven és fölhatalmazta köveit, hogy ez ügyben az alkut megindíthassák és a vételár megállapításában százezer aranyig mehessejenek.

Ápril elején a magyar követek futárt küldöttek Budára, a végből, hogy új megbízó-levelet hozzon részökre.⁹⁴⁴

Ezek a követek résztvettek abban a zsinatban, a melyet a pápa, az egyházi szakadás megszüntetése végett, 1412 tavaszán Rómában megnyitott, de a megjelent főpapok csekély száma miatt ismételtelen elnapolni, végre siker nélkül eloszlatni kényszerült.⁹⁴⁵

Ez alatt Zsigmond király azon volt, hogy a Lengyelországgal főnnforgó viszályait kiegyenlítse, mivel tudomása volt arról, hogy Velencze szövetségi ajánlatokkal fordult Ulászló királyhoz, a kinek a római királyság megszerzésére nyitott kilátást.

Zsigmond 1412 február havában a pápai követet, Castiglionei Branda bibornokot fölkérte, hogy a nádor és Czilli Hermann gróf kíséretében Lengyelországba menjen s az egység létrejöttét készítse elő. Működésük sikerre vezetett. A két uralkodó Lublón személyesen találkozott, a hol a pápai követ közbenjárásával a békeszerződés megkötött.

Zsigmond most már nem óhajtotta többé a Velenczével megindított tárgyalások folytatását, és római követei hiába várták a megbízó-levelet. Velenczének a magyar udvarnál levő követei május 21-dikén eltávoztak Budáról, azt az értesítést vivén haza, hogy a magyar királynak eltökélt szándéka a háborút mielőbb megkezdni. És csakhamar meg is kezdette.⁹⁴⁶

De a pápa nem nyugodott. A nyár folyamán harmadszor ment Orsini Bertold — most Hervorst Hugo társaságában — Budára.⁹⁴⁷ Majd szeptember végén Del Bene Fülöp pápai követ tett itt kísérletet a béke érdekében.⁹⁴⁸

A háború tovább folyt, változó szerencsével. A király maga is táborba szállott. Itt Friaulban a következő (1413) évben, tavasz nyíltaival fölkeresték őt a köztársaság követei. A kíséretében levő Castiglionei Branda bibornok, Orsini gróf és Del Bene pápai követek közreműködésével, ápril 17-én a tárgyalások öt esztendei fegyverszünet megkötését eredményezték.

Zsigmond az általa kiállított oklevélben hangsúlyozza, hogy a béke szeretetétől vezetett s helyreállítása érdekében működő pápai követek kérésére, buzdítására és rábeszélésére határozta el magát arra, hogy elfogadja a fegyverszünetet, melynek tartama alatt mindkét fél megmarad a kezei között levő terület birtokában; az örök béke létrehozása és a főnnforgó összes ellentétek kiegyenlítése végett pedig mindkét fél békebíróul a pápát kéri föl, «a ki azonban csak a felek hozzájárulásával hozhatja létre a végleges barátságos meg egyezést.»⁹⁴⁹

Zsigmond király ezután Tirolba és a Svájcba ment, hol római császárrá koronáztatása céljából tervezett olaszországi útja számára fegyveres csapatokat toborzott. Itt keresték föl őt XXIII. János követei: két bibornok és a görög Chrysoloros Manuel, segítséget kérve Nápolyi László ellen, ki őt Rómából elűzte és az egyházi államot megszállotta.

Zsigmond velök megállapodásra jutott az iránt, hogy a pápa az egyházi szakadás megszüntetése végett a következő év november 1-ére egyetemes zsinatot hirdet.⁹⁵⁰ Azután személyesen óhajtván vele ezen ügyet megbeszélni, folytatta útját felső Olaszországba, a hol november 18-án XXIII. Jánossal Piacenzában találkozott. Harmadnapra együtt mentek Lodi, majd Cremona városába, hol karácsonyig maradtak.⁹⁵¹

Innen a pápa december 9-én bocsátotta ki meghívó-leveleit az egyetemes zsinatra. A király pedig a két ellenpápát külön követek által szólította föl a zsinatban való részvételre.⁹⁵²

Lodiban a pápa meg akart felelni a budai fegyverszünet megkötése alkalmával ráruházott föladatnak, és fölhívta a köztársaságot, hogy az állandó béke megkötése végett küldjön hozzá követeket. Ezek meg is jelentek udvaránál. Azonban a tárgyalások nem kecsegtettek a siker kilátásával; minélfogva a signoria 1414 február 16-ikán hozott határozatával visszahívta őket.⁹⁵³

ÖTÖDIK FEJEZET.

A konstancai zsinat megnyitása. — Zsigmond király megjelenése a zsinaton. — Magyar kísérete. — XXIII. János pápának a magyarországi főpapságra sérelmes bullái. — Ezeket a zsinat visszavonja. — A zsinatnak Magyarország javára hozott végzései. — V. Márton megválasztatása. — Magyarország javára kibocsátott bullái. (1414—1417.)

ZSIGMOND király a mikor az 1414-ik év legutolsó napjaiban XXIII. János pápától búcsút vett, nem tért vissza Magyarországra, hanem genuai területen át Montferrátba s onnan Savoján át Svájcba ment, július elejétől pedig a német birodalom területén időzött.

Útközben a konstancai zsinat sikerének biztosítása érdekében nem szünt meg fáradozni. Tavasz végével megbízta De Benzis András kalocsai érseket, hogy a Riminiben időző XII. Gergelyt — kinél több év előtt mint spalatói érsek járt követségben — keresse föl és bírja rá, hogy a konstancai zsinaton jelenjék meg és határozatának vesse magát alá. XXIII. János ezen küldetéshez jóváhagyásával járult, egyúttal bizalmát a magyarországi főpap irányában azzal tanúsította, hogy megbízást adott neki útközben a fejedelmekkel és főpapokkal a zsinaton való megjelenés ügyében tárgyalni. Az érsek igyekezetei nem vezettek eredményre. XII. Gergelynél okt. 17-én Zsigmond királyhoz intézett levelében kitérőleg válaszolt, jelentvén, hogy Dominici János bibornokot és De Rupescissa János konstantinápolyi patriarkát küldi hozzá. Két héttel előbb Zsigmond Nürnbergből újból levélben intette és buzdította, hogy a zsinatról ne maradjon el. Erre azután az ellenpápa nyíltan kijelentette, hogy «szent Péter igazi utódja a bitorló által hirdetett zsinaton nem jelenhetik meg.»⁹⁵⁴

A kalocsai érsek e közben Zsigmondtól, mint római királytól azt a meghagyást nyerte, hogy a zsinat megnyitása előtt Konstancz városának lakóitól a zsinat biztonsága és szabadsága tekintetében megállapított föltételeket eskü alatt fogadtassa el. Ezen föladatát sikeresen oldhatta meg.⁹⁵⁵

XXIII. János pápa október 27-én Konstanczba érkezett, november 5-én ünnepélyesen megnyitotta a zsinatot és 16-án személyesen elnökölt az első ülésben. Magyar főpapok ezen nem voltak jelen. A kalocsai érsek is, miután megbízatásában eljárta volt, uralkodójához utazott.

A zsinat tárgyalásainak megkönnyítésére abban történt megállapodás, hogy tagjai négy nemzeti csoportba soroztatnak s mindegyik ezen testületek közül előbb a maga körében vitat meg minden ügyet, azután határozatát a zsinat teljes ülése elé viszi. A csoportok az olasz, francia, angol és német elnevezést nyerték; úgy, hogy mindegyikhez rokon vagy szomszéd nemzetek tagjai is tartoztak. A magyarok, hazájuk földrajzi helyzeténél és az uralkodó közösségénél fogva, a lengyelekkel együtt a német nemzethez soroztatnak be.

Zsigmond király karácsony estéjén nejével, Czilli Borbálával, nagyszámú egyházi s világi magyarok fényes kíséretével vonult be Konstanczba; a minthogy udvartartásában és utazásaiban az őt környező magyarok a németekkel és csehekkel szemközt mindig túlnyomó többségben voltak.

Megérkezésének hírére Magyarországból is sűrűen jöttek a zsinatra. Így tehát Konstanicz benépesedett magyarokkal.

Az egykorú névsorokban és okiratokban 80 előkelő magyarral találkozunk. A főpapok közül az esztergomi és kalocsai érsekek, a váradí és traui püspökök, úgyszintén négy segédpüspök jelentek meg. Úgyszólván minden káptalan és szerzetesrend képviselve volt. A világi főrendek soraiból, a zászlós urak teljes számban jelentek meg, minden nagy nemzetséget egy vagy több tagja képviselte. Nyolcz királyi város követeket, az óbudai egyetem két képviselőt küldött. Az egykorú jegyzékek egyikében huszonkilencz név mellett meg van említve a kíséret száma, mely például a nádornál 300 emberből állott. A fölsorolt számtételek összege 1157-re megy. Így tehát föltehetjük, hogy a Konstanczban időző magyarok száma meghaladta a kétezeret.⁹⁵⁶

Zsigmond király megjelenése lehetővé tette, hogy a zsinat legfontosabb teendőjéhez: az egyházi szakadás megszüntetésének munkájához foghatott.

1415 január közepén XII. Gergely megbízottja, Dominici János bibornok azt az üzenetet hozta meg, hogy küldője kész lemondani, ha a másik két ellenpápa is követi példáját; a minnek

megtörténtével a megválasztandó új pápának az egész keresztény világ meghódolhat. Ezen jelentés nagy meglepéssel fogadtatván, az óhajtott cél elérésére azonnal megindultak XXIII. Jánossal a tárgyalások.

Ezeknek lefolyása alatt történt, hogy a zsinaton jelenlevő magyarok különféle kedvezményekért folyamodtak János pápához, a ki valószínűleg azzal a szándékkal, hogy őket lekötölte, az érdekek közösségének kapcsaival magához csatolja, kívánságaikat teljesítette és javukra nagyszámú bullákat állított ki.

Az egyikben elrendelte, hogy a főpapokat illető egyházi tized-jövedelemből a negyedrészt a plébánosoknak engedtesse át, a jobbágytalan nemesek pedig a tized fizetésétől fölmentessenek. Egy másikban a nászhozományok, végrendeletek és ügyefogyott személyek ügyében való bíraskodást a szent-székektől elvonván, a világi törvényszékek hatásköréhez utasította. Néhány apát, prépost, perjel s más egyházi javadalmas részére azt a kiváltságot biztosította, hogy birtokán az egyházi tizedet a maga számára hajthassa be. Több világi főúrnak és nemesnek pedig tizedmentességet adományozott.⁹⁵⁷

Ezek az engedmények nem segítettek rajta. Éppen Magyarország nádora, Garai Miklós volt az, a kinek — mint Zsigmond király egy későbbi okiratban említi — nagy része volt abban, hogy XXIII. János a lemondás gondolatával megbarátkozott,⁹⁵⁸ s erre vonatkozó elhatározását márczius 2-ikén a zsinatnak bejelentette. Azonban néhány héttel utóbb megbánta ezt a tettet és Frigyes osztrák herceg segítségével Konstanczból elillant. A zsinatot a válságos helyzetből, a melybe most jutott, Zsigmond szabadította ki erélyes föllépésével. Hadait rögtön a herceg és a menekülő pápa után menesztette. A herceg hada vereséget szenvedett, mire XXIII. János önként megadta magát és ellenállás nélkül engedte magát a Konstancz közelében fekvő Rudolfczellbe vitetni, hol magyar vitézek őrizete alatt állott.⁹⁵⁹

Május 29-ikén a zsinat XXIII. Jánost a pápaságtól megfosztotta, a miben ő maga is megnyugodott. Julius 4-ikén pedig XII. Gergely föltétlenül lemondott.

Ezen időre esik Husz János elítéltetése és elégetése. Az emlékekben nem találjuk annak nyomát, hogy ezen eseményben a zsinaton jelenlevő magyaroknak szerep jutott volna.

Ez alatt Zsigmond király és a zsinaton jelenlevő magyar főpapok lépéseket tettek, hogy a XXIII. János pápa által kibocsátott bullák

érvénytelenekké nyilvánítottassanak. Julius 14-ikén tartott ülésében a zsinat végzést hozott, melylyel a Magyarország főpapjaira sérelmes pápai rendelkezéseket visszavonja, megsemmisíti s az azokból netalán keletkező pöröket beszünteti; ennél fogva az esztergomi érseknek és a többi főpapoknak meghagyta, hogy a letett pápa panaszolt bulláinak fölhasználását, a zsinat nevében, ha szükséges, egyházi fenyíték alkalmazásával is tiltsák el.⁹⁶⁰

Julius 16-ikán a zsinat ezen határozatát a magyarországi papság megbízottai: De Benzis András kalocsai érsek, Késmárky György, Uski János és Vincze Benedek prépostok és Mode János kanonok átnyújtották Zsigmondnak, azzal a kéréssel, hogy fogadtatása iránt intézkedjék. A király ez ügyben haladék nélkül rendeletet bocsátott Kanizsai János esztergomi érsekhez, ki távolléte alatt a helytartói tisztet viselte.⁹⁶¹

Julius végén Zsigmond Spanyolországba utazott, hogy az ott tartózkodó XIII. Benedeket lemondásra bírja. Oda előre küldötte Garai Miklós nádort, hogy ezen föladat sikeres megoldását diplomai tárgyalásokkal előkészítse. A magyar főúr az ellenpápa legfőbb pártfogóját, Ferdinánd aragóniai királyt kereste föl, a kit sikerült uralkodója szándékainak megnyerni. Igéretet nyert tőle, hogy ha XIII. Benedek vonakodik is lemondani, ő és a vele tartó többi spanyol uralkodók fölmondják az engedelmességet neki. Azonban XIII. Benedek semmiképen sem akart lemondani s Valencia közelében fekvő, erős várába zárkózott el. Zsigmond visszafordult s Párisba és Londonba vonult, honnan Hollandián és Németországon keresztül csak 1417 elején érkezett vissza Konstanczba.

Távolléte alatt a zsinat folytatta tárgyalásait és ismételve talált alkalmat arra, hogy Magyarország ügyeivel foglalkozzék. 1415 augusztus elején az a gyászos hír érkezett Konstanczba, hogy a magyar sereg, mely a törökökkel szövetségben Hervoja bosniai herceg ellen küldetett, vereséget szenvedett. A zsinat augusztus 16-ikán Ulászló lengyel királyt fölhevítva Magyarország oltalmazására, a hová követet küldött, hogy az ország főurait királyukhoz való hűségre intse.⁹⁶² Október havában egy magyar egyházi férfiú javára érvényesítette tekintélyét. Ez Albeni Henrik volt, a horvát bán rokona, kit XXIII. János kolozsmonostori apáttá nevezett ki, de letétele miatt a bulla már ki nem állíttatott. A zsinat megerősítette az adományozását és fölkérte a királyt, hogy Henrik apátot a javadalom birtokába segítse.⁹⁶³

Ellenben Zsigmond király Párisból 1416 április 5-ikén a zsinathoz intézett és Dominis Simon, a trauai püspök által bemutatott levélben arra kérte föl a zsinat atyáit, hogy míg ő távol van, az egyházi rend javítására vonatkozó javaslatokat tárgyalják, más nagyobb jelentőségű ügy eldöntésétől tartózkodjanak, Magyarország ügyeibe ne avatkozzanak, különösen pedig semmiféle választást, melyet akár a káptalanok, akár a szerzetesrendek a főpapi székek, az apátságok és prépostságok betöltésénél netán megejtenének, ne erősítsenek meg; végre hozzanak olyan végzést, mely a Pálos-rend tagjait meggátolja abban, hogy a rendből kilépven, főpapi széket foglaljanak el.⁹⁶⁴

Zsigmond ugyanis tudomással bírt arról, hogy a zsinaton a francia, angol és német főpapok a káptalani választások visszaállításáért küzdenek⁹⁶⁵ s hogy ez a törekvés Magyarországon is az egyházi rend óhajtaival találkozik. Ő ellenben el volt határozva, hogy a zsinaton a magyar korona számára a főpapok kinevezésének jogát kiküzdji.

Erre az időpontot akkor tartotta legalkalmasabbnak, mikor 1417 július 26-ikán a harmadik ellenpápa, XIII. Benedek letétele is kimondatott, és így most már az egyetemes zsinatot minden kétséget kizáró módon a legfőbb egyházi hatalom letéteményesének kellett tekinteni.

Werbőczy István az 1514-ik évi országgyűlésen elfogadott magyar jogkönyvben följegyezte, hogy «az országnak a javadalmak adományozására vonatkozó szabadsága egykor Zsigmond császár és király idejében, az ország többi szabadságaival együtt, a konstancai egyetemes zsinaton megerősítettett, eskü szentségével biztosított, a mi az arról kiállított bullában világosan befoglaltatik».⁹⁶⁶

Ilyen tekintélyes állású jogtudósnak, az ország rendei által átvizsgált munkájában hangoztatott állítása igényt tarthat arra, hogy alapossága iránt kétség ne merüljön föl.

Néhány évtizeddel utóbb, a magyar kormányférfiak, pápai követekkel szemben, a konstancai zsinattól nyert ezen kiváltságra, mint általánosan ismert tényre, hivatkoztak. A következő századokban pedig a magyarországi egyház legkiválóbb főpapjai (élükön Pázmány Péter áll) szintén hitelesnek fogadták el Werbőczy előadását.

E szerint, noha a zsinattól kiállított bullának sem eredeti példányát, sem későbbi másolatát fölkeresni ekkoráig nem sikerült, sőt az alapjául szolgáló végzés felől a zsinat jegyzőkönyvei említést nem

tesznek: bizonyosak lehetünk a felől, hogy csakugyan ilyen bullát a zsinat kiállított.

Ezt igazolja az a tény is, hogy Zsigmond a zsinattól kieszközölt kiváltsággal azonnal élt. Míg eddig az üresedésben levő négy magyarországi püspökség betöltését függőben tartotta, most az új pápa választását be sem várván, 1417 augusztus 15-én a veszprémi püspökséget Rozgonyi Péter dömösi prépostnak adományozta s a királyi adomány-levelet először állította ki abban a mai napig érvényben levő formában, mely a magyar királyt a kegyúri jog gyakorlásának terén minden más uralkodó fölé helyezi; azt hirdetvén, hogy Rozgonyit a veszprémi püspökségre «kegyúri jogának hatalmánál fogva tényleg megválasztja, nevezi és bemutatja, a mondott püspökséget és egyházat bármely néven nevezendő egyházi és világi jogaival neki adja és adományozza, a mondott egyházat és püspökséget összes jogainak teljességével ráruházza»; ugyanakkor pedig a veszprémi káptalannak, az egyházmegye egyházi és világi alattvalóinak, minden rendű hívének meghagyja, hogy Rozgonyi Pétert «a veszprémi egyház igaz püspökének, uruknak, főpapjuknak, főpásztoruknak ismerjék el s neki engedelmeskedjenek».⁹⁶⁷

Zsigmond a királyi kegyúri jog megállapítása mellett, a szakadás alkalmával, 1403-ik évi rendeletében megállapított egy másik jogelv számára is kieszközölte az egyházi szentesítést: arra, hogy mindennemű törvénykezési eljárást az ország határai között kelljen végezni s hogy az ország lakóit a római szent-szék bíróságai elé idézni ne lehessen. Az ez ügyben hozott végzésnek és a kiállított bullának szövegét, sajnos, szintén nem ismerjük. Kibocsátásáról az 1498-iki országgyűlés végzeményének egyik cikkelye tesz tanúságot. «Tudva van — így hangzik ez — hogy a római egyház egykor, a konstanci zsinaton jelenlevő tisztelendő bibornokainak engedményéből, az ország azon előjoggal bír, hogy apostoli levelek erejével senki sem vonható ki az országon kívül hozandó ítéletekre».

E közben Zsigmond az egyetemes egyház érdekei tekintetében komoly összeütközésbe jött a konstanci bibornokokkal. Míg ugyanis ezek mielőbb a pápaválasztást óhajtották végrehajtani, a királynak az volt a szándéka, hogy azt megelőzőleg az egyházjavítás ügye intéztessék el. Hosszas vita után egység jött létre; azok között, a kik megtartásáért a kezességet elvállalták, Kanizsai János esztergomi érsekkel is találkozunk, ki 1417 február 3-ika óta vett részt a zsinat tárgyalásaiban.⁹⁶⁸

A pápaválasztás azután november 10-ikén fogatosított oly módon, hogy a jelenlevő bibornokokon kívül a négy nemzet 30 megbízottja szavazati joggal ruháztatott föl. A német nemzet megbízottjai között Dominis Simon trau püspök képviselte a magyar korona országait.⁹⁶⁹ A megválasztott pápa Colonna Ottó bibornok, V. Márton nevet vett föl.

Zsigmond király azon volt, hogy tőle megerősíttesse azt a két kiváltságot, a mit a zsinattól Magyarország javára kieszközölt. Ez sikerült neki. A törvénykezési kiváltság ügyében kibocsátott pápai bulla nem maradt ugyan fenn, de alig másfél esztendővel kiállítása után hivatkozik rá maga Zsigmond király egyik rendeletében. «A pápától — úgymond — azt a szabadalmat nyertük, hogy se külföldi, se belföldi, se egyházi, se világi ne idéztethessen, föllebezés útján sem, másokat az ország határain kívül, idézőlevelek, vagyis bullák és más pöriratok útján. Ezen, a pápától nekünk és országunknak kegyesen engedélyezett szabadalmat mi és az ország lakói sértetlenül akarjuk használni.» Erre támaszkodva, a főpapokkal és a főrendekkel együtt azt határozta, hogy külföldre, nevezetesen a római udvarhoz senkit sem szabad idézni.⁹⁷⁰

A királyi kegyúri jog tárgyában a pápai bullának kibocsátásáról tudomása volt Pázmány Péternek, és hivatkoztak rá a magyar kormányférfiak 1661-ben, mikor a magyar király püspök-kinevezési jogát a szent-szék előtt igazolni igyekeztek.⁹⁷¹

V Márton mindjárt trónralépte után megújította az elődei alatt gyakorlatban levő, úgynevezett kancelláriai szabályokat s köztük azokat is, melyek az egyházi javadalmakkal való rendelkezést a pápa kezeiben összpontosították. Ekképen nemcsak a magyar király igényeivel jutott összeütközésbe, hanem a zsinatnak reform-bizottsága munkásságát is megakasztotta, a javadalom-adományozás ügyének zsinati rendezését lehetetlenné tette. Abban történt megállapodás, hogy minden zsinati nemzet a pápával külön indítson tárgyalásokat és kössön egyességet.

Igy jöttek létre 1418 tavaszán az egyes nemzetek concordatumai, melyek a javadalom-adományozás ügyén kívül több más reformkérdést is felöleltek. A német nemzettel kötött concordatum, mely öt esztendőre kiterjedő érvényességgel május 2-án kötött meg, a javadalmak betöltése tárgyában a következő megállapodásokat tartalmazza. Az érseki és püspöki székek, úgyszintén a római szent-széknek közvetlenül alávetett apátságok kánoni választás útján

töltetnek be; a kánonoknak megfelelő választásokat a pápa megerősíti, azt az esetet kivéve, ha «észszerű okból, a bibornokok hozzájárulásával» méltóbb és alkalmasabb egyént kíván alkalmazni; a mennyiben választás nem kánonszerűen történt, a kinevezés joga a pápára száll; a reservációk közül azok, melyek a régi egyházi jog kánonjain alapulnak, fönntartatnak, azok, a melyeket újabb pápai rendeletek léptettek életbe, eltöröltetnek.

A konstanci zsinat legújabb történetírói abban a véleményben vannak, hogy ez a concordatum Magyarországra is érvényes volt. Ezt a föltevést megerősíteni látszik a legelső bulla, a mit V. Márton magyarországi püspöki szék betöltése tárgyában 1419 július 31-ikén kiállított; ugyanis a pápa arra az álláspontra helyezkedik benne, hogy mivel az erdélyi káptalan a régi kánonokban és a konstanci végzésekben megállapított határidőn belül a választás jogával nem élt, a kinevezés joga a szent-székre szállott, minélfogva Palóczi György szepesi prépostot erdélyi püspökké kinevezi.

Azonban öt hónappal utóbb egy másik bullában fölemlíti, hogy Palóczi György «királyi kinevezés alapján elfoglalta az erdélyi püspökséget a nélkül, hogy bevárná a pápai előmozdítást, mely később következett be».

Ez kétségtelenné teszi, hogy a konstanci német concordatum megkötése után, Zsigmond király a káptalani választások mellőzésével, a püspökök kinevezésének jogát gyakorolta s hogy V. Márton ezt a jogot nem támadta meg, hanem csak azt a gyakorlatot helytelenítette, a mely szerint a királytól kinevezett főpap be nem várván a pápai előmozdítást, a püspökség birtokába lépett.⁹⁷²

A konstanci zsinatot, negyvenötödik ülésében, ápril 25-ikén, zárta be V. Márton pápa, ki május 15-én kelt útra Róma felé. Csak ezután, hat nappal utóbb hagyta el Konstanczot Zsigmond király, a magyar főpapok, főurak, papok és nemesek seregével. Azt a megnyugtató tudatot vitték magukkal hazájukba s azt a dicsőséges emléket hagyták az egyháztörténelem lapjain, hogy az egyház válságos helyzetében a kibontakozás legjelentékenyebb tényezőivé avatta őket az isteni gondviselés.

FÜGGELÉK ÉS JEGYZETEK.

A VATIKÁNI LEVÉLTÁR.

A PÁPÁK a legrégibb időktől fogva nagy gondot fordítottak a tőlök kibocsátott és a hozzájuk beérkezett iratok megőrzésére. A pápai levéltárról szóló történeti emlékek egészen a IV. századig vezetnek vissza, a mikor szent Damasus pápa (366—384) azon rendelkezéséről szólnak, a melyet a pápai iratoknak másolatokban megőrzése érdekében tett.

Ellenség pusztítása és tűzvész többször teljesen, gyakran nagy részben megsemmisítette az idők folyamán fölhalmozott kincseket. Így ismeretes, hogy 1084-ben a normann Guiskard Róbert betörése alkalmával, 1307-ben, mikor a lateráni bazilikát és pápai palotát tűzvész pusztította, 1527-ben V. Károly császár hadainak dúlásai alkalmával a levéltárt súlyos veszteségek érték, a melyektől még a XIX. század elején sem volt megkimélve, a mikor összes készletei, Napoleon császár parancsára, Párisba szállíttattak, majd 1815-ben Rómába visszavitettek.

Így történt, hogy jelenleg a XI. századot megelőző időkből kis számban őriz a levéltár okiratokat, a melyek csak a XIII. század elejétől kezdve vannak meg olyan gazdagságban, hogy a pápaságnak az egész világra kiterjedő tevékenységéről képet nyújthatnak.

A levéltárnak egyik jellemző sajátsága, a mely más levéltáraktól, névszerint a magyarországiaktól megkülönbözteti, az, hogy a külön kezelt egyes okiratok száma elenyészőleg csekély; mert nemcsak a fogalmazatok és másolatok vannak könyvekbe bevezetve, hanem az eredeti okiratok és levelek is kötetekbe vannak összefűzve.

I.

A legjelentékenyebb ezen könyvsorozatok között az, a mely a regestákból (Regesta Pontificia) áll, vagyis könyvekből, a melyekbe a kibocsátott pápai bullák és levelek másolata beigtattott.

a) Ezek között első helyen állanak a pápai udvar kancelláriájában készült regesták, melyekről 1884-ben a levéltár egyik tisztviselője, Don Gregorio Palmieri útmutató kézikönyvet bocsátott közre ily cím alatt: «Ad Vaticani archivi Romanorum pontificum regesta manuductio». Ebben 2019 kötetet sorol föl, a melyek hat-száz évet foglalnak magukban (972—1572).

Azonban az első két század csak három kötettel (VIII. János-tól egy, VII. Gergelytől kettő) van képviselve.

A XIII. századból	46,
a XIV.	« 267,
a XV.	« 501,
a XVI.	« 1305 kötet maradt fenn.

Ezekhez járul az úgynevezett avignoni regesták 362 kötete (1416—1424), a melyek 1784-ig Avignonban maradtak. Tartalmuk részben a főntebb ismertetett sorozat megfelelő köteteiben is fől-található. Megjegyezzük, hogy a nagy egyházi szakadás idejéből az ellenpápák regestái is megvannak ezen sorozatban.

Magyar történeti szempontból ezen regestasorozat 1526-ig van átkutatva. Ebből merítettek Katona, Pray, Fejér, Theiner. VIII. János, VII. Gergely és III. Incze pápák regestái már régebben, ismételt-n napvilágot láttak.

A levéltárnak 1880-ban történt megnyitása óta XIII. Leo ren-deletéből megjelentek III. Honorius pápa regestái két kötetben, V. Kelemenéi hét kötetben és megindult, de abban maradt X. Leo regestáinak kivonatos kiadása.

1884-ben a francia történeti intézet Rómában hozzáfogott, a III. Honorius és V. Kelemen közötti hézag kitöltése céljából, a XIII. századbeli többi pápák regestáinak kiadásához oly módon, hogy a pápai iratoknak csak egy része jelenik meg egész terjedel-mében, a többi rövid kivonatokban.

b) IX. Bonifác trónraléptétől (1389) kezdve a szent-szék egyik legjelentékenyebb hatósága, a Dataria (mely főképen javadalom-adományozási ügyek intézésére volt hivatva) az általa kibocsátott bullák számára külön regesta-sorozatot nyitott meg, a mely a leg-ujabb időkig a lateráni palotában őriztetett és 1892-ben XIII. Leo rendelkezésére helyezettetett el a vatikáni levéltárban. A kötetek száma a jelen század közepéig 4200-ra megy.

Ezen regesták átkutatása magyar történetnyomozók által 1505-ig ért el.

IX. Bonifác pápa magyarországi vonatkozású bullái ezen regestákból a Vatikáni Magyar Okirattár I. sorozatának III. és IV. kötetében jelentek meg.

c) V. Márton trónraléptétől (1417) veszi kezdetét a pápai iratok egy új nemének, a brévék kiállítása, a melyeknek fogalmazására és expedálására külön hivatal: a *secretaria brevium* szerveztett és a másolatok megőrzésére külön sorozat nyitattott. Ez legnagyobb részben ma is a jelezett hivatal külön levéltárában van elhelyezve; csak töredéke található a Vatikánban: összesen 67 kötet; és pedig másolatok 1418-tól 1565-ig, eredeti fogalmazatok 1480-tól 1567-ig.

Ezen sorozat a hazai szempontból teljesen át van kutatva.

A Hunyadi Mátyás uralkodásának két első esztendejét illető brévék a mult században kiadattak Kaprinay által, a hozzá intézetek, uralkodásának egész idejéből, legujabban a Vatikáni Magyar Okirattár I. sorozatának VI. kötetében.

II.

A pápai bullák és brévék regestáival szoros kapcsolatban állanak az úgynevezett *supplicatio*-registák, melyek legujabban kerültek a vatikáni levéltárba és előbb a történetbuvárok előtt egészen ismeretlenek maradtak. *Supplicatio* elnevezéssel jelöltetnek a folyamatok, melyeket a pápának akár papok, akár világiak — javadalom, kitüntetés, kiváltság, kegyelem vagy *dispensatio* elnyerése érdekében — benyújtanak. Már a XIII. században meghonosult a szent-széknél az a gyakorlat, hogy ezek a folyamatok a pápa színe elé nem abban a formában jutottak, a melyben beérkeztek, hanem az elintézés megkönnyítése végett előbb, bizonyos megállapított szabályok szerint átdolgoztattak. Így mutatta be azokat a megfelelő hivatal feje, rendszerint az alkanczellár vagy *datarius*, a ki már előlegesen az általa javaslatba hozott végzést és az elintézés dátumát a folyamodásra vezette.

A pápa, a mikor a folyamodást a javaslat értelmében kedvezően intézte el, sajátkezűleg írta rá, hogy: «*Fiat*», vagy «*Fiat ut petitur*», a mihez kivételesen csatolt részletező toldalékot. Nevét nem írta alá; csak egy betűt jegyzett: keresztnévének kezdőbetűjét.⁹⁷³

A *supplicatio*ok folytonos nagymérvű szaporodása következtében, a XV. század kezdetétől a pápák a bibornok-alkanczellárt, az

apostoli kanzellária igazgatóját és ennek helyettesét rendszerint fölhatalmzták, hogy bizonyos szorosan meghatározott ügykörben a supplicatiokat maguk önállóan intézhessék el. Ezek «fiat» helyett a «concessum» formulát használták és szintén keresztnévük kezdőbetűjével signáltak, a melyhez egyházi méltóságuk czimének rövidítését csatolták.⁹⁷⁴

A supplicatio, ha az azokban foglalt kérelmek nem voltak teljesíthetők, egyszerűen megsemmisítettett; ha pedig azoknak egy részét nem teljesítette a pápa, azt a részt tollvonással keresztülhúzta az előadó.

A kedvezően elintézett supplicatiók alapján történt azután a bullák kiállítása, a mi azonban gyakran elmaradt s ezen esetben a supplicatio eredeti példánya küldetett meg a folyamodónak. Mindkét esetben előbb a supplicatio teljes szövegét külön könyvekbe, regesta-kötetekbe iktatták e célra rendelt pápai tisztviselők.

A supplicatiók eredeti példányai kevés kivétellel elvesztek. A fönmaradt regesta-kötetek sorozata pedig 1344-ben veszi kezdetét és ezen időtől fogva sem teljes. A VI. Kelemen, VI. Incze, V. Orbán pápáktól (ügyszintén VII. Kelemen és XIII. Benedek ellenpápáktól) 99 kötetet őriz a vatikáni levéltár. 1363-tól 1417-ig hézag van a sorozatban, mely csak V. Márton trónraléptétől válik teljessé. Ettől fogva a legbőségesebb forrás, mert magának ennek a pápának tizennégy esztendei uralkodásából 159 kötet van meg. A jelen század elejéig a kötetek száma 7011-et tesz.

Ezek és a bulla-regesták nem fődik egymást teljesen. Gyakran megvan a supplicatio és a bulla; de többnyire vagy egyik, vagy a másik hiányzik a meglevő regesta-kötetekben.

Ezen sorozat átkutatásában magyarországi buvárok 1498-ig értek el. Fölhasználtatott a «Veszprémi püspökség római oklevéltára» II. kötetében (1899).

III.

«Camera apostolica» elnevezést visel azon osztály, mely a szent-szék pénzügyi vonatkozású irományait tartalmazza. Ezeknek egyetemes jelentőséget kölcsönöz az a körülmény, hogy a világ minden részéből folytak be pénzek részint adóztatás, részint díjak czimén; a kiadások között is segélyezések és nuntiusi költségek címe alatt sűrűn fordulnak elő tételek, melyek a keresztény világ

különböző országait illetik. A számadási könyvek több alosztályt képeznek. A legjelentékenyebbek a következők:

a) «Introitus et exitus camerae apostolicae» című alatt a rendes bevételek és kiadások könyvei sorakoznak, 1279-től a XIV. század végéig 378 kötet, a XV. századból 1513-ig 170 kötet.

Hogy ezen kötetek tartalma az egyetemes művelődés történetére milyen értékes forrást képez, hirdeti Müntz kiadványa: *Les arts à la cour des papes pendant le XV. et le XVI. siècle. Recueil des documents inédits tirés des archives et des bibliothèques romaines.* Paris, 1878—1882. Három kötet.

b) «Rationes collectorum» a pápai adószedők számadásai 1257-től 1422-ig, 504 kötet. Ezek között magyarországi számadások is találhatók, melyek töredékesen több régebbi kiadványban s Theinernél is, teljesen a Vatikáni Okirattár I. sorozatának I. kötetében jelentek meg.

c) «Obligationes et solutiones» 1292-től a XV. század végéig 100 kötet. Ezek a szent-szék által kinevezett vagy megerősített főpapok által fizetendő díjakról tartalmazznak kimutatásokat és a főpapok névsorának összeállításánál sokszor az egyedüli támpontot nyújtják.

Ezen sorozatokat kiegészítik a római állami levéltárban őrizett kötetek, melyek Róma elfoglalása alkalmával az olasz kormány kezei közé jutott épületekben találtak.

A porosz történeti intézet megindított egy nagyszabású vállalatot, melynek címe: «Repertorium Germanicum Regesten aus den päpstlichen Archiven zur Geschichte des deutschen Reiches und seiner Territorien im XIV. und XV. Jahrhunderte». Ez hivatva volna az eddig ismertett összes regesta-sorozatokból a német birodalomra vonatkozó okiratok rövid kivonatait közölni. Berlinben 1897-ben jelent meg az első kötet, a mely azonban, nagy terjedelme dacára, csak egy esztendőből (1431) tartalmaz kivonatokat.

IV.

A pápákhoz beérkezett okiratokat és leveleket, a melyek a régebbi századokból fönmaradtak, túlnyomó részben a vatikáni levéltár azon osztálya foglalja magában, a mely az «Archivio di Castel Sant Angelo» elnevezést viseli.

Ugyanis IV. Sixtus pápa a XV. század harmadik negyedében

a szent-szék jogainak szempontjából legfontosabb okiratoknak, biztosabb megőrzésük végett, befogadására az Angyal-vár nevezetű erősségben jelölt ki helyiséget, a hol a levéltár a későbbi pápák alatt folytonosan szaporodott, úgy hogy mikor egyik őre, Gonfaloneri, 1629-ben lajstromozta, már I—XVIII. folyószámokkal és A—M betűkkel megjelölt 29 szekrényt (armarium) foglalt el. Az Angyal-várból 1798-ban, a francia hadak invasioja alkalmával, szállíttatott a Vatikánba, a hol a titkos levéltárral egyesítettvén, régi szekrényeit és berendezését mai napig megtartotta. Ezen osztály természete szabatosan nem határozható meg; mert eredeti rendeltetésétől, hogy a szent-szék jogait igazoló iratokat őrizze, idők folytán eltértek.

A levéltár berendezésében, az iratok csoportosításában sem vitetett keresztül következetesen valamely rendszer. Nagyjában az egyes országokat érdeklő iratok együtt találhatóak a XI. század elejétől a XVIII. végeig. Így az I. szekrény a szent-széknek a német birodalommal való viszonyát illető okleveleket tartalmaz. Szintúgy a II. szekrény első fiókja; a többi fiókok Spanyolország, Sicília, Anglia, Magyarország, Florencz iratait foglalják magukban. A magyarországiak a VII. fiókban a következők:

1. — 1303. A kalocsai érsek és a zágrábi püspök okirata.
2. 3. — 1308. Gentilis bibornok-legátus okiratai.
4. 5. — 1280. IV. László levelei.
6. — 1279. Erzsébet királyné levele.
7. — 1279. A budai zsinat constitutiói.
8. — 1279. IV. László levele.
9. — 1359. Nagy Lajos okirata.
10. — 1566. János király okirata.
- 11—21. — IV. Béla király 11 levele, melyeknek egy részén megvan a függő aranypecsét.
22. — 1630. II. Ferdinánd és VIII. Orbán conventioja.
23. — 1633. VIII. Orbán brévéje.
24. — 1632. A Propaganda-congregatio decretuma.
25. — 1747. Mária Teréziával kötött concordatum bibornok-ajánlás tárgyában.

26—31. 1757—1784. A szent-szék és Mária Terézia között egyességek az ausztriai uralom alatt álló olasz területekre vonatkozólag.

Ezekén kívül még két helyen találkozunk magyarországi iratokkal.

A VII. szekrény VII. fiókjában (osztrák és svájci vonatkozású iratok között):

3. — 1582. A temesvári katolikusok magyar levele.
4. — 1582. A temesvári kereskedők rácz levele.
5. — 1581. A Magyarország déli részeiben működő plébánosok panaszos fölterjesztése.
6. — 1581. A pécsi katolikusok levele.
7. — 1581. Rácz nyelven írt levél.
8. — 1581. Bosnyákország püspökének, papjainak és kath. hiveinek fölterjesztése.
9. — 1595. A ruthének által bemutatott pontozatok a hitegyesség helyreállítása tárgyában.

Továbbá a XIV. szekrény VI. fiókjában (lengyelországi és sardiniai iratok között):

45. — 1514. Zsigmond lengyel király levele egy Frangepán gróf ügyében.
- 51—56. — 1515. II. Ulászló hat levele.
57. — 1513. A bibornoki collegium levele II. Ulászlóhoz.
- 58—61. — 1532. A János király és Ferdinánd között létesítendő egyesség tárgyában írt levelek.
62. — 1524. A kalandosok szövetségének czikkelyei.
63. — é. n. VII. Kelemen levele János királyhoz.
66. — 1525. A lengyelországi követ levele II. Lajoshoz.
68. — 1516. II. Lajos király levele.

Az angyal-vári levéltár mellett a XVII. század folyamán a vatikáni levéltárban is alakult eredeti oklevelekből gyűjtemény, mely 83 skatulyában kronológiai rendben van elhelyezve.

Az I. 996—1244.

A XI—V. 1250—1300.

A VI—LXXIII. 1301—1399.

A LXXIII—LXXIXIII. 1400—1510. évkörből tartalmaz okleveleket. Ezek túlnyomó részben a pápai kamarát és az egyházi állam igazgatását illetik. Itt találtak elhelyezést a pápai cancelláriában kiállított bullák is, a melyek valamely közbejött akadály miatt nem expedáltak.

Még ezen két osztály iratdarabjai egyenkint vannak elhelyezve, az újabbkori levelek 1513-tól kötetekbe fűzve öt sorozatban állítottak össze:

- a) Lettere de Principi e titolari 210 kötet.
- b) « « Cardinali 158 «
- c) « « Vescovi e Prelati 230 «
- d) Lettere de Particolari 213 kötet.
- e) « « Soldati 79 «

Azonban ezek a címek nem jelezik pontosan a kötetek tartalmát.

Így például az *a)* sorozat első öt kötetében, melyek az 1513—1528. évkört foglalják magukban, II. Ulászló, II. Lajos és I. Ferdinánd levelei mellett, Werbőczitől, Tomoritól, Szalkaitól, Wárdaitól találunk eredeti leveleket. A VI., XII—XV. kötetekben németországi nuntiusok levelezéseire akadunk 1528—1548. évkörből Magyarországot érdeklő számos darabbal.

A *d)* osztály I. és IV. köteteibe a híres Cariglio jezsuitának Báthory Zsigmond udvarából írt levelei; II. kötetébe 1532-ből a bécsi nuntius egy fontos levele a János királylyal folytatott tárgyalásokról és egy Magyarországra küldött pápai ügynöknek jelentései a VII—IX. köteteibe Borghese bíbornok magánlevelei kerültek.

Ezen sorozatok többi kötetei magyarországi kutatókra várnak.

V.

A vatikáni levéltárnak a regesták sorozatai mellett leggazdagabb és egyúttal legfontosabb osztályát alkotják a diplomáciai irományok, melyek «Lettere della Segreteria di Stato» és «Nunziature» elnevezés alatt foglaltatnak össze. A gyűjtemény, mely a XVI. század elejétől a XVIII század végeig ér és államok szerint van csoportosítva ilyen sorrendben:

Nunziatura di Germania
 di Francia
 di Polonia
 di Portogallo
 d' Inghilterra e Genova
 di Venezia
 di Napoli
 di Colonia
 di Svizzeri
 di Firenze

di Savoia
 di Flandra
 di Malta
 Legazione d' Avignone
 di Bologna
 di Ferrara
 di Romagna
 d' Urbino
 Nunziature per le paci.

Mindegyik állam csoportja két sorozatból áll, az első a nuntiusok eredeti jelentéseit tartalmazza különféle mellékleteikkel; a második az államtitkárnak a nuntiushoz intézett jegyzékeit fogalmaztatban vagy másolatban.

Ehhez az osztályhoz De Pretis Péter levéltárnok 1731-ben jegyzéket készített, a mely nyomtatásban nem jelent meg és a később az államtitkári hivatalból beszállított diplomáciai anyag bejegyzésével a legújabb időkben kiegészített.

Ez időszertint a gyűjtemény mintegy hatezer kötetből áll. Pedig a levéltár összes osztályai között talán éppen ez tűnteti föl a XVI. és XVII. századokban a legnagyobb hézagokat; a mit az magyaráz meg, hogy a jelezett időben a pápai diplomáciát vezérlő bibornok-államtitkár (rendszerint a pápa unokaöccse) a rendelkezésére álló diplomáciai irományokat hivatalból kilépése alkalmával magánál tartotta és családi levéltárába szállította.

Így jutottak nagyrészen a Medici VII. Kelemen diplomáciai levéltára Florenczbe, a Farnese III. Pálé Nápolyba és Pármába, Borromaei szent Károlyé (IV. Pius államtitkáráé) Milánóba, VIII. Kelemené és V. Pálé a Borghese-család, XV. Gergelyé a Ludovici-család, VIII. Orbáné a Barberini-család, VII. Sándoré a Chigi-család, XI. Inczéé az Odescalchi-család levéltáraiba stb.

Hazánkat érdeklő külön csoport a diplomáciai osztályban nem létezik. Magyarország a Nunziatura di Germania csoportba van befoglalva, a mit az a körülmény magyaráz meg, hogy a mohácsi vész után Magyarországba és Erdélybe csak kivételesen küldettek nuntiusok és ügynökök; ez a két ország a bécsi, illetőleg a lengyelországi nuntius hatáskörébe tartozott.

A Nunziatura di Germania jelenleg 694 kötetből áll.

Ezek nincsenek szorosan kronológiai rendben összeállítva.

A mohácsi vészt megelőző időkben Magyarországra küldött pápai követek jelentéseiből csak azok maradtak fenn, a melyeket 1524—6. báró Burgio Antal és Campeggio Lőrincz bibornok küldöttek Rómába. Ezek töredékesen több korábbi kiadványban, teljesen a Vatikáni Magyar Okirattár III. sorozatának I. kötetében jelentek meg.

Ezek a jelentések a Nunziatura di Germania LIII. és LV. köteteit töltik meg.

Az I. kötet 1515-ből a nuntiusokhoz intézett jegyzékeket tartalmaz XVII. századbeli másolatokban. Reánk nézve érdektelenek. Hasonlóképen Aleander németországi nuntiusnak 1519-ben írt jelentései az L. kötetben.

Ellenben a mohácsi vészt követő korból a Bécsbe, Prágába és Grácba küldött pápai nuntiusok jelentései a magyar történelemnek elsőrangú forrásai.

E helyen csak a XVI. századbeli jelentéseket tartalmazó köteteket sorolom föl.

II. 1538— 9	LXI. 1551— 2
III. 1555	LXII. 1552— 3
IV. 1560— 5	LXIII. 1551— 4
V. 1566	LXIV. 1560—71
VI. 1572— 4	LXV. 1564—72
VII. 1575— 8	LXVI. 1562— 6
VIII. 1573— 8	LXVII. 1567—70
IX. 1582	LXVIII. 1570—95
X. 1560— 3	LXIX. 1572
XI. 1578—81	LXX. 1573
XII. XIII. 1579—85	LXXI. 1574
XIV. 1580— 3	LXXII. 1575
XV. 1591— 3	LXXIII. 1576
LI. 1531— 2	LXXIV. 1577— 8
LII. 1537— 9	LXXV. 1580
LIV. 1530— 2	LXXVI. 1572— 6
LVI. 1526—34	LXXVII. 1572—82
LVII. 1536—42	LXXVIII. LXXIX. 1572—85
LVIII. 1537—40	LXXX. 1573— 4
LIX. 1538—42	LXXXI. 1575— 6
LX. 1541— 7	LXXXII. 1577— 8
LXXXIII. 1573— 5	XCIX. 1578—81
LXXXIV. 1573— 7	C. 1580— 2

LXXXV. 1573— 8	CI. 1583— 5
LXXXVI. 1576—82	CII. 1582— 4
LXXXVII. 1573— 4	CIII. 1579—81
LXXXVIII. 1573— 9	CIV. 1582
LXXXIX. 1580	CV. 1583
CX. 1580— 5	CVI. 1584— 5
XCI. 1577—81	CVII. 1581— 5
XCII. 1577—80	CVIII. 1587— 8
XCIII. 1581— 2	CIX. 1588— 9
XCIV. 1583	CX. 1588—90
XCV. 1584— 5	CXI. 1587— 9
XCVI. 1576	CXII. 1588—91
XCVII. 1578—81	CXIII. 1588— 9
XCVIII. 1579	

A Nunziatura di Polonia XI—XXIII. és CLXXI. kötetei, melyek Báthory István király uralkodásának éveit foglalják magukban, hazánk, különösen Erdély történetére vonatkozó nagybecsű részleteket s iratokat tartalmaznak. A XXVII. B) kötetbe érthetetlen módon tévedtek el Oláh, Verancsics, Telegdi levelei. A CLXXIV. kötetben a pápai államtitkárnak az 1605-ben Magyarországra küldött pápai sereg főhadbiztosához intézett jegyzékei találhatók föl.

Ezen csoporthoz van csatolva három kötet, mely ezt a címet viseli: «Lettere e memorie manoscritte del P. Possevino Nunzio Apostolico nel Settentrione». A híres Possevino jezsuitának, Báthory István bizalmas emberének irományait foglalják magukban az 1579—1585. évekből. Legnagyobb részők hazánk történetét érdekeli. Különösen fontosak azok, a melyek az 1583-ik évből származnak, a mikor Possevino Rudolf és Báthory között Kassán folytatott tárgyalásokban mint pápai közbenjáró vett részt.

A nuntiusok irományaitól elválasztattak a trienti zsinatra küldött legátusok levelezései, melyek «Concilio di Trento» címmel, 151 kötetből álló önálló gyűjteményt alkotnak.

A diplomáciai osztály legújabbán értékes kiegészítést nyert. XIII. Leo pápa ugyanis 1891-ben tetemes pénzüsszegen megvásárolta a herceg Borghese-család levéltárát, mely VIII. Kelemen és V. Pál (1605—1621) diplomáciai irományainak nagy részét, mintegy kétezer kötetbe összefűzve foglalja magában.

Series I.

Cod. 221. — 1574. De provincia Transylvanica in rebus fidei et religionis cath. adjuvanda. — 1578. De ordine Teutonico in Ungaria instituendo.

Cod. 512. — 1606—1609. Magyar főpapok fölterjesztései a pápához.

Cod. 641. — 1605—1608. Mellini bécsi nuntius jelentései és levelezése a magyar főpapokkal.

Cod. 651. — 1601., 651*a*, 651*b*. Spinelli prágai nuntius jelentései és levelezése Bastával.

Cod. 693., 694. — 1605. Forgách Ferencz emlékiratai.

Cod. 696., 697., 698. — 1598. Rudolf király, Miksa és Mátyás levelei, az utóbbiak a magyarországi táborozásból.

Cod. 747. — 1596. Emlékiratok a török hadjáratról.

Cod. 751., 752. — 1594—1596. Erdélyre vonatkozó emlékiratok és utasítások.

Cod. 753. — 1542. Emlékirat a török hadjáratról.

Cod. 758. — Kanizsa ostromáról.

Cod. 771. — 1595. Erdélyre vonatkozó diplomáciai jelentések.

Cod. 913. — 1594—1597. Tudósítások a magyarországi török háborúról. Mátyás főherceg, Forgách Simon levelei.

Cod. 920. — 1609—1611. A királyi udvarnál levő nuntiushoz Rómából küldött jegyzékek.

Sectio II.

Cod. 77., 79. — 1605—1609. Rudolf király és Mátyás fhg. levelei.

Cod. 146. — 1608. Nuntiusi jelentések.

Cod. 163., 164. — 1605—1609. Rudolf király, Mátyás fhg., Forgách Ferencz, Basta, Erdődi Tamás és más főurak levelei.

Cod. 165., 166., 167. — 1605—1609. Nuntiusi jelentések.

Cod. 168. — 1617. Nuntiusi jelentések.

Cod. 169. — 1609. Nuntiusi jelentések.

Cod. 171. — 1607. Nuntiusi jelentések.

Cod. 328., 329., 330. — 1605. A Magyarországra küldött pápai biztos jelentése.

Cod. 340. — 1618. Rómából a bécsi nuntiushoz intézett jegyzékek.

Cod. 367. — 1616. Rómából a bécsi nuntiushoz intézett jegyzékek.

Cod. 448. — 1618. Pápai levelek Mátyás királyhoz és Pázmányhoz.

Cod. 475. — 1595—1599. Rómából az erdélyi és a lengyelországi nuntiusokhoz intézett jegyzékek.

Cod. 494. — 1589—1591. Montalto bibornok levelei Báthory Zsigmond bibornokhoz.

Cod. 498. — 1610. Pápai levelek Mátyás királyhoz és Forgách Ferenczhez.

A Borghese levéltárból merített Ambró Béla, ki Malaspina nuntius 1599-ik évi erdélyi küldetését ismertette a Katholikus Szemle 1880-ik évfolyamában és Károlyi Árpád a Magyarországi Országgyűlési Emlékek IX. és X. köteteihez.

A Vatikáni Magyar Okirattár szerkesztőségének szándéka volt a bécsi és prágai nuntiusok levelezéseit, a mennyiben Magyarországot illetik, közzétenni s e célból a másolatok 1554-ig készen állottak, mikor a Rómában fönnálló osztrák és porosz történeti intézetek, úgyszintén a Münchenben székelő Görres-Gesellschaft római intézete abban állapodtak meg, hogy ezen levelezéseket egész terjedelmükben közzéteszik, a miáltal a külön magyarországi kiadvány fölöslegessé vált. Az osztrák és porosz intézetek «Nuntiaturnberichte aus Deutschland» című nagy vállalatából ekkorig (1892—1899) megjelentek:

Az I. sorozatból (1533—1559) az I—IV., a VIII. és IX. kötetek.

A II. sorozatból (1562—1572) az I. kötet.

A III. sorozatból (1572—1685) az I—III. kötetek.

A IV. sorozatból (1628—1635) az I. és II. kötetek.

A Görres-Gesellschaft (1892—1899) négy kötetet bocsátott közre. Az első kettő az 1539—1540., 1573—1576. évekből tartalmaz nuntiusi jelentéseket; a harmadik és negyedik a «Kölner Nuntiaturn» (1584—1590) sorozatát nyitja meg.

Budavár visszafoglalásának kétszázados emlékünnepe alkalmából (1886) a Vatikáni Magyar Okirattár második sorozatának második kötetében Buonvisi bibornoknak, ki 1686-ban mint pápai nuntius működött a bécsi udvarnál, levelezései jelentek meg.

VI.

A vatikáni levéltárnak tekintélyes osztályát alkotják a Miscellaneák.

Ezekben helyet foglalnak:

a) Különféle naplók a XVI. és XVII. századból, köztük azok is, melyek a conclavékról vezettetettek.

b) Pápai congregatiók jegyzőkönyvei.

c) Egyházi visitatiokról vezetett jegyzőkönyvek.

d) Periratok.

e) Egyes bibornokok (Albani, Bolognetti, Carpegna, Pio, Spada stb.) kéziratgyűjteményei, melyek haláluk után megszerezettek.

Ezek között különösen figyelmet érdemel a *Varia Politicorum* című 176 kötetből álló gyűjtemény, mely XVIII. századbeli másolatokban a XV. század első felétől a XVII. századig érő nuntiusi jelentéseket és részökre kiállított utasításokat tartott fenn, részben olyanokat is, a melyeknek eredeti példányai a vatikáni levéltárban nem találhatók. Ezek közül több darabot, Mátyás uralkodása idejéből, Theiner is közzétett.

A vatikáni levéltár egyes osztályainak és sorozatainak — mint több helyen jeleztem — külön lajstromaik vannak, melyek azonban részint azért, mivel legtöbbnyire csak általánosságban jelezik az egyes kötetek tartalmát, részint mivel csak kettő csoportosítja országok szerint az anyagot, de sokféleségük miatt is, a kutató munkáját nem könnyítik meg eléggé.

Ezen fogatkozás pótlásának merész föladatára vállalkozott a mult század második felében egyik hírneves levéltárnok, Garampi (később bécsi nuntius és bibornok). Csodálatra méltó szorgalommal készített a levéltár egyes okiratairól százezerekre menő czédulákat, melyeket részint az egyes országok, püspökségek, intézmények szerint csoportosított, részint kronologiai rendbe állított egybe. A nehezen használható és könnyen összezavarható apró czédulákat a levéltár ez időszertinti első öre, a buzgó Wenzel monsignor, erős papírlapokra fölragasztotta és 107 kötetben helyezte el. Így tehát a kutató az őt érdeklő tárgyra nézve ha nem is az összes anyagot, hanem legalább egy részét indicálva találja.

Végül felsoroljuk azokat a magyar kutatókat, kik a levéltár megnyitása óta (1882—1890) a levéltárban dolgoztak:

a) *A Vatikáni Magyar Okirattár megbízásából:*

(†) Dr. Abel Jenő budapesti egyetemi tanár,
dr. Balics Lajos győri hittanár,

- Bunyitay Vincze nagyváradai püspöki könyvtárnok,
 dr. Czaich Gilbert magyar penitentiárius Rómában,
 5 dr. Fejérpataky László, a M. N. Muzeumnál segédőr,
 dr. Karácsonyi János nagyváradai hittanár,
 Kollányi Ferencz esztergomi segédlelkész,
 dr. Merényi Lajos kismartoni levéltárnok,
 (†) Pesty Frigyes akadémiai tag,
 10 dr. Schönherr Gyula, a M. N. Muzeumnál őrségéd.

b) *A M. Tud. Akadémia megbízásából :*

- Beke Antal gyulafehérvári kanonok,
 dr. Hodinka Antal, a cs. és kir. családi könyvtár tisztviselője,
 Kollányi Ferencz, a M. N. Muzeumnál könyvtárőr,
 dr. Schönherr Gyula, a M. N. Muzeumnál levéltárnok,
 15 Tóth Szabó Pál premontréi rendű tanár,
 Veress Endre kir. főgymnaziumi tanár.

c) *A Szent-István-Társulat megbízásából :*

Érdűhelyi Menyhért kiskőrösi plébános.

d) *B. Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából :*

Luksics József veszprémmegyei áldozár,
 Pallay Miklós veszprémmegyei áldozár.

e) *Fehér Ipoly szent-mártoni főapát megbízásából :*

- 20 Dr. Sörös Pongrácz sz. B. r. tanár,
 (†) Villányi Szaniszló bakonybéli apát.

Mindezen kutatók s velök e sorok írója, munkásságukban a vatikáni levéltár tisztviselői részéről a legelőzékenyebb és legkészségesebb támogatásra találtak, a melyért nekik és legfőképen *Wenzel Péter* monsignornak, ki egy negyedszázad óta van a levéltárban alkalmazva s ez időszert annak első tisztviselője, e helyen is meleg köszönetet mondani kötelességemnek tartom. Állíthatom, hogy nagyobb szabadsággal és könnyűséggel egyetlen állami levéltárban sem dolgozhatik a történetbuvár, mint itt. (A vatikáni levéltár ünnep- és vasárnapok, úgyszintén csütörtököt kivéve, délelőtt 1/29—12 óra között van nyitva. Karácsonykor, farsang végén és husvétkor 8—8 napig zárva van. A nyári szünidő junius 29-től szeptember 30-ig tart.)

A XIII. Leo nemes intentiói hiven és sikeresen valósítottak meg.

A vatikáni levéltárt és egyes osztályait ismertető irodalmi dolgozatok egész kis könyvtárt alkotnak. A legjelentékenyebbeket sorolom föl: Marini: *Memorie istoriche degli archivi della Santa Sede Apostolica*. Roma. 1825. — Dudik: *Iter Romanum*. Wien. 1855. I. II. — Gachard: *Les archives du Vatican*. Brüssel. 1873. — Munch: *Aufschlüsse über das päpstliche Archiv*. Berlin. 1880. — Langlois et Stein: *Les archives de l'histoire de France*. Paris. 1891—3. (A II. kötet VI. fejezetében.) — Denifle: *Specimina palaeographica regestorum Romanorum pontificum*. Roma. 1888. — Cauchie: *De la creation d'une école Belge a Rome*. Tournai. 1896. — Hinojosa: *Los despachos de la diplomacia pontificia en Espana. Memoria de una mision oficial en el Archivo secreto de la Santa Sede*. Madrid. 1896. — Abraham: *Sprawozdanie z poszukiwan w Archiwach i Bibliotekach Rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*. (Jelentés a római levél- és könyvtárakban végzett kutatásokról.) Krakó. 1899. — Sickel: *Römische Berichte*. I—IV. Wien. 1898—1900.

JEGYZETEK.

1 Így ír: «Isten bocsássa meg a császárnak, hogy a lengyel herceget, ki eddig adófizető volt, úrrá tette s fölmagasztalta». *Giesebrecht*: Geschichte der deutschen Kaiserzeit. I. (Braunschweig, 1873) 733.

2 *Giesebrecht* első jelezte azt a fölfogást, hogy «a lengyelországi egyház önálló szervezete maga után vonta a magyarországiét». I. m. 738. — Ellenben *Hauck*: Kirchengeschichte Deutschlands, III. (Leipzig, 1896) 293., kétségbevonja és lehetségesnek tartja, hogy az esztergomi érsekség előbb alapíttatott, mint a gnézeni. De kétségtelen, hogy a pózeni néhány hónappal előbb létesült.

3 A magyar történetírók a katolikus egyház és a királyság megalapítását Magyarországon, a korona küldését és István koronázását rendszerint az 1000-ik esztendőre teszik. A hiteles adatok egész sora a mellett tanúskodik, hogy mindez 1001-ben történt. Ezt tüzetesen kimutatta *Dr. Karácsonyi János*: Szent István király oklevelei. (Budapest, 1891) 160—164. Érvelése alaposságát elismerte *Pauler Gyula*: Magyarország története az Árpád-házi királyok alatt. (Budapest, 1893) I. 40.

4 A nemzeti hagyományt, a mely szerint szent István Nagyboldogasszony ünnepén koronáztatott meg, nincs okunk el nem fogadni. A magyar követség tehát, a mely a koronával nyár közepén már visszaérkezett volt, következtethetjük, hogy a tavaszi hónapokat töltötte Rómában, a hol 1001 május közepétől fogva tartózkodott a pápa és a császár. V. ö. *Stumpf—Brentano*: Die Kaiser-Urkunden. (Innsbruck, 1865—1883); *Löwenfeld*: Regesta Romanorum Pontificum. (Lipsiae, 1855.)

5 Így ír: «A császár kegyéből és az ő buzdítására a bajor herceg veje, Waik... koronát és áldást kapott».

6 *Karácsonyi* az idézett munkában kimutatja, hogy az úgynevezett Szilveszter-bulla a X. század végén használatban levő kancelláriai formáktól egészen eltérő módon van fogalmazva és úgyszólván teljesen későbbi emlékek (VII. Gergely levelei és Hartvik legendája) szövegéből van összeállítva.

7 *Fejér*: Codex Diplomaticus. II. 13.

8 Ugyanott. III. I. 91.

9 *Theiner*. Monumenta Hungariorum Sacram. illustrantia. I. 388.

10 *Érdy János*: Szent István első magyar király életirata Hartvik regens-burgi püspök szerint. (Pest, 1854) 13.

11 *Fejér*. III. II. 326. V. 507.

12 Több újabb történetíró azt a föltevést koczkáztatja, hogy a Szilveszter-féle koronát III. Henrik császár, Aba-Sámuel leveretése alkalmával zsákmányul ejtven, Rómába visszaküldötte s az nyom nélkül elveszett. Ez a föltevés

VII. Gergely pápa egy nyilatkozatának félreértéséből származik. A pápa (1073) Salamon királyhoz írt levelében írja, hogy «Henrik császár Magyarországot szent Péter tiszteletére meghódoltatván, lándzsát és koronát küldött szent Péter sírjára; a királyság jelvényeit oda irányította, a hová a fejedelemséget tartozónak elismerte». Általánosságban szól egy koronáról s nem utal arra, hogy a Szilvesztertől küldöttet érti. Nem is lehetséges, hogy a pápától ajándékozott korona visszaküldésében a hódolat nyilvánításának alkalmas formáját látta volna. E mellett, ha a Szilveszter-féle korona küldetett volna Rómába, ennek az eseménynek szükségképen nyoma marad a nemzeti hagyományban, a melynek folytonossága ellenkezőleg arról tesz tanúságot, hogy a korona az országban maradt.

13 A XVII. század elejétől napjainkig a korona történetét és ismertetését tárgyaló monografiák hosszú sorozata jelent meg. A legújabbak és legjelentékenyebbek: *Ipolyi Arnoldé* (A magyar korona és a koronázási jelvények története és műleírása. — Budapest, 1886. Az Akadémia kiadása.) és *Czobor Belde* (A magyar koronázási jelvények. Budapest, 1896).

14 Tanúskodik erről III. Endre király nyilatkozata (*Fejér*. VI. I. 237.) és Gentilis bibornoké, V. Kelemen magyarországi követéé. (Monumenta Vaticana Hungariae. I. II. 273.)

15 *Katona*: Historia critica regum. II. 346.

16 *Theiner*. I. 360, 370, 373, 388. — Arról, hogy ezen az alapon a pápák miféle jogokat igényeltek s velük szemközt milyen állást foglalt el a magyar nemzet: a megfelelő helyeken lesz szó.

17 *Katona*. Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. II. 361.

18 *Rizler*. Geschichte Bayerns. I. 97.

19 *Palacky*: Geschichte Böhmens. I. 228.

20 *Uhlirz*: Die Gründung des Erzbisthums Magdeburg. (Magdeburg, 1887.)

21 *Alzog*: Egyháztörténelem. II. 80.

22 E helyen nem lehet föladatom tárgyalni ezen igény jogalapjával összefüggő kérdéseket, melyek számos hazai és külföldi történetíró tanulmányainak tárgyát képezték.

23 *Hauck*. I. m. 273.

24 Szent István legrégibb legendája (a Vita minor) írja, hogy Magyarországon «sancta Dei ecclesia ex Romana auctoritate juste ordinata fuit». Egy másik (Vita major) szerint szent István «provinciam in decem partitus est episcopatus, Strigoniensem metropolim et magistrum per consensum et subscriptionem Romane sedis apostolice ceterarum fore constituens». (Monumenta Germaniae. Scriptores. XI. 228, 232.) — Az a kérdés, vajjon Ascherik volt-e az első esztergomi érsek, élénk irodalmi harcz tárgyat képezte legújabb időkig. Az erre vonatkozó irodalmat tüzetesen ismerteti *Balics*. A r. k. egyház története Magyarországon. I. 109. és köv. lapokon. Fölfogásom szerint döntő tekintéllyel bír az az egykorú följegyzés, a mely szerint «Aschericus Ungarorum archiepiscopus» 1012-ben a bambergi székesegyház fölszentelésében közreműködött.

25 Egészen más természetű az a kiváltság, a mit a XII. század elején II. Orbán pápa a sicíliai fejedelemre ruházott; csak a pápai követek rendelkezéseinek végrehajtását bízta rá; noha később ezen a czímen a sicíliai királyok sokkal szélesebbkörű hatalmat ragadtak magukhoz. V. ö. *Sentis*: De Monarchia Sicula. (Freiburg, 1869.)

26 *Theiner*. I. 171.

27 Ezeket *Jaffe* és *Löwenfeld* idézett munkái ismertetik.

28 Ezeket *Karácsonyi* idézett munkája ismerteti.

29 *Karácsonyi* i. m.

30 Nem fogadhatjuk el *Karácsonyi* azon föltevését, a mely szerint az 1009. és 1015-ik évi oklevelekben foglalt intézkedésekre külön kieszközölt pápai bullákban kapott volna *István* fölhatalmazást, ellenben a pannonhegyi oklevél nyilatkozata az apostoli követség jogainak gyakorlására utal: a miből azt a következtetést vonja le, hogy *István* 1015 és 1030 között nyerte el az apostoli követ méltóságát. (I. m. 211.) Ezt a föltevést semmivel sem okolja meg. Egyebeket mellőzve, csak azt emeljük ki, hogy az apostoli követség adományozását 1001-ben természetesnek, 1015 után érthetetlennek kell tekintenünk.

31 *Fejér*. II. 15.

32 Ugyanott. III. II. 326.

33 *Theiner*. I. 171.

34 *Fejér*. X. II. 506.

35 Monumenta Vaticana. I. VI. 54. szám.

36 *Theiner*. II. 615.

37 I. könyv. XI. cím.

38 V. ö. e sorok írójának munkáját: «A magyar királyi kegyúri jog szent *Istvántól* *Mária Teréziáig*». (Budapest, 1895.)

39 «Potestatem (habuit) limitandi dioceses, distingvendi parochias et in hac prima institutione ponendi episcopos». (I. h.) Figyelemreméltó, hogy olasz jogtudósok, mikor a sicíliai királyoktól igénybe vett apostoli követség jogkörét tárgyalják, első sorban IV. Béla nyilatkozatára hivatkoznak. V. ö. *Chiara*: «Diritto publico ecclesiastico in Sicilia». (Palermo, 1867.)

40 *Vering*: Kirchenrecht von G. Philips. VIII. (Regensburg, 1889 389—441.)

41 *Hartvik* megjegyzi, hogy szent *István* a pannonhegyi apátot «similem fecit episcopis».

42 Két végzeményéből töredékek maradtak fenn, melyek 37 czikkelyt tartalmaznak; 25 birtok- és büntetőjogi, 12 egyházi vonatkozású rendelkezéseket foglalnak magukban. Ezen végzemények sok kiadást értek.

43 *Sickel*: Die Urkunden der deutschen Kaiser und Könige II. (Hannover, 1893) 744—852.

44 A pápai iratnak csak rövid kivonata maradt fenn. *Theiner*: Monumenta Slavorum. I. 57.

45 *Theiner*: Monumenta Hungariae. I. 175.

46 Kérde tőle: «Numquid successores reges legatos se nuncuparunt? aut legacionis continuabant officium?»

47 Jellemző az 1440-ik évi országgyűlés nyilatkozata, melyben kifogást emel az ellen, hogy «contra consuetudinem... absente... cruce legacionis sancti Stephani», koronáztatott meg V. László. (*Katona*. XIII. 94.)

48 Ezt az alább tárgyalandó ravennai alapító oklevélből tudjuk.

49 *Fejér*. I. 292.

50 A Képes Krónika és a Turóczi-féle krónika följegyzései. Ezek alapján szól erről az útról a franciskánus Temesvári Pelbárt a XV. század végén egyik predikációjában.

- 51 *Schwandtner*: *Scriptores rerum Hungaricarum*. I. 593.
- 52 *Archeologiai Értesítő*. 1890. évf. 332.
- 53 *Karácsonyi*. I. m. 16—23.
- 54 V. ö. e sorok írójától: «A szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokház». (*A Katholikus Szemle* 1893-ik évfolyamában.)
- 55 *Pauler*. I. 170. jegyzet.
- 56 *Weiser*: *De Georgio Astrici successore in cathedra Colocensi*: Az 1881-ik évi kalocsai schematismusban.
- 57 *Acta Sanctorum Aprilis*. III. 628—662.
- 58 Erre vonatkozik az az egykorú följegyzés, a mely szerint IX. Leo «in servicium s. Petri ap., ad subjugandum non hostiliter, sed illorum sponte Ungarorum sibi regnum» kelt útra. *Jaffe*. 375.
- 59 Ezen kor legtekintélyesebb forrásában, Hermann barát krónikájában olvassuk, hogy a pápa «imperatorem... sibi per omnia consentaneum inveniens, sed e contra Andream consiliis suis minime parentem experiens, offensus, eique excommunicationem, utpote delusa sede apostolica minitans, cum imperatore discessit». A pápának 1052 őszén a császár környezetében tartózkodásáról több okirat tesz említést. (*Jaffe* i. m.)
- 60 *Katona*. II. 304.
- 61 1074 október 28-ikán. *Fejér*. I. 321.
- 62 1075 márczius 13-ikán. Ugyanott. 361.
- 63 Ezt jelezi az «interim» szó ebben a mondatban: «Hortamur te, ut interim circa ecclesias curam habeas».
- 64 1075 ápril 14-ikén. Ugyanott. 363.
- 65 1077 június 9-ikén. Ugyanott. 442.
- 66 A pápa válasza idézi a királyi irat szavait.
- 67 *Monumenta Germaniae. Scriptores*. V. 311.
- 68 Ezt az alább idézendő pápai levélből tudjuk.
- 69 1079 márczius 21-ikén. *Fejér*. II.
- 70 *Pauler*. I. 188.
- 71 Egy XIII. századbéli krónika tanúsága szerint «a Sancta Romane ecclesie synodo injunctum est, ut sanctorum corpora summo honore afficerentur... Veniente etiam sedis apostolice legato... sacrum corpus canonisatum est». *Fejér*. I, 460.
- 72 *Pauler*. I. 191.
- 73 *Konstanzi Bertold* krónikája. *Monum. Germaniae. Scriptores*. V 446.
- 74 *Dudík*: *Geschichte Mährens*. II. 444.
- 75 Az alapító oklevélben kétszer fordul elő neve. *Fejér*. I. 468.
- 76 Később, László halála után, Álmos herceghez írt levelében IV. Henrik arra hivatkozik, hogy nagybátyjával (Lászlóval) szövetségben állott. *Giesebrecht* (*Deutsche Kaiserzeit*. III. 2. 1179) a levélnek ezt a helyét így közli: «Foedus quod cum patruo tuo inivimus.» Az Árpádkori új okmánytárba fölvevett szöveg (cum patre tuo) hibás. — Egykorú krónika följegyzéséből tudjuk, hogy 1091 karácsonykor László a császárral találkozásra készülteket tett. *Monumenta*. V. 453.
- 77 *Fejér* közölvén az oklevelet (II. 13.) megjegyzi, hogy a pápa alaptalan rágalomnak adott hitelt. Ez a föltevés, sajnos, nem fogadható el. Mikor

II. Orbán a levelet írta, udvaránál magyar követ tartózkodott, kitől a leghitelesebb értesítéseket kapta. — *Balics* (II. 37.) a levél bírálatától tartózkodik, de azt állítja, hogy László nem szakadt el a törvényes pápától s ezen állítás bebizonyítására fölhozza, hogy a II. Orbántól hirdetett keresztes hadjárat fővezérletének elvállalására László kéretett föl. Azonban a régibb történetírók ezen előadása, mint az újabb kritika kimutatta, a valóságnak nem felel meg. (*Pauler*. I. 346. jegyzet.) Egyébiránt, ha való is volna, a pápa határozott állítását nem czáfolhatná meg.

78 *Bunyitay* (A váradi püspökség története. I. 35.) kimutatja, hogy a váradi püspökség alapítása szent László uralkodásának második felére esik. *Pauler* I. 211.

79 A flavigny apátnak írja: «Ladislau bone memorie rex... Simigiensem fundavit ecclesiam... ubi et corpus eius venerabile requiescit». *Fejér*. II. 43.

80 A pápának Kálmán királyhoz írt, alább idézendő levele tartalmából kétségtelenné válik, hogy az első lépést a pápa tette meg.

81 1096 július 27-ikén. *Fejér*. II. 13.

82 Az 1102-ben írt pápai levélről (ugyanott 32.) kétséges, vajjon a spalatói vagy a kalocsai érsekhez intéztetett-e. (Ezt a kérdést behatóan tárgyalja *Városhy* Gyula az 1885-ik évi kalocsai schematismusban.)

83 Tevékenységének egyetlen emléke az ítélet, a mit a belgrádi püspök és egy kolostor között fönnforgó pörben hozott. *Fejér*. II. 37.

84 Ugyanott. 45.

85 *Péterfy*. Concilia. I. 51.

86 Monumenta Germaniae. Scriptorum. VI. 751.

87 Az 1138 május 24-ikén a spalatói érsekhez intézett pápai iratot közli *Fejér*. II. 113.

88 A IV. Victor hívei által tartott paviai zsinat azt hiesztelte, hogy Magyarország, Dánia és Csehország királyai követek és levelek által csatlakozásukat jelentették be. Magyarországra vonatkozólag ez az állítás nem felelt meg a valóságnak. Kimutatta ezt *Temesváry J.* «II. Gejza magatartása a pápaság és a császárság második küzdelmében» című értekezésében. (A gyulafehérvári nagygymnasium 1886/7-ik évi értesítőjében.) Az ő álláspontjára helyezkedik *Pauler* is. I. 378.

89 Monumenta Germaniae. Scriptorum. IX. 161. XVII. 679.

90 A pápa dátum nélkül fönnmaradt levelében egy dalmáciai városnak megköszöni, hogy követeit szívesen fogadta. (*Fejér*. II. 160.)

91 Ugyanott. II. 160—3.

92 Erre utal III. István király alább idézendő nyilatkozata.

93 *Fejér*. II. 180.

94 Ugyanott. 451.

95 Ezekről a nevezetes eseményekről III. Incze pápa emlékezik meg 1204-ben Imre királyhoz intézett levelében és bőven szól 1209 május 15-iki bullájában. *Knauz*. II. 123, 187.

96 Az ítéletlevél (dátum nélkül) ugyanott. 192.

97 A magyar főpapokhoz intézett meghívó-levél ugyanott. 193. — András jelenlétéről a zsinaton: *Mansi*: Sacra Concilia. XXII. 213, 239, 458.

98 *Dandolo* krónikája. Muratori. Scriptorum rerum italicarum. XII. 314.

99 *Bunyitay*: A váradi püspökség. I.

- 100 1198 junius 15-ikén. *Fejér*. II. 315.
- 101 Ezt III. Incze említi 1198 január 29-ikén a szentmártoni apáthoz írt levelében. Ugyanott. 316.
- 102 A német történeti irodalom régtől fogva dicsekedhetik III. Incze uralkodása történetét tárgyaló nagy monografiával. *Hurier Fr.* Geschichte Innocenz. III. (Hamburg, 1841—2.) Négy kötet. — Önálló munkát szentelt neki magyar nyelven *Vargha Dezső*: III. Incze és kora. (Budapest, 1893.)
- 103 1198 január 29-ikén. *Fejér*. II. 313.
- 104 Ugyanott. 317.
- 105 *Wenzel*: Árpádkori új okmánytár. I. 86.
- 106 Ezt a pápa egy későbbi levelében említi. *Fejér*. II. 413.
- 107 1202 november 9-ikén. Ugyanott. 393.
- 108 1203 február 28-ikán. Ugyanott. 403.
- 109 Ugyanott. 404.
- 110 1203 május 5-ikén. Ugyanott. 416, 419, 420.
- 111 *Knauz*. I. 167.
- 112 *Fejér*. II. 401—431.
- 113 *Pauler*. II. 40, 44.
- 114 A hozzá intézett pápai irat *Fejérnél*. II. 389.
- 115 Az érsekhez és Vulkánhoz intézett pápai iratot ugyanott. 408, 417.
- 116 Ugyanott. 432.
- 117 A királyi levél tartalmát ismerteti a pápai válasz. Ugyanott. 435.
- 118 Ugyanott. 435.
- 119 Ugyanott. 443.
- 120 *Pauler*. II. 47.
- 121 Az 1205 ápril 25-ikén kelt levelek ugyanott. 455—459.
- 122 1204 november 24-ikén. Ugyanott. 451.
- 123 1205 junius 24-ikén. Ugyanott. 455.
- 124 1205 október 8-ikán. Ugyanott. III. I. 23.
- 125 Ugyanott. 29.
- 126 Ugyanott. 49.
- 127 Ezt pápai levelekből tudjuk. Ugyanott. 76, 78.
- 128 Ugyanott. 53, 54.
- 129 Ugyanott. 74.
- 130 Árpádházi új okmánytár. VI. 351.
- 131 *Fejér*. III. I. 129.
- 132 1214 január 17-én. Ugyanott. 152.
- 133 Ugyanott. 166.
- 134 Ugyanott. 163.
- 135 Ezt III. Honorius pápa említi 1222-ben. Ugyanott. 356.
- 136 Ugyanott. 355.
- 137 A magyar főpapokhoz intézett meghívó-levél ugyanott. 142.
- 138 Monumenta Germaniae. Scriptores. XVII. 173.
- 139 1215 szeptember 9-én és 1216 ápril 11-én kelt királyi oklevelek.
- A veszprémi püspökség vatikáni oklevéltára. I. 31, 35.
- 140 *Theiner*. I. 1.
- 141 A pápa 1217 január 30-ikán kelt válasza, ugyanott. 4.

- 142 Az 1217 február 11., 25. és 28-ikán kelt pápai iratok ugyanott, 4—6.
 143 1217 július 24-ikén. Ugyanott. 7.
 144 *Fejér*. III. I. 230, 232. *Wenzel*. I. 147.
 145 1219 márczius 4-ikén. *Theiner*. 21.
 146 A dátumnélküli levél ugyanott. 20.
 147 *Fejér*. III. I. 194.
 148 1221 ápril 29-ikén a királyhoz és királynéhoz leveleket intézett. *Theiner*. 30.
 149 Miután az aranybulla 1222 május 7-ike előtt állíttatott ki, kétség-telen, hogy a király panasza, melynek alapján a július 4-ikén kelt pápai rendelet kibocsátott (ugyanott, 34.) május 7-ike után ment Rómába.
 150 1222 december 15-ikén. Ugyanott. 36.
 151 1222 május 28-ikán. Ugyanott. 33.
 152 A dátumnélküli levél ugyanott. 42.
 153 1224 február 22., márczius 12. és 13-iki levelei ugyanott. 44—49.
 154 *Pauler*. II. 88.
 155 1223 január 12. és december 13-ikán kelt pápai bullák *Theiner*-nél. 37, 43.
 156 Ezt a kérést az 1224 június 20-iki bulla ismerteti.
 157 A pápa később 1226 február 17-ikén Endrét figyelmezteti, hogy «ad precum tuarum instanciam», «ad preces tuas» helyezte a Bárczaságot a szent-szék oltalma alá. A király is, azon panaszok közé, melyeket a lovagrend ellen emelt, sohasem iktatta azt, hogy az ő tudta nélkül és a magyar korona sérelmére helyzetetett a Bárczaság a szent-szék főnhatósága alá.
 158 *Theiner*. 50.
 159 Az 1225 márczius 10-ikén kelt pápai iratok ugyanott. 58, 59.
 160 1225 szeptember 1-én. Ugyanott. 61.
 161 1225 október 27. és 1226 február 17-ikén kelt pápai iratok. Ugyanott. 64, 65. Hasonlóképen eredménytelenek maradtak a lépések, miket 1231 és a következő években IX. Gergely kísérett meg. Ugyanott. 94, 106, 123.
 162 Az 1225 márczius 17., augusztus 26. és 1226 márczius 3-ikán kelt pápai iratok. Ugyanott. 58—60.
 163 1227 július 31-ikén. Ugyanott. 86.
 164 1228 márczius 21-ikén.
 165 Az 1229 január 20-ikán kelt pápai irat. Ugyanott. 88.
 166 1229 márczius 3-ikán. Ugyanott. 88.
 167 Ugyanott. 80, 87, 92, 107. Veszprémi Oklevéltár. I. 79, 83, 98.
 168 1231 márczius 3-iki pápai irat. *Theiner*. 93.
 169 Ugyanott. 108.
 170 1232 május 16-ikán. Ugyanott. 104.
 171 Ugyanott. 115, 117.
 172 Ugyanott. 106. 173 Ugyanott. 107.
 173 1233 augusztus 12-ikén. Ugyanott. 114.
 174 a) 174 b) Ugyanott. 115, 116.
 175 A beregi és esztergomi okiratokat közlik *Fejér*. III. II. 316, 346.
Theiner. 116, 123.
 176 Ezt későbbi pápai iratokból tudjuk. *Theiner*. 126, 127.

- 177 A levél a két követ jelentésébe be van foglalva. Ugyanott. 121.
- 178 A küldöttek 1233 november 27-ikén a legátusnak jelentést tettek; ebben azonban csak azt mondják el, hogy ők mit tettek, ellenben hallgatnak arról, hogy milyen választ kaptak előterjesztésükre. Ugyanott 121.
- 179 1234 január 14-ikén. Ugyanott. 122.
- 180 Ugyanott. 124.
- 181 Ezt az 1234 május 12-ikén kelt pápai iratból következtetjük. Ugyanott. 124.
- 182 A pápa és legátus iratait ezen ügyeket illetőleg közlik: *Fejér*. III. II. 381, 387, 401. *Theiner*. 106—148. *Wenzel*. I. 310, 312, 314. VI. 522, 253.
- 183 Ezt a pápa említi alább idézendő levelében.
- 184 Ezt szintén pápai iratból tudjuk.
- 185 Az 1234 július 19. és 28-ikán kelt pápai iratokat közli *Theiner*. 126—128.
- 186 Az 1234 július 24-ikén kelt pápai irat ugyanott. 134.
- 187 Az 1235 augusztus 18. és 31-ikén kelt pápai iratok ugyanott. 134—136.
- 188 Ugyanott. 142.
- 189 A pápa imént idézett levelében említi, hogy Gergelyt udvarához várja.
- 190 1235 december 16-án. Ugyanott. 140.
- 191 1237 június 21-ikén. Ugyanott. 155.
- 192 IV. Béla alább idézendő levelében említi, hogy Salvi két izben jött udvarához.
- 193 1238 január 27-ikén a legátushoz, a királyhoz és a magyar főpapokhoz írt levelei ugyanott. 460.
- 194 Ugyanott. 161.
- 195 Ugyanott. 171.
- 196 Ezt a pápa 1238 augusztus 8-iki iratából tudjuk. Ugyanott. 164.
- 197 1238 augusztus 8-ikán. Ugyanott. 164—167.
- 198 1240 augusztus 9-ikén. Ugyanott. 179.
- 199 1240 október 15-ikén. Ugyanott. 180.
- 200 1241 február 27-ikén. Ugyanott. 181.
- 201 Ezt a királyhoz és az esztergomi érsekhez intézett levelekben említi.
- 202 Ugyanott. 178.
- 203 1241 május 18-ikán. Ugyanott. 182.
- 204 1241 június 16. és július 1-én kelt levelei ugyanott. 183—185.
- 205 *Pauler*. II. 177.
- 206 *Huillard-Breholles* 902.
- 207 *Knauz*. I. 356.
- 208 *Theiner*. 186, 187.
- 209 Ugyanott. 187, 188. *Fejér*. IV. I. 303.
- 210 A király 1248 november 11-ikén a pápához írt levelében említi, hogy a pécsi püspök még mindig Lyonban időzik. *Fejér*. IV. I. 298.
- 211 *Theiner*. 198.
- 212 A pápa levelei a tatár fejedelemhez és néphez. Ugyanott. 194, 195.
- 213 1245 augusztus 21-ikén. Ugyanott. 199.
- 214 1247 január 29-ikén. Ugyanott. 202.

215 *Pauler*. II. 215.

216 A megbízólevél így van keltezve: «Datum in die sancti Martini episcopi et confessoris III. idus Novembris»; a másik levél pedig: «Datum in Potoka die sancti Martini episcopi et confessoris». (Az év egyikben sincs megjelölve.) Kétségtelen, hogy a két levél egyidőben íratott s küldetett el. Mindamellett Fejér és Theiner, tévesen, az egyiket 1243-ra, a másikat 1254-re tették, tévedésbe vezetvén a történetírókat. *Wertner* kimutatja, hogy mind a két levél 1248-ban íratott. (Negyedik Béla király története. — Temesvár, 1893 — 120.)

217 *Theiner*. 230.

218 1253 július 1-én kelt megbízólevele ugyanott. 242.

219 Az 1254 április 2., 4., 6-ikán kelt ajánlólevelek ugyanott. 226, 227.

220 1254 július 13-ikán. Ugyanott. 228.

221 *Pauler*. II. 224.

222 *Theiner*. 213.

223 Ugyanott. 215.

224 1253 május 11-ikén. Ugyanott. 232.

225 1253 május 5. és június 7-iki pápai iratok ugyanott. 218, 221, 232.

226 Ugyanott. 230.

227 Az 1254 február 27-ikén kelt bulla ugyanott. 225.

228 *Knauz*. I. 398.

229 *Wertner Mór*: Az Árpádok családi története. 494.

230 1254 szeptember 16-án. *Theiner*. 229.

231 Ugyanott. 236.

232 1259 október 14-ikén. Ugyanott. 239.

233 1264 január 28-ikán. Ugyanott. 264.

234 Ugyanott. 244.

235 1264 február 2-ikán. Ugyanott. 265.

236 Életrajzát adja *Kollányi*: Esztergomi kanonokok. 1100—1900. (Esztergom, 1900) 13.

237 1264 július 16-ikán. *Theiner*. 275.

238 *Kollányi*. 14.

239 1265 március 28-ikán. *Theiner*. 279.

240 1265 június 22-ikén. Ugyanott. 284.

241 1265 június 25-ikén. Ugyanott. 280.

242 1263 szeptember 23-ikán. Ugyanott. 245.

243 1264 január 23-ikán. Ugyanott. 262.

244 *Kollányi* 15.

245 1266 január 21-ikén. *Theiner*. 282.

246 1266 április 27-ikén. Ugyanott. 282.

247 A kegyúri jog. 38.

248 1266 szeptember 24., október 13. és 21-ikén kelt megbízólevelei: *Theiner*. 288.

249 Ugyanott. 292.

250 1272 május 5-ikén. Ugyanott. 295—304.

251 Ugyanott. 305, 306.

252 I. Károly sicíliai királynak 1276 április 11-ikén Rómából írt levele arról tudósít, hogy V. Incze követül rendelte udvari emberét, Orvietói Rajnáldot

Magyarországba. (Diplomáciai Emlékek. I. 38.) Magyarországi működésének nyomára nem akadunk.

253 Az idéző irat kelt 1278 január 27-ikén. *Theiner*: Monumenta Slavorum. I. 96.

254 *Theiner*. 324.

255 Ugyanott. 333.

256 Monumenta Germaniae. Deutsche Chroniken. V. I. 322.

257 Az 1275 szeptember 28-ikán kelt megbízó-, fölhatalmazó- és ajánló-iratok ugyanott. 327—336.

258 Ugyanott. 307.

259 1278 október 7-ikén. Ugyanott. 337.

260 Erről említést tesz a pápa 1279 december 9-én. Ugyanott. 342.

261 Itt a trauai püspökválasztás ügyében ítelt. *Fejér*. VII. IV. 205.

262 Ezt a főntebb idézett pápai iratból tudjuk. Magyarországi működésének emléke 1279 február 28-ikán Budán kiállított oklevele, a melyben a szepesi káptalan kérésére a kanonoki állások szervezését megerősíti. *Knauz*. II. 92.

263 Az 1279 márczius 4-ikén kelt oklevél: Hazai Okmánytár. I. 73.

264 *Theiner*. 337.

265 *Knauz*. II. 97. Egy külföldi krónika szerint a legátus két magyar főpapot élethossziglan tartó börtönre ítelt el. (Monumenta. Scriptores. XIX. 642.) Ezen följegyzés hitelességéhez kétség fér.

266 Mint alkanczellár ő állítja ki azon okleveleket, a melyekkel a király a legátus kívánságainak eleget tesz. *Pauler*. II. 454.

267 Az országgyűlés végzéseit kiadta: *Endlicher*. 559.

268 Ezt az alább idézendő pápai irat említi.

269 A zsinati végzeményt töredékesen kiadták *Péterfi*: Sacra Concilia. I. 105. és *Endlicher*: Monumenta Arpadiana. 565. s. kk. II. Teljesen *Hube*: Antiquissimae constitutiones synodales Gnesnenses. (Petropoli, 1856.)

270 1279 december 9-én. Ugyanakkor a legátusnak elismerését fejezi ki erélyes magatartásáért; az ország egyházi és világi rendeit fölhívta, hogy a legátust támogassák: Habsburgi Rudolfot és a nápolyi királyt fölkérte, hogy követeket küldjenek a magyar királyhoz. *Theiner*. 341—345.

271 *Knauz*. II. 120.

272 Az 1280 augusztus 18. és 19-ikén kelt okleveleket közli *Theiner*. 345—347.

273 Az általa Magyarországon kiállított oklevelek: *Fejér*. V. III. 69. 514. *Wenzel*. XII. 315. Hazai Okmánytár. VI. 261. Hazai Oklevéltár. 89, 92. Fontes rerum Austriacarum. Diplomataria. XV. 142. — Lengyelországban a legátus zsinatot tartott, melynek végzeményei a budaikkal azonosok. V. ö. *Huber* idézett kiadványát.

274 Hornecki Ottokár rímes krónikájában. Monumenta Germaniae. Deutsche Chroniken. V. I. 329.

275 1282 junius 18-ikán. *Theiner*. I. 350. V. ö. Bunyitay I. 118.

276 1282 augusztus 28-ikán. *Theiner*. 350.

277 1282 szeptember 30-ikán. Ugyanott. 351.

278 1287 márczius 12-ikén. Ugyanott 353—355. A királynak szóló levél alján a regestákban áll: «Ista littera postquam fuit bullata et registrata fuit

remissa domino et postea mutata, sed nondum remissa». Hogy nem expediatott a levél, bizonyítja az a körülmény, hogy szövegét kevés változtatással fölhasználta IV. Miklós alább idézendő levelében.

279 Az esztergomi érseknek ez ügyben az erdélyi püspökhöz 1287 augusztus 5-ikén írt levelét közli *Fejér*. V. III. 364.

280 1288 augusztus 8-ikán. *Theiner*. 357.

281 1290 május 20., július 23. és 29-ikén kelt pápai iratok ugyanott. 362—365.

282 Később Károly-Róbert, Mátyás király és III. Ferdinánd tettek ezen irányban lépéseket; de eredményt nem értek el. V. ö. Monumenta Vaticana Episcopatus Vesprimiensis I. (Budapest, 1896) CI—CVIII. és 160—384.

283 Az 1269 szeptember 13—15-ikén kelt megbízólevelet: Anjoukori Diplomáciai Emlékek. I. 21—24.

284 1290 szeptember 7-ikén. Ugyanott. 366.

285 *Hefele*. VI. 212, 213.

286 1290 december 28-ikán. *Theiner*. 370.

287 1291 január 31-ikén. Ugyanott. 373.

288 Ugyanott. 373.

289 Ugyanott. 373.

290 «Cum autem prefatum regnum ad Romanam ecclesiam ab antiquo etiam pertinere noscatur, et per dictum regem, sub obligatione sua et regni sui... nonnulla promissa et jurata fuissent, que postmodum non servavit; volumus... ut ad personarum ecclesiasticarum et secularium regni prelibati notitiam... ad illarum maxime, que sibi dicunt jus aliquod competere quomodolibet in regno prefato, perducere studeas, regnum ipsum ab antiquo etiam ad Romanam ecclesiam pertinere, sibi que fore... obligatum, ut hec illa et integra eidem ecclesie conserventur, et ne quivis illa invadere, occupare, usurpare presumat, aut in nostrum et eiusdem ecclesie prejudicium et gravamen aliquid attemptare». Ugyanott. 373.

291 1290 december 20-ikán. Ugyanott. 371.

292 1291 január 2-ikán. Ugyanott.

293 Ezt VIII. Bonifác 1299 márczius 13-ikán kelt iratából tudjuk. Ugyanott. 385.

294 Iván gróf szükségesnek látta, hogy az egyházi átoktól a föloldozásért a pápához forduljon. Erre vonatkozik a pápai irat, a melyből idézünk.

295 Az 1292 márczius 14-ikén kelt okiratot kiadta *Teutsch*. Fontes rerum Austriacarum. Diplomataria. XV. 179.

296 *Hefele*. VI. 269.

297 Ugyanott. 272.

298 Ugyanott. 284.

299 Ugyanott. 285.

300 Később említi, hogy «Carolus (Martellus) habitus est quasi unanimiter, et precipue per Romanam ecclesiam, pro Ungarie rege. *Theiner*. 398.

301 Nem tekinthetjük politikai vonatkozású kedvezménynek azt, hogy 1297 tavaszán Mária királyné udvari káplánját spalatói érsekké nevezte ki, 1298-ban pedig Mária és a hozzá szító Brebiri grófok kérésére Sebenicoban püspöki széket alapított. (A pápai iratok ugyanott. 381.)

302 *Fejér*. VI. II. 62.

303 1298 február 13-ikán kelt királyi oklevélben már választott esztergomi érseknek czimeztetik.

304 Ilyennek mondatik 1298 második felétől kezdve a királyi oklevelekben.

305 Ezt az alább idézendő pápai iratból tudjuk.

306 Az 1298 január 28-ikán kelt bullák *Theinernél*. 382—4.

307 1299 július 7-ikén. *Fejér*. VI. II. 201—7.

308 A nápolyi király 1300 márczius 5-ikén kelt menedéklevele: Diplomáciai Emlékek. I. 143.

309 Benedek püspök és a pécsváradi apát, az utóbbinak kegyuraságához tartozó plébánosok tizedei és főesperesi ügyeinek tárgyában pört folytatván, a Rómában időző főpapok sorából a csanádi püspököt, a váczai prépostot és a fehérvári olvasó-kanonokot kérték föl békebírákul. Ezek csak a hazába visszaérkezve hozták létre (1301 szeptember 2-ikán) az egyességet. A veszprémi püspökség római oklevéltára. II. XLIII.

310 Bonzano Pétertől három levél maradt fönn. Az elsőben 1300 szeptember 18-ikán Velenczéből Morosini Mihálynak Zárába írja, hogy a király «mitti pecuniam ad curiam archiepiscopatus Strigoniensis pro domino fratre Antonio», és utasítja, hogy «si factum domini Antonii non posset expediri» a pénzt a király adósságainak törlesztésére fordítsa. A másodikban, melyet 1300 október 25-ikén Rómából a királyhoz intéz, írja: «Spero, quod cito a domino papa negocium vestrum et domini episcopi feliciter expedietur». A harmadikban, melyet (dátum nélkül) Rómából Velenczébe két patriciusnak küld, menetegeti magát, hogy ámbár «negocium dicti domini fratris Antonii non est expeditum» a pénzt nem küldötte meg nekik. (*Wenzel*. V. 260—264.) Ezen idézett helyek kétségtelenné teszik, hogy Antal püspöknek esztergomi érsekké neveztetéséről volt szó, a mi ekkorig a történetírók figyelmét elkerülte.

311 Károly-Róbert 1304 május 22-ikén Geszthi Benedek javára kiállított adománylevelében szól az ő nápolyi és római követségeiről. Anjoukori Oklevéltár. I. 80.

312 Az imént idézett adománylevelében a király kiemeli, hogy küldetésében jó eredménynyel járt el.

313 Életrajzát megírta: *Charles Grandjean*: «Benoît XI. avant son pontificat» című értekezésben. (*Melanges d'Archéologie et d'histoire*. VIII. Roma, 1888.)

314 1301 május 13-ikán. *Theiner*. 385. — A részére adott egyházi fölhatalmazásokról szóló 40 bullát ismerteti *Digard*: «Un groupe de littere notate du temps de Boniface VIII.» című értekezésében. (*Bibliothèque d'École des Chartes*. Paris, 1887.)

315 *Theiner*. 388.

316 Ugyanott. 387.

317 *Hefele*. VI. 350.

318 *Fr. X. Kraus*: Dante. 681.

319 Egy bécsi krónika följegyzése. *Monumenta Germaniae. Scriptores*. XI. 721.

320 Ugyanis Győrből és Budáról küldött jelentéseire már 1301 november 8-ikán válaszol a pápa.

321 Ezt a pápa 1302 június 10-ikén Wenczelhez intézett levelében maga jelezi, panasolván, hogy a legátus igyekezetei «non, ut sperabamus, quietis et pacis effectum, per viani compositionis vel concordie amicabile habuerunt». *Theiner.* 392.

322 A pápa 1301 november 8-ikán utal a legátus jelentésének azon részére, mely fogadtatásáról szól.

323 Ugyanezen levélben hivatkozik a legátus azon értesítésére, hogy «neutri parcium notabile aut manifestum exhibuit favorem».

324 Ugyanezen pápai irat reprodukálja a legátus jelentésének ezt a helyét.

325 Ugyanezen pápai iratból tudjuk ezt.

326 A legátus hivatkozik erre a végzésre 1302 február 20-ikán. *Knauz.* II. 503. — A zsinaton megjelent főpapokat megnevezi a legátus 1301 október 31-diki november 3. és 14-iki okleveleiben. *Knauz.* II. 499. *Fejér.* VIII. VII. 25.

327 A sokszor idézett pápai iratból tudjuk ezt.

328 1301 november 8-ikán. *Theiner.* 392.

329 Ugyanott. 392.

330 Osztrák krónikák följegyzése szerint a legátus, mivel Károly-Róbert érdekében működött, magára vonta Wenczel párthíveinek neheztelését, és életét veszélyeztetve látván, menekült Pozsonyba, majd Bécsbe. (*Monumenta Germaniae. Scriptorum.* XI. 732.) Ezt az elbeszélést hitelesnek nem tekinthetjük, mert Wenczel pártján levő főpapok is voltak Pozsonyban a legátus körül. — *Kersselics* régi kéziratra hivatkozva említi, hogy a zágrábi püspök a legátus életét nagy veszélyből mentette ki. (*Historia Episcopatus Zagrabienensis* I. 99.) — A Képes Krónika följegyzése szerint a legátus Budavárosát egyházi tilalom alá vetette; de a lelkészek nem törődtek ezzel, sőt viszont ők is a pápát és a legátust kiközösítették. Ezen előadás hitelességéhez szintén kétség fér.

331 Ezt Simon pozsonyi kanonoknak a veszprémi püspökhöz írt (dátum nélküli) leveléből tudjuk. (Eredetije a M. N. Múzeum levéltárában.)

332 Ezt a legátus 1302 január 24-iki okiratából (*Knauz.* II. 522.) és Simon kanonok imént idézett leveléből tudjuk.

333 1302 február 20. és május 22-iki okiratait közli *Knauz.* II. 503, 509. — Magyarországon a legátus által kiállított egyéb okleveleket közöl ugyanő 494, 502, 504, továbbá *Fejér.* VI. II. 319. és *Theiner.* 432.

334 Az 1302 május 1-én kelt pápai bulla a vatikáni levéltárban. *Regesta.* vol. 50. n. 27.

335 *Knauz.* II. 451.

336 Ezt Simon kanonok leveléből tudjuk.

337 Ezt a pápának 1302 június 10-ikén a cseh királyhoz írt leveléből tudjuk. *Theiner.* 392.

338 A legátushoz és a cseh királyhoz intézett levelek. Ugyanott.

339 *Hefele.* VI. 318.

340 1303 május 11-ikén Páduában találjuk, hol a szent Antal-dómot fölszentelte. Május 22-ikén Anagniban mint bíró ítél. *Grandjean* i. h. 283.

341 A pápa megnevezi őket 1303 május 31-ikén kelt bullájában, kiemelve, hogy «ad vocacionem nostram» jöttek. (*Theiner.* 397.) A kalocsai érsek már február 20-ikán a pápai udvarnál volt. (Ugyanott. 395.) 1303 márczius 8-ikán

kelt magyarországi okirat tanúsága szerint abban az időben a veszprémi püspök is a szent-széknél időzött. (Hazai Okmánytár. 403.)

342 A pápa május 31-iki bullájában említi, hogy «per procuratores idoneos» képviseltették magukat.

343 Ugyanezen bullában neveztetnek meg.

344 Ugyanezen bullában.

345 *Theiner*. 397—399.

346 Ugyanott. 400.

347 A nápolyi királynak 1303. június 26-ikán kelt rendelete. Diplom. Eml. I. 170.

348 1303 szeptember 7-ikén megküldik a pápának négy káptalan által a kihirdetéséről kiállított bizonyítványokat. *Theiner*. 403—405.

349 Az alább idézendő okiratban az mondatik, hogy «ad locum per dominum cardinalem pro huiusmodi publicatione facienda deputatum» gyűltek össze a főpapok. A bibornok nem neveztetik meg. Abból, hogy nem mondatik legátusnak, azt kell következtetnünk, hogy nem Miklós küldetett másodizben Magyarországba.

350 Az Erdély rendeihez intézett rendelet, dátum nélkül: *Fejér*. VIII. I. 133.

351 *Knauz*. 527.

352 *Theiner*. 408.

353 Az 1303 december 30-ikán kelt bulla ugyanott. 409. V. ö. *Kercselics*: Historia episcopatus Zagrabiensis. 100.

354 1304 február 7-ikén. *Theiner*. 411.

355 *Palacky*: Geschichte Böhmens. II. I. 350. *Huber*: Geschichte Österreichs. II. 84.

356 1304 augusztus 24-ikén. *Fejér*. III. I. 160.

357 1304 február 20. és márczius 31-ikén. *Fejér*. VIII. VII. 30. *Theiner*. (Slavorum) I. 20. — Ezekén kívül Magyarországra vonatkozó még három bullát ismerünk tőle: 1304 január 8-ikán a klarisszák privilegiumait megerősíti, február 2. és márczius 31-ikén dispensációkban részesít folyamodókat. *Fejér*. VIII. I. 161. *Theiner*. 412, 413.

358 *Fejér*. VII. V. 199.

359 Az esztergomi káptalan 1305 február 17-ikén említi, hogy a választott érsek «ad sedem apostolicam, pro impetrando pallio archiepiscopali laborans», távol van. — 1305 július 31-ikén még választott érseknek nevezi magát. *Knauz*. II. 553, 556.

360 Regesta Clementis V. I. 222, 1501.

361 *Theiner*. 415.

362 *Wenck*: Clemens V. und Heinrich VII. (Halle, 1882) 69.

363 *Theiner*. 419.

364 Ugyanott. 421. (A szövegben a fogalmazó tévedéséből a csanádi püspök neve áll a veszprémi helyett.)

365 Magyarországi Vatikáni Okirattár. I. sorozat. II. kötet. (Gentilis bibornok követtségének iratai.) 1.

366 Ezt részletesen ismerteti Pór Antal az imént idézett okirattár bevezetésében. LXXI.

367 1311 június 6-án. Ugyanott. CII.

368 Az alább idézendő két okiratban a gyűlést következetesen concilium-nak nevezi. A hazai történetírók mind országgyűlésnek mondják. Azonban ez az elnevezés csakis olyan gyűlésre alkalmazható, melyet a király, a nádor vagy az országnagyok hívnak egybe.

369 Az 1311 július 6-iki (alább tárgyalandó) okiratban. Ugyanott. 384.

370 A közjegyzői okirat, mely a gyűlésnek mintegy jegyzőkönyve, a beszéd első részét tüzetesen ismerteti; ellenben második részéről homályos kifejezésekben röviden tesz csak említést: «Alias eciam thema ipsum ad sue intencionis propositum mirabiliter deducendo». Így tehát erre nézve combinatiókra vagyonk utalva.

371 Ezt az ismertetést szintén az idézett közjegyzői okiratban találjuk.

372 Németujvári Henrik 1298-ik évi (főntebb idézett) fogadásának kifejezései.

373-A közjegyzői okirat szavai. — Az a beszéd, melyet Ágoston zágrábi püspök ajkaira ad XVII. századbeli életírója, Marnavics Tomko zágrábi püspök, kétségkívül az életíró műve elejétől végig (Kiadta *Ferrarius*: De rebus hungaricae provinciae ordinis praedicatorum. Appendix. 24—32.)

374 Ez több példányban állíttatott ki. Csak egy maradt fenn a vatikáni levéltárban. Vatikáni Okirattár II. 115—119.

375 Ugyanott. 267—297, 125, 213, 214.

376 A koronázásról kiállított közjegyzői okirat ugyanott. 303.

377 Ugyanott. 369, 380.

378 1310 április 18-iki okirata ugyanott. 374.

379 Ebből kölcsönöztük előadásunk részleteit.

380 Ugyanott. 384—391.

381 Kevéssel utóbb 1312 október 12-ikén meghalt.

382 Vatikáni Okirattár. II. 280—297. — Pozsonyban 1309 november 10-ikén a lengyel főpapokkal tartott zsinaton ugyanazon végzéseket, három új cikkely hozzáadásával, Lengyelország számára szentesítette. Ugyanott. 365—369.

383 1318 februárban a Kalocsán egybegyűlt főpapok, 1319 május 9-ikén az esztergomi érsek. *Knauz*. II. 746, 760.

384 Az ügyiratok Vatikáni O. II. 154—177.

385 A bulla: Regestra Clementis V. — V. 339. — Miklósra vonatkozó adatok Vatikáni O. 116, 129, 177, 303, 305. *Fejér*. VIII. I. 826.

386 A periratok egy töredéke: Vatikáni O. 126—153.

387 Vatikáni O. 356—365. Az ügy további folyamáról nincs tudomásunk. Péter a püspökségben megmaradt.

388 Ugyanott. 182, 303.

389 Az 1308 december 11-iki kinevezési okirat ugyanott. 177.

390 Ugyanott. 265. Ezenkívül a legátusnak még csak egy másik javadalom-adományozásáról tudunk. Szepeni Rufusnak pécsi kanonokságot adományoz. Ugyanott. 257.

391 Ugyanott. 100, 101, 187, 298, 307.

392 Ugyanott. 391, 397.

393 Ugyanott. 416—464.

394 Mikor Gentilis az országot elhagyta, a négy esztendei hátralékok 1611 márkára rugtak, a mely összegből később 260-at sikerült csak behajtani. Ugyanott. 464—472.

395 Követségéről csakis a nápolyi király által 1309 január 1-én kiállított útlevele tudósít. Anjoukori Dipl. Eml. I. 442.

396 *Theiner*. 442.

397 *Fejér*. VIII. I. 376, 826. — Regesta Clementis V. V. 168.

398 Az 1312 december 29-iki pápai idéző irat *Theiner*. 442. 1315 junius 6-ikán Demeter mint választott érsek állít ki oklevelet. Anjoukori Oklevéltár. I. 380.

399 *Theiner*. I. 443.

400 Ugyanott. 445.

401 Regesta Clementis V. IX. 205, 458.

402 «Cetera referenda commisimus Jacobo latori presencium». Dipl. Eml. I. 195.

403 *Kercselics*. 102.

404 Ágoston zágrábi püspök, idézett életírója tanúsága szerint, jelen volt a zsinaton. Azonban a zsinati irományokban, a zsinaton képviselt egyházmegyék előterjesztései között magyarországi egyházmegyéé nem fordul elő. (Archiv für Kirchengeschichte. 1888. évfolyam, 361—470.)

405 *Pesty*: A templáriusok Magyarországbán. (Pest, 1861.)

406 Az 1314 február 1-én kelt bulla: *Fejér*. VIII. I. 534.

407 1317 július 7-ikén kelt levele, mely a királyi irat tartalmát ismerteti. *Theiner*. I. 456.

408 1317 július 3. és 15-ikén kelt bullája. Ugyanott. 458, 459.

409 Ezt már 1309 augusztus 31-ikén V. Kelemen engedte meg. Ugyanott. 442. Most 1317 július 7-ikén a királyt értesíti. Ugyanott. 456. A bullát részére csak 1318 július 4-ikén állítja ki. (Regesta. Vol. 68. n. 1997. Kiadatlan.)

410 Július 7. és augusztus 10-ikén. Ugyanott. 457.

411 *Knauz*. II. 745.

412 1318 november 22-ikén. *Theiner*. 462.

413 Ezt egy későbbi pápai iratból tudjuk. Ugyanott. 604.

414 1319 október 1-én. Ugyanott. 464.

415 Az 1320 július 1-én és 2-ikán kelt pápai iratok ugyanott. 467—70. Az egyikben a pápa a király «követeiről» beszél, kik leveleket hoztak, a nélkül, hogy megnevezné őket; egy másikban Telegdi Csanádról úgy szól, mint a ki a pápai udvarnál tartózkodik. Kétségtelen tehát, hogy a követek egyike ő volt; társai felől hallgatnak az emlékek.

416 Ugyanott. 474—8.

417 *Hefele*. VI. 581.

418 Hogy a zágrábi püspök a pápa meghívására jelent meg Avignonban, tudjuk az 1322 május 22-ikén kelt pápai irat ezen passusából: «A Zágrabiensi ecclesia et partibus prelibatis ad sedem veniendo predictam et de mandato nostro commorando ibidem». *Theiner*. 479. A kalocsai érsek meghívásáról nem szólnak az emlékek.

419 *Péterfy*: Sacra Concilia Hungariae. I. 307, 315. — A pápa 1323 november 12-ikén eretnek tannak nyilvánította azt a tételt, hogy Krisztus és az apostolok sem személyes, sem közös tulajdonnal nem bírtak. *Hefele*. VI. 582.

420 1322 augusztus 21-ikén. *Theiner*. 480.

421 Az 1323. és 1324-iki királyi privilegiumokban a zágrábi püspök neve nem fordul elő az ország felsorolt főpapjai között.

- 422 1323 december 18-ikán. Ugyanott. 494.
- 423 1324 május 17. és 22-ikén kelt királyi oklevelekben előfordul László zágrábi püspök neve. *Fejér*. VIII. II. 542. *Farlati*. V. 417.
- 424 A pápa 1325 február 9-ikén a királyhoz írt levelében általánosságban említi, hogy a választ az előterjesztés egy részére élőszóval adta meg, a másik részre később fogja megírni. *Theiner*. 498.
- 425 1325 június 5. és július 15-ikén. Ugyanott. 499, 500.
- 426 Erről 1325 július 7-ikén kelt királyi oklevél tanúskodik. *Farlati*. V. 418.
- 427 1325 szeptember 13. és 1326 márczius 13-ikán. *Theiner*. 501.
- 428 1324 július 7-ikén. Ugyanott. 406.
- 429 1428 szeptember 28. és 1325 márczius 4-ikén. Ugyanott. 406, 409.
- 430 Az 1325 október 5. és 1332 május 5-ikén kelt pápai irat. Ugyanott, 502, 533.
- 431 *Vagner* József. Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez. 7.
- 432 Tanuskodnak erről az 1329—1330. királyi oklevelek. *Fejér*. VII. III. 364, 453. Anjoukori Okmánytár. II. 448, 466.
- 433 A pápának 1329 márczius 20-ikán ez ügyben a konstanci püspökhöz írt levele. *Theiner*. 524.
- 434 *Fejér*. VIII. 464.
- 435 Ez kitűnik egy későbbi (1331 márczius 1-én kelt) pápai iratból. *Theiner*. 540
- 436 1330 szeptember 17., 1330 október 1., 1331 márczius 24., 1329 június 19. és 1331 június 10-ikén kelt bullák ugyanott. 524, 527, 529, 540, 543.
- 437 1333 október 4., 1334 ápril 24., május 11. és június 16-ikán kelt bullák. *Fejér*. VIII. III. 635. *Theiner*. 595, 596, 597.
- 438 Az 1334 február 3-ikán kelt pápai bullában 22 évesnek mondatik. (Ugyanott. 595.) Mivel azonban csak 17 éves volt, ezt a hibát később, 1335 június 24-ikén, új bullában ki kellett igazítani. Ugyanott. 604.
- 439 Mindezen adománylevelek ugyanott.
- 440 *Saint Clair Baddeley*: Robert the wise and his heirs. (London, 1897) 27. *Raynald*: Historia Ecclesiastica. — 1309-ik év 18. szám.
- 441 Később, 1375-ben, Nagy Lajos megbízásából készült emlékiratban mondatik: «Carolus... dolo et fraude fuit circumventus, ... Carolo, et demum ipso domino Ludovico semper reclamantibus successionem regni». (Történelmi Tár. XXIII. 49.) Azonban nem találjuk nyomát, hogy Károly igényeit a nápolyi trónra ezután érvényesíteni megkísérelte.
- 442 A megbízólevelet közli *Fejér*. VIII. II. 41.
- 443 Az 1325 szeptember 13-ikán kelt egyik levél *Theinernél*. 501, a másik kiadatlan a vatikáni regestákban. Vol. 116. ep. 441.
- 444 Diplom. Eml. I. 283.
- 445 *Baddeley*. 213.
- 446 1331 január 26-ikán. Vatikáni regesták. Vol. 116. e. II. 423.
- 447 Az 1331 február 25-ikén kelt levelek fogalmazatai a vatikáni levéltárban. Tört. Tár. 1898. évf. 385—8.
- 448 1331 június 8-ikán kelt levele ugyanott. 389.
- 449 Ugyanott. 552.

450 1332 február 19-ikén kelt levele a vatikáni levéltárban. Reg. vol. 116. e. 1259. Kiadatlan.

451 A pápa 1332 május 13-ikán két olasz püspököt bíz meg a bűnösök megfenyítésével. *Theiner.* 552.

452 A pápának 1332 ápril 25-ikén a nápolyi királyhoz és július 15-ikén a magyar királyhoz írt levelei ugyanott. 551, 591.

453 1332 június 16-ikán. Ugyanott. 589.

454 1332 június 17-ikén. Történelmi Tár. 390.

455 Az 1332 június 30-ikán kelt okirat. *Theiner.* 590. Az 1332 augusztus 20-ikán a nápolyi királyhoz írt pápai levél: Történelmi Tár. 391.

456 Erről a pápa 1332 szeptember 3-ikán értesíti a nápolyi királyt. Ugyanott. 392.

457 A király útítervére vonatkozó iratok: Diplom. Eml. I. 290—302.

458 1330 aug. 30. Történelmi Tár. 393. 1330 szept. 9. *Theiner.* 593.

459 Ez saját följegyzései szerint szeptember 1-én indult Avignonból. — *Riezler.* Regesten. 1624. sz.

460 Az egység pontjai a pápai megerősítő okiratba föl vannak véve. *Theiner.* I. 593.

461 *Theiner.* 393. Tört. Tár. 392. — Károly-Róbert 1334 március havában tért vissza Magyarországra. Endre Nápolyban maradt.

462 Utal ezen pápai intézkedésekre Fábián ferenczrendű atya 1327 tavaszán a pápához intézett folyamodásában. *Theiner.* 514.

463 A ferenczrendűek neki tulajdonítják a domonkosiak javára kiállított bullák kieszközölését. Ugyanott.

464 «Quia nonnunquam, — Ad conditorem, — Cum inter nonnullos, — Quia quorundam» szavakkal kezdődő constitutiókat jelöli meg. Ugyanott. 506.

465 Ugyanott. 512, 513, 514.

466 Az 1327 ápril 12-ikén kelt levelek részben *Theinernél* 513, részben kiadatlanok a vatikáni regestákban. Vol. 114. e. 382, 383.

467 Ezt említi az 1527 július 1-én kelt pápai irat. *Theiner.* 514.

468 Az 1327 március 17-ikén a spalatói érsekhez intézett pápai iratot közli *Fejér.* VIII. III. 243.

469 *Theiner.* 514.

470 Ugyanott. 519, 526, 527.

471 1329 szeptember 25-ikén. *Fejér.* VIII. III. 368.

472 *Theiner.* 498.

473 1327 szeptember 8-ikán. (Ugyanott. 518.) A pápa deczember 3-ikán értesíti Károlyt, hogy György által előterjesztett «egyéb kéréseit szintén teljesítette». (Ugyanott. 519.) 1328 február 27-ikén kelt levél kíséretében bocsátja vissza György követet. (Vatikáni regesták. Vol. 114. e. 1198.)

474 1332 ápril 15-ikén. *Theiner.* 551.

475 1333 július 31-ikén. *Fejér.* VIII. III. 697.

476 1334 július 11-ikén. Ugyanott. 741.

477 *Theiner.* 603.

478 Az 1335 február 9-ikén kelt *salvus conductus* a vatikáni regestákban. Vol. 130. e. 57.

479 1335 augusztus 5-ikén. *Theiner.* 605.

- 480 1337 május 6-ikán. Ugyanott. 610.
- 481 A pápa 1335 május 29-ikén inti, hogy a sérelmet orvosolja. U. o. 604.
- 482 A pápa 1336 január 1-én a királyhoz írt intéző levele. — A pápa 1336 december 9-én erősíti meg a választást. Ugyanott. 608, 609.
- 483 A két főpaphoz 1337 augusztus 13-ikán írt pápai levél a vatikáni regestákban. Vol. 124. e. 299.
- 484 Az 1338 augusztus 3-iki pápai irat a vatikáni regestákban. Vol. 125. e. 349.
- 485 1339 márczius 27-ikén. *Theiner.* 630.
- 486 Ezt VII. Kelemen 1343 márczius 23-ikán kelt bullájában beszéli el. Ugyanott. 651. — 1340 június 9-ikén kelt oklevélből tudjuk, hogy István pécsi prépost mint «választott kalocsai érsek» szerepel. Anjoukori Oklevéltár. IV. 33.
- 487 1338 október 23-ikán. *Theiner.* 611, 627, 630.
- 488 A dátum nélküli irat eredeti szövege ki van adva: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez. (Budapest, 1899) 1.
- 489 *Fejér.* VIII. — 213.
- 490 1338 október 20-ikán. Oklevéltár 4.
- 491 1339 febr. 28., 1341 ápril 16-ikán kelt pápai iratok. *Theiner.* 633, 641.
- 492 1341 október 31-ikén. Ugyanott. 643.
- 493 Anjoukori Okmánytár. IV. 33.
- 494 *Theiner.* 3.
- 495 Ugyanott. 319.
- 496 Vatikáni Okirattár. Első sorozat, első kötet. 1—12. és *Theiner.* 386, 412.
- 497 *Theiner.* 448.
- 498 *Theiner.* 462.
- 499 V. O. I. 13—38.
- 500 *Theiner.* 536. — Részükre 1331 márczius 1., 29. és ápril 30-ikán kiállított több megbízó- és ajánlólevél a vatikáni regestákban. Vol. 116. e. 384, 399, 458.
- 501 1332 márczius 18. és június 1-én. *Theiner.* 553.
- 502 1333 november 24-ikén. Ugyanott. 591.
- 503 Ugyanott.
- 504 Ugyanott 612—620. Péter nuntiusnak egy (1342 ápril 25-ikén kelt) eredeti nyugtatványa az országos levéltárban. D. L. 3477. 505. *Fejér.* VIII. IV.
- 505 *Fejér.* VIII. IV. 319. *Theiner.* 634.
- 506 V. O. I. 39—403. 410—437.
- 507 Május 21-ikén értesíti megválasztásáról Károly királyt. «Tudomásod van arról, szeretett fiunk — írja egyebek között, — hogy szerényebb állásunkban, a többi királyok és fejedelmek között személyed és országod iránt mindig a kiváló szeretet érzéseit tápláltuk és ezentúl irántad, mint az egyház lelki karja iránt, a szeretet teljességét folytatni és gyarapítani, néked és alattvalóidnak a béke és jólét előnyeit szorgos gondossággal biztosítani kívánjuk». *Theiner.* I. 647.
- 508 1343 szeptember 20. és december 1-én kelt bulláit közli *Theiner.* 658, 660.
- 509 1342 augusztus 8-ikán elintézett supplicatiojuk a vatikáni regestákban.
- 510 1342 június 6-ikán. Ugyanott. 648.

511 1343 márczius 24-ikén. Ugyanott. 648, 652.

512 1343 május 6. és október 6-ikán. Ugyanott. 649.

513 1344 augusztus 9-ikén. Ugyanott. 672.

514 Ezeket a pápának 1346 márczius 30-ikán Lajos királyhoz intézett leveléből tudjuk. Ugyanott. 711.

515 1345 márczius 2-ikán. Ugyanott. 679—681.

516 A főntebb idézett 1346 márczius 30-iki pápai irat tanúsága szerint.

517 *Fejér*. IX. I. 350.

518 1346 márczius 30-ikán. Az idézett levél tanúsága szerint.

519 1346 július 19-ikén. Ugyanott. 728.

520 Csak a bibornokokhoz írt levél maradt fenn, ez is dátumnélküli példányban. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. VII. 385.

521 Ez a levél szintén dátumnélküli. Ugyanott.

522 A pápa 1343 május 7-ikén intézi el egyik supplicatióját, a miből következik, hogy legkésőbb márczius elején kellett Magyarországból, illetve Prágából útra kelnie. — Május 10-ikén intéztetett el Lajos király és Károly őgróf egy közös supplicatiója Henrik olmüci kanonok, Károly őgróf titkára javára, ki mint követ kísérte Gergely prépostot.

523 Az alább idézendő pápai iratban nevezetnek meg.

524 Dátumnélküli egykorú másolata a Bouche du Rhone departement marseillei levéltárában. 176. B. jelezetű kötetben, 6. sz. alatt.

525 Ezt, sajnos, nem ismerjük. A conflictusról értesítenek a pápának 1343 október 27-ikén Johannához és ennek november végén nápolyi követeihez írt levele. Amaz a vatikáni regestákban, vol. 137. e. 451; ez Marseilleben, 176. B. 16. sz.

526 A királynékhoz október 27-ikén, az őgrófhöz november 17-ikén. Vol. 137. e. 450, 451, 500.

527 Erről a pápa egy később a magyar királyhoz írt levelében tesz említést. *Theiner*. 710.

528 Erről 1344 január 4-ikén Johannához írt pápai levél tudósít.

529 Raynald. Annales — 1343 n. 75.

530 Marseille. 176 B. 16. és 18. sz.

531 A pápa ezen határozata benfoglaltatik 1344 február 22-ikén Lajos királyhoz intézett értesítőlevelében. *Theiner*. 644.

532 A vatikáni levéltárban. Vol. 137, e. 672—675. 1221. És *Theiner*. 644.

533 A február 2-ikán kelt levél: Archivio XXI. 32.

534 Az 1344 szeptember 20-ikán Amici Vilmos chastresi püspök részére kiállított utasítás a vatikáni regestákban. Vol. 139. e. 403. Kiadatlan.

535 Johanna 1343 vége felé szemrehányásokat tett a pápának azért, hogy «a titkot elárulta». A pápa 1344 január 4-ikén kelt válaszában mentegetődik.

536 Erre vonatkozó későbbi nyilatkozatait alább fogjuk tárgyalni.

537 Johanna kívánságaival megismertet egy későbbi (1344 június 6-ikán avignoni követihez intézett) irata. Marseille. Reg. 176. B. 26. sz.

538 Az 1344 május 17-ikén kelt levél a vatikáni regestákban. Vol. 137. n. 1220. Kiadatlan.

539 1344 június 3-ikán avignoni követihez intézett levele Marseilleben. Reg. 176. B. 30. sz.

540 Ezt Johannának 1344 június 6-ikán kelt, már idézett leveléből tudjuk.

541 A Chronicon Suessanum följegyzése szerint ez Durazzói Lajos küldetésének egyik föladata volt (Raccolta di Cronache. I. 51.) Hivatalos okiratok erre nézve fölvilágosítást nem nyújtanak.

542 *Baddeley.* 517.

543 Ezen szavakat a pápa reproducálja 1344 augusztus 26-ikán kelt válasziratában. Történelmi Tár. 385. *Baddeley.* 519.

544 Az 1344 augusztus 26-ikán kelt két levél i. h.

545 A hűség-eskü szövegét közli Raynald. Annales. VI. 350—356. — Érthetetlen, hogy nemcsak régi történetírók, hanem legújabbak is (mint Camera, 21. és *Baddeley*, 320.) azt írják, hogy az említett napon Johanna megkoronázott. Pedig csak 1350-ben történt megkoronáztatása. (Archivio. XXI. 33. jegyzet.)

546 Az 1344 november 29-ikén Johannához intézett pápai irat a vatikáni regestákban. Vol. 137. e. 362. Kiadatlan.

547 A vatikáni regestákban. Vol. 138. e. 582. Archivio. 243.

548 A megbízó- és ajánlólevelek 1345 január 30-ikán vannak kiállítva. Később 1345 október 9-én a pápa azt írta, hogy Vilmost «pro dirigendo statu dicti regni et pro curandis et preparandis illis que ad feliciorum expeditionem dicti negotii (coronacionis) opportuna existerent», küldötte. 1346 június 17-ikén pedig említi, hogy Vilmost «pro conservacione vite sue Andree ac augmento honoris et status sui», küldötte. *Theiner.* 688, 788.

549 A vatikáni regestákban. Vol. 138. e. 751. Kiadatlan.

550 Az 1346 márczius 27-ikén kelt levelet alább fogom ismertetni tüzetesebben.

551 A pápa 1345 január 8-ikán írja neki: «Placibiliter audivimus, quod tu super his que tibi pro parte nostra commissa sunt, te fideliter... gerere studuisti». A vatikáni regestákban. Vol. 138. e. 639. Kiadatlan.

552 Ezt az imént idézett pápai levélből tudjuk.

553 1345 márczius 7-ikén. *Theiner.* 681.

554 Az 1345 január 8-ikán kelt levelek a vatikáni regestákban. Vol. 138. e. 636—638. Kiadatlanok.

555 Az 1345 márczius 15-ikén a négy követhez intézett pápai irat ugyanott e. 884. Kiadatlan. — «Paulus de Ungaria familiaris... Ludovici regis» 1345 márczius 15-ikén elintézett supplicatiója. — Gergely püspök által a király, a királyné s több főpap nevében benyújtott s 1345 május 7. és 13-ika között elintézett több supplicatio.

556 «Ut permitteretur rex Andreas regni Sicilie gubernacula possidere».

557 V. ö. *Fraknoi*: Nagy Lajos és Petrarca, (Budapest, 1900.)

558 *Boehmer*: Fontes rerum Germanicarum. (Stuttgart. 1868.) IV. 215.

559 1345 augusztus 24., szeptember 12—15., 26. és 30-ikán elintézett supplicatioik maradtak fön.

560 Ezt a pápa 1345 június 10-ikén Johannához és október 9-ikén Lajos királyhoz írt leveleiben világosan említi. *Theiner.* 688.

561 A vatikáni regestákban. Vol. 139. e. 92. Történelmi Tár. 389.

562 Ugyanott. Vol. 139. e. 93. T. T. 390.

563 A pápa említi ezt imént idézett levelében.

564 A pápa ezt augusztus 8-ikán kelt válasziratóban emeli ki. Ugyanott. e. 214. T. T. 392.

565 A koronázás ügyében 1345 szeptember 20. és 21-ikén kelt 19 darab pápai levél van a vatikáni regestákban. Vol. 139. e. 403—421. Ezek közül csak egy látott napvilágot: *Baddeley*. 524.

566 1345 szeptember 21-ikén *salvus conductust* állít ki részére a pápa. Vol. 139. e. 1351.

567 Ezen merénylet rugóira, tervezőire és végrehajtóira a történeti kritika teljes világosságot árasztani mai napig sem volt képes. Legbehatóbban Kropf Lajos foglalkozott vele «Az aversai gyilkosság» című értekezésében. (Erdélyi Múzeum. 1896-ik évfolyam. 97—273.) A merénylet részletes tárgyalása ezen munka keretén kívül esik. Csak annyiban szabad azzal foglalkoznunk, a mennyiben a magyar királyi udvar és a szent-szék közötti vonatkozásokra befolyást gyakorolt.

568 A Lajoshoz, Erzsébethez és István herceghez intézett leveleket közli *Theiner*. 687. 8.

569 Az 1345 október 9-ikén kelt levél: *Archivio*. 263.

570 1345 október 9-ikén. *Theiner*. 688.

571 Nagyszámú supplicatiók a vatikáni regestákban. 1345 november 12-ikén voltak Velenczében. *Monum. Sl. m. II.* 285. — A köztársaság november 8-ikán intézi részvétirátát Lajoshoz. Ugyanott. 283.

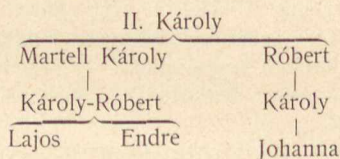
572 Ezt a levelet nem ismerjük. Utal rá az 1346 márczius 14-ikén Lajoshoz intézett pápai irat, melyben VI. Kelemen elmondja, hogy február 1-én kelt bullája alapján a gyilkosság részesei ellen az eljárást már megindította volna «*nisi tu nuper nobis scripsisses, quod ante adventum predictorum nuntiorum tuorum, super facto necis predictae, nullam novitatem facere curaremus*». *Theiner*. I. 709. Ez a hírnök tehát az 1346 február 1-én kelt bulla kibocsátása után jött Avignonba.

573 Pór Antal: I. Lajos király követsége a szent-székhez 1346 elején. (Századok. 1892. évf. 139.)

574 A Humberthez írt levél másolata az Akadémia tört. bizottsága levéltárában. *Óváry*. 46.

575 A megbízólevél egykorú másolata Marseilleben. *Reg.* 176. B. 55. sz.

576

577 1343 november 29-ikén *Petrarca* *Epistolae familiares*. Lib. V. ep. III.

578 A marseillei levéltárban.

579 1345 október 18-ikán. *Theiner*. 694.

580 *Steinherz* *Die Beziehungen Ludwigs I. zu Karl IV.* című értekezésében, az egykorú források nyomán írja: «Obwohl man auf ungarischer Seite in der Correspondenz mit dem Papste eine nähere Verbindung mit dem Kaiser leugnete, hatte sich dieser und Ludwig von Ungarn... (1346 elején) vereinigt... Sie wollten gemeinsam einen Zug nach Italien unternehmen». (Mittheilungen des öst. Inst. VIII.)

581 *Rymer*. Foedera. II. IV. 176. V. ö. Bibliothèque de l'école des chartes. 1898. évf. 568, 9. V. ö. *Pauli*: Englische Geschichte. IV. 392.

582 Az angol királynak 1346 márczius 18-ikán Westminsterből írt levele. *Rymer*. I. h. 196. *Fejér*. IX. I. 368.

583 A velencei signoria erről márczius 9-ikén jelentést tesz a pápának, azzal a megjegyzéssel: «Communiter fertur, quod rex Hungarie disposuit potenter cum aliquorum aliorum brachio invadere regnum Apulie». (Diplomáciai Emlékek. II. 145.)

584 Ezt a nápolyi uralkodóház tarenti ága viselte.

585 Az 1346 márczius 10-ikén kelt levél, noha az már 1726-ban napvilágot látott (*Du Mont*: Corps universel diplomatique du droit des gens. I. B. 235.) a magyar történetírók figyelmét elkerülte.

586 A pápa maga említi ezt a hírt 1346 május 21-ikén Johannához írt levelében.

587 Archivio. XXI. 428.

588 A salvus conductus 1345 december 4-ikén, az ajánlólevelek december 28-ikán állítottak ki. *Theiner*. 696–99.

589 «Regi prefato acceptus esse multipliciter diceris» — írja neki a pápa. A megbízó- és ajánlólevelek ugyanott, 701–3. Facultásokat tartalmazó bullák a vatikáni regestákban. Vol. 139. e. 1201–1212.

590 *Theiner*. 703.

591 Ezt a pápa 1346 márczius 14-ikén említi Lajoshoz írt levelében.

592 *Villani* elbeszélése Muratorinál i. h. 939., a mely szerint a pápa a magyar követeket nem fogadta, mivel uralkodójuk a kiközösített császárral szövetségben áll, teljesen alaptalan.

593 «Super his autem et aliquibus viis per dictos tuos nuntios nobis in secreto apertis, cum ipsi, urgente, ut dicebant, mandato regio, hic diucius non potuerint expectare, deliberare mature proponimus...» Az imént idézett levélben

594 A király leveleinek fennmaradt szövegében a Talayrand ellen emelt vád nem foglaltatik.

595 *Theiner*. 708–710.

596 Márczius 30-ikán már nem voltak Avignonban, a mit a pápának ezen napon Lajos királyhoz írt leveléből tudunk meg. Ugyanott. 711.

597 Az 1346 márczius 30-ikán kelt (kiadatlan) levél. Vol. e. 1014.

598 1346 márczius 19-ikén Marseille. Reg. 176. B. 61. sz.

599 1346 márczius 18-ikán. Ugyanott.

600 1346 márczius 18-ikán. Ugyanott.

601 *Theiner*. 712.

602 A legújabb német történetírók azt a téves nézetet vallják, hogy csakugyan megvolt ez a kapcsolat a két uralkodó actiója között. V. ö. *Steinherz* i. m. 329.

603 Erzsébet királyné a trieszti püspök előterjesztésére adott válaszát levélbe foglalva, megküldötte a pápának, ki annak tartalmát a válaszban úgyszólván teljesen reprodukálja.

604 1346 július 17-ikén. *Theiner*. 716–718.

605 Ezt a pápa 1346 június 26-ikán írja a pápának. *Theiner*. 714.

606 Ezt a pápa három évvel utóbb, 1349 április havában a királyi köve-

teknek mondotta el és április 23-ikán nápolyi legátusának, Gvido bibornoknak megírta. A vatikáni regestákban. Vol. 142. e. 889.

607 1346 július 17-ikén. *Theiner*. 716.

608 1346 június 26-ikán és július 19-ikén. *Theiner*. 714, 719.

609 1346 július 16-ikán. Ugyanott. 715. Ezen a napon Lajoshoz írt kiadatlan pápai levél a vatikáni regestákban. Vol. 140. e. 250.

610 1346 augusztus 19-én a patriárkához intézett levele: *Theiner*. 720.

611 Diplom. Eml. II. 192. — Az aquilejai patriárka előtt Lajos király panasza, hogy «egy Gergely nevű gonosz ember elhitette a pápával, hogy ő (a király) «bolond, okatlan, tehetetlen és alattvalói előtt gyűlölet tárgya». A patriárka ezt bejelentette a pápának, ki válaszában kinyilatkoztatta, hogy soha előtte a királyról senki olyant nem mondott; nem tudja — tette hozzá — ki légyen az a Gergely; ha azonban talán a csanádi püspököt érti, erről állíthatja, hogy megbízatásaiban hűségesen járt el. (1346 augusztus 19-ikén. *Theiner*. 720.) Utóbb, október 18-ikán, Lajosnak közvetlenül megírja, hogy őt senki előtte nem rágalmazta. (Vatikáni regestákban. Vol. 140. e. 663.)

612 *Baddeley*. 387, 396.

613 A megbízólevél *Theinernél*. 720.

614 1347 február 17-ikén. Ugyanott. 733.

615 Ezt a pápa említi 1346 június 22-ikén a tarenti hercegek anyjához írt levelében.

616 *Baddeley*. 2278.

617 1346 május 21-ikén. Archivio. XXI. 434.

618 A tarenti hercegnőhöz írt levelében említi ezt.

619 Az 1346 július 17-ikén kelt pápai fölhatalmazás: *Theiner*. 718. Archivio. 443.

620 1346 szeptember 23-ikán. Archivio. 455.

621 1346 október 8-ikán. *Theiner*. 724.

622 A pápának 1347 január 15-ikén Johannához, 17-ikén Bertrand bibornokhoz, 18-ikán a magyar királyhoz írt levelei: Archivio. 465. *Theiner*. 728, 733.

623 1346 szeptember 22-ikén. *Theiner*. 722.

624 Említi 1346 október 18-ikán Lajoshoz írt levelében. Volum. 140. e. 663.

625 Ezen megállapodásról csak 1347 január 18-ikán értesíti a pápa Lajos királyt. (*Theiner*. 728.) Azonban 1346 szeptember 22-ikén már tudomással bírt. (Utál rá ezen napon Johannához intézett levelében. Ugyanott. 722.) A nápolyi rendek 1346 december 6-ikán mutatták be hódolatukat a csecsemő hercegnek. (A pápa említi 1347 január 18-ikán kelt idézett levelében.)

626 1347 február 17-ikén. Ugyanott. 733.

627 1346 november 25-ikén. Ugyanott. 725.

628 1347 január 18-ikán. *Theiner*. 728, 730.

629 A pápa később, 1347 november 15-ikén, nápolyi legátusához írt levelében említi: «Audivimus, quod idem rex Ungarie prefati Romanorum regis consiliis parum credit; imo cum idem Romanorum rex se in Italiam contulit, per ipsum regem Ungarie fuit modicum honoratus». (*Theiner*. 746.) *Steinherz* szerint 1347 január végén Pozsonyban történt a találkozás. (I. h. 331.) A pápa egy korábbi (1347 május 3-ikán kelt) levelében említi, hogy két ízben küldött Károlyhoz követeket, közbenjárását Lajosnál kikérendő. *Theiner*. 740.

630 *Steinherz*. Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV. (Mittheilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung. VIII.) 281.

631 A pápa 1347 május 3-ikán közli a nápolyi legátussal Lajos levelét, melyet «követe» hozott; május 28-ikán Lajoshoz intézett válaszában megnevezi azt. (Ugyanott 740, 743.) Egyházi állását 1347 június 8-ikán elintéztett supplicatiojában találjuk megjelölve.

632 A szövegben (kétségtől kivül tollhibából) Fülöp neve áll.

633 Artois Károly megidézett De Baux által; de a tarenti hercegekhez menekült. A pápa 1346 február 12-ikén elrendelte kiszolgáltatását. Ezalatt Artois más bíró kijelöléseért folyamodott a pápához, ki február 22-ikén teljesítette kérését. *Baddeley*. 397.

634 A marseilli levéltárban.

635 1347 május 3-ikán. *Theiner*. 740, 743.

636 1347 május 28-ikán. Ugyanott. 743.

637 1347 június 20-ikán. *Theiner*. 744.

638 Archivio. XXI. 668. és XII. 365.

639 Ezek a biztosítékok részletesen formulázva vannak a pápai bullában. *Baddeley*. 531.

640 Csak 1348 márczius havában nyerték el a dispensatiót és az egyház áldását. *Baddeley*. 540. Archivio. 705.

641 A bibornok-legátushoz 1347 szeptember 15-ikén írt két pápai irat a vatikáni regestákban. Vol. 141. e. 415. Kiadatlanok.

642 A pápa erről 1347 október 7-ikén értesíti Johannát. *Theiner*. 745.

643 1347 november 15-ikén. Ugyanott. 745.

644 1347 november 13. és 15-ikén kelt harminczhárom pápai irat a vatikáni regesták 143. kötetében.

645 Az 1347 augusztus 5-ikén kelt levél: Epistolario di Cola di Rienzi. 48.

646 A pápai iratot közli *Theiner*: Codex diplomaticus dominii temporalis sacrae sedis. II. 182.

647 Az 1347 október 11-ikén kelt levél: Epistolario. 76.

648 Az 1347 december 7-ikén kelt levelet kiadta *Pelzel*: König Karl. IV. — I. Urkundenbuch. 207.

649 Bertrand bibornok találkozásáról Lajos királylyal a hivatalos iratokban részleteket nem találunk. Villani János, az egykorú flórenczi történetíró adja munkájában a legátus előterjesztésének és a király válaszának rövid ismertetését, melyet hitelesnek fogadhatunk el; mivel Villani a forrást, a honnan merített, megjelöli. Hivatkozik a flórenczi köztársaság egyik követére, kinek maga a legátus beszélte el a találkozás részleteit. *Muratori*. XIII. 106.

650 *Gregorovius*. Geschichte Roms im Mittelalter. VI. 299. és köv. lap.

651 Sajnos, ez a levél nem maradt fenn; sőt tartalmára más emlék sem vet világosságot.

652 1347 december 23-ikán. *Theiner*. 751.

653 1347 december 23. A vatikáni regestákban. Vol. 244. K. e. 384.

654 Az 1348 január 5-ikén kelt levél eredeti fogalmazata a vatikáni regestákban. Vol. 244. K. e. 4.

655 A fogalmazaton törlés látható.

656 Az 1348 január 10-ikén keltezett levél fogalmazata ugyanazon regista-kötetben. e. 18.

657 1348 február 17-ikén. *Theiner*. 752.

658 1348 február 23-ikán. Ugyanott. 753, 754. — Márczius 14-ikén Pistójai János utrechti dékánt küldi a pápa Magyarországra a királynéhoz, a főpapokhoz és a világi urakhoz intézett levelekkel. Ugyanott. 754—6.

659 A királyi levél és üzenet tartalmát a pápa 1348 május 7-ikén Bertrand bibornokhoz írt levelében ismerteti. *Theiner* 756.

660 Az 1348 május 7. és 10-ikén kelt pápai iratok ugyanott. 755, 760.

661 Ezt a pápának 1348 július 15-ikén Lajoshoz írt leveléből tudjuk. U. o. 766.

662 Az imént idézett levélben.

663 1348 december 13-ikán. *Theiner*. 768.

664 Királyi követnek címezi magát 1349 október 15-ikén elintézett supplicatiójában, melyben titeli kanonokságért folyamodik.

665 György ispán egy supplicatióját a pápa márczius 3-ikán elintézi, a miből következtethetjük, hogy egy-két héttel előbb érkezett Avignonba.

666 Ezen tárgyalásokról nagybecsű részletes tudósításokat tartalmaz a pápának 1349 márczius 23-ikán Gvido bibornokhoz intézett levele, melyet Raynald az ő nagy egyháztörténelmi munkájában s utána több magyarországi történetíró közölt. Ezen kiadásokat a pápai regestákba (Vol. 142. e. 889) iktatott szöveggel összevetve, nagy meglepetésemre constatálhattam, hogy ennek alig fele van közzétéve.

667 1349 márczius 24-ikén *Theiner*. 773.

668 Az imént idézett márczius 23-iki levélben. — 1349 január 24-ikén e Gvidó érdekében a magyar főpapokhoz intézett pápai ajánlólevél *Fejérenél*. IX. I. 674.

669 Ezt a pápának 1349 ápril 26-ikán Gvidóhoz írt leveléből tudjuk. *Theiner*. 773.

670 Egykorú osztrák krónika följegyzése szerint «Post penthecostem rex Ungarie et apostolice sedis legatus Wiennam conveniunt ad ducem Albertum, qui occulta negocia inter se tractarunt». Monumenta Germ. Scriptores. IX. 685. (Pünkösöd vasárnapja 1349-ben május 31-ikére esett.)

671 Lajos király június 5-ike óta Pozsonyban állítja ki okleveleit.

672 Diplom. Eml. II. 348.

673 A király levele nem maradt fenn; csak a köztársaságnak július 2-ikán kelt szerencsekívánó válaszirata. Ugyanott 351.

674 Ezen föltételekről az 1349 augusztus 17-ikén Gvidó bibornokhoz intézett pápai irat nyújt tájékozást.

675 A kiadatlan pápai irat a vatikáni regestákban. Vol. 143. f. 64.

676 Gvidó bibornoktól Magyarországon kiállított két okiratát ismerjük; az egyik június 12-ikén a garam-melléki szent-benedeki apátság javára szól (*Fejér*. IX. I. 680.); a másik július 18-ikán a nagyszombati apácákat a követségi illetmények fizetésétől fölmenti. (Országos levéltár. 4061. sz.) Október 10-ikén már a stiriai Frisach városában rendelkezik az ó-falusi plébániának a lechniczki karthausi-zárdával egyesítése felől. (*Fejér*. IX. I. 601.)

677 1349 szeptember 27. és 28-ikán Esztergomban, a követségi illetmények tárgyában kiállított oklevelei ugyanott. 686, 689.

678 Ezt 1350 január 25. és március 1-én Gvidóhoz intézett pápai levelekből tudjuk. *Theiner*. 778, 779. — De már sokkal előbb, 1349 végén értesítette Gvidó bibornok a velencei köztársaságot Lajos elhatározásáról. A doge december 27-ikén e fölött örömet fejezi ki. *Diplom. Eml.* II. 372.

679 Ezt a pápa alább idézendő iratából tudjuk.

680 Ezt a pápa 1350 ápril 14-ikén közli Lajos királylyal. Ebből a levélből azt is megtudjuk, hogy a követ a nápolyi ügygel össze nem függő több kérést is terjesztett elő, melyekre a pápa részben kedvező, részben halasztó, részben tagadó választ adott. — Jágerndorfi Pál — 1350 január 28-ikán elintéztet supplicatiojának tanúsága szerint — jutalmul a nyitrai főesperességet kapta adományul.

681 A főntebb idézett levélben.

682 Az okokat, melyek politikájában ezt a hirtelen fordulatot előidézték, nem ismerjük.

683 A május 11-iki pápai levelet *Theinernél*. 783.

684 Május 14-ikén. Ugyanott. 784.

685 Május 24-ikén. Ugyanott. 786.

686 A többi föltételek iránt a pápai levelek nem tájékoztatnak.

687 Május 26-ikán. *Theiner*. 787.

688 Ezt az augusztus 12-iki alább idézendő pápai iratból tudjuk. *Horváth Mihály* Magyarország Története, II. 263.) írja, hogy «midőn Lajos Melfinél táborozék, Annibaldí bibornok a pápa nevében visszatérésre intette s mivel erre hajlandónak nem találta, egyházi átokkal sujtotta». *Villani* krónikájában és *Raynald* munkájában, a melyekre hivatkozik, erről nincs említés. A mint előadásunkból kitűnik, ez nem történt meg.

689 Augusztus 12-ikén. *Theiner*. 789.

690 Lajos király római tartózkodásáról több egykorú hazai és külföldi krónika tartalmaz följegyzéseket. Ezeket összefoglalva tárgyalja *Wenzel* (Magyarok Rómában. — Akadémiai Évkönyv. 1860.) és *Steinherz* (i. h. 236.). A Róma uralmának följajánlására vonatkozó adat hitelességét az utóbbi is elfogadja. Fönnmaradt Lajos királynak 1350 szeptember 26-án «in urba Romana» kelt oklevele, mely Koltai János fiainak javára állíttatott ki. *Fejér*. IX. I. 777.

691 Erről szólnak a pápa levelei, melyeket 1350 december 31-ikén Lajoshoz, 1351 január 11-ikén Erzsébethez, február 1. és 13-ikán Johannához intéz. Ugyanott. 790—795.

692 1351 augusztus 5-ikén Lajoshoz intézett pápai irat ugyanott. 799.

693 Ezt az alább idézendő pápai iratokból tudjuk.

694 1352 január 9-ikén. Ugyanott. 803.

695 Az 1352 február 5. és 12-ikén kelt bullák ugyanott. 805—810.

696 1352 május 28-ikán a pápa azt írja Lajos magyar királynak, hogy tőle Gvido bibornokhoz levél érkezett, melyben írja, hogy mivel a veszprémi püspök az egység megkötésében utasításától eltért, nápolyi kapitányait az átadástól eltiltotta. A pápa azt hiszi, hogy ez a levél a király tudta nélkül küldetett Gvido bibornoknak. (Ugyanott. 854.) A rejtélyt, melyet ez a pápai irat tartalmaz, nem oldhatjuk meg. Hogy Lajos kapitányainak az átadást megtiltotta volna, annak más emlékekben nyomát nem találjuk.

697 Ezt Johanna és férje ápril 12-ikén kelt okiratából tudjuk. *Diplom. Eml.* II. 415.

698 A pápa július 9-ikén erről értesíti Johannát és 13-ikán köszönetét fejezi ki Lajosnak. *Theiner.* 814, 818.

699 Julius 15-ikén. *Fejér.* IX. II. 169. Ugyanazon napon a pápa Erzsébet királynénak köszönetet mond a fogoly hercegek szabadonbocsátásában közreműködéseért. Vatikáni regesták. Vol. 146. f. 26.

700 Julius 13-ikán. — Ugyanazon napon a pápa három magyar püspököt a tized behajtásával megbíz. Ugyanott. 816—818.

701. *Fejér.* i. h.

702 Julius 15-ike után VI. Kelemen deczember 6-ikán bekövetkezett haláláig Lajoshoz intézett pápai iratot nem ismerünk.

703 1352 decz. 31. kelt levele és az 1353 jan. 8-ikán kelt útlevel. *Theiner.* II. 2.

704 István püspök 1354 január 18-ikán elintézett supplicációjában királyi követnek címézi magát.

705 1353 május 31-ikén kelt rendelete ugyanott. 3.

706 1353 június 17-ikén. Ugyanott. 3. Ezen levélben említi a pápa, hogy udvaránál a király buzgó ügyviselővel rendelkezik De la Jugée Vilmos bibornokban. Ennek szolgálatkészségét az a körülmény élesztette, hogy több magyarországi javadalom: a pozsonyi prépostság, a torontáli főesperesség, az esztergomi keresztesház főnöksége stb. kezei között voltak. Ezen javadalmak érdekében (1343—1372) számos pápai irat ment Magyarországra.

707 1354 szeptember 17-ikén.

708 1359 febr. 16-ikán elintézett supplicációja alapján rendelte el azt a pápa.

709 A Lajoshoz 1354 november 22-ikén kelt pápai irat ugyanott. 11.

710 Erről a trauai püspök jelentést tett Velenczébe, hol a november 21-ikén tartott tanácsülésben tárgyalatott. Diplom. Eml. II. 455.

711 1355 november 16-ikán elintézett supplicációkban királyi követeknek címézik magukat.

712 1355 deczember 11-ikén. Ugyanott. 18.

713 1356 július 1-én és 4-ikén Lajos királyhoz, július 17-én a velencei dogehez intézett pápai iratok ugyanott. 20—23.

714 *Steinherz* osztrák történetíró abban a nagyértékű dolgozatban, mely Lajos király összeköttetését IV. Károly császárral tárgyalja, Lajos ellen a kétszínűség vádját emeli, a mit azonban a látszólag ellenmondó tények és körülmények alapos megfontolása alaptalannak tüntet föl.

715 1356 június 4-ikén. *Katona.* X. 160—165.

716 Ezt a pápának augusztus 10-ikén a dogehez és augusztus 26-ikán Lajoshoz írt leveléből tudjuk. Ugyanott. 23, 28.

717 Ugyanott. 24.

718 1356 augusztus 4-ikén. A bulla a vatikáni levéltárban. Innoc. VI. Aven. vol. XIV. f. 70.

719 Az 1356 október 28-ikán Lajostól kiállított okirat: Monumenta Slavorum meridionalium. V. 295.

720 A zászló átnyújtásáról és a szent-földi fogadalomról szól a patti érsek egykorú életírója, Mazzerio Fülöp cyprusi kancellár (*Katona.* X. 177.), kinek elbeszélésében több olyan részlet fordul ugyan elő, a melyek helytelen információkon alapulnak: de a fogadalomra vonatkozó részletet megerősíti a későbbi fölmentő-irat.

721 «Olim de visitando personaliter in manu forti sepulcrum dominicum emisisti». A pápa 1360 augusztus 6-ikán a sabini püspök-nuntiusnak: Vatik. Reg. Aven. vol. 24 f. 521. t.

722 Ezen tárgyalásokra vonatkozó diplomáciai iratok: Monum. Slav. V. 282—301. A pápa 1357 február 8-ikán a fermói püspököt utasítja, hogy egyházmegyéjébe térjen vissza «cum... hujusmodi pacis negocio mora tua nihil aut parum profecerit, et prelatis ac personis ecclesiasticis reddatur admodum onerosa». (Vatikáni reg. vol. 239. f. 22.)

723 A pápa ez ügyben 1357 január 13. és február 9-én ír Lajosnak. Az előbbi levél *Theinernél* 29.; az utóbbi a vatikáni regestákban. vol. 239. f. 22.

724 A budai krónika elbeszélése.

725 *Theiner*. 29.

726 A pápa ezen ügyben 1357. június 11., december 18., 1358 február 25-ikén intézett leveleket Lajoshoz. *Theiner*. 31, 35, 41. — A magyar hadak olaszországi sikereiről a hazai és olaszországi krónikák szólnak.

727 Az előbbi 1358 márczius 8-ikán, az utóbbiak 1359 május 18-ikán elintézett supplicációikban nevezik magukat királyi követeknek. — 1359 február 15-ikén kelt pápai iratból tudjuk, hogy ezidőben Egri János és Monaci Lőrincz ferenczrendű atyák jártak mint Erzsébet királyné követei a pápai udvarnál.

728 *Steinherz*. 533. s. kk. II.

729 Ezt a pápa említi 1360 ápril 26-ikán Lajoshoz intézett levelében. *Theiner*. 46.

730 Ápril 26-ikán kelt és a követ által Magyarországra hozott pápai iratok. Ugyanott. 45.

731 A budai krónika elbeszélése.

732 *Steinherz*. 540.

733 Az 1361 január 3-ikán kelt levelet közli *Fejér*. IX. III. 256.

734 1361 február 4. és december 31-ikén elintézett supplicációiban királyi követnek czímezi magát. Az utóbbinak alapján az egri főesperességet nyeri el, mely Miklós főesperesnek Avignonban bekövetkezett halála által üresedett meg.

735 1362 november 11-ikén értesíti megválasztásáról Lajost, Erzsébetet és a magyar főpapokat. *Theiner*. 48.

736 Már 1362 november 23-ikán értesíti a flórenczi köztársaságot a küldetésről. Diplom. Eml. II. 590. — A megbízó és ajánlólevelek 1363 január 24-ikén állíttattak ki. *Theiner*. 50—53.

737 *Steinherz*. 552.

738 A pápa 1364 június 1-én kelt köszönőirata *Theinernél*. 61.

739 1363 május 9. és július 16., 1364 június 19-ikén elintézett supplicációiban királyi követnek czímezi magát. 1363 július 7-ikén kelt pápai ajánlólevéllel tér vissza Magyarországra. (*Theiner*. 57.) Tehát kétszer küldetett.

740 Konrád főesperes és János püspök 1363 július 13-ikán kelt ajánlólevéllel térnek vissza Magyarországra. Ugyanott. 58.

741 1364 február 25-ikén. Ugyanott. 59.

742 1364 ápril 24-ikén. Vatikáni regesták. Vol. 244. A. n. 399.

743 1364 márczius 12-ikén. *Theiner* 60.

744 1364 július 17-ikén. Ugyanott. 62.

745 1364 szeptember 7-ikén. Ugyanott. 65.

- 746 1364 szeptember 3., 7. és 11-ikén. Ugyanott. 64., 65.
 747 *Steinherz.* 560.
 748 1365 február 24-ikén. *Theiner.* 67.
 749 1365 május 23-ikán. Ugyanott. 68.
 750 Ugyanakkor, ugyanott. 69.
 751 *Steinherz.* 561.
 752 1365 június 2-ikán. *Theiner.* 71.
 753 1365 szeptember 29-ikén. Ugyanott. 72.
 754 1366 július 11-ikén. Ugyanott. 79, 80. (Dipl. Eml. II. 451., tévesen 1355-re tévé.)
 755 1343 szeptember 20. és 1345 december 13-ikán kelt bullái. *Theiner.* I. 658, 697.
 756 1363 ápril 15., május 25., december 5. és 1364 december 30-ikán kelt pápai iratok. Ugyanott. 53—66.
 757 A pápának erre vonatkozó 1365 június 23-ikán kelt irata: Diplom. Eml. II. 634.
 758 1366 június 16-ikán elintézett supplicációjában királyi követnek címézi magát.
 759 1366 június 23., július 1. és 23-ikán kelt pápai iratok, ugyanott. 73—80.
 760 *Steinherz.* 568.
 761 Ugyanott. 569.
 762 1366 november 18-ikán az esztergomi érsekhez írt levele *Theinernél.* Codex D. dominii temporalis. II. n. 424.
 763 Az első küldetése alkalmával tapasztalt támogatásért köszönőlevelek és második küldetésére vonatkozó irományok, 1367 december 17-ikéről keltezve, *Theinernél.* 83, 84.
 764 Küküllői János és olasz krónikák elbeszélése. *Steinherz.* 569.
 765 1368 augusztus 26-ikán a hazatérő követek által küldött levél *Theinernél.* 87.
 766 Ugyanott. 89.
 767 A folyamodás kivonata a bullában.
 768 A pápa 1364 július 31-iki ajánló- és 1369 december 11-iki köszönő-irata *Theinernél.* 62, 91.
 769 Az 1369 december 9., 11., 1370 január 9., 11., 13-ikán kelt pápai iratok ugyanott. 90—95.
 770 A pápa ezen tárgyalásokról 1369 december 16-ikán értesíti helytartóját. A levél ugyanott. 92.
 771 1370 június 18-ikán. Ugyanott. 98.
 772 1370 július 18-ikán ez ügyben Lajoshoz írt levele ugyanott. 99.
 773 1370 július 25. és 26-ikán a császárhoz írt levelei ugyanott. 102.
 774 *Steinherz* írja, hogy «der Einmarsch Ludwigs ... unterblieb ... Schon die blosse Ankündigung desselben hatte zur Folge» Visconti békét kötött. I. h. 581.
 775 1366 szeptember 16-ikán Lajoshoz írt levele ugyanott. 82.
 776 Vatikáni regesták. 244. H. n. 181.
 777 1369 február 24-ikén a királyhoz írt levele ugyanott. 244. M. n. 58.

778 *Fejér*. IX. IV. 88. V. ö. *Steinherz* i. m. 614.

779 *Theiner*. I. 668.

780 Számadásainak csak töredékeit bírjuk. 1350–1354 között 4739 forintot, 1359 augusztus 18-ikától 1363 február 1-ig csak 1519 forintot hajtott be. Vatikáni Okirattár. I. 438–453.

781 *Theiner*. 54, 56, 60.

782 1370 december 30-ikán. Ugyanott. 104.

783 Ezt a pápa 1371 november 11-ikén említi. Ugyanott 112.

784 Ugyanott. 105, 106.

785 Ugyanott. 107.

786 1371 május 25-ikén. Ugyanott. 107.

787 A pápa erről junius 6-ikán értesíti Lajost. Vatikáni regesták. Vol. 263. f. 279.

788 A pécsi püspökhöz szeptember 7-ikén írt levele *Theinernél*. 107.

789 1371 december 10-ikén. Ugyanott. 113.

790 1371 november 11-ikén. Ugyanott 112.

791 1371 márczius 8-ikán. De la Caucina Arnoldot az elődje által ráruházott tizedszedői tisztben megerősíti. — Ápril 10-ikén Cabrespinai János narbonnei kanonokot Német-, Cseh-, Magyar- és Lengyelországba küldötte «az ő (a pápa) és a római egyház ügyeiben». Május 7-ikén Maubert János kanonokot megbízta, hogy a magyarországi tizedszedőktől behajtott pénzt átvegye. Julius 12-ikén Szkadland János és Maubert Jánost nuntiussá nevezi és a pápai tizedek behajtásával bízza meg. (1372 ápril 28-ikán az augsburgi püspök részére adott megbízást visszavonja. 1372 február 10-ikén Istvánfia Péter szabolcsi főesperest és De Vodronio Illés xanteni kanonokot rendeli tizedszedőkké.) Vatikáni regesták, vol. 263. f. 210. vol. 274. f. 12, 145, 146. vol. 275. f. 8, 54–72., 104, 114. A regesták 265, 267, 269, 275, 277, 281. kötetei számos pápai iratot tartalmaznak, melyek a felsorolt követek működésére világosságot vetnek.

792 *Steinherz*. 575.

793 Az 1371 szeptember 28-ikán kelt megbízó iratok a vatikáni regestákban. Vol. 274. f. 171. vol. 282. f. 31, 203. A magyar főpapokhoz intézett ajánlólevél világosan megjelöli küldetése célját. *Theiner* 111.

794 Ekkor még életben volt Lajos első leánya, Katalin.

795 *Huber*: Regesten. 5024, 5025. sz.

796 A nuntius részére adott császári utasítás. *Dobner*: Codex Diplomaticus Moraviae. I. 388.

797 A bécsi udvari levéltárban őrizett egykorú codexben. A jelentéseket kiadta *Dobner* i. h. és utána *Katona*.

798 Eközben 1372 ápril havában János jogtudornak (?) fia Cherubin járt mint királyi küldött Avignonban. A pápa ápril 21-ikén általa küldi Lajosnak a Kázmér lengyel király leányai részére kiállított dispensáció-okiratot.(?) *Theiner*. 114.

799 Egy mondat a megrontott szövegben értelmetlen és le nem fordítható.

800 *Dobner*. 401.

801 Junius 28-ikán Trencsinben ítél az esztergomi érsek és a garamszent-benedeki apát között, bars megyei birtokokat illetőleg, főnnforgó porben. *Katona*. X. 527.

802 A levél *Dobnernél* és *Katonánál*. i. h.

- 803 A nuntiusnak július 18-ikán kelt levele (hibásan augusztus 18-ikáról keltezve) i. h.
- 804 1372 szeptember 27-ikén. *Theiner*. 123.
- 805 1372 október 8-ikán. Vol. 268. f. 189.
- 806 A patriarkához július 22-ikén, Illéshez 26-ikán intézett pápai iratok *Theinernél*. 118 és Vatikáni regesták. Vol. 268. f. 57.
- 807 *Steinherz*. 598. Sajnos, a találkozásról részletes tudósítások nem maradtak fenn.
- 808 Vatikáni regesták. Vol. 244. C. n. 28, 198.
- 809 *Steinherz*. 599.
- 810 Az idézett császári utasítás.
- 811 A márczius 5., 14., 28-ikán kelt megbízó- ajánló és egyéb iratok a vatikáni regestákban. Vol. 265 f. 176, 179. Vol. 269. f. 265. t. Vol. 284. f. 1, 20.
- 812 Ezt az 1373 augusztus 29-ikén Lajoshoz intézett levélből tudjuk. Ugyanott. Vol. 269. f. 76.
- 813 Vatikáni Okirattár. I. 460—463.
- 814 Diplom. Eml. III. 51.
- 815 1374 augusztus 6-ikán.
- 816 1373 június 10. és július 11-ikén kelt pápai iratok. Vatikáni regesták. Vol. 269. f. 63, 64, 176, 177.
- 817 1373 szeptember 10., 13., 19., 29., november 22., 1374 január 7. és 18-ikán küldetése ügyében kiállított pápai iratok. Vatikáni regesták. Vol. 244. D. n. 208. a b. Vol. 265. f. 72, 85. Vol. 269. f. 97, 98. *Theiner*. 143, 145.
- 818 Vatikáni regesták. Vol. 271. f. 53. t.
- 819 Ugyanott. f. 68.
- 820 A pápa 1375 november 11-ikén Erzsébet királynéhoz írt (alább tárgyalandó) levelében azt a véleményét nyilvánítja, hogy Lajos király a segítséget Flórencz ellen azért tagadta meg tőle, mert a váradi püspökség betöltése miatt neheztelt meg rá.
- 821 A köztársaság 1376 május 27-iki levele. Diplom. Eml. III. 127.
- 822 Ugyanott. 129, 139.
- 823 1376 október 10-ikén kelt pápai iratok: Vatikáni regesták. Greg. XI. Aven. t. XXIX. f. 400. *Theiner*. Slav. Mend. I. 333.
- 824 1377 márczius 8. és ápril 10-ikén kelt pápai iratok: *Theiner*. Hungaria 141., Slav. Merid. 323.
- 825 1377 november 15-ikén útközben Velenczében volt. Dipl. Eml. III. 154. — Lajos 1377 november 9-ikén kéri a pápát, hogy Friaul tartomány az egyházi interdictumtól, melyet a területén lakó flórencziek miatt magára vont, oldja föl. Ováry. A M. T. A. Tört. Biz. levéltára. 53.
- 826 1372 október 29-ikén. *Theiner*. 127.
- 827 1374 január 8-ikán kelt levele. *Theiner*. 143.
- 828 A megbízólevél *Fejérenél*. IX. IV. 558.
- 829 Diplom. Eml. III. 77.
- 830 1374 szeptember 18-ikán Lajoshoz, szeptember 22-ikén Johannához. *Theiner*. 150, 151.
- 831 Történelmi Tár. XXIII. 37—48.
- 832 Piacenzai Jakab dátumnélküli emlékirata. Tört. Tár. XXIII. 49—63.

- 833 A francia követek részére adott utasítás ugyanott. 77—82.
 834 1375 ápril 2-ikán. Dipl. Eml. III. 121.
 835 1372 május 15-ikén. *Theiner*. 115.
 836 November 13-ikán. Ugyanott. 130.
 837 1373 márczius 23., május 5., 10. és 15-ikén kelt pápai iratok. Ugyanott. 134—9. Vatikáni reg. vol. 269. f. 43, 44.
 838 1374 szeptember 18-ikán. *Theiner*. 150.
 839 Vatikáni reg. vol. 271. f. 5.
 840 *Theiner*. 49, 54, 56, 91.
 841 Ugyanott. 99.
 842 Példák találhatók az 1372 ápril 28-ik és november 13-iki pápai iratokban. Ugyanott. 115, 119.
 843 Ezt a pápai válaszból tudjuk.
 844 1374 január 8-ikán. *Theiner*. 143.
 845 Ugyanakkor. Ugyanott. 144.
 846 1374 december 13-ikán. Ugyanott.
 847 1375 július 13-ikán. Vatikáni reg. vol. 270. f. 40.
 848 1375 július 10. és december 4-ikén. Történelmi Tár. 1892. évf.
 849 *Fuxhofer*. Monasterologia. I. 92.
 850 1375 november 1-én. Történelmi Tár i. h.
 851 *Theiner*. 159.
 852 *Áldácssy Antal*: A nyugati nagy egyházszakadás története. (Budapest, 1896.) 21—69, 78.
 853 *Bunyitay*: II. 45. Történelmi Tár. XX. 261.
 854 A bibornok kinevezése időpontjára nézve eltérők az írók véleményei. Ezen korszak legújabb történetírója *Suchon Márton* (Die Papstwahlen in der Zeit des grossen Schismas — Braunschweig, 1898) szeptember 18-ikát fogadja el. — Mikor emeltetett Demeter a zágrábi püspökségről az esztergomi érsekségre, nem állapíthatjuk meg. — A bibornokká kinevezetése alkalmából tett intézkedésekről a pápa megemlékezik 1381 január 11-iki bullájában, a melyben élethossziglan administratornak nevezi ki. (*Theiner*. 161.) Föltűnő, hogy Demeter 1379 tavaszáig csak esztergomi érseknek czímeztesik. Ezen év augusztus 3-ikán már bibornoknak czimezi magát. *Karácsonyi* i. m. 18.
 855 *Hefele*. VI. 672. — Az avignoni bibornokok 1378 második felében VII. Kelemen tévútra vezetik, mikor azzal biztatják, hogy ha Avignonba teszi át székhelyét, a francia király megnyerheti részére a magyar királyt is «prout videri poterat in quadam littera, que facit mencionem de imperatore et rege Ungarie, qui miserunt ista de causa ad regem». (Melanges Julien Havet. Paris 1895. — 461.)
 856 Tudjuk, hogy 1378 december közepén indult Velenczéből és 1379 második felében már Bécsben volt. *Áldácssy*. 120, 347.
 857 Az okirat «kelt Magyarországon, Zólyomban, 1379. esztendőben». (Anjoukori Dipl. Eml. III. 183.) Hónap és nap nincs megjelölve. *Karácsonyi János* (Magyarország és a nyugati nagy egyházszakadás. — Nagyvárad, 1885. — 10. jegyzet) kimutatja, hogy február 6-ika táján állíttatott ki.
 858 Az egykorú Theodoricus de Nyem előadása: De Scismate libri tres című munkájában. Legújabb 1890-ik évi lipcei kiadás. 34. l.

859 Demeter 1379 és 1381-ben legátusnak, István kalocsai érsek 1379 december 2-ikán jeruzsálemi patriárkának és saját tartományában az apostoli szék legátusának czímezi magát. *Karácsonyi* i. m. 18, 19. — 1379 szeptember 20-ikán I. János castilíai király a francia királyhoz írt levelében említi, hogy Magyarországon zsinatok tartattak, melyek VI. Orbánt elismerték. (*Valois*: La France et le grand schisme. — Paris, 1896. — I. 206.) Ezekről más történeti emlék nem szól.

860 1379 november 21-ikén kelt levelében maga írja, hogy «gentes nostras — úgymond — ad partes Italie propter duo destinabamus; principalius erat ad extenuandum vires Venetorum, et his conculcatis ad sublevandum statum sanctissimi domini nostri Pape Urbani (et) ortum scisma reprimendum». Ezen levelében a herczegnek meghagyja, hogy Rómába menet és onnan visszatérében ne érintse a flórenczi köztársaság területét. Anjoukori Dipl. Eml. III. 323—332.

861 *Karácsonyi*. 14. *Áldássy*. 360.

862 Közölve van: *Annales Ecclesiastici* (új kiadás) XXVI. 383.

863 1380 november 29-iki iratának szavai. Anjoukori D. E. III. 414.

864 1381 márczius 26-ikán Budán egy pálos kolostor javára kiállított bucsú-engedélyező okirata az országos levéltárban.

865 Az ezen ügyre vonatkozó levelezések a M. T. Akadémia történelmi bizottságának levéltárában. Kivonatossan ismerteti *Óváry*. 95—106. sz. alatt. Alenconi Fülöp bibornoktól 1383 november 11-ikén Zágrábban kiállított búcsú-engedélyező okirat az országos levéltárban.

866 *Valois*. II. 311.

867 *Fejér*. IX. V. 585, 627. Anjoukori D. E. III. 483, 484.

868 *Karácsonyi* i. m. II. 24.

869 *Valois*. II. 311.

870 VI. Orbánnak 1387 október 16-ikán kelt, de nem expedált rendeletét megújítja IX. Bonifác 1389 november 9-ikén. (Vatikáni Okirattár. IV. 128.)

871 *Valois*. II. 311. — *Eubel*: Die Provisiones Praelatorum während des grossen Schismas. (Römische Quartalschrift. 1893. évf. 445.)

872 *Fejér*. X. VIII. 215. Anjoukori D. E. III. 632—4.

873 Zsigmond királynak ez ügyben 1388 október 29-ikén az egri püspökhöz intézett rendeletét közli *Fejér*. X. I. 437.

874 Vatikáni Magyar Okirattár. I. sorozat. III. kötet. 249.

875 Ezek csekély kivétellel mind a Dataria registáiban tartattak fönne és Vatikáni Magyar Okirattárban két egész kötetet töltenek be.

876 V. ö. e sorok írójától: A magyar királyi kegyúri jog. 71—3.

877 Az 1394 márczius 25-én és május 19-én kelt rendeleteket kiadta *Knauz*: Magyar Sion. 1863. évf. 414.

878 *Pray* Dissertatis de s. dextera. 28.

879 Kegyúri jog 78.—84.

880 Az itt földolgozott pápai bullákat a Vatikáni Okirattár I. sorozatának III. és IV. kötetei tartalmazzák.

881 Később, 1401 márczius 28-ikán Szepesit kalocsai érsekké nevezte ki ugyan; de ezt Zsigmond hozzájárulásával tette. (Kegyúri jog. 79, 88.)

882 Ugyanott. 79.

883 *Hefele*. VI. 801.

884 IX. Bonifác 1398 szeptember 4-ikén kelt levele Zsigmondhoz, — Zsigmond dátum nélküli levele Wenczelhez, — Wenczel 1398 október 16-ikán és 1399 nyarán (dátum nélkül) a francia királyhoz írt levele. *Deutsche Reichs-akten*. III. 62. s. kk. II.

885 Pádua urának Rómában tartózkodó megbízottai 1402 március 3-ikán jelentik, hogy Zsigmond követe még nem tudott bejutni a pápához, ki Zsigmondtól és Wenczeltől «parvam extinsacionem facis, imo de ambobus truffatur». *Deutsche Reichstagsakten*. IV. 74.

886 Pádua urának 1402 szeptember 2-ikán kelt leveléből tudjuk. Ugyanott, V. 407.

887 *Deutsche Reichstagsakten*. III. 363, 414, 422.

888 A bullákat közli a Vatikáni Okirattár. 531—584.

889 A követek megbízólevele a bécsi állami levéltárban. — Ezen eseményeket legtűzetesebben tárgyalja *Schönherr Gyula*: «Nápolyi László trónkövetelésének külföldi vonatkozásai» című akadémiai értekezésében. (Budapest, 1898.)

890 *Fejér*. X. IV. 253.

891 Az 1410 augusztus 9-ikén kelt pápai föloldozó bulla adja a folyamodás kivonatát.

892 XXIII. János pápa 1410 augusztus 16-ikán kelt iratában, az 1403-ik év eseményeire visszapiillantva kiemeli, hogy Zsigmond, a mikor László partraszállása felől értesült «ab obediencia predicta Bonifacii declinavit». *Theiner*. 189. — Nincs nyoma, hogy XIII. Benedek Zsigmond királylal összeköttetésben állott avagy Magyarországon intézkedéseket tett. A vatikáni levéltárban őrzött regestakötetei Magyarországot illető egyetlen iratot sem tartalmaznak.

893 Zsigmond azon rendeletének, melyet Magyarország rendeihez intézett, szövege nem maradt fenn, hanem csak az, a melyet mint Csehország helytartója bocsátott ki. (*Pelzel*: *Lebensgeschichte des Königs Wenceslaus*. Prága, 1790. II. 92.) De nem merülhet föl aziránt kétség, hogy a kettő azonos volt. Utal rá Zsigmond 1404 ápril 6-ikán kelt (alább tárgyalandó) rendeletében.

894 Ennek ugyanis nyomát sehol sem találjuk. A későbbi pápai bullák föloldozván Zsigmondot az egyházi büntetésektől, melyeket a kánonok értelmében magára vont, pápai ítélet-levelelről nem szólnak s így biztosra vehetjük, hogy ilyen nem bocsátatott ki.

895 XXIII. Jánoshoz 1410-ben intézett (alább ismertetendő) emlékiratában.

896 *Frañói*: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez. Budapest, 1899.) 7—10.

897 A rendelet fennmaradt eredeti példányában a papir el lévén szakadozva, éppen leglényegesebb részében a szöveg nem olvasható teljesen. Az a kiadása, a mire a fentebbi jegyzetben utaltunk, teljesebb, mint a korábbi. *Szalay László* már a kevésbbé teljes szöveg alapján is úgy nyilatkozott, hogy «Zsigmond intézkedését csak ideiglenesnek, addig tartónak kívánta tekinteni, míg a zavar, a lázadás utóbajai elmulandottak». (*Magyarország Történelme*. II. 327.)

898 XV. századbeti formulás könyvből közölte *Palacky*: *Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. V. Folge. V. Band. (Prága, 1847.) 78—9.

899 Kegyúri jog 96.

900 Kegyuri jog. 97—99.

901 A köztársaság ez ügyben 1405 augusztus 3-ikán hozott végzést. Deutsche Reichstagsakten. V. 687.

902 Kegyúri jog. 98, 104. — Wolanzai Miklós még 1407 tavaszán is Budán tartózkodott. Május 5-ikén Rozgonyi Simon és neje javára kiállított oklevele az országos levéltárban.

903 Kegyúri jog. 98, 100, 101, 104.

904 Ezt abból következtetjük, hogy rögtön a választás után, 1406 decz. 6-ikán, Rómából Magyarországba utazott. (Útlevele a vatikáni levéltárban.)

905 Kegyúri jog. 102, 3.

906 Az 1407 február 8-ikán a lodi püspök részére kiállított megbízólevél a vatikáni levéltárban.

907 A velencei senatus 1407 július 23. és 28-iki végzései. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. V. — Zagrabiae. 1875. — 99, 100.)

908 *Theiner.* 179, 180.

909 Megbízólevelük a vatikáni levéltárban.

910 1407 december 13-ikán kelt megbízólevele ugyanott.

911 A levél fönmaradt példánya nem visel dátumot. Az események, melyekre czéloz, kétségtelenné teszik, hogy 1407 ősz után és 1408 ápril előtt iratott. Deutsche Reichstagsakten. VI. 213.

912 A bibornokokhoz küldött királyi követ részére szerkesztett emlékirat fönmaradt példánya dátumot nem visel. Deutsche Reichstagsakten. VI. 600.

913 Ezen küldetésről szól XII. Gergely, később 1414 október 17-ikén Zsigmondhoz intézett levelében. (*Theiner.* 181.)

914 Deutsche Reichstagsakten. VI. 274, 377.

915 A pápától visszatérve megfordult Velenczében. Említi a doge 1408 október 2-ikán Zsigmondhoz írt levelében. Monumenta. 135.

916 A senátus 1408 október 23., november 9-iki és 1409 február 7-iki végzései. Ugyanott. 136, 159. Deutsche Reichstagsakten. VI. 603.

917 Az 1409 február 7-iki végzés. Monumenta. 159.

918 Megbízóirat a vatikáni levéltárban. V. ö. *Raynald.* 1409. év XI. sz.

919 *Herduin*: Acta Conciliorum. II. 97—114.

920 Deutsche Reichstagsakten. VI. 573, 575, 695.

921 Ugyanott. 681, 695.

922 *Koller.* III. 308. Kegyúri jog.

923 Az 1410 január 15-ikén kelt útlevél a vatikáni levéltárban.

924 Az útlevél a vatikáni levéltárban.

925 *Karácsonyi.* 51.

926 Erre utal a pápa 1410 augusztus 3-ikán Zsigmond királyhoz intézett iratában. *Theiner.* 187.

927 Egykorú, dátumnélküli példánya a flórenczi állami levéltárban. Kiadva: Kegyúri jog. 105.

928 A pápa említi ezt föntebb idézett iratában.

929 *Theiner.* 184. *Karácsonyi.* 54.

930 *Theiner* i. h.

931 A vatikáni levéltárban.

932 1410 augusztus 16-ikán. *Theiner.* 189. A nuntius részére augusztus 1., 11., 16—18., szeptember 13., október 7. és december 29-ikén kiállított megbízó és fölhatalmazó iratok a vatikáni levéltárban.

933 Kegyúri jog. 110.

934 Az 1410 augusztus 16. és 18-ikán kelt bullákban. *Theiner.* 189.

935 Monumenta. IX. 119.

936 Deutsche Reichstagsakten. VII. 5, 24, 28.

937 Kegyúri jog. 506.

938 Kegyúri jog. 111—116.

939 *Karácsonyi.* 55.

940 Monumenta. IX. 108. 119.

941 1411 február 10-ikén kelt utasításuk ugyanott. 135.

942 Ugyanott. 147.

943 A signoria 1411 szeptember 26-ikán kelt levelében tesz említést erről

944 Ugyanott. 211.

a küldetésről; megjegyezvén, hogy a követ még nem tért vissza. Ugyanott. 187.

945 A signoriának 1412 január 21., márczius 1., 2., ápril 16-ikán római követeihez intézett iratai. Ugyanott. 215, 230, 237, 242.

946 *Hefele.* VII. 17.

947 A Magyar Nemzet Története. III. 502. 508.

948 1412 augusztus 25-ikén, Branda bibornokkal együtt, mint tanúk írják alá azt az oklevelet, melyben Zsigmond király mint békebíró a lengyel király és a német lovagrend között ítélkezik. *Fejér.* X. V. 288.

949 Ugyanott. 104.

950 Zsigmond király 1415 február 2-ikán Benedek fehérvári prépost javára kiállított czímer-adományozó okiratában az ő érdemeit felsorolván, kiemeli, hogy «ex causa procurande unionis ecclesie... nobis... ad Lombardiam intransibis, ubi primum in villa Laudí cum sanctissimo domino nostro Johanne papa XXIII. convenientes, et demum civitatem Cremone cum eidem intrantes et pluribus ibidem diebus, donec cum eius sanctitate de et super facto generalis concilii... bene remanti mus concordés, moram trakenses», kíséretében volt. (Hazai Okmánytár. II. 201.)

951 Ezt Zsigmond mondja el XII. Gergelyhez intézett levelében. *Fejér.* X. V. 421.

952 Deutsche Reichstagsakten. VII. 189.

953 Monumenta. XII. 139, 147.

954 XII. Gergelynek 1414 október 17. és november 18-ikán Zsigmondhoz. XXIII. Jánosnak 1414 július 15-ikén a kalocsai érsekhez intézett levelei. *Theiner.* 181, 182, 195.

955 *Hefele.* VII. 23.

956 Az egykorú zsinati névjegyzékeknek kritikai földolgozását és kiegészítését megtaláljuk *Karácsonyi* idézett művében. 60—66.

957 Ezen bullákról említést tesz a konstanci zsinatnak alább tárgyalandó végzése, a melyben azokat érvényteleneknek nyilvánítja. Ezek közül csak egynek sikerült nyomára jönnöm. Ezt a pápa 1415 márczius 7-ikén állította ki Maróti János kérésére, a prépostság rangjára emelt és közvetlenül a szent-székek alá vett maróti egyház javára. A bulla eredetije az országos levéltárban.

- 958 Magyar Nemzet Története. III. 520.
 959 *Hefele*. VII. 134.
 960 *Fejér*. X. V. 596.
 961 *Kerchelich*. I. 152. *Fejér*. X. V. 602.
 962 *Fejér*. X. V. 592. *Hefele*. VII. 234.
 963 *Fejér*. IX. V. 631.
 964 *Hefele*. VII. 284. *Katona*. XII. 246.
 965 *Hübner Bernhard*: Die Constanzer Reformation und die Concordate von 1418. (Leipzig, 1867.) 25.
 966 I. rész. XI. cím.
 967 Kegyúri jog. 118, 119.
 968 *Karácsonyi*. 74, 75.
 969 *Hefele*. VII. 327.
 970 *Karácsonyi*. 80.
 971 Kegyúri jog. 125.
 972 Kegyúri jog. 123—125.
 973 Ettől a szabálytól a XIV. században eltértek VI. Incze és Orbán; amaz G., ez B. betűt használt. (V. ö. *Kehr*: Bemerkungen zu den päpstlichen Suppliken-Registern des XIV. Jahrhunderts. — Mittheilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung. VIII. 84—102.)
 974 Például: «B. Graden». A mi annyit jelent, mint «Blasius patriarcha Gradensis».

AZ I. KÖTETBEN IDÉZETT MUNKÁK TELJES CZÍMEI.

- Áldássy Antal.* A nyugati nagy egyházszakadás története. Budapest, 1896.
- Áldássy A.* Regesták a vatikáni levéltárból. (Történelmi Tár, 1893. évf.)
- Alzog Johann.* Allgemeine Kirchengeschichte. 10, Auflage. Mainz, 1882. I. II.
- Anjoukori* Diplomatiái Emlékek. Szerkeszti dr. Wenzel Gusztáv. Budapest, 1874—1876. I—III.
- Anjoukori Okmánytár.* Szerkeszti Nagy Imre. Budapest, 1878—1891. I—VI.
- Árpádkori új Okmánytár.* Közzéteszi Wenzel Gusztáv. Budapest, 1860—1874. I—XII.
- Annales ecclesiastici*, I. Baronii.
- Archivio storico* per le provincie Napoletane pubblicato a cura della Società di storia patria. Napoli. 1876—1899. I—XXII.
- Baddeley Saint Clair.* Robert the wise and his heirs. London, 1897.
- Balics Lajos.* A római katolikus egyház története Magyarorszáiban. Budapest, 1885—1890. I—III.
- Baronii* Caesaris Cardinalis, Odorici Raynaldi et Jacobi Laderchii Annales Ecclesiastici, denuo excusi et ad nostra usque tempora perducti ab Augustino Theiner. Bar le Duc. 1869—1874. XVI—XXVII. (934—1423.)
- Bibliotèques des écoles françaises d'Athènes et de Rome.*
- Les Registres de Gregoire IX. par M. L. Auvray.
- Les Registres d'Innocent IV. par M. Elie Berger.
- Les Registres d'Alexandre IV. par MM. Bourel de la Roncière, de Loye et Coulon.
- Les Registres d'Urbain IV. par MM. Dorez et Guiraud.
- Les Registres de Clement IV. par M. Edouard Jourdan.
- Les Registres de Gregoire X. et de Jean XXI. par MM. J. Guiraud et L. Cadier.
- Les Registres de Nicolas III. par M. Jules Gay.
- Les Registres de Martin IV. par MM. Soelmée, Puybaudet, et Deprez.
- Les Registres d'Honorius IV. par M. Maurice Prou.
- Les Registres de Nicolas IV. par M. Ernest Langlois.
- Les Registres de Boniface VIII. par MM. Gerges Digard, Maurice Faucon et Antoine Thomas.
- Les Registres de Benoit XI. par M. Ch. Grandjean. (Paris, 1884—1900.)

- Böhmer* Josephus Franciscus Regesta Imperii. VIII. Karl. IV. Bearbeitet von Alfons Huber. Innsbruck.
- Boehmer* Josephus Franciscus Fontes rerum Germanicarum IV. Stuttgart. 1868.
- Bunyitay Vincze.* A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. Nagyvárad, 1883—1884. I—III.
- Camera.* Lucubrazioni storico diplomatiche su Giovanna I. regina di Napoli a Carlo III. di Durasso, 1889.
- Czinár,* I. Fuxhoffer.
- Czobor Béla.* A magyar koronázási jelvények. Budapest, 1896.
- Deutsche Reichstagsakten* unter König Wenzel. Herausgegeben von Julius Weizsäcker. München, 1867—1877. I—III.
- Deutsche Reichstagsakten* unter König Ruprecht. Herausgegeben von Julius Weizsäcker. Gotha, 1882—1889. I—III.
- Digard.* Un groupe de littere notate du temps de Boniface VIII. (Bibliothèque d'école des chartes. Paris, 1887.)
- Dobner.* Codex diplomaticus Moraviae. I—VII.
- Dudik Boda.* Mährens Allgemeine Geschichte. Brünn, 1878—1886. I—XII.
- Du Mont.* Corps universel diplomatique du droit des gens. Amsterdam, 1726. I—III.
- Endlicher* Stephanus. Monumenta Arpadiana rerum Hungaricarum. Sangalli, 1849.
- Epistolario* di Cola di Rienzi. Roma, 1883.
- Érdy János.* Szent István magyar király életirata Hartvik regensburgi püspök szerint. Pest, 1854.
- Eubel Conradus.* Hierarchia Catholica medii aevi, sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta. Monasterii. 1898.
- Eubel C.* Die Provisiones Praelatorum während des grossen Schismas. (Römische Quartalschrift. 1893. évfolyam.)
- Farlatus* Daniel. Illyrici sacri tomi VIII. Venetiis, 1751—1819.
- Fejér Georgius.* Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Budae, 1829—1844. I—XLII.
- Ferrarius Sigismundus* De rebus Hungariae provinciae ordinis praedicatorum. Viennae, 1736.
- Florianus M.* (Mátyás). Historiae Hungariae fontes domestici.
I. Vita Sancti Stephani et Emerici ducis. — Quinqueecclesiis 1881.
II. Magistri P. Belae regis notarii; Magistri Simonis de Kéza Gesta Hungarorum. Quinqueecclesiis 1881 III. Chronicon Dubnicense. Budapestini, 1884. IV. Chronica minora Budapestini, 1885.
- Fontes rerum Austriacarum.* Diplomataria. XV. Wien, 1857.

- Fraknói Vilmos.* A magyar királyi kegyuri jog szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest, 1895.
- Fraknói V.* Oklevéltár a magyar királyi kegyuri jog történetéhez. Budapest, 1899.
- Fraknói V.* A szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokház (A Katholikus Szemle 1893-ik évfolyamában és különlenyomatban.)
- Fraknói V.* Nagy Lajos és Petrarca. (Budapest, 1900. Akadémiai értekezés.)
- Fraknói V.* Oklevelek a pápai levéltárakból. (Történelmi Tár. 1892. évf. 385—401.)
- Fraknói V.* Nyomozások a pápai levéltárakban. (Századok, 1892. évf.)
- Fuxhoffer Damianus.* Monasteriologiae regni Hungariae libri duo. Recognovit, ad fidem fontium revocavit et auxit Maurus Czinár. Vindobonae et Strigonii, 1869. I. II.
- Giesebrecht Wilhelm.* Geschichte der deutschen Kaiserzeit. I—V. Braunschweig, Leipzig. 1873—1888.
- Grandjean Charles.* Benoit XI. avant son pontificat. (Mélanges d'Archéologie et d'histoire. VIII. Rome. 1888.)
- Gregorovius Franz.* Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter, vom fünften bis zum sechszenten Jahrhundert. Dritte verbesserte Auflage. 1879. VI.
- Habe.* Antiquissimae constitutiones synodales Gnesnenses. Petropoli. 1856.
- Hauck.* Kirchengeschichte Deutschlands. III. Leipzig. 1896.
- Hazai Okmánytár.* Kiadják Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly és Véghegyi Dezső. Győrött, Budapest. 1865—1876. I—VI.
- Hefele Carl Joseph.* Conciliengeschichte. VI. (1205—1409.) Zweite Auflage. Freiburg, 1890. VII. (Erste Abtheilung, 1409—1418.) Freiburg 1869.
- Henschenius Godefredus et Daniel Papebrochius e S. J.* Acta Sanctorum Aprilis. Tomus III. Antverpiae, 1675.
- Horváth Mihál.* Magyarország történelme. Pest, 1871. I—III.
- Huber Alfons.* Geschichte Österreichs. II.
- Huber Alfons.* I. Böhmer.
- Hübner B.* Die Constanzer Reformation und die Concordate von 1418. Leipzig, 1867.
- Hurter Franz.* Geschichte Innocenz III. Hamburg, 1841—2. I—IV.
- Ipolyi Arnold.* A magyar korona és a koronázási jelvények története és műleírása. Budapest, 1886.
- Jaffé Philippus.* Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum 1198. Lipsiae. 1885. I. II.
- Karácsonyi János.* Szent István király oklevelei. Budapest, 1891.
- Karácsonyi J.* Magyarország és a nyugati nagy egyházi szakadás. Nagyvárad, 1885.

Katona Stephanus. Historia critica regum Hungariae ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata. Pestini, Posonii, Cassoviae, Budae, 1779—1790. I—XIII.

Kerchelich Balthasarus. Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis partis primae tomus I. Zagrabiae. (Év nélkül.)

Knauz Ferdinandus. Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Strigonii. 1874., 1882. I. II.

Kohn Sámuel. A zsidók története Magyarországon. Budapest, 1884.

Kollányi Ferencz. Esztergomi kanonokok. 1100—1900. Esztergom, 1900:

Koller Josephus Historia episcopatus Quinqueecclesiensis... I—III.

Kropf Lajos. Az aversai gyilkosság. (Erdélyi Múzeum. 1896. évf.)

Löwenfeld. Regesta Romanorum Pontificum. Lipsiae. 1855.

A Magyar Nemzet Története. Szerkeszti Szilágyi Sándor.

II. Marczali Henrik. Magyarország története az Árpádok korában. Budapest, 1896.

III. Pór Antal és Schönherr Gyula. Az Anjou-ház és örökösei. Budapest, 1895.

Mansi. Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio. Florentiae. 1759. et sequ. XXII.

Melanges Julien Havet. Paris, 1895.

Monumenta Germaniae Historica. Scriptores V., VI., IX., XI., XVII., XIX. Hannover, 1844—1866.

Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chronicken. V. Hannover, 1889.

Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium. Listine o odnašajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike. Skupio i uredio. Sime Ljubič. Zagrebu. 1870—1882. I—VI.

Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar Okirattár. Első sorozat:

I. Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Magyarországi pápai adószedők számadásai. 1281—1375. Budapest, 1887.

II. Acta legationis cardinalis Gentilis. — Gentilis bibornok magyarországi követsége. 1307—1311. Budapest, 1885.

III. IV. Bullae Bonifacii IX. — IX. Bonifác pápa bullái. 1389—1404. Budapest, 1888., 1890.

Muratorius Ludovicus Rerum Italicarum. Scriptores praecipui. Mediolani 1723—1751. XII. XIII.

Óváry Lipót. A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai. Budapest, 1890.

Palacky Franz. Geschichte von Böhmen, grösstentheils aus Urkunden und Handschriften. Prag, 1844—1860. I—IV.

Pauler Gyula. Magyarország története az Árpádházi királyok alatt. Budapest, 1893. I. II.

- Pelzel F. M.* Kaiser Karl IV. Prag, 1870. I—II.
- Pelzel F. M.* Lebensgeschichte des Königs Wenceslaus. Prag, 1788—1790. I—II.
- Péterffy Carolus.* Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae celebrata ab anno Christi 1016 usque ad annum 1734. Posonii, 1741. I.
- Pór Antal.* Nagy Lajos: (A Magyar Történeti Életrajzok között.) Budapest, 1892.
- Pór Antal.* I. Lajos király követsége a szent-székhez. (Századok, 1892. évf.)
- Potthast Augustus.* Regesta Romanorum pontificum inde ab anno post Christum natum 1198. ad annum 1304. Berolini. 1873. I—II.
- Pray Georgius.* Dissertatio historico critica de sacra dextera divi Stephani primi Hungariae regis. Vindobonae, 1771.
- Regestum* Clementis papae V. ex Valicanis archetypis nunc primum editum cura et studio monachorum ordinis s. Benedicti. Romae, 1885—1892. I—VIII.
- Rymer Thomas et Sanderson Robert.* Foedera, conventiones, litterae et cujuscunque generis acta publica inter reges Angliae et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, principes vel communitates... tractata. Londini, 1816—1821. I—VI.
- Schönherr Gyula.* Nápolyi László trónkövetelésének külföldi vonatkozásai. Budapest, 1893.
- Schwandtner Georgius.* Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini. Vindobonae, 1746. I.
- Sentis.* Die Monarchia Sicula. Freiburg, 1869.
- Sickel Theodor.* Die Urkunden der deutschen Kaiser und Könige. Hannover, 1893. V.
- Steinherz S.* Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl. IV. (Mittheilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung. VIII, IX. Innsbruck, 1887., 1888.)
- Stumpf-Brentano.* Die Kaiser-Urkunden. Innsbruck, 1865—1893.
- Suchon Martin.* Die Papstwahlen in der Zeit des grossen Schismas. Braunschweig, 1898.
- Temesváry J. II.* Gejza magatartása a pápaság és a császárság második küzdelmében. (A gyulafehérvári főgymnasium 1886/7-ik évi értesítőjében.)
- Theiner Augustinus.* Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Romae, 1863. I.
- Theiner A.* Codex dominii temporalis sacrae sedis. Romae, 1862. II.
- Theiner A.* Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis. Romae, 1860. I. II.
- Uhlirz.* Die Gründung des Erzbisthums Magdeburg, 1887.

- Vagner József.* Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez. Nyitra, 1896.
- Valois.* La France et le grand schisme. Paris, 1896. I. II.
- Vargha Dezső.* III. Incze és kora. Budapest, 1893.
- Városvy Julius.* Astricus sedi suae Colocensi servatus. (Az 1879-ik évi kalocsai Schematismusban.)
- Városvy J.* Disquisitio historica de unione ecclesiarum Colocensis et Bachiensis. (A kalocsai főegyházmegye 1885-ik évi Schematismusában.)
- Vering.* Kirchenrecht von Georg Philips. VIII. Regensburg, 1889.
- Vatikanische Akten* zur deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern. Innsbruck, 1891.
- A veszprémi püspökség* római oklevéltára. I. Budapest, 1896. II. Budapest, 1899.
- Weiser Fridericus.* De Georgio Astrici successore in cathedra Colocensi. (Az 1881-ik évi kalocsai Schematismusban.)
- Wenck C.* Clemens V. und Heinrich VII. Die Anfänge des französischen Papstthums. Halle, 1882.
- Wenzel Gusztáv.* L. Árpádkori új Okmánytár; Diplomáciai Emlékek.
- Wenzel G.* Magyarok Rómában. (Akadémiai évkönyv. 1860.)
- Werbőczy Stephanus.* Tripartitum juris consvetudinarii regni Hungariae. (Számos kiadásban jelent meg külön és úgy is, mint a Corpus Juris Hungarici függeléke.)
- Wertner Mór.* Negyedik Béla király története. Temesvár, 1893.
- Wertner M.* Az Árpádok családi története... Nagybecskerek 1892.

SZENT ISTVÁN ÉS SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYT ILLETŐ ÚJ TÖRTÉNETI EMLÉKEK.

Azon nagymérvű kutatások daczára, a melyek több évtized óta folynak az európai könyv- és levéltárakban, ezeknek tartalmáról teljesen még mindig nem vagyunk tájékozva. Meglepő fölfedezések napirenden vannak.

Igy *dr. Kehr Pál*, a göttingai egyetem tanára, a göttingai tudományos Akadémia segélyezésével a III. Incze trónraléptét (1198) megelőző pápai okiratok fölkutatásával bizatván meg, százakra menő eddig ismeretlen ilyen okiratokat hozott napvilágra.

Ezen nyomozások folyamán a szent Péter káptalanának levéltárában egy XVII. századbéli kéziratot is figyelmére méltatott, melyben Contelori Felix levéltárigazgató egy 1354-ik évi (azóta eltűnt) periratot másolt le. Ebben a periratban pápai bullákra történik hivatkozás, a melyeknek egy része azóta elpusztult.

Ezen bullák egyike X. Benedek pápa által 1058 május 8-ikán állíttatott ki a szent István magyar király által Rómában alapított magyar zarándokház javára.

A perirat a bullát a következő kivonatban közli:

«Item idem Benedictus X. per aliud suum privilegium datum die VII. maii, indictione XI., in quo tamen non est locus nec annus domini nec pontificatus, Adalberto archipresbitero sancti Stephani ac R. et P. cuncteque congregationi eorumque successoribus auctoritate apostolica statuit et corroborat, ut Hungari omnes causa orationis aut legationis Romam venientes, non habeant licentiam hospitandi in aliquo loco intra muros urbis Romae, nisi ad sanctum Stephanum prothomartyrem qui appellatur minor, cum hanc ecclesiam Stephanus rex Hungarus construxit, ut esset eorum hospitium, et quod quiscunque ex his Romae moreretur, non auderet eum aliquis sepelire, aut eius bona quavis occasione vel pro aliquo debito accipere, nisi dicti clerici sancti Stephani, qui eos ex more

sepeliant et eorum bona ad utilitatem dictae ecclesiae accipiant et pacifice habeant.»¹

Ígyekezeteim ezen bulla teljes szövegének akár eredetiben, akár másolatban föl kutatására, sajnos, sikertelenek maradtak.

Azonban ez a kivonat is kimerítő tájékozást nyújt tartalmáról. Ebből a következőket tudjuk meg.

1. Szent István király a szent István első vértanúnak szentelt úgynevezett kisebb egyházat építette s a mellett zárandokházat alapított oly czélból, hogy az ájtatoskodás végett és követségben Rómába érkező magyarok ott lakhassanak.

2. Ezen templom és zárandokház mellett káptalani szervezettel bíró, számosabb tagokból álló papi testület létezett, mely «congregatio»-nak nevezetett és a melynek feje «archipresbiter» czímet viselt.

3. 1058-ban az archipresbiter Adalbert volt, kinek társai közül kettőnek neve R. és P. betűvel van jelölve.

4. Ezen egyházi testület X. Benedek pápától a következő kiváltságokat nyerte:

a) a Rómába érkező magyarok a város falai között sehol másutt ne szállhassanak meg, mint a magyar zárandokházban;

b) a Rómában elhaló magyar zárandokokat eltemetni csakis a magyar zárandokház papjai vannak följogosítva;

c) a Rómában elhaló magyarok hagyatéka a zárandokház javára szolgáljon, azt tehát más semmiféle címen ne foglalhassa le.

Ekkorig a legrégibb történeti emlék, mely szent István római alapítványáról értesített, Hartvik püspök által szerkesztett életrata volt. Ezt legalább egy félszázaddal megelőzi a pápai bulla, mely a hitelességnek még nagyobb jelentőségével dicsekedik. De egyúttal a bulla megerősíti egész terjedelmében Hartvik elbeszélését; különösen ennek azt a részét, a melyből tudtuk, hogy szent István nem szerzetesekre, hanem világi papokra bízta zárandokházának vezetését.

A bulla-kivonatnak van azonban egy pontja, mely nehézséget támaszthat. Azt olvassuk benne, hogy szent István építette a szent István első vértanúnak szentelt úgynevezett kisebb templomot. Ellenben kétségtelen hitelességű emlékekből tudjuk, hogy ezt az egyházat III. István pápa építette a VIII. század közepén.

Valószínű, hogy a kivonat erre nézve nem adja vissza pontosan a bulla illető helyét.

¹ Nachrichten der k. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-Historische Klasse. 1900. p. 146.

A bulla tartalmából érdekes következtetést vonhatunk.

Miután az arándokház papjai szükségesnek látták bulla által biztosítani maguknak azt a kiváltságot, hogy egyedül ők szállásolhassanak és temethessenek el magyarokat: erre a lépésükre csak az a tény készíthette őket, hogy magyarok már ekkor, félszázaddal a kath. egyháznak Magyarországon való megalapítása után, sűrűn jöttek az örökvárosba és nem ritkán fordult elő soraikban haláleset.

Még fontosabb egy másik emlék, melyet *dr. Jelič Lukács* horvát archaeologus fedezett föl a monte-cassinói apátság levéltárában s imént (1901 elején) adott ki a zágrábi Akadémia folyóiratában Klaič Vjekoslav.

Petrus Diaconus által a XII. század végén, vagy a XIII. század elején készített leveles-könyvben (Registrum III) a 158. szám alatt foglaltatik szent László királyunknak a monte-cassinói apáthoz intézett következő levele:

«Oderisio religiosissimo abbati sancti Benedicti, omnique sibi commisse congregationi L. Ungarorum ac Messie dei gratia rex servitium, amorem in Christo Ihesu domino nostro. Quamvis peccator existam, quum cura terrene dignitatis absque grauissimis non potest promoveri criminibus, tamen tue sanctitatis culmen non ignoravi; sed a cunctis mee terre peregrinis quid ageres et tui in domini servitio subditi, diligenter inquisivi. Unde dolui te de mee regionis statu neminem vel per istam terre partem quicquam inquisivisse. Verum quia confido, me sanctorum virorum precibus aggregatum victorioso non semel contra barbaros pauca manu dimicuisse; sicut sancti Egidii congregationis me litteris meis commisi, sic tibi item sancti Benedicti conventui, quem monachorum patrem extitisse didici, per has litteras et per capellaneos meos et Sorinum nostrum militem, quos V. (Urbano) apostolico mitto, commendo. Scias etiam me sancti Egidii abbati plurima in terra Ungarie prestitisse beneficia, quod sit tibi imago futuri beneficii, si quandoque me per legatos tuos exquisieris. Mandavissem etiam tibi iam ad manum quedam de nostris muneribus, sed veritus sum propter turbam terre nostre, malis impredientibus viris, totum frustra fecisse; item quia vero iam credo te quosdam de tuis, quibus placita nostra suggeremus, ad me missurum, quod expecto. Sed istud obnix, non meritis meis quod vellem, sed spe future munificentie, exigo, ut de sancti Benedicti reliquiis aliquid nostre dirigas

patrie. Porro si neutra ad presens agere possis, saltim per legatum, quem papa mihi mittet, quod item quomodo velis rescribere; vicinis enim iam agere poteris, quia Sclauoniam iam fere totam acquisivi. Confirmatum tibi per hunc scriptum quidquid in Ungaria et Messia et Sclauonia ullo loco nostri homines offere voluerint. Valete.»

A mi ebben a levélben figyelmünket legelőbb megragadja: az a mély vallásos érzés, a melynek szelleme elejétől végig rajta átvonul. Valóban megható bevezetésében az a klasszikus formában kifejezett jelentőségteljes vallomás: «Bűnös ember vagyok, miután a földi méltóság érdekeit sulyos büntények nélkül lehetetlen előmozdítani». A mivel bizonyosan a háborúkra s a nyomaikban járó vérontásra, pusztulásra utal. A hívőnek Istenbe vetett benső bizalmáról tanuskodik az, hogy «a szent férfiak imádságának» tulajdonítja győzedelmeit. Különös kegyelete a szent Benedek-rend iránt kifejezést nyer a levél azon részeiben, a melyekben említi, hogy magát szent Egyed franciaországi apátságának imádságaiba ajánlotta, ezen apátságot több jótéteményben részesítette, magát a monte-cassinói szerzetesek imádságába ajánlja, az apátsággal való folytonos összeköttetés föntartását kívánja és «hazája számára» szent Benedek ereklyéjét kéri.

Nevezetes ezen levélben az Orbán pápához küldött követségének fölemlítése. Ez több káplánjából és egy Sorinus nevű világi úrból állott, a ki mint neve elárulja, külföldi származású, francia vagy olasz volt. A követség arra volt hivatva, hogy Orbán pápától legátus küldését Magyarországba eszközölje ki.

A levél a politikai történelem szempontjából is jelentékeny részleteket tartalmaz. Ez az egyetlen okirat, melyben magát magyar király «Moesia» királyának czimezi. Ez a római elnevezés az Alsó-Duna vidékét, Szerb-, Bolgár- és Oláhországok területét jelezi.

Továbbá említést tesz a levél Szlavónia meghódításáról és a magyar birodalomnak kiterjeszkedéséről a tengerpartig, a honnan ezentúl Olaszországgal a közlekedés gyorsabb és biztosabb útját látja a király megnyitva.

Az időpontot, a mikor a levél iratott, nem nehéz megállapítani.

Odorisius monte-cassinói apát, a kihez intézve van, 1087-ben, II. Orbán pápa, a kit megemlíti, 1088-ban választatott meg.

A pápai legátus, a kinek megérkezését a király várja, Tenso bíbornok, 1091-ben jött Magyarországra.

Róma, 1901 február végén.

F. V.

